๚ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส๚

ขุทฺทสิกฺขา-มูลสิกฺขา

ขุทฺทสิกฺขา

คนฺถารมฺภกถา

(ก)

อาทิโต อุปสมฺปนฺน-สิกฺขิตพฺพํ สมาติกํ;
ขุทฺทสิกฺขํ ปวกฺขามิ, วนฺทิตฺวา รตนตฺตยํ๚

ตตฺรายํ มาติกา –

(ข)

ปาราชิกา จ จตฺตาโร, ครุกา นว จีวรํ;
รชนานิ จ ปตฺโต จ, ถาลกา จ ปวารณา๚

(ค)

กาลิกา จ ปฏิคฺคาโห, มํเสสุ จ อกปฺปิยํ;
นิสฺสคฺคิยานิ ปาจิตฺติ, สมณกปฺป ภูมิโย๚

(ฆ)

อุปชฺฌาจริยวตฺตานิ, วจฺจปฺปสฺสาวฐานิกํ;
อาปุจฺฉกรณํ นคฺค, นฺหานกปฺป อวนฺทิโย๚

(ง)

จมฺมํ อุปาหนา เจว, อโนโลกิยมญฺชนี;
อกปฺปิยสยนานิ, สมานาสนิโกปิ จ๚

(จ)

อสํวาสิโก จ กมฺมํ, มิจฺฉาชีววิวชฺชนา;
วตฺตํ วิกปฺปนา เจว, นิสฺสโย กายพนฺธนํ๚

(ฉ)

ปถวี จ ปริกฺขาโร, เภสชฺชุคฺคหทูสนํ;
วสฺสูปนายิกา เจวาเวภงฺคิยํ ปกิณฺณกํ๚

เทสนา ฉนฺททานาทิ, อุโปสถปฺปวารณา;
สํวโร สุทฺธิ สโนฺตโส, จตุรกฺขา วิปสฺสนาติฯ

๑. ปาราชิกนิเทฺทโส

ปาราชิกา จ จตฺตาโรติ –

๑. มคฺคตฺตเย อนิกฺขิตฺตสิโกฺข สนฺถตสนฺถเต;
อโลฺลกาเส นิมิตฺตํ สํ, ติลมตฺตมฺปิ สนฺถตํฯ

๒. อสนฺถตมุปาทิณฺณํ, ปเวสโนฺต จุโตถ วา;
ปเวสนฏฺฐิตุทฺธารปวิฏฺฐกฺขณสาทโกฯ

๓. อาทิเยยฺย หเรยฺยาวหเรยฺย อิริยาปถํ;
โกเปยฺย ฐานา จาเวยฺย, สเงฺกตํ วีตินามเยฯ

๔. อทินฺนํ เถยฺยจิเตฺตน, ภเว ปาราชิโกถ วา;
เถยฺยาพลกุสจฺฉนฺนปริกปฺปาวหารโก;
ภณฺฑกาลคฺฆเทเสหิ, ปริโภเคตฺถ นิจฺฉโยฯ

๕. มนุสฺสวิคฺคหํ จิจฺจ, ชีวิตา วา วิโยชเย;
สตฺถหารกํ วาสฺส มรณเจตโน อุปนิกฺขิเปฯ

๖. คาเหยฺย มรณูปายํ, วเทยฺย มรเณ คุณํ;
จุโต ปโยคา สาหตฺถินิสฺสคฺคาณตฺติถาวราฯ

๗. อิทฺธิวิชฺชามยา กาลวตฺถาวุธิริยาปถา;
กฺริยาวิเสโส โอกาโส, ฉ อาณตฺตินิยามกาฯ

๘. ฌานาทิเภท โนสนฺตมตฺตนตฺตุปนายิกํ;
กตฺวา โกฏฺฐาสเมเกกํ, ปจฺจุปฺปนฺนภวสฺสิตํฯ

๙. อญฺญาปเทสรหิตํ , ทีเปโนฺตนธิมานิโก;
กาเยน วาจา วิญฺญตฺติ-ปเถ ญาเต จุโต ภเวฯ

๑๐. ปาราชิเกเต จตฺตาโร, อสํวาสา ยถา ปุเร;
อภพฺพา ภิกฺขุภาวาย, สีสจฺฉิโนฺนว ชีวิตุํฯ

๑๑. ปริยาโย จ อาณตฺติ, ตติเย ทุติเย ปน;
อาณตฺติเยว เสเสสุ, ทฺวยเมตํ น ลพฺภติฯ

๑๒. เสเวตุกามตาจิตฺตํ , มเคฺค มคฺคปฺปเวสนํ;
อิมํ เมถุนธมฺมสฺส, อาหุ องฺคทฺวยํ พุธาฯ

๑๓. มนุสฺสสํ ตถาสญฺญี, เถยฺยจิตฺตญฺจ วตฺถุโน;

ครุตา อวหาโร จ, อทินฺนาทานเหตุโยฯ

๑๔. ปาโณ มานุสฺสโก ปาณ-สญฺญิตา ฆาตเจตนา;
ปโยโค เตน มรณํ, ปญฺจเต วธเหตุโยฯ

๑๕. อสนฺตตา อตฺตนิ ปาปมิจฺฉตา-
ยาโรจนา ตสฺส มนุสฺสชาติตา;
นาญฺญาปเทโส จ ตเทว ชานนํ,
ปญฺจตฺถ องฺคานิ อสนฺตทีปเนฯ

๑๖. อสาธารณา จตฺตาโร, ภิกฺขุนีนมภพฺพกา;
เอกาทส จ วิพฺภนฺตา, ภิกฺขุนี มุทุปิฏฺฐิโกฯ

๑๗. ลมฺพี มุเขน คณฺหนฺต, องฺคชาตํ ปรสฺส จ;
ตเตฺถวาภินิสีทนฺต, จตฺตาโร อนุโลมิกาฯ

๑๘. มเคฺค มคฺคปฺปเวสนา, เมถุนสฺส อิธาคตา;
จตฺตาโรติ จตุพฺพีส, สโมธานา ปราชิกาติฯ

๒. สงฺฆาทิเสสนิเทฺทโส

ครุกา นวาติ –

๑๙. โมเจตุกามตา สุกฺก-สฺสุปกฺกมฺม วิโมจยํ;
อญฺญตฺร สุปินเนฺตน, สมโณ ครุกํ ผุเสฯ

๒๐. อิตฺถิสญฺญี มนุสฺสิตฺถึ, กายสํสคฺคราควา;
สมฺผุสนฺต อุปกฺกมฺม, สมโณ ครุกํ ผุเสฯ

๒๑. ตถา สุณนฺตึ วิญฺญุญฺจ, มคฺคํ วารพฺภ เมถุนํ;
ทุฏฺฐุลฺลวาจาราเคน, โอภาเสตฺวา ครุํ ผุเสฯ

๒๒. วตฺวาตฺตกามุปฏฺฐาน-วณฺณํ เมถุนราคิโน;
วาจา เมถุนยุเตฺตน, ครุํ เมถุนยาจเนฯ

๒๓. ปฏิคฺคเหตฺวา สเนฺทสํ, อิตฺถิยา ปุริสสฺส วา;
วีมํสิตฺวา หรํ ปจฺจา, สมโณ ครุกํ ผุเสฯ

๒๔. สํยาจิตปริกฺขารํ, กตฺวาเทสิตวตฺถุกํ;
กุฏึ ปมาณาติกฺกนฺตํ, อตฺตุเทฺทสํ ครุํ ผุเสฯ

๒๕. มหลฺลกํ วิหารํ วา, กตฺวาเทสิตวตฺถุกํ;
อตฺตโน วสนตฺถาย, สมโณ ครุกํ ผุเสฯ

๒๖. อมูลเกน โจเทนฺต, โจทาเปนฺตว วตฺถุนา;
อนฺติเมน จ จาเวตุํ, สุณมานํ ครุํ ผุเสฯ

๒๗. อญฺญสฺส กิริยํ ทิสฺวา, เตน เลเสน โจทยํ;
วตฺถุนา อนฺติเมนาญฺญํ, จาเวตุํ ครุกํ ผุเสฯ

๒๘. ฉาเทติ ชานมาปนฺนํ, ปริวเสยฺย ตาวตา;
จเรยฺย สเงฺฆ มานตฺตํ, ปริวุโตฺถ ฉ รตฺติโยฯ

จิณฺณมานตฺตมเพฺภยฺย, ตํ สโงฺฆ วีสตีคโณฯ

๒๙. อาปตฺตินุกฺขิตฺตมนนฺตราย
ปหุตฺตตาโย ตถสญฺญิตา จ;
ฉาเทตุกาโม อถ ฉาทนาติ,
ฉนฺนา ทสเงฺคหฺยรุณุคฺคมมฺหีติฯ

๓. จีวรนิเทฺทโส

จีวรนฺติ –

๓๐. โขมโกเสยฺยกปฺปาส-สาณภงฺคานิ กมฺพลํ;
กปฺปิยานิ ฉเฬตานิ, สานุโลมานิ ชาติโตฯ

๓๑. ทุกูลเญฺจว ปฎฺฎุณฺณ-ปฎํ โสมารจีนชํ;
อิทฺธิชํ เทวทินฺนญฺจ, ตสฺส ตสฺสานุโลมิกํฯ

๓๒. ติจีวรํ ปริกฺขาร-โจฬํ วสฺสิกสาฎิกํ;
อธิเฎฺฐ น วิกเปฺปยฺย, มุขปุญฺฉนนิสีทนํฯ

๓๓. ปจฺจตฺถรณกํ กณฺฑุ-จฺฉาทิเมตฺถ ติจีวรํ;
น วเสยฺย วิเนกาหํ, จาตุมาสํ นิสีทนํฯ

๓๔. ‘‘อิมํ สงฺฆาฎิํธิฎฺฐามิ’’, สงฺฆาฎิมิจฺจธิฎฺฐเย;
อหตฺถปาสเมตนฺติ, เสเสสฺุปิ อยํ นโยฯ

๓๕. อธิฎฺฐหโนฺต สงฺฆาฎิ-ปฺปภุติํ ปุพฺพจีวรํ;
ปจฺจุทฺธริตฺวาธิเฎฺฐยฺย, ปตฺตาธิฎฺฐหเน ตถาฯ

๓๖. เอตํ อิมํ ว สงฺฆาฎิํ, สํเส ปจฺจุทฺธรามิติ;
เอวํ สพฺพานิ นาเมน, วตฺวา ปจฺจุทฺธเร วิทูฯ

๓๗. สงฺฆาฎิ ปจฺฉิมเนฺตน, ทีฆโส มุฎฺฐิปญฺจโก;
อุตฺตมเนฺตน สุคต-จีวรูนาปิ วฎฺฎติฯ

๓๘. มุฎฺฐิตฺติกญฺจ ติริยํ, ตถา เอกํสิกสฺสปิ;
อนฺตรวาสโก จาปิ, ทีฆโส มุฎฺฐิปญฺจโก;
อฑฺฒเตโยฺย ทฺวิหโตฺถ วา, ติริยเนฺตน วฎฺฎติฯ

๓๙. นิสีทนสฺส ทีฆโส, วิทตฺถิ เทฺว วิสาลโต;
ทิยฑฺฒํ ทสา วิทตฺถิ, สุคตสฺส วิทตฺถิยาฯ

๔๐. กณฺฑุปฺปฏิจฺฉาทิกสฺส, ติริยํ เทฺว วิทตฺถิโย;
ทีฆนฺตโต จตโสฺสว, สุคตสฺส วิทตฺถิยาฯ

๔๑. วสฺสิกสาฏิกายาปิ, ทีฆโส ฉ วิทตฺถิโย;
ติริยํ อฑฺฒเตยฺยาว, สุคตสฺส วิทตฺถิยาฯ

๔๒. เอตฺถ เฉทนปาจิตฺติ, กโรนฺตสฺส ตทุตฺตริ;
ปจฺจตฺถรณ มุขโจฬา, อากงฺขิตปฺปมาณิกาฯ

๔๓. ปริกฺขารโจเฬ คณนา, ปมาณํ วา น ทีปิตํ;
ตถา วตฺวา อธิเฏฺฐยฺย, ถวิกาทึ วิกปฺปิยํฯ

๔๔. อหตาหตกปฺปานํ, สงฺฆาฏิ ทิคุณา สิยา;
เอกจฺจิโยตฺตราสโงฺค, ตถา อนฺตรวาสโกฯ

๔๕. อุตุทฺธฏาน ทุสฺสานํ, สงฺฆาฏิ จ จตุคฺคุณา;
ภเวยฺยุํ ทิคุณา เสสา, ปํสุกูเล ยถารุจิฯ

๔๖. ตีสุ เทฺว วาปิ เอกํ วา, ฉินฺทิตพฺพํ ปโหติ ยํ;
สเพฺพสุ อปฺปโหเนฺตสุ, อนฺวาธิมาทิเยยฺย วา;
อจฺฉินฺนญฺจ อนาทิณฺณํ, น ธาเรยฺย ติจีวรํฯ

๔๗. คาเม นิเวสเน อุโทฺท-สิตปาสาทหมฺมิเย;
นาวาฏฺฏมาฬอาราเม, สตฺถเขตฺตขเล ทุเมฯ

๔๘. อโชฺฌกาเส วิหาเร วา, นิกฺขิปิตฺวา ติจีวรํ;
ภิกฺขุสมฺมุติยาญฺญตฺร, วิปฺปวตฺถุํ น วฏฺฏติฯ

๔๙. โรควสฺสานปริยนฺตา, กณฺฑุจฺฉาทิกสาฏิกา;
ตโต ปรํ วิกเปฺปยฺย, เสสา อปริยนฺติกาฯ

๕๐. ปจฺจตฺถรณ ปริกฺขาร-มุขปุญฺฉนโจฬกํ;
ทสํ ปฺยรตฺตนาทิณฺณกปฺปํ ลพฺภํ นิสีทนํฯ

๕๑. อทสํ รชิตํเยว, เสสจีวรปญฺจกํ;
กปฺปตาทิณฺณกปฺปํว, สทสํว นิสีทนํฯ

๕๒. อนธิฏฺฐิตนิสฺสฏฺฐํ, กเปฺปตฺวา ปริภุญฺชเย;
หตฺถทีฆํ ตโตปฑฺฒ-วิตฺถารญฺจ วิกปฺปิยํฯ

๕๓. ติจีวรสฺส ภิกฺขุสฺส, สพฺพเมตํ ปกาสิตํ;
ปริกฺขารโจฬิโย สพฺพํ, ตถา วตฺวา อธิฏฺฐติฯ

๕๔. อเจฺฉทวิสฺสชฺชนคาหวิพฺภมา ,
ปจฺจุทฺธโร มารณลิงฺคสิกฺขา;
สเพฺพสฺวธิฏฺฐานวิโยคการณา,
วินิวิทฺธฉิทฺทญฺจ ติจีวรสฺสฯ

๕๕. กุสวากผลกานิ, กมฺพลํ เกสวาลชํ;
ถุลฺลจฺจยํ ธารยโตลูกปกฺขาชินกฺขิเปฯ

๕๖. กทเลรกกฺกทุเสฺส, โปตฺถเก จาปิ ทุกฺกฏํ;
สพฺพนีลกมเญฺชฏฺฐ-ปีตโลหิตกณฺหเกฯ

๕๗. มหารงฺคมหานาม-รงฺครเตฺต ติรีฏเก;
อจฺฉินฺนทีฆทสเก, ผลปุปฺผทเส ตถา;
กญฺจุเก เวฐเน สพฺพํ, ลภติจฺฉินฺนจีวโรติฯ

๔. รชนนิเทฺทโส

รชนานิ จาติ –

๕๘. มูลกฺขนฺธตจปตฺต-ผลปุปฺผปฺปเภทโต;
รชนา ฉปฺปการานิ, อนุญฺญาตานิ สตฺถุนาฯ

๕๙. มูเล หลิทฺทิํ ขเนฺธ จ, มเญฺชฏฺฐ ตุงฺคหารเก;
อลฺลิํ นีลญฺจ ปเตฺตสุ, ตเจ โลทฺทญฺจ กณฺฑุลํ;
กุสุมฺภํ กิํสุกํ ปุเปฺผ, สพฺพํ ลพฺภํ วิวชฺชิยาติฯ

๕. ปตฺตนิเทฺทโส

ปโตฺต จาติ –

๖๐. อโยปโตฺต ภูมิปโตฺต, ชาติยา กปฺปิยา ทุเว;
อุกฺกโฏฺฐ มชฺฌิโม เจว, โอมโก จ ปมาณโตฯ

๖๑. อุกฺกโฏฺฐ มคเธ นาฬิ-ทฺวยตณฺฑุลสาธิตํ;
คณฺหาติ โอทนํ สูปํ, พฺยญฺชนญฺจ ตทูปิยํฯ

๖๒. มชฺฌิโม ตสฺสุปโฑฺฒว, ตโตปโฑฺฒว โอมโก;
อุกฺกฏฺฐโต จ อุกฺกโฏฺฐ, อปโตฺต โอมโกมโกฯ

๖๓. อติเรกปโตฺต ธาเรโยฺย, ทสาหปรมํ สโก;
กโปฺป นิสฺสคฺคิโย โหติ, ตสฺมิํ กาเลตินามิเตฯ

๖๔. อเจฺฉททานคาเหหิ, วิพฺภมา มรณุทฺธฎา;
ลิงฺคสิกฺขาหิ ฉิเทฺทน, ปตฺตาธิฎฺฐานมุชฺฌติฯ

๖๕. ปตฺตํ น ปฏิสาเมยฺย, โสทกํ น จ โอตเป;
อุเณฺห น นิทเห ภุมฺยา, น ฐเป โน จ ลคฺคเยฯ

๖๖. มิฑฺฒเนฺต ปริภณฺฑเนฺต, อเงฺก วา อาตปตฺตเก;
ปาเทสุ มญฺจปีเฐ วา, ฐเปตุํ น จ กปฺปติฯ

๖๗. น นีหเรยฺย อุจฺฉิโฏฺฐ-ทกญฺจ จลกฏฺฐิกํ;

ปเตฺตน ปตฺตหโตฺถ วา, กวาฏํ น ปณามเยฯ

๖๘. ภูมิอาธารเก ทารุทณฺฑาธาเร สุสชฺชิเต;
ทุเว ปเตฺต ฐเปเยฺยกํ, นิกฺกุชฺชิตฺวาน ภูมิยํฯ

๖๙. ทารุรูปิยโสวณฺณ-มณิเวฬุริยามยา ;
กํสกาจติปุสีสผลิกาตมฺพโลหชาฯ

๗๐. ฉวสีสมโย จาปิ, ฆฏีตุมฺพกฏาหชา;
ปตฺตา อกปฺปิยา สเพฺพ, วุตฺตา ทุกฺกฏวตฺถุกาติฯ

๖. ถาลกนิเทฺทโส

ถาลกา จาติ –

๗๑. กปฺปิยา ถาลกา ติโสฺส, ตมฺพาโยมตฺติกามยา;
ทารุโสวณฺณรชตมณิเวฬุริยามยาฯ

๗๒. อกปฺปา ผลิกากาจกํสชา คิหิสนฺตกา;
สงฺฆิกา กปฺปิยา ตุมฺพฆฏิชา ตาวกาลิกาติฯ

๗. ปวารณานิเทฺทโส

ปวารณาติ –

๗๓. เยนีริยาปเถนายํ, ภุญฺชมาโน ปวาริโต;
ตโต อเญฺญน ภุเญฺชยฺย, ปาจิตฺตินติริตฺตกํฯ

๗๔. อสนํ โภชนเญฺจว, อภิหาโร สมีปตา;
กายวาจาปฏิเกฺขโป, ปญฺจองฺคา ปวารณาฯ

๗๕. โอทโน สตฺตุ กุมฺมาโส, มโจฺฉ มํสญฺจ โภชนํ;
สาลิ วีหิ ยโว กงฺคุ, กุทฺรูสวรโคธุมา;
สตฺตนฺนเมสํ ธญฺญานํ, โอทโน โภชฺชยาคุ จฯ

๗๖. สามากาทิติณํ กุทฺรูสเก วรกโจรโก;
วรเก สาลิยเญฺจว, นีวาโร สงฺคหํ คโตฯ

๗๗. ภฎฺฐธญฺญมโย สตฺตุ, กุมฺมาโส ยวสมฺภโว;
มํโส จ กปฺปิโย วุโตฺต, มโจฺฉ อุทกสมฺภโวฯ

๗๘. ภุญฺชโนฺต โภชนํ กปฺป-มกปฺปํ วา นิเสธยํ;
ปวาเรยฺยาภิหฏํ กปฺปํ, ตนฺนาเมน อิมนฺติ วาฯ

๗๙. ลาชา ตํสตฺตุภตฺตานิ, โครโส สุทฺธขชฺชโก;
ตณฺฑุลา ภฎฺฐปิฎฺฐญฺจ, ปุถุกา เวฬุอาทินํฯ

๘๐. ภตฺตํ วุตฺตาวเสสานํ, รสยาคุ รโสปิ จ;
สุทฺธยาคุผลาทีนิ, น ชเนนฺติ ปวารณํฯ

๘๑. ปวาริเตน วุฏฺฐาย, อภุตฺเตน จ โภชนํ;
อติริตฺตํ น กาตพฺพํ, เยน ยํ วา ปุเร กตํฯ

๘๒. กปฺปิยํ คหิตเญฺจวุ-จฺจาริตํ หตฺถปาสคํ;
อติริตฺตํ กโรเนฺตวํ, ‘‘อลเมต’’นฺติ ภาสตุฯ

๘๓. น กเรนุปสมฺปนฺน-หตฺถคํ เปสยิตฺวาปิ;
กาเรตุํ ลพฺภเต สโพฺพ, ภุญฺชิตุํ ตมการโกติฯ

๘. กาลิกนิเทฺทโส

กาลิกา จาติ –

๘๔. ปฏิคฺคหิตา จตฺตาโร, กาลิกา ยาวกาลิกํ;
ยามกาลิกํ สตฺตาห-กาลิกํ ยาวชีวิกํฯ

๘๕. ปิฏฺฐํ มูลํ ผลํ ขชฺชํ, โครโส ธญฺญโภชนํ;
ยาคุสูปปฺปภุตโย, โหเนฺตเต ยาวกาลิกาฯ

๘๖. มธุมุทฺทิกสาลูก-โจจโมจมฺพชมฺพุชํ;
ผารุสํ นคฺคิสนฺตตฺตํ, ปานกํ ยามกาลิกํฯ

๘๗.สานุโลมานิ ธญฺญานิ, ฐเปตฺวา ผลโช รโส;
มธูกปุปฺผมญฺญตฺร, สโพฺพ ปุปฺผรโสปิ จฯ

๘๘. สพฺพปตฺตรโส เจว, ฐเปตฺวา ปกฺกฑากชํ;
สีโตทมทฺทิโตทิจฺจ-ปาโก วา ยามกาลิโกฯ

๘๙. สปฺปิโนนีตเตลานิ , มธุผาณิตเมว จ;
สตฺตาหกาลิกา สปฺปิ, เยสํ มํสมวาริตํฯ

๙๐. เตลํ ติลวเสรณฺฑ-มธุสาสปสมฺภวํ;
ขุทฺทาภมรมธุกริ-มกฺขิกาหิ กตํ มธุ;
รสาทิอุจฺฉุวิกติ, ปกฺกาปกฺกา จ ผาณิตํฯ

๙๑. สวตฺถุปกฺกา สามํ วา, วสา กาเล อมานุสา;
อเญฺญสํ น ปเจ วตฺถุํ, ยาวกาลิกวตฺถุนํฯ

๙๒. หลิทฺทิํ สิงฺคิเวรญฺจ, วจตฺตํ ลสุณํ วจา;
อุสีรํ ภทฺทมุตฺตญฺจาติวิสา กฏุโรหิณี;
ปญฺจมูลาทิกญฺจาปิ, มูลํ ตํ ยาวชีวิกํฯ

๙๓. พิฬงฺคํ มริจํ โคฏฺฐ-ผลํ ปิปฺผลิ ราชิกา;
ติผเลรณฺฑกาทีนํ, ผลํ ตํ ยาวชีวิกํฯ

๙๔. กปฺปาสนิมฺพกุฎชปโฏลสุลสาทินํ;
สูเปยฺยปณฺณํ วเชฺชตฺวา, ปณฺณํ ตํ ยาวชีวิกํฯ

๙๕. ฐเปตฺวา อุจฺฉุนิยฺยาสํ,
สรสํ อุจฺฉุชํ ตจํ;
นิยฺยาโส จ ตโจ สโพฺพ,
โลณํ โลหํ สิลา ตถาฯ

๙๖. สุทฺธสิตฺถญฺจ เสวาโล, ยญฺจ กิญฺจิ สุฌาปิตํ;
วิกฏาทิปฺปเภทญฺจ, ญาตพฺพํ ยาวชีวิกํฯ

๙๗. มูลํ สารํ ตโจ เผคฺคุ, ปณฺณํ ปุปฺผํ ผลํ ลตา;
อาหารตฺถ มสาเธนฺตํ, สพฺพํ ตํ ยาวชีวิกํฯ

๙๘. สพฺพกาลิกสโมฺภโค, กาเล สพฺพสฺส กปฺปติ;
สติ ปจฺจเย วิกาเล, กปฺปเต กาลิกตฺตยํฯ

๙๙. กาลยามมติกฺกนฺตา , ปาจิตฺติํ ชนยนฺตุโภ;
ชนยนฺติ อุโภเปเต, อโนฺตวุตฺถญฺจ สนฺนิธิํฯ

๑๐๐. สตฺตาหกาลิเก สตฺต, อหานิ อตินามิเต;
ปาจิตฺติ ปาฬินารุเฬฺห, สปฺปิอาทิมฺหิ ทุกฺกฏํฯ

๑๐๑. นิสฺสฎฺฐลทฺธํ มเกฺขยฺย, นงฺคํ นโชฺฌหเรยฺย จ;
วิกปฺปนฺตสฺส สตฺตาเห, สามเณรสฺสธิฎฺฐโต;
มกฺขนาทิญฺจ นาปตฺติ, อญฺญสฺส ททโตปิ จฯ

๑๐๒. ยาวกาลิกอาทีนิ, สํสฎฺฐานิ สหตฺตนา;
คาหาปยนฺติ สพฺภาวํ, ตสฺมา เอวมุทีริตํฯ

๑๐๓. ปุเร ปฏิคฺคหิตญฺจ, สตฺตาหํ ยาวชีวิกํ;
เสสกาลิกสมฺมิสฺสํ, ปาจิตฺติ ปริภุญฺชโตฯ

๑๐๔. ยาวกาลิกสมฺมิสฺสํ, อิตรํ กาลิกตฺตยํ;
ปฏิคฺคหิตํ ตทหุ, ตทเหว จ ภุญฺชเยฯ

๑๐๕. ยามกาลิกสมฺมิสฺสํ, เสสเมวํ วิชานิยํ;
สตฺตาหกาลิกมิสฺสญฺจ, สตฺตาหํ กปฺปเตตรนฺติฯ

๙. ปฏิคฺคาหนิเทฺทโส

ปฏิคฺคาโหติ –

๑๐๖. ทาตุกามาภิหาโร จ, หตฺถปาเสรณกฺขมํ;
ติธา เทเนฺต ทฺวิธา คาโห, ปญฺจเงฺควํ ปฏิคฺคโหฯ

๑๐๗. สํหาริเย ตตฺถชาเต, สุขุเม จิญฺจอาทินํ;

ปเณฺณ วาสยุหภาเร จ, ปฏิคฺคาโห น รูหติฯ

๑๐๘. สิกฺขามรณลิงฺคหิ, อนเปกฺขวิสคฺคโต;
อเจฺฉทานุปสมฺปนฺน-ทานา คาโหปสมฺมติฯ

๑๐๙. อปฺปฏิคฺคหิตํ สพฺพํ, ปาจิตฺติ ปริภุญฺชโต;
สุทฺธญฺจ นาติพหลํ, กปฺปเต อุทกํ ตถาฯ

๑๑๐. องฺคลคฺคมวิจฺฉินฺนํ, ทนฺตกฺขิกณฺณคูถกํ;
โลณสฺสุเขฬสิงฺฆาณิ-เสมฺหมุตฺตกรีสกํฯ

๑๑๑. คูถมตฺติกมุตฺตานิ, ฉาริกญฺจ ตถาวิเธ;
สามํ คเหตฺวา เสเวยฺย, อสเนฺต กปฺปการเกฯ

๑๑๒. ทุรูปจิเณฺณ รโชกิเณฺณ, อถุคฺคหปฺปฏิคฺคเห;
อโนฺตวุเตฺถ สยํปเกฺก, อโนฺตปเกฺก จ ทุกฺกฏนฺติฯ

๑๐. อกปฺปิยมํสนิเทฺทโส

มํเสสุ จ อกปฺปิยนฺติ –

๑๑๓. มนุสฺสหตฺถิอสฺสานํ, มํสํ สุนขทีปินํ;
สีหพฺยคฺฆตรจฺฉานํ, อจฺฉสฺส อุรคสฺส จฯ

๑๑๔. อุทฺทิสฺสกตมํสญฺจ, ยญฺจ อปฺปฏิเวกฺขิตํ;
ถุลฺลจฺจยํ มนุสฺสานํ, มํเส เสเสสุ ทุกฺกฏํฯ

๑๑๕. อฏฺฐีปิ โลหิตํ จมฺมํ, โลมเมสํ น กปฺปติ;
สจิตฺตกํว อุทฺทิสฺส-กตํ เสสา อจิตฺตกาติฯ

๑๑. นิสฺสคฺคิยนิเทฺทโส

นิสฺสคฺคิยานีติ –

๑๑๖. อรูปิยํ รูปิเยน, รูปิยํ อิตเรน จ;
รูปิยํ ปริวเตฺตยฺย, นิสฺสคฺคิ อิธ รูปิยํฯ

๑๑๗. มหาปโณ สชฺฌุ สิงฺคี, โวหารูปคมาสกํ;
วตฺถมุตฺตาทิ อิตรํ, กปฺปํ ทุกฺกฏวตฺถุ จฯ

๑๑๘. ‘‘อิมํ คเหตฺวา ภุตฺวา วา, อิมํ เทหิ กรานย;
เทมิ วา’’ติ สมาปเนฺน, นิสฺสคฺคิ กยวิกฺกเยฯ

๑๑๙. อตฺตโน อญฺญโต ลาภํ, สงฺฆสฺสญฺญสฺส วา นตํ;
ปริณาเมยฺย นิสฺสคฺคิ, ปาจิตฺติ จาปิ ทุกฺกฏํฯ

๑๒๐. อนิสฺสชฺชิตฺวา นิสฺสคฺคิํ, ปริภุเญฺช น เทยฺย วา;

นิสฺสฎฺฐํ สกสญฺญาย, ทุกฺกฏํ อญฺญเถตรนฺติฯ

๑๒. ปาจิตฺติยนิเทฺทโส

ปาจิตฺตีติ –

๑๒๑. มุสาวาโทมสาวาเท, เปสุญฺญหรเณ ตถา;
ปทโสธมฺมสาคาเร, อุชฺฌาปนกขียเนฯ

๑๒๒. ตลสตฺติอนาทรกุกฺกุจฺจุปฺปาทเนสุ จ;
คามปฺปเวสนาปุจฺฉา, โภชเน จ ปรมฺปราฯ

๑๒๓. อนุทฺธริตฺวา คมเน, เสยฺยํ เสนาสนานิ วา;
อิตฺถิยาทฺธานคมเน, เอเกกาย นิสีทเนฯ

๑๒๔. ภีสาปนาโกฏนอญฺญวาเท,
วิเหสทุฏฺฐุลฺลปกาสฉาเท;
หาโสทเก นิจฺฉุภเน วิหารา,
ปาจิตฺติ วุตฺตานุปขชฺชสยเนติฯ

๑๓. สมณกปฺปนิเทฺทโส

สมณกปฺปาติ –

๑๒๕. ภูตคามสมารเมฺภ, ปาจิตฺติ กตกปฺปิยํ;
นเขน วาคฺคิสเตฺถหิ, ภเว สมณกปฺปิยํฯ

๑๒๖. ส มูลขนฺธพีชคฺค-ผฬุพีชปฺปภาวิโต;
อารเมฺภ ทุกฺกฏํ พีชํ, ภูตคามวิโยชิตํฯ

๑๒๗. นิพฺพฏฺฏพีชํ โนพีช-มกตญฺจาปิ กปฺปติ;
กฏาหพทฺธพีชานิ, พหิทฺธา วาปิ การเยฯ

๑๒๘. เอกาพเทฺธสุ พีเชสุ, ภาชเน วาปิ ภูมิยํ;
กเต จ กปฺปิเยกสฺมิํ, สเพฺพเสฺวว กตํ ภเวฯ

๑๒๙. นิกฺขิเตฺต กปฺปิยํ กตฺวา, มูลปณฺณานิ ชายรุํ;
กปฺปิยํ ปุน กาเรยฺย, ภูตคาโม หิ โส ตทาฯ

๑๓๐. สปโณฺณ วา อปโณฺณ วา, เสวาโลทกสมฺภโว;
เจติยาทีสุ เสวาโล, นิพฺพฏฺฏทฺวตฺติปตฺตโก;
ภูตคาโมว พีชมฺปิ, มูลปเณฺณ วินิคฺคเตฯ

๑๓๑. ฆฏาทิปิเฏฺฐ เสวาโล, มกุฬํ อหิฉตฺตกํ;
ทุกฺกฏเสฺสว วตฺถูนิ, ผุลฺลมพฺยวหาริกํฯ

๑๓๒. ลาขานิยฺยาสฉตฺตานิ, อลฺลรุเกฺข วิโกปิย;

คณฺหโต ตตฺถ ปาจิตฺติ, ฉินฺทโต วาปิ อกฺขรํฯ

๑๓๓. ปีเฬตุํ นาฬิเกราทึ, ทารุมกฺกฏกาทินา;
ฉินฺทิตุํ คณฺฐิกํ กาตุํ, ติณาทึ น จ กปฺปติฯ

๑๓๔. ภูตคามํ ว พีชํ วา, ฉินฺท ภิโนฺทจินาหิ วา;
ผาเลหิ วิชฺฌ ปจ วา, นิยเมตฺวา น ภาสเยฯ

๑๓๕. อิมํ กโรหิ กปฺปิยํ, อิมํ คเณฺหทมาหร;
อิมํ เทหิ อิมํ โสเธเหวํ วฏฺฏติ ภาสิตุนฺติฯ

๑๔. ภูมินิเทฺทโส

ภูมิโยติ –

๑๓๖. สมฺมุตุสฺสาวนนฺตา จ, โคนิสาที คหาปติ;
กปฺปิยา ภูมิโย ยาสุ, วุตฺถํ ปกฺกญฺจ กปฺปติฯ

๑๓๗. วาสตฺถาย กเต เคเห, สงฺฆิเก เวกสนฺตเก;
กปฺปิยา กุฏิ ลทฺธพฺพา, สหเสยฺยปฺปโหนเกฯ

๑๓๘. เคเห สงฺฆสฺส เวกสฺส, กรมาเนวมีรยํ;
ปฐมิฏฺฐกถมฺภาทึ, ฐเปยฺยุ**สฺสาวนนฺติกา**;
‘‘กปฺปิยกุฏึ กโรม, กปฺปิยกุฏึ กโรมา’’ติฯ

๑๓๙. เยภุเยฺยนาปริกฺขิโตฺต, อาราโม สกโลปิ วา;
วุจฺจเต **‘‘โคนิสาที’’**ติ, **สมฺมุตี** สงฺฆสมฺมตาฯ

๑๔๐. ภิกฺขุํ ฐเปตฺวา อเญฺญหิ, ทิโนฺน เตสํว สนฺตโก;
อตฺถาย กปฺปกุฏิยา, เคโห **คหปตี** มโตฯ

๑๔๑. อกปฺปกุฏิยา วุตฺถสปฺปิอาทีหิ มิสฺสิตํ;
วเชฺชย อโนฺตวุตฺถตฺตํ, ปุริมํ กาลิกทฺวยํฯ

๑๔๒. ตเหว ภิกฺขุนา ปกฺกํ, กปฺปเต ยาวชีวิกํ;
นิรามิสํว สตฺตาหํ, สามิเส สามปากตาฯ

๑๔๓. อุสฺสาวนนฺติกา เยหิ, ถมฺภาทีหิ อธิฏฺฐิตา;
เตสุเยวาปนีเตสุ, ตทเญฺญสุปิ ติฏฺฐติฯ

๑๔๔. สเพฺพสุ อปนีเตสุ, ภเว ชหิตวตฺถุกา;
โคนิสาที ปริกฺขิเตฺต, เสสา ฉทนวิพฺภมาติฯ

๑๕. อุปชฺฌาจริยวตฺตนิเทฺทโส

อุปชฺฌาจริยวตฺตานีติ –

๑๔๕. นิสฺสายุปชฺฌาจริเย, วสมาโน สุเปสโล;
ทนฺตกฏฺฐาสนํ โตยํ, ยาคุํ กาเล ทเท สทาฯ

๑๔๖. ปเตฺต วตฺตํ จเร คาม-ปฺปเวเส คมนาคเม;
อาสเน ปาทปีเฐ จ, กถโลปาหนจีวเรฯ

๑๔๗. ปริโภชนียปานีย-วจฺจปฺปสฺสาวฐานิสุ ;
วิหารโสธเน วตฺตํ, ปุน ปญฺญาปเน ตถาฯ

๑๔๘. น ปโปฺผเฏยฺย โสเธนฺต, ปฏิวาเต จ สงฺคเณ;
วิหารํ ภิกฺขุ ปานีย-สามนฺตา สยนาสนํฯ

๑๔๙. นฺหาเน นฺหาตสฺส กาตพฺพ, รงฺคปาเก จ โธวเน;
สิพฺพเน จีวเร เถเว, รชนฺต น วเช ฐิเตฯ

๑๕๐. เอกจฺจสฺส อนาปุจฺฉา, ปตฺตํ วา จีวรานิ วา;
น ทเทยฺย น คเณฺหยฺย, ปริกฺขารญฺจ กิญฺจนํฯ

๑๕๑. เอกจฺจํ ปจฺฉโต กาตุํ, คนฺตุํ วา ตสฺส ปจฺฉโต;
ปิณฺฑปาตญฺจ นิเนฺนตุํ, นีหราเปตุมตฺตโนฯ

๑๕๒. กิจฺจยํ ปริกมฺมํ วา, เกสเจฺฉทญฺจ อตฺตโน;
การาเปตุํ ว กาตุํ วา, อนาปุจฺฉา น วฏฺฏติฯ

๑๕๓. คามํ สุสานํ นิสฺสีมํ, ทิสํ วา คนฺตุมิจฺฉโต;
อตฺตโน กิจฺจยํ วาปิ, อนาปุจฺฉา น วฏฺฏติฯ

๑๕๔. อุปฺปนฺนํ อรตึ ทิฏฺฐึ, กุกฺกุจฺจํ วา วิโนทเย;
กเรยฺย วาปิ อุสฺสุกฺกํ, สงฺฆายเตฺตสุ กมฺมสุฯ

๑๕๕. คิลาเนสุ อุปเฏฺฐยฺย, วุฏฺฐานํ เนสมาคเม;
วตฺตเภเทน สพฺพตฺถ, อนาทเรน ทุกฺกฏนฺติฯ

๑๖. วจฺจปสฺสาวฏฺฐานิกนิเทฺทโส

วจฺจปสฺสาวฏฺฐานิกนฺติ –

๑๕๖. น กเรยฺย ยถาวุฑฺฒํ, วจฺจํ ยาตานุปุพฺพิยา;
วจฺจปสฺสาวกุฏิโย, นฺหานติตฺถญฺจ ลพฺภติฯ

๑๕๗. ปวิเสยฺยุพฺภชิตฺวา โน, สหสา ปวิเสยฺย จ;
อุกฺกาสิตฺวาวุพฺภเชยฺย, ปาทุกาเสฺวว สณฺฐิโตฯ

๑๕๘. น กเร นิตฺถุนํ วจฺจํ, ทนฺตกฏฺฐญฺจ ขาทยํ;
วจฺจปสฺสาวโทณีนํ, น กเรยฺยุภยํ พหิฯ

๑๕๙. ขเป กฏฺฐํ น ปาเตยฺย, เขฬํ ปสฺสาวโทณิยา;

นาวเลเขยฺย ผรุเส-นฺหตญฺจาปิ โธวเยฯ

๑๖๐. น นิกฺขเมยฺย สหสา-วุพฺภชิตฺวา น นิกฺขเม;
จปุ จปุ นาจเมยฺย, อุกฺลาปญฺจ วิโสธเยติฯ

๑๗. อาปุจฺฉกรณนิเทฺทโส

อาปุจฺฉกรณนฺติ –

๑๖๑. อนชฺฌิโฏฺฐว เถเรน, ปาติโมกฺขํ น อุทฺทิเส;
ธมฺมํ น กถเย ปญฺหํ, น ปุเจฺฉ น จ วิสฺสเชฯ

๑๖๒. อาปุจฺฉิตฺวา กเถนฺตสฺส, ปุน วุฑฺฒตราคเม;
ปุน อาปุจฺฉนํ นตฺถิ, ภตฺตเคฺค จานุโมทโตฯ

๑๖๓. วสโนฺต จ อนาปุจฺฉา, วุเฑฺฒเนกวิหารเก;
น สชฺฌาเยยฺย อุเทฺทสํ, ปริปุจฺฉญฺจ โน ทเทฯ

๑๖๔. ธมฺมํ น ภาสเย ทีปํ, น กเร น จ วิชฺฌเป;
วาตปานํ กวาฎํ วา, วิวเรยฺย ถเกยฺย จฯ

๑๖๕. จงฺกเม จงฺกมโนฺตปิ, วุเฑฺฒน ปริวตฺตเย;
เยน วุโฑฺฒ ส สงฺฆาฎิ-กเณฺณเนนํ น ฆฎฺฎเยติฯ

๑๘. นคฺคนิเทฺทโส

นโคฺคติ –

๑๖๖. นโคฺค มคฺคํ วเช ภุเญฺช, ปิเว ขาเท น สายเย;
น คเณฺห น ทเท เนว, วเนฺท วนฺทาปเยยฺย วาฯ

๑๖๗. ปริกมฺมํ น กาเรยฺย, น กเร ปฎิฉาทิสุ;
ปริกเมฺม ทุเว วตฺถ-จฺฉาทิ สพฺพตฺถ กปฺปิยาติฯ

๑๙. นฺหานกปฺปนิเทฺทโส

นฺหานกโปฺปติ –

๑๖๘. น จ นฺหาเยยฺย เถรานํ, ปุรโตปริ วา ตถา;
ทเทยฺย โอตรนฺตานํ, มคฺคมุตฺตรมานโกฯ

๑๖๙. กุฎฺฎตฺถมฺภตรุฎฺฎาเน, นฺหายมาโน น ฆํสเย;
กายํ คนฺธพฺพหเตฺถน, กุรุวินฺทกสุตฺติยาฯ

๑๗๐. มลฺลเกนาญฺญมญฺญํ วา, สรีเรน น ฆํสเย;
กปาลิฎฺฐกขณฺฑานิ, วตฺถวฎฺฎิ จ วฎฺฎติฯ

๑๗๑. สเพฺพสํ ปุถุปาณี จา-กลฺลสฺสากตมลฺลกํ;
ปาสาณเผณกถลา, กปฺปนฺติ ปาทฆํสเนติฯ

๒๐. อวนฺทิยนิเทฺทโส

อวนฺทิโยติ –

๑๗๒. อุกฺขิตฺตานุปสมฺปนฺน-นานาสํวาสอิตฺถิโย;
นโว จ ครฺกโฏฺฐ จ, ปณฺฑโก จ อวนฺทิยาติฯ

๒๑. จมฺมนิเทฺทโส

จมฺมนฺติ –

๑๗๓. มิคาเชฬกจมฺมานิ, กปฺปนฺติ ปริภุญฺชิตุํ;
โรหิเตณิปสทา จ, กุรุงฺคา มิคชาติกาฯ

๑๗๔. อนุญฺญาตตฺตยา อญฺญํ, จมฺมํ ทุกฺกฏวตฺถุกํ;
ถวิโกปาหเน จมฺมํ, สพฺพํ กปฺปติมานุสนฺติฯ

๒๒. อุปาหนนิเทฺทโส

อุปาหนา เจวาติ –

๑๗๕. มชฺฌเทเส น กปฺปนฺติ, คณงฺคณูปาหนา นวา;
สพฺพสฺส กปฺปนฺตาราเม, สพฺพตฺถากลฺลกสฺส จฯ

๑๗๖. สพฺพนีลกโอทาตปีตโลหิตกณฺหกา ;
มหารงฺคมหานาม-รงฺครตฺตา จุปาหนาฯ

๑๗๗. สพฺพมเญฺชฏฺฐิกา จิตฺรา, นีลปีตาทิวทฺธิกา;
ติตฺติรปตฺติกา เมณฺฑ-อชวิสาณวทฺธิกาฯ

๑๗๘. ขลฺลพทฺธา ปุฏพทฺธา, ตูลปุณฺณา จุปาหนา;
ปาลิคุณฺฐิมกา โมร-ปิเญฺฉน ปริสิพฺพิตาฯ

๑๗๙. วิจฺฉิกาฬิกตา สีหพฺยคฺฆุทฺทาชินทีปินํ;
มชฺชารกาฬโกลูกจเมฺมหิ จ ปริกฺขฏา;
ปาทุกา สงฺกมนียา, โกจิ ธาเรยฺย ทุกฺกฏํฯ

๑๘๐. นีลาทิวณฺณํ สกลํ, ปุญฺฉิตฺวา เวกเทสกํ;
อุปาหนา วฬเญฺชยฺย, หาเรตฺวา ขลฺลกาทิกนฺติฯ

๒๓. อโนโลกิยนิเทฺทโส

อโนโลกิยนฺติ –

๑๘๑สารโตฺต อิตฺถิยา โยนึ, มุขํ วา ภิกฺขทายิยา;
ปรสฺส ปตฺตมุชฺฌานสญฺญี วา อตฺตโน มุขํ;
อาทาโสทกปเตฺต วา, โอโลเกยฺยสฺส ทุกฺกฏนฺติฯ

๒๔. อญฺชนีนิเทฺทโส

อญฺชนีติ –

๑๘๒. วฏฺฏาฏฺฐโสฬสํสา วา, มฏฺฐา วฏฺฏติ อญฺชนี;
ติโสฺสปิ มูเล คีวายํ, เลขา เอกาว พนฺธิตุํฯ

๑๘๓. ยํ กิญฺจิ รูปํ มาลาทิกมฺมํ มกรทนฺตกํ;
โคมุตฺตกฑฺฒจนฺทาทิ-วิการํ เนตฺถ วฏฺฏติฯ

๑๘๔. ลเพฺภกวณฺณสุเตฺตน, สิพฺพิตุํ ถวิกา ตถา;
สิปาฏิ กุญฺจิกาโกโส, สลากาปิ อจิตฺตกาฯ

๑๘๕. สงฺขนาภิวิสาณฏฺฐิ-นฬทนฺตมยา ตถา;
ผลกฏฺฐมยา เวฬุ-ลาขาโลหมยาปิ จฯ

๑๘๖. อญฺชนิโย สลากาโย, ธูมเนตฺตา จ ลพฺภเร;
ตถา สตฺถกทณฺฑานิ, นตฺถุทานา จ ตมฺมยาติฯ

๒๕. อกปฺปิยสยนนิเทฺทโส

อกปฺปิยสยนานีติ –

๑๘๗. อาสนฺที ตูลี ปลฺลโงฺก, ปฏิกํ โคนจิตฺตกํ;
ปฏลี วิกตี อุทฺท-โลมี เอกนฺตโลมิกาฯ

๑๘๘. ภุตฺตํ โกเสยฺยํ กฏฺฏิสฺสํ, หตฺถิอสฺสรถตฺถรา;
ชินปฺปเวณิกทลี-มิคปฺปวรอตฺถราฯ

๑๘๙. สุโลหิตวิตานญฺจ-ภโตรตฺตูปธานกํ ;
อกปฺปิยานิ เอตานิ, ทุกฺกฏํ ปริภุญฺชโตฯ

๑๙๐. อาสนฺทาทิตฺตยา เสเส, ลพฺภเต คิหิสนฺตเก;
ธมฺมาสเน จ ภตฺตเคฺค, ฆเร จาปิ นิสีทิตุํ;
ภูมตฺถรณสเงฺขเป, สยิตุญฺจาปิ กปฺปติฯ

๑๙๑. ลตุรํสปีฐา สตฺตงฺคา, ปญฺจงฺคา อุจฺจปาทกา;
ตูโลนทฺธา ฆเรเยว, มญฺจปีฐา นิสีทิตุํฯ

๑๙๒. โจฬวากุณฺณปณฺณานํ, ติณานเญฺจว ปูริตา;
จีวรจฺฉวิโย ปญฺจ, ภิสี สพฺพตฺถ กปฺปิยาฯ

๑๙๓. ตูลตฺตยํ ภิสิคโพฺภ, โลมานิ มิคปกฺขินํ;

พิโมฺพหเน อนุญฺญาตํ, ตูลวชฺชา มสูรเกฯ

๑๙๔. มนุสฺสโลมมุณฺณายํ, ปเณฺณ ปุปฺผํ ตมาลกํ;
สุทฺธํ น อาสนเญฺจว, ลพฺภมปฺปฏิเวกฺขิตนฺติฯ

๒๖. สมานาสนิกนิเทฺทโส

สมานาสนิโกปิ จาติ –

๑๙๕. ติวสฺสนฺตรานุญฺญาตํ, ภิกฺขูนเมกมาสนํ;
สตฺตวสฺสติวเสฺสหิ, ปญฺจวโสฺส นิสีทิตุํฯ

๑๙๖. ฐเปตฺวา ปณฺฑกํ อิตฺถึ, อุภโตพฺยญฺชนํ มุนิ;
ทีฆาสเน อนุญฺญาสิ, สเพฺพเหว นิสีทิตุํฯ

๑๙๗. อนฺตํ ทีฆาสนํ ติณฺณํ, ยํ ปโหติ นิสีทิตุํ;
มญฺจเก วาปิ ปีเฐ วา, ทฺวินฺนํ ลพฺภํ นิสีทิตุนฺติฯ

๒๗. อสํวาสิกนิเทฺทโส

อสํวาสิโก จาติ –

๑๙๘. อุกฺขิโตฺตนุปสมฺปโนฺน, ภิกฺขุนี ฉินฺนมูลโก;
นานาสํวาสนิสฺสีม-ฐฺฐิตเวหายสณฺฐิตา;
เอกาทส อภพฺพา จ, อสํวาสาติ ทีปิตาติฯ

๒๘. กมฺมนิเทฺทโส

กมฺมญฺจาติ –

๑๙๙. วเคฺคน อธมฺมกมฺมํ, สมเคฺคน อธมฺมิกํ;
วเคฺคน ธมฺมกมฺมญฺจ, สมเคฺคน จ ธมฺมิกํ;
จตุตฺถํเยวานุญฺญาตํ, เสสกเมฺมสุ ทุกฺกฏํฯ

๒๐๐. จตุวโคฺค ปญฺจวโคฺค, ทสวีสติวคฺคิโก;
ติเรกวีสติวโคฺค, ปญฺจ สงฺฆา วิภาวิตาฯ

๒๐๑. จตุวเคฺคตฺถ อพฺภานุ-ปสมฺปทาปวารณา;
ปญฺจวโคฺค จ อพฺภานํ, มชฺฌเทสุปสมฺปทํฯ

๒๐๒. ทสวโคฺค จ อพฺภานํ, ฐเปตฺวา สพฺพกมฺมิโก;
อิตโร สพฺพกเมฺมสุ, กมฺมปฺปโตฺตติ ทีปิโตฯ

๒๐๓. จตุวเคฺคน กตฺตเพฺพ, จตฺตาโร ปกตตฺตกา;
กมฺมปฺปตฺตา ปเร ฉนฺทา-รหา เสเสปฺยยํ นโยฯ

๒๐๔. จตุวคฺคาทิกตฺตพฺพํ, อสํวาสกมฺมารห;

ครุกเฎฺฐสฺวณฺณตรํ, กตฺวาน คณปูรกํ;
ปริวาสาทิกํ กมฺมํ, กตํ กุปฺปญฺจ ทุกฺกฏํฯ

๒๐๕. อธมฺมกมฺมํ วาเรยฺย, อนฺตราเย ทุเว ตโย;
ทิฏฺฐาวิเมโกธิฏฺฐานํ, วาเรนฺตว ตโตธิกาฯ

๒๐๖. กมฺมารหา อสํวาสา, ขิตฺตจิตฺตทุขฏฺฏิตา;
เอเตสํ สงฺฆมชฺฌมฺหิ, ปฏิเกฺขโป น รุหติฯ

๒๐๗. ปกตเตฺตกสีมฏฺฐ-สมสํวาสภิกฺขุโน;
อาโรเจนฺตสฺสนฺตมโส-นนฺตรสฺสาปิ รูหติฯ

๒๐๘. โกเปตุํ ธมฺมิกํ กมฺมํ, ปฏิโกฺกเสยฺย สมฺมุขา;
ติโรกฺขา กายสามคฺคิํ, ฉนฺทํ โน เทยฺย ทุกฺกฏนฺติฯ

๒๙. มิจฺฉาชีววิวชฺชนานิเทฺทโส

มิจฺฉาชีววิวชฺชนาติ –

๒๐๙. ทารุํ เวฬุํ ผลํ ปุปฺผํ, จุณฺณํ นฺหานมุโขทกํ;
มตฺติกาทนฺตกฏฺฐาทิํ, น ทเท กุลสงฺคหาฯ

๒๑๐. ปาริภฏกตามุคฺค-สูปฺยตาวตฺถุวิชฺชยา;
ปเหณทูตกเมฺมน, ชงฺฆเปสนิเยน วาฯ

๒๑๑. อนุปฺปทานปฺปฏิปิณฺฑ-เวชฺชกเมฺมน วา ปน;
นาเญฺญน วาปิ สมฺพุทฺธปฺปฏิกุเฎฺฐน ชีวเยฯ

๒๑๒. วิญฺญตฺติเนสนาภูตุลฺลปนากุหนาทิหิ;
กุลทูสาทินุปฺปนฺนปจฺจเย ปริวชฺชเยติฯ

๓๐. วตฺตนิเทฺทโส

วตฺตนฺติ –

๒๑๓. อาคนฺตุโก น อารามํ, ปวิเส สอุปาหโน;
สฉโตฺตคุณฺฐิโต สีเส, กริตฺวา วาปิ จีวรํฯ

๒๑๔. ปานีเยน น โธเวยฺย, ปาเท วุฑฺฒตเรปิ จ;
อาวาสิเกภิวาเทยฺย, ปุเจฺฉยฺย สยนาสนํฯ

๒๑๕. คมิโก ปฏิสาเมตฺวา, ทารุมตฺติกภณฺฑกํ;
วิหารญฺจ ถเกตฺวาน, อาปุจฺฉ สยนาสนํฯ

๒๑๖. อาปุจฺฉิตเพฺพ อสติ, สํโคเปตฺวาน สาธุกํ;
ปกฺกเมยฺยญฺญถา ตสฺส, ปกฺกนฺตุํ น จ กปฺปติฯ

๒๑๗. อาวาสิโก ปญฺญาเปยฺย, วุฑฺฒาคนฺตุสฺส อาสนํ;
อุปนิกฺขิเป ปาโทท-ปฺปภุตึ ปตฺตจีวรํฯ

๒๑๘. ปจฺจุคฺคนฺตฺวาน คเณฺหยฺย, ปานีเยน จ ปุจฺฉเย;
อาคนฺตุเกภิวาเทยฺย, ปญฺญเป สยนาสนํฯ

๒๑๙. อชฺฌาวุตฺถมวุตฺถํ วา, โคจราโคจรํ วเท;
วจฺจปสฺสาวฐานานิ, กติกํ เสกฺขสมฺมุตึฯ

๒๒๐. ปเวสนิกฺขเม กาลํ, ปริโภชิยปานิยํ;
นิสิโนฺนว นวกสฺส, เอตํ สพฺพํ สมุทฺทิเสติฯ

๓๑. วิกปฺปนานิเทฺทโส

วิกปฺปนา เจวาติ –

๒๒๑. สมฺมุขา ปรมฺมุขาติ, ทุเว วุตฺตา วิกปฺปนา;
สมฺมุขาย วิกเปฺปโนฺต, พฺยตฺตเสฺสกสฺส สนฺติเก;
‘‘อิมํ จีวรํ ตุยฺหํ, วิกเปฺปมี’’ติ ภาสเยฯ

๒๒๒. เอตฺตาวตา นิเธตุํว, กปฺปตี น จ กปฺปติ;
ปริโภคาทิกํ เตน, อปฺปจฺจุทฺธฏภาวโตฯ

๒๒๓. ‘‘มยฺหํ สนฺตกํ ปริภุญฺช วา วิสฺสเชฺชหิ วา ยถาปจฺจยํ วา กโรหี’’ติ –

เตน ปจฺจุทฺธเฏยฺเยว, ปริโภคาทิ กปฺปติฯ

๒๒๔. อปรา สมฺมุขาเวกา, ภิกฺขุเสฺสกสฺส สนฺติเก;
คเหตฺวา นามเมกสฺส, ปญฺจนฺนํ สหธมฺมินํฯ

๒๒๕. ‘‘อิมํ จีวรํ ติสฺสสฺส ภิกฺขุโน, ติสฺสาย ภิกฺขุนิยา, ติสฺสสฺส สามเณรสฺส, ติสฺสาย สามเณริยา, ติสฺสาย สิกฺขมานาย วิกเปฺปมี’’ติ วตฺตพฺพํฯ

เตน ภิกฺขุนา ‘‘ติสฺสสฺส ภิกฺขุโน, ติสฺสาย ภิกฺขุนิยา, ติสฺสสฺส สามเณรสฺส , ติสฺสาย สามเณริยา, ติสฺสาย สิกฺขมานาย สนฺตกํ ปริภุญฺช วา วิสฺสเชฺชหิ วา ยถาปจฺจยํ วา กโรหี’’ติ วตฺตพฺพํฯ

๒๒๖. ปรมฺมุขาวิกปฺปเน-กสฺสนฺติเกวมีรเย;
‘‘อิมํ จีวรํ ตุยฺหํ วิกปฺปนตฺถาย ทมฺมี’’ติฯ

๒๒๗. เตน วตฺตโพฺพ ‘‘โก เต มิโตฺต วา สนฺทิโฏฺฐ วา’’ติฯ อิตเรน เจวํ วตฺตพฺพํ ‘‘ติโสฺส ภิกฺขู’’ติ วา ‘‘ติสฺสา ภิกฺขุนี’’ติ วา ‘‘ติโสฺส สามเณโร’’ติ วา ‘‘ติสฺสา สามเณรี’’ติ วา ‘‘ติสฺสา สิกฺขมานา’’ติ วาฯ

ปุน เตน ‘‘อหํ ติสฺสสฺส ติสฺสาย วา ทมฺมี’’ติ วิกเปฺปตฺวา เตเนว ‘‘ติสฺสสฺส ภิกฺขุโน, ติสฺสาย ภิกฺขุนิยา, ติสฺสสฺส สามเณรสฺส, ติสฺสาย สามเณริยา, ติสฺสาย สิกฺขมานาย สนฺตกํ ปริ

ภุญฺช วา วิสฺสเชฺชหิ วา ยถาปจฺจยํ วา กโรหี’’ติ ปจฺจุทฺธริตพฺพํฯ

๒๒๘. ทูรสนฺติกเตฺตกตฺตพหุภาวํ วิชานิย;
“เอตํ อิม’’นฺติ “เอตานิ, อิมานี’’เตฺตถ โยชเยฯ

๒๒๙. ทฺสาหํ มาสเมกํ วา, ปญฺจ วา กถินตฺถเต;
ปาริปูรตฺถมูนสฺส, ปจฺจาสา สติ มาสกํ;
นุปฺปาทยติ นิสฺสคฺคึ, นาธิฏฺฐิตวิกปฺปิตนฺติฯ

๓๒. นิสฺสยนิเทฺทโส

นิสฺสโยติ –

๒๓๐. พฺยตฺตสฺส ปญฺจวสฺสสฺส, นตฺถิ นิสฺสย การิยํ;
ยาวชีวมฺปิ อพฺยโตฺต, นิสฺสิโตเยว ชีวติฯ

๒๓๑. เอกํสํ จีวรํ กตฺวา, ปคฺคณฺหิตฺวาน อญฺชลึ;
อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา, วเท ยาวตตียกํ;
“อาจริโย เม, ภเนฺต, โหหิ,
อายสฺมโต นิสฺสาย วจฺฉามี’’ติฯ

๒๓๒. ปกฺกเนฺต ปกฺขสงฺกเนฺต, วิพฺภเนฺต วาปิ นิสฺสโย;
มรณาณตฺตุปชฺฌาย-สโมธาเนหิ สมฺมติฯ

๒๓๓. นิสฺสาย น วเสลชฺชึ, อปุพฺพํ ฐานมาคโต;
อาคเม จตุปญฺจาหํ, ญาตุํ ภิกฺขุสภาคตํฯ

๒๓๔. อทฺธิกสฺส คิลานสฺส, คิลานุปฏฺฐกสฺส จ;
ยาจิตสฺส อรเญฺญ วา, สลฺลกฺขเนฺตน ผาสุกํ;
สภาเค ทายเกสเนฺต, วสิตุํ ตาว ลพฺภตีติฯ

๓๓. กายพนฺธนนิเทฺทโส

กายพนฺธนนฺติ –

๒๓๕. อกายพนฺธโน คามํ, ทุกฺกฏํ ปวิเสยฺย เจ;
พเนฺธยฺย ยตฺถ สรติ, ตเตฺถวาสติยา คโตฯ

๒๓๖. ปฏฺฏิกา สูกรนฺตนฺติ, ทุวิธํ กายพนฺธนํ;
ทุสฺสปโฏฺฏ จ รชฺชุ จ, เอกา ตทนุโลมิกาฯ

๒๓๗. มจฺฉกณฺฏกขชฺชูรี-ปตฺตา มฏฺฐา จ ปฏฺฏิกา;
ลพฺภา ทสา จตโสฺสปิ, อเนฺต ทิคุณสุตฺตกํฯ

๒๓๘. มาลาทึ กกฺกฏจฺฉาทึ, ทเสฺสตฺวา คุณสุตฺตก;
โกฏฺฏิตา กุญฺชรจฺฉาทึ, ปฏฺฏิกา น จ กปฺปติฯ

๒๓๙. ฆฏกํ มกรมุขาทึ, น กปฺปนฺติ ทสามุเข;
อุภเนฺต ฆฏกา เลขา, วิเธ อญฺญญฺจ จิตฺตกํฯ

๒๔๐. เทฺวทฺธุภกญฺจ มุรชํ, มทฺทวีณํ กลาพุกํ;
น กปฺปนฺติ ทสาสุ เทฺว, มชฺฌิมาเยว กปฺปเรฯ

๒๔๑. เวฬุทนฺตวิสาณฏฺฐิกฏฺฐลาขาผลามยา;
สงฺขนาภิมยา สุตฺตนฬโลหมยาปิ จ;
วิธา กปฺปนฺติ กปฺปิยา, คณฺฐิโย จาปิ ตมฺมยาติฯ

ปฐมภาณวารํ นิฏฺฐิตํฯ

๓๔. ปถวีนิเทฺทโส

ปถวี จาติ –

๒๔๒. ชาตาชาตาติ ทฺวิธา, สุทฺธมตฺติกปํสุกา;
ชาตาทฑฺฒา จ ปถวี, พหุมตฺติกปํสุกา;
จาตุมาสาธิโกวฏฺฐปํสุมตฺติกราสิ จฯ

๒๔๓. สุทฺธสกฺขรปาสาณมรุมฺพกถลวาลุกา;
ทฑฺฒา จ ภูมิ เยภุยฺยสกฺขราทิมหีปิ จ;
ทุติยา วุตฺตราสิ จ, จาตุมาโสมวฏฺฐโกฯ

๒๔๔. เทฺว ภาคา ตีสุ ภาเคสุ, มตฺติกา ยสฺส ภูมิยา;
เยภุยฺยมตฺติกา เอสา, เสเสสุปิ อยํ นโยฯ

๒๔๕. ปาจิตฺติ ขณเน ชาเต, ชาตสญฺญิสฺส ทุกฺกฏํ;
เทฺวฬฺหสฺสาชาตสญฺญิสฺส, นาปตฺตาณาปเน ตถาฯ

๒๔๖. ปหาเร ปหาราปตฺติ, ขณมานสฺส อตฺตนา;
เอกายาณตฺติยา เอกา, นานาณตฺตีสุ วาจโสฯ

๒๔๗. ‘‘อิมํ ฐานมิมํ กนฺทมิธ วาปึ ขเณตฺถ จ;
ชาเลหคฺคิ’’นฺติ วา วตฺตุํ, นิยเมตฺวา น วฏฺฏติฯ

๒๔๘. ‘‘ถมฺภสฺสิมสฺสาวาฏํ วา, มตฺติกํ ชาน มาหร;
กโรหิ กปฺปิยเญฺจ’’ติ, วจนํ วฏฺฏเตทิสํฯ

๒๔๙. อสมฺพทฺธํ ปถวิยา, สุกฺขกทฺทมอาทิกํ;
โกเปตุํ ตนุกํ ลพฺภมุสฺสิญฺจนียกทฺทมํฯ

๒๕๐. คณฺฑุปฺปาทํ อุปจิกามตฺติกํ มูสิกุกฺกิรํ;
จาตุมาสาธิโกวฏฺฐํ, เลฑฺฑาทิญฺจ น โกปเยฯ

๒๕๑. ปติเต วาปิอาทีนํ, กูเล อุทกสนฺติเก;
ปาสาเณ จ รเช ลเคฺค, ปติเต นวโสณฺฑิยาฯ

๒๕๒. ภูมิเก มตฺติกากุเฏฺฐ, อโพฺภกาสฺฏฺฐิเต ตถา;
เยภุยฺยกถลฏฺฐาเน, ติฏฺฐติฏฺฐกกุฏฺฏโกฯ

๒๕๓. ภูมฺภาทึ คณฺหิตุํ ภูมึ, สญฺจาเลตฺวา วิโกปยํ;
ธาราย ภินฺทิตุํ ภูมึ, กาตุํ วา วิสมํ สมํฯ

๒๕๔. สมฺมุญฺชนีหิ ฆํสิตุํ, กณฺฏกาทึ ปเวสิตุํ;
ทเสฺสสฺสามีติ ภินฺทโนฺต, ภูมึ จงฺกมิตุํ ปทํฯ

๒๕๕. ฆํสิตุํ องฺคปจฺจงฺคํ, กณฺฑุโรคี ตฏาทิสุ;
หตฺถํ วา โธวิตุํ ภูมึ, ฆํสิตุํ น จ กปฺปติฯ

๒๕๖. ภูมฺภาทิอุชุกฺทฺธาโร, ปาสาณาทิปวฏฺฏนํ;
สาขาทิกฑฺฒนํ รุกฺขลตาเจฺฉทนผาลนํฯ

๒๕๗. เสฺโก ปสฺสาวอาทีนํ, สุทฺธจิตฺตสฺส วฏฺฏติ;
อลฺลหตฺถํ ฐเปตฺวาน, รชคฺคาโห จ ภูมิยาฯ

๒๕๘. อคฺคิสฺส อนุปาทาเน, กปาเล อิฏฺฐกาย วา;
ปาเตตุํ ลพฺภเต อคฺคึ, ภูมิยํ วาวเส สตีติฯ

๓๕. ปริกฺขารนิเทฺทโส

ปริกฺขาโรติ –

๒๕๙. ปญฺจวเณฺณหิ สุเตฺตหิ, อโนฺต พหิ จ สิพฺพิตุํ;
คิริกูฏฑฺฒจนฺทาทึ, ฉเตฺต ปเณฺณ จ ฉินฺทิตุํฯ

๒๖๐. ฆฏกํ วาฬรูปํ วา, ทเณฺฑ เลขา น วฏฺฏติ;
วฏฺฏตี ทณฺฑพุนฺทมฺหิ, อหิจฺฉตฺตกสาทิสํฯ

๒๖๑. สิพฺพิตุํ เอกวเณฺณน, ปญฺชรํ วา วินนฺธิตุํ;
ถิรตฺถํ วฏฺฏตี ฉเตฺต, ทเณฺฑ เลขาว พนฺธิตุํฯ

๒๖๒. อเนฺต ปฏฺฏมุเข วาปิ, เวณิ สงฺขลิกาปิ วา;
สูจิวิการมญฺญํ วา, จีวเร น จ กปฺปติ;
กปฺปพินฺทุวิการมฺปิ, ปาฬิกณฺณิกอาทิกํฯ

๒๖๓. คณฺฐิปาสกปฏฺฏาปิ, จตุโกฺกณาว อคฺฆิยํ;
มุคฺคโร กกฺกฏจฺฉาทิ-วิการํ เนตฺถ วฏฺฏติฯ

๒๖๔. โกณสุตฺตา จ ปีฬกา, ทุวิเญฺญยฺยาว กปฺปเร;
คนฺธํ เตลํ ว ลาขํ วา, รชเน น จ ปกฺขิเปฯ

๒๖๕. รตฺตํ สเงฺขน มณินา, ฆเฏฺฏยฺยเญฺญน วา น จ;
ฆํเสยฺย โทณิยํ กตฺวา, ปหาเร น จ มุฏฺฐินาฯ

๒๖๖. กณฺณโกณกสุตฺตานิ, รเตฺต ฉินฺทยฺย จีวเร;
เลขา น วฏฺฏตี ธมฺม-กรเณ ฉตฺตวฏฺฏิยํฯ

๒๖๗. เลขํ ฐเปตฺวา มณิกา, ปีฬกา กุญฺจิกาย จ;
ปิปฺผเล จ ปริเจฺฉท-เลขา ทณฺฑมฺหิ วฏฺฏติฯ

๒๖๘. มาลาทฺยรณิยํ ปตฺต-มณฺฑเล ภิตฺติกมฺม จ;
เหฏฺฐา เลขาทฺวยํ อุทฺธํ, อหิจฺฉตฺตกสาทิสํฯ

๒๖๙. หิตฺวา กตฺตรยฏฺฐิมฺหิ, สูจิสณฺฑาสเกปิ จ;
ยํ กิญฺจิ คิริกูฏาทิ-วณฺณมฏฺฐํ น วฏฺฏติฯ

๒๗๐. พิโมฺพหเน ภิสิมญฺจ-ปีฐาทิสยนาสเน;
สมฺมุญฺชนิมฺหิ สงฺการ-ฉฑฺฑเน รงฺคภาชเนฯ

๒๗๑. ปานียภาชเน ปาท-ปีเฐ กถลิกาย จ;
ปตฺตาธารปิธาเนสุ, ตาลวเณฺฏ จ พีชเน;
ยํ กิญฺจิ มาลากมฺมาทิ-วณฺณมฏฺฐมวาริตํฯ

๒๗๒. เสนาสเน ปน ทฺวารกวาฏาทิปฺปเภทเน;
โสวณฺณมยนุญฺญาตํ, วณฺณมฏฺฐมฺหิ กา กถาฯ

๒๗๓. วิสาณนาฬิลาพฺวาทิปฺปเภเท เตลภาชเน;
ปุมิตฺถิรูปรหิตํ, วณฺณมฏฺฐมวาริตนฺติฯ

๓๖. เภสชฺชนิเทฺทโส

เภสชฺชนฺติ –

๒๗๔. ชนสฺส กาตุํ เภสชฺชํ, ทาตุํ วตฺตุํ น ลพฺภติ;
ภิกฺขาจริยวิญฺญตฺติ, สเกหิ สหธมฺมินํฯ

๒๗๕. ปิตูนํ ตทุปฏฺฐากภิกฺขุนิสฺสิตภณฺฑุนํ;
ลพฺภํ เภสชฺชกรณํ, เวยฺยาวจฺจกรสฺส จฯ

๒๗๖. มหาจูฬปิตามาตาภาตาภคินิอาทินํ;
เตสํ สเกนตฺตนิเย, ทาตพฺพํ ตาวกาลิกํฯ

๒๗๗. กุลทูสนวิญฺญตฺติ, เภสชฺชกรณาทิ หิ;
มาตาปิตูหิ สมฺพนฺธญาตเกสุ น รูหติฯ

๒๗๘. ปิณฺฑปาโต อนามโฏฺฐ, มาตาทีนมวาริโต;
ฉนฺนํ ทามริกโจรสฺส, ทาตุมิสฺสริยสฺส จฯ

๒๗๙. เตสํ สุโตฺตทเกเหว, ปริตฺตํ กยิรา นตฺตโน;
ภณิตพฺพํ ภณาเปนฺต, ปริตฺตํ สาสโนคธํฯ

๒๘๐. สีลํ ธมฺมํ ปริตฺตํ วา, อาคนฺตฺวา เทตุ ภาสตุ;
ทาตุํ วตฺถุญฺจ ลพฺภติ, คนฺตฺวา เกนจิ เปสิโตติฯ

๓๗. อุคฺคหนิเทฺทโส

อุคฺคโหติ –

๒๘๑. ภุมฺมเจติยสงฺฆญฺญ-ปุคฺคลตฺถํ คณสฺส จ;
ทสเภทมฺปิ รตนํ, อุคฺคณฺหนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ

๒๘๒. นิสฺสคฺคิ เตสุ อตฺตตฺถํ, ทฺวีสุ เสเสสุ ทุกฺกฏํ;
อนามสิตฺวา วุตฺเต ตุ, คณํ สงฺฆญฺจ ปุคฺคลํฯ

๒๘๓. ‘‘เจตฺยสฺส นวกมฺมสฺส, ทมฺมี’’ติ น ปฏิกฺขิเป;
วเท กปฺปิยการานํ, ‘‘วทเนฺตวมิเม’’ อิติฯ

๒๘๔. เขตฺตํ วตฺถุํ ตฬากํ วา, เทเนฺต ทาสปสฺวาทิกํ;
ปฏิกฺขิปิตฺวา คเณฺหยฺย, กปฺปิเยน กเมน จ;
เขตฺตาทีนิ วิหารสฺส, วุตฺเต ทมฺมีติ วฏฺฏติฯ

๒๘๕. นวมาติกเกทาร-ตฬากกิริยานเว;
มตฺติกุทฺธรณํ พเนฺธ, ถิรกาโร จ อาฬิยาฯ

๒๘๖. ติเรกภาคคหณํ , เกทาเร อนเว นเว;
อปริจฺฉนฺนภาเค จ, สเสฺส ‘‘เทเถตฺตเก’’ อิติ;
กหาปณุฏฺฐาปนญฺจ, สเพฺพสมฺปิ อกปฺปิยํฯ

๒๘๗. วตฺวา กส วปฺปิจฺจาเทตฺติกาย จ ภูมิยา;
ปติฏฺฐาเปติ ภูมิํ วา, ภาโค เทโยฺยติ เอตฺตโกฯ

๒๘๘. ภูมิภาเค กตํ สสฺสํ, เอตฺตเก คณฺหเถตฺตกํ;
คณฺหนฺตฺถํ วทเนฺตวํ, ปมาณํ ทณฺฑรชฺชุภิฯ

๒๘๙. มิเนเน รกฺขเณ ฐตฺวา, ขเล ตํนีหราปเน;
โกฏฺฐาทิปฏิสามเน, ตเสฺสเวตมกปฺปิยํฯ

๒๙๐. ปฏิสาเมยฺย ปาจิตฺติ, ยํ กิญฺจิ คิหิสนฺตกํ;
ภณฺฑาคาริกสีเสน, สเจปิ ปิตุสนฺตกํฯ

๒๙๑. ปิตูนํ กปฺปิยํ วตฺถุํ, อวสฺสํ ปฏิสามิยํ;
อตฺตโน สนฺตกํ กตฺวา, ลพฺภเต ปฏิสามิตุํฯ

๒๙๒. เทหีติ ปฏิสาเมตฺวา, วุตฺเต จาปิ ปฏิกฺขิเป;
ปาเตตฺวาน คเต ลพฺภํ, ปลิโพโธติ โคปิตุํฯ

๒๙๓. กมฺมํ กโรเนฺต อาราเม, สกํ วฑฺฒกิอาทโย;
ปริกฺขารญฺจ สยน-ภณฺฑํ วา ราชวลฺลภาฯ

๒๙๔. ทหีติ ปฏิสาเมตฺวา, วทนฺติ ยทิ ฉนฺทโต;
น กเรยฺย ภยา ฐานํ, คุตฺตํ ทเสฺสตุ วฏฺฏติฯ

๒๙๕. พลกฺกาเรน ปาเตตฺวา, คเตสุ ปฏิสามิตุํ;
ภิกฺขุํ มนุสฺสา สงฺกนฺติ, นเฏฺฐ วตฺถุมฺหิ ตาทิเสฯ

๒๙๖. วิหาราวสถสฺสโนฺต, รตนํ รตฺนสมฺมตํ;
นิกฺขิเปยฺย คเหตฺวาน, มเคฺครเณฺญปิ ตาทิเส;
สามิกานาคมํ ญตฺวา, ปติรูปํ กรียตีติฯ

๓๘. กุลทูสนนิเทฺทโส

ทูสนนฺติ –

๒๙๗. ปุปฺผํ เวฬุํ ผลํ จุณฺณํ, ทนฺตกฏฺฐญฺจ มตฺติกํ;
สงฺคหณตฺถํ ททโต, กุลทูสนทุกฺกฏํฯ

๒๙๘. ถุลฺลจฺจยํ ครุภณฺฑํ, อิสฺสเรนตฺถ สงฺฆิกํ;
เทนฺตสฺส ทุกฺกฏาทีนิ, เถยฺยา สงฺฆญฺญ สนฺตกํฯ

๒๙๙. กุลสงฺคหา โรเปตุํ, โรปาเปตุญฺจ สพฺพถา;
ผลปุปฺผูปคํ รุกฺขํ, ชคฺคิตุญฺจ น วฏฺฏติฯ

๓๐๐. นิมิโตฺตภาสโต กปฺปโวหารปริยายโต;
อตฺตโน ปริโภคตฺถํ, โรปนาทีนิ ลพฺภเรฯ

๓๐๑. วุตฺตาว เวชฺชิกา ชงฺฆเปสเน คิหิกมฺมสุ;
ฐเปตฺวา ปิตโร ภณฺฑุํ, เวยฺยาวจฺจกรํ สกํฯ

๓๐๒. ทุกฺกฏํ ปทวาเรน, หรเณ ทูตสาสนํ;
สาสนํ อคฺคเหตฺวาปิ, ปฐมํ วทโต ปุนฯ

๓๐๓. อุปฺปนฺนปจฺจยา เอวํ, ปญฺจนฺนมฺปิ อกปฺปิยา;
อภูตาโรจนารูป-สํโวหารุคฺคหาทิสาฯ

๓๐๔. หราเปตฺวา หริตฺวาปิ, ปิตูนํ เสสญาตินํ;
ปตฺตานํ วตฺถุปูชตฺถํ, ทาตุํ ปุปฺผานิ ลพฺภติ;
มณฺฑนตฺถญฺจ ลิงฺคาทิ-ปูชตฺถญฺจ น ลพฺภติฯ

๓๐๕. ตถา ผลํ คิลานานํ, สมฺปตฺติสฺสริยสฺส จ;
ปริพฺพยวิหีนานํ, ทาตุํ สปรสนฺตกํฯ

๓๐๖. ภาเชเนฺต ผลปุปฺผมฺหิ, เทยฺยํ ปตฺตสฺส กสฺสจิ;
สมฺมเตนาปโลเกตฺวา, ทาตพฺพมิตเรน ตุฯ

๓๐๗. วิหาเร วา ปริจฺฉิชฺช, กตฺวาน กติกํ ตโต;
เทยฺยํ ยถาปริเจฺฉทํ, คิลานเสฺสตรสฺส วา;

ยาจมานสฺส กถิกํ, วตฺวา รุกฺขาว ทสฺสิยาฯ

๓๐๘. สิรีสกสวาทีนํ, จุเณฺณ เสเส จ นิจฺฉโย;
ยถาวุตฺตนโย เอว, ปณฺณเมฺปตฺถ ปเวสเยติฯ

๓๙. วสฺสูปนายิกนิเทฺทโส

วสฺสูปนายิกา เจวาติ –

๓๐๙. ปุริมิกา ปจฺฉิมิกา, ทุเว วสฺสูปนายิกา;
ตตฺถาลยปริคฺคาโห, วจีเภโท จ เอทิโสฯ

๓๑๐. ‘‘อิมสฺมิํ วิหาเร อิมํ, เตมาสํ วสฺสํ อุเปมิ;
อิธ วสฺสํ อุเปมี’’ติ, จิตฺตุปฺปาเทตฺถ อาลโยฯ

๓๑๑. โนเปตุกาโม อาวาสํ, ตทหูติกฺกเมยฺย วา;
ภเวยฺย ทุกฺกฏาปตฺติ, ชานํ วานุปคจฺฉโตฯ

๓๑๒. ทุติยํ อุปคเจฺฉยฺย, ฉินฺนวโสฺสนุปาคโต;
น ปกฺกเมยฺย เตมาสํ, อวสิตฺวาน จาริกํฯ

๓๑๓. มาตาปิตูนมตฺถาย, ปญฺจนฺนํ สหธมฺมินํ;
คิลานตทุปฏฺฐาก-ภตฺตเมสิสฺสโมสธํฯ

๓๑๔. ปุจฺฉิสฺสามิ อุปฏฺฐิสฺสํ, คนฺตฺวานภิรตํ อหํ;
วูปกาสิสฺสํ กุกฺกุจฺจํ, ทิฏฺฐิํ ครุกมาทิกํฯ

๓๑๕. กริสฺสํ วาปิ กาเรสฺสํ, วิโนทนํ วิเวจนํ;
วุฏฺฐานํ วาปิ อุสฺสุกฺกํ, คนฺตุมิเจฺจวมาทินา;
ลทฺธํ สตฺตาหกิเจฺจน, ปหิตาปหิเตปิ วาฯ

๓๑๖. สงฺฆกเมฺม วเช ธมฺม-สฺสวนตฺถํ นิมนฺติโต;
ครูหิ ปหิโต วาปิ, ครูนํ วาปิ ปสฺสิตุํฯ

๓๑๗. น ภณฺฑโธวนุเทฺทส-ญาตุปฏฺฐากทสฺสเน;
ลทฺธํ น ปาปุเณยฺยเชฺช-วาคมิสฺสนฺตุทูรโคฯ

๓๑๘. เสสญาตีหิ ปหิเต, ภิกฺขุนิสฺสิตเกน จ;
อุปาสโกปาสิกาหิ, นิทฺทิสิตฺวาว เปสิเตฯ

๓๑๙. วสฺสเจฺฉเท อนาปตฺติ, อนฺตราเย สตตฺตโน;
สงฺฆสามคฺคิยา วา โน, ฉินฺนวโสฺส ปวารเยฯ

๓๒๐. อโชฺฌกาเส จ รุกฺขสฺส, สุสิเร วิฏเปปิ วา;
ฉวกุฏิฉตฺตจาฏี-สูปคนฺตุํ น วฏฺฏติฯ

๓๒๑. อเสนาสนิเกนาปิ, อุปคนฺตุํ น ลพฺภติ;

ปวาเรตฺวญฺจ ลพฺภติ, นาวาสตฺถวชูปโคติฯ

๔๐. อเวภงฺคิยนิเทฺทโส

อเวภงฺคิยนฺติ –

๓๒๒. อารามารามวตฺถูนิ, วิหาโร ตสฺส วตฺถุ จ;
มโญฺจ ปีฐํ ภิสิ พิโพฺพ-หนาทิสยนาสนํฯ

๓๒๓. โลหกุมฺภี กฏาโห จ,
โลหภาณกวารโก;
กุฐารี วาสิ ผรสุ,
กุทฺทาโล จ นิขาทนํฯ

๓๒๔. วลฺลิ เวฬุ ติณํ ปณฺณํ, มุญฺชปพฺพชมตฺติกา;
ทารุมตฺติกภณฺฑานิ, ปเญฺจเต อวิภาชิยาฯ

๓๒๕. ถุลฺลจฺจยํ ภาชยโต, ภาชิตาปิ อภาชิตา;
ครุภณฺฑานิ วุจฺจนฺติ, เอเตวิสฺสชฺชิยานิ จฯ

๓๒๖. วลฺลิฑฺฒพาหุมตฺตาปิ , เวฬุ อฏฺฐงฺคุลายโต;
ติณาทิ มุฏฺฐิมตฺตมฺปิ, ปณฺณํ เอกมฺปิ มตฺติกาฯ

๓๒๗. ปากตา ปญฺจวณฺณา วา, สุธากงฺคุฏฺฐ อาทิกา;
ตาลปกฺกปฺปมาณาปิ, ทินฺนา วา ตตฺถชาตกาฯ

๓๒๘. รกฺขิตา สงฺฆิกา รชฺชุ-โยตฺตาทีปิ อภาชิยา;
นิฏฺฐิเต ภาชิยา กเมฺม, สงฺฆิเก เจติยสฺส วาฯ

๓๒๙. ปตฺตาทิ ภิกฺขุสารุปฺปํ, ตถา วิปฺปกตากตํ;
ภาชิยํ โลหภเณฺฑสุ, วารกํ ปาทคณฺหกํฯ

๓๓๐. เวฬุมฺหิ ภาชิยา เตล-นาฬิ กตฺตรทณฺฑโก;
ฉตฺตทณฺฑสลากาโย, ตโถปาหนทณฺฑโกฯ

๓๓๑. อนุญฺญาตวาสิทโณฺฑ, กรโณฺฑ ปาทคณฺหโก;
อรณฺยุชนิสิงฺคาทิ, ภิกฺขูปกรณํ ตถาฯ

๓๓๒. ตจฺฉิตานิฏฺฐิตํ ทารุภณฺฑํ ทนฺตญฺจ ภาชิยํ;
ภิกฺขูปกรเณ ปาทฆฏโก มตฺติกามโยฯ

๓๓๓. ภาชิยํ กปฺปิยํ จมฺมํ, เอฬจมฺมมภาชิยํ;
ครุนา ครุภณฺฑญฺจ, ถาวรํ ถาวเรน จฯ

๓๓๔. ถาวรํ ปริวเตฺตยฺย, ตถา กตฺวา จ ภุญฺชตุ;
วลฺลาทิํ ผาติกเมฺมน, คเณฺห เสสมภาชิยนฺติฯ

๔๑. ปกิณฺณกนิเทฺทโส

ปกิณฺณกนฺติ –

๓๓๕. สทฺวารพนฺธเน ฐาเน, โสทฺกฺขลกปาสเก;
สยเนฺตน ทิวา ทฺวารํ, พเนฺธยฺย ปริวฏฺฏกํฯ

๓๓๖. สเนฺต วิญฺญุมฺหิ ปุริเส, อาโภโค จาปิ กปฺปติ;
สวเส ตํ วินาการํ, สยโนฺต ทุกฺกฏํ ผุเสฯ

๓๓๗. รตนานิตฺถิรูปานิ, ธญฺญมิตฺถิปสาธนํ;
ตูริยาวุธภณฺฑานิ, อามสนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ

๓๓๘. สิตฺถเตโลทเตเลหิ, ผณหตฺถผเณหิ วา;
โกเจฺฉนวาปิ โย เกเส, โอสเณฺฐยฺยสฺส ทุกฺกฏํฯ

๓๓๙. เนกปาวุรณา เอกตฺถรณา วา ตุวฏฺฏยุํ;
ตเถกมเญฺจ ภุเญฺชยฺยุํ, เอกสฺมึ วาปิ ภาชเนฯ

๓๔๐. จตุรงฺคุลโต อูนมธิกฏฺฐงฺคุลํ ตถา;
ทนฺตกฏฺฐํ น ขาเทยฺย, ลสุณํ น อกลฺลโกฯ

๓๔๑. หีนุกฺกเฏฺฐหิ อุกฺกฏฺฐํ, หีนํ วา ชาติอาทิหิ;
อุชุํ วาญฺญาปเทเสน, วเท ทุพฺภาสิตํ ทวาฯ

๓๔๒. ทีเฆ นเข จ เกเส จ, นาสโลเม น ธารเย;
น ลพฺภํ วีสติมฏฺฐํ, สมฺพาเธ โลมหารณํฯ

๓๔๓. ยถาวุฑฺฒํ น พาเธยฺย, สงฺฆุทฺทิฏฺฐํว สงฺฆิกํ;
อโธตอลฺลปาเทหิ, นกฺกเม สยนาสนํ;
สุโธตปาทกํ วาปิ, ตเถว สอุปาหโนฯ

๓๔๔. สงฺฆาฏิยา น ปลฺลเตฺถ, ภิตฺตาทึ น อปสฺสเย;
ปริกมฺมกตํ สเนฺต, อุทเก โน น อาจเมฯ

๓๔๕. อกปฺปิยสมาทาเน, ทวา สิลาปวิชฺฌเน;
เทสนาย สภาคาย, อาวิกเมฺม จ ทุกฺกฏํฯ

๓๔๖. ปฏิสฺสววิสํวาเท, สุทฺธจิตฺตสฺส ทุกฺกฏํ;
ปฏิสฺสวกฺขเณ เอว, ปาจิตฺติ อิตรสฺส ตุฯ

๓๔๗. น รุกฺขมภิรูเหยฺย, สติ กิเจฺจว โปริสํ;
อาปทาสุ ยถากามํ, กปฺปตี อภิรูหิตุํฯ

๓๔๘. วินาทฺธานํ วชนฺตสฺส, ทุกฺกฏํ ปริสาวนํ;
ยาจมานสฺส อทฺธาเน, อททนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ

๓๔๙. ถุลฺลจฺจยํ ผุเส องฺคชาตเจฺฉเทน ทุกฺกฏํ;
อาพาธปฺปจฺจยาญฺญตฺร, เสสเงฺค อตฺตฆาตเนฯ

๓๕๐. จิตฺตโปตฺถกรูปานิ, น กเร น จ การเย;
น วุฏฺฐาเปยฺย ภุญฺชนฺตํ, อารามารญฺญเคหสุฯ

๓๕๑. ยานานิ ปุมยุตฺตานิ, สิวิกํ หตฺถวฏฺฏกํ;
ปาฏงฺกิญฺจ คิลานสฺส, กปฺปตี อภิรูหิตุํฯ

๓๕๒. พุทฺธํ ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ, อารพฺภ กรเณ ทวํ;
ทุกฺกฏํ ปริสํ วาปิ, อญฺญสฺส อุปลาฬเนฯ

๓๕๓. กายํ อูรุํ นิมิตฺตํ วา, ภิกฺขุนีนํ น ทสฺสเย;
วิวริตฺวา น สิเญฺจยฺย, ตา กทฺทมุทกาทินาฯ

๓๕๔. น คณฺหโต จ โอวาทํ, น ปจฺจาหรโตปิ จ;
พาลํ คิลานํ คมิยํ, วชฺชยิตฺวาน ทุกฺกฏํฯ

๓๕๕. โลกายตํ น วาเจยฺย, ปลิตํ น จ คาหเย;
เปฬายปิ น ภุเญฺชยฺย, น กีเฬ กิญฺจิ กีฬิตํฯ

๓๕๖. ปารุเป น นิวาเสยฺย, คิหิปารุตนิวาสนํ;
สํเวลฺลิยํ นิวาเสยฺย, ทายํ นาลิมฺปเยยฺย วาฯ

๓๕๗. วฑฺฒึ ปโยชเย ยาเจ, โนญฺญาตกปฺปวาริเต;
อตฺตโน ปริโภคตฺถํ, ทินฺนมญฺญสฺส โน ทเท;
อคฺฆํ คเหตฺวา ภุตฺวา วา, กติปาหํ ปุโน ทเทฯ

๓๕๘. อุทฺทิสฺส ยาจเน รกฺขํ, ญตฺวาญตฺวา ว ทณฺฑินํ;
คีวาสฺส ทณฺฑิเต ทโณฺฑ, สยํ ทณฺฑาปเน ปน;
ทณฺฑสฺส อคฺฆเภเทน, เญยฺยา ปาราชิกาทิกาฯ

๓๕๙. หรเนฺตสุ ปริกฺขารํ, ‘‘โจโร โจโร’’ติ ภาสิเต;
อนตฺถาเยสํ คณฺหเนฺต, ทณฺฑํ คีวาสฺส ตตฺตกํฯ

๓๖๐. วิฆาสุจฺจารสงฺการ-มุตฺตํ ฉเฑฺฑยฺย ทุกฺกฏํ;
พหิ ปาการกุฏฺฏานํ, วเฬเญฺช นาวโลกิย;
หริเต วาปิ วีหาทิ-นาฬิเกราทิโรปิเมฯ

๓๖๑. โยชาเปตุํ ปโยเชตุํ, ปยุตฺตานิ จ ปสฺสิตุํ;
น ลพฺภํ ธมฺมยุตฺตมฺปิ, นจฺจํ คีตญฺจ วาทิตํ;
‘‘อุปหารํ กโรมา’’ติ, วุเตฺต วา สมฺปฏิจฺฉิตุํฯ

๓๖๒. ราชาคารํ โปกฺขรณึ, อุยฺยานํ จิตฺตคารกํ;
กีฬิตฺถํ คจฺฉโต ทฏฺฐุํ, อารามํ ทุกฺกฏํ กตํฯ

๓๖๓. นเว น ปฏิพาเหยฺยา-สเนนุเณฺห น จีวรํ;

นิทเหยฺย ขมาเปยฺย, ครุนา จ ปณามิโตฯ

๓๖๔. อุโกฺกสเน ปรมฺมุขา, อาปตฺตีหิ จ สตฺตหิ;
ภิกฺขุํ อุปาสกํ วาปิ, อเญฺญเนว จ ทุกฺกฏํฯ

๓๖๕. น ลพฺภํ วินิปาเตตุํ, สทฺธาเทยฺยญฺจ จีวรํ;
ลพฺภํ ปิตูนํ เสสานํ, ญาตีนมฺปิ น ลพฺภติฯ

๓๖๖. วสฺสํวุโตฺถญฺญโตญฺญตฺร , ภาคํ คเณฺหยฺย ทุกฺกฏํ;
ปฏิเทยฺย นเฏฺฐ ชิเณฺณ, คีวา โน เทยฺย โจทิโต;
ธุรนิเกฺขปโต เตสํ, โหติ ภณฺฑคฺฆการิโยฯ

๓๖๗. น สนฺตรุตฺตโร คามํ, กโลฺล วา สอุปาหโน;
ปวิเสยฺย น ธาเรยฺย, จามรีมกสพีชนิํฯ

๓๖๘. อคิลาโน น ฉเนฺทยฺย, เกเส กตฺตริยา พหิ;
อารามโต น ธาเรยฺย, ฉตฺตํ ลพฺภติ คุตฺติยาฯ

๓๖๙. คาเหยฺย นฺภโตกาชํ, เอกนฺตริกกาชกํ;
สีสกฺขนฺธกฏิภารา, หโตฺถลโมฺพ จ ลพฺภติฯ

๓๗๐. อาปตฺติยา อโนกาส-กตํ โจเทยฺย ทุกฺกฏํ;
สุทฺธสฺส จ อวตฺถุสฺมิํ, ตถา โอกาสการเณฯ

๓๗๑. อฏฺฐงฺคุลาธิกํ มญฺจปฏิปาทํ น ธารเย;
ปกตงฺคุเลน สตฺตานํ, มญฺจํ วา อุจฺจปาทกํฯ

๓๗๒. มุคพฺพตาทิํ คเณฺหยฺย, ทุกฺกฏํ ติตฺถิยพฺพตํ;
ขุรภณฺฑํ ปริหเร, ตถา นฺหาปิตปุพฺพโกฯ

๓๗๓. ยํ กิญฺจิ ยาจิตุํ หตฺถกมฺมํ ตทนุสารโต;
ลทฺธํ คเหตุํ นิกฺกมฺมมยาจิตฺวาปิ กปฺปติ;
กาเรตุมาหราเปตุํ, ยํ กิญฺจิปรสนฺตกํฯ

๓๗๔. คิหีนํ โคปเก เทเนฺต, คเหตุํ เทติ ยตฺตกํ;
ลพฺภํ ยถาปริเจฺฉทํ, สงฺฆเจติยสนฺตเกฯ

๓๗๕. ทฺวีหาปเชฺชยฺย อาปตฺติํ, กายวาจาหิ วา ฉหิ;
อลชฺชิญฺญาณกุกฺกุจฺจปกตตฺตา สติปฺลวา;
อกปฺปิเย วา กปฺปิเย, กปฺปากปฺปิยสญฺญิตาฯ

๓๗๖. อลชฺชิญฺญาณตาปตฺติํ , กายวาจาหิ ฉาทเย;
ลิเงฺค สเงฺฆ คเณกสฺมิํ, จตฺธาปตฺติวุฏฺฐิติฯ

๓๗๗. ปริกโถภาสวิญฺญตฺติ, น ลพฺภา ปจฺจยทฺวเย;
วิญฺญตฺติเยว ตติเย, เสเส สพฺพมฺปิ ลพฺภติฯ

๓๗๘. รูหตฺจเย ทานํ, ปญฺจนฺนํ สหธมฺมินํ;
สงฺฆเสฺสว จ ตํ โหติ, คิหีนํ ปน รูหติฯ

๓๗๙. ภิกฺขุ วา สามเณโร วา, กาลํ กยิราถูปสฺสเย;
ภิกฺขุสโงฺฆว ทายโชฺช, ตตฺถ เสเสปฺยยํนโยฯ

๓๘๐. ปุริมเสฺสวิมํ ทินฺนํ, เทหิ เนตฺวาสุกสฺสติ;
ปจฺฉิมเสฺสว ทมฺมีติ, ทินฺนํ ญตฺวา อิมํ วิธึ;
คเณฺห วิสฺสาสคาหํ วาธิเฏฺฐ มตกจีวรํฯ

๓๘๑. โลหภเณฺฑ ปหรณึ, ทารุภเณฺฑ จ ทารุชํ;
ปตฺตํ ปาทุกปลฺลงฺกํ, อาสนฺทึ มตฺติกามเย;
ฐเปตฺวา กปฺปติ สพฺพํ, กตกํ กุมฺภการิกนฺติฯ

๔๒. เทสนานิเทฺทโส

เทสนาติ –

๓๘๒. ลาโค โย ภิกฺขุภาวสฺส, สา ปาราชิกเทสนา;
ยถาวุเตฺตน วุฎฺฐานํ, ครุกาปตฺติเทสนาฯ

๓๘๓. อุกฺกุฎิกํ นิสีทิตฺวา, ปคฺคณฺหิตฺวาน อญฺชลึ;
ถุลฺลจฺจยาทึ เทเสยฺย, เอวเมกสฺส สนฺติเกฯ

๓๘๔. ‘‘อหํ, ภเนฺต, เอกํ ถุลฺลจฺจยาปตฺตึ อาปชฺชึ, ตํ ตุมฺหมูเล ปฎิเทเสมี’’ติ วตฺวา เตน ‘‘ปสฺสสิ, อาวุโส, ตํ อาปตฺติ’’นฺติ วุเตฺต ‘‘อาม, ภเนฺต, ปสฺสามี’’ติ วตฺวา ปุน เตน ‘‘อายตึ, อาวุโส, สํวเรยฺยาสี’’ติ วุเตฺต ‘‘สาธุ สุฎฺฐุ, ภเนฺต, สํวริสฺสามี’’ติ วตฺตพฺพํฯ ‘‘อหํ, ภเนฺต, เทฺว ถุลฺลจฺจยาปตฺติโย อาปชฺชึ, อหํ ภเนฺต สมฺพหุลา ถุลฺลจฺจยาปตฺติโย อาปชฺชึ, ตา ตุมฺหมูเล ปฎิเทเสมี’’ติ วตฺตพฺพํฯ

นิสฺสคฺคิเยสุ ปน ‘‘อิทํ เม, ภเนฺต, จีวรํ ทสาหาติกฺกนฺตํ นิสฺสคฺคิยํ, อิมาหํ อายสฺมโต นิสฺสชฺชามี’’ติฯ ‘‘อิมานิ เม, ภเนฺต, จีวรานิ…เป.… เอตํ เม, ภเนฺต, จีวรํ…เป.… เอตานิ เม, ภเนฺต, จีวรานิ ทสาหาติกฺกนฺตานิ นิสฺสคฺคิยานิ, เอตานาหํ อายสฺมโต นิสฺสชฺชามี’’ติฯ

๓๘๕. นิสฺสชฺชิตฺวาน เทเสยฺย, อาปตฺตึ เตน ภิกฺขุนา;
ปฎิคฺคเหตฺวา อาปตฺตึ, เทยฺยํ นิสฺสฎฺฐจีวรํฯ

‘‘อิมํ, อิมานิ, เอตํ, เอตานิ จีวรานิ อายสฺมโต ทมฺมี’’ติฯ

๓๘๖. (ก) อิทํ เม, ภเนฺต, จีวรํ รตฺติวิปฺปวุตฺถํ อญฺญตฺร ภิกฺขุสมฺมุติยา นิสฺสคฺคิยํฯ

(ข) อิทํ เม, ภเนฺต, อกาลจีวรํ มาสาติกฺกนฺตํ นิสฺสคฺคิยํฯ

(ค) อิทํ เม, ภเนฺต, ปุราณจีวรํ อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา โธวาปิตํ นิสฺสคฺคิยํฯ

(ฆ) อิทํ เม, ภนฺเต, จีวรํ อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา หตฺถโต ปฏิคฺคหิตํ อญฺญตฺร ปาริวตฺตกา นิสฺสคฺคิยํฯ

(ง) อิทํ เม, ภนฺเต, จีวรํ อญฺญาตกํ คหปติกํ อญฺญตฺร สมยา วิญฺญาปิตํ นิสฺสคฺคิยํฯ

(จ) อิทํ เม, ภนฺเต, จีวรํ อญฺญาตกํ คหปติกํ ตตุตฺตริ วิญฺญาปิตํ นิสฺสคฺคิยํฯ

(ฉ) อิทํ เม, ภนฺเต, จีวรํ ปุพฺเพ อปฺปวาริโต อญฺญาตกํ คหปติกํ อุปสงฺกมิตฺวา วิกปฺปํ อาปนฺนํ นิสฺสคฺคิยํฯ

(ช) อิทํ เม, ภนฺเต, จีวรํ ปุพฺเพ อปฺปวาริโต อญฺญาตเก คหปติเก อุปสงฺกมิตฺวา วิกปฺปํ อาปนฺนํ นิสฺสคฺคิยํฯ

(ฌ) อิทํ เม, ภนฺเต, จีวรํ อติเรกติกฺขตฺตุํ โจทนาย อติเรกฉกฺขตฺตุํ ฐาเนน อภินิปฺผาทิตํ นิสฺสคฺคิยํฯ

(ญ) อิทํ เม, ภนฺเต, โกสิยมิสฺสกํ สนฺถตํ การาปิตํ นิสฺสคฺคิยํฯ

(ฎ) อิทํ เม, ภนฺเต, สุทฺธกาฬกานํ เอฬกโลมานํ สนฺถตํ การาปิตํ นิสฺสคฺคิยํฯ

(ฏ) อิทํ เม, ภนฺเต, สนฺถตํ อนาทิยิตฺวา ตุลํ โอทาตานํ ตุลํ โคจริยานํ การาปิตํ นิสฺสคฺคิยํฯ

(ฑ) อิทํ เม, ภนฺเต, สนฺถตํ อูนกฉพฺพสฺสานิ การาปิตํ อญฺญตฺร ภิกฺขุสมฺมุติยา นิสฺสคฺคิยํฯ

(ฒ) อิทํ เม, ภนฺเต, นิสีทนสนฺถตํ อนาทิยิตฺวา ปุราณสนฺถตสฺส สามนฺตา สุคตวิทตฺถึ การาปิตํ นิสฺสคฺคิยํฯ

(ณ) อิมานิ เม, ภนฺเต, เอฬกโลมานิ ติโยชนปรมํ อติกฺกามิตานิ นิสฺสคฺคิยานิฯ

(ต) อิมานิ เม, ภนฺเต, เอฬกโลมานิ อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา โธวาปิตานิ นิสฺสคฺคิยานิฯ

(ถ) อหํ, ภนฺเต, รูปิยํ ปฏิคฺคเหสึ, อิทํ เม, ภนฺเต, นิสฺสคฺคิยํ, อิมาหํ สงฺฆสฺส นิสฺสชฺชามิฯ

(ท) อหํ , ภนฺเต, นานปฺปการกํ รูปิยสํโวหารํ สมาปชฺชึ, อิทํ เม, ภนฺเต, นิสฺสคฺคิยํ, อิมาหํ สงฺฆสฺส นิสฺสชฺชามีติฯ

๓๘๗. นิสฺสชฺชิตฺวาน อาปตฺตึ, เทเสยฺยาถ คิหึ วเท;
“ชานาหิม”นฺติ อิมินา, โส วเทยฺยาหรามิ กึฯ

๓๘๘. อวตฺวามนฺติ เตลาทึ, วเท ภิกฺขูน กปฺปิยํ;
ยํ อาหรติ โส เตน, ปริวเตฺตตฺวาน กปฺปิยํฯ

๓๘๙. สพฺพํ ฐเปตฺวา เทวเปเต, เสเสหิ ปริภุญฺชิตุํ;
ตโต อเญฺญน ลโทฺธปิ, ภาโค เตสํ น กปฺปติฯ

๓๙๐. รุกฺขจฺฉายาปฺยนฺตมโส, ตนฺนิพฺพตฺตา น กปฺปติ;
นิสฺสฏฺฐํ ปฏิลทฺธมฺปิ, อาทิโต สนฺถตตฺตยํฯ

๓๙๑. โน เจ ลเภถ เอวํ โส, อิมํ ฉเฑฺฑหิ สํสิโย;
เอวมฺปิ ภิกฺขุ ฉเฑฺฑยฺย, โน เจ ลเภถ สมฺมโตฯ

๓๙๒. อตานิ ทุติโย ปโตฺต, สเงฺฆ เสสานิ ลพฺภเร;
สเงฺฆกสฺมิํ คเณ วตฺถุํ, ลพฺภํ ภาสนฺตเรนปิฯ

๓๙๓. (ก) อหํ, ภเนฺต, นานปฺปการกํ กยวิกฺกยํ สมาปชฺชิํ, อิทํ เม, ภเนฺต, นิสฺสคฺคิยํฯ

(ข) อยํ เม, ภเนฺต, ปโตฺต ทสาหาติกฺกโนฺต นิสฺสคฺคิโยฯ

(ค) อยํ เม, ภเนฺต, ปโตฺต อูนปญฺจพนฺธเนน ปเตฺตน เจตาปิโต นิสฺสคฺคิโย, อิมาหํ สงฺฆสฺส นิสฺสชฺชามีติฯ

๓๙๔. นิสฺสชฺชิตฺวาน เทเสยฺย, อาปตฺติํ ปตฺตคาหกํ;
สมฺมนฺนิตฺวาน สงฺฆสฺส, ปตฺตนฺตํ ตสฺส ทาปเยฯ

๓๙๕. (ก) อิทํ เม, ภเนฺต, เภสชฺชํ สตฺตาหาติกฺกนฺตํ นิสฺสคฺคิยํฯ

(ข) อิทํ เม, ภเนฺต, วสฺสิกสาฏิกจีวรํ อติเรกมาเส เสเส คิมฺหาเน ปริยิฏฺฐํ, อติเรกฑฺฒมาเส เสเส คิมฺหาเน กตฺวา ปริทหิตํ นิสฺสคฺคิยํฯ

(ค) อิทํ เม, ภเนฺต, จีวรํ ภิกฺขุสฺส สามํ ทตฺวา อจฺฉินฺนํ นิสฺสคฺคิยํฯ

(ฆ) อิทํ เม, ภเนฺต, จีวรํ สามํ สุตฺตํ วิญฺญาเปตฺวา ตนฺตวาเยหิ วายาปิตํ นิสฺสคฺคิยํฯ

(ง) อิทํ เม, ภเนฺต, จีวรํ ปุเพฺพ อปฺปวาริโต อญฺญาตกสฺส คหปติกสฺส ตนฺตวาเย อุปสงฺกมิตฺวา วิกปฺปํ อาปนฺนํ นิสฺสคฺคิยํฯ

(จ) อิทํ เม, ภเนฺต, อเจฺจกจีวรํ จีวรกาลสมยํ อติกฺกามิตํ นิสฺสคฺคิยํฯ

(ฉ) อิทํ เม, ภเนฺต, จีวรํ อติเรกฉารตฺตํ วิปฺปวุตฺถํ อญฺญตฺร ภิกฺขุสมฺมุติยา นิสฺสคฺคิยํฯ

(ช) อิทํ เม, ภเนฺต, ชานํ สงฺฆิกํ ลาภํ ปริณตํ อตฺตโน ปริณามิตํ นิสฺสคฺคิยํ, อิมาหํ อายสฺมโต นิสฺสชฺชามีติฯ

๓๙๖. เสสํ สพฺพํ ยถาโยคํ, อาทิมฺหิ วิย โยชเยฯ

๓๙๗. (ก) อหํ , ภเนฺต, เอกํ ปาจิตฺติยาปตฺติํ อาปชฺชิํฯ เทฺว สมฺพหุลา ปาจิตฺติยาปตฺติโย อาปชฺชิํฯ

(ข) คารยฺหํ, ภเนฺต, ธมฺมํ อาปชฺชิํ อสปฺปายํ ปาฏิเทสนียํ, ตํ ปฏิเทเสมีติฯ เตน ‘‘ปสฺสสิ, อาวุโส, ตํ ธมฺม’’นฺติ วตฺตพฺพํฯ

(ค) อหํ, ภนฺเต, เอกํ ทุกฺกฏาปตฺตึ อาปชฺชึฯ เทฺว สมฺพหุลา ทุกฺกฏาปตฺติโย อาปชฺชึฯ

(ฆ) อหํ, ภนฺเต, เอกํ ทุพฺภาสิตาปตฺตึ อาปชฺชึฯ เทฺว สมฺพหุลา ทุพฺภาสิตาปตฺติโย อาปชฺชึฯ ตา ตุมฺหมูเล ปฏิเทเสมีติฯ

(ง) ‘‘อหํ, ภนฺเต, เทฺว นานาวตฺถุกา ถุลฺลจฺจยาปตฺติโย อาปชฺชึฯ สมฺพหุลา นานาวตฺถุกา ถุลฺลจฺจยาปตฺติโย อาปชฺชึ, ตา ตุมฺหมูเล ปฏิเทเสมี’’ติ วตฺวา เตน ‘‘ปสฺสสิ, อาวุโส, ตา อาปตฺติโย’’ติ วุตฺเต ‘‘อาม, ภนฺเต, ปสฺสามี’’ติ วตฺวา ปุน เตน ‘‘อายตึ, อาวุโส, สํวเรยฺยาสี’’ติ วุตฺเต ‘‘สาธุ สุฏฺฐุ, ภนฺเต, สํวริสฺสามี’’ติ วตฺตพฺพํฯ

๓๙๘. อเทสนาคามินิยํ, อนาปตฺติญฺจ เทสิตํ;
นานา สํวาสนิสฺสีมฏฺฐิตานํ จตุปญฺจหิ;
มนสา ปกตตฺตานํ, นาเนกาติ น เทสเยติฯ

๔๓. ฉนฺททานนิเทฺทโส

ฉนฺททานาทีติ –

๓๙๙. หริํ ฆณฺฏึ ปตาเฬตฺวา, กมฺมปฺปเตฺต สมาคเต;
สเงฺฆ หเรยฺย ฉนฺทํ วา, ปาริสุทฺธึ ปวารณํฯ

๔๐๐. เอกํ ภิกฺขุํ อุปคฺคมฺม, นิสีทิตฺวา อุกฺกุฏิกํ;
อญฺชลึ ปคฺคณฺหิตฺวาน, ทเท ฉนฺทํ วิจกฺขโณฯ

๔๐๑. (ก) ‘‘ฉนฺทํ ทมฺมิ, ฉนฺทํ เม หร, ฉนฺทํ เม อาโรเจหี’’ติ วตฺตพฺพํฯ

(ข) ปาริสุทฺธึ เทเนฺตน ‘‘ปาริสุทฺธึ ทมฺมิ, ปาริสุทฺธึ เม หร, ปาริสุทฺธึ เม อาโรเจหี’’ติ วตฺตพฺพํฯ

๔๐๒. ปาริสุทฺธิปฺปทาเนน, สมฺปาเทติ อุโปสถํ;
สงฺฆสฺส อตฺตโน จาปิ, เสสกมฺมํ วิพาธติฯ

๔๐๓. ฉนฺททาเนน สงฺฆสฺส, ทฺวยํ สาเธติ นตฺตโน;
ตสฺมา ฉนฺทํ ททเนฺตน, ทาตพฺพา ปาริสุทฺธิปิฯ

๔๐๔. หเรยฺยโก พหูนมฺปิ, ปรมฺปรา น หารเย;
ปรมฺปราหฏา ฉนฺท-ปาริสุทฺธิ น คจฺฉติฯ

๔๐๕. สพฺพูปจารํ กตฺวาน, เอวํ เทยฺยา ปวารณาฯ ‘‘ปวารณํ ทมฺมิ, ปวารณํ เม หร, ปวารณํ เม อาโรเจหิ, มมตฺถาย ปวาเรหี’’ติฯ

๔๐๖. อาโรเจตฺวาถ โส สงฺฆํ, ปวาเรยฺยวมาคโตฯ ‘‘อิตฺถนฺนาโม, ภนฺเต, สงฺฆํ ปวาเรติ ทิเฏฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทตุ ตํ สโงฺฆ อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสโนฺต ปฏิกริสฺสตี’’ติฯ

๔๐๗. คเหตฺวา ปาริสุทฺธึ วา, ฉนฺทํ วาปิ ปวารณํ;

หารโก สงฺฆมปฺปตฺวา, วิพฺภเมยฺย มเรยฺย วาฯ

๔๐๘. สามเณราทิภาวํ วา,
ปฏิชาเนยฺย นาหฏา;
ปตฺวา สงฺฆํ ตถา เหยฺย,
อาหฏา โหติ หารโกฯ

๔๐๙. สงฺฆปฺปโตฺต ปมโตฺต วา, สุโตฺต นาโรจเยยฺย วา;
อนาปตฺติว สญฺจิจฺจ, นาโรเจนฺตสฺส ทุกฺกฏนฺติฯ

๔๔. อุโปสถนิเทฺทโส

อุโปสโถติ –

๔๑๐. ทุเว อุโปสถา จาตุ-ทฺทโส ปนฺนรโส อิติ;
สุตฺตุเทฺทสมธิฏฺฐาน-ปาริสุทฺธิวสา ตโยฯ

๔๑๑. สุตฺตุเทฺทโสว สงฺฆสฺส, อธิฏฺฐานอุโปสโถ;
ปุคฺคลเสฺสว เสสานํ, ปาริสุทฺธิอุโปสโถฯ

๔๑๒. ปุพฺพกิจฺจ จ กรเณ, ปตฺตกเลฺล สมานิเต;
สุตฺตํ อุทฺทิสติ สโงฺฆ, ปญฺจธา โส วิภาวิโตฯ

๔๑๓. วินานฺตรายํ สเงฺขเป-นุเทฺทโส วินิวาริโต;
‘‘เถโรว อิสฺสโร ทฺวีสุ, อุเทฺทเสเสฺวตฺถ ตีสุ วา;
วิสเทสู’’ติ วุตฺตตฺตา, อวตฺตเนฺตปิ วฏฺฏติฯ

๔๑๔. อาคเจฺฉยฺยุํ ยทิ สมา, อุทฺทิสเนฺต ว โถกิกา;
อุทฺทิฏฺฐํ ยํ สุอุทฺทิฏฺฐํ, โสตพฺพมวเสสกํฯ

๔๑๕. อุทฺทิฏฺฐมเตฺต สกลา-เยกจฺจายุฏฺฐิตาย วา;
ปาริสุทฺธึ กเรยฺยสํ, สนฺติเก พหุกาถ เจ;
กตฺวา สพฺพวิกเปฺปสุ, ปุพฺพกิจฺจํ ปุนุทฺทิเสฯ

๔๑๖. ปนฺนรโสวาสิกานํ, อิตรานํ สเจตโร;
สมาเนตเรนฺวตฺตนฺตุ, ปุริมานํ สเจธิกา;
ปุริมา อนฺวตฺตนฺตุ, เตสํ เสเสปฺยยํ นโยฯ

๔๑๗. ปาฏิปโทวาสิกานํ, อิตรานํ อุโปสโถ;
สมโถกานํ สามคฺคึ, มูลฏฺฐา เทนฺตุ กามโตฯ

๔๑๘. พหิ คนฺตฺวาน กาตโพฺพ, โน เจ เทนฺติ อุโปสโถ;
เทยฺยานิจฺฉาย สามคฺคี, พหูสุ พหิ วา วเชฯ

๔๑๙. ปาฏิปเทคนฺตุกานํ , เอวเมว อยํ นโย;
สาเวยฺย สุตฺตํ สญฺจิจฺจ, อสฺสาเวนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ

๔๒๐. สมฺมชฺชิตุํ ปทีเปตุํ, ปญฺญาเปตุํ ทกาสนํ;
น กเรยฺย ตถา กโลฺล, มหาเถเรน เปสิโตฯ

๔๒๑. สมฺมชฺชิตฺวา ปทีเปตฺวา, ปฏฺฐเปตฺวา ทกาสนํฯ คณญตฺตึ ฐเปเตฺววํ, กตฺตโพฺพ ตีหุโปสโถฯ ‘‘สุณนฺตุ เม อายสฺมนฺตา, อชฺชุโปสโถ ปนฺนรโส, ยทายสฺมนฺตานํ ปตฺตกลฺลํ, มยํ อญฺญมญฺญํ ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กเรยฺยามา’’ติฯ

๔๒๒. เอกํสํ จีวรํ กตฺวา, นิสีทิตฺวา อุกฺกุฏิกํ,ฯ เถเรน อญฺชลึ เตวํ, ปคฺคยฺห สมุทีริยาฯ ‘‘ปริสุโทฺธ อหํ อาวุโส, ปริสุโทฺธติ มํ ธาเรถา’’ติ, วเท ยาวตตียกํฯ

๔๒๓. สมตฺตปุพฺพารเมฺภน, เต นเวเนวมีริยาฯ ‘‘ปริสุโทฺธ อหํ ภเนฺต, ปริสุโทฺธติ มํ ธาเรถา’’ติ, วเท ยาวตตียกํฯ

๔๒๔. ทฺวีสุ เถเรน กตฺตพฺพํ, กเตฺววมีริโย นโวฯ ‘‘ปริสุโทฺธ อหํ อาวุโส, ปริสุโทฺธติ มํ ธาเรหี’’ติ ติกฺขตฺตุํ วตฺตโพฺพฯ

๔๒๕. นเวน เถโร ติกฺขตฺตุํ, เอวมสฺส อุทีริโย;
‘‘ปริสุโทฺธ อหํ ภเนฺต, ปริสุโทฺธติ มํ ธาเรถา’’ติฯ

๔๒๖. ปุพฺพกิจฺจํ สมาเปตฺวา, อธิเฏฺฐเยฺยวเมกโกฯ ‘‘อชฺช เม อุโปสโถ ปนฺนรโสติ วา จาตุทฺทโสติ วา อธิฏฺฐามี’’ติ วตฺตพฺพํ, โน เจธิเฏฺฐยฺย ทุกฺกฏํฯ

๔๒๗. ยตฺถ วสนฺติ จตฺตาโร, ตโย วา ยทิ วา ทุเว;
ปาริสุทฺธึ หริตฺวาน, เอเกกสฺสิตรีตเร;
ตํ ตํ อุโปสถํ กยิรุํ, สิยา อาปตฺติ ทุกฺกฏํฯ

๔๒๘. วเคฺค สมเคฺค วโคฺคติ, สญฺญิโน วิมติสฺส วา;
ทุกฺกฏํ กโรโต เภทา-ธิปฺปาเยน ถุลฺลจฺจยํ;
วเคฺค สมเคฺคนาปตฺติ, สมโคฺค อิติ สญฺญิโนฯ

๔๒๙. อุกฺขิตฺตสฺส คหฏฺฐสฺส, เสสานํ สหธมฺมินํ;
ปาราชิกสฺสาภพฺพสฺส, สิกฺขานิกฺขิตฺตกสฺส จฯ

๔๓๐. นิสินฺนปริสายญฺจ, สภาคาปตฺติโก ตถา;
ฉเนฺทน ปริวุเตฺถน, ปาติโมกฺขํ น อุทฺทิเสฯ

๔๓๑. อเทสยิตฺวานาปนฺนํ, นาวิกตฺวาน เวมติํ;
นุโปสเถปิ วา กาตุํ, โปสโถ น จ กปฺปติฯ

๔๓๒. อฎฺฐิโตโปสถาวาสา, น วเช ตทหู วินา;
อนฺตรายํ ว สงฺฆํ วา-ธิฏฺฐาตุํ สีมเมว วาติฯ

๔๕. ปวารณานิเทฺทโส

ปวารณาติ –

๔๓๓. ทฺวินฺนํ ติณฺณํ จตุนฺนญฺจ, อญฺญมญฺญปฺปวารณา;
เอกสฺส จ อธิฏฺฐานํ, เสสา สงฺฆปฺปวารณาฯ

๔๓๔. ปุพฺพกิจฺจ จ กรเณ, ปตฺตกเลฺล สมานิเต;
ฐเปตฺวา ญตฺตึ สเงฺฆน, กตฺตเพฺพวํ ปวารณาฯ

‘‘สุณาตุ เม ภเนฺต สโงฺฆ, อชฺช ปวารณา ปนฺนรสี, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สโงฺฆ ปวาเรยฺยา’’ติฯ

๔๓๕. เอกํสํ จีวรํ กตฺวา, นิสีทิตฺวา อุกฺกุฏิกํ;
เถเรน อญฺชลึ สโงฺฆ, ปคฺคยฺห สมุทีริโยฯ

๔๓๖. ‘‘สงฺฆํ, อาวุโส, ปวาเรมิ ทิเฏฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทนฺตุ มํ อายสฺมโนฺต อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสโนฺต ปฏิกริสฺสามิฯ ทุติยมฺปิ…เป.… ตติยมฺปิ, อาวุโส, สงฺฆํ ปวาเรมิ ทิเฏฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทนฺตุ มํ อายสฺมโนฺต อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสโนฺต ปฏิกริสฺสามี’’ติฯ

๔๓๗. ปวาเรเนฺตสุ เถเรสุ, นิสชฺชุกฺกุฏิกํ นโว;
ปวาเรติ สยํ ยาว, อุกฺกุฏิโกว อจฺฉตุฯ

๔๓๘. ปุพฺพารมฺภํ สมาเปตฺวา, นโว สงฺฆมุทีรเยฯ

๔๓๙. ‘‘สงฺฆํ, ภเนฺต, ปวาเรมิ ทิเฏฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทนฺตุ มํ อายสฺมโนฺต อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสโนฺต ปฏิกริสฺสามิฯ ทุติยมฺปิ…เป.… ตติยมฺปิ, ภเนฺต, สงฺฆํ ปวาเรมิ ทิเฏฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทนฺตุ มํ อายสฺมโนฺต อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสโนฺต ปฏิกริสฺสามี’’ติฯ

๔๔๐. ทาเนน ธมฺมสากจฺฉา, กลเหหิ จ รตฺติยา;
เตวาจิกาย โอกาเส-สติ เขปิตภาวโต;
อนฺตราเย ทสวิเธ, ญตฺตึ วตฺวานุรูปโตฯ

๔๔๑. ‘‘สุณาตุ เม ภเนฺต สโงฺฆ, มนุเสฺสหิ ทานํ เทเนฺตหิ, ทฺวีหิ ภิกฺขูหิ ธมฺมํ สากจฺฉเนฺตหิ, กลหํ กโรเนฺตหิ เยภุเยฺยน รตฺติ เขปิตาฯ สเจ สโงฺฆ เตวาจิกํ ปวาเรสฺสติ, อปฺปวาริโตว สโงฺฆ ภวิสฺสติ, อถายํ รตฺติ วิภายิสฺสติฯ อยํ ราชนฺตราโย, อยํ โจรนฺตราโย, อยํ อคฺยนฺตราโย, อยํ อุทกนฺตราโย, อยํ มนุสฺสนฺตราโย, อยํ อมนุสฺสนฺตราโย, อยํ วาฬนฺตราโย, อยํ สรีสปนฺตราโย, อยํ ชีวิตนฺตราโย, อยํ พฺรหฺมจริยนฺตราโยฯ สเจ สโงฺฆ เตวาจิกํ ปวาเรสฺสติ, อปฺปวาริโตว สโงฺฆ ภวิสฺสติ, อถายํ พฺรหฺมจริยนฺตราโย ภวิสฺสติฯ ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สโงฺฆ เทฺววาจิกํ, เอกวาจิกํ, สมานวสฺสิกํ ปวาเรยฺยา’’ติฯ

๔๔๒. ปวาเรยฺยานุรูเปน , ยถาฐปิตญตฺติยา;
อาคเจฺฉยฺยุํ ยทิ สมา, อาทิกา เจตฺถ อาหเรฯ

๔๔๓. เอวํ ติจตฺวโคฺค จ, ญตฺตึ วตฺวา ปวารเยฯ ‘‘สุณนฺตุ เม อายสฺมนฺตา, อชฺช ปวารณา ปนฺนรสี, ยทายสฺมนฺตานํ ปตฺตกลฺลํ, มยํ อญฺญมญฺญํ ปวาเรยฺยามา’’ติฯ

๔๔๔. อกํสํ จีวรํ กตฺวา, นิสีทิตฺวา อุกฺกุฏิกํ;
เถเรน อญฺชลึ เตวํ, ปคฺคยฺห สมุทีริยาฯ

๔๔๕. ‘‘อหํ, อาวุโส, อายสฺมเนฺต ปวาเรมิ ทิเฏฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทนฺตุ มํ อายสฺมนฺตา อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสโนฺต ปฏิกริสฺสามิฯ ทุติยมฺปิ…เป…. ตติยมฺปิ อหํ, อาวุโส, อายสฺมเนฺต ปวาเรมิ ทิเฏฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทนฺตุ มํ อายสฺมนฺตา อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสโนฺต ปฏิกริสฺสามี’’ติฯ

นเวนาปิ ‘‘อหํ, ภเนฺต, อายสฺมเนฺต ปวาเรมิ ทิเฏฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทนฺตุ มํ อายสฺมนฺตา อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสโนฺต ปฏิกริสฺสามิฯ ทุติยมฺปิ…เป…. ตติยมฺปิ อหํ, ภเนฺต, อายสฺมเนฺต ปวาเรมิ ทิเฏฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทนฺตุ มํ อายสฺมนฺตา อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสโนฺต ปฏิกริสฺสามี’’ติฯ

๔๔๖. ทฺวีสุ เถเรน กตฺตพฺพํ, นโว กเตฺววมีริโยฯ

๔๔๗. ‘‘อหํ, อาวุโส, อายสฺมนฺตํ ปวาเรมิ ทิเฏฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทตุ มํ อายสฺมา อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสโนฺต ปฏิกริสฺสามิฯ ทุติยมฺปิ…เป…. ตติยมฺปิ อหํ, อาวุโส, อายสฺมนฺตํ ปวาเรมิ ทิเฏฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทตุ มํ อายสฺมา อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสโนฺต ปฏิกริสฺสามี’’ติฯ

นเวนาปิ ‘‘อหํ, ภเนฺต, อายสฺมนฺตํ ปวาเรมิ ทิเฏฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทตุ มํ อายสฺมา อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสโนฺต ปฏิกริสฺสามิฯ ทุติยมฺปิ…เป…. ตติยมฺปิ อหํ, ภเนฺต, อายสฺมนฺตํ ปวาเรมิ ทิเฏฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทตุ มํ อายสฺมา อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสโนฺต ปฏิกริสฺสามี’’ติฯ

๔๔๘. ปุพฺพกิจฺจํ สมาเปตฺวา, อธิเฏฺฐยฺยวเมกโกฯ ‘‘อชฺช เม ปวารณา จาตุทฺทสีติ วา ปนฺนรสีติ วา อธิฏฺฐามี’’ติ วตฺตพฺพํฯ

๔๔๙. ยสฺมิํ วสนฺติ วา ปญฺจ, จตฺตาโร วา ตโย ทุเว;
ปวารณํ หริตฺวาน, เอเกกสฺสิตรีตเรฯ

๔๕๐. ตํ ตํ ปวารณํ กยิรุํ,
สิยา อาปตฺติ ทุกฺกฏํ;
เสสา อุโปสเถ วุตฺตา,
คาถาโย เจตฺถ อาหเรฯ

๔๕๑. ปวาริเตว สงฺฆมฺหิ, ปาริสุทฺธิอุโปสถํ;
กเรยฺย ฉินฺนวโสฺส วา, อวุโตฺถ วานุปคโตฯ

๔๕๒. จาตุมาสินิยา จาปิ, กเต สเงฺฆนุโปสเถ;
วุตฺถวสฺสา ปวาเรยฺยุํ, สเจ อปฺปตรา สิยุนฺติฯ

๔๖. สํวรนิเทฺทโส

สํวโรติ –

๔๕๓. จกฺขุโสตาทิเภเทหิ, รูปสทฺทาทิโคจเร;
อภิชฺฌาโทมนสฺสาทิ-ปฺปวตฺตึ วินิวารเยฯ

๔๕๔. นิคฺคเณฺหยฺย สกํ จิตฺตํ, กิฏฺฐาทึ วิย ทุปฺปสุํ;
สติมา สมฺปชาโน จ, จเร สพฺพิริยาปเถติฯ

๔๗. สุทฺธินิเทฺทโส

สุทฺธีติ –

๔๕๕. เทสนา สํวโร เอฏฺฐิปจฺจเวกฺขณ เภทโต;
สุทฺธี จตุพฺพิธา ปาติโมกฺขสํวรสมฺมตํ;
เทสนาย วิสุทฺธตฺตา, **เทสนาสุทฺธิ** วุจฺจติฯ

๔๕๖. ‘‘น ปุเนวํ กริสฺส’’นฺติ, จิตฺตาธิฏฺฐานสํวรา;
วุตฺโต **สํวรสุทฺธี**ติ, สุชฺฌตินฺทฺริยสํวโรฯ

๔๕๗. ปหายาเนสนํ ธเมฺมนุปฺปาเทนฺตสฺส เอฏฺฐิยา;
สุทฺธตฺตา **เอฏฺฐิสุทฺธี**ติ, วุตฺตมาชีวนิสฺสิตํฯ

๔๕๘. โยนิโส ปฏิสงฺขาย, จีวรํ ปฏิเสวติ;
เอวมาทิยถาวุตฺต-ปจฺจเวกฺขณสุชฺฌนา;
ปจฺจเวกฺขณสุทฺธีติ, วุตฺตํ ปจฺจยนิสฺสิตนฺติฯ

๔๘. สโนฺตสนิเทฺทโส

สโนฺตโสติ –

๔๕๙. อเปฺปน อนวเชฺชน, สนฺตุโฏฺฐ สุลเภน จ;
มตฺตญฺญู สุภโร หุตฺวา, จเร สทฺธมฺมคารโวฯ

๔๖๐. อตีตํ นานุโสจโนฺต, นปฺปชปฺปมนาคตํ;
ปจฺจุปฺปเนฺนน ยาเปโนฺต, **สนฺตุโฏฺฐ**ติ ปวุจฺจตีติฯ

๔๙. จตุรารกฺขนิเทฺทโส

จตุรกฺขาติ –

๔๖๑. พุทฺธานุสฺสติ เมตฺตา จ, อสุภํ มรณสฺสติ;
อารกตฺตาทินารหํ, สมฺมา สามญฺจ พุทฺธโตฯ

๔๖๒. สมฺมาสมฺพุทฺธอิติ วานุสฺสติ ยา ปุนปฺปุนํ;
นวเภเท ภควโต, **พุทฺธานุสฺสติ** สา คุเณฯ

๔๖๓. สีมฏฺฐสเงฺฆ สีมฏฺฐเทวตาสุ จ อิสฺสเร;
ชเน โคจรคามมฺหิ, ตตฺถุปาทาย มานุเสฯ

๔๖๔. สพฺพสเตฺตสุ สุขิตา, โหนฺตาเวราติอาทินา;
ปริจฺฉิชฺช ปริจฺฉิชฺช, ภาวนา **เมตฺตภาวนา**ฯ

๔๖๕. วณฺณสณฺฐานโอกาส-ทิสโต ปริเจฺฉทโต;
ววตฺถเปตฺวา เกสาทิ-โกฏฺฐาเส อนุปุพฺพโตฯ

๔๖๖. นาติสีฆญฺจ สณิกํ, วิเกฺขปํ ปฏิพาหยํ;
ปณฺณตฺตึ สมติกฺกมฺม, มุญฺจนฺตสฺสานุปุพฺพโตฯ

๔๖๗. วณฺณอาสยสณฺฐาน-คนฺธกาเสหิ ภาวนา;
ปฏิกฺกูลาติ โกฏฺฐาเส, อุทฺธุมาตาทิวตฺถุสุ;
คเหตฺวา อสุภาการํ, ปวตฺตา ภาวนาสุภํฯ

๔๖๘. ‘‘มรณํ เม ภวิสฺสติ, ชีวิตํ อุจฺฉิชฺชิสฺสติ;
มรณํ มรณํ วา’’ติ, ภาวยิตฺวาน โยนิโสฯ

๔๖๙. วธกเสฺสวุปฏฺฐานา, สมฺปตฺตีนํ วิปตฺติโต;
อุปสํหรโต กายพหุสาธารณา ตถาฯ

๔๗๐. อายุทุพฺพลโต กาลววตฺถานสฺสภาวโต;
อทฺธานสฺส ปริเจฺฉทา, ภาวนา **มรณสฺสตี**ติฯ

๕๐. วิปสฺสนานิเทฺทโส

วิปสฺสนาติ –

๔๗๑. นามรูปํ ปริคฺคยฺห, ตโต ตสฺส จ ปจฺจยํ;
หุตฺวา อภาวโต**นิจฺจา,** อุทยพฺพยปีฬนาฯ

๔๗๒. **ทุกฺขา** อวสวตฺติตฺตา, **อนตฺตา**ติ ติลกฺขณํ;
อาโรเปตฺวาน สงฺขาเร, สมฺมสโนฺต ปุนปฺปุนํ;
ปาปุเณยฺยานุปุเพฺพน, สพฺพสํโยชนกฺขยนฺติฯ

นิคมนกถา

๔๗๓. อธิสีลาธิจิตฺตานํ, อธิปญฺญาย สิกฺขนา;
ภิกฺขุกิจฺจมโต ขุทฺทสิกฺขายํ สมุทาหฏาฯ

๔๗๔. มหโต กิตฺติสทฺทสฺส, ยสฺส โลกวิจาริโน;
ปริสฺสโม น สโมฺภติ, มาลุตเสฺสว นิจฺจโสฯ

๔๗๕. เตน **ธมฺมสิรีเกน,** ตมฺพปณฺณิยเกตุนา;
เถเรน รจิตา ธมฺมวินยญฺญุปสํสิตาฯ

๔๗๖. นอตฺตาวตายํ นิฏฺฐานํ, ขุทฺทสิกฺขา อุปาคตา;
ปญฺจมเตฺตหิ คาถานํ, สเตหิ ปริมาณโตติฯ

ขุทฺทสิกฺขา นิฏฺฐิตาฯ

ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

ขุทฺทสิกฺขา-ปุราณฏีกา

คนฺถารมฺภกถา

โย จิรํ ทีฆมทฺธานํ, วิทิตฺวา ทุกฺขิตํ ชนํ;
ตถาปิ นาวพุชฺฌนฺตมนุกมฺปาย โจทิโตฯ

โพธาย ปณิธึ กตฺวา, ปโตฺต สโมฺพธิมุตฺตมํ;
ตสฺส ปาเท นมสฺสิตฺวา, ธมฺมํ สงฺฆญฺจ สาธุกํฯ

ปุพฺพาจริยปาเทสุ, ฐเปตฺวา สีสมตฺตโน;
เถเรน **ธมฺมสิรินา,** ถิรสีเลน ยา กตาฯ

‘‘อาทิโต อุปสมฺปนฺนสิกฺขิตพฺพ’’นฺติอาทินา;
ขุทฺทสิกฺขา สมาเสน, ตสฺสา อตฺถวินิจฺฉยํฯ

ลิขิสฺสามิ หิตตฺถาย, อาทิกมฺมิกภิกฺขุนํ;
ตตฺถ ยุตฺตํ คเหตพฺพมยุตฺตํ ตฺยชฺชิตพฺพกนฺติ;

คนฺถารมฺภกถาวณฺณนา

(ก) เอตฺถาห – กตมา ขุทฺทสิกฺขา, กถํ สิกฺขิตพฺพา, กสฺมา สิกฺขิตพฺพา, เก สิกฺขนฺติ, เก สิกฺขิตสิกฺขาติ? วุจฺจเต – อธิสีลอธิจิตฺตอธิปญฺญาวเสน ติโสฺส สิกฺขา, คนฺถวเสเนตฺถ สงฺขิปิตฺวา วุตฺตตฺตา ตทฺทีปโน คโนฺถ ‘‘ขุทฺทสิกฺขา’’ติ วุจฺจติ, อถ วา ‘‘ขุทฺทํ อเนลกํ มธุปฏล’’นฺติอาทีนิ วิย สิกฺขากามานํ มธุรตาย ขุทฺทา จ ตา สิกฺขา จาติ ขุทฺทสิกฺขา, อถ วา ‘‘ขุทฺทปุตฺตมฺหิ สมณ โปส ม’’นฺติอาทีสุ วิย พหุวิธตฺตาปิ ขุทฺทา จ ตา สิกฺขิตพฺพโต สิกฺขา จาติ ขุทฺทสิกฺขาฯ อธิสีลสิกฺขา ปเนตฺถ จาริตฺตวาริตฺตวเสน ทุวิธมฺปิ สีลํ ยถานุสิฏฺฐํ ปฏิปชฺชมาเนน ตปฺปฏิปเกฺข กิเลเส ตทงฺคปฺปหานวเสน ปชหเนฺตน สิกฺขิตพฺพา, อธิจิตฺตสิกฺขา ปน ยถาวุเตฺตสุ อารมฺมเณสุ อภิโยคกรณวเสน ฌานปฺปฏิปกฺขานํ นีวรณคณานํ วิกฺขมฺภนปฺปหานํ กุรุมาเนน สิกฺขิตพฺพา, อธิปญฺญาสิกฺขา ปน ยถานุรูปํ สมุเจฺฉทวเสน สานุสเย กิเลเส สมุจฺฉินฺทเนฺตน สิกฺขิตพฺพาฯ

กสฺมา สิกฺขิตพฺพาติ เอตฺถ –

ชาติอาทีหิ ทุเกฺขหิ, อเนเกหิ อุปทฺทุตํ;
ขนฺธโลกํ ชหิตฺวาน, ปตฺตุํ เขมํ ปุรํ สิวํฯ

กลฺยาณปุถุชฺชเนน สห สตฺต เสกฺขา สิกฺขนฺติฯ อรหโนฺต สิกฺขิตสิกฺขาฯ

เย วีตโมหา มุนิปุงฺควสฺส;
สิเสฺสสุ อคฺคา มุนินา ปสตฺถา;
เต ตีสุ สิกฺขาสุ สมตฺตสิกฺขา;
ตโต ปเร เกน สมตฺตสิกฺขาติฯ

อาทิโตติ เอตฺถ อาทิมฺหิเยวาติ อโตฺถ, อาทิโต ปฏฺฐายาติ วาฯ อุปสมฺปเนฺนน จ อุปสมฺปนฺนาย จ สิกฺขิตพฺพํ **อุปสมฺปนฺนสิกฺขิตพฺพํ**ฯ สห มาติกาย **สมาติกํ**ฯ ปุเพฺพ วุตฺตปฺปการํ ขุทฺทสิกฺขํ ปวกฺขามิ อาทเรน, ปกาเรน วา วกฺขามิ รตนตฺตยํ วนฺทิตฺวาติ อโตฺถฯ อปิจ เถโร **อาทิโต**ติ วจเนน สทฺธาปพฺพชิตานํ กุลปุตฺตานํ อาลสิยโทเสน อปฺปฏิปชฺชนฺตานํ อญฺญาณโทเสน อญฺญถา ปฏิปชฺชนฺตานํ สํเวคํ ชเนติฯ กถํ? อติทุลฺลภํ ขณสมวายํ ปฏิลภิตฺวา ตงฺขณํ น กุสีเตน วา นิรตฺถกกถาปสุเตน วา วีตินาเมตพฺพํ, กึ กาตพฺพํ? อาทิโต ปฏฺฐาย นิรนฺตรเมว ตีสุ สิกฺขาสุ อาทโร ชเนตโพฺพติฯ เอตฺถาห – กึ ตํ รตนตฺตยํ นาม, ยํ วนฺทิตฺวา เถโร ขุทฺทสิกฺขํ ปวกฺขตีติ? วุจฺจเต – พุทฺธรตนํ ธมฺมรตนํ สงฺฆรตนนฺติ อิมานิ ตีณิ รตนานิฯ ตานิ หิ รติชนนเฎฺฐน ‘‘รตนานี’’ติ วุจฺจนฺติฯ อปิจ –

> ‘‘จิตฺตีกตํ มหคฺฆญฺจ, อตุลํ ทุลฺลภทสฺสนํ;
> อโนมสตฺตปริโภคํ, รตนํ เตน วุจฺจตี’’ติฯ (ที. นิ. อฎฺฐ. ๒.๓๓; สํ. นิ. อฎฺฐ. ๓.๕.๒๒๓; ขุ. ปา. อฎฺฐ. ๖.๓; สุ. นิ. อฎฺฐ. ๑.๒๒๖; มหานิ. อฎฺฐ. ๕๐; อุทา. อฎฺฐ. ๔๕) –

อิมิสฺสา คาถาย วเสน รตนโตฺถ เวทิตโพฺพฯ

มาติกาวณฺณนา

(ข-ช) อิทานิ ‘‘สมาติก’’นฺติ วุตฺตตฺตา มาติกํ ตาว ทเสฺสตุํ **‘‘ปาราชิกา จ จตฺตาโร’’**ติ อาทิ อารทฺธํฯ สพฺพสิกฺขานํ ปน มูลภูตตฺตา อธิสีลสิกฺขาว ปฐมํ วุตฺตาฯ ‘‘สีเล ปติฎฺฐายา’’ติ (สํ. นิ. ๑.๑.๒๓, ๑๙๒; เปฎโก. ๒๒; มิ. ป. ๒.๑.๙) หิ วุตฺตํฯ ตตฺราปิ มหาสาวชฺชตฺตา, มูลเจฺฉชฺชวเสน ปวตฺตนโต จ สพฺพปฐมํ ชานิตพฺพาติ ปาราชิกาว ปฐมํ วุตฺตาติฯ อิทานิ ยถานิกฺขิตฺตานิ มาติกาปทานิ ปฏิปาฎิยา วิตฺถาเรตฺวา ทเสฺสตุํ ‘‘ปาราชิกา จ จตฺตาโร’’ติ ปฐมปทํ อุทฺธฎํ, ตสฺสายมโตฺถ – **ปาราชิกา**ติ ปราชิตา ปราชยมาปนฺนา, สิกฺขาปทํ อติกฺกมิตฺวา เตเนว อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา, ตาย วา ปราชยมาปาทิตานเมตํ อธิวจนํ, เต ปน จตฺตาโรติ วุตฺตํ โหติฯ

๑. ปาราชิกนิเทฺทสวณฺณนา

๑-๒. อิทานิ เต ทเสฺสตุํ **‘‘มคฺคตฺตเย’’**ติอาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถ มนุสฺสามนุสฺสติรจฺฉานคตานํ วเสน ติโสฺส อิตฺถิโย, ตโย อุภโตพฺยญฺชนกา, ตโย ปณฺฑกา, ตโย ปุริสาติ ปาราชิกวตฺถุภูตานํ นิมิตฺตานํ นิสฺสยา ทฺวาทสมตฺตา โหนฺติ, เตสํ วจฺจมคฺคปสฺสาวมคฺคมุขมคฺควเสน ตโย มคฺคาฯ ตตฺถ มนุสฺสิตฺถิยา ตโย, อมนุสฺสิตฺถิยา ตโย, ติรจฺฉานคติตฺถิยา ตโยติ นว, ตถา มนุสฺสอุภโตพฺยญฺชนกาทีนํฯ มนุสฺสปณฺฑกาทีนํ ปน วจฺจมคฺคมุขมคฺควเสน เทฺว เทฺว กตฺวา ฉ, ตถา มนุสฺสปุริสาทีนนฺติ สเพฺพสํ วเสน ตึส มคฺคา โหนฺติฯ เต สเพฺพ ปริคฺคเหตฺวา อิธ **‘‘มคฺคตฺตเย’’**ติ วุตฺตํ, ตสฺมึ มคฺคตฺตเยติ อโตฺถฯ **อนิกฺขิตฺตสิโกฺข**ติ ภิกฺขุภาวโต จวิตุกามตาจิเตฺตน ยถาลกฺขณํ อปจฺจกฺขาตสิโกฺขติ อโตฺถฯ **สนฺถตสนฺถเต**ติ วตฺถาทีสุ เยน เกนจิ สนฺถเต วา อสนฺถเต วาฯ **อโลฺลกาเส**ติ มคฺคตฺตยสฺส ปกติวาเตน อสมฺผุฎฺฐปฺปเทเสฯ **นิมิตฺต**นฺติ องฺคชาตํฯ **สํสนฺถตํ วา อสนฺถตํ วา**ติ อตฺตโน องฺคชาตํ วตฺถาทีนํ อญฺญตเรน ปฏิจฺฉนฺนํ วา อปฺปฏิจฺฉนฺนํ วาฯ **อุปาทิณฺณ**นฺติ อนฎฺฐกายปฺปสาทํฯ วุตฺตปฺปกาเร มคฺคตฺตเย ปเวสโนฺต จุโต ปาราชิโกติ สมฺพโนฺธฯ นฎฺฐกายปฺปสาทํ ปน ปีฬกํ วา จมฺมขิลํ วา โลมํ วา ปเวสนฺตสฺส ทุกฺกฎํ, มนุสฺสานํ ปน ชีวมานกสรีเร อกฺขินาสากณฺณจฺฉิทฺทวตฺถิโกเสสุ สตฺถกา

ทีหิ กตวเณ วา เมถุนราเคน ติลพีชมตฺตมฺปิ องฺคชาตํ ปเวสนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยํ, อวเสสสรีเรสุ อุปกจฺฉกาทีสุ จ ทุกฺกฏํฯ ติรจฺฉานคตานํ หตฺถิอสฺสโคณคทฺรภโอฏฺฐมหิํสาทีนํ นาสาย ถุลฺลจฺจยํ, ตถา เตสํ วตฺถิโกเสสุฯ สเพฺพสมฺปิ ติรจฺฉานคตานํ อกฺขิกณฺณวเณสุ ทุกฺกฏํ, ตถา เตสํ อวเสสสรีเรสุปิฯ

อิทานิ ปเวสนํ นาม น เกวลํ อตฺตุปกฺกเมเนว โหติ, ภิกฺขุปจฺจตฺถิกาทีนํ ปน วเสน ปรูปกฺกเมนาปิ โหติ, ตตฺถาปิ เสวนจิเตฺต สติ ปาราชิโก โหตีติ ทสฺสนตฺถํ **“อถ วา”**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตสฺสโตฺถ – โย ภิกฺขุ ปเวสนปวิฏฺฐฐิตอุทฺธารณกฺขเณสุ สาทิยติ, ตสฺมิํ ขเณ เสวนจิตฺตํ อุปฏฺฐเปติ, โสปิ ปาราชิโก โหติฯ โย ปน ภิกฺขุ สพฺพโส อสาทิยโนฺต อาสีวิสมุขํ องฺคารกาสุญฺจ ปวิฏฺฐํ วิย มญฺญติ, โส นิปฺปราโธ โหติฯ เอตฺถ ฐิตํ นาม สุกฺกวิสฺสฏฺฐิสมยปฺปวตฺติฯ

ปฐมํฯ

๓-๔. อิทานิ ทุติยํ ทเสฺสตุํ **“อาทิเยยฺยา”**ติอาทิมาหฯ ‘‘อาทิเยยฺยา’’ติอาทีนํ ปทานํ ‘‘อทินฺนํ เถยฺยจิเตฺตน ภเว ปาราชิโก’’ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ **อาทิเยยฺยา**ติ อารามาทิํ อภิยุญฺชิตฺวา โย ภิกฺขุ คเณฺหยฺย, โส ภเว ปาราชิโกติ อโตฺถฯ เอวํ เสเสสุปิฯ **หเรยฺยา**ติ เวตเนน วา มิตฺตภาเวน วา อญฺญสฺส ภณฺฑํ หรโนฺต ปุน เถยฺยจิเตฺต อุปฺปเนฺน ‘‘สีเส ภารํ เถยฺยจิโตฺต อามสตี’’ติอาทินา คเณฺหยฺยาติ อโตฺถฯ **อวหเรยฺยา**ติ ‘‘อุปนิกฺขิตฺตํ ภณฺฑํ ‘เทหิ เม ภณฺฑ’นฺติ วุจฺจมาโน ‘นาหํ คณฺหามี’’ติอาทินา อวหเรยฺยฯ **อิริยาปถํ โกเปยฺยา**ติ ‘‘สหภณฺฑหารกํ เนสฺสามี’’ติ เตเนว ปุริเสน ตํ เนตุํ ตสฺส คมนปถํ วาเรตฺวา อเญฺญน มเคฺคน ตํ สนฺตเชฺชตฺวา เนติ, เอวํ เนนฺตสฺส ตสฺส ปุริสสฺส ปฐมปาเท ถุลฺลจฺจยํ, ทุติยปาทุทฺธาเร ปาราชิกํฯ ‘‘ถลฏฺฐํ ภณฺฑํ เถยฺยจิโตฺต อามสตี’’ติอาทินา **ฐานา จาเวยฺย**ฯ ปริกปฺปิตฏฺฐานํ วา สุงฺกฆาตํ วา อติกฺกาเมโนฺต **สเงฺกตํ วีตินาเมยฺย**ฯ ยํ กิญฺจิ ปรปริคฺคหิตํ สสฺสามิกํ ภณฺฑํ เตหิ สามิเกหิ กาเยน วา วาจาย วา น ทินฺนนฺติ **อทินฺนํ**ฯ

อิทานิ น อิมินาว อากาเรน อวหารโก ปาราชิโก โหติ, อญฺญถาปิ โหตีติ ทเสฺสตุํ **“อถ วา”**ติอาทิ วุตฺตํฯ เถยฺยาวหารโก จ พลาวหารโก จ กุสาวหารโก จ ปฏิจฺฉนฺนาวหารโก จ ปริกปฺปาวหารโก จ ภเว ปาราชิโกติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ **เถยฺยาวหาโร** นาม สนฺธิเจฺฉทาทีหิ วา กํสกูฏมานกูฏตุลากูฏาทีหิ วา วเญฺจตฺวา คหณํฯ ปสยฺหาวหาโร **พลาวหาโร**ฯ กุสสงฺกมนํ กตฺวา ปรโกฏฺฐาสคฺคหณํ **กุสาวหาโร**ฯ ปรภณฺฑํ ปํสุอาทินา ปฏิจฺฉาเทตฺวา สามิเกสุ อปสฺสิตฺวา คเตสุ ปจฺจาคนฺตฺวา คหณํ **ปฏิจฺฉนฺนาวหาโรฯ ปริกปฺปาวหาโร** ปน ทุวิโธ ภโณฺฑกาสวเสนฯ ตตฺถ ‘‘สาฏโก เจ, คณฺหิสฺสามิ, สุตฺตเญฺจ, น คณฺหิสฺสามี’’ติ ภณฺฑํ ปริกเปฺปตฺวา อนฺธกาเร ปสิพฺพกํ คณฺหาติฯ ตตฺถ เจ สาฏโก โหติ, อุทฺธาเรเยว ปาราชิกํฯ สเจ สุตฺตํ โหติ, รกฺขติ, ปุน ‘‘สุตฺต’’นฺติ ญตฺวาปิ ‘‘ยํ ลทฺธํ, ตํ คเหตพฺพ’’นฺติ อุคฺคณฺหโนฺต อุทฺธาเรเยว ปาราชิกํ, อยํ ***ภณฺฑปริกโปฺป***ฯ โอกาสปริกโปฺป คพฺภทฺวารปฺปมุขวิหาราทีนํ วเสน ปริเจฺฉทํ กโรติ ‘‘สเจ มํ เอตฺถนฺตเร ปสฺสนฺติ, ทสฺสามิ, โน เจ ปสฺสนฺติ, คณฺหิตฺวา คจฺฉามี’’ติ, ตสฺส ตํ ปริกปฺปิตปริเจฺฉทํ อติกฺกมนฺตสฺส ปทวาเรน ปาราชิกํ เวทิตพฺพํ, อยํ **โอกาสปริกโปฺป**ฯ

อิทานิ อิมสฺมิํ อทินฺนาทาเน วินิจฺฉยนยํ ทเสฺสตุํ ***“ภณฺฑกาลคฺฆเทเสหี”***ติอาทิ วุตฺตํฯ **เอตฺถา**ติ อทินฺนาทาเนฯ **นิจฺฉโย**ติ วินิจฺฉโย กาตโพฺพติ อโตฺถฯ ตตฺถ เกนจิ ภิกฺขุนา ‘‘มยา อิทํ นาม ภณฺฑํ เถยฺยจิเตฺตน คหิต’’นฺติ วุเตฺต วินยธเรน สหสาว ตํ อาปตฺติํ อนาโรเปตฺวา ตสฺส ภณฺฑสฺส สามิกอสฺสามิกภาวํ อุปปริกฺขิตฺวา ยทิ สสฺสามิกํ, ตสฺส ภณฺฑสฺส อคฺฆวเสน

อาปตฺติยา กาเรตโพฺพฯ สเจ นิราลยกาเล คหิตํ , ปาราชิเกน น กาเรตโพฺพ, อยํ ภณฺฑวเสน วินิจฺฉโยฯ

กาโลติ อวหารกาโลฯ ตเทว หิ ภณฺฑํ กทาจิ มหคฺฆํ โหติ, กทาจิ อปฺปคฺฆํ, ตสฺมา ยสฺมึ กาเล อวหฏํ, ตสฺมึ กาเล โย ตสฺส อโคฺฆ, เตน อเคฺฆน อาปตฺติยา กาเรตโพฺพ, อยํ กาลวเสน วินิจฺฉโยฯ

อโคฺฆติ ภณฺฑโคฺฆฯ นวภณฺฑสฺส หิ โย อโคฺฆ, โส ปจฺฉา ปริหายติ, ตสฺมา สพฺพทา ภณฺฑํ ปกติอคฺฆวเสเนว น กาเรตพฺพํ, อยํ อคฺฆวเสน วินิจฺฉโยฯ **เทโส**ติ อวหารเทโสฯ ภณฺฑุฏฺฐานเทเส หิ ภณฺฑํ อปฺปคฺฆํ โหติ, อญฺญตฺถ มหคฺฆํ, ตสฺมา ยสฺมึ เทเส ภณฺฑํ อวหฏํ, ตสฺมึเยว เทเส อเคฺฆน กาเรตโพฺพ, อยํ เทสวเสน วินิจฺฉโยฯ

ปริโภเคนปิ สาฏกาทิกสฺส ภณฺฑสฺส อโคฺฆ ปริหายติ, ตสฺมา ตสฺส ปริโภควเสน ปริหีนา ปริหีนภาโว อุปปริกฺขิตโพฺพ, อยํ ปริโภควเสน วินิจฺฉโยฯ

ทุติยํฯ

๕. อิทานิ ตติยํ ทเสฺสตุํ **''มนุสฺสวิคฺคห''**นฺติอาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถ **มนุสฺสวิคฺคหนฺ**ติ ปฏิสนฺธิวิญฺญาเณน สทฺธึ อุปฺปนฺนํ กลลรูปํ อาทึ กตฺวา ปกติยา วีสติวสฺสสตายุกสฺส สตฺตสฺส ยาว มรณกาลา เอตฺถนฺตเร อนุปุเพฺพน วุทฺธิปฺปโตฺต อตฺตภาโว, เอโส มนุสฺสวิคฺคโห นาม, เอวรูปํ มนุสฺสวิคฺคหนฺติ อโตฺถฯ **จิจฺจา**ติ วธกเจตนาวเสน สเญฺจตฺวา ปกเปฺปตฺวา อภิวิตริตฺวา วีติกฺกโมติ อโตฺถฯ **ชีวิตา วา วิโยชเย**ติ วุตฺตปฺปการํ มนุสฺสวิคฺคหํ กลลกาเลปิ ตาปน มทฺทเนหิ วา เภสชฺชสมฺปทาเนน วา ตโต วา อุทฺธมฺปิ ตทนุรูเปน อุปกฺกเมน สนฺตติวิโกปนวเสน โย ชีวิตา วิโยเชยฺย, โส จุโต ภเวติ สมฺพโนฺธฯ กิญฺจ ภิโยฺย – **''สตฺถหารกํ วา''**ติอาทิ วุตฺตํฯ เอตฺถ หรตีติ หารกํ, กึ หรติ? ชีวิตํ, หริตพฺพนฺติ วา หารกํ, อุปนิกฺขิปิตพฺพนฺติ อโตฺถ, สตฺถญฺจ ตํ หารกญฺจาติ **สตฺถหารกํฯ อสฺสา**ติ มนุสฺสวิคฺคหสฺสฯ ยถา มนุสฺสวิคฺคโห อิจฺฉิติจฺฉิตกฺขเณ ตํ อสิอาทิสตฺถํ ปฏิลภติ, ตถา สยํ **มรณเจตโน** มรณาธิปฺปาโย หุตฺวา อุปนิกฺขิเปยฺยฯ โสปิ จุโต ภเวติ อโตฺถฯ เอเตน ถาวรปฺปโยคํ ทเสฺสติฯ

๖-๗. อิทานิ ''มรณวณฺณํ วา สํวเณฺณยฺยา''ติอาทิวิธึ ทเสฺสตุํ **''คาเหยฺย มรณูปายํ, วเทยฺย มรเณ คุณ''**นฺติ วุตฺตํฯ ตตฺถ ''สตฺถํ วา อาหร, วิสํ วา ขาท, รชฺชุยา วา อุพฺพนฺธิตฺวา กาลํ กโรหี''ติอาทินา นเยน มรณตฺถาย อุปายํ คาเหยฺยฯ มรณสํวณฺณนา ปเนตฺถ พหุวิธา ''กาเยน สํวเณฺณติ, วาจาย กายวาจาย ทูเตน เลขาย วา สํวเณฺณตี''ติ วุตฺตตฺตาฯ ตตฺถ **กาเยน สํวเณฺณติ** นาม กาเยน วิญฺญาเปติฯ ''โย ปปาเต ปปตนาทีนิ กตฺวา มรติ, โส ธนํ วา ลภติ, ยสํ วา ลภติ, สคฺคํ วา คจฺฉตี''ติอาทินา นเยน สํวเณฺณติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ ตสฺส วจนํ สุตฺวา โกจิ ''มริสฺสามี''ติ ทุกฺขํ เวทนํ อุปฺปาเทติ, ถุลฺลจฺจยํฯ มรติ เจ, ปาราชิกํฯ เอวํ เสเสสุปิฯ **ทูเตน สํวณฺณนายํ** ปน ทูตสฺส สาสนํ อาโรจาเปติ ''เอวํ อาโรเจหี''ติ, ''โย เอวํ มรติ, โส ธนํ วา ลภตี''ติ สพฺพํ ปุริมสทิสเมวฯ **เลขาย สํวเณฺณติ** นาม คิริปพฺพตปุราณาทิเลขํ ลิขติ, ''โย เอวํ มรตี''ติอาทิ วุตฺตนยเมวฯ เอตฺถาปิ โย มรณูปายํ วา คาเหยฺย, มรเณ วา คุณํ วเทยฺย, โส จุโต ภเวติ สมฺพโนฺธฯ

อิทานิ ปน อิมสฺส มนุสฺสวิคฺคหสฺส ฉพฺพิเธ ปโยเค ทเสฺสตุํ **''ปโยคา''**ติอาทิ อารทฺธํฯ สาหตฺถิกนิสฺสคฺคิกอาณตฺติกถาวรอิทฺธิมยวิชฺชามยานํ วเสน ตสฺส มนุสฺสวิคฺคหสฺส ฉปฺปโย

คาติ อธิปฺปาโยฯ ตตฺถ **สาหตฺถิโก**ติ สยํ มาเรนฺตสฺส กาเยน วา กายปฺปฏิพเทฺธน วา ปหรณํฯ **นิสฺสคฺคิโก**ติ ทูเร ฐิตํ มาเรตุกามสฺส กายาทีหิ อุสฺสตฺติยนฺตปาสาณาทีนํ นิสฺสชฺชนํฯ **อาณตฺติโก**ติ ‘‘อสุกํ นาม มาเรหี’’ติ อญฺญํ อาณาเปนฺตสฺส อาณาปนํฯ **ถาวโร**ติ โอปาตกฺขณนํ, อปเสฺสนสํวิธานํ, อสิอาทีนํ อุปนิกฺขิปนํ, ตฬากาทีสุ วิสสมฺปโยชนํ, รูปูปหาโรติ เอวมาทิฯ กมฺมวิปากชาย อิทฺธิยา ปโยชนํ **อิทฺธิปโยคํ**ฯ มารณตฺถาย วิชฺชานํ ปริชปฺปนํ **วิชฺชามโย**ติฯ

อิทานิ อิเมสุ ฉสุ ปโยเคสุ อาณตฺติยํ สเงฺกตวิสเงฺกตตํ ทเสฺสตุํ **‘‘กาลวตฺถาวุธิริยาปถา’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **กาโล**ติ ปุพฺพณฺหสายนฺหาทิกาโล จ โยพฺพนถาวริยาทิกาโลปิ จฯ อิเมสุ ยํ กิญฺจิ กาลํ นิยเมตฺวา ‘‘อิมสฺมิํ นาม กาเล มาเรหี’’ติ อาณโตฺต สเจ ตสฺมิํเยว กาเล มาเรติ, อาณตฺติกฺขเณเยว ปาราชิกํฯ สเจ นิยมิตกาลโต ปุเร วา ปจฺฉา วา มาเรติ, อาณาปโก มุจฺจติฯ **วตฺถู**ติ มาเรตโพฺพ ปุคฺคโลฯ สเจ อาณโตฺต ตเมว มาเรติ, อาณาปกสฺส อาณตฺติกฺขเณเยว ปาราชิกํฯ อถ อญฺญํ มาเรติ, อาณาปโก มุจฺจติฯ เอวํ เสเสสุปิ วุตฺตนเยเนว วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพฯ **อาวุธ**นฺติ อสิอาทิฯ **อิริยาปโถ**ติ มาเรตพฺพสฺส คมนํ วา นิสชฺชา วาติ เอวมาทิโกฯ **กิริยาวิเสโส**ติ วิชฺฌนํ วา เฉทนํ วา เภทนํ วา สูลาโรปนํ วาติ เอวมาทิโกฯ **โอกาโส**ติ คาโม วา วนํ วา เคหํ วาติ เอวมาทิโกฯ อิเมสุ ยถา ยถา วธโก อาณโตฺต, ตถา ตถา กเต อาณาปกสฺส อาปตฺติ, อญฺญถา กเต วิสเงฺกโต โหติฯ อาณตฺติยํ ปน อยํ วิเสโส ‘‘อธิฏฺฐายาติ อธิฏฺฐหิตฺวา อาณาเปติ ‘เอวํ วิชฺฌ, เอวํ ปหร, เอวํ ฆาเตหี’’ติ วุตฺตาย ปาฬิยา ลพฺภตีติ ญาตโพฺพฯ

ตติยํฯ

๘-๙. อิทานิ จตุตฺถํ ทเสฺสตุํ **‘‘ฌานาทิเภท’’**นฺติอาทิมาหฯ ตสฺสโตฺถ – ‘‘ฌานํ วิโมโกฺข สมาธิ สมาปตฺติ ญาณทสฺสนํ มคฺคภาวนา ผลสจฺฉิกิริยา กิเลสปฺปหานํ วินีวรณตา จิตฺตสฺส สุญฺญาคาเร อภิรตี’’ติ เอวํ วุตฺตํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ อตฺตนิ นตฺถิตาย โนสนฺตํ ‘‘มยิ อตฺถี’’ติ อตฺตนิ วา ตํ ‘‘อหํ เอตฺถ สนฺทิสฺสามี’’ติ อตฺตานํ วา ตตฺถ อุปเนตฺวา ทีเปโนฺต จุโต ภเวฯ **โกฏฺฐาสํ วา**ติ เอตฺถ ‘‘ฌานลาภี, วิโมกฺขลาภี, สมาธิลาภี, สมาปตฺติลาภีมฺหี’’ติ เอวมาทินา นเยน โกฏฺฐาสโต วาติ อโตฺถฯ **เอเกกํ วา**ติ ‘‘ปฐมสฺส ฌานสฺส ลาภี, ทุติยสฺส ฌานสฺส ลาภีมฺหี’’ติ เอวมาทินา นเยน เอเกกํ วาติ อโตฺถฯ ‘‘อตีตภเว โสตาปโนฺนมฺหี’’ติ วทโต อตีตภวํ สนฺธาย กถิตตฺตา ปาราชิกํ นตฺถิ, ตสฺมา **‘‘ปจฺจุปฺปนฺนภวสฺสิต’’**นฺติ วุตฺตํ, ตสฺส ปจฺจุปฺปนฺนภวนิสฺสิตํ กตฺวาติ อโตฺถฯ **อญฺญาปเทสรหิต**นฺติ ‘‘โย เต วิหาเร วสติ, โส ภิกฺขุ ปฐมสฺส ฌานสฺส ลาภี’’ติอาทินา นเยน อญฺญาปเทสํ วินาติ อโตฺถฯ เอวํ ทีเปโนฺต หิ ถุลฺลจฺจยมาปชฺชติฯ **ทีเปโนฺต**ติ ‘‘ปฐมํ ฌานํ สมาปชฺชิํ, สมาปชฺชามิ, สมาปโนฺน, ปฐมสฺส ฌานสฺส ลาภีมฺหิ, วสีมฺหิ, สจฺฉิกตํ อสฺสา’’ติ เอวมาทินา นเยน ทีเปนฺตติ อโตฺถฯ ‘‘อธิคโต’’ติ มาโน อธิมาโน, โส ยสฺส นตฺถิ, โส **อนธิมานิโก**ฯ เกน เอวํ ทีเปนฺตติ เจ? ตํ ทเสฺสตุํ **‘‘กาเยน วาจา’’**ติอาทิ วุตฺตํ , กาเยน วา วาจาย วา ตทุภเยน วาติ อโตฺถฯ **วิญฺญุตฺติปเถ**ติ ยตฺถ ฐิโต มนุสฺสชาติโก คหโฏฺฐ วา ปพฺพชิโต วา ตสฺส วจนํ ปกติโสเตน สุตฺวา สมนนฺตรเมว ‘‘อิมํ นาม เอส วทตี’’ติ ชานาติ, ตตฺถ ฐตฺวา ทีเปโนฺต จุโต ภเว, น เทวพฺรหฺมาทีสุ อญฺญตเรน ญาเตติ อโตฺถฯ

จตุตฺถํฯ

๑๐. อิทานิ จตุนฺนมฺปิ สาธารณวินิจฺฉยํ วตฺตุํ **“ปาราชิเกเต จตฺตาโร”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถายํ สงฺเขโป – **จตฺตาโร**ปิ **เอเต** ปาราชิกา ‘‘เอกกมฺมํ เอกุเทฺทโส สมสิกฺขตา’’ติ เอวํ วุตฺตสํวาสสฺส อภพฺพตาย **อสํวาสา, ยถาปุเร** ปุเพฺพ คิหิกาเล จ อนุปสมฺปนฺนกาเล จ อสํวาสิกา, เอวํ ปจฺฉา ปาราชิกํ อาปนฺนาปิ อสํวาสาติฯ กิญฺจ ภิโยฺย – **อภพฺพา ภิกฺขุภาวาย** ปุน เตน อตฺตภาเวน อุปสมฺปทาย อวตฺถุตาย อุปสมฺปนฺนา ภวิตุมฺปิ อภพฺพาติ อโตฺถฯ กึ วิยาติ เจ? **สีสจฺฉิโนฺนว ชีวิตุํ,** ยถาปิ สีสจฺฉิโนฺน เตน อตฺตภาเวน ปุน ชีวิตุํ อภโพฺพ, เอวมิเม จตฺตาโรติ อธิปฺปาโยฯ

๑๑. อิทานิ อิเมสุ จตูสุ ปาราชิเกสุ เย ปริยายาณตฺตีหิ สมฺภวนฺติ, เต ทเสฺสตุํ **“ปริยาโย จา”**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **ปริยาโย**ติ มรณาธิปฺปายสฺส กายปโยโค วา วจีปโยโค วาฯ ตสฺมา ‘‘โย อีทิเส มุหุเตฺต สตฺถํ วา อาหริตฺวา วิสํ วา ขาทิตฺวา โสพฺภาทีสุ วา ปปติตฺวา มรติ, โส ธนํ วา ลภติ, ยสํ วา ลภตี’’ติอาทินา นเยน มรณํ อภินนฺทโนฺต ‘‘อิทํ สุตฺวา โย โกจิ มรตู’’ติ โย ปริยาเยน วทติ, ตํ สุตฺวา สเจ โกจิ ตถา มรติ, ปาราชิกํฯ นิยมิเตน ปน ยํ สนฺธาย วุตฺตํ, ตเสฺสว มรเณ ปาราชิกํฯ **อาณตฺติ** ปน วุตฺตตฺถาเยวฯ **ตติเย** มนุสฺสวิคฺคหปาราชิเก ลพฺภตีติ สมฺพโนฺธฯ **ทุติเย ปน** อทินฺนาทาเน อาณตฺติ เอว ลพฺภติ, น ปริยาโยติ อโตฺถฯ กสฺมา นํ ปริยาเยน นาปชฺชตีติ? ยถา มนุสฺสวิคฺคเห ‘‘มรณวณฺณํ วา สํวเณฺณยฺยา’’ติ วุตฺตํ, ตถา อิธ อทินฺนาทาเน ‘‘วณฺณํ วา สํวเณฺณยฺยา’’ติ อวุตฺตตฺตาฯ **เสเสสู**ติ ปฐมจตุเตฺถสุ ปริยายาณตฺติทฺวยํ น ลพฺภตีติ อโตฺถฯ

๑๒. อิทานิ จตูสุปิ ยถาสมฺภวํ องฺคเภทํ ทเสฺสตุํ **“เสเวตุกามตาจิตฺต”**นฺติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **เมถุนธมฺมสฺสา**ติ เมถุนธมฺมปาราชิกสฺสฯ **พุธา**ติ วินยธราฯ

๑๓. **มนุสฺสส**นฺติ มนุสฺสสนฺตกตาฯ เอเตน เปตติรจฺฉานคตปริคฺคเหสุ อนาปตฺตีติ ทีปิตํ โหติฯ **ตถาสญฺญี**ติ มนุสฺสสนฺตกวเสน ปรปริคฺคหิตสญฺญีติ อโตฺถฯ **วตฺถุโน ครุตา**ติ ปญฺจมาสกํ วา อติเรกปญฺจมาสกํ วา ตทคฺฆนกํ ภณฺฑํ วา โหตีติ อโตฺถฯ **อวหาโร จา**ติ ปญฺจวีสติยา อวหาเรสุ เยน เกนจิ อวหาโร โหตีติ อโตฺถฯ **อทินฺนาทานเหตุโย**ติ อทินฺนาทานปาราชิกสฺส เอตานิ ปญฺจ องฺคานีติ อธิปฺปาโยฯ

๑๔. **ปาโณ มานุสฺสโก**ติ มนุสฺสชาติกปาโณฯ ตสฺมึ ปาเณ **ปาณสญฺญิตาฯ ฆาตเจตนา**ติ วธกเจตนาฯ **ปโยโค**ติ ตํสมุฎฺฐิโต สาหตฺถิกาทีนํ ฉนฺนํ ปโยคานํ อญฺญตรปโยโคฯ **เตน** ปโยเคน มรณํฯ **ปเญฺจเต วธเหตุโย**ติ มนุสฺสวิคฺคหปาราชิกสฺส ปญฺจ องฺคานีติ อโตฺถฯ

๑๕. **อสนฺตตา**ติ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมสฺส อตฺตนิ อสนฺตตา จาติ อโตฺถฯ **ปาปมิจฺฉตายาโรจนา**ติ อิมินา โย เกวลํ ปาปมิจฺฉตํ วินา มนฺทตฺตา โมมูหตฺตา ภณติ, ตสฺส อนาปตฺตีติ ทีปิตํ โหติฯ **ตสฺสา**ติ ยสฺส อาโรเจติ, ตสฺส มนุสฺสชาติตา จฯ ‘‘โย เต วิหาเร วสติ, โส ภิกฺขุ อรหา’’ติอาทินา (ปริ. ๑๖๐, ๓๓๖) **นาญฺญาปเทโส จฯ ตเทวา**ติ ตทา เอว ตงฺขเณเยว ชานนํฯ **อสนฺตทีปเน**ติ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมาโรจนปาราชิเกติ อโตฺถฯ

๑๖. อิทานิ ‘‘ปาราชิกา จ จตฺตาโร’’ติ เอตฺถ จ-สเทฺทน สงฺคหิเตหิ สทฺธึ สโมธาเนตฺวา ทเสฺสตุํ **“อสาธารณา จตฺตาโร”**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ อุพฺภชาณุมณฺฑลิกา วชฺชปฺปฎิจฺฉาทิกา อุกฺขิตฺตานุวตฺติกา อฎฺฐวตฺถุกาติ อิเม จตฺตาโร ภิกฺขุนีนํ ภิกฺขูหิ อสาธารณา นามฯ เอตาสุ **อุพฺภชาณุมณฺฑลิกา** นาม ยา กายสํสคฺคราเคน อวสฺสุตา เตเนว ราเคน อวสฺสุตสฺส มนุสฺส

ปุริสสฺส องฺขกานํ อโธ, ชาณุมณฺฑลานํ กปฺปรานญฺจ อุปริ เยน เกนจิ สรีราวยเวน อามสนาทึ สาทิยติ, ตสฺสา อธิวจนํฯ ยา ปน ภิกฺขุนี อญฺญิสฺสา ภิกฺขุนิยา ปาราชิกสงฺขาตํ วชฺชํ ชานํ ปฏิจฺฉาเทติ, สา **วชฺชปฺปฏิจฺฉาทิกา** นามฯ สมเคฺคน ปน สเงฺฆน อุกฺขิตฺตํ ภิกฺขุํ ยา ภิกฺขุนี ยํทิฏฺฐิโก โส โหติ, ตสฺสา ทิฏฺฐิยา คหณวเสน อนุวตฺตติ, สา **อุกฺขิตฺตานุวตฺติกา** นามฯ ยา ปน กายสํสคฺคราเคน ตินฺตา ตถาวิธเสฺสว ปุริสสฺส หตฺถคฺคหณํ วา สงฺฆาฏิกณฺณคฺคหณํ วา สาทิยติ, กายสํสคฺคสงฺขาตสฺส อสทฺธมฺมสฺส ปฏิเสวนตฺถาย ปุริสสฺส หตฺถปาเส สนฺติฏฺฐติ วา, ตตฺถ ฐตฺวา สลฺลปติ วา, สเงฺกตํ วา คจฺฉติ, ปุริสสฺส อาคมนํ วา สาทิยติ, เกนจิ วา ปฏิจฺฉ โนฺนกาสํ ปวิสติ, หตฺถปาเส ฐตฺวา กายํ อุปสํหรติ, อยํ **อฏฺฐวตฺถุกา** นามาติ เวทิตพฺพาฯ

อภพฺพกา เอกาทสาติ เอตฺถ ปณฺฑโก เถยฺยสํวาสโก ติตฺถิยปกฺกนฺตโก ติรจฺฉานคโต มาตุฆาตโก ปิตุฆาตโก อรหนฺตฆาตโก ภิกฺขุนิทูสโก สงฺฆเภทโก โลหิตุปฺปาทโก อุภโตพฺยญฺชนโกติ อิเม เอกาทส อภพฺพปุคฺคลา นามฯ **วิพฺภนฺตา ภิกฺขุนี**ติ ยทา ภิกฺขุนี วิพฺภมิตุกามา หุตฺวา เสตวตฺถํ วา กาสายเมว วา คิหินิวาสนากาเรน นิวาเสติ, ตทา ปาราชิกมาปนฺนา นาม โหติ, ปุน อุปสมฺปทํ น ลภติ, สา จ ปาราชิกาติ อโตฺถฯ **มุทุปิฏฺฐิโก** นาม กตปริกมฺมาย มุทุกาย ปิฏฺฐิยา สมนฺนาคโตฯ โส เอตฺตาวตา น ปาราชิโก, อถ โข ยทา อนภิรติยา ปีฬิโต อตฺตโน องฺคชาตํ อตฺตโน มุขมคฺควจฺจมเคฺคสุ อญฺญตรํ ปเวเสติ, ตทา ปาราชิโก โหติฯ

๑๗-๑๘. **ลมฺพี**ติ องฺคชาตสฺส ทีฆตฺตา เอวํ วุโตฺตฯ โสปิ ยทา อนภิรติยา ปีฬิโต อตฺตโน องฺคชาตํ อตฺตโน มุเข วา วจฺจมเคฺค วา ปเวเสติ, ตทา ปาราชิโก โหติฯ **มุเขน คณฺหโนฺต**ติ เอตฺถ โย อนภิรติยา ปีฬิโต ปรสฺส สุตฺตสฺส วา ปมตฺตสฺส วา องฺคชาตํ อตฺตโน มุเขน คณฺหาติ, โส จาติ อโตฺถฯ **ตเตฺถวา**ติ ปรสฺส องฺคชาเตวาติ อโตฺถ ฯ โย อนภิรติยา ปีฬิโต ปรสฺส องฺคชาตํ กมฺมนิยํ ทิสฺวา อตฺตโน วจฺจมเคฺคน ตสฺส อุปริ นิสีทติ, ตํ อตฺตโน วจฺจมคฺคํ ปเวเสติ, โส จาติ อโตฺถฯ เอเต จตฺตาโร อนุโลมิกา เมถุนสฺสาติ สมฺพโนฺธฯ กถมิติ เจ? มเคฺค มคฺคปฺปเวสนสทิสตาย, น อุภินฺนํ ราควเสน สทิสภาวูปคตานํ ทฺวยํทฺวยสมาปตฺติสทิสตายฯ **อิธาคตา จตฺตาโร**ติ เมถุนธมฺมาทิวเสน ปาราชิกา จตฺตาโร จาติ เอวํ สโมธานโต จตุวีสติ ปาราชิกาติ อโตฺถฯ

เอตฺถาห – มาตุฆาตกปิตุฆาตกอรหนฺตฆาตกา ตติยปาราชิกํ อาปนฺนา, ภิกฺขุนิทูสโก ลมฺพีอาทโย จตฺตาโร ปฐมปาราชิกํ อาปนฺนาเยวาติ กตฺวา กุโต จตุวีสตีติ? อธิปฺปาโย ปเนตฺถ อตฺถิ, มาตุฆาตกาทโย หิ จตฺตาโร อิธ อนุปสมฺปนฺนาเยว อธิเปฺปตา, ลมฺพีอาทโย จตฺตาโร กิญฺจาปิ ปฐมปาราชิเกน สงฺคหิตา, ยสฺมา เอเกน ปริยาเยน เมถุนธมฺมํ อปฺปฏิเสวิโนปิ โหนฺติ, ตสฺมา วิสุํ วุตฺตาติฯ ปาราชิกวินิจฺฉโยฯ

ปาราชิกนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. สงฺฆาทิเสสนิเทฺทสวณฺณนา

๑๙. อิทานิ สงฺฆาทิเสสํ ปกาเสตุํ “**ครุกา นวา**”ติอาทิ อารทฺธํฯ **ครุกา**ติ สงฺฆาทิเสสา อิธ อธิเปฺปตา, อญฺญตฺถ ปน ปาราชิกาปิ สงฺคยฺหนฺติฯ กสฺมา ‘‘เตรสา’’ติ อวตฺวา ‘‘นวา’’ติ วุตฺตนฺติ เจ? วีติกฺกมกฺขเณเยว อาปชฺชิตพฺพตฺตา ปฐมาปตฺติกา วุตฺตา, ยาวตติยกา ปน จตฺตาโร สงฺฆาทิเสสา สงฺฆายตฺตตฺตา จิเรน อาปชฺชนฺตีติ น วุตฺตาฯ ตตฺถ **โมเจตุกามตา**ติ โมเจตุกามตายาติ อโตฺถ ‘‘อลชฺชิตา’’ติอาทีสุ วิยฯ อิมินา ปน นเยน โมจนสฺสาโท มุจฺจนสฺสาโท มุตฺตสฺสาโท เมถุนสฺสาโท ผสฺสสฺสาโท กณฺฑูวนสฺสาโท ทสฺสนสฺสาโท นิสชฺ

ชนสฺสาโท วาจสฺสาโท เคหสิตเปมํ วนภงฺคิยนฺติ เอกาทส อสฺสาทา วุตฺตา, เตสุ เอกํเยว โมจนสฺสาทํ คเหตฺวา เสสา ปฏิกฺขิตฺตา โหนฺติฯ

เตสํ อสฺสาทานํ วเสน เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพ – โมเจตุํ อสฺสาโท **โมจนสฺสาโท**ฯ โมจนสฺสาทเจตนาย นิมิเตฺต อุปกฺกมติ, มุจฺจติ, สงฺฆาทิเสโสฯ น มุจฺจติ เจ, ถุลฺลจฺจยํฯ **มุจฺจนสฺสาเท** สเจ อตฺตโน ธมฺมตาย มุจฺจมานํ อสฺสาเทติ, น อุปกฺกมติ, อนาปตฺติฯ สเจ มุจฺจมานํ อสฺสาเทโนฺต อุปกฺกมิตฺวา โมเจติ, สงฺฆาทิเสโสวฯ อตฺตโน ธมฺมตาย มุเตฺต อสฺสาโท **มุตฺตสฺสาโท**ฯ เอตฺถาปิ อุปกฺกมสฺส นตฺถิตาย อนาปตฺติฯ เอวํ สพฺพตฺถฯ เมถุนสฺสาเทน อิตฺถึ คณฺหนฺตสฺส มุเตฺตปิ อนาปตฺติ, อยํ **เมถุนสฺสาโทฯ ผสฺสสฺสาโท** ทุวิโธ อชฺฌตฺติโก พาหิโร จาติฯ ตตฺถ อชฺฌตฺติเก ตาว อตฺตโน นิมิตฺตํ ‘‘ถทฺธํ มุทุกนฺติ ชานิสฺสามี’’ติ วา โลลภาเวน วา กีฬาปยโต สเจ มุจฺจติ, อนาปตฺติฯ พาหิรผสฺสสฺสาเท กายสํสคฺคราเคน มาตุคามํ ผุสโต อาลิงฺคโต จ มุเตฺต อนาปตฺติฯ **กณฺฑูวนสฺสาเท** ททฺทุกจฺฉาทีนํ วเสน ขชฺชมานํ นิมิตฺตํ กณฺฑูวนสฺสาเทน กณฺฑูวโต มุเตฺตปิ อนาปตฺติฯ **ทสฺสนสฺสาเท** มาตุคามสฺส อโนกาสํ อุปนิชฺฌายโต มุเตฺตปิ อนาปตฺติฯ **นิสชฺชนสฺสาเท** มาตุคาเมน สทฺธึ รโห นิสินฺนสฺส มุเตฺตปิ อนาปตฺติฯ วาจาย อสฺสาโท **วาจสฺสาโท**ฯ เตน อสฺสาเทน มาตุคามํ เมถุนปฺปฏิสํยุตฺตาหิ วาจาหิ โอภาสนฺตสฺส มุเตฺตปิ อนาปตฺติฯ **เคหสิตเปเม** มาตาทีนํ มาตาทิเปเมน อาลิงฺคนาทึ กโรนฺตสฺส มุเตฺตปิ อนาปตฺติฯ **วนภเงฺค จ** สนฺถวกรณตฺถาย อิตฺถิยา เปสิตํ ปุปฺผาทิวนภงฺคสญฺญิตํ ปณฺณาการํ ‘‘อิตฺถนฺนามาย นาม อิทํ เม เปสิต’’นฺติ อสฺสาเทน อามสนฺตสฺส มุเตฺตปิ อนาปตฺติฯ เอเตสุ ปน โมจนสฺสาทวเสเนว อุปกฺกมนฺตสฺส อาปตฺติ, เสสานํ วเสน อนาปตฺตีติ เวทิตพฺพํฯ

สุกฺกสฺสาติ ‘‘นีลํ ปีตกํ โลหิตกํ โอทาตํ ตกฺกวณฺณํ ทกวณฺณํ เตลวณฺณํ ขีรวณฺณํ ทธิวณฺณํ สปฺปิวณฺณ’’นฺติ (ปารา. ๒๓๗) เอวํ อาคเตสุ ทสสุ วเณฺณสุ ยสฺส กสฺสจิ สุกฺกสฺสาติ อธิปฺปาโย ฯ **อุปกฺกมฺมา**ติ ‘‘อชฺฌตฺตรูเป โมเจติ, พหิทฺธารูเป โมเจติ, อชฺฌตฺตพหิทฺธารูเป โมเจติ, อากาเส กฎึ กมฺเปโนฺต โมเจตี’’ติ (ปารา. ๒๓๗) เอวํ วุเตฺตสุ จตูสุ อุปาเยสุ อญฺญตเรน อุปาเยน ‘‘ราคูปตฺถเมฺภ โมเจติ, วจฺจูปตฺถเมฺภ โมเจติ, ปสฺสาวูปตฺถเมฺภ โมเจติ, วาตูปตฺถเมฺภ โมเจติ, อุจฺจาลิงฺคปาณกทฎฺฐูปตฺถเมฺภ โมเจตี’’ติ เอวํ วุเตฺตสุ ปญฺจสุ กาเลสุ กิสฺมิญฺจิ กาเล องฺคชาเต กมฺมนิยํ ปเตฺต ‘‘อาโรคฺยตฺถาย โมเจติ, สุขตฺถาย โมเจติ, เภสชฺชตฺถาย, ทานตฺถาย, ปุญฺญตฺถาย, ยญฺญตฺถาย, สคฺคตฺถาย, พีชตฺถาย, วีมํสตฺถาย, ทวตฺถาย โมเจตี’’ติ (ปารา. ๒๓๗) เอวํ วุเตฺตสุ ทสสุ อธิปฺปาเยสุ เยน เกนจิ อธิปฺปาเยน หตฺถาทีสุ เยน เกนจิ อุปกฺกมิตฺวาติ อโตฺถฯ **วิโมจย**นฺติ อนฺตมโส ยํ เอกา ขุทฺทกมกฺขิกา ปิเวยฺย, ตตฺตกมฺปิ โมเจโนฺตติ อโตฺถฯ **อญฺญตฺร สุปินเนฺตนา**ติ ยา สุปินเนฺต สุกฺกวิสฺสฎฺฐิ โหติ, ตํ ฐเปตฺวาติ อโตฺถฯ **สมโณ**ติ โย โกจิ อุปสมฺปโนฺนฯ **ครุก**นฺติ สงฺฆาทิเสสํฯ **ผุเส**ติ อาปเชฺชยฺยาติ อโตฺถฯ

สุกฺกวิสฺสฎฺฐิสิกฺขาปทํ ปฐมํฯ

๒๐. อิทานิ กายสํสคฺคํ ทีเปตุํ **‘‘อิตฺถิสญฺญี’’**ติอาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถ **อิตฺถิสญฺญี**ติ ตทหุชาตายปิ มนุสฺสิตฺถิยา อิตฺถิสญฺญีเยว หุตฺวาติ อโตฺถฯ สเจ ตตฺถ เวมติโก วา ปณฺฑกปุริสติรจฺฉานคตสญฺญี วา โหติ, ถุลฺลจฺจยํ, ตถา อิตฺถิยา กาเยน กายปฺปฏิพทฺธามสเน จ กายปฺปฏิพเทฺธน กายามสเน จ ยกฺขีเปตีปณฺฑกานํ กาเยน กายามสเน จฯ ปุริสติรจฺฉานคติตฺถีนํ ปน กาเยน กายามสเนปิ ทุกฺกฎํ, ตถา ยกฺขีอาทีนํ กาเยน กายปฺปฏิพทฺธาทีสุ จฯ มติตฺถิยา

ปน ถุลฺลจฺจยํฯ **กายสํสคฺคราควา**ติ อิมินา มาตุเปมาทึ โมกฺขาธิปฺปายญฺจ ปฏิกฺขิปติฯ **สมฺผุสโนฺต**ติ กายสํสคฺคราเคน อุปกฺกมฺม อนฺตมโส โลเมนปิ มนุสฺสิตฺถึ สมฺผุสโนฺตติ อตฺถสมฺพโนฺธฯ อิมินา โย อิตฺถิยา อาลิงฺคโตปิ กาเยน น วายมติ, เกวลํ ผสฺสํเยว อนุภวติ, ตสฺส อนาปตฺตีติ ทีปิตํ โหติฯ

กายสํสคฺคสิกฺขาปทํ ทุติยํฯ

๒๑. อิทานิ ทุฏฺฐุลฺลวาจํ ปกาเสตุํ **"ตถา สุณนฺติ"**นฺติอาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถ **ตถา**ติ อิตฺถิสญฺญีฯ มนุสฺสิตฺถึ สุณนฺตินฺติ สมฺพโนฺธฯ **สุณนฺติ**นฺติ อิมินา ปฏิพลายปิ อิตฺถิยา อวิญฺญุตฺติปเถ ฐิตาย ทูเตน วา ปเณฺณน วา อาโรเจนฺตสฺส ทุฏฺฐุลฺลวาจาปตฺติน โหตีติ ทีปิตํ โหติฯ **วิญฺญุญฺจา**ติ อิมินา ยา มหลฺลิกาปิ พาลาปิ เอฬมูคาปิ อสทฺธมฺมปฺปฏิสํยุตฺตํ กถํ น ชานาติ, สา อิธ นาธิเปฺปตาติ ทเสฺสติฯ วจฺจมคฺคปสฺสาวมคฺคานํ วเสน มคฺคํ วา เมถุนํ วา อารพฺภาติ สมฺพโนฺธฯ ทุฏฺฐุลฺลวาจาย ราโค ทุฏฺฐุลฺลวาจาราโค, เตน **ทุฏฺฐุลฺลวาจาราเคน**ฯ ตํ อสฺสาเทโนฺต **โอภาเสตฺวา** ทุรุตฺตวจนํ วตฺวา ครุกํ ผุเสติ อโตฺถฯ

กถํ เทฺว มเคฺค อารพฺภ ปสํสติ ครหติ? ตตฺถ ปสํสายปิ ตาว "อิตฺถิลกฺขเณน สุภลกฺขเณน สมนฺนาคตาสี"ติ วทติ, น ตาวสีสํ เอติฯ "ตว วจฺจมโคฺค จ ปสฺสาวมโคฺค จ สุโภ สุสณฺฐาโน ทสฺสนีโย, อีทิเสน นาม อิตฺถิลกฺขเณน สุภลกฺขเณน สมนฺนาคตาสี"ติ วทติ, สีสํ เอติ, สงฺฆาทิเสโส โหตีติ อโตฺถฯ ครหเณ ปน "สิขรณีสิ, สมฺภินฺนาสิ, อุภโตพฺยญฺชนาสี"ติ อิมานิ ตีณิ สุทฺธานิเยว สีสํ เอนฺติ วจฺจมคฺคปสฺสาวมคฺคานํ นิยตวจนตฺตา อโจฺจฬาริกตฺตาจฯ อญฺญานิ ปน "อนิมิตฺตาสิ, นิมิตฺตมตฺตาสี"ติอาทีนิ มคฺคานํ อนิยตวจนตฺตา เมถุเนน ฆเฏฺตฺวา วุตฺตานิ เอว สีสํ เอนฺติฯ เมถุนปฺปฏิสํยุเตฺต "เทหิ เม, อรหสิ เม ทาตุ"นฺติอาทีหิ ปน สีสํ น เอติ, "เมถุนธมฺมํ เทหี"ติอาทินา เมถุนธเมฺม ฆฏิเตเยว สงฺฆาทิเสโสฯ อิตฺถิยา วจฺจมคฺคปสฺสาวมเคฺค ฐเปตฺวา อธกฺขกํ อุพฺภชาณุมณฺฑลํ อาทิสฺส วณฺณาทิภณเน ถุลฺลจฺจยํ, ตถา ยกฺขีเปตีปณฺฑเกสุ วจฺจมคฺคปสฺสาวมเคฺค เมถุเนปิฯ อิเมสํ ปน ยกฺขีอาทีนํ อธกฺขกาทิเก วุตฺตปฺปกาเร ปเทเส ทุกฺกฏํ, ตถา อิตฺถิยาทีนํ อุพฺภกฺขเก อโธชาณุมณฺฑเล กายปฺปฏิพเทฺธ จาติฯ

ทุฏฺฐุลฺลวาจาสิกฺขาปทํ ตติยํฯ

๒๒. อิทานิ อตฺตกามปาริจริยํ ทเสฺสตุํ **"วตฺวา"**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **วตฺวา**ติ ทุฏฺฐุโลฺลภาสเน วุตฺตปฺปการํ อิตฺถึ อิตฺถิสญฺญีเยว หุตฺวา วตฺวาติ อโตฺถฯ **อตฺตกามุปฏฺฐานวณฺณ**นฺติ เอตฺถ เมถุนธมฺมสงฺขาเตน กาเมน อุปฏฺฐานํ กามุปฏฺฐานํ, อตฺตโน อตฺถาย กามุปฏฺฐานํ อตฺตกามุปฏฺฐานํ, อตฺตนา วา กามิตํ อิจฺฉิตนฺติ อตฺตกามํ, สยํ เมถุนราควเสน ปตฺถิตนฺติ อโตฺถ, อตฺตกามญฺจ ตํ อุปฏฺฐานญฺจาติ อตฺตกามุปฏฺฐานํ, ตสฺส วโณฺณ อตฺตกามุปฏฺฐานวโณฺณ, ตํ อตฺตกามุปฏฺฐานวณฺณํฯ "เอตทคฺคํ, ภคินิ, ปาริจริยานํ ยา มาทิสํ สีลวนฺตํ กลฺยาณธมฺมํ พฺรหฺมจาริํ เอเตน ธเมฺมน ปริจเรยฺยา"ติ เอวํ วตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **เมถุนราคิโน**ติ อิมินา คิลานปจฺจยาทีหิ อุปฏฺฐานสฺส วณฺณํ ภณโต อนาปตฺตีติ ทีปิตํ โหติฯ **วาจา เมถุนยุเตฺตนา**ติ เอตฺถ เมถุนยุเตฺตเนว วาจาย เมถุนยาจเน ครุกํ โหติ, น อญฺญถาติ อธิปฺปาโยฯ

อตฺตกามปาริจริยสิกฺขาปทํ จตุตฺถํฯ

๒๓. อิทานิ สญฺจริตฺตํ ทเสฺสตุํ **“ปฏิคฺคเหตฺวา”**ติอาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถ **ปฏิคฺคเหตฺวา**ติ อิตฺถิยา วา ปุริเสน วา อุภินฺนํ มาตาทีหิ วา “ภเนฺต, อิตฺถนฺนามํ อิตฺถึ วา ปุริสํ วา เอวํ ภณาหี”ติ วุโตฺต เตสํ วจนํ “สาธู”ติ วา “โหตู”ติ วา “ภณามี”ติ วา เยน เกนจิ อาการเรน วจีเภทํ กตฺวา, สีสกมฺปนาทีหิ วา สมฺปฏิจฺฉิตฺวาติ อโตฺถฯ **สเนฺทส**นฺติ เอตฺถ ปน อิตฺถี ทสวิธา มาตุรกฺขิตา ปิตุรกฺขิตา มาตาปิตุรกฺขิตา ภาตุรกฺขิตา ภคินิรกฺขิตา ญาติรกฺขิตา โคตฺตรกฺขิตา ธมฺมรกฺขิตา สารกฺขา สปริทณฺฑาติฯ ทส ภริยาโย ธนกฺกีตา ฉนฺทวาสินี โภควาสินี ปฏวาสินี โอทปตฺตกินี โอภฏจุมฺพฏกา ทาสี จ ภริยา จ กมฺมการี จ ภริยา จ ธชาหฏา มุหุตฺติกา จาติฯ

ตาสุ มาตุรกฺขิตา ภิกฺขุํ ปหิณติ “คจฺฉ, ภเนฺต, อิตฺถนฺนามํ พฺรูหิ ‘โหมิ อิตฺถนฺนามสฺส ภริยา ธนกฺกีตา…เป…. มุหุตฺติกา จา”ติ, อยํ อิตฺถิยา สเนฺทโส นามฯ สเจ มาตุรกฺขิตาย มาตาปิตาภาตาภคินิอาทโย ภิกฺขุํ ปหิณนฺติ “คจฺฉ, ภเนฺต, อิตฺถนฺนามํ พฺรูหิ ‘โหตุ อิตฺถนฺนามสฺส ภริยา ธนกฺกีตา…เป…. มุหุตฺติกา จา”ติ, อยมฺปิ อิตฺถิยา สเนฺทโสเยว นามฯ เอวํ ปิตุรกฺขิตาทีสุปิ นโย เนตโพฺพฯ ปุริโส ภิกฺขุํ ปหิณติ “คจฺฉ, ภเนฺต, อิตฺถนฺนามํ มาตุรกฺขิตํ พฺรูหิ…เป…. สปริทณฺฑํ พฺรูหิ ‘โหตุ กิร อิตฺถนฺนามสฺส ภริยา ธนกฺกีตา…เป…. มุหุตฺติกา จา”ติ, อยํ ปุริสสฺส สเนฺทโส นามฯ สเจ ปุริสสฺส มาตาปิตาภาตาภคินิอาทโย ภิกฺขุํ ปหิณนฺติ “คจฺฉ, ภเนฺต, อิตฺถนฺนามํ มาตุรกฺขิตํ พฺรูหิ…เป…. สปริทณฺฑํ พฺรูหิ ‘โหตุ อิตฺถนฺนามสฺส ภริยา ธนกฺกีตา…เป…. มุหุตฺติกา จา”ติ, อยมฺปิ ปุริสสฺส สเนฺทโสเยว นาม, อาณาปนนฺติ อโตฺถฯ

วีมํสิตฺวาติ เอตฺถ วุตฺตปฺปกาเรน สาสนํ คเหตฺวา ตสฺสา อิตฺถิยา วา ปุริสสฺส วา เตสํ อวสฺสาโรจนกานํ มาตาปิตาภาตาภคินิอาทีนํ วา อาโรเจตฺวาติ อโตฺถฯ **หร**นฺติ ยตฺถ ปหิโต, ตตฺถ คนฺตฺวา ตสฺสา อิตฺถิยา วา ปุริสสฺส วา อาโรเจติ, สา อิตฺถี วา ปุริโส วา “สาธู”ติ สมฺปฏิจฺฉตุ วา, มา วา, ลชฺชาย วา ตุณฺหี โหตุ, ปุน อาคนฺตฺวา ตสฺสา อิตฺถิยา วา ปุริสสฺส วา หรโนฺต ครุกํ ผุเสติ สมฺพโนฺธฯ เอตฺตาวตา “ปฏิคฺคณฺหติ วีมํสติ ปจฺจาหรตี”ติ วุตฺตํ องฺคตฺตยํ สมฺปาทิตํ โหติฯ อิมาย ติวงฺคสมฺปตฺติยา สงฺฆาทิเสโส, อิโต เยหิ เกหิจิ ทฺวีหิ องฺคหิ ถุลฺลจฺจยํ, เอเกน ทุกฺกฏํฯ ยกฺขีเปตีปณฺฑเกสุ องฺคตฺตเยนปิ ถุลฺลจฺจยเมว, เอเกน วา ทฺวีหิ วา ทุกฺกฏนฺติฯ

สญฺจริตฺตสิกฺขาปทํ ปญฺจมํฯ

๒๔. อิทานิ กุฏิการสิกฺขาปทํ อาวิ กาตุํ **“สํยาจิตปริกฺขาร”**นฺติอาทิ อารทฺธํฯ ตตฺรายํ สเงฺขปโตฺถ – “วาสึ เทถ, ผรสุํ เทถา”ติอาทินา สยํ ปวตฺติตยาจนาย คหิตปริกฺขารํ **สํยาจิตปริกฺขารํ** ปทภาชเน วุตฺตนเยน สงฺฆํ ติกฺขตฺตุํ ยาจิตฺวา ลทฺธภิกฺขูหิ วา สเงฺฆเนว วา ตตฺถ คนฺตฺวา สารมฺภานารมฺภสปริกฺกมนาปริกฺกมนภาวํ ญตฺวา **อเทสิตวตฺถุกํ** “กุฏิ นาม อุลฺลิตฺตา วา โหติ อวลิตฺตา วา อุลฺลิตฺตาวลิตฺตา วา”ติ (ปารา. ๓๔๙) เอวํ วุตฺตลกฺขณํ **กุฏิํ**ฯ “ตตฺริทํ ปมาณํ, ทีฆโส ทฺวาทส วิทตฺถิโย สุคตวิทตฺถิยา, ติริยํ สตฺตนฺตรา”ติ (ปารา. ๓๔๘) เอวํ **วุตฺตปมาณาติกฺกนฺตํ,** “มยฺหํ วาสาคารํ เอสา”ติ เอวํ อตฺตา อุเทฺทโส เอติสฺสาติ อตฺตุเทฺทสา, ตํ **อตฺตุเทฺทสํ** กตฺวา **ครุํ** สงฺฆาทิเสสํ ผุเสติ สมฺพโนฺธฯ อยํ ปเนตฺถ วินิจฺฉโย – อเทสิตวตฺถุกํ ปมาณาติกฺกนฺตํ กุนฺถกิปิลฺลิกาทีนํ อาสเย กตตฺตา สารมฺภํ ทฺวีหิ พลีพเทฺทหิ ยุเตฺตน สกเฏน คนฺตุํ อสกฺกุเณยฺยตาย อปริกฺกมนํ อุลฺลิตฺตาทิเภทํ กุฏิํ อตฺตโน วสนตฺถาย กโรโนฺต วา การาเปโนฺต วา “อิทานิ นิฏฺฐานํ คมิสฺสตี”ติ ปฐมปิณฺฑทาเน ถุลฺลจฺจยํ, ทุติยปิณฺฑทา

เนน เลเป ฆฏิเต เทฺว จ สงฺฆาทิเสเส เทฺว จ ทุกฺกฏานิ, สเจ เทสิตวตฺถุกาเยว วา ปมาณาติกฺกนฺตาเยว วา โหติ, เอกํ สงฺฆาทิเสสํ เทฺว จ ทุกฺกฏานิ อาปชฺชตีติฯ

กุฏิการสิกฺขาปทํ ฉฏฺฐํฯ

๒๕. อิทานิ วิหารการสิกฺขาปทํ ทเสฺสตุํ **"มหลฺลก"**นฺติอาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถ **มหลฺลก**นฺติ สสฺสามิกภาเวน สํยาจิตกุฏิโต มหนฺตภาโว เอตสฺส อตฺถิ, ยสฺมา วา วตฺถุํ เทสาเปตฺวา ปมาณาติกฺกเมนาปิ กาตุํ วฏฺฏติ, ตสฺมา ปมาณมหนฺตตายปิ มหลฺลโก, ตํ มหลฺลกํ วิหารํ วา กตฺวาติ อโตฺถฯ เอตฺถ ปน อเทสิตวตฺถุกภาเวน เอโก สงฺฆาทิเสโส, เสสํ อนนฺตรสทิสเมวฯ อิธ จ ตตฺถ จ วาสาคารํ ฐเปตฺวา อุโปสถาคารํ วา ชนฺตาฆรํ วา อคฺคิสาลํ วา ภวิสฺสตีติ เอวมาทินา นเยน กโรนฺตสฺส อนาปตฺติฯ

วิหารการสิกฺขาปทํ สตฺตมํฯ

๒๖. อิทานิ อมูลกสิกฺขาปทํ ปกาเสตุํ **"อมูลเกนา"**ติอาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถ **อมูลเกนา**ติ ยํ โจทเกน จุทิตกมฺหิ ปุคฺคเล อทิฏฺฐํ อสฺสุตํ อปริสงฺกิตํ, อิทํ เอเตสํ ทสฺสนสวนปริสงฺกาสงฺขาตานํ มูลานํ อภาวโต อมูลกํ, เตน อมูลเกน วตฺถุนาติ สมฺพนฺโธฯ ตตฺถ **อทิฏฺฐํ** นาม อตฺตโน ปสาทจกฺขุนา วา ทิพฺพจกฺขุนา วา อทิฏฺฐํฯ **อสฺสุตํ** นาม ตเถว เกนจิ วุจฺจมานํ น สุตํฯ **อปริสงฺกิตํ** นาม จิเตฺตน อปริสงฺกิตํ, ตํ ปน ทิฏฺฐสุตมุตวเสน ติวิธํฯ ตตฺถ ภิกฺขุญฺจ มาตุคามญฺจ ตถารูเป ฐาเน ทิสฺวา ''อทฺธา อิเมหิ กต''นฺติ วา ''กริสฺสนฺตี''ติ วา ปริสงฺกติ, อิทํ **ทิฏฺฐปริสงฺกิตํ** นามฯ อนฺธกาเร ปฏิจฺฉนฺนกาเส วา ภิกฺขุสฺส จ มาตุคามสฺส จ วจนํ สุตฺวา ทุติยสฺส อตฺถิภาวํ อชานโนฺต ปุเพฺพ วุตฺตนเยน ปริสงฺกติ, อิทํ **สุตปริสงฺกิตํ** นามฯ ธุเตฺตหิ อิตฺถีหิ สทฺธึ ปจฺจนฺตวิหาเรสุ ปุปฺผคนฺธสุราทีหิ อนุภวิตฺวา คตฏฺฐานํ ทิสฺวา ''เกน นุ โข อิทํ กต''นฺติ วีมํสโนฺต ตตฺร เกนจิ ภิกฺขุนา คนฺธาทีหิ ปูชา กตา โหติ, เภสชฺชตฺถาย อริฏฺฐํ วา ปีตํ, โส ตสฺส คนฺธํ ฆายิตฺวา ''อยํ โส ภวิสฺสตี''ติ ปริสงฺกติ, อิทํ **มุตปริสงฺกิตํ** นามฯ เอวํ ติวิธาย ปริสงฺกาย อภาเวน อปริสงฺกิตนฺติ อโตฺถฯ

โจเทโนฺตติ ''ปาราชิกํ ธมฺมํ อาปโนฺนสิ, อสฺสมโณสิ, อสกฺยปุตฺติโยสี''ติอาทีหิ วจเนหิ สยํ โจเทโนฺตติ อโตฺถฯ เอวํ โจเทนฺตสฺส วาจาย วาจาย สงฺฆาทิเสโสฯ **โจทาเปโนฺต วา**ติ อตฺตนา ตสฺส สมีเป ฐตฺวา อญฺญํ ภิกฺขุํ อาณาเปตฺวา โจทาเปโนฺต ตสฺส อาณตฺตสฺส วาจาย วาจาย ครุํ ผุเสติ อโตฺถฯ อถ โสปิ จาวนาธิปฺปาเยน ''มยาปิ ทิฏฺฐํ อตฺถี''ติอาทินา นเยน โจเทติ, ทฺวินฺนมฺปิ วาจาย อาปตฺติฯ **วตฺถุนา อนฺติเมน จา**ติ ภิกฺขุโน อนุรูเปสุ เอกูนวีสติยา ปาราชิเกสุ อญฺญตเรนาติ อโตฺถฯ **จาเวตุ**นฺติ พฺรหฺมจริยา จาเวตุํ, โย สุทฺธํ วา อสุทฺธํ วา กตูปสมฺปทํ ปุคฺคลํ สุทฺธทิฏฺฐิโก สมาโน จาวนาธิปฺปาเยน โจเทติ วา โจทาเปติ วา, ตสฺส สงฺฆาทิเสโสติ อธิปฺปาโยฯ **สุณมาน**นฺติ อิมินา ปรมฺมุขา ทูเตน วา ปเณฺณน วา โจเทติฯ โจเทนฺตสฺส น รุหตีติ ทีปิตํ โหติฯ ปรมฺมุขา ปน สตฺตหิ อาปตฺติกฺขเนฺธหิ วทนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ

อมูลกสิกฺขาปทํ อฏฺฐมํฯ

๒๗. อิทานิ อญฺญภาคิยสิกฺขาปทํ ทเสฺสตุํ **"อญฺญสฺส กิริย"**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ **อญฺญสฺส กิริย**นฺติ อญฺญสฺส ขตฺติยาทิชาติกสฺส ปาราชิกสฺส วีติกฺกมสงฺขาตํ กิริยํ ทิสฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **เตน เลเสนา**ติ ''ทส เลสา ชาติเลโส นามเลโส โคตฺตเลโส ลิงฺคเลโส อาปตฺติเลโส ปตฺตเลโส จีวรเลโส อุปชฺฌายเลโส อาจริยเลโส เสนาสนเลโส''ติ (ปารา. ๓๙๔) เอวํ

วุตฺตสุ ทสสุ เลเสสุ โย ตสฺมึ ปุคฺคเล ทิสฺสติ, เตน เลเสน ตทญฺญํ ปุคฺคลํ พฺรหฺมจริยา จาเวตุํ อนฺติมวตฺถุนา โจเทนฺโต ครุกํ ผุเสติ อโตฺถฯ ตตฺถ อญฺญมฺปิ วตฺถุํ ลิสฺสติ สิลิสฺสติ โวหารมตฺตเนว อีสกํ อลฺลียตีติ เลโส, ชาติเยว เลโส **ชาติเลโส**ฯ เอส นโย เสสปเทสุปิฯ เลเสน โจเทนฺโต กถํ โจเทติ? อโญฺญ ขตฺติยชาติโก อิมินา โจทเกน ปาราชิกํ ธมฺมํ อชฺฌาปชฺชโนฺต ทิโฎฺฐ โหติ, โส อญฺญํ อตฺตโน เวรึ ขตฺติยชาติกํ ภิกฺขุํ ปสฺสิตฺวา ตํ ขตฺติยชาติเลสํ คเหตฺวา เอวํ โจเทติ ‘‘ขตฺติโย มยา ทิโฎฺฐ ปาราชิกํ ธมฺมํ อชฺฌาปชฺชโนฺต, ตฺวมฺปิ ขตฺติโย ปาราชิกํ ธมฺมํ อาปโนฺนสี’’ติ วา ‘‘โส ตฺวํ ขตฺติโย, นาโญฺญ, ปาราชิกํ ธมฺมํ อชฺฌาปโนฺนสี’’ติ วา โจเทติฯ เอวํ นามเลสาทโยปิ เวทิตพฺพาฯ

อญฺญภาคิยสิกฺขาปทํ นวมํฯ

๒๘. เอตฺตาวตา ‘‘ครุกา นวา’’ติ อุทฺทิเฎฺฐ วิตฺถารโต ทเสฺสตฺวา อิทานิ เตสุ อาปเนฺนสุ ปฎิปชฺชนาการํ ทเสฺสตุํ **‘‘ฉาเทติ ชานมาปนฺน’’**นฺติอาทิ วุตฺตํฯ ตสฺสายํ ปิณฺฑโตฺถ – โย ภิกฺขุ ‘‘อยํ อิตฺถนฺนามา อาปตฺตี’’ติ อาปตฺติวเสน วา ‘‘อิทํ ภิกฺขูนํ น วฎฺฎตี’’ติ เอวํ วตฺถุวเสน วา **ชานมาปนฺนํ** อาปตฺตึ ยาว **ฉาเทติ, ตาว เตน** ภิกฺขุนา อกามา **ปริวาโส** วสิตโพฺพติฯ **จเรยฺยา**ติ มานตฺตํ สมาทาย วเสยฺยฯ กิตฺตกํ ทิวสนฺติ เจ? ฉ รตฺติโยฯ มานตฺตวาโส ปน สเงฺฆเยว, น คเณ, น ปุคฺคเล, เตน วุตฺตํ **‘‘สเงฺฆ’’**ติฯ **ปริวุโตฺถ**ติ ‘‘ตโย โข อุปาลิ ปาริวาสิกสฺส ภิกฺขุโน รตฺติเจฺฉทา สหวาโส วิปฺปวาโส อนาโรจนา’’ติ (จูฬว. ๘๓) เอวํ วุตฺตํ รตฺติเจฺฉทํ อกตฺวา ปริวุโตฺถติ อโตฺถฯ ตตฺถ **สหวาโส**ติ ปกตเตฺตน ภิกฺขุนา สทฺธึ เอกจฺฉเนฺน อุทกปาตฎฺฐานพฺภนฺตเร วาโสฯ **วิปฺปวาโส** นาม อญฺญํ ปกตตฺตํ ภิกฺขุํ วินา วาโสฯ **อนาโรจนา**ติ อาคนฺตุกาทีนํ อนาโรจนาฯ เอเตสุ ตีสุ เอเกนาปิ รตฺติเจฺฉโท โหติ เอวฯ เอตฺถ ปน อุปจารสีมคตานํ อาโรเจตพฺพํ, น พหิ ฐิตานํ, พหิ ฐิตานมฺปิ สเจ สทฺทํ สุณาติ, ปสฺสติ, ทูรํ วา คนฺตฺวา อาโรเจตพฺพเมว, อนาโรเจนฺตสฺส รตฺติเจฺฉโท เจว วตฺตเภเท ทุกฺกฎญฺจ โหติฯ อชานนฺตเสฺสว อุปจารสีมํ ปวิสิตฺวา คจฺฉนฺติ เจ, รตฺติเจฺฉโทว โหติ, น วตฺตเภโทฯ

จิณฺณมานตฺตนฺติ ‘‘จตฺตาโร โข, อุปาลิ, มานตฺตจาริกสฺส ภิกฺขุโน รตฺติเจฺฉทา สหวาโส วิปฺปวาโส อนาโรจนา อูเน คเณ จรณ’’นฺติ (จูฬว. ๙๒) เอวํ วุตฺตํ รตฺติเจฺฉทํ อกตฺวา จิณฺณมานตฺตํ ปรินิฎฺฐิตมานตฺตนฺติ อโตฺถฯ เอตฺถ ปน สหวาสาทโย ปริวาเส วุตฺตปฺปการาเอวฯ ‘‘อูเน คเณ จรณ’’นฺติ เอตฺถ คโณ จตฺตาโร วา อติเรกา วา ภิกฺขู, ตสฺมา สเจปิ ตีหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ วสติ, รตฺติเจฺฉโท โหติเยว, ‘‘สเจ ปน เตน เตสํ อตฺถิภาวํ ทิสฺวา อาโรจิเต ปกฺกมนฺติ, อูเน คเณ จรณโทโส น โหตี’’ติ (จูฬว. อฎฺฐ. ๙๗) **อฎฺฐกถาสุ** วุตฺตํ กิรฯ **อเพฺภยฺยา**ติ ตํ ภิกฺขุํ วีสติคโณ สโงฺฆ อเพฺภยฺย สมฺปฎิเจฺฉยฺย, อพฺภานกมฺมวเสน โอสาเรยฺยาติ อโตฺถฯ สเจ เอเกนปิ อูโน วีสติคโณ ภิกฺขุสโงฺฆ ตํ ภิกฺขุํ อเพฺภยฺย, โส จ ภิกฺขุ น อพฺภิโต, เต จ ภิกฺขู คารยฺหา, ทุกฺกฎํ อาปชฺชนฺตีติ อโตฺถฯ

๒๙. อิทานิ ยถา ฉาทิตา อาปตฺติ ฉนฺนา โหติ, ตํ ปการํ ทเสฺสตุํ **‘‘อาปตฺตี’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถายํ ปทโยชนา – อาปตฺติตา จ อนุกฺขิตฺตตา จ อนนฺตรายตา จ ปหุตฺตตา จ อาปตฺตินุกฺขิตฺตอนนฺตรายปหุตฺตตาโย, เอตาสุ จตูสุ ตถาสญฺญิตา จ ฉาเทตุกาโม หุตฺวา ฉาทนา จาติ เอวํ ทสหเงฺคหิ อรุณุคฺคมมฺหิ ฉนฺนา โหตีติฯ เอตฺถ ปน อาปตฺติอาทีสุ จตูสุ อาปตฺติสญฺญิตา จ อนุกฺขิตฺตสญฺญิตา จ อนนฺตรายสญฺญิตา จ ปหุตฺตสญฺญิตา จาติ เอวํ สญฺญาวเสน โยเชตฺวา อฎฺฐงฺคานิ คเหตพฺพานิ, **ฉาเทตุกาโม**ติ อิทเมกํ, **ฉาทนา**ติ อิทเมกนฺติ เอวํ ทสฯ

เอเตสุ ปน อาทิโต ปฏฺฐาย อยํ วินิจฺฉโย – ‘‘อาปตฺติ จ โหติ อาปตฺติสญฺญี จา’’ติ เอตฺถ ยํ อาปโนฺน, สา เตรสนฺนํ อญฺญตรา โหติ, โสปิ จ ตตฺถ ครุกาปตฺติสญฺญีเยว หุตฺวา ชานโนฺต ฉาเทติ, ฉนฺนา โหติฯ สเจ ตตฺถ อนาปตฺติสญฺญี วา อญฺญาปตฺติสญฺญี วา เวมติโก วา โหติ, อจฺฉนฺนาว โหติฯ ติวิธํ ปน อุเกฺขปนียกมฺมํ, เตน อกโต อนุกฺขิโตฺตฯ โส เจ ปกตตฺตสญฺญี หุตฺวา ฉาเทติ, ฉนฺนา โหติฯ สเจ อปกตตฺตสญฺญี ฉาเทติ, อจฺฉนฺนา โหติฯ อปกตเตฺตน ปน ปกตตฺตสญฺญินาปิ อปกตตฺตสญฺญินาปิ ฉาทิตํ อจฺฉาทิตเมว โหตีติฯ **อนนฺตรายิโก**ติ ยสฺส ทสสุ ราชโจรอคฺคิอุทกมนุสฺสามนุสฺสวาฬสรีสปชีวิตพฺรหฺมจริยนฺตราเยสุปิ เอโกปิ นตฺถิ, โส เจ อนนฺตรายิกสญฺญี หุตฺวา ฉาเทติ, ฉนฺนา โหติฯ สเจ โส อนฺธการภีรุโก อนนฺตราเย เอว วาฬาทิอนฺตรายสญฺญี หุตฺวา ฉาเทติ, อจฺฉนฺนาว โหติฯ **ปหู**ติ โย สโกฺกติ สภาคภิกฺขุโน สมีปํ คนฺตุเญฺจว อาโรจิตุญฺจ , โส เจ ปหุสญฺญี หุตฺวา ฉาเทติ, ฉนฺนา โหติฯ โย ปน อปหุ หุตฺวา ปหุสญฺญี, ปหุ วา อปหุสญฺญี หุตฺวา ฉาเทติ, อจฺฉนฺนาว โหตีติฯ

อรุณุคฺคมมฺหีติ เอตฺถ ปุเรภตฺตํ วา อาปตฺตึ อาปโนฺน โหติ ปจฺฉาภตฺตํ วา, ยาว อรุณํ น อุคฺคจฺฉติ, ตาว อาโรเจตพฺพาฯ สเจ ปน อรุณพฺภนฺตเร สตกฺขตฺตุมฺปิ ฉาเทตุกามตา อุปฺปชฺชติ, อจฺฉนฺนาว โหติฯ อาโรเจโนฺต ปน สภาคสงฺฆาทิเสสํ อาปนฺนสฺส อาโรเจตุํ น วฏฺฏติฯ สเจ อาโรเจติ, อาปตฺติ ปน อาวิกตา โหติ, อาโรจนปจฺจยา ปน อญฺญํ ทุกฺกฏํ อาปตฺตึ อาปชฺชติฯ อิมินา อญฺญมฺปิ วตฺถุสภาคาปตฺตึ อาโรเจตุํ น วฏฺฏตีติ ทีปิโต โหติฯ อาโรเจเนฺตน ปน ‘‘อหํ ตว สนฺติเก เอกํ อาปตฺตึ อาวิ กโรมี’’ติ วา ‘‘อาจิกฺขามี’’ติ วา ‘‘อาโรเจมี’’ติ วา ‘‘เอกํ อาปตฺตึ อาปนฺนภาวํ ชานาหี’’ติ วา ‘‘เอกํ ครุกาปตฺตึ อาวิ กโรมี’’ติ วา อาทินา นเยน วตฺตพฺพํ, เอตฺตาวตา อจฺฉนฺนาว โหติฯ สเจ ‘‘ลหุกาปตฺตึ อาโรเจมี’’ติ วทติ, ฉนฺนาว โหตีติฯ สงฺฆาทิเสสวินิจฺฉโยฯ

สงฺฆาทิเสสนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. จีวรนิเทฺทสวณฺณนา

๓๐. เอวํ ครุเก สิกฺขิตพฺพาการํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ จีวเรสุ ทเสฺสตุํ **‘‘จีวร’’**นฺติ อุทฺทฏฺฐํฯ ตตฺถ ชาติโต ฉ จีวรานิ (มหาว. ๓๓๙; ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๒-๔๖๓; กงฺขา. อฏฺฐ. กถินสิกฺขาปทวณฺณนา), ตานิ กานีติ เจ, ตํ ทเสฺสตุํ **‘‘โขมา’’**ติอาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถ **โขมํ** นาม โขมวากสุเตฺตหิ กตํ วตฺถํฯ **สาณํ** นาม สาณวาเกหิ กตํ วตฺถํฯ **ภงฺคํ** นาม โขมสุตฺตาทีหิ ปญฺจหิ มิเสฺสตฺวา กตํ วตฺถํฯ ปาเฏกฺกํ วากมยเมว วาติ วทนฺติฯ **กมฺพลํ** นาม มนุสฺสโลมํ วาฬโลมํ ฐเปตฺวา โลเมหิ วายิตฺวา กตํ วตฺถํฯ **ฉเฬตานี**ติ ฉ เอตานิฯ สห อนุโลเมหีติ **สานุโลมานิ**ฯ ชาติโต ปน กปฺปิยานิ ฉ จีวรานีติ วุตฺตํ โหติฯ

๓๑. อิทานิ เตสํ อนุโลมานิ ทเสฺสตุํ **‘‘ทุกูล’’**นฺติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๐๕) **ทุกูลํ** สาณสฺส อนุโลมํ วากมยตฺตาฯ **ปฏฺฏุณฺณ**นฺติ ปฏฺฏุณฺณเทเส ปาณเกหิ สญฺชาตวตฺถํฯ โสมารเทเส, จีนเทเส ชาตํ **โสมารจีนชํ** ปฏฺฏนฺติ สมฺพโนฺธฯ อิมานิ ตีณิปิ โกเสยฺยสฺส อนุโลมานิ ปาณเกหิ กตสุตฺตมยตฺตาฯ **อิทฺธิช**นฺติ เอหิภิกฺขูนํ ปุญฺญิทฺธิยา นิพฺพตฺตจีวรํฯ ตํ ปน โขมาทีนํ อญฺญตรํ โหติฯ กปฺปรุเกฺขหิ นิพฺพตฺตํ ชาลินิยา เทวกญฺญาย อนุรุทฺธเตฺถรสฺส ทินฺนวตฺถาทิกํ **เทวทินฺนํ**ฯ ตมฺปิ โขมาทีหิ นิพฺพตฺตวตฺถสทิสตฺตา ฉนฺนมฺปิ อนุโลมํ โหติเยว กปฺปาสิกสฺส วา, อิทฺธิชมฺปิ ตเถว เวทิตพฺพํฯ **ตสฺส ตสฺสา**ติ โขมาทิกสฺสฯ **อนุโลมิก**นฺติ อนุรูปํฯ

๓๒-๓๓. เอวํ ชาติโต สานุโลมานิ ฉ จีวรานิ ทเสฺสตฺวา อิทานิ เตสุ อธิฏฺฐานาทิกํ วิธานํ ทเสฺสตุํ **“ติจีวร”**นฺติอาทิ วุตฺตํฯ เอตฺถ (กงฺขา. อฏฺฐ. กถินสิกฺขาปทวณฺณนา; มหาว. ๓๕๘) ธิฏฺฐานโต ปุเพฺพ ติจีวรํ นาม ปาเฏกฺกํ นตฺถิ สงฺฆาฏิอาทิปฺปโหนกสฺส ปจฺจตฺถรณาทิวเสนาปิ อธิฏฺฐาตุํ อนุญฺญาตตฺตาฯ ตสฺมา **“ติจีวรํ อธิเฏฺฐยฺย น วิกเปฺปยฺยา”**ติ เอตฺถ ‘‘อิมํ สงฺฆาฏิ’’นฺติ เอวํ นาเม คหิเต ‘‘อธิฏฺฐาน’’มิเจฺจว วตฺตพฺพํ, ‘‘วิกเปฺปมี’’ติ ปน น วตฺตพฺพนฺติ อธิปฺปาโยฯ เอวํ เสเสสุปิฯ มุขปุญฺฉนญฺจ นิสีทนญฺจ **มุขปุญฺฉนนิสีทนํฯ กณฺฑุจฺฉาทิ**นฺติ กณฺฑุปฺปฏิจฺฉาทิํ อธิเฏฺฐยฺย, น วิกเปฺปยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ **เอตฺถา**ติ อิเมสุ นวสุ จีวเรสุฯ **ติจีวร**นฺติ ติจีวราธิฏฺฐานนเยน อธิฏฺฐิตติจีวรํฯ **วินา** อลทฺธสมฺมุติโก ภิกฺขุ อวิปฺปวาสสมฺมุติอลทฺธฏฺฐาเน เอกาหมฺปิ หตฺถปาสํ วิชหิตฺวา น วเสยฺยาติ อโตฺถฯ ‘‘น ภิกฺขเว จาตุมาสํ นิสีทเนน วิปฺปวสิตพฺพํ, โย วิปฺปวเสยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ **ขุทฺทกกฺขนฺธเก** (จูฬว. ๒๖๓) วุตฺตตฺตา จาตุมาสํ นิสีทนํ วินา น วเสยฺยาติ อโตฺถฯ

๓๔. อิทานิ อธิฏฺฐานวิธิํ ทเสฺสตุํ **“อิมํ สงฺฆาฏิ”**นฺติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **มิจฺจธิฏฺฐเย**ติ อิติ อธิฏฺฐเย, ‘‘อิมํ สงฺฆาฏิํ อธิฏฺฐามี’’ติ เอวํ สงฺฆาฏิํ อธิฏฺฐเยติ อโตฺถฯ **อหตฺถปาสเมต**นฺติ ทูเร ฐิตํ ปน ฐปิโตกาสํ สลฺลเกฺขตฺวา สเจ เอกํ, ‘‘เอต’’นฺติ, พหูนิ เจ, ‘‘เอตานี’’ติ วตฺวา อธิฏฺฐเยติ อตฺถสมฺพโนฺธฯ **เสเสสุปิ อยํ นโย**ติ ยถา ‘‘อิมํ สงฺฆาฏิํ อธิฏฺฐามี’’ติ วุตฺตํ, เอวํ ‘‘อิมํ อุตฺตราสงฺคํ, อิมํ กณฺฑุปฺปฏิจฺฉาทิํ อธิฏฺฐามี’’ติ เอวํ อตฺตโน นาเมเนว วตฺวา สมฺมุขาปิ ปรมฺมุขาปิ วุตฺตนเยน อธิฏฺฐาตพฺพนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

๓๕. อิทานิ สเจ ปุเพฺพ อธิฏฺฐิตํ ติจีวรํ นิสีทนํ วสฺสิกสาฏิกํ กณฺฑุปฺปฏิจฺฉาทีติ อิเมสุ ฉสุ จีวเรสุ อญฺญตรํ จีวรํ อตฺถิ, ปุน ตถาวิธํ จีวรํ อธิฏฺฐหิตฺวา ปริหริตุํ อิจฺฉเนฺตน ‘‘เทฺว ปน น วฏฺฏนฺตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๙; กงฺขา. อฏฺฐ. กถินสิกฺขาปทวณฺณนา) วุตฺตตฺตา ปุเพฺพ อธิฏฺฐิตํ ปจฺจุทฺธริตฺวา อธิฏฺฐาตพฺพนฺติ ทเสฺสตุํ **“อธิฏฺฐหโนฺต”**ติอาทิ วุตฺตํ, ตํ อุตฺตานเมวฯ **ปตฺตาธิฏฺฐหเน ตถา**ติ ‘‘อิมํ ปตฺตํ, เอตํ ปตฺต’’นฺติ เอวํ นามมตฺตเมว วิเสโสฯ เสสํ ตาทิสเมวาติ อโตฺถฯ

๓๖. **เอตํ อิมํ ว สงฺฆาฏิํ สํเส**ติ เอตฺถ สเจ อโนฺตคเพฺภ วา สามนฺตวิหาเร วา โหติ, ฐปิตฏฺฐานํ สลฺลเกฺขตฺวา ‘‘เอตํ สงฺฆาฏิํ อธิฏฺฐามี’’ติ วาจา ภินฺทิตพฺพา, สเจ หตฺถปาเส โหติ, ‘‘อิมํ สงฺฆาฏิ’’นฺติ เตสํ เตสํ นามวเสน วาจา ภินฺทิตพฺพาติ อโตฺถฯ ปจฺจุทฺธาเรปิ เอเสว นโยฯ เอตฺถ ปน ‘‘เทฺว จีวรสฺส อธิฏฺฐานา กาเยน วา อธิเฏฺฐติ, วาจาย วา อธิเฏฺฐตี’’ติ (ปริ. ๓๒๒) วุตฺตตฺตา สงฺฆาฏิอาทิกํ หเตฺถน คเหตฺวา ‘‘อิมํ สงฺฆาฏิํ อธิฏฺฐามี’’ติอาทินา นเยน จิเตฺตน อาโภคํ กตฺวา กายวิการํ กโรเนฺตน กาเยน อธิฏฺฐาตพฺพํ, เยน เกนจิ สรีราวยเวน อผุสนฺตสฺส น วฏฺฏติฯ วาจาย อธิฏฺฐหเนฺตน วจีเภทํ กตฺวาว อธิฏฺฐาตพฺพํฯ ตถา ปเตฺตปิฯ **วิทู**ติ ปณฺฑิโตฯ

๓๗-๘. อิทานิ เตสํ ปมาณปริเจฺฉทํ ทเสฺสตุํ **“สงฺฆาฏิ ปจฺฉิมเนฺตนา”**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ ทีฆโต มุฏฺฐิปญฺจกโต (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๙; กงฺขา. อฏฺฐ. กถินสิกฺขาปทวณฺณนา) ปฏฺฐาย ‘‘ตตฺริทํ สุคตสฺส สุคตจีวรปฺปมาณํ, ทีฆโส นว วิทตฺถิโย สุคตวิทตฺถิยา, ติริยํ ฉ วิทตฺถิโย’’ติ (ปาจิ. ๕๔๘) เอวํ วุตฺตสุคตจีวรูนาปิ วฏฺฏติฯ ติริยํ ปน มุฏฺฐิตฺติกํฯ จ-สเทฺทน อติเรกมฺปิ วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ อุตฺตราสงฺคสฺสปิ เอตเทว ปมาณนฺติ ตํ ทเสฺสตุํ **“ตถา เอกํสิกสฺสาปี”**ติ วุตฺตํฯ อนฺตรวาสกสฺส ปน ‘‘ปารุปเนนปิ หิ สกฺกา นาภิํ ปฏิจฺฉาเทตุ’’นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๙) **อฏฺฐกถา**วจนโต **“ทฺวิหโตฺถ วา”**ติ วุตฺตํฯ

๓๙. **นิสีทนสฺส ทีฆนา**ติ เอตฺถ (ปาจิ. ๕๓๑ อาทโย; ปาจิ. อฏฺฐ. ๕๓๑; กงฺขา. อฏฺฐ. นิสีทนสิกฺขาปทวณฺณนา) **นิสีทน**นฺติ สนฺถตสทิสํ สนฺถริตฺวา เอกสฺมึ อนฺเต วุตฺตปฺปมาเณน ทฺวีสุ ฐาเนสุ ผาเลตฺวา กตาหิ ตีหิ ทสาหิ ยุตฺตสฺส ปริกฺขารเสฺสตํ นามํฯ

๔๐. **กณฺฑุปฺปฏิจฺฉาทิ** (ปาจิ. ๕๓๘; มหาว. ๓๕๔; ปาจิ. อฏฺฐ. ๕๓๗; กงฺขา. อฏฺฐ. กณฺฑุปฺปฏิจฺฉาทิสิกฺขาปทวณฺณนา) นาม ยสฺส อโธนาภิอุพฺภชาณุมณฺฑลํ กณฺฑุ วา ปีฬกา วา อสฺสาโว วา ถุลฺลกจฺฉุ วา อาพาโธ, ตสฺส ปฏิจฺฉาทนตฺถาย อนุญฺญาตํ จีวรํฯ คาถาโย สุวิเญฺญยฺยาวฯ

๔๑. **อฑฺฒเตยฺยาวา**ติ (ปาจิ. ๕๔๔) เอตฺถ ตโต อุทฺธํ น วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ

๔๒. **เอตฺถา**ติ สงฺฆาฏิโต ปฏฺฐาย ยาว วสฺสิกสาฏิกา, ตาว ทสฺสิตจีวเรสูติ อโตฺถฯ **ตทุตฺตริ**นฺติ ตโต เตสํ จีวรานํ วุตฺตปฺปมาณโต อุตฺตรึ กโรนฺตสฺส เฉทนปาจิตฺติ โหตีติ ปาฐเสโส, ตํ อติเรกํ ฉินฺทิตฺวา ปุน ปาจิตฺติยํ เทเสตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **ปจฺจตฺถรณมุขโจฬา**ติ เอตฺถ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยาว มหนฺตํ ปจฺจตฺถรณํ อากงฺขติ, ตาว มหนฺตํ ปจฺจตฺถรณํ กาตุ’’นฺติ (มหาว. ๓๕๓) วุตฺตตฺตา ปจฺจตฺถรณสฺส ปมาณปริเจฺฉโท นตฺถิ,ฯ มุขปุญฺฉนโจฬสฺส ปน อุกฺกฏฺฐวเสน วา อนฺติมวเสน วา ปมาณปริเจฺฉโท น วุโตฺต, ตสฺมา ตมฺปิ อปฺปมาณิกํฯ เตน วุตฺตํ **‘‘อากงฺขิตปฺปมาณิกา’’**ติ, อิจฺฉิตปฺปมาณิกาติ อโตฺถฯ ยาว เอกํ โธวียติ, ตาว อญฺญํ ปริโภคตฺถาย อิจฺฉิตพฺพนฺติ เทฺวปิ วฏฺฏนฺติฯ

๔๓. **น ทีปิต**นฺติ กตฺถ น ทีปิตํ? อฏฺฐกถาสุฯ กสฺมาติ เจ? ‘‘เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขูนํ ปริปุณฺณํ โหติ ติจีวรํ, อโตฺถ จ โหติ ปริสฺสาวเนหิปิ ถวิกาหิปิฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปริกฺขารโจฬก’’นฺติ (มหาว. ๓๕๗) พหูนํ ปตฺตถวิกปริสฺสาวนาทีนํ สงฺคหวเสน วุตฺตตฺตา ปาเฏกฺกํ นิธานมุขนฺติฯ ยสฺมา ปน ภควตา ‘‘ยํ ยํ ลพฺภติ, ตํ ตํ อิมินา วิธาเนน อธิฏฺฐหิตฺวา ปุน เยน เยน ปริสฺสาวนาทินา อโตฺถ โหติ, ตํ ตํ กตฺวา คณฺหนฺตู’’ติ อนุกมฺปาย อนุญฺญาตํ, ตสฺมา วิกปฺปนุปคปจฺฉิมจีวรปฺปมาณํ ถวิกมฺปิ ปฏปริสฺสาวนมฺปิ พหูนิปิ เอกโต กตฺวา ‘‘อิมานิ จีวรานิ ปริกฺขารโจฬานิ อธิฏฺฐามี’’ติ วตฺวา อธิฏฺฐาตุมฺปิ วฏฺฏติเยวฯ ตสฺมา วุตฺตํ **‘‘ตถา วตฺวา’’**ติ, ‘‘ปริกฺขารโจฬ’’นฺติ วตฺวาติ อโตฺถฯ **วิกปฺปิย**นฺติ วิกปฺปนุปคํฯ

๔๔. **อหตกปฺปาน**นฺติ (มหาว. ๓๔๘) เอกวารํ โธวิตกานํฯ

๔๕. **อุตุทฺธฏาน**นฺติ อุตุโต ทีฆกาลโต อุทฺธฏานํ, กตวตฺถกิจฺจานํ ปิโลติกานนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **เสสา**ติ อุตฺตราสงฺคอนฺตรวาสกาฯ ปํสุ วิย กุจฺฉิตภาวํ ปฏิกฺกูลภาวํ อุลติ คจฺฉตีติ ปํสุกูลํ, โจฬขณฺฑานเมตํ นามํ, ตสฺมึ **ปํสุกูเล** ยถารุจีติ อโตฺถฯ กสฺมาติ เจ? ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อหตานํ ทุสฺสานํ อหตกปฺปานํ ทิคุณํ สงฺฆาฏึ เอกจฺจิยํ อุตฺตราสงฺคํ เอกจฺจิยํ อนฺตรวาสกํ, อุตุทฺธฏานํ ทุสฺสานํ จตุคฺคุณํ สงฺฆาฏึ ทิคุณํ อุตฺตราสงฺคํ ทิคุณํ อนฺตรวาสกํ, ปํสุกูเล ยาวทตฺถํ, ปาปณิเก อุสฺสาโห กรณีโย’’ติ วุตฺตตฺตา, ตสฺมา สุสานาทีสุ ปติตปํสุกูเล จ อนฺตราปเณ ปติตปิโลติกจีวเร จ ปฏปริเจฺฉโท นตฺถิ, ปฏสตมฺปิ วฏฺฏตีติ สิทฺธํฯ

๔๖. อิทานิ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ฉินฺนกํ สงฺฆาฏึ ฉินฺนกํ อุตฺตราสงฺคํ ฉินฺนกํ อนฺตรวาสก’’นฺติ (มหาว. ๓๔๕) วตฺวา ปุน ‘‘เตน โข ปน สมเยน อญฺญตรสฺส ภิกฺขุโน ติจีวเร กยิรมาเน สพฺพํ ฉินฺนกํ นปฺปโหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, เทฺว ฉินฺนกานิ เอกํ อจฺฉินฺนกนฺติฯ เทฺว ฉินฺนกานิ เอกํ อจฺฉินฺนกํ นปฺปโหติฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, เทฺว

อจฺฉินฺนกานิ เอกํ ฉินฺนกนฺติฯ เอกํ ฉินฺนกํ นปฺปโหติฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อนฺวาธิกมฺปิ อาโรเปตุํฯ น จ, ภิกฺขเว, สพฺพํ อจฺฉินฺนกํ ธาเรตพฺพํ, โย ธาเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา''ติ (มหาว. ๓๖๐) เอวํ วุตฺตวิธานํ ทเสฺสตุํ **"ตีสู"**ติอาทิ อารทฺธํฯ ตสฺส อโตฺถ – ตีสุ จีวเรสุ ยํ ฉินฺทิตฺวา สิพฺพิตุํ สพฺพปจฺฉิมปฺปมาณํ ปโหติ, ตํ ฉินฺทิตพฺพํฯ สเพฺพสุ ปน อปฺปโหเนฺตสุ อนฺวาธิกํ อาทิเยยฺยาติฯ ตตฺถ **อนฺวาธิ** นาม อนุวาตํ วิย สํหริตฺวา จีวรสฺส อุปริ สงฺฆาฏิอากาเรน อาโรเปตพฺพํฯ อาคนฺตุกปตฺตนฺติปิ วทนฺติฯ อิทํ ปน อปฺปโหนเก อนุญฺญาตํฯ สเจ ปโหติ, น วฏฺฏนฺติ, ฉินฺทิตพฺพเมวฯ **อนาทิณฺณ**นฺติ อนาโรปิตํ อนฺวาธิกํฯ **น ธาเรยฺยา**ติ ติจีวราธิฎฺฐานวเสน อธิฎฺฐหิตฺวา น ธาเรตพฺพนฺติ อธิปฺปาโยฯ

๔๗-๘. อิทานิ อุโทสิตสิกฺขาปทนยํ ทเสฺสตุํ **"คาเม"**ติอาทิ วุตฺตํฯ เอตฺถ ปน สเจ คาโม (ปารา. ๔๗๘; ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๗๗-๔๗๘; กงฺขา. อฏฺฐ. อุโทสิตสิกฺขาปทวณฺณนา) เอกสฺส รโญฺญ วา โภชกสฺส วา วเสน เอกกุลสฺส โหติ, ปาการาทินา ปริกฺขิตฺตตฺตา เอกูปจาโร จ, เอวรูเป คาเม จีวรํ นิกฺขิปิตฺวา ตสฺมิํ คาเม ยถารุจิตฏฺฐาเน วสิตุํ ลพฺภติฯ สเจ โส คาโม อปริกฺขิโตฺต, ยสฺมิํ ฆเร จีวรํ นิกฺขิตฺตํ โหติ, ตสฺมิํ ฆเร วสิตพฺพํ, ตสฺส วา ฆรสฺส สมนฺตโต หตฺถปาสา น วิชหิตพฺพํฯ

สเจ โส คาโม เวสาลิกุสินาราทโย วิย นานาราชูนํ วา โภชกานํ วา โหติ, วุตฺตปฺปกาเรน ปริกฺขิโตฺต จ, เอวรูเป คาเม ยสฺมิํ ฆเร จีวรํ นิกฺขิตฺตํ, ตสฺมิํ ฆเร วา วตฺถพฺพํฯ ยสฺสา วีถิยา ตํ ฆรํ โหติ, ตสฺสา วีถิยา ตสฺส ฆรสฺส สมฺมุขาฏฺฐาเน สภาเย วา นครทฺวาเร วา วตฺถพฺพํ, เตสํ สภายทฺวารานํ หตฺถปาสา วา น วิชหิตพฺพํฯ สเจ อปริกฺขิโตฺต, ยสฺมิํ ฆเร นิกฺขิตฺตํ, ตตฺถ วา ตสฺส หตฺถปาเส วา วตฺถพฺพํฯ

นิเวสนาทโย หมฺมิยปริโยสานา คามปริเกฺขปโต พหิ สนฺนิวิฏฺฐาติ เวทิตพฺพาฯ อิตรถา เตสํ คามคฺคหเณเนว คหิตตฺตา คามสฺส เอกกุลนานากุลเอกูปจารนานูปจารตาวเสเนว วินิจฺฉโย วตฺตโพฺพ สิยาฯ นิเวสนาทีนํ วเสเนว **ปาฬิยํ** (ปารา. ๔๗๘ อาทโย) อโตฺถ วิภโตฺต, น คามวเสนฯ อุโทสิตวินิจฺฉเย อยํ นโย วุโตฺตเยวฯ

นิเวสเนติ เอตฺถ สเจ เอกกุลสฺส นิเวสนํ โหติ ปริกฺขิตฺตญฺจ, อโนฺตนิเวสเน จีวรํ นิกฺขิปิตฺวา อโนฺตนิเวสเน วตฺถพฺพํฯ อปริกฺขิตฺตเญฺจ โหติ, ยสฺมิํ คเพฺภ จีวรํ นิกฺขิตฺตํ, ตสฺมิํ วตฺถพฺพํ, ตสฺส คพฺภสฺส หตฺถปาสา วา น วิชหิตพฺพํฯ สเจ นานากุลสฺส โหติ ปริกฺขิตฺตญฺจ, ยสฺมิํ คเพฺภ จีวรํ นิกฺขิตฺตํ, ตสฺมิํ คเพฺภ วตฺถพฺพํ, สเพฺพสํ สาธารณทฺวารมูเล วา เตสํ คพฺภทฺวารมูเล วา เตสํ คพฺภทฺวารมูลานํ วา หตฺถปาสา น วิชหิตพฺพํฯ อปริกฺขิตฺตเญฺจ โหติ, ยสฺมิํ คเพฺภ จีวรํ นิกฺขิตฺตํ, ตสฺมิํ คเพฺภ วตฺถพฺพํ, หตฺถปาสา วา น วิชหิตพฺพํฯ

อุโทสิโตติ ยานาทีนํ ภณฺฑานํ สาลาฯ **ปาสาโท**ติ ทีฆปาสาโทฯ **หมฺมิย**นฺติ มุณฺฑจฺฉทนปาสาโทฯ **นาวา** ปน ถเล อาโรเปตฺวา นิกฺขิตฺตาปิ โหติ, สมุเทฺท ฐิตาปิฯ สเจ เอกกุลสฺส นาวา โหติ, อโนฺตนาวาย จีวรํ นิกฺขิปิตฺวา อโนฺตนาวาย วตฺถพฺพํฯ นานากุลสฺส นาวา โหติ นานาคพฺภา นานาโอวรกา, ยสฺมิํ โอวรเก จีวรํ นิกฺขิตฺตํ, ตสฺมิํ วตฺถพฺพํ, จีวรสฺส หตฺถปาสา วา น วิชหิตพฺพํฯ

อโฏฺฏติ ปฏิราชาทีนํ ปฏิพาหนตฺถํ อิฏฺฐกาหิ กโต พหลภิตฺติโก จตุปญฺจภูมิโก ปติสฺสยวิเสโสฯ **มาโฬ**ติ เอกกูฏสงฺคหิโต จตุรสฺสปาสาโทฯ อิเมสุ ปน อุโทสิตาทีสุ มาฬปริโย

สาเนสุ นิเวสเน วุตฺตนเยเนว วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพฯ นิเวสนนฺติ ปน อุโทสิตาทีนํ วเสน อก ตาย ปติสฺสยวิกติยา อธิวจนํฯ

อาราโม นาม ปุปฺผารามผลารามาทิโกฯ สเจ เอกกุลสฺส อาราโม โหติ ปริกฺขิโตฺต จ, อ โนฺตอาราเม จีวรํ นิกฺขิปิตฺวา อโนฺตอาราเม วตฺถพฺพํฯ สเจ อปริกฺขิโตฺต, จีวรสฺส หตฺถปาสา น วิชหิตพฺพํฯ สเจ นานากุลสฺส อาราโม โหติ ปริกฺขิโตฺต จ, ทฺวารมูเล วา วตฺถพฺพํ, ทฺวา รมูลสฺส หตฺถปาสา วา น วิชหิตพฺพํฯ อปริกฺขิโตฺต เจ, จีวรสฺส หตฺถปาสา น วิชหิตพฺพํฯ

สโตฺถ นาม ชงฺฆสตฺถสกฏสตฺถานมญฺญตโรฯ สเจ เอกกุลสฺส สโตฺถ โหติ, สเตฺถ จีวรํ นิกฺขิปิตฺวา ปุรโต วา ปจฺฉโต วา สตฺตพฺภนฺตรา น วิชหิตพฺพา, ปสฺสโต อพฺภนฺตรํ น วิชหิต พฺพํฯ **อพฺภนฺตรํ** นาม อฏฺฐวีสติหตฺถํ โหติฯ สเจ คจฺฉโนฺต สโตฺถ สกเฏ วา ภเคฺค, โคเณ วา นเฏฺฐ อนฺตรา ฉิชฺชติ, ยสฺมิํ โกฏฺฐาเส จีวรํ นิกฺขิปิตพฺพํ, ตตฺถ วสิตพฺพํฯ สเจ นานากุลสฺส โหติ , สเตฺถ จีวรํ นิกฺขิปิตฺวา จีวรสฺส หตฺถปาสา น วิชหิตพฺพํฯ

เขตฺตขเลสุ อาราเม วุตฺตสทิโสว วินิจฺฉโยฯ **ทุเม**ติ รุกฺขมูเลฯ สเจ เอกกุลสฺส รุกฺขมูลํ โหติ, ยํ มชฺฌนฺหิกกาเล สมนฺตา ฉายา ผรติ, ตสฺมิํ ฐาเน อวิรเฬ ปเทเส ตสฺส ฉายาย ผุโฏฺฐ กาสสฺส อโนฺต เอว นิกฺขิปิตพฺพํฯ สเจ วิรฬสาขสฺส ปน รุกฺขสฺส อาตเปน ผุโฏฺฐกาเส ฐเปติ, อรุณุคฺคมเน สเจ โส ภิกฺขุ ตสฺส หตฺถปาเส น โหติ, อญฺญสฺมิํ วา ฐาเน ตสฺส ฉายายปิ โหติ, นิสฺสคฺคิยํ โหติเยวฯ นานากุลสฺส เจ โหติ, จีวรสฺส หตฺถปาสา น วิชหิตพฺพํฯ

อโชฺฌกาเส ปน วิญฺฌาฏวีอาทีสุ อรเญฺญสุปิ สมุทฺทมเชฺฌ มจฺฉพนฺธานํ อคมนปเถสุ ทีปเกสุปิ จีวรํ ฐเปตฺวา ตโต สมนฺตา สตฺตพฺภนฺตเร ปเทเส ยตฺถ กตฺถจิ วสิตพฺพํฯ สเจ สตฺตพฺภนฺตรโต เกสคฺคมตฺตมฺปิ อติกฺกมิตฺวา อรุณํ อุฏฺฐเปติ, นิสฺสคฺคิยํ โหติฯ

เอตฺถ ปน **ปาฬิยํ** ‘‘คาโม เอกูปจาโร นานูปจาโร’’ติอาทินา (ปารา. ๔๗๗) อวิเสเสน มาติกํ นิกฺขิปิตฺวาปิ คามนิเวสนอุโทสิตเขตฺตธญฺญกรณอารามวิหารานํ เอกูปจารนานูปจาร ตา ‘‘คาโม เอกูปจาโร นาม เอกกุลสฺส คาโม โหติ ปริกฺขิโตฺต จ อปริกฺขิโตฺต จา’’ติอาทินา (ปารา. ๔๗๘) ปริกฺขิตฺตาปริกฺขิตฺตวเสน วิภตฺตาฯ อฏฺฏมาฬปาสาทหมฺมิยนาวาสตฺถรุกฺ ขมูลอโชฺฌกาสานมฺปิ เอวํ อวตฺวา ‘‘เอกกุลสฺส อโฏฺฏ โหติ, นานากุลสฺส อโฏฺฏ โหตี’’ติ อาทินา (ปารา. ๔๘๔) นเยน เอกกุลนานากุลวเสน จ อเนฺต ‘‘อโชฺฌกาโส เอกูปจาโร นาม อคามเก อรเญฺญ สมนฺตา สตฺตพฺภนฺตรา เอกูปจาโร, ตโต ปรํ นานูปจาโร’’ติ (ปารา. ๔๙๔) จ เอวํ เอกูปจารนานูปจารตา วิภตฺตาฯ ตสฺมา คามาทีสุ ปริกฺขิตฺตํ เอกูปจารํ, อปริกฺขิตฺตํ นานูปจารนฺติ จ อฏฺฏาทีสุ ยํ เอกกุลสฺส, ตํ เอกูปจารํ นานากุลสฺส นานูปจารนฺติ จ ค เหตพฺพํฯ อโชฺฌกาสปเท วุตฺตนเยน คเหตพฺพํฯ

ภิกฺขุสมฺมุติยาญฺญตฺราติ ยํ คิลานสฺส ภิกฺขุโน จีวรํ อาทาย ปกฺกมิตุํ อสโกฺกนฺตสฺส ญตฺติทุติเยน กเมฺมน อวิปฺปวาสสมฺมุติ ทียติ, ตํ ฐเปตฺวาติ อโตฺถฯ ลทฺธสมฺมุติกสฺส ปน ยาว โรโค น วูปสมฺมติ, ตสฺมิํ วูปสเนฺต อโญฺญ วา กุปฺปติ, อนาปตฺติเยวฯ

๔๙. ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, กณฺฑุปฺปฏิจฺฉาทิํ ยาว อาพาธา อธิฏฺฐาตุํ, ตโต ปรํ วิกเปฺป ตุํฯ วสฺสิกสาฏิกํ วสฺสานํ จาตุมาสํ อธิฏฺฐาตุํ, ตโต ปรํ วิกเปฺปตุ’’นฺติ (มหาว. ๓๕๘) วุตฺตตฺตา โรคปริยนฺตา กณฺฑุปฺปฏิจฺฉาทิ, วสฺสานปริยนฺตา วสฺสิกสาฏิกาติ อโตฺถฯ **เสสา**ติ ติจีวราทโย กาลวเสน **อปริยนฺติกา**ติ อโตฺถฯ

๕๐. ปจฺจตฺถรณาทิตฺตยํ สทสมฺปิ อทสมฺปิ รตฺตมฺปิ อรตฺตมฺปิ อาทิณฺณกปฺปมฺปิ อนาทิณฺณกปฺปมฺปิ ลพฺภตีติ อโตฺถฯ **นิสีทน**นฺติ นิสีทนญฺจ รตฺตํ อนาทิณฺณกปฺปญฺจ ลพฺภตีติ อธิปฺปาโยฯ ปจฺจตฺถรณปริกฺขารมุขปุญฺฉนโจฬานิ ปน นีลมฺปิ ปีตกมฺปิ โลหิตกมฺปิ ปุปฺผทสาทิกมฺปิ วฏฺฏนฺติ, ตสฺมา **“สทสมฺปี”**ติอาทิ วุตฺตํฯ เอวรูปํ ปน นิวาเสตุํ วา ปารุปิตุํ วา น วฏฺฏติ, เกวลํ ปจฺจตฺถรณาทิวเสน อธิฏฺฐานมตฺตํ กาตุํ วฏฺฏติฯ

๕๑. ติจีวรํ กณฺฑุปฺปฏิจฺฉาทิ วสฺสิกสาฏิกาติ อิทํ ปน **เสสจีวรปญฺจกํ** อทสํ รชิตํเยว กปฺปติ, ตญฺจ อาทิณฺณกปฺปเมวาติ อโตฺถฯ **สทสํว นิสีทน**นฺติ อิทํ ปน ปุเพฺพ “สทสมฺปี”ติ เอตฺถ วุตฺตตฺตา อทสมฺปิ นิสีทนํ วฏฺฏตีติ สโมฺมหนิวารณตฺถํ วุตฺตนฺติ วทนฺติฯ

๕๒. **อนธิฏฺฐิต**นฺติ ติจีวราทิวเสน อนธิฏฺฐิตํฯ **อนิสฺสฏฺฐํ** นาม อเญฺญสํ อวิสฺสชฺชิตํ, ตํ ปน วิกเปฺปตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ

อิทานิ วิกปฺปนุปคสฺส ปมาณํ เหฏฺฐิมปริเจฺฉเทน ทเสฺสตุํ **“หตฺถทีฆ”**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ “อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อายาเมน อฏฺฐงฺคุลํ สุคตงฺคุเลน จตุรงฺคุลวิตฺถตํ ปจฺฉิมํ จีวรํ วิกเปฺปตุ”นฺติ (มหาว. ๓๕๘) วุตฺตตฺตา ทีฆโต เอกหตฺถํ ปุถุลโต อุปฑฺฒหตฺถํ วิกเปฺปตพฺพนฺติ อธิปฺปาโยฯ

๕๓. **ติจีวรสฺสา**ติ วินยติจีวรสฺส, น ธุตงฺคติจีวรสฺสฯ ตสฺส ปน อิเมสุ นวสุ จีวรตฺตยเมว ลพฺภติ, น อญฺญํ ลพฺภติฯ **สพฺพเมต**นฺติ สพฺพํ อธิฏฺฐานวิธานญฺจ ปริหรณวิธานญฺจาติ อโตฺถฯ **ปริกฺขารโจฬิโย สพฺพ**นฺติ ติจีวราทิกํ นววิธมฺปิ จีวรํฯ **ตถา วตฺวา**ติ “ปริกฺขารโจฬ”นฺติ วตฺวาฯ **อธิฏฺฐตี**ติ อธิฏฺฐาติฯ กึ ปน ติจีวรํ ปริกฺขารโจฬํ อธิฏฺฐาตุํ วฏฺฏตีติ? อาม วฏฺฏติ, “ปริกฺขารโจฬํ นาม ปาเฏกฺกํ นิธานมุขเมตนฺติ ติจีวรํ ปริกฺขารโจฬํ อธิฏฺฐหิตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ อุโทสิตสิกฺขาปเท ปน ติจีวรํ อธิฏฺฐหิตฺวา ปริหรนฺตสฺส ปริหาโร วุโตฺต”ติ **อฏฺฐกถายํ** (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๙) วุตฺตํ, ตสฺมา ติจีวรํ ปริกฺขารโจฬํ อธิฏฺฐหเนฺตน ปจฺจุทฺธริตฺวา ปุน อธิฏฺฐาตพฺพํฯ

๕๔. อิทานิ เอเตสํ อธิฏฺฐานวิชหนาการํ ทเสฺสตุํ **“อเจฺฉทวิสฺสชฺชนคาหวิพฺภมา”**ติ อาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **อเจฺฉโท**ติ โจราทีหิ อจฺฉินฺนทนํฯ **วิสฺสชฺชน**นฺติ อเญฺญสํ ทานํฯ กถํ ปน ทินฺนํ, กถํ คหิตํ สุทินฺนํ สุคฺคหิตญฺจ โหตีติ? สเจ “อิทํ ตุยฺหํ เทมิ ททามิ ทชฺชามิ โอโณเชมิ ปริจฺจชามิ นิสฺสชฺชามิ วิสฺสชฺชามี”ติ วา “อิตฺถนฺนามสฺส เทมิ...เป.... วิสฺสชฺชามี”ติ วา วทติ, สมฺมุขาปิ ปรมฺมุขาปิ ทินฺนํเยว โหติฯ “ตุยฺหํ คณฺหาหี”ติ วุเตฺต “มยฺหํ คณฺหามี”ติ วทติ, สุทินฺนํ สุคฺคหิตญฺจฯ “ตว สนฺตกํ กโรหิ, ตว สนฺตกํ โหตุ, ตว สนฺตกํ กริสฺสตี”ติ วุเตฺต “มมสนฺตกํ กโรมิ, มม สนฺตกํ โหตุ, มม สนฺตกํ กริสฺสามี”ติ วทติ, ทุทฺทินฺนํ ทุคฺคหิตญฺจฯ สเจ ปน “ตว สนฺตกํ กโรหี”ติ วุเตฺต “สาธุ, ภเนฺต, มยฺหํ คณฺหามี”ติ คณฺหาติ, สุคฺคหิตํฯ

คาโหติ วิสฺสาสคฺคาโห (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๓๑)ฯ โส ปน เอวํ เวทิตโพฺพ – “อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปญฺจหงฺคเหิ สมนฺนาคตสฺส วิสฺสาสํ คเหตุํฯ สนฺทิโฏฺฐ จ โหติ, สมฺภโตฺต จ, อาลปิโต จ, ชีวติ จ, ชานาติ จ ‘คหิเต เม อตฺตมโน ภวิสฺสตี’”ติ (มหาว. ๓๕๖)ฯ ตตฺถ **สนฺทิโฏฺฐ**ติ ทิฏฺฐมตฺตกมิโตฺตฯ **สมฺภโตฺต**ติ ทฬฺหมิโตฺตฯ **อาลปิโต**ติ “มม สนฺตกํ ยํ อิจฺฉสิ, ตํ คเณฺหยฺยาสิ, อาปุจฺฉิตฺวา คหเณ การณํ นตฺถี”ติ วุโตฺตฯ **ชีวตี**ติ อนุฏฺฐานเสยฺยาย สยิโตปิ ยาว ชีวิตินฺทฺริยุปเจฺฉทํ น ปาปุณาติฯ **คหิเต จ อตฺตมโน**ติ คหิเต จ ตุฏฺฐจิโตฺตฯ เอวรูปสฺส สนฺตกํ “คหิเต เม อตฺตมโน ภวิสฺสตี”ติ ชานเนฺตน คเหตุํ วฏฺฏติฯ อนวเสสปริยาทานวเสน เจตานิ

ปญฺจ องฺคานิ วุตฺตานิ, วิสฺสาสคฺคาโห ปน ตีหิ องฺเคหิ รุหติฯ กถํ? สนฺทิฏฺโฐ ชีวติ คหิเต อตฺตมโน, สมฺภตฺโต ชีวติ คหิเต อตฺตมโน, อาลปิโต ชีวติ คหิเต อตฺตมโนติ เอวํฯ

โย ปน ชีวติ, น จ คหิเต อตฺตมโน โหติ, ตสฺส สนฺตกํ วิสฺสาสภาเวน คหิตมฺปิ ปุน ทาตพฺพํฯ ททเนฺตน มตกธนํ ตาว เย ตสฺส ธเน อิสฺสรา คหฏฺฐา วา ปพฺพชิตา วา, เตสํ ทาตพฺพํฯ โย ปน ปฐมํเยว ''สุฏฺฐุ กตํ ตยา มม สนฺตกํ คณฺหเนฺตนา''ติ วจีเภเทน วา จิตฺตุปฺปาทมตฺเตน วา อนุโมทิตฺวา ปจฺฉา เกนจิ การเณน กุปิโต, โส ปจฺจาหราเปตุํ น ลภติฯ โยปิ อทาตุกาโม, จิเตฺตน ปน อธิวาเสติ, น กิญฺจิ วทติ, โสปิ ปุน ปจฺจาหราเปตุํ น ลภติฯ โย ปน ''มยา ตุมฺหากํ สนฺตกํ คหิต''นฺติ วา ''ปริภุตฺต''นฺติ วา วุเตฺต นาธิวาเสติ, ''ปฏิเทหี''ติ ภณติ, โส ปจฺจาหราเปตุํ ลภติฯ

วิพฺภมาติ อิมินา ภิกฺขุนิยาเยว อธิฏฺฐานวิชหนํ คหิตํ โหติฯ สา ปน ยทา วิพฺภมติ, ตทา อสฺสมณี โหติฯ ภิกฺขุ ปน วิพฺภมโนฺตปิ ยาว สิกฺขํ น ปจฺจกฺขาติ, ตาว ภิกฺขุเยวาติ อธิฏฺฐานํ น วิชหตีติฯ **ลิงฺคสิกฺขา**ติ ลิงฺคปริวตฺตนญฺจ สิกฺขาปจฺจกฺขานญฺจาติ อโตฺถฯ **สเพฺพสู**ติ นวสุ จีวเรสุฯ **อธิฏฺฐานวิโยคการณา**ติ อธิฏฺฐานวิชหนการณา, อิเมสุ อญฺญตเรน อธิฏฺฐานํ วิชหตีติ อโตฺถฯ

กิญฺจ ภิโยฺย (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๙) – ติจีวรสฺส ปน วินิพฺพิทฺธฉิทฺทญฺจ อธิฏฺฐานวิชหนํ กโรตีติ อโตฺถฯ ตตฺถ สงฺฆาฏิอุตฺตราสงฺคานํ ทีฆนฺตโต วิทตฺถิปฺปมาณสฺส ติริยนฺตโต อฏฺฐงฺคุลปฺปมาณสฺส ปเทสสฺส โอรโต กนิฏฺฐงฺคุลินขปิฏฺฐิปฺปมาณกํ ฉิทฺทํ อธิฏฺฐานํ ภินฺทติฯ อนฺตรวาสกสฺส ทีฆนฺตโต วิทตฺถิปฺปมาณเสฺสว ติริยนฺตโต จตุรงฺคุลปฺปมาณสฺส ปเทสสฺส โอรโต ฉิทฺทํ อธิฏฺฐานํ ภินฺทติ, ปรโต ปน น ภินฺทติฯ ตสฺมา ฉิเทฺท ชาเต ติจีวรํ อติเรกจีวรํ โหติ, สูจิกมฺมํ กตฺวา ปุน อธิฏฺฐาตพฺพํฯ อิตเรสํ ปน ฉิเทฺทน วิชหนํ นาม นตฺถิฯ โย ปน ติจีวเรปิ ทุพฺพลฏฺฐาเน ปฐมํ อคฺคฬํ ทตฺวา ปจฺฉา ทุพฺพลฏฺฐานํ ฉินฺทิตฺวา อปเนติ, อธิฏฺฐานํ น ภิชฺชติฯ มณฺฑลปริวตฺตเนปิ เอเสว นโยฯ โย ปน อุโภ โกฏิโย มเชฺฌ กโรนฺต สเจ ปฐมํ ฉินฺทิตฺวา ปจฺฉา ฆเฏติ, อธิฏฺฐานํ วิชหติ, อถ ฆเฏตฺวา ฉินฺทติ, น วิชหติฯ รชเกหิ โธวาเปตฺวา เสตกํ กโรนฺตสฺสาปิ น วิชหติ เอวฯ

๕๕. อิทานิ อกปฺปิยจีวรานิ ทเสฺสตุํ **''กุสวากผลกานี''**ติอาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถ **กุสจีรํ** (มหาว. ๓๗๑; มหาว. อฏฺฐ.) นาม กุเส คเนฺถตฺวา กตจีวรํฯ **วากจีรํ** นาม ตาปสานํ วกฺกลํฯ **ผลกจีรํ** นาม ผลกานิ สิพฺพิตฺวา กตจีวรํฯ **เกสกมฺพล**นฺติ เกเสหิ ตนฺตํ วายิตฺวา กตกมฺพลํฯ **วาลกมฺพล**นฺติ จมรวาเลหิ วายิตฺวา กตกมฺพลํฯ **อุลูกปกฺข**นฺติ อุลูกสกุณสฺส ปเกฺขหิ กตนิวาสนํฯ **อชินกฺขิป**นฺติ สโลมํ สขุรํ อชินมิคจมฺมํฯ อิเมสุ สตฺตสุ วเตฺถสุ ยํ กิญฺจิ ธารยโต ถุลฺลจฺจยนฺติ อโตฺถฯ ยถา อิเมสุ ถุลฺลจฺจยํ, ตถา อกฺกนาฬํ นิวาเสนฺตสฺสฯ **อกฺกนาฬํ** นาม อกฺกทเณฺฑ วากาทีหิ คเนฺถตฺวา กตจีวรํฯ ''น ภิกฺขเว อกฺกนาฬํ นิวาเสตพฺพํ, โย นิวาเสยฺย, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสา''ติ (มหาว. ๓๗๑) หิ วุตฺตํฯ

๕๖. **กทเลรกกฺกทุเสฺส โปตฺถเก จา**ปีติ เอตฺถ กทลิเอรกอกฺกมกจิวาเกหิ กตานิ วตฺถานิ เอวํ วุตฺตานีติ เวทิตพฺพานิฯ เอเตสุ โปตฺถโกเยว **ปาฬิยํ** อาคโต, อิตรานิ ตคฺคติกตฺตา **อฏฺฐกถาสุ** ปฏิกฺขิตฺตานิฯ อิเมสุ จตูสุปิ ทุกฺกฏเมวฯ ''น ภิกฺขเว นคฺคิยํ ติตฺถิยสมาทานํ สมาทิยิตพฺพํ, โย สมาทิเยยฺย, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสา''ติ (มหาว. ๓๗๐) วุตฺตตฺตา นคฺคิยมฺปิ น กปฺปติ เอวฯ สพฺพเมว นีลกํ **สพฺพนีลกํ**ฯ เอวํ เสเสสุปิฯ เอตฺถ **นีลํ** อุมาปุปฺผวณฺณํ โหติ ฯ

มเญฺชฏฺฐกํ มเญฺชฏฺฐกวณฺณเมวฯ **ปีตกํ** กณิการปุปฺผวณฺณํฯ **โลหิตกํ** ชยสุมนปุปฺผวณฺณํฯ **กณฺหกํ** อทฺทาริฏฺฐกวณฺณํฯ

๕๗. **มหารงฺคํ** นาม สตปทิปิฏฺฐิวณฺณํฯ **มหานามํ** นาม รตฺตสมฺภินฺนวณฺณํ โหติฯ ปทุมปุปฺผวณฺณนฺติปิ วุตฺตํ, มนฺทรตฺตนฺติ อโตฺถฯ **ติรีฏเก**ติ รุกฺขตเจฯ **อจฺฉินฺนทีฆทสเก**ติ สพฺพโส อจฺฉินฺนทสเก จ มเชฺฌ ฉินฺนทสเก จาติ อโตฺถฯ อญฺญมญฺญํ สํสิพฺพิตฺวา กตทสํ **ผลทสํ** นามฯ เกตกปุปฺผาทิปุปฺผสทิสาหิ ทสาหิ ยุตฺตํ **ปุปฺผทสํ** นามฯ เอเตสุปิ ‘‘โปตฺถเก จาปี’’ติ เอตฺถ วุตฺตอปิ-สเทฺทน ทุกฺกฏนฺติ เวทิตพฺพํฯ **ตถา**ติ ยถา เอเตสุ กทลิทุสฺสาทีสุ ปุปฺผทสาวสาเนสุ ทุกฺกฏํ, ตถา กญฺจุกเวฐเนสุปิ ยํ กิญฺจิ ธาเรนฺตสฺส ทุกฺกฏนฺติ อโตฺถฯ

เอเตสุ ปน อยํ วินิจฺฉโย (มหาว. อฏฺฐ. ๓๗๒) – สพฺพนีลกาทีนิ รชนานิ วเมตฺวา ปุน รชิตฺวา ธาเรตพฺพานิ, น สกฺกา เจ วเมตุํ, ปจฺจตฺถรณาทีนิ วา กาเรตพฺพานิ, ติปฏฺฏจีวรสฺส มเชฺฌ วา ทาตพฺพานิฯ อจฺฉินฺนทสกาทีนิ ทสา ฉินฺทิตฺวา ธาเรตพฺพานิฯ กญฺจุกํ วิชเฏตฺวา รชิตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพํฯ เวฐเนปิ เอเสว นโยฯ ติรีฏกํ ปาทปุญฺฉนํ กาตพฺพํฯ **สพฺพ**นฺติ อิมํ วุตฺตปฺปการํ กุสจีราทิกํ อกปฺปิยจีวรํ อจฺฉินฺนจีวโร ลภตีติ อโตฺถฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ **ปริวาเร**ฯ

‘‘อกปฺปกตํ นาปิ รชนาย รตฺตํ,
เตน นิวโตฺถ เยน กามํ วเชยฺย;
น จสฺส โหติ อาปตฺติ,
โส จ ธโมฺม สุคเตน เทสิโต;
ปญฺหา เมสา กุสเลหิ จินฺติตา’’ติฯ (ปริ. ๔๘๑);

อยญฺหิ ปโญฺห อจฺฉินฺนจีวรภิกฺขุํ สนฺธาย วุโตฺต, ตสฺมา หิ ยํ กิญฺจิ อกปฺปิยจีวรํ นิวาเสตฺวา วา ปารุปิตฺวา วา อจฺฉินฺนจีวรเกน อญฺญํ ปริเยสิตพฺพํฯ เอตฺถ ปน ‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, มนุสฺสา นิสฺสีมคตานํ ภิกฺขูนํ จีวรํ เทนฺติ ‘อิมํ จีวรํ อิตฺถนฺนามสฺส เทมา’ติ, อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สาทิตุํ, น ตาว ตํ คณนูปคํ, ยาว น หตฺถํ คจฺฉตี’’ติ (มหาว. ๒๕๙) วุตฺตตฺตา ยาว อาหริตฺวา ตํ น ทินฺนํ, ‘‘ตุมฺหากํ, ภเนฺต, จีวรํ อุปฺปนฺน’’นฺติ ปหิณิตฺวา วา นาโรจิตํ, ตาว คณนํ น อุเปติ, อนธิฏฺฐิตํ วฏฺฏติฯ ปเตฺตปิ เอเสว นโยฯ อาเนตฺวา ทิเนฺน วา อาโรจิเต วา ปริหาโร นตฺถิ, ทสาหํ อธิฏฺฐาตพฺพํฯ จีวรวินิจฺฉโยฯ

จีวรนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. รชนนิเทฺทสวณฺณนา

๕๘. อิทานิ เตสํ จีวรานํ รชนวิธานํ ทเสฺสตุํ **‘‘รชนานิ จา’’**ติ วุตฺตํฯ ตตฺถ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ฉ รชนานิ มูลรชนํ ขนฺธรชนํ ตจรชนํ ปตฺตรชนํ ปุปฺผรชนํ ผลรชน’’นฺติ (มหาว. ๓๔๔) เอวํ ภควตา อนุญฺญาตตฺตา **‘‘ฉปฺปการานิ อนุญฺญาตานิ สตฺถุนา’’**ติ วุตฺตํฯ

๕๙. ตตฺถ **มูเล**ติ มูลรชเนติ อโตฺถฯ หลิทฺทิํ วิวชฺชิย สพฺพํ ลพฺภนฺติ สมฺพโนฺธฯ เอวํ เสเสสุปิฯ **ตุงฺคหารโก** นาม เอโก สกณฺฏกรุโกฺข, ตสฺส หริตาลวณฺณํ ขนฺธรชนํ โหติฯ คิหิปริภุตฺตํ ปน อลฺลิปเตฺตน เอกวารํ รชิตุํ วฏฺฏติฯ ผลรชเน อกปฺปิยํ นาม นตฺถิ, สพฺพํ วฏฺฏตีติฯ รชนวินิจฺฉโยฯ

รชนนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. ปตฺตนิเทฺทสวณฺณนา

๖๐. อิทานิ ภาชนวิกตึ ทเสฺสตุํ **“ปโตฺต จา”**ติ อุทฺทธํฯ เอตฺถ ปน ปฐมคาถา สุวิเญฺญยฺยาฯ

๖๑. ทุติเย ‘‘มคธนาฬิทฺวยตณฺฑุลสาธิต’’นฺติ วตฺตเพฺพ วิภตฺติโลปํ อกตฺวา คาถาพนฺธสุขตฺถํ **“มคเธ นาฬิทฺวยตณฺฑุลสาธิต”**นฺติ วุตฺตํ, ปจิตนฺติ อโตฺถฯ เอตฺถ (ปารา. ๖๐๒; ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๐๒; กงฺขา. อฏฺฐ. ปตฺตสิกฺขาปทวณฺณนา) **มคธนาฬิ** นาม อฑฺฒเตรสปลํ คณฺหาติฯ **โอทน**นฺติ เอตฺถ สพฺพปฺปการสมฺปนฺนํ อวสฺสาวิโตทนํ คเหตพฺพํฯ โอทนสฺส จตุตฺถภาคปฺปมาณํ นาติฆนํ นาติตนุกํ หตฺถหาริยมุคฺคสูปญฺจ อาโลปสฺส อาโลปสฺส อนุรูปํ ยาวจริมกาโลปปฺปโหนกํ มจฺฉมํสาทิพฺยญฺชนญฺจ โย ปโตฺต คณฺหาติ, โส อุกฺกโฎฺฐ นามาติ อโตฺถฯ สปฺปิเตลตกฺกรสกญฺชิกาทีนิ ปน คณนูปคานิ น โหนฺติ, ตานิ หิ โอทนคติกาเนว โหนฺติ, เนว หาเปตุํ, น วฑฺฒิตุํ สโกฺกนฺติฯ เอวเมตํ สพฺพํ ปกฺขิตฺตํ สเจ ปตฺตสฺส เหฎฺฐิมราชิสมํ ติฎฺฐติ, สุเตฺตน วา หีเรน วา ฉินฺทนฺตสฺส สุตฺตสฺส วา หีรสฺส วา เหฎฺฐิมนฺตํ ผุสติ, อยํ **อุกฺกโฎฺฐ** นาม ปโตฺตฯ สเจ ตํ ราชึ อติกฺกมิตฺวา ถูปีกตํ ติฎฺฐติ, อยํ **อุกฺกโฎฺฐมโก** นาม ปโตฺตฯ สเจ ตํ ราชึ น สมฺปาปุณาติ, อโนฺตคตเมว โหติ, อยํ **อุกฺกฎฺฐุกฺกโฎฺฐ** นาม ปโตฺตฯ

๖๒. ‘‘มชฺฌิโม นาม ปโตฺต นาฬิโกทนํ คณฺหาตี’’ติ วุตฺตตฺตา **“มชฺฌิโม ตสฺสุปโฑฺฒ วา”**ติ วุตฺตํฯ เอตฺถาปิ วุตฺตปฺปกาเรน มชฺฌิโม มชฺฌิโมมโก มชฺฌิมุกฺกโฎฺฐติ ปตฺตตฺติกํ เวทิตพฺพํฯ ‘‘โอมโก นาม ปโตฺต ปโตฺถทนํ คณฺหาตี’’ติ (ปารา. ๖๐๒) วจนโต **“ตโตปโฑฺฒ”**ติ วุตฺตํฯ มคธนาฬิยา อุปฑฺฒนาฬิโกทนญฺจ ตทูปิยํ สูปํ พฺยญฺชนญฺจ คณฺหาติ, โส **โอมโก** นามฯ อิธาปิ โอมโก โอมโกมโก โอมกุกฺกโฎฺฐติ ปตฺตตฺติกํ เวทิตพฺพํฯ อิเมสุ ปน นวสุ ปเตฺตสุ อุกฺกฎฺฐุกฺกโฎฺฐ จ โอมโกมโก จ อปโตฺตฯ เอเตสุ อธิฎฺฐาตพฺพกิจฺจํ นตฺถิ, เสสา สตฺต ปตฺตา อธิฎฺฐาตพฺพา, วิกเปฺปตพฺพา จาติ อโตฺถฯ

๖๓. **อติเรกปโตฺต**ติ (ปารา. ๖๐๑) อนธิฎฺฐิโต อวิกปฺปิโตฯ **สโก**ติ สสนฺตโกฯ **กโปฺป**ติ กปฺปิโยฯ อยเมเวตฺถ สเงฺขโป – โย ปโตฺต กากณิกมตฺตสฺสาปิ มูลสฺส ทาตพฺพสฺส นตฺถิตาย สโกฯ อโยปโตฺต ปญฺจหิ ปาเกหิ มตฺติกาปโตฺต ทฺวีหิ ปาเกหิ ปกฺกตฺตา กโปฺปฯ โส ทสาหปรมํ กาลํ อนธิฎฺฐิโต อวิกปฺปิโต ธาเรโยฺยติฯ

๖๔. **อเจฺฉทา**ทโย จีวเร วุตฺตปฺปเภทาเยวฯ **ฉิเทฺทนา**ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๐๘; กงฺขา. อฏฺฐ. ปตฺตสิกฺขาปทวณฺณนา) เอตฺถ ยสฺส ปตฺตสฺส มุขวฎฺฎิโต เหฎฺฐา ทฺวงฺคุลปฺปเทเส เยน ฉิเทฺทน กงฺคุสิตฺถํ นิกฺขมติ, ตตฺตเกน ฉิเทฺทน ภิชฺชติฯ ตสฺมึ ปน อยจุณฺณาทีหิ ปฎิปากติเก กเต ทสาหพฺภนฺตเร ปุน อธิฎฺฐาตพฺพํฯ **ปตฺตาธิฎฺฐานมุชฺฌตี**ติ ปโตฺต อธิฎฺฐานํ อุชฺฌติฯ

๖๕. อิทานิ ปริหรณวิธึ ทเสฺสตุํ **“ปตฺตํ น ปฎิสาเมยฺย โสทก”**นฺติอาทิ อารทฺธํฯ โสทกํ (จูฬว. ๒๕๔) ปตฺตํ น ปฎิสาเมยฺย, อาตเป จ โสทกํ ปตฺตํ น โอตเปติ อธิปฺปาโยฯ **น นิทเหติ** นิรุทกํ กตฺวาปิ อติกาลํ น นิทเหติ อธิปฺปาโยฯ **ภุมฺยา**ติ ภูมิยํฯ **น ฐเป**ติ ตฎฺฎิกาจมฺมขณฺฑาทีสุ เยน เกนจิ อนตฺถตาย ปํสุสกฺขรมิสฺสาย ภูมิยา น ฐเปยฺยาติ อโตฺถฯ **โน จ ลคฺคเย**ติ เอตฺถปิ นาคทนฺตาทีสุ (จูฬว. ๒๕๔) ยตฺถ กตฺถจิ ลคฺคนฺตสฺส ทุกฺกฎเมวฯ

๖๖. **มิฑฺฒเนฺต**ติ (จูฬว. ๒๕๔; จูฬว. อฎฺฐ. ๒๕๔) มิฑฺฒปริยเนฺตฯ สเจ ปน ปริวเตฺตตฺวา ตเตฺถว ปติฎฺฐาติ, เอวรูปาย วิตฺถิณฺณาย มิฑฺฒิยา อพฺภนฺตรปริเจฺฉเท ฐเปตุํ วฎฺฎติ, น

ปริยเนฺตฯ **ปริภณฺฑเนฺต**ติ พาหิรปเสฺส กตาย ตนุกมิฑฺฒิยา อเนฺตติ อโตฺถฯ **อเงฺก วา**ติ (จูฬว. ๒๕๔) ทฺวินฺนํ อูรูนํ มเชฺฌฯ เอตฺถ ปน อํสพทฺธเก อํสกูเฏ ลเคฺคตฺวา อเงฺก ฐเปตุํ วฎฺฎติ, น อิตรถาฯ **อาตปตฺตเก**ติ ฉเตฺตฯ เอตฺถ ภตฺตปูโรปิ อํสกูเฏ ลคฺคิตปโตฺตปิ ฐเปตุํ น วฎฺฎติฯ

๖๗. **อุจฺฉิโฎฺฐทกํ** (จูฬว. ๒๕๕; จูฬว. อฎฺฐ. ๒๕๕) นาม มุขวิกฺขาลโนทกํ, ตํ ปเตฺต นิฎฺฐุภิตฺวา ปเตฺตน น นีหเรยฺยาติ อโตฺถฯ จลกญฺจ อฎฺฐิกญฺจ **จลกฎฺฐิกํ**ฯ เอเตสุ ยํ กิญฺจิ ปเตฺตน นีหรนฺตสฺส ทุกฺกฎํฯ ปตฺตํ ปฎิคฺคหํ กตฺวา หตฺถํ โธวิตุมฺปิ น ลภติฯ หตฺถโธวิตวตฺถโธวิตอุทกมฺปิ ปเตฺต อากิริตฺวา นีหริตุํ น วฎฺฎติฯ อนุจฺฉิฎฺฐปตฺตํ อุจฺฉิฎฺฐหเตฺถน คเหตุมฺปิ น วฎฺฎติฯ หตฺถํ ปน พหิ โธวิตฺวา คเหตุํ วฎฺฎติฯ มจฺฉมํสผลาผลาทีนิ ขาทโนฺต ยํ มุเขน ลุญฺจิตฺวา ลุญฺจิตฺวา ขาทติ, ตํ วา เตสํ อฎฺฐิอาทิกํ วา มุขโต นีหฎํ ปุน อขาทิตุกาโม ฉเฑฺฑตุกาโม ปเตฺต ฐเปตุํ น ลภติฯ สิงฺคิเวรนาฬิเกรขณฺฑาทีนิ ขาทเนฺตหิ ฑํสิตฺวา ฑํสิตฺวา ปุน ฐเปตุํ ลภติฯ ‘‘น ภิกฺขเว ปตฺตหเตฺถน กวาฎํ ปณาเมตพฺพํ, โย ปณาเมยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺสา’’ติ (จูฬว. ๒๕๕) วุตฺตตฺตา เยน เกนจิ สรีราวยเวน ปตฺตํ คเหตฺวา ฐิโต เยน เกนจิ สรีราวยเวน กวาฎํ ปณาเมตุํ น ลภติ, ตสฺมา **‘‘ปตฺตหโตฺถวา’’**ติ วุตฺตํฯ อํสกูเฏ ลคฺคิตฺวา ฐิตสฺส วฎฺฎติฯ

๖๘. **ภูมิอาธารเก**ติ เอตฺถ ทนฺตวลฺลิเวตฺตวากาทีหิ กเต วลยาธารเกฯ **ทารุทณฺฑาธาเร**ติ เอกทารุนา กตอาธารเก จ พหูหิ ทเณฺฑหิ กตอาธารเก จาติ อโตฺถฯ ติทเณฺฑ น วฎฺฎติฯ เอเตสุ ปน สุสชฺชิเตสุ เอกํ ปตฺตํ ฐเปตวาว ตสฺสุปริ เอกํ ฐเปตุํ วฎฺฎติ, ตโย ปน น วฎฺฎนฺติฯ **เอกํ นิกฺกุชฺชิตฺวาว ภูมิย**นฺติ เอตฺถ ภูมิยํ กฎสารกาทีสุ อญฺญตรํ ปตฺถริตฺวา ตสฺสุปริ นิกฺกุชฺชิตฺวา วา อุกฺกุชฺชิตฺวา วา เอกํ ฐเปยฺย, เทฺว ฐเปตุํ น วฎฺฎตีติ อธิปฺปาโยฯ เทฺว ปน ฐเปเนฺตน อุปริ ฐปิตปตฺตํ เอเกน ปเสฺสน ภูมิยํ ผุสาเปตฺวา ฐเปตุํ วฎฺฎตีติ วทนฺติฯ

๖๙-๗๐. อิทานิ อกปฺปิยปเตฺต ทเสฺสตุํ **‘‘ทารุรูปิยโสวณฺณา’’**ติอาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถ **มณิเวฬุริยามยา**ติ (จูฬว. ๒๕๒; จูฬว. อฎฺฐ. ๒๕๒) **มณี**ติ อินฺทนีลกพรกตาทิฯ สเจ คหฎฺฐา ภตฺตเคฺค สุวณฺณรูปิยตฎฺฎกาทีสุ สูปพฺยญฺชนํ กตฺวา อุปนาเมนฺติ, อามสิตุมฺปิ น วฎฺฎติฯ ฆฎิกฎาหชา (จูฬว. ๒๕๕; จูฬว. อฎฺฐ. ๒๕๕) จ ตุมฺพกฎาหชา จ **ฆฎิตุมฺพกฎาหชา**ฯ เอตฺถ **ตุมฺพกฎาหชา**นาม อลาพุฯ ปตฺตวินิจฺฉโยฯ

ปตฺตนิเทฺทสวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๖. ถาลกนิเทฺทสวณฺณนา

๗๑-๒. อิทานิ ถาลเกสุ กปฺปิยากปฺปิยวิธึ ทเสฺสตุํ **‘‘ถาลกา จา’’**ติ ปทํ อุทฺธฎํฯ ตตฺถ **อกปฺปา**ติ ทารุมยาทโย ถาลกา อกปฺปิยาติ อโตฺถฯ ผลิกถาลกาทโย (จูฬว. อฎฺฐ. ๒๕๒) คิหิสนฺตกา วา สงฺฆสนฺตกา วา กปฺปิยาฯ **ฆฎิตุมฺพกฎาหชา** (จูฬว. ๒๕๕) ตาวกาลิกา, ตาสุ ภุญฺชิตฺวา ฉเฑฺฑตพฺพา, น ปริหริตพฺพาติ อธิปฺปาโยฯ ถาลกวินิจฺฉโยฯ

ถาลกนิเทฺทสวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๗. ปวารณานิเทฺทสวณฺณนา

๗๓. อิทานิ ปวารณาวิธึ ทเสฺสตุํ **‘‘ปวารณา’’**ติ (ปาจิ. ๒๓๘-๒๓๙; ปาจิ. อฎฺฐ. ๒๓๘-๒๓๙; กงฺขา. อฎฺฐ. ปฐมปวารณาสิกฺขาปทวณฺณนา) ปทํ อุทฺธฎํฯ ตตฺถ **อิริยาปเถน**

าติ ฐานคมนสยนนิสชฺชานํ อญฺญตเรน อิริยาปเถนาติ อโตฺถฯ ตโต อิริยาปถโต อเญฺญน อิริยาปเถน อนติริตฺตกํ ปริภุเญฺชยฺย เจ, ปาจิตฺติยนฺติ อโตฺถฯ **ปาจิตฺตินติริตฺตก**นฺติ ปาจิตฺติ อนติริตฺตกํฯ

๗๔. อิทานิ เยหิ องฺคหิ ปวารณา โหติ, ตานิ องฺคานิ ทเสฺสตุํ **"อสน"**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ **อสน**นฺติ เอเตน อวิปฺปกตโภชนตา วุตฺตา, ภุญฺชมาโน จ โส ปุคฺคโล โหตีติ อโตฺถฯ **โภชนเญฺจวา**ติ ยํ ภุญฺชโนฺต ปวาเรติ, ตํ โอทโน กุมฺมาโส สตฺตุ มโจฺฉ มํสนฺติ อิเมสุ อญฺญตรํ โหตีติ อโตฺถฯ **อภิหาโร**ติ ทายโก ตสฺส ตํ ภตฺตํ กาเยน อภิหรตีติ อโตฺถ, วาจาภิหาโร ปน น คเหตโพฺพฯ **สมีปตา**ติ ทายโก ปวารณปฺปโหนกโภชนํ คเหตฺวา อฑฺฒเตยฺยหตฺถปฺปมาเณ โอกาเส โหตีติ อโตฺถฯ **กายวาจาปฏิเกฺขโป**ติ หตฺถปาเส ฐิเตน อภิหฏํ ภิกฺขํ กาเยน วา วาจาย วา ปฏิกฺขิเปยฺยาติ อโตฺถฯ เอตฺถ ปน สเจ ภิกฺขุ นิสิโนฺน โหติ, อานิสทสฺส ปาริมนฺตโต ปฏฺฐาย, สเจ ฐิโต, ปณฺหิอนฺตโต ปฏฺฐาย, สเจ นิปโนฺน, เยน ปเสฺสน นิปโนฺน, ตสฺส ปาริมนฺตโต ปฏฺฐาย ทายกสฺสาปิ ตถาวิธสฺส ฐเปตฺวา ปสาริตหตฺถํ ยํ ตสฺส อาสนฺนตรํ องฺคํ, ตสฺส วเสน ปริเจฺฉโท กาตโพฺพฯ **ปญฺจ องฺคา ปวารณา**ติ ''อสนํ ปญฺญายติ, โภชนํ ปญฺญายติ, หตฺถปาเส ฐิโต อภิหรติ, ปฏิเกฺขโป ปญฺญายตี''ติ (ปาจิ. ๒๓๙; ปริ. ๔๒๘) **ปาฬิยํ** วุเตฺตหิ อิเมหิ ปญฺจหิ องฺคหิ ปวารณา โหตีติ อโตฺถฯ

๗๕. อิทานิ เอเตสุ ปญฺจสุ โภชนํ ทเสฺสตุํ **"โอทโน"**ติอาทิ วุตฺตํฯ อิทานิ โอทนาทโย อิเมหิ นิพฺพตฺตาติ ทเสฺสตุํ **"สาลี"**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ เสตรตฺตกาฬเภทา สพฺพาปิ กงฺคุชาติโย **กงฺคู**ติ คเหตพฺพาฯ กาฬเสตา **กุทฺรูสวรกา**ฯ อิเมสํ สตฺตนฺนํ ธญฺญานํ โอทโน จ โภชฺชยาคุ จ โอทโน นามาติ อโตฺถฯ

๗๖. สามากาทิติณํ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๓๘-๒๓๙) กุทฺรูสเก สงฺคหํ คตนฺติ อโตฺถฯ วรกโจรโก วรเก สงฺคหํ คโต, สาลิยเญฺจว นีวาโร สงฺคหํ คโต เสตฺตตาติ วทนฺติฯ อิเมสํ วุตฺตปฺปการานํ สานุโลมานํ สตฺตนฺนํ ธญฺญานํ ตณฺฑุเล คเหตฺวา ''ยาคุํ ปจิสฺสามา''ติ วา ''ภตฺตํ ปจิสฺสามา''ติ วา ยํ กิญฺจิ สนฺธาย ปจนฺติ, สเจ อุณฺหํ วา สีตลํ วา ภุญฺชนฺตานํ โภชนกาเล คหิตคหิตฏฺฐาเน โอธิ ปญฺญายติ, อยํ โอทโน นาม, ปวารณํ ชเนติฯ โยปิ ปายาโส วา อมฺพิลยาคุ วา อุทฺธนโต โอตาริตมตฺตา อพฺภุณฺหา อาวิชฺฌิตฺวา ปิวิตุํ สกฺกา, คหิโตกาเสปิ โอธิํ น ทเสฺสติ, อยํ ปวารณํ น ชเนติฯ อุสฺมาย ปน วิคตาย ฆนภาวํ คจฺฉติ, โอธิ ปญฺญายติ, ปุน ปวารณํ ชเนติ, ปุเพฺพ ตนุกภาโว น รกฺขติฯ ภเตฺต ปน อุทกกญฺชิกขีราทีนิ อากิริตฺวา ''ยาคุํ คณฺหถา''ติ วทนฺติ, กิญฺจาปิ ตนุกา โหติ, ปวารณํ ชเนติเยว ตสฺมิํ ยาคุยา นตฺถิภาวโตฯ สเจ ปน ปกฺกุถิเตสุ อุทกาทีสุ ปกฺขิปิตฺวา ปจิตฺวา เทนฺติ, ยาคุสงฺคหเมว คจฺฉติฯ

๗๗. **ภฏฺฐธญฺญมโย**ติ สตฺตวิธานิปิ ธญฺญานิ คเหตฺวา ขรปากภชฺชิตานํ เตสํ ตณฺฑุเล โกเฏฺฏตฺวา กตจุณฺณกุณฺฑกานิ **สตฺตุ** นามฯ สมปากภชฺชิตานํ ปน อาตปสุกฺขานํ วา ตณฺฑุลานํ จุณฺณกุณฺฑกานิ สตฺตุสงฺขฺยํ น คจฺฉนฺติฯ **ยวสมฺภโว**ติ อเญฺญหิ ปน มุคฺคาทีหิ กต**กุมฺมาโส** น ปวาเรตีติ อธิปฺปาโยฯ **อุทกสมฺภโว**ติ อิมินา กกฺกฏกสิปฺปิกสมฺพุกาทโยปิ สงฺคหํ คจฺฉนฺติฯ สเจ ยาคุปานกาเล เอกสฺมิํ ภาชเน ฐเปตฺวา มจฺฉมํสํ วา ขาทนฺติ, เต เจ อขาทโนฺต อญฺญํ ปวารณปฺปโหนกํ ปฏิกฺขิปติ, น ปวาเรติฯ ขาทิเตปิ สเจ มุเข อวสิฏฺฐํ นตฺถิ, ตทา ปฏิกฺขิปโนฺตปิ น ปวาเรติเยวฯ สเจ ปเตฺต อวสิฏฺฐํ อตฺถิ, มุเข นตฺถิ, ตเญฺจ อขาทิตุกาโม โหติ, อญฺญตฺถ วา คนฺตฺวา ขาทิตุกาโม, ตสฺมิํ ขเณ ปฏิกฺขิปโนฺตปิ น ปวาเรติเยวฯ

๗๘. **โภชน**นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๓๘-๒๓๙) ปญฺจสุ โภชเนสุ ยํ กิญฺจิ โภชนํฯ กปฺปิยํ วา อกปฺปิยํ วา ภุญฺชโนฺตติ สมฺพโนฺธฯ **นิเสธย**นฺติ กาเยนาภิหฏํ องฺคุลิจลนาทินา วา ภมุกวิกาเรน วา กุทฺธภาเวน โอโลเกน วา ปฏิกฺขิปโนฺต กาเยน วา ''อล''นฺติ วา ''น คณฺหามี''ติ วา ''มา อากิรา''ติ วา ''อปคจฺฉา''ติ วา อาทินา นเยน ปฏิกฺขิปโนฺต วาจาย วา นิเสธยโนฺตติ อโตฺถฯ **กปฺป**นฺติ กปฺปิยโภชนเมว ปฏิกฺขิปโนฺต โส ปวาเรติ, อกปฺปิยมํสํ วา โภชนํ วา ปฏิกฺขิปโนฺต น ปวาเรติฯ กสฺมา? ตสฺส ปฏิกฺขิปิตพฺพฏฺฐาเน ฐิตตฺตาฯ สเจ กปฺปิยโภชนํ ภุญฺชมาโน อกปฺปิยํ ปฏิกฺขิปติ, น ปวาเรติฯ กสฺมา? ตสฺส ปฏิกฺขิปิตพฺพโตฯ อิทานิ มิสฺสกนยํ ทเสฺสตุํ **''ตนฺนาเมนา''**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺรายํ ปิณฺฑโตฺถ – ตนฺนาเมน วา อิมนฺติ วา อภิหฏํ กปฺปิยํ นิเสธยํ ปวาเรยฺยาติฯ กึ วุตฺตํ โหติ? โย ปน มจฺฉมํสมิสฺสํ (กงฺขา. อฏฺฐ. ปฐมปวารณาสิกฺขาปทวณฺณนา; ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๓๘-๒๓๙) ยาคุํ พฺยญฺชนํ วา อาหริตฺวา ''มจฺฉํ คณฺหถ, มํสํ คณฺหถา''ติ วทติ, ตํ ปฏิกฺขิปโต ปวารณา โหติฯ สเจ ''ยาคุํ คณฺหถ, รสพฺยญฺชนํ คณฺหถา''ติ วทติ, ตํ ปฏิกฺขิปโต ปวารณา น โหติฯ กสฺมา? ตสฺสาปิ อตฺถิตายฯ สเจ ''อิมํ คณฺหถา''ติ สวตฺถุกํ กตฺวา เทติ, ตํ ปฏิกฺขิปโต ปวารณา โหติฯ ภตฺตมิสฺสเกปิ เอเสว นโยฯ สเจ อญฺญสฺส อภิหฏํ ปฏิกฺขิปติ, ปวารณา นตฺถิเยวฯ

๗๙-๘๐. อิทานิ ปวารณํ อชเนเนฺต ทเสฺสตุํ **''ลาชา''**ติอาทิ วุตฺตํฯ เอตฺถ **ลาชา ตํสตฺตุภตฺตานี**ติ (กงฺขา. อฏฺฐ. ปฐมปวารณาสิกฺขาปทวณฺณนา) ลาชา จ ลาเชหิ กตสตฺตุภตฺตานิ จาติ อโตฺถฯ มจฺฉมํสปูเวสุ ปน ปวารณา โหติ, ตสฺมา **''สุทฺธขชฺชโก''**ติ วุตฺตํฯ **ภฏฺฐปิฏฺฐ**นฺติ ปุเพฺพ อามกํ ปจฺฉา ภชฺชิตพฺพนฺติ วุตฺตํ โหติฯ เวฬุอาทีนํ วุตฺตาวเสสานํ ภตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **รสยาคุ รโส** ปกฺกยาคุฯ มํสาทีหิ อมิสฺสิตา **สุทฺธยาคุ**ฯ ปุถุกามยํ ปน ยํ กิญฺจิ ปวารณํ น ชเนติฯ

๘๑. **วุฏฺฐายา**ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๓๘-๒๓๙) อาสนา อุฏฺฐาย อติริตฺตํ น กาตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ สเจ ปวาเรตฺวา อาสนา น วุฏฺฐาติ ภิกฺขุ, ตสฺสาปิ อติริตฺตํ กาตุํ ลภติฯ **อภุเตฺตน จ โภชน**นฺติ เยน ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตรํ โภชนํ อนฺตมโส กุสเคฺคนาปิ น ภุตฺตํ, เตนาปิ อติริตฺตํ น กาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ เยน ปน อรุณุคฺคเมปิ ภุตฺตํ โหติ, โส เจ อปวาริโต อาสนา วุฏฺฐิโตปิ มชฺฌนฺหิกสมเยปิ ปุน กิญฺจิ อภุตฺวาปิ กาตุํ ลภติฯ **เยน ยํ วา ปุเร กต**นฺติ เยน ยํ วา ปุเพฺพ กตํ, เตน ตมฺปิ ปจฺฉา น กาตพฺพํฯ อเญฺญน ปน ตํ กาตุํ วฏฺฏตีติ วทนฺติฯ

๘๒. ยํ ผลํ วา กนฺทมูลํ วา ปญฺจหิ สมณกเปฺปหิ กตกปฺปิยํ อญฺญมฺปิ กปฺปิยโภชนํ วา กปฺปิยมํสํ วา, อิทํ กปฺปิยํ นาม, วุตฺตปฺปการวิปรีตํ อกปฺปิยํ นาม, ตสฺมึ อติริตฺตกรณํ น รุหติ, ยญฺจ ปฏิคฺคเหตฺวา น คหิตํ, ตสฺมิมฺปิ น รุหติ, เตน วุตฺตํ **''กปฺปิยํ คหิตเญฺจวา''**ติฯ **อุจฺจาริต**นฺติ กปฺปิยํ กาเรตุํ อาคเตน ภิกฺขุนา อีสกมฺปิ อุกฺขิตฺตํ วา อปนมิตํ วาติ อโตฺถฯ หตฺถปาสโต พหิ ฐิตํ กาตุํ น วฏฺฏติ, เตน วุตฺตํ **''หตฺถปาสค''**นฺติฯ **อติริตฺตํ กโรเนฺตว**นฺติ อติริตฺตํ กโรโนฺต **''อลเมตํ** สพฺพ''นฺติ วจีเภทํ กตฺวา **เอวํ ภาสตู**ติ อโตฺถฯ ''อลเมตํ สพฺพ''นฺติ ติกฺขตฺตุํ วตฺตพฺพํ, อยํ กิร อาจิโณฺณฯ วินยธรา กิร ปน ''สกึ เอว วตฺตพฺพ''นฺติ วทนฺติฯ **อลเมตํ สพฺพ**นฺติ อิทมฺปิ โว อธิกํ, อิโต อญฺญํ น ลจฺฉสีติ อโตฺถฯ

๘๓. **อนุปสมฺปนฺนหตฺถค**นฺติ กปฺปิยํ กโรเนฺตน ปน อนุปสมฺปนฺนสฺส หเตฺถ ฐิตํเยว น กาตพฺพํ, ตํ ปน อเญฺญน ภิกฺขุนา ปฏิคฺคหาเปตฺวา ตสฺส หเตฺถ ฐิตํ อติริตฺตํ กตฺวา อนุปสมฺปนฺนสฺส ทาตุํ วฏฺฏติฯ อตฺตนา อาคนฺตฺวา อญฺญสฺส หเตฺถ จ **เปสยิตฺวาปิ กาเรตุํ ลพฺภเต**ติ อโตฺถฯ **ตํ** ปน อติริตฺตการกํ ฐเปตฺวา อโญฺญ **สโพฺพ** ปวาริโตปิ อปฺปวาริโตปิ **ภุญฺชิตุํ** ลภตี

ติ อโตฺถฯ สเจ ปวาริโต ปริภุญฺชติ, ยถา อกเตน มิสฺสํ น โหติ, ตถา มุขญฺจ หตฺถญฺจ สุทฺธํ กตฺวา ภุญฺชิตพฺพํฯ คิลานสฺส ภุตฺตาวเสสมฺปิ ตสฺส ‘‘อชฺช วา เสฺว วา ขาทิสฺสตี’’ติ อาหฏมฺปิ อนติริตฺตกตํ ภุญฺชิตุํ วฏฺฏตีติฯ ปวารณาวินิจฺฉโยฯ

ปวารณานิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. กาลิกนิเทฺทสวณฺณนา

๘๔. อิทานิ เย เต จตฺตาโร กาลิกา มุนินา วุตฺตา ‘‘ยาวกาลิกํ ยามกาลิกํ สตฺตาหกาลิกํ ยาวชีวิก’’นฺติ, เต ทเสฺสตุํ **‘‘กาลิกา จา’’**ติ ปทํ อุทฺธฏํฯ ตตฺถ (ปาจิ. ๒๕๔-๒๕๖; ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๕๓-๒๕๖) กตเม เต กาลิกาติ เจ, เต ทเสฺสตุํ **‘‘ยาวกาลิก’’**นฺติอาทิมาหฯ เตสุ อรุณุคฺคมนโต ยาว ฐิตมชฺฌนฺหิกา ภุญฺชิตพฺพโต **ยาวกาลิกํ**ฯ อรุณุคฺคมนโต ยาว ยามาวสานา ปิปาสาย สติ ปิปาสเจฺฉทนตฺถํ ปาตพฺพโต ยาโม กาโล อสฺสาติ **ยามกาลิกํ**ฯ เตน อุปสเมตพฺพ อาพาเธ สติ ยาว สตฺตาหา ปริภุญฺชิตพฺพโต **สตฺตาหกาลิกํ**ฯ อาพาเธ สติ ยาวชีวํ ปริหริตฺวา ภุญฺชิตพฺพโต **ยาวชีวิกํ**ฯ

๘๕. เตสุ ยาวกาลิกํ ทเสฺสตุํ **‘‘ปิฏฺฐํ มูลํ ผลํ ขชฺช’’**นฺติอาทิมาหฯ เอตฺถ (ปาจิ. ๒๔๘-๒๕๐; ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๔๘-๒๔๙) **ปิฏฺฐขาทนียํ** นาม สตฺตนฺนํ ตาว ธญฺญานํ ธญฺญานุโลมานํ อปรณฺณานญฺจ ปิฏฺฐํ ปนสปิฏฺฐํ ลพุชปิฏฺฐํ อมฺพาฏกปิฏฺฐํ สาลปิฏฺฐํ โธตกตาลปิฏฺฐํ ขีรวลฺลิปิฏฺฐญฺจาติ เอวมาทีนิ เตสุ เตสุ ชนปเทสุ ปกติอาหารวเสน มนุสฺสานํ ขาทนียตฺถญฺจ โภชนียตฺถญฺจ ผรณกานิ ปิฏฺฐานิ ยาวกาลิกานิฯ อิมินาว ลกฺขเณน **มูลขาทนียา**ทีสุปิ ยาวกาลิกลกฺขณํ เวทิตพฺพํ, อติวิตฺถารภเยน สํขิตฺตํฯ **โครโส** นาม ขีรทธิตกฺกรโสฯ **ธญฺญโภชน**นฺติ สานุโลมานิ สตฺตธญฺญานิ จ ปญฺจวิธโภชนญฺจาติ อโตฺถฯ **ยาคุสูปปฺปภุตโย**ติ เอตฺถ ปภุติ-สเทฺทน กนฺทขาทนียํ มุฬาลขาทนียํ มตฺถกขาทนียํ ขนฺธขาทนียํ ตจขาทนียํ ปตฺตขาทนียํ ปุปฺผขาทนียํ อฏฺฐิขาทนียํ นิยฺยาสขาทนียนฺติ อิมานิ สงฺคหิตานีติ เวทิตพฺพานิฯ

ตตฺริทํ มุขมตฺตนิทสฺสนํ – ภิสสงฺขาโต ปทุมปุณฺฑรีกกโนฺท ปิณฺฑาลุมสาลุกอาทโย วลฺลิกโนฺท อาลุวกโนฺท ตาลกโนฺทติ เอวมาทิ **กนฺทขาทนียํ**ฯ ปทุมมุฬาลาทโย **มุฬาลขาทนียํ**ฯ ตาลหินฺตาลกุนฺตาลเกตกนาฬิเกรปูครุกฺขขชฺชูรีอาทีนํ กฬีรสงฺขาตา มตฺถกา **มตฺถกขาทนียํ**ฯ อุจฺฉุขโนฺธ นีลุปฺปลรตฺตุปฺปลกุมุทโสคนฺธิกานํ ปุปฺผทณฺฑกานีติ เอวมาทิ **ขนฺธขาทนียํฯ ตจขาทนียํ** อุจฺฉุตโจ เอว เอโก ยาวกาลิโก, โสปิ สรโสฯ มูลกํ ขารโก จจฺจุ ตมฺพุโก ตณฺฑุเลยฺยโกติ เอวมาทิ **ปตฺตขาทนียํ**ฯ มูลกปุปฺผํ ขารกปุปฺผํ จจฺจุปุปฺผํ ตมฺพุกปุปฺผนฺติ เอวมาทิ **ปุปฺผขาทนียํ,** อโสกปุปฺผํ ปน ยาวชีวิกํฯ ลพุชปนสฏฺฐิอาทิ **อฏฺฐิขาทนียํฯ นิยฺยาสขาทนีเย** ยาวกาลิกํ นตฺถิฯ เอเต วุตฺตปฺปการา ยาวกาลิกา โหนฺตีติ อโตฺถฯ

๘๖. อิทานิ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อฏฺฐ ปานานิ อมฺพปานํ ชมฺพุปานํ โจจปานํ โมจปานํ มธุกปานํ มุทฺทิกปานํ สาลูกปานํ ผารุสกปาน’’นฺติ (มหาว. ๓๐๐) เอวํ วุตฺตํ อฏฺฐวิธํ ปานกํ ยามกาลิกํ นามาติ ทเสฺสตุํ **‘‘มธู’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๐๐) มธุชํ มุทฺทิกชํ สาลูกชํ โจจชํ โมจชํ อมฺพุชํ ชมฺพุชญฺจาติ เอวมโตฺถ คเหตโพฺพฯ เอตฺถ **มธุชํ** นาม มธุกานํ ชาติรเสน กตํ, ตํ ปน อุทกสมฺภินฺนเมว วฏฺฏติ, สุทฺธํ น วฏฺฏติฯ **มุทฺทิกปานํ** นาม มุทฺทิกา อุทเก มทฺทิตฺวา ปริสฺสาเวตฺวา คหิตํฯ **สาลูกปานํ** นาม รตฺตุปฺปลนีลุปฺปลาทีนํ กิญฺชกฺขเรหิ กตํฯ เสสานิ ปากฏาเนวฯ เอตฺถ ปน สเจ สยํ เอตานิ ยาวกาลิกวตฺถูนิ ปฏิคฺคเหตฺวา อุทเก มทฺทิตฺ

วา อาตเป อาทิจฺจปาเกน ปจิตฺวา ปริสฺสาเวตฺวา ปานกํ กโรติ, ตํ ปุเรภตฺตเมว กปฺปติฯ สเจ อนุปสมฺปเนน กตํ ลภติ, ตทหุปุเรภตฺตํ สามิสมฺปิ วฏฺฏติ, ปจฺฉาภตฺตํ นิรามิสปริโภเคน ยาว อรุณุคฺคมนา วฏฺฏติฯ อิมานิ อฏฺฐ ปานานิ สีตานิปิ อาทิจฺจปากานิปิ วฏฺฏนฺติ, อคฺคิปากานิ ปน น วฏฺฏนฺติ, ตสฺมา **“นคฺคิสนฺตตฺต”**นฺติ วุตฺตํฯ

๘๗. ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สพฺพํ ผลรสํ ฐเปตฺวา ธญฺญผลรส’’นฺติ (มหาว. ๓๐๐) วุตฺตตฺตา ธญฺญผลรโส ปน น วฏฺฏติ, เตน วุตฺตํ **“สานุโลมานิ ธญฺญานิ ฐเปตฺวา”**ติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สพฺพํ ปุปฺผรสํ ฐเปตฺวา มธุกปุปฺผรส’’นฺติ วุตฺตตฺตา มธุกปุปฺผรโส อาทิจฺจปาโก วา โหตุ อคฺคิปาโก วา, ปจฺฉาภตฺตํ น วฏฺฏติ, เตน วุตฺตํ **“มธุกปุปฺผมญฺญตฺรา”**ติฯ

๘๘. ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สพฺพํ ปตฺตรสํ ฐเปตฺวา ฑากรส’’นฺติ วุตฺตตฺตา อุทเกน ปกฺกานมฺปิ ยาวกาลิกปตฺตานํ รโส ปุเรภตฺตเมว วฏฺฏติ, สีโตทเกน มทฺทิตานํ รโส ยามกาลิกํฯ เตน วุตฺตํ **“ฐเปตฺวา ปกฺกฑากช”**นฺติฯ ยาวชีวิกปณฺณสฺส อุทเกน ปกฺกสฺส รโส ยาวชีวิโก โหติฯ

๘๙. อิทานิ สตฺตาหกาลิเก ทเสฺสตุํ **“สปฺปิ”**ติอาทิมาหฯ เอตฺถ (มหาว. ๒๖๐) ปน –

> ‘‘สปฺปิโนนีตเตลานิ, มธุผาณิตเมว จ;
> สตฺตาหกาลิกา สปฺปิ, เยสํ มํสมวาริต’’นฺติฯ –

ปาโฐ คเหตโพฺพฯ เอวํ ปน คหิเต วสา เตลคฺคหเณน คหิตาว โหติ ‘‘เตลํ นาม ติลเตลํ สาสปเตลํ มธุกเตลํ เอรณฺฑเตลํ วสาเตล’’นฺติ (ปารา. ๖๒๓; ปาจิ. ๒๖๐) เอวํ **ปาฬิยํ** วิตฺถาริตตฺตาฯ เอวํ ปน อคฺคเหตฺวา วสา จ ‘‘มธุผาณิต’’นฺติ ปาเฐ คหิเต ยาวกาลิกภูตา วสา สตฺตาหกาลิกาติ อาปเชฺชยฺย, ‘‘ยานิ โข ปน ตานิ คิลานานํ ภิกฺขูนํ ปฏิสายนียานิ เภสชฺชานิ, เสยฺยถิทํ – สปฺปิ นวนีตํ เตลํ มธุ ผาณิต’’นฺติ (ปารา. ๖๒๒) เอวํ ปเญฺจว ภควตา สตฺตาหกาลิกเภสชฺชานิ อนุญฺญาตานิ, ตโต อุตฺตริ ฉฏฺฐสฺส สตฺตาหกาลิกเภสชฺชสฺส อตฺถิตาปิ อาปชฺชติ, **เภสชฺชกฺขนฺธเกปิ** ภควตา ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, วสานิ เภสชฺชานิ อจฺฉวสํ มจฺฉวสํ สุสุกาวสํ สูกรวสํ คทฺรภวสํ กาเล ปฏิคฺคหิตํ กาเล นิปฺปกฺกํ กาเล สํสฏฺฐํ เตลปริโภเคน ปริภุญฺชิตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๒) เอวํ สตฺตาหกาลิกวเสน วสํ อนนุชานิตฺวา ตโต นิพฺพตฺตเตลเมว อนุญฺญาตํ, ตสฺมา ‘‘มธุผาณิตเมว จา’’ติ ปาเฐ อคฺคหิเต ปาฬิยา อฏฺฐกถาย จ วิรุชฺฌติฯ เถเรน ปน อุตฺตรวิหารวาสีนํ ขุทฺทสิกฺขาย อาคตนเยน วุตฺตํฯ เตสํ ปน –

> ‘‘สปฺปิ นวนีตํ เตลํ, มธุ ผาณิตปญฺจมํ;
> อจฺฉมจฺฉวสาทิ จ, โหนฺติ สตฺตาหกาลิกา’’ติฯ –

เอวมาคตํฯ อมฺหากํ ปน วิสุํ สตฺตาหกาลิเก อาคตฏฺฐานํ นตฺถีติ วทนฺติ, อุปปริกฺขิตพฺพํฯ

อิทานิ เตสุ สปฺปึ ทเสฺสตุํ **“เยสํ มํสปวาริต”**นฺติ วุตฺตํฯ ‘‘สปฺปินาม โคสปฺปิ วา อชิกาสปฺปิ วา มหึสสปฺปิ วาฯ เยสํ มํสํ กปฺปติ, เตสํ สปฺปิ, นวนีตํ นาม เตสํเยว นวนีต’’นฺติ (ปารา. ๖๒๓; ปาจิ. ๒๖๐) **ปาฬิยํ** วุตฺตตฺตา นวนีตํ ปน คหิตนฺติ น วิตฺถาริตํ , สปฺปิ ปน ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคหิตํ ตทหุ ปุเรภตฺตํ สามิสมฺปินิรามิสมฺปิ วฏฺฏติฯ ปจฺฉาภตฺตโต ปฏฺฐาย สตฺตาหํ นิรามิสํ ปริภุญฺชิตพฺพํฯ สตฺตาหาติกฺกเม สเจ เอกภาชเน ฐปิตํ, เอกํ นิสฺสคฺคิยํฯ สเจ พหูสุ, วตฺถุ

คณนาย นิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยานิฯ ปจฺฉาภตฺตํ ปฏิคฺคหิตํ สตฺตาหํ นิรามิสเมว วฏฺฏติฯ สปฺปิ ตาเปนฺตสฺส สามํปาโก น โหติ, ''นวนีตํ ปน ตาเปนฺตสฺส หิ สามํปาโก น โหติ, สามํปเกฺกน ปน เตน สทฺธึ อามิสํ น วฏฺฏตี''ติ จ ''สเจ อนุปสมฺปนฺเนน ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคหิตนวนีเตน สปฺปึ กตฺวา เทติ, ปุเรภตฺตํ สามิสํ วฏฺฏติฯ สเจ สยํ กโรติ, สตฺตาหํ นิรามิสเมว วฏฺฏตี''ติ จ **สมนฺตปาสาทิกายํ** (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๒๒) นวนีตมฺหิเยว สามํปากตา วุตฺตา, น สปฺปิมฺหิฯ ยํ ปน **กงฺขาวิตรณิยํ** วุตฺตํ ''นิพฺพตฺติตสปฺปิ วา นวนีตํ วา ปจิตุํ วฏฺฏตี''ติ, ''ตํ ปน ตทหุ ปุเรภตฺตมฺปิ สามิสํ ปริภุญฺชิตุํ น วฏฺฏตี''ติ (กงฺขา. อฏฺฐ. เภสชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา) จ, ตตฺถ ยาวกาลิกวตฺถุนา อสมฺมิสฺสํ สุโธตํ นวนีตํ สนฺธาย ''ปจิตุํ วฏฺฏตี''ติ วุตฺตํฯ สยํปจิตสตฺตาหกาลิเกน สทฺธึ ยทิ อามิสํ ภุญฺชติ, ตํ อามิสํ สยํปกฺกสตฺตาหกาลิเกน มิสฺสิตํ อตฺตโน ยาวกาลิกภาวํ สตฺตาหกาลิเกน คณฺหาเปติ, ตถา จ สติ ยาวกาลิกํ อปกฺกมฺปิ สยํปกฺกภาวํ อุปคจฺฉตีติ ''สามิสํ ปริภุญฺชิตุํ น วฏฺฏตี''ติ วุตฺตํฯ ยถา สยํปกฺกสตฺตาหกาลิกวสาเตลํ สยํภชฺชิตสาสปาทิยาวชีวิกวตฺถูนํ เตลญฺจ สามิสํ ตทหุ ปุเรภตฺตมฺปิ น วฏฺฏติ, ตถา นวนีตสปฺปีติ เวทิตพฺพํฯ วกฺขติ จ อาจริโย –

''ยาวกาลิกอาทีนิ, สํสฏฺฐานิ สหตฺตนาฯ คาหาปยนฺติ สพฺภาว''นฺติ จ,

''เตเหว ภิกฺขุนา ปกฺกํ, กปฺปเต ยาวชีวิกํ;
นิรามิสญฺจ สตฺตาหํ, สามิเส สามปากตา''ติ จฯ

ยา ปน **สมนฺตปาสาทิกายํ** นวนีตมฺหิ สามํปากตา วุตฺตา, สา ตกฺกาทิสมฺมิสฺสํ อโธตนวนีตํ สนฺธาย วุตฺตาฯ ตสฺมา วิญฺญูนํ สมนฺตปาสาทิกาปิ กงฺขาวิตรณีปิ สเมนฺติ, ตํ นวนีตํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ อาจริยา วทนฺติฯ อิทเมว ยุตฺตํฯ ยทิ สปฺปิมฺหิ สามํปากตา โหติ, อวสฺสํเยว สมนฺตปาสาทิกายํ วุเจฺจยฺย, ตตฺถ ปน ''สปฺปิ ตาว ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคหิตํ, ตทหุ ปุเรภตฺตํ สามิสมฺปิ นิรามิสมฺปิ ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตี''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๒๒) หิ วุตฺตํ, น ปจนวิธานํฯ มนุสฺสสปฺปินวนีตานํ, อเญฺญสมฺปิ หตฺถิอสฺสาทีนํ อกปฺปิยมํสสปฺปินวนีตานํ สตฺตาหาติกฺกเม ทุกฺกฏํฯ กึ ปน ตํ ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตีติ? อาม วฏฺฏติฯ กสฺมา? ปฏิเกฺขปาภาวา จ สพฺพอฏฺฐกถาสุ อนุญฺญาตตฺตา จฯ ''เยสํ มํสํ กปฺปติ, เตสํ สปฺปิ, นวนีต''นฺติ (ปารา. ๖๒๓) อิทํ ปน นิสฺสคฺคิยวตฺถุํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ, น อเญฺญสํ วารณตฺถายฯ

๙๐. อิทานิ เตลํ ทเสฺสตุํ **''เตลํ ติลวเสรณฺฑมธุสาสปสมฺภว''**นฺติอาทิมาหฯ เอตฺถ ติลาทีหิ สมฺภวํ นิพฺพตฺตํ เตลนฺติ สมฺพนฺโธฯ เอตฺถ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๐๐) ปน ปุเรภตฺตํ ติเล ปฏิคฺคเหตฺวา กตเตลํ ปุเรภตฺตํ สามิสมฺปิ วฏฺฏติ, ปจฺฉาภตฺตโต ปฏฺฐาย สวตฺถุกปฺปฏิคฺคหิตตฺตา อนโชฺฌหรณียํฯ ปจฺฉาภตฺตํ ปฏิคฺคเหตฺวา กตเตลํ อนโชฺฌหรณียํ, สีสมกฺขนาทีสุ อุปเนตพฺพํฯ เอรณฺฑมธุกสาสปฏฺฐีนิ ปฏิคฺคเหตฺวา สเจ ตานิ ภชฺชิตฺวา เตลํ กโรติ, ตทหุ ปุเรภตฺตมฺปิ สามิสํ น วฏฺฏติ, สามํปากตา โหติฯ สเจ อภชฺชิตฺวา กโรติ, ตทหุ ปุเรภตฺตํ สามิสมฺปิ วฏฺฏติ, ปจฺฉาภตฺตโต ปฏฺฐาย นิรามิสเมว วฏฺฏติ, ปริภุญฺชิตพฺพวตฺถูนํ ยาวชีวิกตฺตา สวตฺถุกปฺปฏิคฺคหเณ โทโส นตฺถีติฯ เตลคฺคหณตฺถาย เอรณฺฑกฏฺฐิอาทีนิ ปฏิคฺคเหตฺวา สตฺตาหํ อติกฺกามยโต ทุกฺกฏํฯ ตถา ปาฬิยํ อนาคตานิ อทสฺสิตานิ โกสมฺพกกุสุมฺภาทีนํ เตลานิฯ

อิทานิ มธุวิกตึ ทเสฺสตุํ **''ขุทฺทาภมรมธุกริ-มกฺขิกาหิ กต''**นฺติ วุตฺตํฯ ตตฺถ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๒๓) **ขุทฺทา**ติ ขุทฺทมกฺขิกาฯ **ภมรา**ติ มหาภมรมกฺขิกา ฯ ทณฺฑเกสุ มธุกรา **มธุกริมกฺขิกา** นามฯ เอตาหิ ตีหิ มกฺขิกาหิ กตํ มธุ นามาติ อโตฺถฯ ''มธุ นาม มกฺขิกามธู''ติ

ปาฬิยํ (ปารา. ๖๒๓; ปาจิ. ๒๖๐) วุตฺตตฺตา อเญฺญหิ ตุมฺพฏกาทีหิ กตํ สตฺตาหกาลิกํ น โหตีติ เวทิตพฺพํฯ

อิทานิ ผาณิตํ ทเสฺสตุํ **“รสาทิอุจฺฉุวิกติ, ปกฺกาปกฺกา จ ผาณิต”**นฺติ อาหฯ ปกฺกา จ อปกฺกา จ รสาทิอุจฺฉุวิกติ ผาณิตนฺติ อโตฺถฯ มธุกปุปฺผผาณิตํ ปุเรภตฺตํ สามิสํ วฎฺฎติ, ปจฺฉาภตฺตโต ปฎฺฐาย สตฺตาหํ นิรามิสเมว วฎฺฎติฯ ตสฺส สตฺตาหาติกฺกเม ทุกฺกฎํฯ จิญฺจผาณิตญฺจ อมฺพผาณิตญฺจ ยาวกาลิกเมวฯ

๙๑. อิทานิ เอเตสุ วสาเตลสฺส โอทิสฺส อนุญฺญาตตฺตา ตํ วิสุํ อุทฺธริตฺวา ทเสฺสตุํ **“สวตฺถุปกฺกา สามํ วา”**ติอาทิมาหฯ สตฺตวิธญฺหิ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๖๒๓) โอทิสฺสํ นาม พฺยาโธทิสฺสํ ปุคฺคโลทิสฺสํ กาโลทิสฺสํ สมโยทิสฺสํ เทโสทิสฺสํ วโสทิสฺสํ เภสโชฺชทิสฺสนฺติฯ

ตตฺถ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อมนุสฺสิกาพาเธ อามกมํสํ อามกโลหิต’’นฺติ (มหาว. ๒๖๔) วุตฺตํ, อิทํ **พฺยาโธทิสฺสํ** นามฯ เอตฺถ ปน กาเลปิ วิกาเลปิ กปฺปิยากปฺปิยมํสโลหิตํ วฎฺฎติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, โรมนฺถกสฺส โรมนฺถน’’นฺติ (จูฬว. ๒๗๓) เอวํ อนุญฺญาตํ **ปุคฺคโลทิสฺสํ** นามฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, จตฺตาริ มหาวิกฎานิ ทาตุํ คูถํ มุตฺตํ ฉาริกํ มตฺติก’’นฺติ (มหาว. ๒๖๘) เอวํ สปฺปทฎฺฐกาเล อปฺปฎิคฺคหิตกํ อนุญฺญาตํ **กาโลทิสฺสํ** นามฯ คณโภชนาทิ **สมโยทิสฺสํ** นามฯ คณงฺคณูปาหนานิ **เทโสทิสฺสํ** นามฯ **วโสทิสฺสํ** นาม ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, วสานิ เภสชฺชานี’’ติ (มหาว. ๒๖๒) เอวํ วสานาเมน อนุญฺญาตํฯ ตํ ฐเปตฺวา มนุสฺสวสํ สเพฺพสํ กปฺปิยากปฺปิยวสานํ เตลํ ตํตทตฺถิกานํ เตลปริโภเคน ปริภุญฺชิตุํ วฎฺฎติฯ **เภสโชฺชทิสฺสํ** นาม ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ตานิ ปญฺจ เภสชฺชานี’’ติ (มหาว. ๒๖๑) เอวํ เภสชฺชนาเมน วุตฺตานิ สปฺปิอาทีนิ ปญฺจฯ

ยถา ปน ขีรทธิอาทีหิ ปกฺกเตลํ ปจฺฉาภตฺตํ น วฎฺฎติ, น เอวมิทํฯ อิทํ ปน เตลํ สวตฺถุกปกฺกมฺปิ วฎฺฎติ, ตํ ทเสฺสตุํ ‘‘สวตฺถุปกฺกา สามํ วา’’ติ วุตฺตํฯ วสํ โอโลเกตฺวา ‘‘สวตฺถุปกฺกา’’ติ วุตฺตํฯ สามํ ปกฺกา วาติ อโตฺถฯ ยถา สวตฺถุกปฺปฎิคฺคหิตตฺตา สามํปกฺกตฺตา ทธิอาทีหิ ปกฺกเตลํ อตฺตนา กตํ ปุเรภตฺตมฺปิ น วฎฺฎติ, น เอวมิทํฯ อิทํ ปน อตฺตนา สวตฺถุกปกฺกมฺปิ ปุเรภตฺตมฺปิ ปจฺฉาภตฺตมฺปิ วฎฺฎตีติ อโตฺถฯ เอตฺถ ปน การณูปจาเรน วสาเตลํ ‘‘วสา’’ติ วุตฺตํฯ

กาเลติ ปุเรภตฺตกาเล ปเรหิ วา อตฺตนา วา ปกฺกาติ อโตฺถฯ ปจฺฉาภตฺตํ ปน ปจิตุํ น วฎฺฎติ ‘‘กาเล ปฎิคฺคหิตํ กาเล นิปฺปกฺกํ กาเล สํสฎฺฐ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๒) วุตฺตตฺตาฯ ตสฺมา ‘‘กาเล’’ติ วุตฺตํฯ โย ปน วิกาเล ปฎิคฺคเหตฺวา วิกาเล ปจิตฺวา วิกาเล ปริสฺสาเวตฺวา ปริภุญฺชติ, โส ตีณิ ทุกฺกฎานิ อาปชฺชติฯ

อมานุสาติ เอตฺถ (มหาว. ๒๖๒) ปน อจฺฉวสาทีนํ อนุญฺญาตตฺตา ฐเปตฺวา มนุสฺสวสํ สเพฺพสํ อกปฺปิยมํสานํ วสา อนุญฺญาตาติ เวทิตพฺพาฯ มํเสสุ หิ มนุสฺสหตฺถิมํสาทีนิ ทส มํสานิ ปฎิกฺขิตฺตานิ, วสา ปน เอกา มนุสฺสวสา เอวฯ

อนุปสมฺปเนฺนน (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๖๒๓) กตนิพฺพฎฺฎิตวสาเตลํ ปุเรภตฺตํ ปฎิคฺคหิตํ ปุเรภตฺตํ สามิสมฺปิ วฎฺฎติ, ปจฺฉาภตฺตโต ปฎฺฐาย สตฺตาหํ นิรามิสเมว วฎฺฎติฯ ยํ ปเนตฺถ สุขุมรชสทิสํ มํสํ วา นฺหารุ วา อฎฺฐิ วา โลหิตํ วา, ตํ อโพฺพหาริกํฯ สเจ สยํ กโรติ, ปุเรภตฺตํ ปฎิคฺคเหตฺวา ปจิตฺวา ปริสฺสาเวตฺวา สตฺตาหํ นิรามิสเมว ปริภุญฺชิตพฺพํฯ นิรามิสปริโภคญฺหิ สนฺธาย อิทํ วุตฺตํ ‘‘กาเล ปฎิคฺคหิตํ กาเล นิปฺปกฺกํ กาเล สํสฎฺฐํ เตลปริโภเคน ปริภุญฺชิตุ’’นฺติ

(มหาว. ๒๖๒)ฯ **อเญฺญสนฺ**ติ สปฺปิอาทีนํฯ **วตฺถุนฺ**ติ ยาวกาลิกภูตํ วตฺถุํฯ ยาวกาลิกวตฺถูนํ วตฺถุํ น ปเจติ สมฺพนฺโธฯ

๙๒. อิทานิ ยาวชีวิกวิกตึ ทเสฺสตุํ **"หลิทฺที"**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถายมนฺตฺตานปทโตฺถ (มหาว. ๒๖๓; ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๔๘-๒๔๙) – **ปญฺจมูลาทิกญฺจาปี**ติ เอตฺถ ทฺวิปญฺจมูเลน สทฺธึ อญฺญานิปิ ตคฺคติกานิ มูลเภสชฺชานิ คหิตานีติ ญาตพฺพํฯ

๙๓-๕. พิฬงฺคาทีนิ ผลเภสชฺชานิฯ ตตฺถ (มหาว. ๒๖๓) **โคฏฺฐผลนฺ**ติ มทนผลนฺติ วทนฺติฯ กปฺปาสาทีนํ ปณฺณนฺติ สมฺพนฺโธฯ อิเม ปน วุตฺตปฺปการา มูลเภสชฺชผลเภสชฺชปณฺณเภสชฺชวเสน วุตฺตา สเพฺพ กปฺปิยาฯ อิเมสํ ปุปฺผผลปณฺณมูลา สเพฺพปิ กปฺปิยา ยาวชีวิกาเยวฯ ฐเปตฺวา อุจฺฉุนิยฺยาสํ สโพฺพ จ นิยฺยาโส สรสญฺจ อุจฺฉุชํ ตจํ ฐเปตฺวา สโพฺพ จ ตโจติ สมฺพนฺโธฯ

๙๖. มธุนา (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๒๓) อมกฺขิตํ **สุทฺธสิตฺถญฺจ**ฯ มธุมกฺขิตํ ปน สตฺตาหกาลิกเมวฯ **ยญฺจ กิญฺจี**ติ โอทนํ มํสํ อฏฺฐิอาทีนีติ อโตฺถฯ

๙๗. "ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ เนว ขาทนีเย ขาทนียตฺถํ ผรนฺติ, น โภชนีเย โภชนียตฺถํ ผรนฺติ, ตานิ ปฏิคฺคเหตฺวา ยาวชีวํ ปริหริตุํ, สติ ปจฺจเย ปริภุญฺชิตุํ , อสติ ปจฺจเย ปริภุญฺชนฺตสฺส อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา"ติ (มหาว. ๒๖๓) วุตฺตตฺตา **"อาหารตฺถมสาเธนฺตํ, สพฺพํ ตํ ยาวชีวิก"**นฺติ วุตฺตํฯ

๙๘. **สพฺพสฺสา**ติ คิลานสฺสาปิ อคิลานสฺสปีติ อโตฺถฯ **กาลิกตฺตยนฺ**ติ ยาวกาลิกํ วเชฺชตฺวา อวเสสํ สติ ปจฺจเย วิกาเล กปฺปตีติ อโตฺถฯ

๙๙. **ชนยนฺตฺโภ**ติ ชนยนฺติ อุโภฯ กึ วุตฺตํ โหติ? ยาวกาลิกยามกาลิกสงฺขาตา อุโภ กาลิกา อตฺตโน กาลมติกฺกมิตฺวา ปริภุตฺตา ปาจิตฺติํ ชนยนฺตีติ อโตฺถฯ กิญฺจ ภิโยฺย (มหาว. ๒๗๔; มหาว. อฏฺฐ. ๒๗๔; กงฺขา. อฏฺฐ. สนฺนิธิการกสิกฺขาปทวณฺณนา) – อุโภปิ ปเนเต อกปฺปิยกุฎิยํ วุตฺตา อโนฺตวุตฺถํ ทุกฺกฏญฺจ, ปุนทิวเส ปริภุญฺชโต สนฺนิธึ ปาจิตฺติยญฺจ ชนยนฺตีติ อโตฺถฯ

๑๐๐. **อนารุเฬฺห**ติ ปาฬิยํ อนาคเต มนุสฺสสปฺปิอาทิมฺหีติ อโตฺถฯ

๑๐๑. **นิสฺสคฺฏฺฐลทฺธนฺ**ติ (ปารา. ๖๒๔) วินยกมฺมํ กตฺวา ปุน ลทฺธนฺติ อโตฺถฯ **วิกปฺปนฺตสฺส สตฺตาเห**ติ สตฺตาหพฺภนฺตเร สามเณรสฺส "อิทํ สปฺปึ เตล"นฺติอาทินา นเยน นามํ คเหตฺวา "ตุยฺหํ วิกปฺปมี"ติ วา "อิตฺถนฺนามสฺส วิกปฺปมี"ติ วา สมฺมุขาปิ วา ปรมฺมุขาปิ วา วิกปฺปนฺตสฺส อนาปตฺตีติ สมฺพนฺโธฯ **ปาฬิยํ** ปน "อนาปตฺติ อโนฺตสตฺตาเห อธิฏฺเฐติ, วิสฺสเชฺชติ, นสฺสติ, วินสฺสติ, ฑยฺหติ, อจฺฉินฺทิตฺวา คณฺหนฺติ, วิสฺสาสํ คณฺหนฺตี"ติ (ปารา. ๖๒๕) เอตฺตกเมว วุตฺตํ, "วิกปฺปมี"ติ อิทํ ปน นตฺถิฯ กิญฺจาปิ นตฺถิ, อถ โข "อนธิฏฺฐิเต อธิฏฺฐิตสญฺญี นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํ, อวิกปฺปิเต วิกปฺปิตสญฺญี นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติย"นฺติ (ปารา. ๖๒๔) **อาปตฺติวาเร** อาคตตฺตา เถเรน ทสฺสิตํฯ ตํ ทเสฺสเนฺตนาปิ สเจ อุปสมฺปนฺนสฺส วิกปฺปติ, อตฺตโน เอว สนฺตกํ โหติ, ปฏิคฺคหณมฺปิ น วิชหติ, ตสฺมา อุปสมฺปนฺนวเสน อทเสฺสตฺวา อนุปสมฺปนฺนวเสน ทสฺสิตํฯ ตสฺส หิ วิกปฺปิเต ปฏิคฺคหณมฺปิ วิชหติ, อาปตฺติปิ น โหตีติฯ **อธิฏฺฐิโต**ติ อพฺภญฺชนาทีนิ อธิฏฺฐหนฺตสฺส อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ สเจ ปน สตฺตาหพฺภนฺตเร นิรเป

โกฺข หุตฺวา อนุปสมฺปนฺนสฺส ปริจฺจชติ, ปริจฺจตฺตตฺตา อนาปตฺติ, อิตรสฺส จ อปฺปฏิคฺคหิตตฺตา อุภินฺนมฺปิ กายิกปริโภโค วฏฺฏติฯ อนิสฺสคฺคิยตฺตา ปน พาหิรปริโภเคน วฏฺฏติฯ ‘‘ตานิ ปฏิคฺคเหตฺวา สตฺตาหปรมํ สนฺนิธิการกํ ปริภุญฺชิตพฺพานี’’ติ (ปารา. ๖๒๓) เอวํ นิยเมตฺวา อนุญฺญาตตฺตา วุตฺตํ **‘‘อญฺญสฺส ทททโตปิ จ อนาปตฺตี’’**ติฯ

๑๐๒. **สพฺภาว**นฺติ อตฺตโน สภาวํฯ ยสฺมา คาหาปยนฺติ, ตสฺมา เอวมุทีริตนฺติ วุตฺตนฺติ อโตฺถฯ อิทานิ วกฺขมานํ สนฺธาย **‘‘เอว’’**นฺติ วุตฺตํฯ

๑๐๓-๕. **สตฺตาหํ ยาวชีวิก**นฺติ (มหาว. ๓๐๕; มหาว. อฏฺฐ. กงฺขา. อฏฺฐ. สนฺนิธิการกสิกฺขาปทวณฺณนา) สตฺตาหกาลิกญฺจ ยาวชีวิกญฺจาติ อโตฺถฯ กึ วุตฺตํ โหติ? สตฺตาหกาลิกยาวชีวิกทฺวยํ เสสกาลิกสมฺมิสฺสํ สมฺภินฺนรสํ กตฺวา ปริภุญฺชโต สนฺนิธิปาจิตฺติ โหตีติ อุทีริตนฺติฯ ตทหุ ปฏิคฺคหิตํ ตทเหวาติ อโตฺถฯ **เสส**นฺติ สตฺตาหกาลิกยาวชีวิกทฺวยํฯ **อิตร**นฺติ ยาวชีวิกํฯ ปุเร ปฏิคฺคหิตํ วา โหตุ, ตทหุ วา ปฏิคฺคหิตํ, ยาวชีวิกํ สตฺตาหกาลิเกน สตฺตาหํ กปฺปตีติ เวทิตพฺพํฯ ‘‘ยาวกาลิเกน, ภิกฺขเว, ยามกาลิกํ, สตฺตาหกาลิกํ, ยาวชีวิกํ ตทหุ ปฏิคฺคหิตํ กาเล กปฺปติ, โน วิกาเลฯ ยามกาลิเกน, ภิกฺขเว, สตฺตาหกาลิกํ, ยาวชีวิกํ ตทหุ ปฏิคฺคหิตํ ยาเม กปฺปติ, ยามาติกฺกเนฺต น กปฺปติฯ สตฺตาหกาลิเกน, ภิกฺขเว, ยาวชีวิกํ ปฏิคฺคหิตํ สตฺตาหํ กปฺปติ, สตฺตาหาติกฺกเนฺต น กปฺปตี’’ติ หิ **เภสชฺชกฺขนฺธเก** (มหาว. ๓๐๕) วุตฺตํฯ เอตฺถ ปน ‘‘ตทหุ ปฏิคฺคหิต’’นฺติ วิเสสวจนสฺส นตฺถิตาย ปุเร ปฏิคฺคหิตมฺปิ วฏฺฏตีติ สิทฺธนฺติฯ กาลิกวินิจฺฉโยฯ

กาลิกนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. ปฏิคฺคาหนิเทฺทสวณฺณนา

๑๐๖. อิทานิ ‘‘ปฏิคฺคาโห’’ติ ปทํ วิตฺถาเรตุํ **‘‘ทาตุกามาภิหาโร จา’’**ติอาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถ ทาตุกามสฺส อภิหาโร **ทาตุกามาภิหาโร**ฯ เอเตน อญฺญสฺส ปเตฺต ปกฺขิปิตุํ อาลุเลนฺตสฺส ผุสิตานิ อุฏฺฐหิตฺวา อญฺญสฺส ปเตฺต สเจ ปตนฺติ, ปฏิคฺคหณํ น รุหตีติ ทีปิตํ โหติฯ **เอรณกฺขม**นฺติ ถามมชฺฌิเมน ปุริเสน อุกฺขิปนกฺขมํ, ตโต มหเนฺต ปฏิคฺคหณํ น รุหติฯ **ติธา เทเนฺต**ติ กายกายปฺปฏิพทฺธนิสฺสคฺคิยานํ วเสน ติธา เทเนฺตฯ ตสฺส ภิกฺขุโน กายกายปฺปฏิพเทฺธหิ **ทฺวิธา คาโห**ติ อโตฺถฯ ปญฺจโงฺค เอวํ **ปญฺจเงฺคา**ฯ ทาตุกามาภิหาโร เอกํ, หตฺถปาโส เอกํ, เอรณกฺขมตา เอกํ, เทวมนุสฺสติรจฺฉานคเตสุ เอเกน ติธา ทานเมกํ, ทฺวิธา คาโห เอกนฺติ เอวํ ปญฺจงฺคานิ โหนฺติฯ

๑๐๗. อิทานิ เยน กายปฺปฏิพเทฺธน ปฏิคฺคหณํ น รุหติ, ตํ ทเสฺสตุํ **‘‘อสํหาริเย’’**ติอาทิมาหฯ ขาณุเก (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๖๕) พนฺธิตฺวา ฐปิตมญฺจาทิมฺหิ วา ผลเก วา ปาสาเณ วา อสํหาริเย น รุหตีติ อโตฺถฯ **ตตฺถชาเต** ปทุมินิปเณฺณ วา กึสุกปณฺณาทิมฺหิ วา น วฏฺฏติ, **สุขุเมจิญฺจอาทีนํ ปเณฺณ** วา น รุหติ, ยญฺจ มชฺฌิมปุริโส สนฺธาเรตุํ น สโกฺกติ, ตสฺมึ **อสยฺหภาเร จ ปฏิคฺคโห น รุหตี**ติ อโตฺถฯ

๑๐๘. อิทานิ ปฏิคฺคหณวิชหนํ ทเสฺสตุํ **‘‘สิกฺขามรณลิเงฺคหี’’**ติอาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถายํ ปิณฺฑโตฺถ – สิกฺขาปจฺจกฺขาเนน จ มรเณน จ ลิงฺคปริวตฺตเนน จ ‘‘น ตํ ทานิ ปริภุญฺชิสฺสามี’’ติ วา ‘‘น ปุน ปฏิคฺคเหตฺวา ปริภุญฺชิสฺสามี’’ติ วา เอวํ อนเปกฺขวิสฺสชฺชเนน จ โจราทีหิ

วา อเจฺฉทา จ อนุปสมฺปนฺนสฺส ทานา จ **คาโห** ปฏิคฺคาโห **อุปสมฺมติ** วิชหตีติฯ ภิกฺขุนิยา ปน สิกฺขาปจฺจกฺขานสฺส อภาวา วิพฺภมเนน จ วิชหตีติ คเหตพฺพํฯ

๑๐๙-๑๑๐

. อิทานิ ปฏิคฺคเหตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพํ ทเสฺสตุํ **“อปฺปฏิคฺคหิตํ สพฺพ”**นฺติอาทิ วุตฺตํฯ ตสฺสโตฺถ (กงฺขา. อฏฺฐ. ทนฺตโปนสิกฺขาปท) – จตุกาลิกปริยาปนฺนํ อนฺตมโส รชเรณุมฺปิ อปฺปฏิคฺคเหตฺวา สพฺพํ ปริภุญฺชโต ปาจิตฺติฯ อิทานิ อปฺปฏิคฺคเหตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพํ ทเสฺสตุํ **“สุทฺธญฺจ นาติพหล”**นฺติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **สุทฺธญฺจา**ติ อเญฺญสํ รเสน อสมฺมิสฺสํฯ หิโมทกสมุโทฺททกาทีสุ ปฏิคฺคหณกิจฺจํ นตฺถิฯ โลณญฺจ อสฺสุ จ **โลณสฺสุ**ฯ เอตฺถ โลณํ นาม สรีเร อุฏฺฐิตํฯ เอตานิ ปน สพฺพานิ อวิจฺฉินฺนาเนว กปฺปนฺติ, เนตรานิฯ

๑๑๑. อิทานิ อนงฺคลคฺคานิปิ ทเสฺสตุํ **“คูถมตฺติกมุตฺตานี”**ติอาทิมาหฯ **ตถาวิเธ**ติ ตถาวิเธ กาเล, สปฺปทฏฺฐกาเลติ อโตฺถฯ อเญฺญสํ ปน อปฺปฏิคฺคหิตํ อนงฺคลคฺคํ น วฏฺฏติฯ กสฺมา ? ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยํ กโรโนฺต ปฏิคฺคณฺหาติ, เสฺวว ปฏิคฺคโห กโต, น ปุน ปฏิคฺคเหตโพฺพ’’ติ (มหาว. ๒๖๘) วุตฺตตฺตาฯ

๑๑๒. **ทุรูปจิเณฺณ**ติ ทุปฺปรามเฏฺฐ ผลิกรุกฺขวลฺลิอาทิํ จาเลนฺตสฺส วา อามิสภริตภาชนํ อปฺปฏิคฺคหิตํ ปรามสนฺตสฺส วา ทุรูปจิณฺณทุกฺกฏํ โหตีติ อโตฺถฯ **รโชกิเณฺณ**ติ ภิกฺขาย จรนฺตสฺส ปเตฺต ปติตรชํ อปฺปฏิคฺคเหตฺวา ปุน ภิกฺขํ คณฺหโต วินยทุกฺกฏํ โหตีติ อโตฺถฯ **อถุคฺคหปฺปฏิคฺคเห**ติ อถ อุคฺคหปฺปฏิคฺคเห, อตฺตนา เอว อุคฺคเหตฺวา คหิเตติ อโตฺถฯ อกปฺปิยกุฏิยํ อโนฺตวุตฺเถ จ ยตฺถ กตฺถจิ ภิกฺขุนา สยํปเกฺก จ อตฺตนา วา ปเรน วา อกปฺปิยกุฏิยํ อโนฺตปเกฺก จาติ สพฺพตฺถ ทุกฺกฏนฺติ อธิปฺปาโยฯ ปฏิคฺคาหวินิจฺฉโยฯ

ปฏิคฺคาหนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. อกปฺปิยมํสนิเทฺทสวณฺณนา

๑๑๓. อิทานิ มํเสสุ ปฏิปชฺชิตพฺพาการํ ทเสฺสตุํ **“มํเสสุ จ อกปฺปิย”**นฺติ อุทฺธฏํฯ อกปฺปิยมํสมฺหิ ทสฺสิเต กปฺปิยมํสํ ทสฺสิตเมว โหติ ปาริเสสนเยนฯ **อุรคสฺส จา**ติ เอตฺถ สโพฺพปิ อุรโค น กปฺปติฯ

๑๑๔. เอตฺตาวตา ชาติวเสน ทสวิธมฺปิ อกปฺปิยมํสํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ กปฺปิยมํเสสุปิ อกปฺปิยวิธิํ ทเสฺสตุํ **“อุทฺทิสฺสกตมํสญฺจ, ยญฺจ อปฺปฏิเวกฺขิต”**นฺติ วุตฺตํฯ ตตฺถ ปญฺจสุ สหธมฺมิเกสุ ยสฺส กสฺสจิ ยํ กิญฺจิ อุทฺทิสฺส กตํ **อุทฺทิสฺสกตํ** นาม, ตํ ปน ชานิตฺวา ปริภุญฺชิตุํ สเพฺพสมฺปิ น วฏฺฏติ, อชานนฺตานํ อนาปตฺติฯ มเจฺฉสุปิ เอเสว นโยฯ **อปฺปฏิเวกฺขิต**นฺติ อนุปปริกฺขิตํ, อนาปุจฺฉิตนฺติ อโตฺถฯ ‘‘น ภิกฺขเว อปฺปฏิเวกฺขิตฺวา มํสํ ปริภุญฺชิตพฺพํ, โย ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๒๘๑) วุตฺตํฯ มเจฺฉสุ ปน อาปุจฺฉนกิจฺจํ นตฺถิ อกปฺปิยมจฺฉานํ นตฺถิตายาติ วทนฺติฯ อิทานิ เอเตสุ อาปตฺติเภทํ ทเสฺสตุํ **“ถุลฺลจฺจย”**นฺติอาทิมาหฯ ตํ สพฺพํ (กงฺขา. อฏฺฐ. สนฺนิธิการกสิกฺขาปทวณฺณนา) อุตฺตานเมวฯ

๑๑๕. อิทานิ น เกวลํ อิเมสํ มนุสฺสาทีนํ มํสเมว อกปฺปิยํ, อฏฺฐิอาทีนิปิ อกปฺปิยานีติ ทเสฺสตุํ **“อฏฺฐีปี”**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ (มหาว. อฏฺฐ ๒๘๑) **โลมเมฺปส**นฺติ โลมมฺปิ เอสํ อกปฺปิย

มํสวตฺถูนนฺติ อโตฺถฯ **สจิตฺตกํ วา**ติ เอเตสุ ปน อุทฺทิสฺสกตเมว สจิตฺตกํ, เสสา อจิตฺตกาติฯ อกปฺปิยมํสวินิจฺฉโยฯ

อกปฺปิยมํสนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๑. นิสฺสคฺคิยนิเทฺทสวณฺณนา

๑๑๖-๗. อิทานิ อโจฺจฬาริกานํ วเสน ทเสฺสตุํ **“อรูปิย”**นฺติอาทิ อารทฺธํฯ อญฺญถาปิ ยุตฺติ ปริเยสิตพฺพาฯ ตตฺถายํ สเงฺขปโตฺถ (ปารา. ๕๙๑; ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๘๙; กงฺขา. อฏฺฐ. ชาตรุปสิกฺขาปทวณฺณนา) – โย รูปิเยน อรูปิยญฺจ ปริวเตฺตยฺย, โย จ อิตเรน จ อรูปิเยน รูปิยํ ปริวเตฺตยฺย, ตสฺส นิสฺสคฺคิยํ โหตีติฯ

อิทานิ รูปิยญฺจ อรูปิยญฺจ ทเสฺสตุํ **“อิธ รูปิย”**นฺติอาทิ อารทฺธํฯ เอตฺถ (ปารา. ๕๘๙; กงฺขา. อฏฺฐ. ชาตรุปสิกฺขาปทวณฺณนา) **สชฺฌุ สิงฺคี**ติ **สชฺฌู**ติ รชตํฯ **สิงฺคี**ติ สุวณฺณํฯ ตมฺพโลหาทีหิ วา ทารูหิ วา ปเณฺณหิ วา ลาขาย วา รูปํ สมุฏฺฐาเปตฺวา วา อสมุฏฺฐาเปตฺวา วา กตํ จมฺมพีชมยมฺปิยํ ยํ เทเส โวหารํ คจฺฉติ, อิทํ **โวหารูปคมาสกํ** นามฯ อิทมิธ รูปิยนฺติ อธิเปฺปตํฯ วตฺถาทิ จ มุตฺตาทิ จ **วตฺถมุตฺตาทิฯ อิตร**นฺติ อรูปิยํ กปฺปิยวตฺถุญฺจ ทุกฺกฏวตฺถุญฺจฯ กึ วุตฺตํ โหติ? วตฺถํ สุตฺตํ ผาโล ปฏโก กปฺปาโส อเนกปฺปการํ อปรณฺณํ สปฺปิ นวนีตํ เตลํ มธุ ผาณิตาทิเภสชฺชญฺจาติ อิทํ **กปฺปิยวตฺถุ** นามฯ มุตฺตา มณิ เวฬุริโย สโงฺขสิลา ปวาฬํ โลหิตโงฺค มสารคลฺลํ สตฺต ธญฺญานิ ทาสี ทาโส เขตฺตํ วตฺถุ ปุปฺผารามผลารามาทโยติ อิทํ **ทุกฺกฏวตฺถุ** นาม, ตทุภยํ อรูปิยํ นามาติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๑๘. เอตฺตาวตา รูปิยสํโวหารํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ กยวิกฺกยํ ทเสฺสตุํ **“อิมํ คเหตฺวา”**ติ อาทิมาห ฯ ตตฺถ **อิม**นฺติ ตณฺฑุลาทิกํ กปฺปิยภณฺฑํ **คเหตฺวา** วา โอทนาทึ **ภุตฺวา วา “อิมํ** วตฺถาทิกํ กปฺปิยภณฺฑํ **เทหิ, อิมํ** รชนปจนาทิกํ **กร,** รชนกฏฺฐาทิมา **นย, อิมํ** วา ตว **เทมิ,** ตฺวํ ปน อิมญฺจ อิมญฺจ อาหร, **กร, เทหี**”ติ เอวํ **กยวิกฺกเย สมาปเนฺน นิสฺสคฺคี**ติ สมฺพโนฺธฯ

๑๑๙. อิทานิ ปริณามวเสน อาปตฺติเภทํ ทเสฺสตุํ **“อตฺตโน”**ติอาทิ อารทฺธํฯ ตตฺรายํ ปิณฺฑโตฺถ (ปารา. ๖๕๙; ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๕๘; กงฺขา. อฏฺฐ. ปริณตสิกฺขาปทวณฺณนา) – สงฺฆสฺส วา อญฺญสฺส วา นตํ ปริณตํ ลาภํ ลภิตพฺพํ จีวราทิปจฺจยํ อตฺตโน วา อญฺญสฺส วา ปริณาเมยฺย, นิสฺสคฺคิยอาทีนิ โหนฺตีติฯ กถํ? โย ปน มาตุสนฺตกมฺปิ สงฺฆสฺส ปริณตํ อตฺตโน ปริณาเมติ, นิสฺสคฺคิยํฯ อญฺญสฺส ปุคฺคลสฺส ปริณาเมติ, สุทฺธิกปาจิตฺติยํฯ อญฺญสฺส สงฺฆสฺส วา เจติยสฺส วา ปริณาเมติ, ทุกฺกฏํฯ โย ปน อญฺญปุคฺคลสฺส วา เจติยสฺส วา ปริณตํ อตฺตโน วา อญฺญปุคฺคลสฺส วา สงฺฆสฺส วา อญฺญเจติยสฺส วา ปริณาเมติ, ตสฺสาปิ ทุกฺกฏเมวาติฯ

๑๒๐. โย ปน **นิสฺสคฺคึ** นิสฺสชฺชิตพฺพํ **อนิสฺสชฺชิตฺวา** วินยกมฺมํ อกตฺวา ปริภุเญฺชยฺย, ตสฺส **ทุกฺกฏํ**ฯ โย วา ปเรน วินยกมฺมตฺถาย **นิสฺสฏฺฐํ สกสญฺญาย** น ทเทยฺย, ตสฺสาปิ **ทุกฺกฏํฯ อญฺญเถตร**นฺติ เอตฺถ **อญฺญถา**ติ เถยฺยสญฺญาย สเจ น ทเทยฺย, **อิตรํ** ตสฺส อคฺฆวเสน ปาราชิกญฺจ ถุลฺลจฺจยญฺจ ทุกฺกฏญฺจ โหตีติ อโตฺถฯ นิสฺสคฺคิยวินิจฺฉโยฯ

นิสฺสคฺคิยนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๒. ปาจิตฺติยนิเทฺทสวณฺณนา

๑๒๑. อิทานิ ปาจิตฺติยานิ ทเสฺสตุํ ‘‘ปาจิตฺตี’’ติ มาติกาปทํ อุทฺธริตฺวา **‘‘มุสาวาโทมสาวาเท, เปสุญฺญหรเณ’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ มุสาวาเท จ โอมสวาเท จ เปสุญฺญหรเณ จ ปาจิตฺติ วุตฺตาติ สมฺพนฺโธฯ เอวํ เสเสสุปิฯ เอตฺถ ปน ‘‘อทิฏฺฐํ, อสุตํ, อมุตํ , อวิญฺญาตํ, ทิฏฺฐํ, สุตํ, มุตํ, วิญฺญาต’’นฺติ (ปาจิ. ๓; ปาจิ. อฏฺฐ. ๓) ปุเพฺพปิ ‘‘มุสา ภณิสฺสามี’’ติ เจเตตฺวา วจนกฺขเณว ‘‘มุสา ภณามี’’ติ ชานิตฺวา ชานนฺตเสฺสว มุสาภณเน ปาจิตฺติ นาม อาปตฺติ โหตีติ อโตฺถฯ ยสฺส ภณติ, โส ตํ น สุณาติ, อาปตฺติ น โหติ (กงฺขา. อฏฺฐ. มุสาวาทสิกฺขาปทวณฺณนา)ฯ

‘‘โอมสวาโท นาม ทสหิ อากาเรหิ โอมสติ ชาติยาปิ นาเมนปิ โคเตฺตนปิ กเมฺมนปิ สิเปฺปนปิ อาพาเธนปิ ลิเงฺคนปิ กิเลเสนปิ อาปตฺติยาปิ อโกฺกเสนปี’’ติ (ปาจิ. ๑๕) เอวํ วุเตฺตหิ ทสหิ อากาเรหิ อุปสมฺปนฺนํ โย ขุํเสติ วเมฺภติ, อยํ โอมสติ นาม, ตสฺส ปาจิตฺตีติ อโตฺถฯ ปรมฺมุขา ภณนฺตสฺส ทุกฺกฏํ, ตถา ปาฬิยํ อนาคเตหิ ‘‘โจโร’’ติ วา ‘‘คณฺฐิเภทโก’’ติ วา อาทีหิ ภณนฺตสฺสฯ ‘‘สนฺติ อิเธกเจฺจ ขตฺติยา พฺราหฺมณา จณฺฑาลา’’ติอาทินา ปริยาเยน ภณนฺตสฺส จ อนุปสมฺปนฺนํ ภณนฺตสฺส จ สพฺพตฺถปิ ทุกฺกฏเมวฯ

ปิยกมฺยตาย วา เภทาธิปฺปาเยน วา อุปสมฺปนฺนํ ชาติอาทีหิ โอมสนฺตสฺส อุปสมฺปนฺนสฺส วจนํ สุตฺวา ตสฺส อุปสํหรณํ **เปสุญฺญหรณํ** นามฯ เอตฺถาปิ ปริยายวจเนน จ อนุปสมฺปนฺนสฺส อุปสํหรเณน จ ทุกฺกฏเมวฯ

ปทโสธโมฺมติ เอตฺถ **‘‘ธโมฺม** นาม พุทฺธภาสิโต สาวกภาสิโต อิสิภาสิโต เทวตาภาสิโต อตฺถูปสํหิโต ธมฺมูปสํหิโต’’ติ (ปาจิ. ๔๖) เอวํ วุตฺตํ สงฺคีติตฺตยมารุฬฺหํ ติปิฏกธมฺมํ ปทอนุปทอนฺวกฺขรอนุพฺยญฺชนวเสน ภิกฺขุญฺจ ภิกฺขุนิญฺจ ฐเปตฺวา อนุปสมฺปนฺนํ เอกโต วาเจนฺตสฺส ปาจิตฺติ โหตีติ อโตฺถฯ

สาคาเรติ ยํ ปน สพฺพนฺติเมน ปริยาเยน ทิยฑฺฒหตฺถุเพฺพเธน ปาการาทินา ปริกฺขิตฺตตฺตา สพฺพปริจฺฉินฺนญฺจ เยน เกนจิ วิตานาทินา อนฺตมโส วเตฺถนปิ ฉนฺนตฺตา สพฺพจฺฉนฺนญฺจ เสนาสนํ, ตถารูเป เสนาสเน เอกูปจารฏฺฐาเน อนุปสมฺปเนฺนน สห วสนฺตสฺส จตุตฺถทิวสโต ปฏฺฐาย นิปชฺชนคณนาย จ อนุปสมฺปนฺนคณนาย จ เทวสิกํ ปาจิตฺติ โหตีติ อโตฺถฯ

อุชฺฌาปนกขิยฺยเนติ เอตฺถ โย อุปสมฺปนฺนํ สเงฺฆน สมฺมตํ เสนาสนปญฺญาปกํ วา ภตฺตุเทฺทสกํ วา ยาคุภาชกํ วา ผลภาชกํ วา ขชฺชภาชกํ วา อปฺปมตฺตกวิสฺสชฺชกํ วา มงฺกุกตฺตุกาโม ฉเนฺทน ‘‘อิตฺถนฺนาโม เสนาสนํ ปญฺญาเปติ, ภตฺตานิ จ อุทฺทิสตี’’ติ วา วทโนฺต อญฺญํ อุปสมฺปนฺนํ อุชฺฌาเปติ เตน อวชานาเปติ, โย ปน ตเถว วทโนฺต อุปสมฺปนฺนสฺส สนฺติเก ตสฺส อยสํ ปกาเสโนฺต ขียติ, ตสฺมึ อุชฺฌาปนเก จ ขียนเก จ ปาจิตฺติทฺวยนฺติ เวทิตพฺพํฯ

๑๒๒. **ตลสตฺติอนาทร-กุกฺกุจฺจุปฺปาทเนสุ** จาติ เอตฺถ โย ภิกฺขุ อุปสมฺปนฺนสฺส ปหรณาการํ ทเสฺสโนฺต กายํ วา กายปฺปฏิพทฺธํ วา อุจฺจาเรติ, ตสฺส ปาจิตฺติยํฯ สเจ วิรโทฺธ ปหารํ เทติ, อปฺปหริตุกามตาย ทุกฺกฏํ, ตถา อนุปสมฺปเนฺนสุปิ ทุกฺกฏเมวฯ

อุปสมฺปเนฺนน ปญฺญเตฺตน วุจฺจมาโน ตํ อสิกฺขิตุกามตาย วา ตสฺส วจนํ อโสตุกามตาย วา โย อนาทริยํ กโรติ, ตสฺส อนาทรกรเณ ปาจิตฺติยนฺติ อโตฺถฯ อปญฺญเตฺตน วุจฺจมานสฺส จ อนุปสมฺปเนฺนน ปญฺญเตฺตน วา อปญฺญเตฺตน วา วุจฺจมานสฺส ทุกฺกฏํฯ

อุปสมฺปนฺนสฺส ‘‘อูนวีสติวสฺโส มเญฺญ ตวํ อุปสมฺปนฺโน, วิกาเล มเญฺญ ตยา ภุตฺต’’นฺติ อาทินา นเยน สญฺจิจฺจ กุกฺกุจฺจํ อุปฺปาเทนฺตสฺส ปาจิตฺติยํฯ อนุปสมฺปนฺนสฺส อุปฺปาทเน ทุกฺกฏํฯ

คามปฺปเวสนาปุจฺฉาติ เอตฺถ ปน มชฺฌนฺหิกาติกฺกมนโต ปฏฺฐาย ยาว อรุณุคฺคมนา **วิกาโล** นาม, เอตฺถนฺตเร สเจ สมฺพหุลา เกนจิ กมฺมฺเมน คามํ ปวิสนฺติ, ‘‘วิกาเล คามปฺปเวสนํ อาปุจฺฉามา’’ติ สเพฺพหิปิ อญฺญมญฺญํ อาปุจฺฉิตพฺพํฯ สเจ อนาปุจฺฉา ปริกฺขิตฺตสฺส ปริเกฺขปํ, อปริกฺขิตฺตสฺส อุปจารํ อติกฺกมนฺติ, ปฐมปาเท ทุกฺกฏํ, ทุติยปาทุทฺธาเร ปาจิตฺติยํฯ อาปทาสุ อนาปตฺติฯ

โภชเน จ ปรมฺปราติ ปรมฺปรโภชเน จ ปาจิตฺติยนฺติ อโตฺถฯ เอตฺถ ปน ปญฺจสุ โภชเนสุ อญฺญตรํ นามํ คเหตฺวา ‘‘โอทเนน วา สตฺตุนา วา กุมฺมาเสน วา มํเสน วา มเจฺฉน วา นิมเนฺตมี’’ติอาทินา นเยน, เยน เกนจิ เววจเนน วา อกปฺปิยนิมนฺตนาย นิมนฺติตสฺส เยน เยน ปฐมํ นิมนฺติโต, ตสฺส ตสฺส โภชนํ ฐเปตฺวา อุปฺปฏิปาฏิยา, อวิกเปฺปตฺวา วา ปฐมนิมนฺตนํ ปรสฺส ปรสฺส กุลสฺส ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตรํ ปริภุญฺชนฺตสฺส ปรมฺปรโภชเน ปาจิตฺติ โหติฯ คิลานจีวรทานจีวรกาลสมเยสุ อนาปตฺติ, ตถา ปญฺจ โภชนานิ ฐเปตฺวา สพฺพตฺถฯ

๑๒๓. **อนุทฺธริตฺวา คมเน เสยฺย**นฺติ เอตฺถ ทสวิธา เสยฺยา ภิสิ จิมิลิกา อุตฺตรตฺถรณํ ภูมตฺถรณํ ตฏฺฏิกา จมฺมขโณฺฑ นิสีทนํ ปจฺจตฺถรณํ ติณสนฺถาโร ปณฺณสนฺถาโรติฯ เอเตสุ ยํ กิญฺจิ สงฺฆิเก วิหาเร คุตฺตเสนาสเน อตฺตโน วสฺสเคฺคน คหิตํ อตฺตนา วา สนฺถริตฺวา, อนุปสมฺปเนฺนน วา สนฺถราเปตฺวา ตํ ทิวสํ คมิกวเสน ปกฺกมโนฺต เนว สยํ อุทฺธเรยฺย น อญฺญํ อุทฺธราเปยฺย, ยถา อุปจิกาทีหิ น ขเชฺชยฺย, เอวํ น ฐเปยฺย, อเญฺญน วา น อุทฺธราเปยฺย, ปติรูปํ ภิกฺขุํ วา สามเณรํ วา อารามิกเมว วา อนาปุจฺฉา วา คเจฺฉยฺย, ตสฺส ปริกฺขิตฺตสฺส วิหารสฺส ปริเกฺขปํ, อปริกฺขิตฺตสฺส เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมนฺตสฺส ปาจิตฺติยํฯ มณฺฑปรุกฺขมูลาทิอคุตฺตเสนาสเน สนฺถริตฺวา คจฺฉนฺตสฺส ทุกฺกฏํ, ตถา มญฺจปีฐภิสิโกจฺฉเกสุ, คุตฺตเสนาสเนปิ ทุกฺกฏเมวฯ

เสนาสนานิ วาติ เอตฺถ อนุทฺธริตฺวา คมเนติ สมฺพโนฺธฯ เอตฺถ ปน มโญฺจ ปีฐํ ภิสิ โกจฺฉกนฺติ จตุพฺพิธมฺปิ เสนาสนํ วสฺสานเหมนฺตานํ อฏฺฐสุ มาเสสุ อโชฺฌกาเส วา โอวสฺสกมณฺฑเป วา รุกฺขมูเล วา สยํ สนฺถริตฺวา วา อนุปสมฺปเนฺนน สนฺถราเปตฺวา วา ตํ อนุทฺธริตฺวา วา อนุทฺธราเปตฺวา วา ตสฺส เสนาสนสฺส ทฺวินฺนํ เลฑฺฑุปาตานํ อติกฺกมเน ปาจิตฺติยํฯ สมฺมุญฺชนิยาทิ เสสปริกฺขาเรสุ ทุกฺกฏํฯ

อิตฺถิยาทฺธานคมเนติ เอตฺถ มาตุคาเมน ‘‘คจฺฉาม ภคินิ, คจฺฉาม อยฺยา’’ติ เอวํ สํวิทหิตฺวา ‘‘อชฺช วา เสฺว วา ปรสฺุเว วา’’ติ นิยมิตกาลํ วิสเงฺกตํ อกตฺวา ทฺวารวิสเงฺกตํ มคฺควิสเงฺกตํ กตฺวาปิ คจฺฉโต คามนฺตเร คามนฺตเร ปาจิตฺติยํฯ อคามเก อรเญฺญ อทฺธโยชเน อทฺธโยชเน อาปตฺติฯ

เอเกกาย นิสีทเนติ เอตฺถ เอโก เอกาย อิตฺถิยา นิสีทเนติ อโตฺถฯ

๑๒๔. **ภึสาปเน**ติ เอตฺถ อุปสมฺปโนฺน อุปสมฺปนฺนํ ภึสาเปตุกาโม โจรกนฺตารวาฬกนฺตาราทีนิ อาจิกฺขติ, ภยานกํ วา รูปสทฺทาทึ ทเสฺสติ, โส ภายตุ วา มา วา, ตสฺส ปโยเค ปโยเค ปาจิตฺติยํฯ อนุปสมฺปเนฺน ทุกฺกฏํฯ

อาโกฏเนติ ปหารทาเนฯ อุปสมฺปโนฺน อุปสมฺปนฺนสฺส อนตฺตมโน หุตฺวา สเจ อุปฺปลปเตฺตนปิ ปหารํ เทติ, ปาจิตฺติยํฯ อนุปสมฺปนฺนสฺส คหฏฺฐสฺส วา ปพฺพชิตสฺส วา อิตฺถิยา วา ปุริสสฺส วา อนตฺตมโส ติรจฺฉานคตสฺสาปิ ปหารํ เทติ, ทุกฺกฏเมวฯ

อนาจารํ อาจริตฺวา สงฺฆมเชฺฌ อาปตฺติยา วา วตฺถุนา วา อนุยุญฺชิยมาโน ตํ อกเถตุกาโม ''โก อาปโนฺน, กึ อาปโนฺน, กิสฺมึ อาปโนฺน''ติอาทินา นเยน อเญฺญหิ วจเนหิ ตํ วจนํ ปฏิจฺฉาเทโนฺต โส อญฺญํ วทติ, อยํ อญฺญวาทโก, ตสฺมึ **อญฺญวาทเก** จ กญฺจิ วีติกฺกมํ ทิสฺวา ''อาวุโส, อิทํ นาม ตยา กต''นฺติ วุเตฺต ตํ น กเถตุกาโม ตุณฺหีภูโตว สงฺฆํ วิเหสตีติ สงฺฆวิเหสโก, ตสฺมึ **วิเหสเก** จ ปาจิตฺติ โหตีติ อโตฺถฯ อิธ ปน ญตฺติทุติเยน กเมฺมน อญฺญวาทเก จ วิเหสเก จ อาโรปิเต ปุน อญฺญํ ภณนฺตสฺส, วิเหสนฺตสฺส ปาจิตฺติฯ อนาโรปิเต ทุกฺกฏนฺติ เวทิตพฺพํฯ

ทุฏฺฐุลฺลปกาสฉาเทติ เอตฺถ กิญฺจาปิ ''ทุฏฺฐุลฺลา นาม อาปตฺติ จตฺตาริ จ ปาราชิกานิ เตรส จ สงฺฆาทิเสสา''ติ (ปาจิ. ๓๙๙) วุตฺตา, ตถาปิ อิธ สงฺฆาทิเสสาว อธิเปฺปตาฯ ตสฺมา สงฺฆสมฺมุตึ วินา ภิกฺขุสฺส ทุฏฺฐุลฺลํ อาปตฺตึ ''อยํ อสุจึ โมเจตฺวา สงฺฆาทิเสสํ อาปโนฺน''ติ อาทินา นเยน วตฺถุนา สทฺธึ อาปตฺตึ ฆเฏฺตฺวา ภิกฺขุญฺจ ภิกฺขุนิญฺจ ฐเปตฺวา ยสฺส กสฺสจิ อนุปสมฺปนฺนสฺส อาโรเจนฺตสฺส ปาจิตฺติยํฯ ฤุลฺลจฺจยาทิอทุฏฺฐุลฺลาโรจเน ทุกฺกฏํฯ ทุฏฺฐุลฺลจฺฉาทเนปิ สงฺฆาทิเสโสว อธิเปฺปโตฯ โย ปน ภิกฺขุ ภิกฺขุสฺส ทุฏฺฐุลฺลํ อาปตฺตึ สยํ วา ชานิตฺวา อเญฺญสํ วา สุตฺวา ''อิมํ ชานิตฺวา โจเทสฺสนฺติ สาเรสฺสนฺติ มงฺกุํ กริสฺสนฺติ, นาโรจิสฺสามี''ติ ธุรํ นิกฺขิปติ, ตสฺส ปาจิตฺติยํฯ ธุรํ นิกฺขิปิตฺวา ปจฺฉา อาโรจิเตปิ น รกฺขติ เอวฯ

หาโสทเกติ องฺคุลิปโตทเกน หาโส จ อุทเก หาโส จาติ เอวมโตฺถ เวทิตโพฺพฯ อุปสมฺปโนฺน อุปสมฺปนฺนํ หสาธิปฺปาโย กาเยน กายํ อามสติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺส, โก ปน วาโท อุปกจฺฉกาทีสุ ฆฏฺฏเนฯ อนุปสมฺปเนฺน ทุกฺกฏํ, ตถา ภิกฺขุสฺส กายปฺปฏิพทฺธามสเน จ นิสฺสคฺคิเยน กายปฺปฏิพทฺธามสเน จฯ เอตฺถ ภิกฺขุนีปิ อนุปสมฺปนฺนฏฺฐาเน ฐิตาฯ **อุทเก หสนธโมฺม** นาม อุปริโคปฺผเก อุทเก กีฬาธิปฺปายสฺส นิมฺมุชฺชนอุมฺมุชฺชนปฺลวนาทิกํฯ อิธ **หาโส** นาม กีฬา วุจฺจติฯ

นิจฺฉุภเน วิหาราติ สงฺฆิกา วิหารา นิกฺกฑฺฒเนติ อโตฺถฯ เอตฺถ ปน โย กุโทฺธ หุตฺวา อุปสมฺปนฺนํ หตฺถาทีสุ คเหตฺวา วา ''นิกฺขมา''ติ วตฺวา วา ยตฺตกานิ ทฺวารานิ เอเกน ปโยเคน อติกฺกาเมติ, ตตฺถ ทฺวารคณนาย อาปตฺตึ อคฺคเหตฺวา ปโยคสฺส เอกตฺตา เอกา เอว คเหตพฺพาฯ สเจ นานาปโยเคหิ อติกฺกาเมติ, ตตฺถ ทฺวารคณนาย คเหตพฺพํฯ ตสฺส ปริกฺขารนิกฺกฑฺฒเน ทุกฺกฏํ, ตถา อนุปสมฺปเนฺน, ตสฺส ปริกฺขารนิกฺกฑฺฒเน จฯ อลชฺชิอาทีสุ ปน อนาปตฺติฯ

อนุปขชฺช สยเนติ สงฺฆิเก วิหาเร ''วุโฑฺฒ''ติ วา ''คิลาโน''ติ วา ''สเงฺฆน ทิโนฺน''ติ วา ชานิตฺวา มญฺจสฺส วา ปีฐสฺส วา ปวิสนฺตสฺส วา นิกฺขมนฺตสฺส วา อุปจาเร เสยฺยํ สนฺถริตฺวา วา สนฺถราเปตฺวา วา ''ยสฺส สมฺพาโธ ภวิสฺสติ, โส ปกฺกมิสฺสตี''ติ อธิปฺปาเยน อภินิสีทนฺตสฺส จ อภินิปชฺชนฺตสฺส จ ปโยคคณนาย ปาจิตฺติยํ เวทิตพฺพํฯ ปาจิตฺติยวินิจฺฉโยฯ

ปาจิตฺติยนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๓. สมณกปฺปนิเทฺทสวณฺณนา

๑๒๕. ภูตานํ ชาตานํ นิพฺพตฺตานํ คาโม ภูตคาโม (ปาจิ. ๙๑; ปาจิ. อฏฺฐ. ๙๑; กงฺขา. อฏฺฐ. ภูตคามสิกฺขาปทวณฺณนา)ฯ สมารโมฺภติ เฉทนผาลนปจนาทิ, ตสฺมึ **ภูตคามสมารเมฺภ** ภูตคามสมารมฺภเหตุ **ปาจิตฺติ** โหตีติ อโตฺถฯ **กตกปฺปิยํ** (กงฺขา. อฏฺฐ. ภูตคามสิกฺขาปทวณฺณนา) ปน สมณกปฺปิยํ ภเวติ สมฺพโนฺธฯ สมณานํ กปฺปิยํ **สมณกปฺปิยํ** ฯ อิทานิ เยน กตํ กปฺปิยํ สมณกปฺปิยํ โหติ, ตํ ทเสฺสตุํ **''นเขน วา''**ติอาทิมาหฯ ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปญฺจหิ สมณกเปฺปหิ ผลํ ปริภุญฺชิตุํ, อคฺคิปริชิตํ สตฺถปริชิตํ นขปริชิตํ อพีชํ นิพฺพฏฺฏพีช เญฺญว ปญฺจม''นฺติ (จูฬว. ๒๕๐) หิ วุตฺตํฯ

๑๒๖. อิทานิ ตํ ภูตคามํ ทเสฺสตุํ **''สมูลา''**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ (ปาจิ. ๙๑; ปาจิ. อฏฺฐ. ๙๑) **ส**-อิติ โส ภูตคาโม นามาติ อโตฺถ, มูลพีชาทีหิ ปญฺจหิ พีเชหิ ปภาวิโต โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ ตตฺถ **มูลพีชํ** นาม หลิทฺทิสิงฺคิเวราทิฯ **ขนฺธพีชํ** นาม อสฺสโตฺถ นิโคฺรโธติ เอวมาทิฯ **อคฺคพีชํ** นาม อชฺชุกผณิชฺชกาทิฯ **ผฬุพีชํ** นาม อุจฺฉุเวฬุนฬาทิฯ **''พีชพีชํ** นาม ปุพฺพณฺณํ อปรณฺณํ, ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ พีเช ชายนฺติ พีเช สญฺชายนฺติ, เอตํ พีชพีชํ นามา''ติ วุตฺตํฯ อิทานิ ''พีชคามภูตคามสมารมฺภา ปฏิวิรโต โหตี''ติ (ที. นิ. ๑.๑๐, ๑๙๕; ม. นิ. ๑.๒๙๓, ๔๑๑; ๒.๑๑; อ. นิ. ๑๐.๙๙; ปุ. ป. ๑๗๙) วุตฺตตฺตา ธมฺมานุโลเมน อาคตํ พีชคาม สมารมฺภํ ทเสฺสตุํ **''อารเมฺภ ทุกฺกฏ''**นฺติอาทิมาหฯ ตสฺมา เอตํ ปฐมํ ''กปฺปิยํ กโรหี''ติ ภูตคามปริโมจนํ กาเรตฺวา พีชคามปริโมจนตฺถํ ปุน กปฺปิยํ กาเรตพฺพํฯ

๑๒๗. **นิพฺพฏฺฏพีชํ** (ปาจิ. อฏฺฐ. ๙๒; กงฺขา. อฏฺฐ. ภุตคามสิกฺขาปทวณฺณนา) นาม อมฺพปนสาทิฯ **โนพีชํ** นาม ตรุณมฺพผลาทิ, เอตํ ปน สพฺพํ อกปฺปิยมฺปิ วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ **กฏาหพทฺธพีชานิ** กปิตฺถผลาทีนิฯ **พหิทฺธา วาปิ การเย**ติ กปาเลปิ กาตุํ วฏฺฏติ, สเจ เอกาพทฺธานีติ อโตฺถฯ กฏาหมุตฺตํ ปน ภินฺทิตฺวา กาเรตพฺพํฯ

๑๒๘. ภาชเน วา ภูมิยํ วา เอกาพเทฺธสุ พีเชสุ เอกสฺมึ พีเช กปฺปิเย กเต สเพฺพเสฺวว กตํ ภเวติ อโตฺถฯ ยถา จ พีเช, เอวํ รุกฺขสหสฺสํ วา อุจฺฉุสหสฺสํ วา ฉินฺทิตฺวา เอกาพเทฺธ กเตปิ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพฯ

๑๒๙. กปฺปิยํ กตฺวา นิกฺขิเตฺต พีชคาเม ปุน มูลปณฺณานิ สเจ ชายรุํ, ปุน กปฺปิยํ กาเรยฺยาติ อโตฺถฯ **ตทา**ติ มูเล จ องฺกุเร จ ชาเตติ อโตฺถฯ

๑๓๐. **อุทกสมฺภโว**ติ อุทกชาโตฯ **เจติยาทีสู**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน เคหปฺปมุขปาการเวทิกาทีสุ นิพฺพตฺตา คหิตาฯ นิพฺพตฺตทุวตฺติปตฺตโก ภูตคาโมว, อนิพฺพตฺตโก อคฺคพีเช สงฺคหํ คจฺฉติฯ พีชมฺปิ ยาว มูลํ วา ปณฺณํ วา น นิกฺขมติ, ตาว พีชคาโมว, มูเล จ นิกฺขเนฺต ปเณฺณ จ หริเต ชาเต ภูตคาโมว โหตีติ อโตฺถฯ

๑๓๑. **มกุฬ**นฺติ อผุลฺลํฯ **อหิฉตฺตกํ** นาม รุเกฺข ชาตํ อหิฉตฺตกํฯ

๑๓๒. อลฺลรุเกฺข คณฺหโตติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ อลฺลรุเกฺข ฉินฺทโต วาปีติ สมฺพโนฺธฯ

๑๓๔. ''อิมํ รุกฺขํ, อิมํ ลตํ, อิมํ กนฺทํ ฉินฺท, ภินฺทา''ติอาทินา นเยน นิยเมตฺวา ภาสิตุํ น วฏฺฏติฯ ''อิทํ, เอต''นฺติ อวตฺวา เกวลํ ''รุกฺขํ ฉินฺทา''ติอาทินา (ปาจิ. อฏฺฐ. ๙๒; กงฺขา. อฏฺฐ. ภูตคามหิกฺขาปทวณฺณนา) นเยน วตฺตุํ วฏฺฏตีติฯ สมณกปฺปวินิจฺฉโยฯ

สมณกปฺปนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๔. ภูมินิเทฺทสวณฺณนา

๑๓๖. อิทานิ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, จตโสฺส กปฺปิยภูมิโย อุสฺสาวนนฺติกํ โคนิสาทิกํ คหปติํ สมฺมุติ’’นฺติ (มหาว. ๒๙๕) เอวํ วุตฺตา จตโสฺส กปฺปิยภูมิโย ทเสฺสตุํ **‘‘สมฺมุตุสฺสาวนนฺตา จา’’**ติอาทิมาหฯ **ยาสู**ติ กปฺปิยภูมีสุ (กงฺขา. อฎฺฐ. สนฺนิธิการกสิกฺขาปทวณฺณนา)ฯ

๑๓๗. อิทานิ ยตฺถ กปฺปิยกุฎิ อิจฺฉิตพฺพา, ตํ ทเสฺสตุํ **‘‘วาสตฺถายา’’**ติอาทิมาหฯ **วาสตฺถายา**ติ อิมินา โกฎฺฐาคารภตฺตสาลาเจติยฆรสมฺมุญฺชนีมาฬกาทิ ยํ ยํ อญฺญมฺปิ วาสตฺถาย กรียติ, ตตฺถ ตตฺถ กปฺปิยกุฎิกรณกิจฺจํ นตฺถีติ ทีปิตํ โหติฯ โภชนสาลา ปน เสนาสนเมว, ตสฺมา ตตฺถ กาตพฺพา เอวาติ วทนฺติฯ **สงฺฆิเกเวกสนฺตเก**ติ เอตฺถ เอกสนฺตโก อุปสมฺปนฺน สนฺตโกว เวทิตโพฺพฯ

๑๓๘. อิทานิ กตฺตพฺพาการํ ทเสฺสตุํ **‘‘เคเห’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ สงฺฆสฺส วา เอกสฺส วา เคเห วิหาเร กริยมาเน เอวํ **อีรยํ** ‘‘กปฺปิยกุฎิํ กโรม, กปฺปิยกุฎิํ กโรมา’’ติ วา ‘‘กปฺปิยกุฎิ กปฺปิยกุฎี’’ติ วา วทโนฺต ปฐมิฎฺฐกตฺถมฺภาทิํ ฐเปยฺย, เอวํ กตา **อุสฺสาวนนฺติกา** นาม, เอวํ อุทาหริตวจนนฺติกาติ อโตฺถฯ

๑๓๙. เยภุเยฺยน วา อปริกฺขิโตฺต, สกโลปิ วา อปริกฺขิโตฺต อาราโม **‘‘โคนิสาที’’**ติ วุจฺจตีติ สมฺพโนฺธฯ เอตฺถ ปน เสนาสเนสุ ปริกฺขิเตฺตสุปิ อาราเม อปริกฺขิเตฺต กปฺปิยกุฎิกรณกิจฺจํ นตฺถิฯ สมฺมุติํ กโรเนฺตหิ กตํ ปริโยสิตํ ‘‘อิมํ วิหารํ อฑฺฒโยคํ ปาสาทํ หมฺมิยํ คุหํ ติณกุฎิกํ มณฺฑป’’นฺติ เตสํ นามํ คเหตฺวา ตสฺสา กุฎิยา หตฺถปาเส วา ฐตฺวา, ตสฺสา อโนฺต วา ปวิสิตฺวา วุตฺตนเยเนว ญตฺติทุติยกมฺมวาจาย สมฺมนฺนิตพฺพํฯ

๑๔๐. ‘‘ภิกฺขุํ ฐเปตฺวา อเญฺญหี’’ติ วจนโต เสสสหธมฺมิเกหิปิ เทวมนุเสฺสหิปิ อเญฺญหิ กปฺปิยกุฎิยา อตฺถาย ทิโนฺน วา เตสํ สนฺตโก วา เคโห **‘‘คหปตี’’**ติ **มโต** ญาโตติ อโตฺถ, สงฺฆสนฺตกญฺจ ภิกฺขุสนฺตกญฺจ ฐเปตฺวา สเพฺพสํ เคโห คหปตีติ อธิปฺปาโยฯ

๑๔๑. **สปฺปิอาทีหิ มิสฺสิต**นฺติ สปฺปิอาทีหิ ปญฺจหิ จ หลิทฺทิสิงฺคิเวราทิยาวชีวิเกน จาติ อโตฺถฯ **วเชยฺย อโนฺตวุตฺถตฺต**นฺติ เอตฺถ ยาวกาลิกยามกาลิกสงฺขาตํ ปุริมกาลิกทฺวยํ สงฺฆิกํ วา ภิกฺขุสฺส วา ภิกฺขุนิยา วา สนฺตกํ สยํ กปฺปิยกุฎิยา วุตฺถมฺปิ อิตเรหิ อกปฺปิยกุฎิยา วุเตฺถหิ มิสฺสิตํ อโนฺตวุตฺถภาวํ อาคเจฺฉยฺยาติ อโตฺถฯ

๑๔๒. **เตเหวา**ติ อกปฺปิยกุฎิยํ วุตฺถสปฺปิเตลาทีหิฯ **สามปากต**นฺติ สามํปกฺกภาวํ คจฺฉตีติ อโตฺถฯ

๑๔๓-๔. อิมา ปน กปฺปิยกุฎิโย ยทา ชหิตวตฺถุกา โหนฺติ, ตํ ทเสฺสตุํ **‘‘อุสฺสาวนนฺติกา’’**ติอาทิมาหฯ สเจ ถเมฺภ วา ภิตฺติปาเท วา ปริวเตฺตนฺติ, โย โย ฐิโต, ตตฺถ ตตฺถ ปติฎฺฐาติ, เอเตนุปาเยน สเพฺพสุ ปริวเตฺตสุปิ น วิชหิตวตฺถุกาว โหตีติ อโตฺถฯ **ปริกฺขิเตฺต โคนิสาทิ** วิชหิตวตฺถุกาฯ **เสสา ฉทนวิพฺภมา**ติ ฉทนวินาสา ชหิตวตฺถุกา โหนฺตีติ อธิปฺปาโยฯ

ภูมิวินิจฺฉโยฯ

ภูมินิเทฺทสวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๑๕. อุปชฺฌาจริยวตฺตนิเทฺทสวณฺณนา

๑๔๕. **อุปชฺฌาจริเย**ติ เอตฺถ (มหาว. ๖๔, ๖๗, ๗๔, ๗๘-๗๙; จูฬว. ๓๗๕, ๓๗๗; ๓๗๙-๓๘๒; มหาว. อฏฺฐ. ๖๔, ๖๗, ๗๕, ๗๖, ๗๗) **อาจริโย** นาม นิสฺสยาจริโย ปพฺพชฺชาจริโย อุปสมฺปทาจริโย ธมฺมาจริโยติ จตุพฺพิโธฯ เอเตสุ หิ นิสฺสยเนฺตวาสิเกน ยาว อาจริยํ นิสฺสาย วสติ, ตาว สพฺพมาจริยวตฺตํ กาตพฺพํฯ ปพฺพชฺชาอุปสมฺปทาธมฺมเนฺตวาสิเกหิ ปน นิสฺสยมุตฺตเกหิปิ อาทิโต ปฏฺฐาย ยาว จีวรรชนํ, ตาว วตฺตํ กาตพฺพํฯ อนาปุจฺฉิตฺวา ปตฺตทานาทิมฺหิ ปน เอเตสํ อนาปตฺติฯ เอเตสุ จ ปพฺพชฺชเนฺตวาสิโก จ อุปสมฺปทเนฺตวาสิโก จ อาจริยสฺส ยาวชีวํ ภาโร, นิสฺสยเนฺตวาสิโก จ ธมฺมเนฺตวาสิโก จ ยาว สมีเป วสติ, ตาวเทวฯ สุฏฺฐุ ปิยสีโล **สุเปสโล,** สิกฺขากาโมติ อโตฺถฯ **ทนฺตกฏฺฐํ** เทเนฺตน เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา มหนฺตํ มชฺฌิมํ ขุทฺทกนฺติ ตีณิ ทนฺตกฏฺฐานิ อุปเนตพฺพานิฯ เตสุ ยํ ตีณิ ทิวสานิ คณฺหาติ, ตํ สลฺลเกฺขตฺวา จตุตฺถทิวสโต ปฏฺฐาย ตาทิสํเยว สมฺมา อุโภหิ หเตฺถหิ ทาตพฺพํฯ สเจ ยํ วา ตํ วา คณฺหาติ, ยถาลทฺธํ อุปเนตพฺพํฯ **โตย**นฺติ สีตญฺจ อุณฺหญฺจ อุทกํ อุปเนตฺวา ยํ ตีณิ ทิวสานิ วฬเญฺชติ, จตุตฺถทิวสโต ปฏฺฐาย ตาทิสํ อุปเนตพฺพํฯ สเจ เทฺวปิ วฬเญฺชติ, ทฺวิธมฺปิ อุปเนตพฺพํฯ สเจ ยาคุ โหติ, ภาชนํ โธวิตฺวา อุปเนตพฺพํฯ

๑๔๖. **ปเตฺต วตฺตํ จเร**ติ ‘‘ยาคุํ ปีตสฺส อุทกํ ทตฺวา ภาชนํ ปฏิคฺคเหตฺวา นีจํ กตฺวา สาธุกํ อปฺปฏิฆํสเนฺตน โธวิตฺวา ปฏิสาเมตพฺพ’’นฺติ (มหาว. ๖๖, ๗๘; จูฬว. ๓๗๖, ๓๘๐) วุตฺตํ ปเตฺต วตฺตํ จเรติ อโตฺถฯ คามปฺปเวเส วตฺตํ จเรติ เอวํ สพฺพตฺถฯ ‘‘สเจ อุปชฺฌาโย วา อาจริโย วา คามํ ปวิสิตุกาโม โหติ, นิวาสนํ ทาตพฺพํ, ปฏินิวาสนํ ปฏิคฺคเหตพฺพํ, กายพนฺธนํ ทาตพฺพํ, สคุณํ กตฺวา สงฺฆาฏิโย ทาตพฺพา, โธวิตฺวา ปโตฺต โสทโก ทาตโพฺพ’’ติ (มหาว. ๖๖, ๗๘; จูฬว. ๓๗๖, ๓๘๐) อิทํ **คามปฺปเวสเน วตฺตํ** นามฯ ‘‘สเจ อุปชฺฌาโย วา อาจริโย วา ปจฺฉาสมณํ อากงฺขติ, ติมณฺฑลํ ปฏิจฺฉาเทเนฺตน ปริมณฺฑลํ นิวาเสตฺวา กายพนฺธนํ พนฺธิตฺวา สคุณํ กตฺวา สงฺฆาฏิโย ปารุปิตฺวา คณฺฐิกํ ปฏิมุญฺจิตฺวา โธวิตฺวา ปตฺตํ คเหตฺวา อุปชฺฌายสฺส วา อาจริยสฺส วา ปจฺฉาสมเณน โหตพฺพ’’นฺติอาทินา (มหาว. ๖๖, ๗๘; จูฬว. ๓๗๖, ๓๘๐) นเยน วุตฺตํ **คมเน วตฺตํ** นามฯ ‘‘นิวตฺตเนฺตน ปฐมตรํ อาคนฺตฺวา อาสนํ ปญฺญาเปตพฺพ’’นฺติอาทินา (มหาว. ๖๖, ๗๘; จูฬว. ๓๗๖, ๓๘๐) นเยน วุตฺตํ **อาคเม วตฺตํ** นามฯ ‘‘อุปชฺฌายมฺหิ วุฏฺฐิเต อาสนํ อุทฺธริตพฺพํ, ปาโททกํ ปาทปีฐํ ปาทกถลิกํ ปฏิสาเมตพฺพ’’นฺติ (มหาว. ๖๖, ๗๘; จูฬว. ๓๗๖, ๓๘๐) เอวํ วุตฺตํ **อาสนาทีสุ วตฺตํ** นามฯ **อุปาหนาย วตฺตํ** นาม ‘‘อุปาหนา ปุญฺฉิตพฺพา, อุปาหนา ปุญฺฉเนฺตน ปฐมํ สุเกฺขน โจฬเกน ปุญฺฉิตพฺพา, ปจฺฉา อเลฺลนา’’ติอาทินา (จูฬว. ๓๕๗, ๓๕๙) วุตฺตํฯ **จีวเร วตฺตํ** นาม ‘‘สเจ จีวรํ สินฺนํ โหติ, มุหุตฺตํ อุเณฺห โอตาเปตพฺพํ, น จ อุเณฺห จีวรํ นิทหิตพฺพ’’นฺติอาทินา (มหาว. ๖๖, ๗๘; จูฬว. ๓๗๖, ๓๘๐) วุตฺตํฯ

๑๔๗. **ปริโภชนียปานีย-วจฺจปฺปสฺสาวฐานิสู**ติ เอตฺถ สเจ ปานียํ น โหติ, ปานียํ อุปฏฺฐาเปตพฺพํฯ สเจ ปริโภชนียํ น โหติ, ปริโภชนียํ อุปฏฺฐาเปตพฺพํฯ สเจ วจฺจกุฏิ อุกฺลาปา โหติ, วจฺจกุฏิ สมฺมชฺชิตพฺพาฯ **ตถา** ปสฺสาวฏฺฐาเน เอวํ **วตฺตํ** จริตพฺพนฺติ อโตฺถฯ ‘‘วิหารํ โสเธเนฺตน ปฐมํ ปตฺตจีวรํ นีหริตฺวา เอกมนฺตํ นิกฺขิปิตพฺพ’’นฺติอาทินา นเยน วุตฺตํ **วิหารโสธเน วตฺตํ** นามฯ ‘‘ภูมตฺถรณํ โอตาเปตฺวา โสเธตฺวา ปโปฺผเฏตฺวา อติหริตฺวา ยถาปญฺญตฺตํ ปญฺญาเปตพฺพ’’นฺติอาทินา (มหาว. ๖๖, ๗๘; จูฬว. ๓๗๖, ๓๘๐) วุตฺตํ ปุน **ปญฺญาปเน วตฺตํ** นามฯ

๑๔๘. อิทานิ วิหารํ โสเธเนฺตน เอวํ โสเธตพฺพนฺติ ตํ ทเสฺสตุํ **‘‘น ปโปฺผเฏยฺยา’’**ติอาทิมาห ฯ ตสฺสโตฺถ – วิหารํ โสเธโนฺต ภิกฺขุ ภูมตฺถรณาทิสยนาสนํ ปฏิวาเต วา ปงฺคเณ วา

ปานียสามนฺตา วา น ปโปฺผเฏยฺยาติฯ **ปงฺคเณ**ติ พหูนํ สนฺนิปาเต ฐาเนฯ

๑๔๙. **นฺหาเน**ติ ‘‘สเจ อุปชฺฌาโย นหายิตุกาโม โหติ, นหานํ ปฏิยาเทตพฺพํฯ สเจ สีเตน อโตฺถ โหติ, สีตํ ปฏิยาเทตพฺพ’’นฺติอาทินา (มหาว. ๖๖; จูฬว. ๓๗๖) วุตฺตํ **นหาเนวตฺตํ** นาม, ‘‘อุปชฺฌายสฺส คตฺตโต อุทกํ สมฺมชฺชิตพฺพํ, นิวาสนํ ทาตพฺพ’’นฺติอาทินา (มหาว. ๖๖; จูฬว. ๓๗๖) วุตฺตํ **นหาตสฺส กาตพฺพํ** นามฯ **รงฺคปาเก**ติ ‘‘สเจ อุปชฺฌายสฺส อาจริยสฺส รชนํ ปจิตพฺพํ โหติ, สทฺธิวิหาริเกน อเนฺตวาสิเกน ปจิตพฺพ’’นฺติ (มหาว. ๖๖, ๗๘; จูฬว. ๓๗๖, ๓๘๐) วุตฺตํฯ **โธวเน**ติ ‘‘สเจ อุปชฺฌายสฺส อาจริยสฺส จีวรํ โธวิตพฺพํ โหติ, สทฺธิวิหาริเกน อเนฺตวาสิเกน โธวิตพฺพํ, อุสฺสุกฺกํ วา กาตพฺพ’’นฺติ (มหาว. ๖๖, ๗๘; จูฬว. ๓๗๖, ๓๘๐) วุตฺตํฯ **สิพฺพเน**ติ ‘‘สเจ อุปชฺฌาเยน อาจริเยน จีวรํ กาตพฺพํ โหติ, สทฺธิวิหาริเกน อเนฺตวาสิเกน กาตพฺพ’’นฺติ (มหาว. ๖๖, ๗๘; จูฬว. ๓๗๖, ๓๘๐) วุตฺตํฯ จีวเร เถเว ฐิเต รชโนฺต น วเช น ปกฺกเมยฺยาติ อโตฺถฯ ‘‘จีวรํ รชเนฺตน สาธุกํ สมฺปริวตฺตกํ สมฺปริวตฺตกํ รชิตพฺพํ, น จ อจฺฉิเนฺน เถเว ปกฺกมิตพฺพ’’นฺติ (มหาว. ๖๖, ๗๘; จูฬว. ๓๗๖, ๓๘๐) หิ วุตฺตํฯ

๑๕๐. **เอกจฺจสฺสา**ติ อาจริยุปชฺฌายานํ วิสภาคสฺส อนตฺถกามสฺส เวริปุคฺคลสฺสฯ **อนาปุจฺฉา**ติ อาจริยุปชฺฌายานํ อนาโรเจตฺวาฯ **กิญฺจน**นฺติ ยํ กิญฺจิฯ

๑๕๑-๒. **ตสฺสา**ติ เอกจฺจสฺสฯ **นิเนฺนตุ**นฺติ นีหริตุํฯ **กิจฺจยํ ปริกมฺมํ วา**ติ เวยฺยาวจฺจํ วา ปิฏฺฐิปริกมฺมาทิปริกมฺมํ วา อตฺตนา ตสฺส กาตุํ วา เตน อตฺตโน การาเปตุํ วาติ เอวมโตฺถ เวทิตโพฺพฯ

๑๕๓. สเจ อาจริยุปชฺฌายา อญฺญตฺถ คตา โหนฺติ, ปริเวณํ คนฺตฺวา อปสฺสเนฺตหิ คามํ ปวิสิตุํ วฏฺฏติฯ คามํ ปวิสโนฺต สเจ ปสฺสติ, อาปุจฺฉิตพฺพเมวาติ วทนฺติฯ ‘‘อุปชฺฌายํ อนาปุจฺฉา น ทิสา ปกฺกมิตพฺพา’’ติ (มหาว. ๖๖, จูฬว. ๓๗๖) หิ วุตฺตํฯ อตฺตโน **กิจฺจยํ** นาม อโนฺตวิหาเรปิ อตฺตโน ปตฺตปจนจีวรกมฺมเกสเจฺฉทนาทิฯ

๑๕๔. **สงฺฆายตฺตกมฺมานิ** นาม ปริวาสมานตฺตอพฺภานตชฺชนียนิยสฺสปพฺพาชนียปฏิสารณียอุเกฺขปนาทโยฯ

๑๕๕. **วุฏฺฐานํ เนสมาคเม**ติ ‘‘สเจ อุปชฺฌาโย วา อาจริโย วา คิลาโน โหติ, ยาวชีวํ อุปฏฺฐาตโพฺพ, วุฏฺฐานมสฺส อาคเมตพฺพ’’นฺติ (มหาว. ๖๖; จูฬว. ๓๗๖) หิ วุตฺตํฯ อุปชฺฌาจริยวตฺตวินิจฺฉโยฯ

อุปชฺฌาจริยวตฺตนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๖. วจฺจปฺปสฺสาวฏฺฐานิกนิเทฺทสวณฺณนา

๑๕๖. ยถาวุฑฺฒํ น กเรยฺย วจฺจนฺติ สมฺพโนฺธฯ ยถานุปุพฺพิยา ลพฺภตีติ สมฺพโนฺธฯ อิเมสุ ปน ตีสุ ฐาเนสุ โย โย ปฐมํ อาคจฺฉติ วุโฑฺฒ วา นโว วา, โส โส อาคตปฏิปาฏิยา กาตุญฺจ นหายิตุญฺจ ลพฺภตีติ อธิปฺปาโยฯ

๑๕๗. **อุพฺภชิตฺวา**ติ (จูฬว. ๓๗๓, ๓๗๔) นิวาสนํ ทูรโตว อุกฺขิปิตฺวา โน ปวิเสยฺยฯ สหสา จ โน ปวิเสยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘พหิ ฐิเตน อุกฺกาสิตพฺพ’’นฺติ จ ‘‘สาธุกํ อตรมาเนน วจฺจกุฏิ ปวิสิตพฺพา’’ติ จ วุตฺตตฺตา อุกฺกาสิตฺวาว อตรมาโน ปวิเสยฺยาติ อโตฺถฯ ‘‘น อุพฺภชิตฺวา

ปวิสิตพฺพา, วจฺจปาทุกาย ฐิเตน อุพฺภชิตพฺพ’’นฺติ (จูฬว. ๓๗๔) วจนโต **“อุพฺภเชยฺย ปาทุกาเสฺวว สณฺฐิโต”**ติ วุตฺตํฯ

๑๕๘. น กเรยฺย อุภยํ **น กเรยฺยุภยํ**ฯ

๑๕๙. **กูเป**ติ (จูฬว. ๓๗๔) วจฺจกูเปฯ **กฏฺฐ**นฺติ อวเลขนกฏฺฐํฯ ปสฺสาวโทณิยา เขฬํ น กาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **นาวเลเขยฺย ผรุเสนา**ติ ผาลิตกเฏฺฐน วา ขเรน วา คณฺฐิเกน วา กณฺฏเกน วา สุสิเรน วา ปูตินา วา นาวเลขิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **อุหตญฺจาปี**ติ คูถมกฺขิตมฺปิ โธวเย อตฺตนา วา ปเรน วา กตนฺติ อธิปฺปาโยฯ

๑๖๐. **อุพฺภชิตฺวา น นิกฺขเม**ติ เอตฺถ ‘‘วจฺจปาทุกาย ฐิเตน ปฏิจฺฉาเทตพฺพ’’นฺติ (จูฬว. ๓๗๔) หิ วุตฺตํ, ปุน ‘‘อาจมนปาทุกายํ ฐิเตน อุพฺภชิตพฺพ’’นฺติ (จูฬว. ๓๗๔) จ วุตฺตํฯ ‘‘จปุ จปู’’ติ สทฺทํ กตฺวา นาจเมยฺยาติ อโตฺถฯ วจฺจปฺปสฺสาวฏฺฐานิกวินิจฺฉโยฯ

วจฺจปฺปสฺสาวฏฺฐานิกนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๗. อาปุจฺฉกรณนิเทฺทสวณฺณนา

๑๖๑. **เถเรนา**ติ สงฺฆเตฺถเรนฯ

๑๖๒. ตตฺถ ตตฺถ สนฺนิปติตานํ สเพฺพสํ วุโฑฺฒ วุฑฺฒตโร, ตสฺมึ **วุฑฺฒตราคเม** ปุน อาปุจฺฉนํ นตฺถิฯ **ภตฺตเคฺค จานุโมทโต**ติ เอตฺถ ทานปตินา ยาจิเตน ทหเรน วุเฑฺฒน อนาปุจฺฉิตฺวา กเถตุํ วฏฺฏตีติ วทนฺติฯ

๑๖๓. **เอกวิหารเก**ติ เอโกวรเก วุเฑฺฒน วสโนฺต อนาปุจฺฉา น สชฺฌาเยยฺยาติ อโตฺถฯ **อุเทฺทสํ ปริปุจฺฉญฺจ โน ทเท**ติ อุเทฺทสํ วา ปริปุจฺฉํ วา โน ทเทยฺยฯ

๑๖๔. น วิวเรยฺย น ถเกยฺย จาติ สมฺพโนฺธฯ ทฺวารํ นาม มหาวฬญฺชํ, ตตฺถ อาปุจฺฉนกิจฺจํ นตฺถิฯ

๑๖๕. วุเฑฺฒน จงฺกเม จงฺกมโนฺตปิ เยน วุโฑฺฒ, เตน ปริวตฺตเยติ สมฺพโนฺธฯ อาปุจฺฉกรณวินิจฺฉโยฯ

อาปุจฺฉกรณนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๘. นคฺคนิเทฺทสวณฺณนา

๑๖๖. ‘‘น เตฺวว นเคฺคน อาคนฺตพฺพํ, โย อาคเจฺฉยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปารา. ๕๑๗) วุตฺตตฺตา (จูฬว. ๒๖๑;) **“นโคฺค มคฺคํ น วเช”**ติ วุตฺตํฯ

๑๖๗. **ปฏิจฺฉาทิสู**ติ ‘‘เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขู ชนฺตาฆเรปิ อุทเกปิ ปริกมฺมํ กาตุํ กุกฺกุจฺจายนฺติฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ติโสฺส ปฏิจฺฉาทิโย ชนฺตาฆรปฺปฏิจฺฉาทึ อุทกปฺปฏิจฺฉาทึ วตฺถปฺปฏิจฺฉาทิ’’นฺติ เอวํ วุตฺตาสุ ตีสุ ปฏิจฺฉาทีสูติ อโตฺถฯ **ทฺเว**ติ เอตาสุ ตีสุ ปฏิจฺฉาทีสุ อุทกชนฺตาฆรปฺปฏิจฺฉาทิโย ปริกเมฺม กปฺปนฺตีติ อธิปฺปาโยฯ **วตฺถจฺฉาที**ติ วตฺถปฺปฏิจฺฉาทิฯ **สพฺพตฺถา**ติ ขาทนียสายนียาทีสุ สพฺพกเมฺมสุ กปฺปิยาติ อโตฺถฯ นคฺควินิจฺฉโยฯ

นคฺคนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๙. นฺหานกปฺปนิเทฺทสวณฺณนา

๑๖๘. **ปุรโต**ติ (จูฬว. ๓๗๒) เถรานํ ปุรโต อุปริ วา น จ นฺหาเยยฺยาติ อโตฺถฯ

๑๖๙-๑๗๑. **กุฏฺฏตฺถมฺภตรุฏฺฏาเน**ติ เอตฺถ (จูฬว. ๒๔๓; จูฬว. อฏฺฐ. ๒๔๓) กุเฏฺฏ วา ถเมฺภ วา ตรุมฺหิ วา อฏฺฏานผลเก วา กายํ น ฆํสเยติ อโตฺถฯ **คนฺธพฺพหโตฺถ** นาม มกฺกฏหตฺถสทิโส ทารุอาทิมโยฯ **กุรุวินฺทกสุตฺติยา**ติ กุรุวินฺทสุตฺติยาฯ มลฺลเกน วา อญฺญมญฺญํ วาฯ ‘‘น ภิกฺขเว วิคฺคยฺห ปริกมฺมํ การาเปตพฺพํฯ โย การาเปยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (จูฬว. ๒๔๓) เอวํ วุตฺตํ วิคฺคหปริกมฺมํ สนฺธาย **‘‘อญฺญมญฺญํ วา**’’ติ วุตฺตํฯ

อิทานิ กปฺปิยานิ ทเสฺสตุํ **‘‘กปาลิฏฺฐกขณฺฑานี**’’ติอาทิมาหฯ สเพฺพสํ วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธ ฯ คิลานสฺสปิ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๔๓) อคิลานสฺสปิ อิมานิ กปาลิฏฺฐกขณฺฑาทีนิ กายฆํสเน วฏฺฏนฺติฯ **ปุถุปาณี**ติ (จูฬว. ๒๔๔) หตฺถปริกมฺมํ วุจฺจติฯ ตสฺมา สเพฺพสํ หเตฺถน ปิฏฺฐิปริกมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติฯ **อกตมลฺลกํ** นาม เอกทาฐิมํ ปริจฺฉินฺทิตฺวา กตํฯ ปาสาณาทโย ปาทฆํสเน เอว กปฺปิยาฯ นฺหานกปฺปวินิจฺฉโยฯ

นฺหานกปฺปนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒๐. อวนฺทิยนิเทฺทสวณฺณนา

๑๗๒. ‘‘นานาสํวาสโก วุฑฺฒตโร อธมฺมวาที อวนฺทิโย’’ติ (จูฬว. ๓๑๒; ปริ. ๔๖๗) เอวํ วุตฺตตฺตา ลทฺธินานาสํวาสโก อิธ **นานาสํวาสโก**ฯ ปาริวาสิยมูลายปฏิกสฺสนารหมานตฺตารหมานตฺตจาริอพฺภานารหา **ครุกฏฺฐา**ติ อิธ คหิตาฯ อิเม ปน อญฺญมญฺญํ ยถาวุฑฺฒํ วนฺทนาทีนิ ลภนฺติ, ปกตเตฺตน อวนฺทนียาติ อธิปฺปาโยฯ อวนฺทนียวินิจฺฉโยฯ

อวนฺทิยนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒๑. จมฺมนิเทฺทสวณฺณนา

๑๗๓. อิทานิ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สพฺพปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ จมฺมานิ อตฺถรณานิ เอฬกจมฺมํ อชจมฺมํ มิคจมฺม’’นฺติ (มหาว. ๒๕๙) เอวํ วุตฺตจมฺมานิ ทเสฺสตุํ **‘‘มิคาเชฬกจมฺมานี**’’ติอาทิมาหฯ **ปริภุญฺชิตุ**นฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๖๒) มญฺจาทีสุ ยตฺถ กตฺถจิ อตฺถริตฺวา นิปชฺชิตุํ วา นิสีทิตุํ วา วฏฺฏนฺตีติ อโตฺถฯ โรหิเตณีปสทา จ กุรุงฺคา จ จ-สเทฺทน อเญฺญปิ วาฬมิคา มิคมาตุกาทโยปิ มิคชาติกา เอวาติ อธิปฺปาโยฯ

๑๗๔. **อนุญฺญาตตฺตยา อญฺญนฺติ** –

‘‘มกฺกโฏ กาฬสีโห จ, สรโภ กทลีมิโค;
เย จ วาฬมิคา เกจิ, เตสํ จมฺมํ น วฏฺฏตี’’ติฯ –

เอตฺถ **วาฬมิค**คฺคหเณน วุตฺตาวเสสา อนฺตมโส โคมหึสาทโย คหิตาติ เวทิตพฺพาฯ **ถวิกา**ติ อุปาหนโกสกสตฺถโกสกกุญฺจิกโกสกาติ เวทิตพฺพา, น ปตฺตตฺถวิกาทโยฯ จมฺมวินิจฺฉโยฯ

จมฺมนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒๒. อุปาหนนิเทฺทสวณฺณนา

๑๗๕. **คุณงฺคุณูปาหนา**ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๔๕) จตุปฏลโต ปฏฺฐาย วุจฺจติ, น เอกทฺวิติปฏลโต ปฏฺฐาย ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, เอกปลาสิกํ อุปาหนํ, น ภิกฺขเว ทิคุณา อุปาหนา ธาเรตพฺพา, น ติคุณา อุปาหนา ธาเรตพฺพา, น คุณงฺคุณูปาหนา ธาเรตพฺพา, โย ธาเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๒๔๕) วุตฺตตฺตาฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, โอมุกฺกํ คุณงฺคุณูปาหนํ, น ภิกฺขเว นวา คุณงฺคุณูปาหนา ธาเรตพฺพา, โย ธาเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๒๔๗) วุตฺตตฺตา **‘‘นวา’’**ติ วุตฺตํฯ สพฺพตฺถาปิ มชฺฌิมเทเส คิลาโนปิ นวํ คุณงฺคุณูปาหนํ น ลภติ, เอกวารมฺปิ อเญฺญหิ ปริภุตฺตํ โอมุกฺกอุปาหนสงฺขาตํ ลภติ, ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ คิลาโน นวมฺปิ ลภตีติ เวทิตพฺพํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สพฺพปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ คุณงฺคุณูปาหน’’นฺติ (มหาว. ๒๕๙) อวิเสเสน วุตฺตตฺตาฯ

สพฺพสฺสาติ คิลานสฺสาปิ อคิลานสฺสาปีติ อโตฺถฯ มชฺฌิมเทเสปิ ปจฺจนฺติมเทเสปิ อาราเม อารามูปจาเร คิลานสฺสาปิ อคิลานสฺสาปิ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อชฺฌาราเม อุปาหนํ ธาเรตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๔๙) วุตฺตตฺตา กปฺปิยนฺติ อโตฺถฯ **สพฺพตฺถา**ติ อาราเมปิ คาเมปิฯ **อกลฺลกสฺสา**ติ คิลานสฺสฯ เอตฺถ ปน มชฺฌิมเทเส คิลานสฺส คุณงฺคุณูปาหนา ปริภุตฺตาว อาราเมปิ คาเมปิ วฏฺฏติ, ปจฺจนฺติมเทเส อปริภุตฺตาปิฯ มชฺฌิมเทเสปิ ปจฺจนฺติมเทเสปิ ภควตา คิลานเสฺสว อุปาหนา อนุญฺญาตา ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยสฺส ปาทา วา ทุกฺขา, ปาทา วา ผลิตา, ปาทขิโล วา อาพาโธ, อุปาหนํ ธาเรตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๔๙) จ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, คิลาเนน ภิกฺขุนา สอุปาหเนน คามํ ปวิสิตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๕๖) วุตฺตตฺตา จฯ มชฺฌิมเทเส จ คิลาโน นวํ คุณงฺคุณูปาหนํ ธาเรตุํ ยทิ ลภติ, กถํ ปเทสปญฺญตฺติ โหตีติ? สพฺพตฺถ ปน ภควตา คิลานเสฺสว อุปาหนา อนุญฺญาตา, ตสฺมา มชฺฌิมเทเส คิลาโน นวํ คุณงฺคุณูปาหนํ ลภตีติ คเหตพฺพนฺติ วทนฺติฯ

๑๗๖-๙. สพฺพาว นีลกา (มหาว. ๒๔๖; มหาว. อฏฺฐ. ๒๔๖) **สพฺพนีลกา**ฯ เอส นโย สพฺพตฺถ **โอทาตกา**ทีสุปิฯ โอทาตํ ปน เนว ปาฬิยํ, น อฏฺฐกถายํ ปฏิกฺขิตฺตํ, อนุโลมวเสน ปน อิธ ปฏิกฺขิตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ **มหารงฺครตฺตา** สตปทิปิฏฺฐิวณฺณาฯ **มหานามรงฺครตฺตา** มนฺทรตฺตาฯ **มเญฺชฏฺฐิกา** กณเวรปุปฺผวณฺณาฯ ปุปฺผลตาทีหิ วิจิตฺตา **จิตฺราฯ นีลปีตาทิวทฺธิกา**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน โอทาตโลหิตมเญฺชฏฺฐิกมหารงฺคมหานามรงฺครตฺตาทิวเสน วทฺธิกา คหิตาฯ สีหพฺยคฺฆุทฺทาชินทีปีนํ จเมฺมหิ จาติ สมฺพโนฺธฯ **โกจี**ติ คิลาโนปิ อคิลาโนปิฯ

๑๘๐. สกลํ วา เอกเทสกํ วา รชนํ โจเฬน (มหาว. อฏฺฐ. ๒๔๖) ปุญฺฉิตฺวา วฬเญฺชยฺยาติ อโตฺถฯ ขลฺลกาทิกํ ปน สพฺพํ หาริตฺวา วฬเญฺชตพฺพํฯ อุปาหนวินิจฺฉโยฯ

อุปาหนนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒๓. อโนโลกิยนิเทฺทสวณฺณนา

๑๘๑. **อิตฺถิยา**ติ ตทหุชาตายปิ ทาริกายฯ อาทาเส (จูฬว. ๒๔๗) วา อุทกปเตฺต วา อตฺตโน มุขํ อวโลเกยฺย, อสฺส ทุกฺกฏนฺติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อาพาธปจฺจยา อา

ทาเส วา อุทกปเตฺต วา มุขนิมิตฺตํ โอโลเกตุ’’นฺติ (จูฬว. ๒๔๗) วุตฺตตฺตาวณาทีนิ วา ‘‘ชิโณฺณ นุ โขมฺหิ, โน วา’’ติ เอวํ อายุสงฺขารํ วา โอโลเกตุํ วฏฺฏติฯ อโนโลกิยวินิจฺฉโยฯ

อโนโลกิยนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒๔. อญฺชนีนิเทฺทสวณฺณนา

๑๘๒. วฏฺฏา วา อฏฺฐโสฬสํสา วา มฏฺฐา ปุปฺผลตาทีหิ อจิตฺตกา อญฺชนี วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ **ติโสฺสปิ** วฏฺฏนฺติ, เอกาย วา ทฺวีสุ วา กถา เอว นตฺถีติ อธิปฺปาโยฯ **เลขา**ติ วฏฺฏเลขาฯ **พนฺธิตุ**นฺติ ปิธานกพนฺธนตฺถํฯ

๑๘๓. **รูป**นฺติ สกุณรูปาทิฯ ยทิ จ เอทิสํ อเญฺญหิ กตํ ลภติ, ฆํสิตฺวา วา ฉินฺทิตฺวา วา ยถา วา น ปญฺญายติ, ตถา สุเตฺตน เวเฐตฺวา วฬเญฺชตพฺพํฯ

๑๘๔. **ถวิกา**ติ อญฺชนิถวิกาฯ อญฺชนิสลากาปิ ลพฺภตีติ สมฺพโนฺธฯ

๑๘๕-๖. **อฏฺฐี**ติ (มหาว. ๒๖๖; มหาว. อฏฺฐ. ๒๖๔) มนุสฺสฏฺฐิํ ฐเปตฺวา อวเสสฏฺฐิฯ วิสาณทเนฺตสุ อกปฺปิยํ นาม นตฺถิฯ อามลกกกฺกาทีหิ กตา **ผลมยาฯ ตมฺมยา**ติ อิธ วุเตฺตเหว นิพฺพตฺตาฯ อญฺชนีวินิจฺฉโยฯ

อญฺชนีนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒๕. อกปฺปิยสยนนิเทฺทสวณฺณนา

๑๘๗-๙. ‘‘อุจฺจโก อาสนฺทิโก อุปฺปโนฺน โหติ, อนุชานามิ ภิกฺขเว อุจฺจกมฺปิ อาสนฺทิก’’นฺติ (จูฬว. ๒๙๗) วจนโต มญฺจสฺส อุปฑฺฒภาคปฺปมาเณน เอกโตภาเคน ทีฆมฺปิ สุคตงฺคุเลน อติเรกฏฺฐงฺคุลปาทกํ อิธ **อาสนฺที**ติ อธิเปฺปตํ, จตุรํสาสนฺทิโก ปน ปมาณาติกฺกโนฺตโกปิ วฏฺฏติฯ **ตูลี**ติ ปกติตูลิกาฯ **ปลฺลโงฺก**นาม อาหริเมหิ วาเฬหิ กโตติ วุโตฺตฯ ตเตฺถว ‘‘สีหรูปาทิํ ทเสฺสตฺวา กโต ปน วฏฺฏตี’’ติ วทนฺติฯ **ปฏิก**นฺติ เสตตฺถรณํฯ **โคนจิตฺตก**นฺติ เอตฺถ จตุรงฺคุลาธิกโลโม โกชโว **‘‘โคนโก’’**ติ วุจฺจติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, โกชว’’นฺติ (มหาว. ๓๓๗) **จีวรกฺขนฺธเก** วุตฺตตฺตา จตุรงฺคุลโลมกํ ปกติโกชวํ วฏฺฏติฯ รตนจิตฺตํ จิตฺตกํ น วฏฺฏติฯ **ปฏลี**ติ ฆนปุปฺผรตฺตอตฺถรณํ ฯ **วิกตี**ติ สีหพฺยคฺฆาทิรูปวิจิโตฺต อุณฺณามยตฺถรณโกฯ **อุทฺทโลมี**ติ เอกโตอุคฺคตปุปฺผํฯ **เอกนฺตโลมิกา**ติ อุภโตอุคฺคตปุปฺผํฯ

กุตฺตนฺติ โสฬสนฺนํ นาฏกิตฺถีนํ ฐตฺวา นจฺจนโยคฺคํ อุณฺณามยตฺถรณํฯ **โกเสยฺย**นฺติ รตนปริสิพฺพิตํ โกเสยฺยสุตฺตมยํ ปจฺจตฺถรณํฯ **กฏฺฏิสฺส**นฺติ รตนปริสิพฺพิตํ โกเสยฺยกฏฺฏิสฺสมยํ ปจฺจตฺถรณํฯ โกเสยฺยญฺจ กฏฺฏิสฺสญฺจ รตนปริสิพฺพิตาเนว น วฏฺฏนฺติ, สุทฺธานิ วฏฺฏนฺติฯ **หตฺถิอสฺสรถตฺถรา** เตสํ อุปริ อตฺถรณกอตฺถรณาวฯ **อชินปฺปเวณี**ติ อชินจเมฺมหิ มญฺจปฺปมาเณน สิพฺพิตฺวา กตา ปเวณี, เตน จ กทลีมิคจมฺมํ เสตวตฺถสฺส อุปริ ปตฺถริตฺวา สิพฺพิตฺวา กตํ ปวรปฺปจฺจตฺถรณํ กทลีมิคปฺปวรปฺปจฺจตฺถรณํ, เตน จ อตฺถตํ **อชินปฺปเวณีกทลีมิคปฺปวรปฺปจฺจตฺถรณตฺถตํ**ฯ

เสตวิตานมฺปิ เหฏฺฐา อกปฺปิยปฺปจฺจตฺถรเณ สติ น วฏฺฏติ, กปฺปิยปฺปจฺจตฺถรเณ สติ วฏฺฏติ, รตฺตวิตานสฺส เหฏฺฐา กปฺปิยปฺปจฺจตฺถรเณ สติปิ น วฏฺฏติ เอวฯ สีสูปธานํ ปาทูปธานนฺติ

มญฺจสฺส อุภโตโลหิตกํ อุปธานํ น วฏฺฏติฯ ยํ ปน เอกเมว อุปธานํ โหติ, อุโภสุ อเนฺตสุ รตฺตํ วา ปทุมวณฺณํ วา จิตฺตํ วา, สเจ ปมาณยุตฺตํ, วฏฺฏติ, มหาอุปธานํ ปน ปฏิกฺขิตฺตํฯ

๑๙๐. **อาสนฺทาทิตฺตยา**ติ อาสนฺที ตูลี ปลฺลโงฺกติ อิทํ ตยํ นามํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ฐเปตฺวา ตีณิ อาสนฺทึ ปลฺลงฺกํ ตูลิกํ เสสกํ คิหิวิกฏํ อภินิสีทิตุํ, น เตฺวว อภินิปชฺชิตุ’’นฺติ (จูฬว. ๓๑๔) หิ วุตฺตํฯ เสเส คิหิสนฺตเก นิสีทิตุํ ลพฺภตีติ อโตฺถฯ ยทิ ธมฺมาสเน สงฺฆิกมฺปิ โคนกาทึ ภิกฺขูหิ อนาณตฺตา อารามิกาทโย สยเมว ปญฺญเปนฺติ เจว นีหรนฺติ จ, เอตํ **คิหิวิกฏนีหารํ** นาม, อิมินา คิหิวิกฏนีหาเรน วฏฺฏติฯ **ภตฺตคฺคํ** นาม วิหาเร เอว ทานฏฺฐานํฯ

๑๙๑. จตุนฺนํ ปาทานํ, ตีสุ ปเสฺสสุ อปสฺสยานญฺจ วเสน **สตฺตโงฺค**ฯ เอกปเสฺสน ยุโตฺต **ปญฺจโงฺค**ฯ อิเม ปน สตฺตงฺคปญฺจงฺคา ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อุจฺจกมฺปิ สตฺตงฺค’’นฺติ (จูฬว. ๒๙๔) วุตฺตตฺตา ปมาณาติกฺกนฺตาปิ วฏฺฏนฺติฯ เตน วุตฺตํ **‘‘อุจฺจปาทกา’’**ติฯ ตูโลนทฺธา มญฺจปีฐา ฃเรเยว นิสีทิตุํ กปฺปนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ

๑๙๒. **จีวรจฺฉวิโย**ติ ฉนฺนํ จีวรานํ, ฉนฺนํ อนุโลมจีวรานญฺจ อญฺญตรจีวรจฺฉวิโยติ อโตฺถฯ **สพฺพตฺถา**ติ มเญฺจปิ ปีเฐปิ ภตฺตเคฺคปิ อนฺตรฃเรปีติ อโตฺถฯ อิมาสํ ปน ภิสีนํ ปมาณปริเจฺฉโทปิ นตฺถิ, มญฺจปีฐาทีนํ วเสน อนุรูปํ สลฺลเกฺขตฺวา ปมาณํ กาตพฺพํฯ

๑๙๓. ‘‘ตูลิกา อุปฺปนฺนา โหติฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, วิชเฏตฺวา พิโมฺพหนํ กาตุํ, ตีณิ ตูลานิ รุกฺขตูลํ ลตาตูลํ โปฏกิตูล’’นฺติ (จูฬว. ๒๙๗) วุตฺตตฺตา ตูลตฺตยญฺจ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๙๗; กงฺขา. อฏฺฐ. ตูโลนทฺธสิกฺขาปทวณฺณนา) พิโมฺพหเน วฏฺฏติฯ อิเมหิ ตีหิ ตูเลหิ สเพฺพสํ รุกฺขลตาติณานํ ตูลํ อนุญฺญาตนฺติ เวทิตพฺพํฯ ภิสิยํ ปน กิญฺจิ ตูลํ น วฏฺฏติเยวฯ **ภิสิคโพฺภ**ติ ภิสิยา วุตฺตํ โจฬาทิปญฺจกํ พิโมฺพหเน อนุญฺญาตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **มิคปกฺขินนฺ**ติ สีหาทีนํ สพฺพจตุปฺปทานํ หํสโมราทีนํ สพฺพปกฺขีนํ โลมานิ กปฺปนฺติฯ มสูรเก อนุญฺญาตนฺติ สมฺพโนฺธฯ

๑๙๔. อิทานิ ภิสิยํ กปฺปิยากปฺปิยํ ทเสฺสตุํ **‘‘มนุสฺสโลม’’**นฺติอาทิมาหฯ **อุณฺณายนฺ**ติ (จูฬว. ๒๙๗; จูฬว. อฏฺฐ. ๒๙๗) อุณฺณาภิสิยํ มนุสฺสโลมํ น ลพฺภตีติ อโตฺถฯ อุณฺณาภิสิยมฺปิ มนุสฺสโลมํ ฐเปตฺวา เยสํ เกสญฺจิ ปกฺขิจตุปฺปทานํ โลมํ วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ **ปเณฺณ**ติ ปณฺณภิสิยญฺจ ปุปฺผญฺจ สุทฺธํ ตมาลปตฺตญฺจ น ลพฺภํ, อวเสสํ ยํ กิญฺจิ ปณฺณํ ลพฺภตีติ อโตฺถฯ ตมาลปตฺตกมฺปิ อเญฺญหิ มิสฺสํ วฏฺฏตีติฯ โจฬวากติเณสุ อกปฺปิยํ นาม นตฺถิฯ **อาสนเญฺจว อปฺปฏิเวกฺขิตํ น ลพฺภ**นฺติ อาสนสามญฺญโต ปสเงฺคน วุตฺตํฯ อกปฺปิยสยนวินิจฺฉโยฯ

อกปฺปิยสยนนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒๖. สมานาสนิกนิเทฺทสวณฺณนา

๑๙๕. ติณฺณํ วสฺสานํ อนฺตรํ **ติวสฺสนฺตรํ**ฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ติวสฺสนฺตเรน สห นิสีทิตุ’’นฺติ (จูฬว. ๓๒๐) หิ วุตฺตํฯ โย ทฺวีหิ วเสฺสหิ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๐) วุโฑฺฒ วา นโว วา, โส ติวสฺสนฺตโร นามฯ

๑๙๖. **มุนี**ติ พุทฺธมุนิฯ **สเพฺพหวา**ติ อนุปสมฺปเนฺนหิปิฯ

๑๙๗. **อนุตน**ฺติ ปจฺฉิมํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยํ ติณฺณํ ปโหติ, เอตฺตกํ ปจฺฉิมํ ทีฆาสน’’นฺติ (จูฬว. ๓๒๐) วุตฺตตฺตา ยํ ติณฺณํ ปโหติ, เอตํ สํหาริมํ วา โหตุ อสํหาริมํ วา, ตถารูเปสุ ผลกขเณฺฑสุปิ นิสีทิตุํ วฏฺฏติฯ **ทฺวินฺน**นฺติ ทฺวินฺนํ สมานาสนิกานํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ทุวคฺคสฺส มญฺจํ ทุวคฺคสฺส ปีฐ’’นฺติ (จุฬว. ๓๒๐) วุตฺตตฺตา เทฺว สมานาสนิกา สห นิสีทิตุํ ลภนฺติฯ อเญฺญหิ อสมานาสนิเกหิ, อนุปสมฺปนฺนาทีหิ วา เทฺว หุตฺวาปิ นิสีทิตุํ น ลภนฺติฯ สมานาสนิกวินิจฺฉโยฯ

สมานาสนิกนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒๗. อสํวาสิกนิเทฺทสวณฺณนา

๑๙๘. **อุกฺขิโตฺต**ติ อาปตฺติยา อทสฺสเน, อปฺปฏิกเมฺม, ปาปิกาย ทิฏฺฐิยา อปฺปฏินิสฺสเคฺค วา อุกฺขิตฺตโกติ ติวิโธปิ อิธ อุกฺขิโตฺต คหิโตฯ **อนุปสมฺปโนฺน**ติ อิมินา สิกฺขมานสามเณรสามเณรีสิกฺขาปจฺจกฺขาตกา คหิตาติ เวทิตพฺพาฯ **ฉินฺนมูลโก** นาม อนฺติมวตฺถุํ อชฺฌาปนฺนโกฯ **นานาสํวาโส**ติ ลทฺธินานาสํวาสโกฯ ‘‘นานาสีมาย ฐิตจตุโตฺถ กมฺมํ กเรยฺย, อิทฺธิยา เวหาเส ฐิตจตุโตฺถ กมฺมํ กเรยฺย, อกมฺมํ น จ กรณีย’’นฺติ หิ วุตฺตตฺตา อิเมปิ ‘‘อสํวาสิกา’’ติ วุตฺตาฯ เอเตสุ ปน อุกฺขิตฺตเกหิ สทฺธิํ อุโปสถาทีนิ กโรโนฺต ปาจิตฺติยํ อาปชฺชติฯ นิสฺสีมฏฺฐเวหาสเฏฺฐหิ กโรนฺตสฺส กมฺมํ กุปฺปติ, ทุกฺกฏญฺจ โหติ, อิตเรหิ ทุกฺกฏํฯ อสํวาสิกวินิจฺฉโยฯ

อสํวาสิกนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒๘. กมฺมนิเทฺทสวณฺณนา

๑๙๙. **อธมฺมกมฺม**นฺติ เอตฺถ กถํ อธมฺมกมฺมํ โหตีติ เจ? วุตฺตเญฺหตํ ภควตา ‘‘กตมญฺจ, ภิกฺขเว, อธมฺมกมฺมํ? ญตฺติทุติเย เจ, ภิกฺขเว, กเมฺม เอกาย ญตฺติยา กมฺมํ กโรติ, น จ กมฺมวาจํ อนุสฺสาเวติ, อธมฺมกมฺมํฯ ทฺวีหิ ญตฺตีหิ กมฺมํ กโรติ, น จ กมฺมวาจํ อนุสฺสาเวติ, อธมฺมกมฺมํฯ เอกาย กมฺมวาจาย กมฺมํ กโรติ, น จ ญตฺติํ ฐเปติ, อธมฺมกมฺมํฯ ทฺวีหิ กมฺมวาจาหิ กมฺมํ กโรติ, น จ ญตฺติํ ฐเปติ, อธมฺมกมฺม’’นฺติ (มหาว. ๓๘๗)ฯ อิมินา นเยน เสสกเมฺมสุปิ วุตฺตปฺปกาเรน อกตฺวา อญฺญถา กรณํ อธมฺมกมฺมนฺติ เวทิตพฺพํฯ

วเคฺคนาติ วเคฺคน สเงฺฆนฯ กถญฺจ วคฺคํ โหตีติ เจ? ยาวติกา จ ภิกฺขู กมฺมปฺปตฺตา, เต อนาคตา โหนฺติ, ฉนฺทารหานํ ฉโนฺท อนาหโฎ โหติ, สมฺมุขีภูตา ปฏิโกฺกสนฺติ, วคฺคกมฺมนฺติ อิเมสุ เยน เกนจิ เอเกนปิ องฺคเคน วคฺคํ โหติฯ

สมเคฺคนาติ สมเคฺคน สเงฺฆนฯ กถํ สมคฺคํ โหตีติ เจ? ยาวติกา จ ภิกฺขู กมฺมปฺปตฺตา, เต อาคตา โหนฺติ, ฉนฺทารหานํ ฉโนฺท อาหโฎ โหติ, สมฺมุขีภูตา นปฺปฏิโกฺกสนฺติ, สมคฺคกมฺมนฺติ เอวํฯ

จตุตฺถนฺติ สมเคฺคน ธมฺมิกํฯ เอตฺตาวตา ‘‘จตฺตาริมานิ, ภิกฺขเว, กมฺมานิ, อธเมฺมน วคฺคกมฺมํ, อธเมฺมน สมคฺคกมฺมํ, ธเมฺมน วคฺคกมฺมํ, ธเมฺมน สมคฺคกมฺม’’นฺติ (มหาว. ๓๘๔) เอวํ วุตฺตานิ จตฺตาริ กมฺมานิ ปริคฺคหิตานิ โหนฺตีติ เวทิตพฺพานิฯ

๒๐๐-๒๐๒. ทสวคฺคิโก (มหาว. ๓๘๘; กงฺขา. อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา) วีสติวคฺคิโก จ **ทสวีสติวคฺคิโก**ฯ อพฺภาโนปสมฺปทาปฺปวารณา ฐเปตฺวา สพฺพกมฺเมสุ กมฺมปฺปโตฺตติ สมฺพนฺโธฯ เอวํ เสเสสุปิฯ **อิตโร**ติ วีสติวโคฺค จ อติเรกวีสติวโคฺค จฯ

๒๐๓. อิทานิ กมฺมปฺปเตฺต จ ฉนฺทารเห จ ทเสฺสตุํ **''จตุวเคฺคนา''**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ (ปริ. ๔๘๘, ๔๙๗; ปริ. ๔๘๗-๔๘๘) **ปกตตฺตา** นาม เย ปาราชิกอุกฺขิตฺตลทฺธินานาสํวาสกา น โหนฺติฯ **ปเร**ติ เอกสีมฏฺฐา ปกตตฺตา ภิกฺขูฯ ยทิ ปกตตฺตา ภิกฺขูปิ อญฺญตรํ คามสีมํ วา นทีสมุทฺทชาตสฺสรขณฺฑสีมาสุ วา อญฺญตรํ ปวิสิตฺวา ฐิตา โหนฺติ, เนว กมฺมปฺปตฺตา, น ฉนฺทารหาฯ น หิ เตสํ ฉโนฺท วา ปาริสุทฺธิ วา อาคจฺฉติ อญฺญสีมายํ ฐิตตฺตาฯ **เสเสปี**ติ ปญฺจวคฺคาทิกรณีเยปีติ อโตฺถฯ

๒๐๔. อสํวาสคณปูรํ วา กตฺวา กตํ กมฺมํ กุปฺปญฺจ โหติ, การกานญฺจ ทุกฺกฏนฺติ อโตฺถฯ ''ยสฺส สโงฺฆ กมฺมํ กโรติ, ตํจตุโตฺถ กมฺมํ กเรยฺย, อกมฺมํ น จ กรณีย''นฺติ (มหาว. ๓๘๙) วุตฺตตฺตา **''กมฺมารหคณปูรํ วา''**ติ วุตฺตํฯ อิทานิ ปริวาสาทิกมฺมานํเยว ปริสโต วิปตฺติํ ทเสฺสตุํ **''ครุกฏฺฐคณปูรํ วา''**ติ วุตฺตํฯ ตมฺปิ อนิกฺขิตฺตวตฺตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ นิกฺขิตฺตวโตฺต ปน สพฺพตฺถ คณปูรโก โหติ เอวฯ

๒๐๕. **วาเรยฺยา**ติ ปฏิกฺขิเปยฺยฯ ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อธมฺมกเมฺม กยิรมาเน ปฏิโกฺกสิตุ''นฺติ (มหาว. ๑๕๔) หิ วุตฺตํฯ **อนฺตราเย** สตีติ อโตฺถฯ ''อธมฺมกมฺมํ อิทํ, น เมตํ ขมตี''ติ เอวํ เทฺว ตโย อญฺญมญฺญํ ทิฏฺฐิํ อาวิ กเรยฺยุนฺติ อโตฺถฯ ยทิ เอโก โหติ, ''น เมตํ ขมตี''ติ เอวํ อธิฏฺฐานํ กเรยฺยาติ อโตฺถฯ เอตฺตาวตา เอเต นิราปตฺติกา โหนฺติ, อนฺตรายา จ มุจฺจนฺติ, กมฺมํ ปน อธมฺมตฺตา กุปฺปเมวฯ **วาเรนฺตุว ตโตธิกา**ติ เอตฺถ ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, จตูหิ ปญฺจหิ ปฏิโกฺกสิตุํ, ทฺวีหิ ตีหิ ทิฏฺฐิํ อาวิ กาตุํ, เอเกน อธิฏฺฐาตุํ, ''น เมตํ ขมตี''ติ (มหาว. ๑๕๔) วุตฺตตฺตา จตฺตาโร วา ปญฺจ วา วาเรนฺติ เอวาติ อโตฺถฯ

๒๐๖. อิทานิ เยหิ ปฏิกฺขิตฺตํ โหติ, เต ทเสฺสตุํ **''กมฺมารหา''**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **ขิตฺตจิตฺต**-คฺคหเณน อุมฺมตฺตโกปิ คหิโตวฯ **เอเตส**นฺติ เย วุตฺตปฺปการา, เตสํ ปฏิเกฺขโป น รุหตีติ อโตฺถฯ

๒๐๗. อิทานิ ยสฺส ปฏิเกฺขโป รุหติ, ตํ ทเสฺสตุํ **''ปกตเตฺตกสีมฏฺฐ-สมสํวาสภิกฺขุโน''**ติ วุตฺตํฯ ตสฺสโตฺถ (มหาว. ๓๙๔) – เอวรูปสฺส ภิกฺขุโน ปฏิโกฺกสนา อนฺตมโส อานนฺตรสฺสาปิ อาโรเจนฺตสฺส รุหตีติฯ ''ภิกฺขุสฺส, ภิกฺขเว , ปกตตฺตสฺส สมานสํวาสิกสฺส สมานสีมายํ ฐิตสฺส อนฺตมโส อานนฺตริกสฺสปิ ภิกฺขุโน วิญฺญาเปนฺตสฺส สงฺฆมเชฺฌ ปฏิโกฺกสนา รุหตี''ติ (มหาว. ๓๙๔) วุตฺตํฯ

๒๐๘. สมฺมุขา ยทิ ปฏิโกฺกเสยฺยาติ อโตฺถฯ **ติโรกฺขา**ติ ปรมฺมุขาฯ กายสามคฺคิํ วา ฉนฺทํ วา โน ทเทยฺย, ทุกฺกฏนฺติ อโตฺถฯ กมฺมวินิจฺฉโยฯ

กมฺมนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒๙. มิจฺฉาชีววิวชฺชนานิเทฺทสวณฺณนา

๒๐๙. **จุณฺณ**นฺติ สิรีสจุณฺณาทิกนฺติ อโตฺถฯ **มตฺติกา**ติ ปกติมตฺติกา วา ปญฺจวณฺณา วา สุทฺธา กุงฺกุฏฺฐอาทิกา วาฯ **กุลสงฺคหา**ติ เอเตหิ สงฺคหิตานํ สนฺติเก ลาภาสาย กุลสงฺ

คหตฺถนฺติ อโตฺถฯ เอตฺถ ปน อิเมหิ สงฺคหิตานํ สนฺติเก ‘‘กิญฺจิ ลภิสฺสามี’’ติ สงฺฆิกํ วา ปุคฺคลิกํ วา ทาตุํ น วฎฺฎติ เอวฯ อิมินา ปน นเยน ลทฺธํ ปญฺจนฺนมฺปิ สหธมฺมิกานํ น วฎฺฎติ, มิจฺฉาชีวญฺจ โหติฯ

๒๑๐-๒๑๑. ลาภาสาย ทายกานํ ทารเก อุกฺขิปิตฺวา ปริภฎภาโว **ปาริภฎกตา,** ตาย ปาริภฎกตาย น ชีวเยติ สมฺพโนฺธฯ เสเสสุปิ เอเสว นโยฯ เขตฺตาทีสุ เปสิตสฺส คมนํ **ปเหณกมฺมํ**ฯ สาสนปฺปฎิสาสนหรณํ **ทูตกมฺมํ**ฯ เปสิตสฺส เคหโต เคหคมนํ **ชงฺฆเปสนิยํ**ฯ ลาภาสาย ลญฺชทาน**มนุปฺปทานํฯ อเญฺญน วาปี**ติ องฺควิชฺชาทินาฯ

๒๑๒. **วิญฺญตฺตี**ติ (ปารา. ๕๑๕ อาทโย; ปารา. อฎฺฐ. ๒.๕๑๕ อาทโย) อญฺญาตกวิญฺญตฺติฯ **อเนสนา**ติ ปุเพฺพ วุเตฺตน ปุปฺผทานาทินา ปจฺจเยสนาฯ **กุหนาทีหี**ติ (วิภ. ๘๖๑; วิภ. อฎฺฐ. ๘๖๑; มหานิ. ๘๗) กุหนา ลปนา เนมิตฺตกตา นิเปฺปสิกตา ลาเภน ลาภํ นิชิคีสนตาติ อิเมหิ ปญฺจหิ วตฺถูหีติ อโตฺถฯ มิจฺฉาชีววินิจฺฉโยฯ

มิจฺฉาชีววิวชฺชนานิเทฺทสวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๓๐. วตฺตนิเทฺทสวณฺณนา

๒๑๓. อิทานิ อาคนฺตุกวตฺตาทีนิ ทเสฺสตุํ **‘‘วตฺต’’**นฺติ มาติกาปทํ อุทฺธฎํฯ ปริกฺขิตฺตสฺส (จูฬว. ๓๕๖ อาทโย; จูฬว. อฎฺฐ. ๓๕๗ อาทโย) วิหารสฺส ปริเกฺขปํ, อปริกฺขิตฺตสฺส ทฺวีหิ เลฑฺฑุปาเตหิ ปริจฺฉินฺนฎฺฐานํ ปตฺวา อุปาหนํ โอมุญฺจิตฺวา นีจํ กตฺวา ปโปฺผเฎตฺวา อุปาหนํ ทณฺฑเกน คเหตฺวา ฉตฺตํ อปนาเมตฺวา สีสํ วิวริตฺวา สีเส จีวรํ ขเนฺธ กริตฺวา สาธุกํ อตรมาเนน อาราโม ปวิสิตโพฺพติ อโตฺถฯ

๒๑๔. **ปุเจฺฉยฺย สยนาสน**นฺติ ‘‘กตมํ เม เสนาสนํ ปาปุณาติ, กึ อชฺฌาวุตฺถํ วา อนชฺฌาวุตฺถํ วา’’ติ เอวํ ปุจฺฉิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ

๒๑๕-๖. มญฺจปีฐาทิทารุภณฺฑญฺจ (จูฬว. ๓๖๐; จูฬว. อฎฺฐ. ๓๖๐) รชนภาชนาทิมตฺติกาภณฺฑญฺจฯ **อาปุจฺฉา**ติ ภิกฺขุสฺส วา สามเณรสฺส วา อารามิกสฺส วา ‘‘อาวุโส อิมํ ชคฺคาหี’’ติ อาโรเจตฺวาติ อโตฺถฯ **อเญฺญถา**ติ เอวํ อกตฺวาติ อโตฺถฯ

๒๑๗-๘. **วุฑฺฒาคนฺตุกสฺสา**ติ เอตฺถ (จูฬว. ๓๕๘ อาทโย; จูฬว. อฎฺฐ. ๓๕๙ อาทโย) ทูรโตว ทิสฺวา ยทิ ‘‘วุโฑฺฒ’’ติ ชานาติ, ตสฺมึ อนาคเต เอว อาสนปญฺญาปนาทิวตฺตํ กาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **ปาโททกปฺปภุติ**นฺติ ปาโททกํ ปาทปีฐํ ปาทกถลิกํ อุปนิกฺขิปิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ ปานีเยน อาปุจฺฉเนฺตน สเจ สกึ อานีตํ ปานียํ สพฺพํ ปิวติ, ปุนปิ อาปุจฺฉิตโพฺพ เอวฯ **ปญฺญเป**ติ ‘‘เอตํ ตุมฺหากํ เสนาสนํ ปาปุณาตี’’ติ เอวํ อาจิกฺขิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ

๒๑๙-๒๐. ‘‘ภิกฺขาจารคาโม อิโต ทูเร’’ติ วา ‘‘สนฺติเก’’ติ วา ‘‘กาลเสฺสว ปิณฺฑาย จริตพฺพ’’นฺติ วา ‘‘อุปฎฺฐาเก จริตพฺพ’’นฺติ วา โคจโร อาจิกฺขิตโพฺพฯ **อโคจโร**ติ มิจฺฉาทิฎฺฐิกานํ วา คาโม, ปริจฺฉินฺนภิกฺขโก วา คาโม, ยตฺถ เอกสฺส วา ทฺวินฺนํ วา ภิกฺขา ทียติ, โส อาจิกฺขิตโพฺพติ อโตฺถฯ **กติก**นฺติ สงฺฆสฺส กติกฎฺฐานํฯ ‘‘อิมํ กาลํ ปวิสิตพฺพํ, อิมํ กาลํ นิกฺขมิตพฺพ’’นฺติ เอวํ ปเวสนนิกฺขมนกาลํ อาจิกฺขิตพฺพํฯ เกสุจิ ฐาเนสุ อมนุสฺสา วา วาฬา วา โหนฺติ, ตสฺมา เอวํ อาจิกฺขิตพฺพเมวฯ **นิสิโนฺนวา**ติ อิทํ อาปตฺติอภาวมตฺตทีปกํ, อุฎฺฐหิตฺวาปิ สพฺพํ กาตุํ วฎฺฎเตวฯ วตฺตวินิจฺฉโยฯ

วตฺตนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓๑. วิกปฺปนานิเทฺทสวณฺณนา

๒๒๑. **สมฺมุขายา**ติ (ปาจิ. ๓๗๔; ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๙; กงฺขา. อฏฺฐ. วิกปฺปนสิกฺขาปทวณฺณนา) สมฺมุเข ฐิตสฺสาติ อโตฺถฯ **พฺยตฺตสฺสา**ติ วิกปฺปนวิธานํ ปจฺจุทฺธรณาทิวิธานญฺจ ชานนฺตสฺสฯ อพฺยโตฺต ปน ‘‘อิมินา มยฺหํ ทินฺน’’นฺติ คเหตฺวาปิ คเจฺฉยฺยาติ อโตฺถฯ **เอกสฺสา**ติ เอกสฺส ภิกฺขุสฺสฯ

๒๒๒. **นิเธตุํวา**ติ นิเธตุํ เอว, นิสฺสคฺคิยํ น โหตีติ อโตฺถฯ ปริภุญฺชิตุํ วา วิสฺสเชฺชตุํ วา อธิฏฺฐาตุํ วา น วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ

๒๒๔-๕. **อปรา สมฺมุขา วา**ติ สมฺมุขา วิกปฺปนา เอวาติ อโตฺถฯ อิมา เทฺว วิกปฺปนา อตฺตนา เอว วิกเปฺปตฺวา ปเรน ปจฺจุทฺธราปิตตฺตา สมฺมุขา วิกปฺปนา เอวาติ วุตฺตาฯ

๒๒๗. **มิโตฺต**ติ ทฬฺหมิโตฺตฯ **สนฺทิโฏฺฐ**ติ ทิฏฺฐมโตฺต นาติทฬฺหมิโตฺตฯ ‘‘อิตเรน จ ปุเพฺพ วุตฺตนเยน ‘ติโสฺส ภิกฺขู’ติ วา ‘ติสฺสา ภิกฺขุนี’ติ วา วตฺตพฺพํฯ ปุน เตน ‘อหํ ติสฺสสฺส ภิกฺขุโน, ติสฺสาย ภิกฺขุนิยา วา ทมฺมี’ติ วิกเปฺปตฺวา เตเนว ‘ติสฺสสฺส ภิกฺขุโน, ติสฺสาย ภิกฺขุนิยา สนฺตกํ ปริภุญฺช วา วิสฺสเชฺชหิ วา ยถาปจฺจยํ วา กโรหี’ติ ปจฺจุทฺธริตพฺพ’’นฺติ เอวํ ปาโฐ คเหตโพฺพฯ

๒๒๘. **ทูรสนฺติกเตฺตกตฺต-พหุภาวํ วิชานิยา**ติ เอตฺถ ทูรตฺตญฺจ สนฺติกตฺตญฺจ เอกตฺตญฺจ พหุภาวญฺจ วิชานิตฺวาติ อโตฺถฯ

๒๒๙. ‘‘ทสาหปรมํ อติเรกจีวรํ ธาเรตพฺพ’’นฺติ (ปารา. ๔๖๒) วุตฺตตฺตา **‘‘ทสาหํ วา’’**ติ วุตฺตํฯ ‘‘จีวรกาลสมโย นาม อนตฺถเต กถิเน วสฺสานสฺส ปจฺฉิโม มาโส, อตฺถเต กถิเน ปญฺจ มาสา’’ติ (ปารา. ๖๔๙) วุตฺตตฺตา **‘‘มาสเมกํ วา ปญฺจ วา’’**ติ วุตฺตํ, มาสํ วา เอกํ ปญฺจ วา มาเสติ อโตฺถฯ ‘‘ภิกฺขุโน ปเนว อกาลจีวรํ อุปฺปเชฺชยฺย, อากงฺขมาเนน ภิกฺขุนา ปฏิคฺคเหตพฺพํฯ ปฏิคฺคเหตฺวา ขิปฺปเมว กาเรตพฺพํฯ โน จสฺส ปาริปูริ, มาสปรมํ เตน ภิกฺขุนา ตํ จีวรํ นิกฺขิปิตพฺพํ อูนสฺส ปาริปูริยา สติยา ปจฺจาสายา’’ติ (ปารา. ๔๙๙) วุตฺตตฺตา **‘‘ปจฺจาสา สติ มาสก’’**นฺติ วุตฺตํฯ **นุปฺปาทยตี**ติ อนธิฏฺฐิตํ อวิกปฺปิตํ นิสฺสคฺคิํ น ชนยตีติ อโตฺถฯ วิกปฺปนาวินิจฺฉโยฯ

วิกปฺปนานิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓๒. นิสฺสยนิเทฺทสวณฺณนา

๒๓๐. **พฺยตฺตสฺสา**ติ เอตฺถ กิตฺตาวตา พฺยโตฺต โหตีติ เจ? นิสฺสยมุจฺจนเกน ปน สพฺพนฺติเมน ธมฺมปริเจฺฉเทน อตฺถโต จ พฺยญฺชนโต จ เทฺว มาติกา ปคุณา วาจุคฺคตา กาตพฺพา, ปกฺขทิวเสสุ ธมฺมสฺสาวนตฺถาย สุตฺตนฺตโต จตฺตาโร ภาณวารา, สมฺปตฺตานํ ปริสานํ ปริกถนตฺถาย อนฺธกวินฺทมหาราหุโลวาทธมฺมกฺขนฺธสทิโส เอโก กถามโคฺค, สงฺฆภตฺตมงฺคลามงฺคเลสุ อนุโมทนตฺถาย ติโสฺส อนุโมทนา, อุโปสถปฺปวารณาทิวิชานนตฺถํ กมฺมากมฺมวินิจฺฉโย , สมณธมฺมกรณตฺถํ สมาธิวเสน วา วิปสฺสนาวเสน วา อรหตฺตปริโยสานํ เอกํ กมฺมฏฺฐานํ เอตฺตกํ อุคฺคเหตพฺพํฯ เอตฺตาวตา พฺยโตฺต นาม โหติ จาตุทฺทิโส, อิตรถา อพฺยโตฺตฯ

๒๓๑. อิทานิ นิสฺสยคฺคหณาการํ ทเสฺสตุํ **‘‘เอกํส’’**นฺติอาทิ วุตฺตํฯ เอตฺถ (มหาว. ๑๐๓) **อายสฺมโต**ติ อายสฺมนฺตํฯ

๒๓๒. อิทานิ ปฏิปฺปสฺสทฺธิวิธานํ ทเสฺสตุํ **‘‘ปกฺกเนฺต’’**ติอาทิ วุตฺตํ, ‘‘ปญฺจิมา, ภิกฺขเว, นิสฺสยปฺปฏิปฺปสฺสทฺธิโย อุปชฺฌายมฺหาฯ อุปชฺฌาโย ปกฺกโนฺต วา โหติ วิพฺภโนฺต วา กาลกโต วา ปกฺขสงฺกโนฺต วา อาณตฺติเยว ปญฺจมี’’ติ (มหาว. ๘๓), ‘‘ฉยิมา, ภิกฺขเว, นิสฺสยปฺปฏิปฺปสฺสทฺธิโย อาจริยมฺหาฯ อาจริโย ปกฺกโนฺต วา โหติ วิพฺภโนฺต วา กาลกโต วา ปกฺขสงฺกโนฺต วา อาณตฺติเยว ปญฺจมี, อุปชฺฌาเยน วา สโมธานคโต โหตี’’ติ อิทํ ปน อุภยํ อิธ ทสฺสิตํฯ สเจ อาจริยุปชฺฌายา สามนฺตวิหาเรสฺุปิ อปริกฺขิเตฺตสุ เลฑฺฑุปาตทฺวยพฺภนฺตเร วสนฺติ, นิสฺสโย น ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ ปริกฺขิเตฺตสฺุปิ น ปฏิปฺปสฺสมฺภตีติ เอเกฯ อาจริยา ปน น อิจฺฉนฺติฯ กสฺมาติ เจ? นิสฺสยคฺคหณปฺปฏิปฺปสฺสทฺธีนํ อุปจารสีมาย ปริจฺฉินฺนตฺตาฯ เลฑฺฑุปาเตน อุปจารสีมาปริเจฺฉโท ปน อปริกฺขิเตฺตสุ เอว ลพฺภติ, น ปริกฺขิเตฺตสุฯ ตสฺมา อาจริยานํ วินิจฺฉเยว ฐาตพฺพํฯ

ปกฺกเนฺตติ เอตฺถ (มหาว. อฏฺฐ. ๘๓) สเจ อาจริโย อเนฺตวาสิกํ อนามเนฺตตฺวาว อุปจารสีมํ อติกฺกมติ, นิสฺสโย ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ สเจ อุปจารสีมํ อนติกฺกมิตฺวาว นิวตฺตติ, น ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ อาจริยํ อนามเนฺตตฺวา อเนฺตวาสิกสฺส คมเนปิ เอเสว นโยฯ สเจ อาจริโย กตฺถจิ คนฺตุกาโม อเนฺตวาสิกํ อาปุจฺฉติ, อเนฺตวาสิโกปิ ‘‘สาธุ สาธู’’ติ สมฺปฏิจฺฉติ, ตงฺขเณ เอว ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ เอวํ อาจริยํ อาปุจฺฉิตฺวา อเนฺตวาสิกสฺส คมเนปิฯ ทฺวีสฺุปิ อโนฺตวิหาเรเยว ฐิเตสุ อาจริโย วา อเนฺตวาสิกํ, อเนฺตวาสิโก วา อาจริยํ อนาปุจฺฉิตฺวาว สเจ เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมติ, ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ ปกฺขสงฺกเนฺต วา วิพฺภเนฺต วา กาลกเต วา ตงฺขเณเยว ปฏิปฺปสฺสมฺภติ ฯ **อาณตฺติ** นาม นิสฺสยปฺปณามนาฯ ทสฺสนสวนวเสน ทุวิธํ **สโมธานํ**ฯ

๒๓๓. **อลชฺชิ**นฺติ เอตฺถ –

‘‘สญฺจิจฺจ อาปตฺตึ อาปชฺชติ;
อาปตฺตึ ปริคูหติ;
อคติคมนญฺจ คจฺฉติ;
เอทิโส วุจฺจติ อลชฺชิปุคฺคโล’’ติฯ (ปริ. ๓๕๙) –

เอวํ วุตฺตํฯ ‘‘น ภิกฺขเว อลชฺชีนํ นิสฺสาย วตฺถพฺพํฯ โย วเสยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๑๒๐) หิ วุตฺตํฯ

๒๓๔. ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อทฺธานมคฺคปฺปฏิปเนฺนน ภิกฺขุนา นิสฺสยํ อลภมาเนน อนิสฺสิเตน วตฺถุ’’นฺติ (มหาว. ๑๒๑) วุตฺตตฺตา **‘‘อทฺธิกสฺสา’’**ติ วุตฺตํฯ คิลานุปฏฺฐากสฺส จ ยาจิตสฺสาติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, คิลานุปฏฺฐาเกน ภิกฺขุนา นิสฺสยํ อลภมาเนน ยาจิยมาเนน อนิสฺสิเตน วตฺถุ’’นฺติ (มหาว. ๑๒๑) หิ วุตฺตํฯ **สลฺลเกฺขเนฺตน ผาสุก**นฺติ ผาสุวิหารํ สลฺลเกฺขเนฺตนฯ อิทํ ปน ปริหารํ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๒๑) โสตาปนฺนาทิอริยสาวโก วา ถามคตสมถวิปสฺสนาลาภี วา พาลปุถุชฺชโน วา น ลภติฯ ยสฺส โข ปน สมถวิปสฺสนา ตรุณา โหติ, น ถามคตา, อยํ ลภติฯ อสเนฺต นิสฺสยทายเก ‘‘ยทา ปฏิรูโป นิสฺสยทายโก อาคจฺฉิสฺสติ, ตทา ตสฺส นิสฺสาย วสิสฺสามี’’ติ อาโภคํ กตฺวา ยาว อาสาฬฺหีปุณฺณมา, ตาว วสิตุํ ลภติฯ สเจ ปน อาสาฬฺหีมาเส นิสฺสยทายกํ น ลภติ, ยตฺถ อตฺถิ, ตตฺถ คนฺตพฺพํฯ อโนฺตวเสฺส ปน อนิสฺสิเตน

วตฺถุํ น วฏฺฏติฯ สภาเค ทายเก อสเนฺต วสิตุํ ลพฺภตีติ สพฺพปเทสุ โยชนา กาตพฺพาฯ นิสฺสย วินิจฺฉโยฯ

นิสฺสยนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓๓. กายพนฺธนนิเทฺทสวณฺณนา

๒๓๕. **อกายพนฺธโน**ติ กายพนฺธนํ อพนฺธิตฺวาติ อโตฺถฯ ตโต ปฏฺฐาย จีวรํ ปารุปิตพฺพํ, ตโต ปฏฺฐาย เอว กายพนฺธนํ พนฺธิตพฺพํฯ ‘‘น ภิกฺขเว อกายพนฺธเนน คาโม ปวิสิตโพฺพฯ โย ปวิเสยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (จูฬว. ๒๗๘) หิ วุตฺตํฯ **ตเตฺถวาสติยา คโต**ติ อสติยา คโต ยตฺถ สรติ, ตเตฺถว พนฺธิตพฺพํฯ สริตฺวา ปน ยาว น พนฺธติ, ตาว ปิณฺฑาย จริตุํ น วฏฺฏติฯ ยทิ อโนฺตคาเม สรติ, กายพนฺธเน สติ เอกมเนฺต ฐตฺวา พนฺธิตพฺพํ, อสติ เจ นิกฺขมิตฺวา พนฺธิตฺวา ปุน ปิณฺฑาย ปวิสิตพฺพนฺติ วทนฺติฯ

๒๓๖. ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, เทฺว กายพนฺธนานิ ปฏฺฏิกํ สูกรนฺตก’’นฺติ (จูฬว. ๒๗๘) วุตฺตตฺตา **‘‘ทุวิธ’’**นฺติ วุตฺตํฯ ตตฺถ **สูกรนฺตํ** นาม กุญฺจิกาโกสกา วิย อเนฺต สุสิรํ กตฺวา โกฏฺฏิตํฯ **รชฺชุ จ เอกา**ติ เอกวฏฺฏา รชฺชุ จฯ **ตทนุโลมิกา**ติ เตสํ ทฺวินฺนํ อนุโลมิกาฯ

๒๓๗. **มจฺฉกณฺฑกขชฺชุรี-ปตฺตา มฏฺฐา จ ปฏฺฏิกา**ติ เอตฺถ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๗๘) เอเต มจฺฉกณฺฏกาทโย มฏฺฐา วิการรหิตา ปฏฺฏิกา จ ตทโนฺตคธาติ อธิปฺปาโยฯ **ลพฺภา ทสา จตโสฺส**ติ เอกาย วา ทฺวีสุ วา ตีสุ วา กถา เอว นตฺถีติ อธิปฺปาโย, ตโต ปรํ น วฏฺฏติฯ **อเนฺตสู**ติ อุโภสุ อเนฺตสุฯ **คุณสุตฺตก**นฺติ ทิคุณสุตฺตกํฯ

๒๓๙. **มกรมุขาทิ**นฺติ **อาทิ**-สเทฺทน เทฑฺฒุภสีสํ คหิตํฯ **อุภเนฺต**ติ อุโภสุ อเนฺตสุฯ กสฺสาติ? วิธสฺสฯ **ฆฏกา**ติ ฆฏกโตฯ **เลขา**ติ เลขายฯ ฆฏกโต จ เลขาย จ อญฺญํ จิตฺตกํ น กปฺปตีติ อโตฺถฯ

๒๔๐. **เทฑฺฒุภก**นฺติ (จูฬว. ๒๗๘; จูฬว. อฏฺฐ. ๒๗๘) อุทกสปฺปสิรสทิสํฯ **มุรช**นฺติ พหุรชฺชุเก เอกโต สงฺกฑฺฒิตฺวา เอกาย รชฺชุยา ปลิเวเฐตฺวา กตรชฺชุฯ **มทฺทวีณ**นฺติ ปามงฺคสทิสํฯ **กลาพุก**นฺติ อเนกวฏฺฏํฯ เอตานิ ปน สพฺพานิ น กปฺปนฺติฯ **ทสาสุ เทฺว มชฺฌิมา**ติ มุรชํ มทฺทวีณนฺติ เทฺว มชฺฌิมา เอวฯ **กปฺปเร**ติ กปฺปนฺตีติ อโตฺถฯ

๒๔๑. **คณฺฐิโย จาปี**ติ (จูฬว. ๒๗๙) จีวรคณฺฐิโยปิฯ เวฬุอาทิมยา กปฺปนฺตีติ ปสเงฺคน วุตฺตํฯ กายพนฺธนวินิจฺฉโยฯ

กายพนฺธนนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปฐมภาณวารํฯ

๓๔. ปถวีนิเทฺทสวณฺณนา

๒๔๒. ชาตา (ปาจิ. ๘๖; ปาจิ. อฏฺฐ. ๘๖-๘๘; กงฺขา. อฏฺฐ. ปถวีขณนสิกฺขาปทวณฺณนา) อชาตาติ ทุวิธา ปถวีติ อโตฺถฯ อิทานิ ตทุภยํ ทเสฺสตุํ **‘‘สุทฺธมตฺติกปํสุกา’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ สุทฺธมตฺติกปํสุกา จ อทฑฺฒา จ พหุมตฺติกปํสุกา จ จาตุมาสาธิโกวฏฺฐปํสุมตฺติก

ราสิ จ ชาตปถวีติ สมฺพนฺโธฯ เอตฺถ ปน **อทฑฺฒา**ติ อุทฺธนปจนกุมฺภการาวาปภาชนปจนาทิวเสน ตถา ตถา อทฑฺฒาฯ อยํ ปน วิสุํ นตฺถิ, สุทฺธปํสุอาทีสุ อญฺญตราว เวทิตพฺพาฯ สุทฺธปํสุ สุทฺธมตฺติกา เยภุเยฺยนปํสุ เยภุเยฺยนมตฺติกา อติเรกจาตุมาสาธิโกวฏฺฐมตฺติกาปํสุปุญฺชา จ อทฑฺฒา จาติ อยํ สพฺพาปิ **ชาตปถวี**ติ เวทิตพฺพาฯ

๒๔๓. **ทุติยา**ติ อชาตปถวีติ อโตฺถฯ **วุตฺตราสี**ติ มตฺติกราสิ จ ปํสุราสิ จ จาตุมาโสมวฏฺฐโก **อชาตปถวี**ติ อโตฺถฯ

๒๔๔. อิทานิ เยภุเยฺยนมตฺติกา เยภุเยฺยนปํสุกา เยภุเยฺยนสกฺขราติ เอวํ วุตฺตาสุ กิตฺตาวตา เยภุยฺยตา โหตีติ ตํ ทเสฺสตุํ **“เทฺว ภาคา”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ ตีสุ ภาเคสุ เทฺว ภาคา มตฺติกา ยสฺสา ภูมิยา, เอสา เยภุยฺยมตฺติกาติ สมฺพนฺโธฯ อุปฑฺฒปํสุอาทโยปิ กปฺปิยา เอว อกปฺปิยภาคสฺส อนติเรกโตฯ ‘‘เยภุเยฺยนมตฺติกา เยภุเยฺยนปํสุกา’’ติ (ปาจิ. ๘๖) หิ วุตฺตํ, น ‘‘อุปฑฺฒมตฺติกา, อุปฑฺฒปํสุกา’’ติฯ **เสเสสฺปี**ติ เยภุยฺยปํสุกาทีสุปิฯ

๒๔๕. ชาตสญฺญิสฺส ปาจิตฺตีติ สมฺพโนฺธฯ เทฺวฬฺหสฺส วิมติสฺส ทุกฺกฏํฯ ชาเต อชาตสญฺญิสฺส อนาปตฺติฯ

๒๔๖. **เอกายาณตฺติยา เอกา**ติ สเจ สกึ อาณโตฺต ทิวสมฺปิ ขณติ, อาณาปกสฺส เอกา เอวาติ อโตฺถฯ **วาจโส**ติ วาจาย วาจายาติ อโตฺถฯ

๒๔๗. เอตฺถ ‘‘ชาเลหิ อคฺคิ’’นฺติ วา วตฺตุํ น วฏฺฏติฯ อนิยเมตฺวา ปน ‘‘โปกฺขรณึ ขณ, ปถวึ ขณ, วาปึ ขณ, อาวาฏํ ขณ, กนฺทํ ขณา’’ติ วตฺตุํ วฏฺฏติฯ

๒๔๘. **เอทิส**นฺติ เอตฺถ อญฺญมฺปิ เอวรูปํ กปฺปิยโวหารวจนํ วฏฺฏตีติ อธิปฺปาโยฯ

๒๔๙. โกเปตุํ ลพฺภนฺติ สมฺพโนฺธ, ฆฏาทีหิ คเหตุํ สกฺกุเณยฺยกํ **อุสฺสิญฺจนียกทฺทมํ**ฯ

๒๕๑-๒. อุทกสนฺติเก ปติเตติ สมฺพโนฺธฯ อุทเก ปติตํ ปน สพฺพกาลํ กปฺปิยเมว, ตสฺมา อกปฺปิยํ ทเสฺสตุํ **“อุทกสนฺติเก”**ติ วุตฺตํฯ ปาสาเณ ลเคฺค รเช จ นวโสณฺฑิยา ปติเต รเช จาติ สมฺพโนฺธฯ อโพฺภกาสุฏฺฐิเต วมฺมิเก จ มตฺติกากุเฏฺฏ จาติ อโตฺถ, ตถา เอเตปิ สเพฺพ จาตุมาสาธิโกวฏฺฐา น โกเปตพฺพาติ อโตฺถฯ

๒๕๓-๕. ภูมึ วิโกปยํ ถมฺภาทึ คณฺหิตุํ น จ กปฺปตีติ สมฺพโนฺธฯ **ธารายา**ติ ปสฺสาวธารายฯ ปทํ ทเสฺสสฺสามีติ สมฺพโนฺธฯ

๒๕๗. **เสโก**ติ สิญฺจนํฯ ภูมิยา อลฺลหตฺถํ ฐเปตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ

๒๕๘. **อวเส สตี**ติ หตฺถทาหาทีสุ อาปทาสูติ อโตฺถฯ ปถวีวินิจฺฉโยฯ

ปถวีนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓๕. ปริกฺขารนิเทฺทสวณฺณนา

๒๕๙-๒๖๐. **คิริกูฏ**นฺติ มกรทนฺตกํฯ สิพฺพิตุญฺจ ฉินฺทิตุญฺจ น วฏฺฏตีติ สพฺพตฺถ โยชนาฯ **ทเณฺฑ**ติ ฉตฺตทเณฺฑฯ

๒๖๑. สิพฺพิตุํ วา ปญฺชรํ วินนฺธิตุํ วา ถิรตฺถํ ฉเตฺต พนฺธิตุํ ทเณฺฑ เลขา วฏฺฏตีติ สมฺพนฺโธฯ สเจ วุตฺตปฺปการํ อกปฺปิยฉตฺตํ ลภติ, ฆฏกมฺปิ วาฬรูปมฺปิ ฉินฺทิตฺวา ธาเรตพฺพํ, เลขาปิ ฆํเสตฺวา อปเนตพฺพา, สุตฺตเกน วา ทโณฺฑ เวเฐตโพฺพฯ

๒๖๒. อนุวาตํ สนฺธาย **“อเนฺต วา”**ติ วุตฺตํฯ ทฺวินฺนํ ปฏฺฏานํ สงฺฆฏิตฏฺฐานํ สนฺธาย **“ปฏฺฏมุเข วาปี”**ติ วุตฺตํฯ วรกสีสากาเรน สิพฺพนํ สนฺธาย **“เวณิกา”**ติ จ สตปทากาเรน สิพฺพนํ สนฺธาย **“สงฺขลิกาปิ วา”**ติ จ วุตฺตํฯ สตปทิสทิสํ อญฺญํ วา สูจิวิการํ น กปฺปติ, ปกติสูจิกมฺมเมว วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ ปาฬิกณฺณิกอาทิกํ จีวเร น จ กปฺปตีติ สมฺพนฺโธฯ

๒๖๓-๔. จตุโกณาว (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๘๕) กปฺปเรติ สมฺพโนฺธฯ **อคฺฆิกนฺ**ติ อคฺฆิยํ เจติยสทิสํฯ **เอตฺถา**ติ คณฺฐิปาสกปเฏฺฏฯ **โกณสุตฺตา จ ปีฬกา**ติ น เกวลํ จตุโกณา คณฺฐิกปาสกปฏฺฏาว กปฺปนฺติ, อถ โข ทุวิเญฺญยฺยา โกณสุตฺตปีฬกา จ กปฺปเรติ อโตฺถฯ **คนฺธํ เตลํ วา**ติ คนฺธํ วา เตลํ วาฯ

๒๖๕. **รตฺต**นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๘๕) รชิตํฯ **อเญฺญน วา**ติ มฺคฺคราทินา วาฯ **กตฺวา**ติ ฐเปตฺวาฯ **ปหาเร น จ มุฏฺฐินา**ติ มุฏฺฐินา น ปหาเรยฺยาติ อโตฺถฯ

๒๖๖-๗. ฉตฺตวฏฺฏิยํ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๘๕) เลขํ ฐเปตฺวา ธมฺมกรเณ เลขา น วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ กุญฺจิกาย จ ปิปฺผเล จ มณิกา จ ปีฬกา จ น วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ **มณิกา**ติ เอกา เอว วฏฺฏมณิกาฯ **ปีฬกา** มุตฺตราชิสทิสา พหูฯ

๒๖๘-๙. **มาลาทฺยรณิย**นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๘๕) อรณิยํ มาลาทิ วณฺณมฏฺฐํ น วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ เอวํ สพฺพตฺถฯ ติปุสีสมเย ปตฺตมณฺฑเล ภิตฺติกมฺมญฺจ น วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ **หิตฺวา**ติ ฐเปตฺวาฯ **สูจิสณฺฑาสโก** (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๘๕) นาม สูจึ ฑํสาเปตฺวา ฆํสิตุํ กโต ทารุมโยฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, มกรทนฺตกํ ฉินฺทิตุ’’นฺติ (จูฬว. ๒๕๓) วุตฺตตฺตา ปตฺตมณฺฑเล มกรทนฺตกํ วฏฺฏติ, อญฺญํ ภิตฺติกมฺมาทิวิการเมว น วฏฺฏติ, ตสฺมา คิริกูฏํ ปตฺตมณฺฑเล ฐเปตฺวา อวเสเส น วฏฺฏตีติ เวทิตพฺพํฯ

๒๗๒. **เสนาสเน**ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๘๕) ปาสาทาทิเสนาสเนติ อโตฺถฯ

๒๗๓. **ปุมิตฺถิรูปรหิต**นฺติ ปุริสรูปอิตฺถิรูปรหิตนฺติ อโตฺถฯ ปริกฺขารวินิจฺฉโยฯ

ปริกฺขารนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓๖. เภสชฺชนิเทฺทสวณฺณนา

๒๗๔-๕. สหธมฺมินํ ลพฺภํ เภสชฺชกรณนฺติ สมฺพโนฺธฯ น เกวลํ ปญฺจนฺนํ สหธมฺมิกานํเยว ภิกฺขาจริยวิญฺญตฺติสเกหิ เภสชฺชกรณํ ลพฺภติ, อถ โข อปเรสมฺปิ ปญฺจนฺนํ ลพฺภติ, เต ทเสฺสโนฺต **“ปิตูน”**นฺติอาทิมาหฯ **ปิตูน**นฺติ มาตาปิตูนนฺติ อโตฺถฯ เย มาตาปิตโร ชคฺคนฺติ อุปฏฺฐหนฺติ, เต **ตทุปฏฺฐากา** นามฯ ภิกฺขุํ เอว นิสฺสาย ชีวโนฺต ***ภิกฺขุนิสฺสิตโก*** นามฯ ปพฺพชฺชาเปโกฺข **“*ภณฺฑู*”**ติ วุจฺจติฯ

๒๗๖. อปเรสมฺปิ ทสนฺนํ กาตุํ วฏฺฏติ, เต ทเสฺสตุํ **“มหาจูฬปิตา”**ติอาทิมาหฯ เอตฺถ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๑๘๕-๑๘๗) ปน มหาปิตา จูฬปิตา มหามาตา จูฬมาตา มหาภาตา จูฬ

ภาตา มหาภคินี จูฬภคินีติ อิเมหิ **อฏฺฐหิ** อาทิ-สเทฺทน ปิตุภคินิญฺจ มาตุภาติกญฺจ คเหตฺวา ทสฯ เอเตสํ ปน สเกน เภสชฺเชน กาตพฺพํฯ **อตฺตนิเย** จ อสตีติ ปาฐเสโสฯ

๒๗๗. น เกวลญฺจ เอเตสํ ทสนฺนํ, อิเมหิ สมฺพนฺธานํ ปุตฺตนตฺตาทีนํ ยาวสตฺตมา กุลปริวฏฺฏา กาตุํ วฏฺฏตีติ ทสฺสนตฺถํ **"กุลทูสนา"**ติอาทิมาหฯ อโญฺญปิ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๘๕-๒๘๗) โย อาคนฺตุโก วา โจโร วา ยุทฺธปราชิโต วา อิสฺสโร ญาตเกหิ ปริจฺจโตฺต วา คมิยมนุสฺโส วา คิลาโน หุตฺวา วิหารํ ปวิสติ, สเพฺพสมฺปิ อปจฺจาสีสเนฺตน เภสชฺชํ กาตพฺพํฯ

๒๗๘. มาตา (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๑๘๕-๑๘๗) ปิตา ตทุปฏฺฐาโก ภิกฺขุนิสฺสิตโก ปณฺฑุปลาโส เวยฺยาวจฺจกโรติ อิเมสํ ฉนฺนํ อนามฏฺฐปิณฺฑปาโต อวาริโตติ อโตฺถฯ กิญฺจ ภิโยฺย – ทามริกโจรสฺส จ อิสฺสริยสฺส จ ทาตุมวาริโตติ อโตฺถฯ

๒๗๙. **เตส**นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๑๘๕-๑๘๗) คหฏฺฐานํฯ **สาสโนคธ**นฺติ รตนปริตฺตอาฏานาฏิยปริตฺตาทิปริตฺตํ ภณิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ

๒๘๐. ''อาคนฺตฺวา (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๑๘๕-๑๘๗) สีลํ เทตุ, ธมฺมญฺจ ปริตฺตญฺจ ภาสตู''ติ เกนจิ เปสิโตติ สมฺพโนฺธฯ **ทาตุํ วตฺตุ**นฺติ สีลํ ทาตุํ, ธมฺมญฺจ ปริตฺตญฺจ วตฺตุํ ลพฺภตีติ อโตฺถฯ เภสชฺชวินิจฺฉโยฯ

เภสชฺชนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓๗. อุคฺคหนิเทฺทสวณฺณนา

๒๘๑. **ทสเภทมฺปี**ติ สเจ เกนจิ เหฏฺฐา ทสฺสิตํ ทสวิธํ รตนํ อาเนตฺวา ''อิทํ สงฺฆสฺส วา เจติยสฺส วา นวกมฺมสฺส วา อญฺญปุคฺคลสฺส วา สุตฺตนฺติกคณสฺส วา ทมฺมี''ติ วุเตฺต ''สาธู''ติ สมฺปฏิจฺฉนฺตสฺส ทุกฺกฏํ โหตีติ อโตฺถฯ

๒๘๒-๓. เตสุ ทสวิเธสุ รตเนสูติ อโตฺถฯ **ทุวีสู**ติ รชตชาตรูเปสุฯ คณสงฺฆปุคฺคเล (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๓๘-๕๓๙) อนามสิตฺวา ''อิทํ หิรญฺญสุวณฺณํ เจติยสฺส ทมฺมิ, นวกมฺมสฺส ทมฺมี''ติ วุเตฺต น ปฏิกฺขิเปติ อโตฺถฯ กึ กาตพฺพนฺติ เจ? ตํ ทเสฺสตุํ **"วเท"**ติอาทิ วุตฺตํฯ ''อิเม เอวํ วทนฺตี''ติ กปฺปิยการานํ อาจิกฺขิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ

๒๘๔. น เกวลํ หิรญฺญสุวณฺณาทิกเมว, อญฺญมฺปิ เขตฺตวตฺถาทิกํ อกปฺปิยํ น สมฺปฏิจฺฉิตพฺพนฺติ ตํ ทเสฺสตุํ **"เขตฺตํ วตฺถุ"**นฺติอาทิมาหฯ ทาสปสุอาทิกํ **ทาสปสฺวาทิกํ**ฯ สเจ หิ โกจิ ''มยฺหํ สสฺสสมฺปาทกํ มหาตฬากํ อตฺถิ, ตํ สงฺฆสฺส ทมฺมี''ติ วทติ, ตเญฺจ สโงฺฆ สมฺปฏิจฺฉติฯ ปฏิคฺคหเณปิ ปริโภเคปิ อาปตฺติเยวฯ เอวํ เสเสสุปิฯ

กปฺปิเยน กเมน คเณฺหยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ ''เขตฺตํ ทมฺมี''ติ วุเตฺต ''น วฏฺฏตี''ติ ปฏิกฺขิปิตฺวา ''อิโต จตฺตาโร ปจฺจเย ปริภุญฺชถา''ติ วา ''จตุปจฺจยปริโภคตฺถาย ทมฺมี''ติ วา วทติ เจ, คเหตพฺพํฯ วตฺถุมฺหิปิ เอเสว นโยฯ ''ตฬากํ ทมฺมี''ติ วุเตฺต ปฏิกฺขิปิตฺวา ''จตฺตาโร ปจฺจเย ปริภุญฺชถา''ติ วา ''สโงฺฆ อุทกํ ปริภุญฺชิสฺสติ, ภณฺฑกํ โธวิสฺสตี''ติ วา อาทินา นเยน วุเตฺต สมฺปฏิจฺฉิตพฺพํฯ ''ทาสํ ทมฺมี''ติ วุเตฺต ปฏิกฺขิปิตฺวา ''อารามิกํ, เวยฺยาวจฺจกรํ, กปฺปิยการกํ ทมฺมี''ติ วุเตฺต สมฺปฏิจฺฉิตพฺพํฯ ''โคมหิํสอเชฬกาทโย ทมฺมี''ติ วุเตฺต ปฏิกฺขิปิตฺวา ''ปญฺจ

โครสปริโภคตฺถายา’’ติ วุเตฺต สมฺปฏิจฺฉิตพฺพํฯ เอทิสํ คหณํ สนฺธาย **“ปฏิกฺขิปิตฺวา คเณฺหยฺยา”**ติ วุตฺตํฯ

๒๘๕-๖. นวมาติกเกทารตฟ้ากกิริยา (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๓๘-๒๓๙) **จ อนเว** ปุเพฺพ กปฺปิยโวหาเรน ปฏิกฺขิปิตฺวา คหิตตฟ้าเก **มตฺติกุทฺธรณ**ญฺจ ภินฺนฏฺฐาเน ปาฬิ**พนฺธ** จ ทุพฺพลฏฺฐาเน **อาฬิยา ถิรกาโร จ อนเว** เกทาเร ปุราณภาคโต **อติเรกภาคคฺคหณ**ญฺจ **นเว** เกทาเร **อปริจฺฉินฺนภาเค “สเสฺส เทถ เอตฺตเก”**ติ **กหาปณุฏฺฐาปนญฺจา**ปีติ อิทํ สพฺพํ ภิกฺขุสฺส กาตุํ น วฏฺฏติฯ สเจ กโรติ, เอวมาทิกํ **สเพฺพสมฺปิ อกปฺปิยนฺ**ติ อโตฺถฯ

๒๘๗-๙. อิทานิ ตํเยว อกปฺปิยํ ทเสฺสตุํ **“อวตฺวา”**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตสฺสโตฺถ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๓๘-๒๓๙) – โย ปน ‘‘กส, วปฺป’’ อิจฺจาทิกํ อวตฺวา ‘‘เอตฺติกาย ภูมิยา เอตฺตโก ภาโค เทโยฺย’’ติ ภูมึ วา ปติฏฺฐาเปติ, ‘‘เอตฺตเก ภูมิภาเค สสฺสํ กตํ, เอตฺตกํ คณฺหถา’’ติ กสฺส เก วทเนฺต ปมาณคณฺหนตฺถํ ทณฺฑรชฺชุภิ มินติ, ขเล ฐตฺวา รกฺขณาทีนิ กโรติ, ตเสฺสว อกปฺปิยนฺติฯ

๒๙๐. ภณฺฑาคาริกสีเสน ปิตุสนฺตกมฺปิ สเจ ปฏิสาเมยฺย, ปาจิตฺติยนฺติ อโตฺถฯ

๒๙๑-๒. ปิตูนนฺติ มาตาปิตูนํฯ สาฏกาทิกปฺปิยํ **วตฺถุ**ํฯ ‘‘ปฏิสาเมตฺวา เทหี’’ติ วุเตฺตติ สมฺพโนฺธฯ ปาเตตฺวาน คเต ยสฺมา **อชฺฌารามสิกฺขาปท**วเสน (ปาจิ. ๕๐๕-๕๐๖) ปลิโพโธ, ตสฺมา โคปิตุํ ลพฺภนฺติ อโตฺถฯ

๒๙๓-๔. สกํ วาสิอาทิปริกฺขารนฺติ อโตฺถฯ อิทํ ฐานํ คุตฺตนฺติ ทเสฺสตพฺพํฯ ‘‘เอตฺถ ฐเปถา’’ติ ปน น วตฺตพฺพํฯ

๒๙๕. เอตฺถ ‘‘อโญฺญ โกจิ น ปวิสติ, ภิกฺขูหิ วา สามเณเรหิ วา คหิตํ ภวิสฺสตี’’ติ **สงฺกนฺตี**ติ อโตฺถฯ **วตฺถุมฺหี**ติ อลงฺการาทิวตฺถุมฺหีติ อโตฺถฯ **ตาทิเส**ติ ยาทิเส วตฺถุมฺหิ นเฏฺฐ อาสงฺกา โหติ, ตาทิเส วตฺถุมฺหิ นเฏฺฐติ สมฺพโนฺธฯ

๒๙๖. อิทานิ อสงฺกิตพฺพฏฺฐานํ ทเสฺสตุํ **“วิหาราวสถสฺสโนฺต”**ติอาทิมาหฯ วิหารสฺส จ ฆรสฺส จาติ อโตฺถฯ **รตน**นฺติ ทสวิธํ รตนํฯ **รตฺนสมฺมต**นฺติ สาฏกเวฐนาทิกํฯ **คเหตฺวานา**ติ กปฺปิยการเก อสติ อตฺตนาปิ คเหตฺวาน นิกฺขิเปยฺยาติ อโตฺถฯ **มเคฺครเญฺญปี**ติ มเคฺคปิ อรเญฺญปิฯ **ตาทิเส**ติ ‘‘ภิกฺขูหิ คหิตํ ภวิสฺสตี’’ติ อาสงฺกิตพฺพฏฺฐาเนฯ **ปติรูปํ กรียตี**ติ มเคฺค วา อรเญฺญ วา ตาทิสํ ภณฺฑํ ปสฺสิตฺวา มคฺคา โอกฺกมฺม นิสีทิตพฺพํ, สามิเกสุ อาคเตสุ ตํ ฐานํ อาจิกฺขิตพฺพํฯ สเจ สามิเก น ปสฺสติ, รตนสมฺมตํ ปํสุกูลํ คเหตพฺพํฯ รตนเญฺจ โหติ, ตุณฺหีภูเตน คนฺตพฺพนฺติ อโตฺถฯ อยํ มคฺคารญฺญเกสุ ปฏิปตฺติฯ วิหาราวสถานํ ปน อโนฺต ตาทิสํ ทิสฺวา ภณฺฑกํ มุญฺจิตฺวา ‘‘เอตฺถ เอตฺตกา กหาปณา’’ติอาทินา นเยน รูเปน วา ลญฺฉนาย วา ปิโลติกาย วา สญฺญาณํ กตฺวา นิกฺขิปิตพฺพํ, ตโต ปกฺกมเนฺตน ปติรูปานํ ภิกฺขูนํ อาจิกฺขิตพฺพํฯ อุคฺคหวินิจฺฉโยฯ

อุคฺคหนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓๘. กุลทูสนนิเทฺทสวณฺณนา

๒๙๗. ‘‘กุลานิ ทูเสติ ปุปฺผน วา ผเลน วา จุณฺณน วา มตฺติกาย วา ทนฺตกฏฺฐน วา เวฬุยา วา เวชฺชิกาย วา ชงฺฆเปสนิเยน วา’’ติ (ปารา. ๔๓๗) วุตฺตตฺตา ตานิ อฏฺฐ วตฺถูนิ ทเสฺสตุํ **‘‘ปุปฺผ’’**นฺติอาทิมาหฯ อิมาย มิจฺฉาปฏิปตฺติยา กุลานํ อเญฺญสุ สีลวเนฺตสุ ปสาทํ ทูเสติ วินาเสตีติ **กุลทูสนํ ทุกฺกฏํ** อาปชฺชติฯ ตํ ปน อตฺตโน สนฺตเก จ ปรสนฺตเก จ เวทิตพฺพํฯ

๒๙๘. อิทานิ อิเมสุ วตฺถูสุ น เกวลํ กุลทูสนทุกฺกฏเมว อาปชฺชติ, ถุลฺลจฺจยาทีนิปิ อาปชฺชตีติ ทเสฺสตุํ **‘‘ถุลฺลจฺจย’’**นฺติอาทิมาหฯ สงฺฆิกํ ครุภณฺฑํ อิสฺสเรน เทนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยนฺติ สมฺพโนฺธฯ เสนาสนตฺถาย นิยมิตํ ปน ปุปฺผาทิ ครุภณฺฑํ โหติฯ สงฺฆสฺส วา อญฺญสฺส วา สนฺตกํ เถยฺยจิเตฺตน เทนฺตสฺส ทุกฺกฏาทีนิ โหนฺตีติ ปาฐเสโส, ตสฺส ภณฺฑสฺส อคฺฆวเสน ทุกฺกฏถุลฺลจฺจยปาราชิกานิ โหนฺตีติ อโตฺถฯ

๒๙๙-๓๐๐. **สพฺพถา**ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๓๑) กปฺปิยโวหารอกปฺปิยโวหารปริยายโอภาสนิมิตฺตกมฺมาทีหิ น วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ วติอาทีนิ กตฺวา **ชคฺคิตุญฺจฯ อตฺตโน ปริโภคตฺถ**นฺติ ผลปริโภคตฺถํฯ **โรปนาทีนี**ติ โรปาปนาทีนิฯ **อาทิ**-สเทฺทน สิญฺจาปนโอจินาปนาทีนิ คหิตานิฯ กุทฺทาลขณิตฺติวาสิผรสุอุทกภาชนาทีนิ อาหริตฺวา สมีเป ฐปนวเสน นิมิตฺตโต จ กุทฺทาลขณิตฺตาทีนิ จ มาลาวเจฺฉ จ คเหตฺวา ฐิเต ‘‘สามเณราทโย ทิสฺวา ‘เถโร การาเปตุกาโม’ติ อาคนฺตฺวา กโรนฺตี’’ติ สญฺญาย โอภาสโต จ ‘‘อิมํ รุกฺขํ ชาน, อิมํ อาวาฏํ ชานา’’ติ อาทิกปฺปิยโวหารโต จ ‘‘ปณฺฑิเตน มาลาวจฺฉาทโย โรปาเปตพฺพา, น จิรเสฺสว อุปการาย สํวตฺตนฺตี’’ติอาทิปริยายโต จ โรปนาทีนิ ลพฺภเรติ สมฺพโนฺธฯ

๓๐๑-๒. อิทานิ อฏฺฐสุ วตฺถูสุ อวเสสานิ เทฺว วตฺถูนิ ทเสฺสตุํ **‘‘วุตฺตาว เวชฺชิกา ชงฺฆเปสเน’’**ติ วุตฺตํฯ ตตฺถ **เวชฺชิกา** ปุเพฺพ **วุตฺตาว,** อิทานิ ชงฺฆเปสนาทิวินิจฺฉยํ วกฺขามีติ อโตฺถฯ **ปิตโร**ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๓๖-๔๓๗) มาตาปิตโรฯ **ภณฺฑุ**นฺติ ปพฺพชฺชาเปกฺขํฯ ภิกฺขุสฺส สกํ เวยฺยาวจฺจกรณฺจาติ เอเต ฐเปตฺวา กสิวาณิชฺชาทิคิหิกเมฺมสุ ทูตสาสนํ หรเณ ทุกฺกฏนฺติ อโตฺถฯ ปฐมํ สาสนํ อคฺคเหตฺวา ปุน ตํ ทิสฺวา วา ตสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา วา วทโตปิ ทุกฺกฏเมวาติ อโตฺถฯ สาสนํ อคฺคเหตฺวา อาคตานํ ปน ‘‘ภเนฺต, ตสฺมิํ คาเม อิตฺถนฺนามสฺส กา ปวตฺตี’’ติ ปุจฺฉิยมาเน กเถตุํ วฏฺฏติฯ ปุจฺฉิตปเญฺห โทโส นตฺถิฯ

๓๐๓. **เอวํ** กุลทูสเนน **อุปฺปนฺนปจฺจยา**ฯ ‘‘ปญฺจนฺนมฺปี’’ติ วุตฺตตฺตา อนุปสมฺปเนฺนน กตมฺปิ เอทิสํ น วฏฺฏติ เอว มิจฺฉาชีวตฺตาฯ **อาตุมาวตฺถุ** (มหาว. ๓๐๓) เจตฺถ นิทสฺสนํฯ กิํ วิยาติ เจ, ตํ ทเสฺสตุํ **‘‘อภูตาโรจนารูป-สโพฺยหารุคฺคหาทิสา’’**ติ วุตฺตํฯ ตตฺถ **อุคฺคหาทิสา**ติ เอเตหิ อุปฺปนฺนปจฺจยสทิสาติ อโตฺถฯ

๓๐๔. อิทานิ ปุปฺผาทีนิ เกสํ ทาตุํ วฏฺฏนฺติ, เกสํ ทาตุํ น วฏฺฏนฺตีติ ตํ ทเสฺสตุํ **‘‘หราเปตฺวา’’**ติอาทิมาหฯ ปิตูนํ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๓๖-๔๓๗) ทาตุํ ลพฺภตีติ สมฺพโนฺธฯ เสสญาตีนํ ปตฺตานํ เอวฯ **ลิงฺค**นฺติ สิวลิงฺคํฯ

๓๐๕. **ตถา ผล**นฺติ ผลมฺปิ มาตาปิตูนํ หริตฺวาปิ หราเปตฺวาปิ ทาตุํ ลพฺภตีติ อโตฺถฯ น เกวลํ มาตาปิตูนํเยว, อเญฺญสมฺปิ ทาตุํ ลพฺภตีติ ทเสฺสตุํ **‘‘คิลานาน’’**นฺติอาทิมาหฯ **สปรสนฺตก**นฺติ เอตฺถ **ปโร**ติ อตฺตโน วิสฺสาสสญฺญาตโก เอว อธิเปฺปโตฯ

๓๐๖. ***ภาเชเนฺต***ติ สงฺฆสฺส ผลปุปฺผมฺหิ ภาชิยมาเน สมฺมเตน เทยฺยนฺติ สมฺพโนฺธฯ อิตเรน อสมฺมเตน อปโลเกตฺวา ทาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ

๓๐๗. **ปริจฺฉิชฺชา**ติ อาคตานํ ทาตพฺพนฺติ ผลวเสน วา รุกฺขวเสน วา ปริจฺฉินฺทิตฺวาติ อโตฺถฯ **อิตรสฺสา**ติ อิสฺสราทิกสฺสฯ **กติกํ วตฺวา**ติ ‘‘อิมสฺมึ รุเกฺข เอตฺตกานิ ผลานิ ลพฺภนฺตี’’ติ เอวํ วตฺวาฯ

๓๐๘. **เสเส**ติ มตฺติกาทนฺตกฎฺฐเวฬุมฺหิ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๔๓๖-๔๓๗)ฯ **ยถาวุตฺตนโย เอวา**ติ เอตฺถ อตฺตโน จ ปรสฺส จ สนฺตกํ กุลสงฺคหตฺถาย ททโต ทุกฺกฏนฺติอาทินา เหฎฺฐา วุตฺตนเยเนว วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ อโตฺถฯ **ปณฺณมฺปี**ติ กิญฺจาปิ ปาฬิยํ ปณฺณทานํ น วุตฺตํ, ตถาปิ กุลทูสเน ปเวสเยติ อโตฺถฯ กุลทูสนวินิจฺฉโยฯ

กุลทูสนนิเทฺทสวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๓๙. วสฺสูปนายิกนิเทฺทสวณฺณนา

๓๐๙-๓๑๐. อิทานิ วสฺสูปคมนํ ทเสฺสตุํ **‘‘ปุริมิกา’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ ปุริมิกา ปจฺฉิมิกา (มหาว. ๑๘๔; มหาว. อฎฺฐ. ๑๘๕) เจติ เทฺว วสฺสูปนายิกาติ อโตฺถฯ อาลยปริคฺคาโห วา วจีเภโท วา วสฺสูปนายิกาติ ปาฐเสโสฯ อิทานิ วตฺตพฺพํ สนฺธาย **‘‘เอทิโส’’**ติ วุตฺตํฯ ‘‘อิธ วสฺสํ วสิสฺสามี’’ติ **จิตฺตุปฺปาเทตฺถ อาลโย** (มหาว. อฎฺฐ. ๒๐๓)ฯ อาลยปริคฺคาโห ปน วเช วา สเตฺถ วา นาวาย วา วสฺสํ อุปคนฺตุกามสฺส ตตฺถ เสนาสนํ อลภนฺตสฺส ลพฺภติ, สตฺถาทีสุ ปน วสฺสํ อุปคนฺตุํ น วฎฺฎตีติ กตฺวาฯ ยทิ สตฺถาทีสุ กวาฎพนฺธํ เสนาสนํ ลพฺภติ, ตตฺถ อุปคนฺตพฺพํฯ อุปคจฺฉเนฺตน จ ‘‘อิธ วสฺสํ อุเปมี’’ติ ติกฺขตฺตุํ วตฺตพฺพํฯ วิหาเร ปน วจีเภโท วา กาตโพฺพฯ สเจ ‘‘อิธ วสฺสํ วสิสฺสามี’’ติ อาลโย อตฺถิ, อสติยา ปน วสฺสํ น อุเปติ, ฉินฺนวโสฺส น โหติ, ปวาเรตุญฺจ ลภติ เอวฯ

๓๑๑. **โนเปตุกาโม อาวาสํ, ตทหูติกฺกเมยฺย วา**ติ ปาเฐ (มหาว. ๑๘๖) อติกฺกมนฺตสฺส อาวาสํ ตทหุ วสฺสูปนายิกาติปิ อโตฺถฯ อาวาสํ อติกฺกเมยฺย วาติ สมฺพโนฺธฯ **ชานํ วานุปคจฺฉโต**ติ เอตฺถ วิหาเร นิสีทิตฺวาปิ อนุปคจฺฉโต ทุกฺกฎาปตฺติ โหตีติ อธิปฺปาโยฯ

๓๑๒. ฉินฺนวโสฺส (วชิร. ฎี. มหาวคฺค ๒๐๘) วา เกนจิ อนฺตราเยน ปฐมํ อนุปคโต (มหาว. ๑๘๕-๑๘๖) วา ทุติยํ อุปคเจฺฉยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ **เตมาส**นฺติ ปุริมํ วา เตมาสํ ปจฺฉิมํ วา เตมาสํฯ ‘‘น ภิกฺขเว วสฺสํ อุปคนฺตฺวา ปุริมํ วา ปจฺฉิมํ วา เตมาสํ อวสิตฺวา จาริกา ปกฺกมิตพฺพาฯ โย ปกฺกเมยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺสา’’ติ (มหาว. ๑๘๕) หิ วุตฺตํฯ

๓๑๓-๕. ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สตฺตนฺนํ สตฺตาหกรณีเยน อปฺปหิเตปิ คนฺตุํ, ปเคว ปหิเต, ‘ภิกฺขุสฺส ภิกฺขุนิยา สิกฺขมานาย สามเณรสฺส สามเณริยา มาตุยา จ ปิตุสฺส จ, คิลานภตฺตํ วา ปริเยสิสฺสามิ, คิลานุปฎฺฐากภตฺตํ วา ปริเยสิสฺสามิ, คิลานเภสชฺชํ วา ปริเยสิสฺสามิ, ปุจฺฉิสฺสามิ วา อุปฎฺฐหิสฺสามิ วา’ติ สตฺตาหํ สนฺนิวโตฺต กาตโพฺพ’’ติ (มหาว. ๑๙๘) วุตฺตตฺตา **‘‘มาตาปิตูนมตฺถาย…เป…. อุปฎฺฐิสฺส’’**นฺติ วุตฺตํฯ ตตฺถายํ สเงฺขโป – ‘‘มาตาทีนํ คิลานภตฺตํ วา ตทุปฎฺฐากภตฺตํ วา คิลานานํ โอสธํ วา เอสิสฺสํ ปริเยสิสฺส’’นฺติ วา ‘‘เต คิลาเน คนฺตฺวา ปุจฺฉิสฺสามี’’ติ วา ‘‘อุปฎฺฐิสฺส’’นฺติ วา ปหิเตปิ อปฺปหิเตปิ สตฺตาหกิเจฺจน คนฺตุํ ลภติฯ

อิทานิ สหธมฺมิเก เอว สนฺธาย **‘‘อนภิรต’’**นฺติอาทิ วุตฺตํฯ ‘‘วิสภาครูปํ ทิสฺวา อนภิรติ, ตโต วูปกาสิสฺสํ, ตํ คเหตฺวา อญฺญตฺถ คมิสฺส’’นฺติ อธิปฺปาเยน คนฺตุมฺปิ ลพฺภตีติ อโตฺถฯ กุกฺกุจฺจํ วิโนทนญฺจ ทิฎฺฐึ วิเวจนญฺจ อหํ วา กเรยฺยํ อเญฺญหิ วา กาเรยฺยนฺติ สมฺพโนฺธฯ ปริวา

สมานตฺตอาทีหิ วุฏฺฐานํ วา ครุกาฯ **อาทิ**-สเทฺทน สเจ สเงฺฆน กมฺมํ กตํ โหติ, ตสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อนุสฺสาวนกรณาทีสุ อุสฺสุกฺกํ กเรยฺยนฺติ คนฺตุํ ลพฺภตีติ อโตฺถฯ **สตฺตาหกิเจฺจนา**ติ สตฺตาหกรณีเยนฯ

๓๑๖. ธมฺมสวนตฺถํ นิมนฺติโต เอวํ วเชติ อโตฺถฯ **ครู** นาม อาจริยุปชฺฌายา, เตหิ ภณฺฑโธวนกิเจฺจน ปหิตสฺส คนฺตุํ วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ

๓๑๗. **น ภณฺฑโธวน…เป…. ทสฺสเน**ติ เอตฺถ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๙๙) เอเตสุปิ น วเชติ สมฺพโนฺธฯ **ลพฺภ**นฺติ เอตฺถ ‘‘อเชฺชว อาคมิสฺส’’นฺติ อทูรโค ยทิ น ปาปุเณยฺย, ลพฺภนฺติ สมฺพโนฺธฯ กึ วุตฺตํ โหติ? ‘‘อเชฺชว อาคมิสฺสามี’’ติ สามนฺตวิหารํ คนฺตฺวา ปุน อาคจฺฉนฺตสฺส อนฺตรามเคฺค สเจ อรุณุฏฺฐานํ โหติ, วสฺสเจฺฉโทปิ น โหติ, รตฺติเจฺฉเทน ทุกฺกฏมฺปิ นาปชฺชตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๓๑๘. **เสสญาติหี**ติ ภาตุภคินีอาทีหิฯ ภิกฺขุนิสฺสิตเกน จ ปหิเตติ สมฺพโนฺธฯ **นิทฺทิสิตฺวา**ติ ‘‘อาคจฺฉนฺตุ ภทนฺตา, อิจฺฉามิ ทานญฺจ ทาตุํ ธมฺมญฺจ โสตุํ ภิกฺขุญฺจ ปสฺสิตุ’’นฺติอาทินา ยํ กิญฺจิ นิทฺทิสิตฺวาว เปสิเต คนฺตุํ วฏฺฏติฯ เกวลํ ‘‘อาคจฺฉนฺตุ ภิกฺขู, อิจฺฉามิ ภิกฺขูนํ อาคมน’’นฺติ เอวํ อนิทฺทิสิตฺวา วุเตฺต คนฺตุํ น ลพฺภตีติ อโตฺถฯ

๓๑๙. **อจฺฉราเย สตตฺตโน**ติ ทสวิเธสุ อนฺตราเยสุ เอกสฺมิมฺปิ อนฺตราเย อตฺตโน สตีติ อโตฺถฯ สงฺฆสามคฺคิยา วา วสฺสเจฺฉเท อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ วุตฺตเญฺหตํ ‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, วสฺสูปคโต ภิกฺขุ ปสฺสติ สมฺพหุเล ภิกฺขู สงฺฆเภทาย ปรกฺกมเนฺตฯ ตตฺร เจ ภิกฺขุโน เอวํ โหติ, ‘ครุโก โข สงฺฆเภโท วุโตฺต ภควตาฯ มา มยิ สมฺมุขีภูเต สโงฺฆ ภิชฺชี’ติ ปกฺกมิตพฺพํ, อนาปตฺติ วสฺสเจฺฉทสฺสา’’ติ (มหาว. ๒๐๒)ฯ เอวํ ฉินฺนวโสฺส โน ปวารเยติ อโตฺถฯ

๓๒๐. **รุกฺขสฺส สุสิเร**ติ เอตฺถ (มหาว. ๒๐๔; มหาว. อฏฺฐ. ๒๐๓) ปน สุเทฺธ รุกฺขสุสิเร เอว น วฏฺฏติ, มหนฺตสฺส ปน สุสิรสฺส อโนฺต ปทรจฺฉทนํ กุฏิกํ กตฺวา ปวิสนทฺวารํ โยเชตฺวา อุปคนฺตุํ วฏฺฏติฯ **รุกฺขสฺส วิฏเป**ติ เอตฺถาปิ สุทฺธวิฏปมเตฺต น วฏฺฏติ, มหาวิฏเป ปน อฏฺฏกํ พนฺธิตฺวา วุตฺตนเยน กุฏิกํ กตฺวา อุปคนฺตุํ วฏฺฏติฯ **ฉวกุฏิ** นาม ปาสาณกุฏิกนฺติ วทนฺติฯ ตีสุ ปเสฺสสุ ปาสาเณ อุสฺสาเปตฺวา อุปริ ปาสาเณน ปฏิจฺฉนฺนาฯ

๓๒๑. นาวาทีสุ ปน อุปคโต ปวาเรตุญฺจ ลพฺภตีติ สมฺพโนฺธฯ วสฺสูปนายิกวินิจฺฉโยฯ

วสฺสูปนายิกนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔๐. อเวภงฺคิยนิเทฺทสวณฺณนา

๓๒๒-๔. **อารามารามวตฺถูนี**ติ เอตฺถ (จูฬว. ๓๒๑; จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑) **อาราโม** นาม ปุปฺผาราโม วา ผลาราโม วาฯ มโญฺจ ปีฐํ ภิสิ พิโพฺพหนาทิสยนาสนํฯ **โลหกุมฺภี**อาทโย กาฬโลหตมฺพโลหาทิมยาฯ **ภาณโก** อุทกจาฏิฯ **ปเญฺจเต อวิภาชิยา**ติ ภาเชตฺวา น คเหตพฺพา, คหิตาปิ สงฺฆสนฺตกา เอวาติ อโตฺถฯ เอตฺถ ปน อาราโม อารามวตฺถูติ ปฐมํ, วิหาโร วิหารวตฺถูติ ทุติยํ, มโญฺจ ปีฐํ ภิสิ พิโพฺพหนนฺติ ตติยํ, โลหกุมฺภี…เป…. นิขาทนนฺติ จตุตฺถํ, วลฺลิ…เป…. ทารุภณฺฑํ มตฺติกภณฺฑนฺติ ปญฺจมนฺติ เอวํ อิมานิ ราสิวเสน ปญฺจ โหนฺติ, สรูปวเสน อเนกานิ โหนฺติฯ โหนฺติ เจตฺถ –

‘‘ทฺวิสงฺคหานิ เทฺว โหนฺติ, ตติยํ จตุสงฺคหํ;
จตุตฺถํ นวโกฏฺฐาสํ, ปญฺจมํ อฏฺฐเภทน’’นฺติฯ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑);

๓๒๕. ‘‘ปญฺจิมานิ, ภิกฺขเว, อวิสฺสชฺชิยานิ น วิสฺสเชฺชตพฺพานิ สเงฺฆน วา คเณน วา ปุคฺคเลน วา, วิสฺสชฺชิตานิปิ อวิสฺสชฺชิตานิ โหนฺติฯ โย วิสฺสเชฺชยฺย, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสา’’ติ (จูฬว. ๓๒๑) วุตฺตตฺตา **‘‘*ภาชิตาปิ อภาชิตา*’’**ติ วุตฺตํฯ **เอเต**ติ วุตฺตปฺปการา ปญฺจปิ ‘‘ครุภณฺฑานี’’ติ จ ‘‘อวิสฺสชฺชิยานี’’ติ จ จ-สเทฺทน ‘‘อเวภงฺคิยานี’’ติ จ วุจฺจนฺตีติ อโตฺถฯ

๓๒๖-๘. อิทานิ ปุริเมสุ ตีสุ ราสีสุ สพฺพสฺส ครุภณฺฑตฺตา เต อนามสิตฺวา ปจฺฉิเมสุ ทฺวีสุ ราสีสุ เอกจฺจสฺส อครุภณฺฑสฺสาปิ อตฺถิตาย ตํ ทเสฺสตุํ อารภโนฺตปิ เตสุ ทฺวีสุ พหุวิสยํ ปฐมํ ทเสฺสตุํ **‘‘วลฺลิเฺวฬพาหุมตฺตาปี’’**ติอาทิมาหาติ ญาตพฺพํฯ ตสฺสายํ สเงฺขโป (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑) – วลฺลิ อเฑฺฒพาหุมตฺตาปิ เวฬุ อฏฺฐงฺคุลายโตปิ **ติณาทิ มุฏฺฐิมตฺตมฺปี**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน มุญฺชปพฺพชํ สงฺคณฺหาติ, ปณฺณํ เอกมฺปิ มตฺติกา ปากตา วา ปญฺจวณฺณา วา **สุธากงฺคุฏฺฐอาทิกา**ติ **อาทิ**-สเทฺทน สชฺชุลสชาติหิงฺคุลกาทิ วา ตาลปกฺกปฺปมาณาปิ เยหิ เกหิจิ สงฺฆสฺส ทินฺนา วา สงฺฆิเก ติณเขตฺตาทิมฺหิ ชาตา วา รกฺขิตโคปิตภูมิภาเค อุปฺปนฺนา ตตฺถชาตกา วา สงฺฆิกา รกฺขิตา เอว อภาชิยาติ อโตฺถฯ

อิทานิ เย เจตฺถ ภาชิตพฺพา, เต ทเสฺสตุํ **‘‘นิฏฺฐิเต’’**ติอาทิมาห, สงฺฆสฺส วา เจติยสฺส วา กเมฺม นิฏฺฐิเต ภาชิยาติ อธิปฺปาโยฯ เอตฺถ ปน ยํ กิญฺจิ วลฺลิเวฬุติณปณฺณมตฺติกาทิ สงฺฆสฺส ทินฺนํ วา สงฺฆิเก ติณเขตฺตาทิมฺหิ ชาตกํ วา รกฺขิตโคปิตํ ครุภณฺฑํ, ตํ สงฺฆกเมฺม จ เจติยกเมฺม จ นิฏฺฐิเต อวเสสํ ปุคฺคลิกกเมฺมปิ ทาตุํ วฏฺฏติ, อครุภณฺฑตฺตา ภาชิตุมฺปิ ลพฺภติฯ เสนาสนตฺถาย รกฺขิตโคปิตเมว ครุภณฺฑํ โหติ, น อิตรํฯ สีหฬทีเป ตฺวมูลโสมวิหาเร สงฺฆสฺส ปากวตฺตมฺปิ ตาลปณฺณํ วิกฺกิณิตฺวา กรียติฯ กสฺมา? น หิ ตตฺถ ปเณฺณน อโตฺถ อตฺถิ, สเพฺพปิ อิฏฺฐกจฺฉนฺนา ปาสาทาทโยติฯ เอวํ อญฺญตฺถาปิ กรียติ เอวาติ วทนฺติฯ

๓๒๙. อิทานิ โลหภณฺฑาทีสุ เอกนฺตภาเชตพฺพภณฺฑํ ทเสฺสตุํ **‘‘ปตฺตาที’’**ติอาทิมาหฯ เอตฺถ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๒๑) ปน **อาทิ**-สเทฺทน โลหถาลกตมฺพ กุณฺฑิกา กฏจฺฉุ สรก อญฺชนิ อญฺชนิสลากากณฺณมลหรณีสูจิสณฺฑาสกตฺตรยฏฺฐิอาทีนิ คหิตาเนวฯ **ตถา**ติ ภาชิยเมวาติ อโตฺถฯ วิปฺปกตญฺจ อวิปฺปกตญฺจฯ **ปาทคณฺหก**นฺติ มคธนาฬิยา ปญฺจนาฬิยา คณฺหนํฯ

๓๓๑-๒. **อนุญฺญาตวาสิ** ยํ สกฺกา สิปาฏิกาย ปกฺขิปิตฺวา ปริหริตุนฺติ วุตฺตาฯ **ตจฺฉิตา นิฏฺฐิต**นฺติ วิปฺปกตํฯ ยทิ ตจฺฉิตํ, ครุภณฺฑเมวฯ **ทนฺตํ** ปน อตจฺฉิตญฺจ อนิฏฺฐิตญฺจ ภาชิยเมวฯ อนิฏฺฐิตํ มญฺจปาทาทิกํ ครุภณฺฑํฯ อิทานิ มตฺติกภณฺฑํ ทเสฺสตุํ **‘‘*ภิกฺขูปกรเณ*’’**ติอาทิมาหฯ ปตฺตถาลกกุณฺฑิกาทิภิกฺขูปกรเณ จฯ **ปาทฆฏโก**ติ ปาทคณฺหนโก ฆฏโก จ มตฺติกามโย ภาชิโย ภาเชตโพฺพติ อโตฺถฯ สงฺขถาลกมฺปิ ภาชิยเมวฯ

๓๓๓-๔. มิคจมฺมาทิกํ กปฺปิยจมฺมํ ภาชิยํ, สีหจมฺมาทิกํ อกปฺปิยจมฺมํ ครุภณฺฑํฯ ตํ ปน ภูมตฺถรณํ กาตุํ วฏฺฏติฯ **เอฬจมฺมํ** ปน ปจฺจตฺถรณคติกตฺตา ครุภณฺฑํ โหติฯ อิทานิ อิมานิ ปน ปญฺจ จีวรปิณฺฑปาตเภสชฺชานํ อตฺถาย ปริวเตฺตตุํ น วฏฺฏติ, ครุภเณฺฑน ปน ครุภณฺฑญฺจ ถาวรญฺจ ถาวเรน ถาวรเมว ปริวเตฺตตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพานีติ ทเสฺสตุํ **‘‘ครุนา’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑) **ครุนา**ติ ครุภเณฺฑน ครุภณฺฑญฺจ ถาวรญฺจ ปริวเตฺตยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ **ถาวเรน จ** ถาวรเมว ปริวเตฺตยฺย, น ครุภณฺฑนฺติ อธิปฺปาโยฯ ปญฺจสุ โกฏฺฐาเสสุ

ปจฺฉิมตฺตยํ ครุภณฺฑํ, ปุริมทฺวยํ ถาวรนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ **ตถา กตฺวา จ ภุญฺชตู**ติ เอวํ ปริวตฺเตตฺวา ตโต อาภตํ กปฺปิยภณฺฑํ ปริภุญฺชตูติ อโตฺถฯ กถํ ญายตีติ เจ? วุตฺตเญฺหตํ **ปริวาเร**-

> ‘‘อวิสฺสชฺชิยํ อเวภงฺคิยํ, ปญฺจ วุตฺตา มเหสินา;
> วิสฺสเชฺชนฺตสฺส ปริภุญฺชนฺตสฺส อนาปตฺติ,
> ปญฺหา เมสา กุสเลหิ จินฺติตา’’ติฯ (ปริ. ๔๗๙);

เอตฺถ ปน ครุภเณฺฑน ครุภณฺฑญฺจ ถาวรญฺจ ถาวเรน ถาวรเมว ปริวตฺตนวิธิํ สนฺธาย ‘‘วิสฺสชฺชนฺตสฺส อนาปตฺตี’’ติ วุตฺตํฯ ปุน ตโต นิพฺพตฺตญฺจ จตุปจฺจยํ ปริภุญฺชิตุํ ลพฺภตีติ ทีเปตุํ ‘‘ปริภุญฺชนฺตสฺส อนาปตฺตี’’ติ วุตฺตํฯ อยํ อิมิสฺสา คาถาย อธิปฺปาโยฯ **เสส**นฺติ (จูฬว. อฎฺฐ. ๓๒๑) อารามาทิ อภาชิยนฺติ อโตฺถฯ อเวภงฺคิยวินิจฺฉโยฯ

อเวภงฺคิยนิเทฺทสวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๔๑. ปกิณฺณกนิเทฺทสวณฺณนา

๓๓๕-๖. **สทฺวารพนฺธเน ฐาเน...เป.... สยโนฺต ทุกฺกฎํ ผุเส**ติ เอวรูเป ฐาเน ทิวา สยเนฺตนาติ สมฺพโนฺธฯ **สทฺวารพนฺธเน** (ปารา. ๗๗; ปารา. อฎฺฐ. ๑.๗๗) ปน **ฐาเน** เยน เกนจิ ปริกฺขิเตฺต อโพฺภกาเสปิ รุกฺขมูเลปิ อนฺตมโส อิมินา ลกฺขเณน ยุเตฺต อากาสงฺคเณปิ สยเนฺตน ทฺวารํ พนฺธิตพฺพเมวฯ **วิญฺญุมฺหิ ปุริเส**ติ ภิกฺขุมฺหิ วา สามเณเร วา อนฺตมโส อุปาสกอารามิเกสุปิ อญฺญตรสฺมิํ สตีติ อโตฺถฯ ‘‘เอส ชคฺคิสฺสตี’’ติ **อาโภโค จาปิ กปฺปตี**ติ เกวลํ ภิกฺขุนิํ วา มาตุคามํ วา อาปุจฺฉิตุํ น วฎฺฎติฯ **สวเส**ติ อตฺตโน วเส, อพหุสาธารณฎฺฐาเนติ อโตฺถฯ **ตํ วินาการ**นฺติ ตํ ปุเพฺพ วุตฺตปฺปการํ ทฺวารถกนอาโภคกรณสงฺขาตํ อาการํ วินาติ อโตฺถฯ อจิตฺตกาปตฺติกิริยายํ สเงฺขโปฯ

๓๓๗. **รตนานี**ติ มุตฺตาทิทสวิธรตนานิฯ **ธญฺญ**นฺติ สตฺตวิธํ ธญฺญํฯ

๓๓๘. **สิตฺถเตโลทเตเลหี**ติ เอตฺถ (จูฬว. ๒๔๖; จูฬว. อฎฺฐ. ๒๔๖) ปน โย มธุสิตฺถกเตเลน วา อุทกมิสฺสกเตเลน วา อเญฺญน เกนจิ วิกาเรน วา เกเส โอสเณฺฐติ, ทนฺตมยาทีสุ เยน เกนจิ ผเณน วา โกเจฺฉน วา หเตฺถน วา ผณกิจฺจํ กโรโนฺต องฺคุลีหิ วา โอสเณฺฐติ, ตสฺส ทุกฺกฎํ โหตีติ อโตฺถฯ

๓๓๙. **เนกปาวุรณา**ติ (จูฬว. ๒๖๔) น เอกปาวุรณาฯ **ตุวฎฺฎยุ**นฺติ นิปเชฺชยฺยุํฯ กิํ วุตฺตํ โหติ? ยทิ เอกปาวุรณา วา เอกตฺถรณา วา เอกมเญฺจ วา ตุวเฎฺฎยฺยุํ, น วฎฺฎติ, ทุกฺกฎํ โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ เอกมฺหิ (จูฬว. อฎฺฐ. ๒๖๔) วา ภาชเน น ภุเญฺชยฺยุนฺติ สมฺพโนฺธฯ

๓๔๐. จตุรงฺคุลโต (จูฬว. ๒๘๒; จูฬว. อฎฺฐ. ๒๘๒) อูนํ ทนฺตกฎฺฐํ น ขาเทยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ **อธิกฎฺฐงฺคุล**นฺติ อฎฺฐงฺคุลโต อธิกํฯ **ตถา**ติ น ขาเทยฺยาติ อโตฺถฯ อกลฺลโก (จูฬว. ๒๘๙) ลสุณํ น ขาเทยฺยฯ

๓๔๑. หีเนหิ (ปาจิ. ๓๑ อาทโย) วา อุกฺกเฎฺฐหิ วา ชาติอาทีหิ เอว อุกฺกฎฺฐํ วา หีนํ วา ‘‘จณฺฑาโลสี’’ติอาทินา นเยน **อุชุํ วา** ‘‘สนฺติ วา อิเธกเจฺจ จณฺฑาลา, เวนา, เนสาทา’’ติ อาทินา นเยน **อญฺญาปเทเสน** วา อุปสมฺปนฺนํ วา อนุปสมฺปนฺนํ วา อโกฺกสาธิปฺปายํ วินา เกวลํ **ทวา**ธิปฺปาเยน **วเท, ทุพฺภาสิต**นฺติ อโตฺถฯ

๓๔๒. นเข วา เกเส วา นาสโลเม (จูฬว. ๒๗๕) วา ทีเฆ น ธารเยติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, มํสปฺปมาเณน นเข ฉินฺทิตุ’’นฺติ (จูฬว. ๒๗๔) จ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ทุมาสิกํ วา ทุวงฺคุลํ วา’’ติ (จูฬว. ๒๔๖) จ วุตฺตํฯ **น ลพฺภํ วีสติมฏฺฐ**นฺติ เอตฺถ เอกนขมฺปิ มฏฺฐํ กาตุํ น วฏฺฏติ เอวฯ ‘‘น ภิกฺขเว วีสติมฏฺฐํ การาเปตพฺพํฯ โย การาเปยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส (จูฬว. ๒๗๔)ฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, มลมตฺตํ อปกฑฺฒิตุ’’นฺติ (จูฬว. ๒๗๔) หิ วุตฺตํฯ ตสฺมา นขโต มลมตฺตํ อปกฑฺฒิตุํ วฏฺฏติฯ **สมฺพาเธ โลมหารณ**นฺติ เอตฺถ **สมฺพาโธ** นาม อุโภ อุปกจฺฉกา มุตฺตกรณญฺจฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อาพาธปจฺจยา สมฺพาเธ โลมํ สํหราเปตุ’’นฺติ (จูฬว. ๒๗๕) หิ วุตฺตํฯ

๓๔๓. **ยถาวุฑฺฒ**นฺติ วุฑฺฒปฏิปาฏิยา ลทฺธพฺพํฯ **น พาเธยฺยา**ติ น วาเรยฺยฯ **สงฺฆุทฺทิฏฺฐํวา**ติ อุปาสกาทีหิ ยถาวุฑฺฒํ ‘‘อยฺยา ปริภุญฺชนฺตู’’ติ นิสฺสชฺชิตฺวาว ทินฺนํ เสนาสนาทิฯ ‘‘น ภิกฺขเว อุทฺทิสฺสกตมฺปิ ยถาวุฑฺฒํ ปฏิพาหิตพฺพํฯ โย ปฏิพาเหยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (จูฬว. ๓๑๓) หิ วุตฺตํฯ อโธตปาเทหิ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๔) วา อลฺลปาเทหิ วา นกฺกเมติ สมฺพนฺโธฯ **สุโธตปาทกํ วาปี**ติ โธตปาเทเหว อกฺกมิตพฺพฏฺฐานํฯ **ตเถวา**ติ นกฺกเมยฺย สอุปาหโนติ อโตฺถฯ ‘‘น ภิกฺขเว อโธเตหิ ปาเทหิ, อเลฺลหิ ปาเทหิ, สอุปาหเนน เสนาสนํ อกฺกมิตพฺพํฯ โย อกฺกเมยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (จูฬว. ๓๒๔), หิ วุตฺตํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปจฺจตฺถริตฺวา นิปชฺชิตุ’’นฺติ (จูฬว. ๓๒๔) วุตฺตตฺตา ปริภณฺฑกตํ ภูมิํ วา ภูมตฺถรณเสนาสนํ วา สงฺฆิกํ มญฺจปีฐํ วา อตฺตโน สนฺตเกน ปจฺจตฺถรเณน ปจฺจตฺถริตฺวาว นิปชฺชิตพฺพํฯ

๓๔๔. **สงฺฆาฏิยา น ปลฺลตฺถ**ติ อธิฏฺฐิตจีวเรน วิหาเร วา อนฺตรฆเร วา ปลฺลตฺถิกา น กาตพฺพาติ อโตฺถฯ ปริกมฺมกตํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๔) ***ภิตฺติอาทิํ*** น อปสฺสเยฯ ‘‘น ภิกฺขเว ปริกมฺมกตา ภิตฺติ อปเสฺสตพฺพาฯ โย อปเสฺสยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (จูฬว. ๓๒๔) หิ วุตฺตํฯ ตสฺมา เสตภิตฺติ วา จิตฺตกมฺมกตา วา ภิตฺติ น อปสฺสยิตพฺพาฯ น เกวลํ ภิตฺติเยว, ปริกมฺมกตา ทฺวารกวาฏวาตปานตฺถมฺภาทโยปิ น อปสฺสยิตพฺพาฯ เอตฺถปิ โลมคณนาย เอว อาปตฺติโยเวทิตพฺพาฯ **สเนฺต อุทเก โน น อาจเม**ติ (จูฬว. ๓๗๓; จูฬว. อฏฺฐ. ๓๗๓) โน น อาจเมตุํ, อุทกสุทฺธิํ อกาตุํ น วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ **สเนฺต**ติ วจเนน อสเนฺต อนาปตฺตีติ ทีเปติฯ

๓๔๕. **อกปฺปิยสมาทาเน**ติ ภิกฺขุํ วา สามเณราทิเก เสสสหธมฺมิเก วา อกปฺปิเย นิโยเชนฺตสฺส ทุกฺกฏเมวฯ ‘‘น, ภิกฺขเว, ปพฺพชิเตน อกปฺปิเย สมาทเปตพฺพํฯ โย สมาทเปยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๓๐๓) หิ วุตฺตํฯ สภาคาย (มหาว. อฏฺฐ. ๑๖๙) อาปตฺติยา เทสนายาติ อโตฺถฯ วตฺถุสภาคตา อิธ อธิเปฺปตา, น อาปตฺติสภาคตาฯ ‘‘น ภิกฺขเว สภาคา อาปตฺติ เทเสตพฺพาฯ โย เทเสยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๑๖๙) จ ‘‘น ภิกฺขเว สภาคา อาปตฺติ ปฏิคฺคเหตพฺพาฯ โย ปฏิคฺคเณฺหยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๑๖๙) จ วุตฺตํฯ วตฺถุสภาคํ อาปตฺติํ อาวิ กาตุมฺปิ น วฏฺฏติ, เตน วุตฺตํ **‘‘อาวิกเมฺม จ ทุกฺกฏ’’**นฺติฯ ‘‘อหํ, อาวุโส, อิตฺถนฺนามํ อาปตฺติํ อาปชฺชิํ, ตํ อิโต วุฏฺฐหิตฺวา ปฏิกริสฺสามี’’ติ อญฺญสฺส วจนํ อาวิกมฺมํนามฯ

๓๔๖. **อิตรสฺส ตู**ติ อสุทฺธจิตฺตสฺสฯ

๓๔๗. **โปริส**นฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๘๔) ปุริสปฺปมาณํ อภิรุหิตุํ วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สติ กรณีเย โปริสํ รุกฺขํ อภิรุหิตุํ, อาปทาสุ ยาวทตฺถ’’นฺติ (จูฬว. ๒๘๔) หิ วุตฺตํฯ

๓๔๘. ปริสฺสาวนํ (จูฬว. ๒๕๙; จูฬว. อฏฺฐ. ๒๕๙) วินา อทฺธโยชนํ คจฺฉนฺตสฺส ทุกฺกฏนฺติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘อทฺธานคมนสมโย นาม อฑฺฒโยชนํ คจฺฉิสฺสามีติ ภุญฺชิตพฺพ’’นฺติ (ปาจิ. ๒๑๘) วุตฺตํ, ตสฺมา อฑฺฒโยชนเมว อนฺติมํ อทฺธานนฺติ เวทิตพฺพํฯ ภิกฺขุนิยา จ มาตุคาเมน จ **สํวิธานสิกฺขาปเท** ‘‘เอกทฺธานมคฺคํ ปฏิปชฺเชยฺย, อนฺตมโส คามนฺตรมฺปี’’ติ (ปาจิ. ๑๘๒, ๔๑๓) เอวํ วิเสเสตฺวา วุตฺตตฺตา ‘‘กุกฺกุฏสมฺปาเต คาเม คามนฺตเร คามนฺตเร อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๑๘๓, ๔๑๔) วุตฺตํ, น อทฺธานลกฺขเณนฯ ยทิ คามนฺตรปริเจฺฉเทน อทฺธานํ วุจฺจติ, คณโภชนสิกฺขาปเทปิ ‘‘อทฺธานคมนสมโย นาม คามนฺตรมฺปิ คจฺฉิสฺสามีติ ภุญฺชิตพฺพ’’นฺติ วเทยฺย, น จ วุตฺตํฯ ตสฺมา ‘‘น ภิกฺขเว อปริสฺสาวนเกน อทฺธาโน ปฏิปชฺชิตพฺโพฯ โย ปฏิปชฺเชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ สเจ น โหติ ปริสฺสาวนํ วา ธมฺมกรโณ วา, สงฺฆาฏิกโณฺณปิ อธิฏฺฐาตพฺโพ อิมินา ปริสฺสาเวตฺวา ปิวิสฺสามี’’ติ วุตฺตฏฺฐาเนปิ อฑฺฒโยชนวเสเนว อทฺธานปริเจฺฉโท เวทิตโพฺพฯ อภยคิริวาสีนํ ปน ‘‘ทฺวิคาวุตวเสน อทฺธานปริเจฺฉโท’’ติ ปาฬิยํ เอว อตฺถิฯ **ยาจมานสฺสา**ติ ยาจนฺตสฺสฯ ‘‘น จ ภิกฺขเว อทฺธานปฺปฏิปเนฺนน ภิกฺขุนา ปริสฺสาวนํ ยาจิยมาเนน น ทาตพฺพํฯ โย น ทเทยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ หิ วุตฺตํฯ

๓๔๙. อญฺญตฺร อาพาธปฺปจฺจยา กณฺณนาสาทิเก เสสเงฺค ทุกฺกฏนฺติ สมฺพนฺโธฯ อาพาเธ สติ องฺคุลิอาทีนิ ฉินฺทิตุํ วฏฺฏติฯ องฺคชาตํ วา พีชานิ วา ฉินฺทิตุํ น วฏฺฏติ เอวฯ อตฺตฆาตเน จ ทุกฺกฏนฺติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘น จ ภิกฺขเว อตฺตานํ ฆาเตตพฺพํฯ โย ฆาเตยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ หิ วุตฺตํฯ

๓๕๐. ‘‘น จ ภิกฺขเว ปฏิภานจิตฺตํ การาเปตพฺพํ อิตฺถิรูปกํ ปุริสรูปกํฯ โย การาเปยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, มาลากมฺมํ ลตากมฺมํ มกรทนฺตกํ ปญฺจปฏิก’’นฺติ (จูฬว. ๒๙๙) วุตฺตตฺตา **‘‘จิตฺตโปตฺถกรูปานิ, น กเร น จ การเย’’**ติ วุตฺตํฯ **ภุญฺชนฺต**นฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๑๖) วิปฺปกตโภชนํฯ ‘‘น ภิกฺขเว วิปฺปกตโภชโน ภิกฺขุ วุฏฺฐาเปตโพฺพฯ โย วุฏฺฐาเปยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (จูฬว. ๓๑๖) หิ วุตฺตํฯ

๓๕๑. **ยานานี**ติ วยฺหํ รโถ สกฏํ สนฺทมานิกาทีนิ คิลานสฺส อภิรุหิตุํ กปฺปนฺติ, สิวิโก จ กปฺปติฯ เอวํ สพฺพตฺถฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, คิลานสฺส ยานํ, ปุริสยุตฺตํ หตฺถวฏฺฏกํ, สิวิกํ ปาฏงฺกิ’’นฺติ (มหาว. ๒๕๓) หิ วุตฺตํฯ

๓๕๒. **ทว**นฺติ เกฬิํฯ ‘‘น ภิกฺขเว พุทฺธํ วา ธมฺมํ วา สงฺฆํ วา อารพฺภ ทโว กาตโพฺพฯ โย กเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๖๒๗) หิ วุตฺตํฯ ตสฺมา ‘‘กิํ พุโทฺธ สิลกพุโทฺธ, อุทาหุ ปฏิพุโทฺธ’’ติ วา ‘‘กิํ ธโมฺม โคธโมฺม อชธโมฺม’’ติ วา ‘‘กิํ สโงฺฆ อชสโงฺฆ มิคสโงฺฆ’’ติ วา เอวมาทินา นเยน โย ทวํ กโรติ, ตสฺส ทุกฺกฏนฺติ เวทิตพฺพํฯ ‘‘ตุมฺหากํ จีวรํ ทสฺสาม, ปตฺตํ ทสฺสามา’’ติอาทินา นเยน สามเณรํ วา อุปสมฺปนฺนํ วา อญฺญสฺส อนฺตมโส ทุสฺสีลสฺสาปิ ปริสภูตํ อตฺตโน อุปฏฺฐากกรณตฺถํ อุปลาฬเน ทุกฺกฏนฺติ อโตฺถฯ ‘‘น ภิกฺขเว อญฺญสฺส ปริสา อปลาเฬตพฺพาฯ โย อปลาเฬยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ หิ วุตฺตํฯ

๓๕๓. กายํ (จูฬว. ๔๑๑) วา อูรุํ วา นิมิตฺตํ วา วิวริตฺวา ภิกฺขุนีนํ น ทสฺสเยติ สมฺพนฺโธฯ กทฺทมุทกาทินา ตา ภิกฺขุนิโย น สิเญฺจยฺยาติ อโตฺถฯ น เกวลํ กทฺทมุทกาทิเกเนว, วิปฺปสนฺนอุทกรชนกทฺทมาทีสุปิ เยน เกนจิ โอสิญฺจนฺตสฺส ทุกฺกฏเมวฯ

๓๕๔. **พาล**นฺติ เอตฺถ **พาโล** นาม โย โอวาทํ คเหตฺวา ปาติโมกฺขุเทฺทสกสฺส อาโรเจตฺวา ปาฏิปเท ปจฺจาหริตพฺพนฺติ น ชานาติฯ **คิลาโน** นาม โย โอวาทํ คเหตฺวา อุโปสถคฺคํ

คนฺตฺวา อาโรเจตุญฺจ ปจฺจาหริตุญฺจ น สโกฺกติฯ **คมิโย** นาม โย ปฏิเทสํ คนฺตุกาโมฯ

“น ภิกฺขเว โอวาโท น คเหตโพฺพฯ โย น คเณฺหยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา”ติ (จูฬว. ๔๑๔) จ “อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ฐเปตฺวา พาลํ, ฐเปตฺวา คิลานํ, ฐเปตฺวา คมิกํ, อวเสเสหิ โอวาทํ คเหตุ”นฺติ (จูฬว. ๔๑๔) จ “น ภิกฺขเว โอวาโท น ปจฺจาหริตโพฺพฯ โย น ปจฺจาหเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา”ติ (ปาจิ. ๔๑๕) จ วุตฺตตฺตา ภิกฺขุนีหิ เตรสิยํ วา จาตุทฺทสิยํ วา อาคนฺตฺวา “อยํ อุโปสโถ จาตุทฺทโส”ติ วา “ปนฺนรโส”ติ วา “กทา อยฺย อุโปสโถ”ติ วา ปุจฺฉิเต “จาตุทฺทโส”ติ วา “ปนฺนรโส”ติ วา “เสฺว ภคินิ อุโปสโถ”ติ วา อาจิกฺขิตพฺพํฯ ตาหิ ภิกฺขุนีหิ อุโปสถทิวเส อาคนฺตฺวา “ภิกฺขุนิสโงฺฆ อยฺย ภิกฺขุสงฺฆสฺส ปาเท วนฺทติ, โอวาทูปสงฺกมนญฺจ ยาจติ, ลภตุ กิร อยฺย ภิกฺขุนิสโงฺฆ โอวาทูปสงฺกมน”นฺติ เอวํ ยาจิตพฺพํ, ตํ วจนํ ปฏิคฺคเหตฺวา อุโปสถเคฺค ปาติโมกฺขุเทฺทสกสฺส “ภิกฺขุนิสโงฺฆ, ภเนฺต, ภิกฺขุสงฺฆสฺส ปาเท วนฺทติ, โอวาทูปสงฺกมนญฺจ ยาจติ, ลภตุ กิร, ภเนฺต, ภิกฺขุนิสโงฺฆ โอวาทูปสงฺกมน”นฺติ อาจิกฺขิตพฺพํฯ ปาติโมกฺขุเทฺทสเกนาปิ สเจ ตตฺถ ภิกฺขุโนวาทโก อตฺถิ, “อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ ภิกฺขุโนวาทโก สมฺมโต, ตํ ภิกฺขุนิสโงฺฆ อุปสงฺกมตู”ติ วตฺตพฺพํฯ สเจ นตฺถิ, “โก อายสฺมา อุสฺสหติ ภิกฺขุนิโย โอวทิตุ”นฺติ ปุจฺฉิตฺวา สเจ อตฺถิ อฏฺฐหเงฺคหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ, ตํ ตเตฺถว สมฺมนฺนิตฺวา วุตฺตนเยเนว โอวาทปฺปฏิคฺคาหกสฺส อาโรเจตพฺพํฯ ยทิ นตฺถิ โกจิ ภิกฺขุ ภิกฺขุโนวาทโก สมฺมโต, “ปาสาทิเกน ภิกฺขุนิสโงฺฆ สมฺปาเทตู”ติ วตฺตพฺพํฯ เตน ภิกฺขุนา “สาธู”ติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา ปาฏิปเท ภิกฺขุนีนํ “นตฺถิ โกจิ ภิกฺขุ ภิกฺขุโนวาทโก สมฺมโต, ปาสาทิเกน ภิกฺขุนิสโงฺฆ สมฺปาเทตู”ติ วตฺตพฺพํฯ ตาหิปิ “สาธุ อยฺยา”ติ สมฺปฏิจฺฉิตพฺพํฯ อิมินา นเยน คณปุคฺคเลสุปิ วจนเภโท เวทิตโพฺพฯ

๓๕๕. **โลกายตํ** (จูฬว. ๒๘๖; จูฬว. อฏฺฐ. ๒๘๖) นาม วิตณฺฑสตฺถํฯ “น ภิกฺขเว อาสิตฺตกูปธาเน ภุญฺชิตพฺพํฯ โย ภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา”ติ (จูฬว. ๒๖๔) วุตฺตตฺตา **“เปฬายปิ น ภุเญฺชยฺยา”**ติ วุตฺตํฯ

๓๕๖. คิหิปารุตํ น ปารุเปยฺย, คิหินิวาสนํ น นิวาเสยฺยาติ อโตฺถฯ “น ภิกฺขเว คิหินิวตฺถํ นิวาเสตพฺพํ หตฺถิโสณฺฑกํ มจฺฉวาฬกํ จตุกฺกณฺณกํ ตาลวณฺฏกํ สตวลิกํฯ โย นิวาเสยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา”ติ (จูฬว. ๒๘๐) หิ วุตฺตํฯ ปริมณฺฑลโต อญฺญถา ปารุปนํ, สพฺพเมตํ **คิหิปารุตํ** นามฯ ตํ ปน น ปารุเปตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **สํเวลฺลิย**นฺติ เอตฺถ กจฺฉํ พนฺธิตฺวา น นิวาเสยฺยาติ อโตฺถฯ **ทาย**นฺติ (จูฬว. ๒๘๓; จูฬว. อฏฺฐ. ๒๘๓) อรญฺญํฯ นาลิมฺปเยยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ

๓๕๗. วฑฺฒิญฺจ น ปโยชเย, โนญฺญาตเก นปฺปวาริเต น ยาเจติ อโตฺถฯ **อญฺญสฺสา**ติ เอตฺถ (จูฬว. ๔๒๐; จูฬว. อฏฺฐ. ๔๒๐) “ตุเมฺห ปริภุญฺชถา”ติ นิยเมตฺวา ทินฺนํ สหธมฺมิกานมฺปิ ทาตุํ น วฏฺฏติฯ อคฺคํ คเหตฺวา วา กติปาหํ ภุตฺวา วา ปุน ทเทยฺยาติ อโตฺถฯ

๓๕๘. **อุทฺทิสฺส ยาจเน**ติ เอตฺถ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๖๗๙) “อมฺหากํ วิหาเร อิตฺถนฺนาเมน อิทญฺจิทญฺจ กต”นฺติ วา “กริสฺสนฺตี”ติ วา เอวํ อุทฺทิสฺส รกฺขํ ยาจเนติ อโตฺถฯ **ญตฺวาญตฺวา วา**ติ เอวํ “อเมฺหหิ ยาจิยมานา อิเมสํ ทเณฺฑสฺสนฺตี”ติ เตสํ ทณฺฑินํ ญตฺวา วา อญตฺวา วาติ อโตฺถฯ เตหิ ปน **ทณฺฑิเต โส ทโณฺฑ** อุทฺทิสฺส ยาจนฺตานํ **คีวาว** ภณฺฑเทยฺยํ โหติ เอวาติ อโตฺถฯ “อิมินา จ อิมินา จ อิทญฺจ อิทญฺจ กตํ, เอตฺตกํ ทณฺฑํ คณฺหถา”ติ **สยํ ทณฺฑาปเน ปน** อสฺส ทณฺฑสฺส อคฺฆเภเทน ปาราชิกถุลฺลจฺจยทุกฺกฏา เญยฺยาติ อโตฺถฯ

๓๕๙. อนตฺถาย อสฺส โจรสฺส ภาสิเตติ สมฺพนฺโธฯ ราชราชมหามตฺตาทีหิ **ตสฺส โจรสฺส ทณฺฑํ คณฺหเนฺต อสฺส** ภิกฺขุสฺส **ตตฺตกํ** คีวาติ อโตฺถฯ

๓๖๐. วิฆาสํ (ปาจิ. ๘๒๕-๘๒๖) วา อุจฺจารํ วา สงฺการํ วา มุตฺตํ วา ปาการกุฏฺฏานํ พหิ ฉเฑฺฑยฺย, ทุกฺกฏนฺติ อโตฺถฯ **วฬเญฺช นาวโลกิยา**ติ อิมินาว อวฬญฺชนกาเล นาวโลเกตฺวา ฉเฑฺฑตุํ วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ น เกวลํ ตเตฺถว, อถ โข หริเต วาปิ วีหาทินาฬิเกราทิโรปิเม ฉเฑฺฑนฺตสฺส ทุกฺกฏเมวาติ อโตฺถฯ

๓๖๑. **“อุปหารํ กโรมา”ติ วุเตฺต**ติ ปุจฺฉิเตติ อธิปฺปาโยฯ

๓๖๒. กีฬิตุํ (ปาจิ. ๙๗๙; ปาจิ. อฏฺฐ. ๙๗๘) กตํ ราชาคารํ วา โปกฺขรณึ วา อุยฺยานํ วา จิตฺตาคารํ วา อารามํ วา ทฏฺฐุํ คจฺฉโต ปเท ปเท ทุกฺกฏนฺติ อโตฺถฯ

๓๖๓. อาสเนน (จูฬว. ๓๖๔) นเว น ปฏิพาเหยฺย, อุเณฺห (มหาว. ๖๗, ๗๘, ๗๙; จูฬว. ๓๗๖, ๓๗๘, ๓๘๐, ๓๘๒) จีวรํ น นิทเหยฺยฯ **คุรุนา**ติ อาจริยาทินา ปณามิโต ขมาเปยฺยาติ สมฺพนฺโธฯ

๓๖๔. **อาปตฺตีหิ จ สตฺตหี**ติ (วชิร. ฏี. ปาจิตฺติย ๒๖) สตฺตหิ อาปตฺตีหิ ภิกฺขุํ ปรมฺมุขา อโกฺกสเนน จ ‘‘อสฺสโทฺธ อปฺปสโนฺน พีชโภชี’’ติอาทินา อเญฺญเนว วา อโกฺกสเนน จ ทุกฺกฏนฺติ อธิปฺปาโยฯ

๓๖๕. สทฺธาเทยฺยํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๖๑) จีวรํ วา ปิณฺฑปาตํ วาติ อโตฺถฯ ‘‘น ภิกฺขเว สทฺธาเทยฺยํ วินิปาเตตพฺพํฯ โย วินิปาเตยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๓๖๑) หิ วุตฺตํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, มาตาปิตูนํ ทาตุ’’นฺติ (มหาว. ๓๖๑) วุตฺตตฺตา **“ลพฺภํ ปิตูน”**นฺติ วุตฺตํฯ

๓๖๖. วสฺสํวุโตฺถ อญฺญตฺราติ สมฺพโนฺธ, อญฺญสฺมึ วิหาเรติ อโตฺถฯ **อญฺญโต**ติ อญฺญวิหารโตฯ ‘‘น ภิกฺขเว อญฺญตฺร วสฺสํวุเตฺถน อญฺญตฺร จีวรภาโค สาทิตโพฺพฯ โย สาทิเยยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๓๖๔) หิ วุตฺตํฯ **เตสน**ฺติ ตสฺมึ วิหาเร ตํ จีวรํ ภาเชตฺวา คณฺหิตุํ ยุตฺตานํ ภิกฺขูนํ ธุรนิเกฺขปโต โหติ ภณฺฑเคฺฆน การิโยติ อโตฺถฯ

๓๖๗. สห อนฺตเรน อุตฺตโรติ **สนฺตรุตฺตโร,** คามํ น ปวิเสยฺยาติ อโตฺถฯ ‘‘น ภิกฺขเว สนฺตรุตฺตเรน คาโม ปวิสิตโพฺพฯ โย ปวิเสยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๓๖๒) หิ วุตฺตํฯ **กโฬฺล วา**ติ อคิลาโนฯ สอุปาหโน คามํ น ปวิเสยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘น ภิกฺขเว จามรีพีชนี ธาเรตพฺพาฯ โย ธาเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (จูฬว. ๒๖๙), ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ติโสฺส พีชนิโย วากมยํ อุสีรมยํ โมรปิญฺฉมย’’นฺติ (จูฬว. ๒๖๙) จ วุตฺตตฺตา **“น ธาเรยฺย จามรีมกสพีชนิ”**นฺติ วุตฺตํฯ มกสพีชนี ปน ทนฺตวิสาณทารุทณฺฑกาปิ วฏฺฏติฯ

๓๖๘. อารามโต พหีติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘น ภิกฺขเว ฉตฺตํ ธาเรตพฺพํฯ โย ธาเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ, ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, คิลานสฺส ฉตฺต’’นฺติ จ วุตฺตตฺตา อคิลาโน อารามโต พหิ น ลภติ, จีวรคุตฺติยาทิอตฺถาย อคิลาโนปิ ลภตีติ อโตฺถฯ

๓๖๙. **คาเหยฺย นุภโตกาช**นฺติ น คาเหยฺย อุภโตกาชํฯ **เอกนฺตริกกาชก**นฺติ เอกโตกาชญฺจ อนฺตรกาชญฺจ ฯ สีสภาโร จ ขนฺธภาโร จ กฏิภาโร จ **สีสกฺขนฺธกฏิภารา**ฯ ‘‘น

ภิกฺขเว อุภโตกาชํ หริตพฺพํฯ โย หเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา''ติ (จูฬว. ๒๘๑), ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, เอกโตกาชํ อนฺตรกาชํ สีสภารํ ขนฺธภารํ กฏิภารํ โอลมฺพก''นฺติ (จูฬว. ๒๘๑) จ วุตฺตตฺตา อุภโตกาชเมว น วฏฺฏติ, เสสานิ วฏฺฏนฺตีติ เวทิตพฺพาฯ

๓๗๐. **อโนกาสกต**นฺติ (มหาว. ๑๕๓) โย ปฐมเมว ''กโรหิ เม อาวุโส โอกาสํ, อหํ ตํ วตฺตุกาโม''ติ เอวํ อกโตกาสํ อาปตฺติยา โจเทยฺย, ตสฺส ทุกฺกฏํ โหตีติ อโตฺถฯ **ตถา**ติ ทุกฺกฏเมวาติ อโตฺถฯ

๓๗๑. **ปกตงฺคุเลน,** น สุคตงฺคุเลนาติ อโตฺถฯ

๓๗๒. มูคพฺพตาทึ (มหาว. ๒๐๙; มหาว. อฏฺฐ. ๒๐๙) ติตฺถิยพฺพตํ ยทิ คเณฺหยฺย, ทุกฺกฏนฺติ อโตฺถฯ **อาทิ**-สเทฺทน โควตกุกฺกุรวตาทโย สงฺคหิตาฯ **ตถา**ติ (มหาว. ๓๐๓; มหาว. อฏฺฐ. ๓๐๓) นฺหาปิตปุพฺพโก ขุรภณฺฑํ ยทิ ปริหเรยฺย, ทุกฺกฏเมวาติ อโตฺถฯ

๓๗๓. **ยํ กิญฺจี**ติ (กงฺขา. อฏฺฐ. กุฏิการสิกฺขาปทวณฺณนา) นฺหาปิตตุณฺณการกมฺมาทิ ยํ กิญฺจิ หตฺถกมฺมนฺติ อโตฺถฯ **ตทนุสารโต**ติ หตฺถกมฺมยาจนานุสารโตติ อโตฺถฯ สเจ เอวํ ยาจโต หตฺถกมฺมมูลเมว เทติ, ตํ อญฺญสฺส ทาเปตฺวา กาเรตุํ วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ นิกฺกมฺมํ ปน หตฺถกมฺมวเสน อยาจิตฺวาปิ ''เอหิ อิมํ กโรหี''ติ กาเรตุํ กปฺปตีติ อโตฺถฯ **ยํ กิญฺจิปรสนฺตก**นฺติ ยํ กิญฺจิ ทารุติณาทิกํ อปรสนฺตกํ อปริคฺคหิตํ อาหราเปตุํ กปฺปตีติ อธิปฺปาโยฯ

๓๗๔. **คิหีน**นฺติ คิหีนํ สนฺตกํฯ **โคปเก**ติ รกฺขเกฯ ยตฺตกํ เทติ, ตตฺตกํ คเหตุํ กปฺปตีติ อโตฺถฯ **ยถาปริเจฺฉท**นฺติ ''ทิวเส ทิวเส เอตฺตกํ อุจฺฉุนาฬิเกรํ อมฺพปกฺกํ ตุเมฺห ขาทถา''ติ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ทินฺนเมว เตสุ เทเนฺตสุ ลพฺภตีติ อโตฺถฯ

๓๗๕. **ทฺวิหาปเชฺชยฺยา**ติ ทฺวีหิ อาปเชฺชยฺยฯ กตเมหิ ทฺวีหีติ เจ, เต ทเสฺสตุํ **''กายวาจาหี''**ติ วุตฺตํ, ''ทฺวีหากาเรหิ อาปตฺตึ อาปชฺชติ, กาเยน อาปชฺชติ, วาจาย อาปชฺชตี''ติ (ปริ. ๓๒๒) หิ วุตฺตํฯ กายวาจาหิ อาปตฺตึ อาปชฺชโนฺต จ ฉหิ อากาเรหิ อาปตฺตึ อาปชฺชติ, ตานิ ทเสฺสตุํ **''อลชฺชิญาณกุกฺกุจฺจปกตตฺตา''**ติอาทิมาหฯ เอตฺถ (ปริ. ๒๙๕) ปน อกปฺปิยภาวํ ชานโนฺต เอว วีติกฺกมํ กโรโนฺต **อลชฺชิตาย** อาปชฺชติ นามฯ กปฺปิยากปฺปิยํ อชานิตฺวา อาปชฺชโนฺต **อญฺญาณตาย**ฯ กปฺปิยํ นุ โข, โน นุ โข''ติ สํสเย อุปฺปเนฺน ตมภิวิตริตฺวา วีติกฺกมํ กโรโนฺต **กุกฺกุจฺจปกตตฺตา** อาปชฺชติฯ สหเสยฺยาทึ อาปชฺชโนฺต **สติปฺลวา,** สติสโมฺมสาติ อโตฺถฯ อจฺฉมํสํ ''สูกรมํส''นฺติ วา สูกรมํสํ ''อจฺฉมํส''นฺติ วา ขาทโนฺต **อกปฺปิเย กปฺปิยสญฺญิตาย จ กปฺปิเย อกปฺปิยสญฺญิตาย** จ อาปชฺชตีติ เวทิตโพฺพฯ

๓๗๖. อลชฺชิตาย วา อญฺญาณตาย วา อาปตฺตึ กายวาจาหิ ฉาทเยติ อโตฺถฯ **เอเก วา** เอกสฺมึ วาฯ **ลิเงฺค**ติ ลิงฺคปริวตฺตนโตฯ เอวํ จตุธา อาปตฺติวุฎฺฐานํ โหตีติ อโตฺถฯ ติณวตฺถารกสมถอพฺภานาทีนํ วเสน **สเงฺฆ** อาปตฺติ วุฎฺฐาตีติ เวทิตพฺพํ นิสฺสชฺชนาทีสุ คเณฯ เอกสฺส สนฺติเก วุฎฺฐานํ ปากฏเมวฯ ''ยา อาปตฺติโย ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีหิ อสาธารณา, ตาหิ อาปตฺตีหิ อนาปตฺตี''ติ (ปารา. ๖๙) วจนโต ลิงฺคปริวตฺตเน อาปตฺติวุฎฺฐานํ ญาตพฺพํฯ

๓๗๗. **ปจฺจยทฺวเย**ติ จีวเร จ ปิณฺฑปาเต จฯ น เกวลญฺจ อิเม เอว, นิมิตฺตกมฺมมฺปิ น ลพฺภเตว, คาถาพนฺธสุขตฺถํ ปน น วุตฺตํฯ ตตฺถ **นิมิตฺตกมฺมํ** นาม ยํ กิญฺจิ ปเรสํ ปจฺจยทานสํโยชนกํ กายวจีกมฺมํฯ ขาทนียํ คเหตฺวา คจฺฉเนฺต ทิสฺวา ''กึ ขาทนียํ ลภิตฺถา''ติอาทินา

นเยน ตสฺส ปวตฺติ เวทิตพฺพาฯ **ปริกถา** นาม ยถา ยถา ตํ ลภติ, ตถา ตถา ปริวเตฺตตฺวา กถนํฯ ‘‘เอตรหิ ภิกฺขู ปิณฺฑปาเตน กิลมนฺตี’’ติอาทินา นเยน ตสฺส ปวตฺติ เวทิตพฺพาฯ **โอภาโส** นาม ปจฺจยปฺปฏิสํยุตฺตกถาฯ **วิญฺญตฺติ** ปน ปากฏาา เอวฯ **ตติเย**ติ เสนาสเนฯ เสนาสเน ปน นิมิโตฺตภาสปริกถา วฏฺฏนฺติ, วิญฺญตฺติ เอว เอกา น วฏฺฏติฯ ตตฺถ **นิมิตฺตกมฺมํ** นาม อุปาสเก ทิสฺวา เสนาสนตฺถํ ภูมิปริกมฺมกรณาทิฯ **โอภาโส** นาม ‘‘อุปาสกา, ตุเมฺห กุหิํ วสถา’’ติ ‘‘ปาสาเท, ภเนฺต’’ติ วุเตฺต ‘‘กิํ ภิกฺขูนํ ปาสาโท น วฏฺฏตี’’ติอาทิกํ วจนํฯ **ปริกถา** นาม ‘‘ภิกฺขูนํ เสนาสนํ สมฺพาธ’’นฺติ วจนํฯ **เสเส**ติ คิลานปจฺจเยฯ

๓๗๘. **น รุหตี**ติ น โหติฯ **อจฺจเย ทาน**นฺติ อจฺจยทานํฯ ปญฺจสุ สหธมฺมิเกสุ เยน เกนจิ กาลํ กโรเนฺตน ‘‘มมจฺจเยน มยฺหํ ปริกฺขาโร อุปชฺฌายสฺส โหตุ, อาจริยสฺส โหตุ, อญฺญสฺส วา กสฺสจิ โหตู’’ติ วุเตฺต เตสํ น โหติ, ตสฺมา วุตฺตํ ‘‘น รุหตี’’ติฯ **สงฺฆเสฺสว จ ตํ โหตี**ติ ยทิ ภิกฺขุสามเณเรหิ เอวํ วุตฺตํ, ตสฺมิํ มเตปิ ภิกฺขุสงฺฆเสฺสว โหติ, ภิกฺขุนิสิกฺขมานสามเณรีหิ เจ วุตฺตํ, ตสฺมิํ มเต ภิกฺขุนิสงฺฆสฺส ตํ โหตีติ อโตฺถฯ **คิหีนํ ปน รูหตี**ติ คิหีนํ ปน อจฺจยทานํ เอว สเพฺพสํ รุหตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๓๗๙. **อุปสฺสเย**ติ ภิกฺขุนิวิหาเรฯ **ทายโชฺช**ติ ตสฺส ปริกฺขารสฺส ทายโชฺชฯ **เสเสปี**ติ สเจ ภิกฺขุนิสิกฺขมานสามเณริโย ภิกฺขุวิหาเร กาลํ กโรนฺติ, ตาสํ ปริกฺขารานํ ภิกฺขุสโงฺฆว ทายโชฺชติ อโตฺถฯ

๓๘๐. **ปุริมเสฺสวา**ติ เอตฺถ ‘‘อิมํ ปริกฺขารํ เนตฺวา อสุกสฺส เทหี’’ติ ทินฺนํ ปุริมเสฺสว โหตีติ อโตฺถฯ ‘‘อสุกสฺส ทมฺมี’’ติ ทินฺนํ ปน ปจฺฉิมเสฺสว โหติ ปริจฺจชิตฺวา ทินฺนตฺตาฯ อิมํ วิธิํ ญตฺวาว วิสฺสาสคฺคาหํ วา คเณฺหยฺย, มตกจีวรํ วา อธิเฏฺฐติ สมฺพโนฺธฯ **มตกจีวรอธิฏฺฐานํ** นาม ฆณฺฏิํ ปหริตฺวา กาลํ โฆเสตฺวา โถกํ อาคเมตฺวา สเจ ภิกฺขู อาคจฺฉนฺติ, เตหิ สทฺธิํ ภาเชตพฺพานิ, โน เจ อาคจฺฉนฺติ, ‘‘มยฺหิมานิ จีวรานิ ปาปุณนฺตี’’ติ อธิฏฺฐาตพฺพานิฯ เอวํ อธิฏฺฐิเต สพฺพานิ ตเสฺสว โหนฺติ, ฐิติกา ปน น ติฏฺฐติฯ สเจ เอเกกํ อุทฺธริตฺวา ‘‘อยํ ปฐมภาโค มยฺหํ ปาปุณาติ, อยํ ทุติยภาโค’’ติ เอวํ คณฺหาติ, คหิตานิ จ สุคหิตานิ โหนฺติ, ฐิติกา จ ติฏฺฐติฯ เอวํ ปาเปตฺวา คณฺหเนฺตนาปิ อธิฏฺฐิตเมว โหติฯ

๓๘๑. โลหภเณฺฑ ปหรณิํ ฐเปตฺวา สพฺพํ กปฺปติ, ทารุภเณฺฑ จ ทารุชํ ปตฺตญฺจ ปาทุกญฺจ, ปลฺลงฺกญฺจ อาสนฺทิญฺจ ฐเปตฺวา สพฺพํ กปฺปติ, มตฺติกามเย กตกญฺจ กุมฺภการิกญฺจ ฐเปตฺวา สพฺพํ กปฺปตีติ อโตฺถฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ฐเปตฺวา ปหรณิํ สพฺพํ โลหภณฺฑํ, ฐเปตฺวา อาสนฺทิํ ปลฺลงฺกํ ทารุปตฺตํ ทารุปาทุกํ สพฺพํ ทารุภณฺฑํ, ฐเปตฺวา กตกญฺจ กุมฺภการิกญฺจ สพฺพํ มตฺติกาภณฺฑ’’นฺติ (จูฬว. ๒๙๓) หิ วุตฺตํฯ เอตฺถ **กตก**นฺติ ปทุมกณฺณิกาการเนฺ กตมลฺลกนฺติ อธิเปฺปตํฯ ธนิยเสฺสว สพฺพมตฺติกามยา กุฏิ กุมฺภการิกนฺติฯ ปกิณฺณกวินิจฺฉโยฯ

ปกิณฺณกนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔๒. เทสนานิเทฺทสวณฺณนา

๓๘๒. ภิกฺขุภาวสฺส (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๑๙๘) โย จาโค, สา ปาราชิกเทสนาติ อโตฺถฯ วุตฺตเญฺหตํ ‘‘วิสุทฺธาเปโกฺขติ คิหิ วา โหตุกาโม อุปาสโก วา โหตุกาโม อารามิโก วา โหตุกาโม สามเณโร วา โหตุกาโม’’ติ (ปารา. ๑๙๘)ฯ ตสฺมา คิหิภาวาทิกํเยว ปาราชิกํ อา

ปนฺนสฺส วิสุทฺธิ นาม, อญฺญตรสฺส วิสุทฺธิ เอว นตฺถิฯ ‘‘ฉาเทติ ชานมาปนฺนํ, ปริวเสยฺย ตาว ตา’’ติอาทินา นเยน เหฏฺฐา วุตฺตวิธึ สนฺธาย **‘‘ยถาวุเตฺตน วุฏฺฐาน’’**นฺติ วุตฺตํฯ

๓๘๓. อิทานิ วตฺตพฺพตํ สนฺธาย **‘‘เอว’’**นฺติ วุตฺตํฯ

๓๘๔. **ปฏิเทเสมี**ติ อาโรเจมิฯ เอตานิ อหํ **เอตานาหํ**ฯ

๓๘๖. (ก) ยํ สโงฺฆ คิลานสฺส ติจีวเรน วิปฺปวาสสมฺมุตึ เทติ, ตํ อญฺญตฺราติ อโตฺถฯ

(ข) **อกาลจีวรํ** (ปารา. ๕๐๐) นาม ‘‘อนตฺถเต กถิเน เอกาทสมาเส อุปฺปนฺนํ, อตฺถเต กถิเน สตฺตมาเส อุปฺปนฺนํ, กาเลปิ อาทิสฺส ทินฺนํ, เอตํ อกาลจีวรํ นามา’’ติฯ

(ค) **ปุราณจีวรํ** (ปารา. ๕๐๕) นาม ‘‘สกึ นิวตฺถมฺปิ สกึ ปารุตมฺปี’’ติ วุตฺตํฯ **อญฺญาติกา** นาม มาติโต วา ปิติโต วา ยาว สตฺตมา กุลปริวฏฺฏา อสมฺพนฺธาฯ นิสีทนปจฺจตฺถรณโธวาปเน ทุกฺกฏํฯ

(ฆ) **อญฺญตฺร ปาริวตฺตกา**ติ (ปารา. ๕๑๒) เอตฺถ หรีตกีขณฺฑมฺปิ วฏฺฏติฯ **จีวรํ** นาม อิธ วิกปฺปนูปคปจฺฉิมโต ปฏฺฐาย อธิเปฺปตํฯ

(ง) **อญฺญตฺร สมยา**ติ (ปารา. ๕๑๙) เอตฺถ ‘‘อจฺฉินฺนจีวโร วา โหติ ภิกฺขุ นฏฺฐจีวโร วา’’ติ เอวํ วุตฺตํ สมยนฺติ อโตฺถฯ

(จ) ‘‘สนฺตรุตฺตรปรมํ เตน ภิกฺขุนา ตโต จีวรํ สาทิตพฺพ’’นฺติ (ปารา. ๕๒๔) วุตฺตตฺตา **‘‘ตตุตฺตรี’’**ติ วุตฺตํฯ เอตฺถ ปน ‘‘สเจ ตีณิ นฏฺฐานิ โหนฺติ, เทฺว สาทิตพฺพานิฯ เทฺว นฏฺฐานิ, เอกํ สาทิตพฺพํ, เอกํ นฏฺฐํ, น กิญฺจิ สาทิตพฺพ’’นฺติ (ปารา. ๕๒๔) วุตฺตํฯ

(ฉ-ช) ‘‘กีทิเสน เต (ปารา. ๕๒๙), ภเนฺต, จีวเรน อโตฺถ, กีทิสํ เต จีวรํ เจตาเปมี’’ติ เอวํ อปฺปวาริโตติ อโตฺถฯ **วิกปฺป**นฺติ วิสิฏฺฐกปฺปํ อธิกวิธานํ อาปนฺนํฯ อิธ ปุริมํ เอกสฺส, ทุติยํ พหูนํ วเสน วุตฺตํ, เอตฺตกํ นานตฺตํฯ

(ฌ) **อติเรกติกฺขตฺตุ**นฺติ เอตฺถ เกนจิ ยํ กิญฺจิ อกปฺปิยวตฺถุํ อาเนตฺวา ‘‘อิทํ โข เม, ภเนฺต, อายสฺมนฺตํ อุทฺทิสฺส จีวรเจตาปนฺนํ อาภตํ, ปฏิคฺคณฺหตุ อายสฺมา จีวรเจตาปนฺน’’นฺติ วุเตฺต ‘‘น โข มยํ, อาวุโส, จีวรเจตาปนฺนํ ปฏิคฺคณฺหาม, จีวรญฺจ โข มยํ ปฏิคฺคณฺหาม กาเลน กปฺปิย’’นฺติ วตฺตพฺพํฯ เอวํ วุเตฺต สเจ โส ‘‘อตฺถิ โกจิ กปฺปิยการโก’’ติ วทติ, จีวรตฺถิเกน ฐเปตฺวา ปญฺจ สหธมฺมิเก โย โกจิ อุทฺทิสิตโพฺพ ‘‘เอโส โข, อาวุโส, ภิกฺขูนํ เวยฺยาวจฺจกโร’’ติ, เอตฺตกเมว วตฺตพฺพํฯ เอวํ วุเตฺต สเจ ทายโก ตสฺส หเตฺถ อกปฺปิยวตฺถุํ ทตฺวา ‘‘เอโส อยฺยสฺส จีวรํ เจตาเปตฺวา ทสฺสตี’’ติ วตฺวา คจฺฉติ, ตํ อุปสงฺกมิตฺวา ทฺวตฺติกฺขตฺตุํ โจเทตโพฺพ สาเรตโพฺพ ‘‘อโตฺถ เม, อาวุโส, จีวเรนา’’ติ, เอตฺตกเมว วตฺตพฺพํ, ‘‘เทหิ เม จีวร’’นฺติอาทินา น วตฺตพฺพํฯ เอวํ ติกฺขตฺตุํ โจทนาย ตํ จีวรํ ลภติ, อิเจฺจตํ กุสลํฯ โน เจ ลภติ, ฉกฺขตฺตุปรมํ ตุณฺหีภูเตน ฐาตพฺพํ, น อาสเน นิสีทิตพฺพํ, น อามิสํ ปฏิคฺคเหตพฺพํ, น ธโมฺม ภาสิตโพฺพฯ ‘‘กึ การณา อาคโตสี’’ติ วุเตฺต ‘‘ชานาหิ, อาวุโส’’ติ เอตฺตกเมว วตฺตพฺพํฯ สเจ นิสชฺชาทีนิ กโรติ, ฐานํ ภญฺชติฯ วตฺตเภททุกฺกฏญฺจ อาปชฺชตีติ วทนฺติฯ เอวํ ปน อปฺปฏิปชฺชิตฺวา อติเรกติกฺขตฺตุํ โจทนาย อติเรกฉกฺขตฺตุํ ฐาเนน สเจ นิปฺผาเทติ, นิสฺสคฺคิยนฺติ อโตฺถฯ

(ญ) **สนฺถตํ** (ปารา. ๕๔๔) นาม สนฺถริตฺวา กตํ โหติ อวายิมํฯ เอกโกสิยํสุนาปิ เจ มิเสฺสตฺวา กโรติ, นิสฺสคฺคิยํฯ

(ฎ) **สุทฺธกาฬกานนฺ**ติ (ปารา. ๕๔๗-๕๔๙) อเญฺญหิ อมิสฺสิตานนฺติ อโตฺถฯ ‘‘กาฬกํ นาม เทฺว กาฬกานิ ชาติกาฬกํ วา รชนกาฬกํ วา’’ติ วุตฺตํฯ

(ฐ) **อนาทิยิตฺวา...เป.... ตุล**นฺติ (ปารา. ๕๕๔) เอตฺถ ปน ยตฺตเกหิ เอฬกโลเมหิ กตฺตุกาโม โหติ, เตสุ เทฺว โกฏฺฐาสา กาฬกานํ, เอโก โอทาตานํ, เอโก โคจริยานํ อาทาตโพฺพติ วินิจฺฉโยฯ เอกสฺสาปิ กาฬกโลมสฺส อติเรกภาเค สติ นิสฺสคฺคิยเมวฯ

(ฑ) **อูนกฉพฺพสฺสานี**ติ (ปารา. ๕๖๒) ฉพฺพสฺสโต โอรภาเคฯ

(ฒ) นิสีทนสนฺถตํ (ปารา. ๕๖๗) ปน การาเปเนฺตน ปุราณสนฺถตสฺส เอกปสฺสโต วฎฺฎํ วา จตุรสฺสํ วา ฉินฺทิตฺวา คหิตฎฺฐานํ ยถา วิทตฺถิมตฺตํ โหติ, เอวํ คเหตฺวา เอกเทสํ วา สนฺถริตพฺพํ, วิชเฎตฺวา วา สนฺถริตพฺพํฯ

(ต) น เกวลํ โธวาปเน (ปารา. ๕๗๘) เอว นิสฺสคฺคิยํ, รชเนปิ นิสฺสคฺคิยเมวฯ

(ท) รูปิยปฎิคฺคหณเสฺสว (ปารา. ๕๘๙) ปฎิกฺขิตฺตตฺตา ปฎิคฺคหิตปริวตฺตเน โทสํ อปสฺสนฺตา กตากตาทิวเสน อเนกวิธํ ชาตรูปปริวตฺตนํ กโรนฺติ, ตํ สนฺธาย **‘‘นานปฺปการก’’**นฺติ วุตฺตํฯ

๓๘๗-๙. อาปตฺตึ เทเสตฺวา ปจฺฉา กตฺตพฺพํ ทเสฺสตุํ **‘‘อถา’’**ติ วุตฺตํฯ **คิหึ วเท**ติ สเจ ตตฺถ อาคจฺฉติ อารามิโก วา อุปาสโก วา, ตํ วเทยฺยาติ อโตฺถฯ เอวํ วุโตฺต **โส** ‘‘อิมินา กึ อาหรามี’’ติ เจ วเทยฺยาติ อโตฺถฯ **อวตฺวาม**นฺติ ‘‘อิมํ วา อิมํ วา อาหรา’’ติ อวตฺวาติ อโตฺถฯ **วเท**ติ ‘‘กปฺปิยํ อาจิกฺขิตพฺพ’’นฺติ (ปารา. ๕๘๔, ๕๘๙) วจนโต ‘‘ปพฺพชิตานํ สปฺปิ วา เตลํ วา มธุ วา ผาณิตํ วา วฎฺฎตี’’ติ เอวํ อาจิกฺขิตพฺพํ, ‘‘อิมํ นาม อาหรา’’ติ น วตฺตพฺพเมวฯ **เทฺวเปเต**ติ เทฺวปิ เอเต รูปิยปฎิคฺคาหกญฺจ รูปิยสโพฺยหาริกญฺจาติ อโตฺถฯ **อเญฺญนา**ติ อนฺตมโส อารามิเกนาปิ ลทฺธภาโค น กปฺปติ เอวฯ

๓๙๐. อนฺตมโส (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๕๘๓-๔) ตนฺนิพฺพตฺตา รุกฺขจฺฉายาปิ น กปฺปตีติฯ **นิสฺสฎฺฐํ ปฎิลทฺธมฺปี**ติ เอตฺถ ยถา รูปิยสํโวหารํ กตฺวา ลทฺธวตฺถุโต อาภตํ น กปฺปติ, ตถา โกสิยมิสฺสกสนฺถตาทิตฺตยมฺปิ น กปฺปติฯ น เกวลํ ตเสฺสว, อเญฺญสมฺปิ น กปฺปเตว ‘‘อเญฺญน กตํ ปฎิลภิตฺวา ปริภุญฺชติ, อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺสา’’ติ (ปารา. ๕๔๕, ๕๕๐, ๕๕๕) วุตฺตตฺตาฯ

๓๙๑. เอวํ โน เจ ลเภถ, **โส** อารามิกาทิโก ‘‘อิมํ ฉเฑฺฑหี’’ติ **สํสิโย** วตฺตโพฺพติ อโตฺถฯ เอวมฺปิ โน เจ ลเภยฺย, **สมฺมโต** ภิกฺขุ ฉเฑฺฑยฺยาติ อโตฺถฯ

๓๙๒. ปฎิคฺคหิตรูปิยญฺจ ปริวตฺติตรูปิยญฺจ สนฺธาย **‘‘เอตานี’’**ติ วุตฺตํฯ **ทุติยปโตฺต** นาม ‘‘อูนปญฺจพนฺธเนน ปเตฺตน อญฺญํ นวํ ปตฺตํ เจตาเปยฺย, นิสฺสคฺคิย’’นฺติ (ปารา. ๖๑๒) วุตฺตปโตฺตฯ โส จ เอตานิ จ สเงฺฆ นิสฺสฎฺฐุํ ลพฺภเรติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘สงฺฆมเชฺฌ นิสฺสชฺชิตพฺพํ, ภิกฺขุปริสาย นิสฺสชฺชิตพฺพ’’นฺติ (ปารา. ๕๘๔, ๕๘๙) จ วุตฺตตฺตา น คณปุคฺคลานํ นิสฺสชฺชิตุํ วฎฺฎติฯ เสสานิ ปน ตีณิ จีวราทิวตฺถูนิ ‘‘นิสฺสชฺชิตพฺพํ สงฺฆสฺส วา คณสฺส วา ปุคฺคลสฺส

วา’’ติ วุตฺตตฺตา (ปารา. ๔๖๓) สงฺฆาทีนํ นิสฺสชฺชิตุํ วฏฺฏติฯ **ภาสนฺตเรนปี**ติ ปาฬิยา วตฺตุํ อสโกฺกเนฺตน ทมิฬภาสาทีสุ อญฺญตรายปิ นิสฺสชฺชิตุํ วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ

๓๙๓. (ก-ค) **นานปฺปการกํ** นาม ‘‘จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา, ‘‘อนฺตมโส จุณฺณปิโณฺฑปิ ทนฺตกฏฺฐมฺปิ ทสิกสุตฺตมฺปี’’ติ (ปารา. ๕๙๕) **ปาฬิยํ** วุตฺตํฯ **เจตาปิโต**ติ (ปารา. ๖๑๓) ยาจิตฺวา คหิโตฯ

๓๙๔. **สมฺมนฺนิตฺวาน ปตฺตคาหกํ สงฺฆสฺส ปตฺตนฺต**นฺติ (ปารา. ๖๑๔; กงฺขา. อฏฺฐ. อูนปญฺจพนฺธนสิกฺขาปทวณฺณนา) ย อนฺติมํ ปตฺตํ, ตํ ตสฺส ทาปเยติ อโตฺถฯ

๓๙๕. (ข) **ปริทหิตํ นิสฺสคฺคิย**นฺติ เอตฺถ (ปารา. ๖๒๖-๖๒๘; ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๒๘) ปน ฐตฺวา วสฺสิกสาฏิกาย ปริเยสนเกฺขตฺตํ กรณเกฺขตฺตํ นิวาสนเกฺขตฺตํ อธิฏฺฐานเกฺขตฺตนฺติ จตุพฺพิธํ เขตฺตญฺจ กุจฺฉิสมโย ปิฏฺฐิสมโยติ ทุวิโธ สมโย จ เวทิตโพฺพฯ กถํ? คิมฺหานมาเสสุ ปจฺฉิมมาสสฺส ปุริโม อฑฺฒมาโส **ปริเยสนเกฺขตฺตํ,** ปจฺฉิโม **กรณเกฺขตฺต**ญฺจ **นิวาสนเกฺขตฺต**ญฺจ, ปริเยสิตุมฺปิ วฏฺฏติ, อธิฏฺฐาตุํ ปน น วฏฺฏติฯ วสฺสิกา ปน จตฺตาโร มาสา ปริเยสนาทีนํ จตุนฺนมฺปิ เขตฺตํฯ เอเต เอว ปญฺจ มาสา **กุจฺฉิสมโย** นามฯ อิตเร สตฺต มาสา **ปิฏฺฐิสมโย,** ตตฺถ สตุปฺปาทกรณํ น วฏฺฏติฯ

(ค) **อจฺฉินฺน**นฺติ เอตฺถ ‘‘โย ปน มม ปตฺตจีวราทีนิ วหโนฺต มยา สทฺธิํ จริสฺสตี’’ติ สญฺญาย จีวรํ ทตฺวา ปุน สกสญฺญาย เอว อตฺตโน เวยฺยาวจฺจํ อกโรนฺตํ ทิสฺวา อจฺฉินฺทติ, โส อิมํ อาปตฺติํ อาปชฺชติฯ เกวลํ ปริจฺจชิตฺวา ทินฺนํ คเหตุเมว น ลภติฯ

(ฆ) **สุตฺตํ วิญฺญาเปตฺวา**ติ เอตฺถ จีวรการสมยาทีสุ จีวรสิพฺพนาทีนมตฺถาย สุตฺตํ วิญฺญาเปตฺวาติ อโตฺถฯ อญฺญถา สุตฺตํ วิญฺญาเปตุเมว น วฏฺฏติฯ วิญฺญตฺติยา เอว ลทฺธ**ตนฺตวาเยหี**ติ อโตฺถฯ สุตฺตตนฺตวายานํ อกปฺปิยภาเว สติ ทีฆโต วิทตฺถิมเตฺต, ติริยนฺตโต หตฺถมเตฺต วีเต นิสฺสคฺคิยํ, เอกโต อกปฺปิยปเกฺข ทุกฺกฏํฯ

(ง) **วิกปฺปํ อาปนฺน**นฺติ (ปารา. ๖๔๓) ‘‘อิทํ โข, อาวุโส, จีวรํ มํ อุทฺทิสฺส วิยฺยติ, อายตญฺจ กโรถ วิตฺถตญฺจา’’ติอาทินา อธิกํ วิธานํ อาปนฺนนฺติ อโตฺถฯ

(จ) **อเจฺจกจีวรํ** (ปารา. ๖๔๙-๖๕๐) นาม เสนาย คนฺตุกามาทีหิ ทินฺนํฯ

(ฉ) **อติเรกฉารตฺต**นฺติ (ปารา. ๖๕๔-๖๕๕) ฉทิวสโต อติเรกํฯ ‘‘อตฺถตกถินานํ โว, ภิกฺขเว, ปญฺจ กปฺปิสฺสนฺติ, อนามนฺตจาโร อสมาทานจาโร คณโภชนํ ยาวทตฺถจีวรํ โย จ ตตฺถ จีวรุปฺปาโท, โส เนสํ ภวิสฺสตี’’ติ (มหาว. ๓๐๖) วุตฺตอานิสํเสสุ จีวรมาเส อสมาทานจารํ ฐเปตฺวา เสสานิสํสา ลพฺภนฺติฯ ยทิ อสมาทานจาโร ลเพฺภยฺย, ปาเวยฺยกา ภิกฺขู วสฺสํวุตฺถา โอกปุเณฺณหิ จีวเรหิ น ภควนฺตํ อุปสงฺกเมยฺยุํ, ยสฺมา ตํ น ลภนฺติ, ตสฺมา จีวรมาเสปิ ติจีวรํ อาทาย เอว ภควนฺตํ อุปสงฺกมิํสุฯ ตสฺมา เวทิตพฺพํ อสมาทานจารปริหารํ อตฺถตกถินา เอว ลภนฺติ, น อิตเรติ วทนฺติฯ

๓๙๗. (ข) ‘‘อหํ, ภเนฺต, เอกํ ปาฏิเทสนียาปตฺติํ, เทฺว, สมฺพหุลา ปาฏิเทสนียาปตฺติโย อาปชฺชิ’’นฺติ อิมํ ปน เยสุ โปตฺถเกสุ ลิขิตํ, ตํ อภยคิริวาสีนํ ขุทฺทสิกฺขาวเสน ทสฺสิตํ กิรฯ ตตฺถ ‘‘อหํ, อายสฺมา, สมฺพหุลา ปาฏิเทสนียา อาปตฺติโย อาปโนฺน, ตาโย ปฏิเทเสมิฯ อหํ, อายสฺมา, เอกํ ปาฏิเทสนียํ อาปตฺติํ อาปโนฺน, ตํ ปฏิเทเสมี’’ติ หิ วุตฺตํฯ อมฺหากํ ปน เอวํ เท

สนาวิธานํ นตฺถิฯ ‘‘คารยฺหํ, อาวุโส, ธมฺมํ อาปชฺชึ อสปฺปายํ ปาฏิเทสนียํ, ตํ ปฏิเทเสมี’’ติ (ปาจิ. ๕๕๓) วุตฺตํฯ **สมนฺตปาสาทิกายํ** (ปาจิ. ๕๕๓) ‘‘คารยฺหํ อาวุโส’ติอาทิ ปฏิเทเสตพฺพาการทสฺสน’’นฺติ วุตฺตํฯ **กงฺขาวิตรณิย**มฺปิ (กงฺขา. อฏฺฐ. ปฐมปาฏิเทสนียสิกฺขาปทวณฺณนา) ‘‘ตสฺสา เทเสตพฺพากาโร คารยฺหํ อาวุโส’ติอาทินา นเยน สิกฺขาปเท ทสฺสิโตเยวา’’ติ วุตฺตตฺตา ปาเฐ อาคตนเยเนว เทสนาวิธานํ เวทิตพฺพํฯ สเจ เทฺว โหนฺติ, ‘‘คารเยฺห, อาวุโส, เทฺว ธเมฺม อาปชฺชึ อสปฺปาเย ปาฏิเทสนีเย, เต ปฏิเทเสมี’’ติ, ‘‘ปสฺสถ, ภเนฺต, เต ธเมฺม’’ติ จ ‘‘คารเยฺห , อาวุโส, สมฺพหุเล ธเมฺม อาปชฺชึ อสปฺปาเย ปาฏิเทสนีเย, เต ปฏิเทเสมี’’ติ, ‘‘ปสฺสถ, ภเนฺต, เต ธเมฺม’’ติ จ เอวํ ยถานุรูปํ เทสนาวิธานํ เวทิตพฺพํฯ เสสํ วุตฺตปฺปการเมวาติฯ

๓๙๘. **อเทสนาคามินิย**นฺติ (ปริ. ๔๒๔ อาทโย; ปริ. อฏฺฐ. ๔๒๕) ปาราชิกญฺจ สงฺฆาทิเสสญฺจ น เทสเยติ อโตฺถฯ **อนาปตฺติญฺจา**ติ อนาปตฺตึ เอว ‘‘อาปตฺติ’’นฺติ น เทสเยฯ ลหุกาปตฺติมฺปิ ปุเพฺพ เทสิตํ ปุน น เทสเยติ สมฺพโนฺธ, นานาสํวาสนิสฺสีมฏฺฐิตานํ สนฺติเก น เทสเยติ อโตฺถฯ **จตุปญฺจหี**ติ เอตฺถ สมานวสฺสิกปวารณายํ วิย จตูหิ วา ปญฺจหิ วา เอกโต หุตฺวา เอกสฺส สนฺติเก น เทสเยติ อโตฺถฯ ทฺวินฺนํ วา ติณฺณํ วา วฏฺฏติฯ กถํ เทเสตพฺพนฺติ เจ? เอกสฺส สนฺติเก ตีหิปิ เอกโต นิสีทิตฺวา ‘‘อหํ, ภเนฺต, เอกํ ปาจิตฺติยาปตฺตึ อาปชฺชึ, ตํ ตุมฺหมูเล ปฏิเทเสมี’’ติ เอวํ อตฺตนา อาปนฺนอาปตฺติวเสน วุเตฺต เตน ‘‘ปสฺสสิ, อาวุโส, ตํ อาปตฺติ’’นฺติ เอวํ ติกฺขตฺตุํ วุเตฺต ‘‘อาม, ภเนฺต, ปสฺสามี’’ติ วา ‘‘อามาวุโส ปสฺสามี’’ติ วา วุเตฺต ปุน เตน ‘‘อายตึ สํวเรยฺยาถา’’ติ วา ‘‘สํวเรยฺยาสี’’ติ วา วุเตฺต ‘‘สาธุ สุฏฺฐุ สํวริสฺสามี’’ติ วตฺตพฺพํ, เอวํ เทเสตพฺพํฯ **มนสา**ติ วจีเภทํ อกตฺวา เกวลํ จิเตฺตเนว น เทสเยติ อโตฺถฯ **อปกตตฺตาน**นฺติ อนฺติมวตฺถุํ อชฺฌาปนฺนสฺส วา อุกฺขิตฺตกสฺส วา อุโปสโถ ปวารณา วา ฐปิตา โหนฺติ, ตสฺส สนฺติเก น เทสเยติ อโตฺถฯ **นาเนกา**ติ นานาปตฺติโย ‘‘เอกา’’ติ วตฺวา น เทสเยติ อโตฺถฯ เอกา ปน ‘‘สมฺพหุลา’’ติ เทสิตา โหตีติฯ เทสนาวินิจฺฉโยฯ

เทสนานิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔๓. ฉนฺททานนิเทฺทสวณฺณนา

๓๙๙. กมฺมปฺปเตฺต สเงฺฆ สมาคเตติ สมฺพโนฺธฯ เอเตน สเงฺฆ อสมาคเต ฉนฺททานํ น รุหตีติ ทีปิตํ โหตีติ วทนฺติฯ เอตฺถายํ วิจารณา – ปญฺจภิกฺขุเก วิหาเร เอกสฺส ฉนฺทปาริสุทฺธึ อาหริตฺวา เสสานํ อุโปสถาทิกรณํ อนุญฺญาตํ **ปาฬิยํ** (ปริ. ๔๙๖-๔๙๗) **อฏฺฐกถายญฺจ** (ปริ. อฏฺฐ. ๔๘๗-๔๘๘)ฯ เตสุ เอโก ฉนฺททายโก, เอโก ฉนฺทหารโก, เต มุญฺจิตฺวา น เอตฺถ สนฺนิปติโต สโงฺฆ ติณฺณํ สมูหภาวโต, ตสฺมา อสมาคเตปิ ทาตุํ วฏฺฏติฯ อาโรเจเนฺตน ปน สมาคเต เอว อาโรเจตพฺพํฯ อิธาปิ **‘‘หเรยฺยา’’**ติ วุตฺตํ, น ‘‘เทเสยฺยา’’ติฯ ตตฺถ ฉนฺทหารเกน สทฺธึ กมฺมปฺปตฺตานํ สนฺนิปาโต เวทิตโพฺพฯ

๔๐๐. อิทานิ ฉนฺททานวิธึ ทเสฺสตุํ **‘‘เอกํ ภิกฺขุ’’**นฺติอาทิมาห (กงฺขา. อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา)ฯ

๔๐๑. (ก) ‘‘ฉนฺทํ ทมฺมี’’ติ เอตฺตกเมว อลํ, ‘‘หร, อาโรเจหี’’ติ อิเมหิ กึปโยชนนฺติ เจ? วุจฺจเต – ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ตทหุโปสเถ ปาริสุทฺธึ เทเนฺตน ฉนฺทมฺปิ ทาตุํ, สนฺติ สงฺฆสฺส กรณีย’’นฺติ (มหาว. ๑๖๕) วุตฺตตฺตา ภควโต อาณํ กโรเนฺตน **‘‘ฉนฺทํ ทมฺมี’’**ติ วุตฺตํฯ ‘‘ฉนฺทหารโก เจ, ภิกฺขเว, ทินฺเน ฉเนฺท อนฺตรามเคฺค ปกฺกมติ, อนาหโฏว โหติ ฉโนฺท’’ติ (มหาว.

๑๖๕) วุตฺตตฺตา ฉนฺทหารกสฺส อญฺญสฺส อปกฺกมนตฺถาย ปาริสุทฺธึ เทเนฺตน ‘‘อิทํ กโรหิ เอวา’’ติ อาณาเปเนฺตน **‘‘ฉนฺทํ เม หรา’’**ติ วุตฺตํฯ ‘‘ฉนฺทหารโก เจ, ภิกฺขเว, ทิเนฺน ฉเนฺท สงฺฆปฺปโตฺต สญฺจิจฺจ นาโรเจติ, อาหโฏ โหติ ฉโนฺท, ฉนฺทหารกสฺส อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๑๖๕) วุตฺตตฺตา ‘‘ยทิตฺวํ สญฺจิจฺจ นาโรเจสฺสสิ, อาปตฺตึ อาปชฺชิสฺสสิ , อาโรเจหิ เอวา’’ติ ตสฺส อาจิกฺขโนฺต **‘‘อาโรเจหี’’**ติ อาหาติ เอวเมตฺถ อิเมสํ ปทานํ สปฺปโยชนตา เวทิตพฺพาฯ เอวํ ปาริสุทฺธิทาเนปีติฯ

๔๐๒. **เสสกมฺม**นฺติ ยทิ สโงฺฆ อุโปสถเคฺค อญฺญํ อปโลกนาทิกมฺมํ กโรติ, ตํ กมฺมํ วิพาธติ, วิโกเปตีติ อโตฺถฯ

๔๐๓. **ทฺวย**นฺติ อุโปสถญฺจ เสสกมฺมญฺจาติ อโตฺถฯ **นตฺตโน**ติ อตฺตโน อุโปสถํ น สมฺปาเทติฯ

๔๐๕. ‘‘เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา’’ติอาทิกํ (มหาว. ๒๑๓) **สพฺพูปจารํ กตฺวานา**ติ อโตฺถฯ

๔๐๖. ‘‘อิตฺถนฺนาเมน ปวารณา ทินฺนา’’ติ **อาโรเจตฺวา**ฯ

๔๐๘. **ปฏิชาเนยฺย นาหฏา**ติ (มหาว. ๑๖๔-๑๖๕, ๒๑๓) ปาเฐ น อาหฏาติ **นาหฏา,** อาหฏา น โหตีติ อโตฺถฯ **ตถา เหยฺยา**ติ วิพฺภมนาทีนิ กเรยฺยาติ อโตฺถฯ

๔๐๙. สุโตฺต วา นาโรจเยยฺย, อาหฏา โหตีติ สมฺพโนฺธฯ **อนาปตฺติวา**ติ อนาปตฺติ เอวฯ ฉนฺททานวินิจฺฉโยฯ

ฉนฺททานนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔๔. อุโปสถนิเทฺทสวณฺณนา

๔๑๑. **สุตฺตุเทฺทโส** สงฺฆเสฺสวฯ **เสสาน**นฺติ ทฺวินฺนํ ติณฺณํ วาฯ

๔๑๒. **ปุพฺพกรเณ ปุพฺพกิเจฺจ, ปตฺตกเลฺล สมานิเต**ติ สพฺพปฐมํ กตฺตพฺพํ **ปุพฺพกรณํ**ฯ ตทนนฺตรํ กตฺตพฺพํ **ปุพฺพกิจฺจํ** นามฯ เอตฺถ –

‘‘สมฺมชฺชนี ปทีโป จ, อุทกํ อาสเนน จ;
อุโปสถสฺส เอตานิ, ปุพฺพกรณนฺติ วุจฺจติฯ

‘‘ฉนฺทปาริสุทฺธิอุตุกฺขานํ, ภิกฺขุคณนา จ โอวาโท;
อุโปสถสฺส เอตานิ, ปุพฺพกิจฺจนฺติ วุจฺจตี’’ติ –ฯ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๖๘);

เอวํ **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตนเยน ปุพฺพกรณญฺจ ปุพฺพกิจฺจญฺจ เวทิตพฺพํฯ

‘‘อุโปสโถ ยาวติกา จ ภิกฺขู กมฺมปฺปตฺตา,
สภาคาปตฺติโย จ น วิชฺชนฺติ;
วชฺชนียา จ ปุคฺคลา ตสฺมึ น โหนฺติ,
ปตฺตกลฺลนฺติ วุจฺจตี’’ติ –ฯ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๖๘);

วุตฺตวเสน ปตฺตกเลฺล สมานิเต, ปชฺชิเตติ อโตฺถฯ ‘‘ปญฺจิเม, ภิกฺขเว, ปาติโมกฺขุเทฺทสาฯ นิทานํ อุทฺทิสิตฺวา อวเสสํ สุเตน สาเวตพฺพํ, อยํ ปฐโม ปาติโมกฺขุเทฺทโสฯ นิทานํ อุทฺทิสิตฺวา จตฺตาริ ปาราชิกานิ อุทฺทิสิตฺวา อวเสสํ สุเตน สาเวตพฺพํ, อยํ ทุติโย ปาติโมกฺขุเทฺทโสฯ นิทานํ อุทฺทิสิตฺวา จตฺตาริ ปาราชิกานิ อุทฺทิสิตฺวา เตรส สงฺฆาทิเสเส อุทฺทิสิตฺวา อวเสสํ สุเตน สาเวตพฺพํ, อยํ ตติโย ปาติโมกฺขุเทฺทโสฯ นิทานํ อุทฺทิสิตฺวา จตฺตาริ ปาราชิกานิ อุทฺทิสิตฺวา เตรส สงฺฆาทิเสเส อุทฺทิสิตฺวา เทฺว อนิยเต อุทฺทิสิตฺวา อวเสสํ สุเตน สาเวตพฺพํ, อยํ จตุโตฺถ ปาติโมกฺขุเทฺทโสฯ วิตฺถาเรเนว ปญฺจโมฯ อิเม โข ภิกฺขเว ปญฺจ ปาติโมกฺขุเทฺทสา’’ติ (มหาว. ๑๕๐) วุตฺตตฺตา โส สุตฺตุเทฺทโส ปญฺจธา วิภาวิโตติ อโตฺถฯ

๔๑๓. **วินานฺตราย**นฺติ (มหาว. ๑๕๐) ราชนฺตรายาทิทสวิธํ อนฺตรายํ วินา สเงฺขเปนุเทฺทโส วินิวาริโต ปฏิกฺขิโตฺตติ อโตฺถฯ **เถโรวา**ติ สงฺฆเตฺถโรวฯ **เอตฺถา**ติ ปญฺจสุ อุเทฺทเสสุฯ ‘‘ทฺวีสุ วา ตีสุ วา วิสเทสุ เถโรว อิสฺสโร’’ติ **อชฺฌิฏฺฐกถายํ** วุตฺตตฺตา อวตฺตเนฺตปิ อนฺตราเย สํขิเตฺตน อุทฺทิสิตุํ วฏฺฏตีติ อธิปฺปาโยฯ กตฺถ วุตฺตนฺติ เจ? ‘‘โย ตตฺถ ภิกฺขุ พฺยโตฺต ปฏิพโล, ตสฺสาเธยฺย’’นฺติ (มหาว. ๑๕๕) วุตฺตปาฬิยา **อชฺฌิฏฺฐกถายํ** ‘‘โย ตตฺถ ภิกฺขุ พฺยโตฺต ปฏิพโลติ เอตฺถ กิญฺจาปิ ทหรสฺสาปิ พฺยตฺตสฺส ปาติโมโกฺข อนุญฺญาโต, อถ โข เอตฺถ อยมธิปฺปาโย – สเจ สงฺฆเตฺถรสฺส ปญฺจ วา จตฺตาโร วา ตโย วา ปาติโมกฺขุเทฺทสา นาคจฺฉนฺติ, เทฺว ปน อขณฺฑา สุวิสทา วาจุคฺคตา โหนฺติ, เถรายโตฺตว ปาติโมโกฺขฯ สเจ ปน เอตฺตกมฺปิ วิสทํ กาตุํ น สโกฺกติ, พฺยตฺตสฺส ภิกฺขุโน อายโตฺตว โหตี’’ติ อโตฺถ วุโตฺตฯ ปาฬิยมฺปิ วุตฺตเมว ‘‘เตหิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขูหิ เอโก ภิกฺขุ สามนฺตา อาวาสา สชฺชุกํ ปาเหตโพฺพ ‘คจฺฉ, อาวุโส, สํขิเตฺตน วา วิตฺถาเรน วา ปาติโมกฺขํ ปริยาปุณิตฺวา อาคจฺฉา’’’ติ (มหาว. ๑๖๓)ฯ

๔๑๔. **อุทฺทิสเนฺต วา**ติ (มหาว. ๑๗๒) ปาติโมเกฺข อุทฺทิสิยมาเน สมา วา โถกตรา วา ยทิ อาคเจฺฉยฺยุํ, อุทฺทิฏฺฐํ สุอุทฺทิฏฺฐํ, เตหิ สทฺธึ นิสีทิตฺวา อวเสสกํ โสตพฺพนฺติ อโตฺถฯ

๔๑๕. **อุทฺทิฏฺฐมเตฺต** (มหาว. ๑๗๒) **วา สกลาย วา เอกจฺจาย** วา ปริสาย **วุฏฺฐิตาย** สมา วา โถกตรา วา ยทิ อาคเจฺฉยฺยุนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ปาริสุทฺธิ**นฺติ ปาริสุทฺธิอุโปสถํฯ **กเรยฺยส**นฺติ กเรยฺย เอสํ, เอเตสํ สนฺติเกติ อโตฺถฯ **พหุกาถ เจ**ติ อถ พหุกา เจ, ปุน อาคตา พหุกา เจติ อโตฺถ ,ฯ ‘‘อุทฺทิสฺสมาเน, อุทฺทิฏฺฐมเตฺต เอกจฺจาย วุฏฺฐิตาย สกลาย วุฏฺฐิตายา’’ติ (มหาว. ๑๗๒) อาคเตสุ สพฺพวิกเปฺปสุ ปุพฺพกิจฺจํ กตฺวา ปุน อาทิโต ปฏฺฐาย ปาติโมกฺขํ อุทฺทิเสติ อโตฺถฯ

๔๑๖. **อิตราน**นฺติ อาคนฺตุกานํฯ **สเจตโร**ติ สเจ จาตุทฺทสิโกติ อโตฺถฯ **สมาเนตเรนุวตฺตนฺตู**ติ สมา วา อูนา วา อิตเร อาคนฺตุกา ปุริมานํ อาวาสิกานํ อนุวตฺตนฺตูติ อโตฺถฯ **สเจธิกา**ติ อาคนฺตุกา สเจ อธิกา, **ปุริมา** อาวาสิกา **อนุวตฺตนฺตู**ติ อโตฺถฯ **เสเสปฺยยํ นโย**ติ ‘‘อาคนฺตุกานํ ปนฺนรโส โหติ, อาวาสิกานํ จาตุทฺทโส’’ติ อิตเรปิ สมโถกา อาคนฺตุกา อาวาสิกานํ อนุวตฺตนฺตูติอาทินา นเยน วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ อโตฺถฯ

๔๑๗. **มูลฏฺฐา**ติ อาวาสิกาฯ **สมโถกานํ** อาคนฺตุกานํฯ **สามคฺคึ เทนฺตุ กามโต**ติ ยทิ อิจฺฉนฺติ, เทนฺตูติ อโตฺถฯ

๔๑๘. โน เจ เทนฺติ, อาคนฺตุเกหิ พหิ คนฺตฺวาน อุโปสโถ กาตโพฺพติ อโตฺถฯ อนิจฺฉาย สามคฺคี เทยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ

๔๑๙. ‘‘น ภิกฺขเว ปาติโมกฺขุเทฺทสเกน สญฺจิจฺจ น สาเวตพฺพํฯ โย น สาเวยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติวุตฺตตฺตา (มหาว. ๑๕๔) **‘‘สาเวยฺย สุตฺต’’**นฺติ วุตฺตํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปาติโมกฺขุเทฺทสเกน วายมิตุํ กถํ สาเวยฺยนฺติ, วายมนฺตสฺส อนาปตฺตี’’ติ (มหาว. ๑๕๔) วุตฺตตฺตา **‘‘สญฺจิจฺจ อสฺสาเวนฺตสฺส ทุกฺกฏ’’**นฺติ วุตฺตํฯ

๔๒๐. **ตถา**ติ ทุกฺกฏนฺติ อโตฺถฯ **กโลฺล**ติ อคิลาโนฯ **เปสิโต**ติ อาณโตฺตฯ ‘‘น ภิกฺขเว เถเรน อาณเตฺตน อคิลาเนน น สมฺมชฺชิตพฺพํฯ โย น สมฺมเชฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ อาทิ (มหาว. ๑๕๙) วุตฺตํฯ

๔๒๑-๓. อิทานิ ปาริสุทฺธิอุโปสถํ ทเสฺสตุํ **‘‘สมฺมชฺชิตฺวา’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ อญฺชลึ (มหาว. ๑๖๘) ปคฺคยฺหาติ สมฺพโนฺธฯ **เต**ติ อวเสสา เทฺว เอวํ สมุทีริยา วตฺตพฺพาติ อโตฺถฯ เอกํสํ อุตฺตราสงฺคาทิกรณวเสน สมตฺตปุพฺพารเมฺภน เต เทฺว ภิกฺขู นเวน เอวมีริยา วตฺตพฺพาติ อโตฺถฯ

๔๒๔-๕. อิทานิ ทฺวีหิ กตฺตพฺพํ ทเสฺสตุํ **‘‘ทฺวีสุ เถเรนา’’**ติ วุตฺตํฯ

๔๒๖. เอตฺตาวตา ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, จตุนฺนํ ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตุ’’นฺติ (มหาว. ๑๖๘) จ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ติณฺณํ ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กาตุ’’นฺติ (มหาว. ๑๖๘) จ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ทฺวินฺนํ ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กาตุ’’นฺติ (มหาว. ๑๖๘) จ วุตฺตํ สงฺฆุโปสถญฺจ ปาริสุทฺธิอุโปสถญฺจ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ยตฺถ เอโก ภิกฺขุ วิหรติ, ตสฺส อนุญฺญาตํ อธิฏฺฐานุโปสถํ ทเสฺสตุํ **‘‘ปุพฺพกิจฺจ’’**นฺติอาทิมาหฯ เอตฺถ จ **ปุพฺพกิจฺจํ** นาม สมฺมชฺชนาทิกํเยวฯ

๔๒๗. สงฺฆุโปสถปาริสุทฺธิอุโปสถอธิฏฺฐานอุโปสถานํ วเสน ตํ ตํ อุโปสถํ ยทิ กยิรุนฺติ สมฺพโนฺธฯ

๔๒๘. วเคฺค (มหาว. ๑๗๓) จ สมเคฺค จ ‘‘วโคฺค’’ติ สญฺญิโน จ ‘‘วโคฺค นุ โข, สมโคฺค นุ โข’’ติ เอวํ **วิมติสฺส** จ ทุกฺกฏํ, ‘‘นสฺสเนฺตเต วินสฺสเนฺตเต, โก เตหิ อโตฺถ’’ติ เอวํ อนาคตานํ ภิกฺขูนํ อตฺถิภาวํ ญตฺวา **เภทาธิปฺปาเยน** อุโปสถํ กโรโต **ถุลฺลจฺจยํ** โหตีติ อโตฺถฯ ตทุภเยปิ ‘‘สมโคฺค’’ติ สญฺญิโน อนาปตฺติฯ

๔๒๙-๔๓๐. **เสสสหธมฺมิกา** นาม ภิกฺขุํ ฐเปตฺวา อวเสสา จตฺตาโรฯ **อภพฺพสฺสา**ติ เอตฺถ ปณฺฑกเถยฺยสํวาสก ติตฺถิยปกฺกนฺตก ติรจฺฉานคต มาตุฆาตก ปิตุฆาตก อรหนฺตฆาตก ภิกฺขุนิทูสก สงฺฆเภทก โลหิตุปฺปาทกอุภโตพฺยญฺชนกา อภพฺพา คหิตาฯ เอตฺถ ปน นาคมาณวกาทโย ติรจฺฉานคตปกฺขิกาติ เวทิตพฺพาฯ เอเตสํ นิสินฺนปริสายญฺจ ปาติโมกฺขํ น อุทฺทิเสติ สมฺพโนฺธฯ

ตถาติ โย ปน สโงฺฆ สภาคาปตฺติโก, โสปิ น อุทฺทิเส, ปริวุเตฺถน ฉเนฺทนปิ น อุทฺทิเสติ อโตฺถฯ เอตฺถ ปน จตุพฺพิธํ ปาริวาสิยํ ปริสปาริวาสิยํ รตฺติปาริวาสิยํ ฉนฺทปาริวาสิยํ อชฺฌาสยปาริวาสิยนฺติฯ

เอตฺถ ปน ภิกฺขู เกนจิเทว กรณีเยน สนฺนิปติตา เมฆาทีหิ อุปทฺทุตา ‘‘อโนกาสา มยํ, อญฺญตฺร คจฺฉามา’’ติ ฉนฺทํ อวิสฺสเชฺชตฺวาว อุฎฺฐหนฺติฯ อิทํ **ปริสปาริวาสิยํ**ฯ กิญฺจาปิ ปริสปาริวาสิยํ, ฉนฺทสฺส ปน อวิสฺสฏฺฐตฺตา กมฺมํ กาตุํ วฎฺฎติฯ

ปุนปิ ภิกฺขูนํ ‘‘อุโปสถาทีนิ กริสฺสามา’’ติ รตฺตึ สนฺนิปติตฺวา ธมฺมํ สุณนฺตานํเยว อรุโณ อุคฺคจฺฉติฯ สเจ ‘‘จาตุทฺทสิกํ กริสฺสามา’’ติ นิสินฺนา, ‘‘ปนฺนรโส’’ติ กาตุํ วฏฺฏติฯ สเจ ปนฺนรสิกํ กาตุํ นิสินฺนา, ปาฏิปเท อนุโปสเถ อุโปสถํ กาตุํ น วฏฺฏติ, อญฺญํ ปน สงฺฆกิจฺจํ กาตุํ วฏฺฏติฯ อิทํ **รตฺติปาริวาสิยํ** นามฯ

ปุน ภิกฺขู ‘‘ยํกิญฺจิเทว อพฺภานาทิกมฺมํ กริสฺสามา’’ติ สนฺนิปติตา โหนฺติ, ตเตฺรโก นกฺขตฺตปาฐโก เอวํ วทติ ‘‘อชฺช นกฺขตฺตํ ทารุณ’’นฺติ, เต ตสฺส วจเนน ฉนฺทํ วิสฺสเชฺชตฺวา ตเตฺถว นิสินฺนา โหนฺติฯ อเถโญฺญ อาคนฺตฺวา ‘‘กึ นกฺขเตฺตน, กโรถา’’ติ วทติฯ อิทํ **ฉนฺทปาริวาสิยเญฺจว อชฺฌาสยปาริวาสิยญฺจ**ฯ ตสฺมึ ปาริวาสิเย ปุน ฉนฺทปาริสุทฺธึ อนาเนตฺวา กมฺมํ กาตุํ น วฏฺฏติฯ อิทํ สนฺธาย **‘‘ฉเนฺทน ปริวุเตฺถนา’’**ติ วุตฺตํฯ

๔๓๑. **อาปนฺน**มาปตฺตึ (มหาว. ๑๖๙; มหาว. อฏฺฐ. ๑๖๙) **อเทสยิตฺวาน** วา ‘‘อหํ, อาวุโส, อิตฺถนฺนามาย อาปตฺติยา เวมติโก, ยทา นิเพฺพมติโก ภวิสฺสามิ, ตํ อาปตฺตึ ปฏิกริสฺสามี’’ติ วตฺวา **วิมตึ อนาวิกตฺวาน** วา ‘‘น จ ภิกฺขเว อนุโปสเถ อุโปสโถ กาตโพฺพ อญฺญตฺร สงฺฆสามคฺคิยา’’ติ (มหาว. ๑๘๓) วุตฺตตฺตา **อนุโปสเถปิ วา กาตุํ น จ กปฺปตี**ติ อโตฺถฯ

๔๓๒. ‘‘น จ ภิกฺขเว ตทหุโปสเถ สภิกฺขุกา อาวาสา อภิกฺขุโก อาวาโส วา อนาวาโส วา คนฺตโพฺพ อญฺญตฺร สเงฺฆน อญฺญตฺร อนฺตรายา’’ติ (มหาว. ๑๘๑) วุตฺตตฺตา **‘‘อฏฺฐิโตโปสถาวาสา’’**ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๘๑) วุตฺตํฯ **น วเช น** คเจฺฉฯ **อธิฏฺฐาตุํ สีมเมว วาติ** สเจ วิหาเร อุโปสถํ กโรนฺติ, อุโปสถาธิฏฺฐานตฺถํ สีมาปิ นทีปิ น คนฺตพฺพาฯ สเจ ปเนตฺถ โกจิ ภิกฺขุ โหติ, ตสฺส สนฺติกํ คนฺตุํ วฏฺฏติฯ วิสฺสฏฺฐอุโปสถาปิ อาวาสา คนฺตุํ วฏฺฏติ, เอวํ คโต อธิฏฺฐาตุมฺปิ ลภตีติฯ อุโปสถวินิจฺฉโยฯ

อุโปสถนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔๕. ปวารณานิเทฺทสวณฺณนา

๔๓๓. ‘‘อนุชานามิ , ภิกฺขเว, ปญฺจนฺนํ สเงฺฆ ปวาเรตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๑๕) วุตฺตตฺตา **‘‘เสสา สงฺฆปฺปวารณา’’**ติ (มหาว. ๒๑๕ อาทโย) วุตฺตาฯ

๔๓๔. **อชฺช ปวารณา**ติ เอตฺถ (มหาว. ๒๑๕ อาทโย) ปน จาตุทฺทสิกาย ปวารณาย ‘‘อชฺช ปวารณา จาตุทฺทสี’’ติ ปุพฺพกิจฺจํ กาตพฺพํ, ปนฺนรสิยํ ‘‘อชฺช ปวารณา ปนฺนรสี’’ติฯ

๔๓๗. เถเรสุ อุกฺกุฏิกํ นิสชฺช ปวาเรนฺตสุ สยํ ปน นโว ยาว ปวาเรติ, ตาว อุกฺกุฏิโกว อจฺฉตูติ อโตฺถฯ ‘‘น ภิกฺขเว เถเรสุ อุกฺกุฏิกํ นิสิเนฺนสุ ปวารยมาเนสุ อาสเนสุ อจฺฉิตพฺพํฯ โย อเจฺฉยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ตทมนฺตรา อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตุํ, ยาว ปวาเรติ, ปวาเรตฺวา อาสเน นิสีทิตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๑๑) หิ วุตฺตํฯ

๔๔๐-๒. เอวํ เตวาจิกปฺปวารณํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ เทฺววาจิกเอกวาจิกสมานวสฺสิกปฺปวารณาสุ กตฺตพฺพํ ทเสฺสตุํ **‘‘ทาเนนา’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **ทาเนนา**ติ ทาเนน วาฯ **ธมฺมสากจฺฉา**ติ อิมินา ธมฺมกถาสุตฺตสงฺคายนาวินยวินิจฺฉยาทโย คหิตาฯ ทาเนน วา ธมฺมสากจฺฉาย วา กลเหน วา รตฺติยา เขปิตภาวโต เตวาจิกาย โอกาเส อสติ ทสวิเธ วา อนฺตราเย อนุรูปโต อุตฺตึ ฐเปตฺวา ปวาเรยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ

อิทานิ ยถานุรูปโต ญตฺติ ฐปิตา, ตํ ทเสฺสตุํ **“สุณาตุ เม”**ติอาทิมาหฯ **ยถาฐปิตญตฺติยา**ติ เอตฺถ สพฺพสงฺคาหิกาเจญตฺติฐปิตา, เตวาจิกเทฺววาจิกเอกวาจิกานํ วเสน ปวาเรตพฺพํ, สมานวสฺสิกปฺปวารณาว เอกา น วฏฺฏติฯ สเจ ‘‘สโงฺฆ เตวาจิกํ ปวาเรยฺยา’’ติ ฐปิตา, เตวาจิกา เอว วฏฺฏติ, เทฺววาจิกาทโย น วฏฺฏนฺติฯ ‘‘เทฺววาจิกํ ปวาเรยฺยา’’ติ วุเตฺต เทฺววาจิกญฺจ เตวาจิกญฺจ วฏฺฏติ, เอกวาจิกสมานวสฺสิกา น วฏฺฏนฺติฯ ‘‘เอกวาจิกํ ปวาเรยฺยา’’ติ วุเตฺต ปน สมานวสฺสิกํ ฐเปตฺวา เสสา วฏฺฏนฺติฯ ‘‘สมานวสฺสิก’’นฺติ ปน วุเตฺต สพฺพํ วฏฺฏตีติฯ **อาทิเกเจตฺถ อาหเร**ติ เอตฺถ ปวารณายปิ ปุเพฺพ อุโปสเถ วุเตฺต ‘‘ยทิ สมา อาคเจฺฉยฺยุ’’นฺติอาทิเก**วาเร** อาหเรติ อโตฺถฯ

๔๔๙. อิทานิ วตฺตพฺพํ สนฺธาย **“เอว”**นฺติ วุตฺตํฯ ติวโคฺค จ จตุวโคฺค จ **ติจตุวโคฺค**ฯ

๔๕๐. ‘‘น ภิกฺขเว สาปตฺติเกน ปวาเรตพฺพํฯ โย ปวาเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๒๓๕) วุตฺตตฺตา สาปตฺติเกนปิ เวมติเกนปิ ปวาริยมาเน อาปตฺตึ สรเนฺตนปิ อุโปสเถ วุตฺตนเยน ปฏิปชฺชิตพฺพํฯ ‘‘วเคฺค สมเคฺค วโคฺคติ-สญฺญิโน วิมติสฺส วา’’ติอาทิคาถาโต ปฏฺฐาย ยาว ‘‘อนฺตรายํ ว สงฺฆํ วา-ธิฏฺฐาตุํ สีมเมว วา’’ติ อวสานคาถา, ตาว เสสา อุโปสเถ วุตฺตา คาถาโยติ อธิเปฺปตาฯ

๔๕๑. **ปวาริเต จา**ติ (มหาว. ๒๑๓ อาทโย) ปฐมปวารณาย สงฺฆมฺหิ ปวาริเตติ อธิปฺปาโยฯ เอตฺถ **อวุโตฺถ**ติ ปจฺฉิมิกาย อุปคโต อปรินิฏฺฐิตตฺตา ‘‘อวุโตฺถ’’ติ วุจฺจติฯ

๔๕๒. **จาตุมาสินี**ติ กตฺติกปุณฺณมีฯ เอตฺถ **วุตฺถวสฺสา** นาม ปจฺฉิมิกาย อุปคตาฯ ปวารณาวินิจฺฉโยฯ

ปวารณานิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔๖. สํวรนิเทฺทสวณฺณนา

๔๕๓. **จกฺขุโสตาทิเภเทหี**ติ (ที. นิ. ๑.๒๑๓, ๔๕๔; ม. นิ. ๑.๔๑๑; อ. นิ. ๔.๑๙๘; ธ. ส. ๑๓๕๒-๑๓๕๔; มหานิ. ๑๙๖) จกฺขุโสตฆานชิวฺหากายมนสงฺขาเตหิ ฉหิ อินฺทฺริเยหีติ อโตฺถฯ **รูปสทฺทาทิโคจเร**ติ รูปสทฺทคนฺธรสโผฏฺฐพฺพธมฺมสงฺขาเตสุ ฉสุ โคจเรสูติ อโตฺถฯ เอตฺถ ปน หตฺถปาทหสิตกถิตวิโลกิตาทิเภทํ สุภาการํ คเหตฺวา อโยนิโส มนสิ กโรนฺตสฺส อภิชฺฌา อุปฺปชฺชติฯ ‘‘อนตฺถํ เม อจริ, จรติ, จริสฺสตี’’ติอาทินา (ปริ. อฏฺฐ. ๓๒๙) นเยน ปฏิฆนิมิตฺตํ คเหตฺวา อโยนิโส มนสิ กโรนฺตสฺส พฺยาปาโท อุปฺปชฺชติฯ เอตฺถ ปน อิตฺถิปุริสนิมิตฺตํ วา สุภนิมิตฺตาทิกํ กิเลสวตฺถุภูตํ นิมิตฺตํ อคฺคณฺหิตฺวา ทิเฏฺฐ ทิฏฺฐมตฺตาทินา ปฏิปชฺชิตฺวา อสุภนิมิเตฺต โยนิโส มนสิการํ พหุลีกโรนฺตสฺส อภิชฺฌาย ปหานํ โหติฯ ‘‘อนตฺถํ เม อจริ, ตํ กุเตตฺถ ลพฺภา’’ติอาทินา วา เมตฺตาภาวนาทิวเสน วา โยนิโส มนสิ กโรนฺตสฺส พฺยาปาทปฺปหานํ โหติฯ เอวมิทํ สเงฺขปโต รูปาทีสุ กิเลสานุพนฺธนิมิตฺตาทิคฺคาหปริวชฺชนลกฺขณํ อินฺทฺริยสํวรสีลนฺติ เวทิตพฺพํฯ

๔๕๔. **นิคฺคเณฺหยฺยา**ติ นิวาเรยฺย;

‘‘ยานิ โสตานิ โลกสฺมึ; (อชิตาติ ภควา,)
สติ เตสํ นิวารณํ;
โสตานํ สํวรํ พฺรูมิ;

ปญฺญาเยเต ปิธิยฺยเร’’ติ –ฯ (สุ. นิ. ๑๐๔๑);

วุตฺตตฺตา **“สติมา สมฺปชาโน วา”**ติ วุตฺตํฯ เอตฺถ ปน จตุพฺพิธํ สมฺปชญฺญํ สาตฺถกสปฺปายโคจรอสโมฺมหวเสนฯ สํวรวินิจฺฉโยฯ

สํวรนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔๗. สุทฺธินิเทฺทสวณฺณนา

๔๕๕. **เทสนา สํวโร เอฏฺฐิ, ปจฺจเวกฺขณ เภทโต**ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๘๕; วิสุทฺธิ. ๑.๑๙) เทสนาสุทฺธิ สํวรสุทฺธิ ปริเยฏฺฐิสุทฺธิ ปจฺจเวกฺขณสุทฺธีติ เอวํ จตุพฺพิธา สุทฺธีติ อโตฺถฯ อิทานิ ตาหิ สุทฺธีหิ วิสุชฺฌนเก ทเสฺสตุํ **“ปาติโมกฺขสํวรสมฺมต”**นฺติอาทิมาหฯ

๔๕๖. ‘‘ปุน เอวํ น กริสฺส’’นฺติ จิตฺตาธิฏฺฐานสํวรา ยสฺมา สุชฺฌติ อินฺทฺริยสํวโร, ตสฺมา อินฺทฺริยสํวโร **“สํวรสุทฺธี”**ติ วุโตฺตติ สมฺพโนฺธฯ

๔๕๗. **ปหายาเนสน**นฺติ อเนสนํ ปหาย ธเมฺมน อุปฺปาเทนฺตสฺส ปจฺจเยติ ปาฐเสโสฯ

๔๕๘. ‘‘ปฏิสงฺขา โยนิโส จีวรํ ปฏิเสวามิ…เป…. อุปฺปนฺนานํ เวยฺยาพาธิกานํ…เป…. ปรมตายา’’ติ (ม. นิ. ๑.๒๓; อ. นิ. ๖.๕๘) จ เอวํ จตูสุปิ ปจฺจเยสุ ยถาวุตฺตปจฺจเวกฺขณสุชฺฌนาติ อโตฺถฯ เอตฺถ ปน ทุวิธํ ปจฺจเวกฺขณํ ปฏิลาภกาเล จ ปริโภคกาเล จฯ ปฏิลาภกาเล หิ ธาตุวเสน วา ปฏิกฺกูลวเสน วา ปจฺจเวกฺขิตฺวา ฐปิตจีวราทีนิ ตโต อุตฺตริ ปริภุญฺชนฺตสฺส อนวโชฺชว ปริโภโค, ปริโภคกาเลปิฯ สุทฺธิวินิจฺฉโยฯ

สุทฺธินิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔๘. สโนฺตสนิเทฺทสวณฺณนา

๔๕๙. ‘‘จตฺตาริมานิ , ภิกฺขเว, อปฺปานิ เจว สุลภานิ จ, ตานิ จ อนวชฺชานิฯ กตมานิ จตฺตาริ? ปํสุกูลํ, ภิกฺขเว, จีวรานํ อปฺปญฺจ สุลภญฺจ, ตญฺจ อนวชฺชํฯ ปิณฺฑิยาโลโป, ภิกฺขเว, โภชนานํ อปฺปญฺจ สุลภญฺจ, ตญฺจ อนวชฺชํฯ รุกฺขมูลํ , ภิกฺขเว, เสนาสนานํ อปฺปญฺจ สุลภญฺจ, ตญฺจ อนวชฺชํฯ ปูติมุตฺตเภสชฺชํ, ภิกฺขเว, เภสชฺชานํ อปฺปญฺจ สุลภญฺจ, ตญฺจ อนวชฺชํฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, จตฺตาริ อปฺปานิ เจว สุลภานิ จ, ตานิ จ อนวชฺชานี’’ติ (อ. นิ. ๔.๒๗; อิติวุ. ๑๐๑) วจนโต **“อเปฺปนา”**ติอาทิ วุตฺตํฯ

สนฺตุโฏฺฐติ เอตฺถ ยถาลาภยถาพลยถาสารุปฺปสโนฺตสานํ วเสน เอเกกสฺมิํ ปจฺจเย ตโย ตโย กตฺวา จตูสุ ปจฺจเยสุ ทฺวาทส สโนฺตสา โหนฺติฯ **มตฺตญฺญู**ติ เอตฺถ (ม. นิ. อฏฺฐ. ๑.๔๒๒; สํ. นิ. อฏฺฐ. ๓.๔.๒๓๙; อ. นิ. อฏฺฐ. ๒.๓.๑๖; อิติวุ. อฏฺฐ. ๒๘; ธ. ส. อฏฺฐ. ๑๒๔-๑๓๔) จตฺตาโร มตฺตา ปริเยสนมตฺตา ปฏิคฺคหณมตฺตา ปริโภคมตฺตา วิสฺสชฺชนมตฺตาติฯ อิตรีตเรน ยาเปโนฺต **สุภโร** นามฯ สโนฺตสวินิจฺฉโยฯ

สโนฺตสนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔๙. จตุรารกฺขนิเทฺทสวณฺณนา

๔๖๑-๒. **อสุภ**นฺติ อสุภภาวนาฯ อิเม จตฺตาโร จตุรารกฺขา นามาติ อธิปฺปาโยฯ อิทานิ เต ทเสฺสตุํ **“อารกตฺตาทินา”**ติอาทิมาหฯ **อารกตฺตาทินา**ติ เอตฺถ อารกตฺตา, อรีนํ อรานญฺจ หตตฺตา, ปจฺจยาทีนํ อรหตฺตา, ปาปกรเณ รหาภาวาติ อิเมหิ ตาว จตูหิ การเณหิ โส ภควา อรหนฺติ อนุสฺสริตโพฺพติ อโตฺถฯ วุตฺตเญฺหตํ –

‘‘อารกตฺตา หตตฺตา จ, กิเลสารีน โส มุนิ;
หตสํสารจกฺกาโร, ปจฺจยาทีน จารโห;
น รโห กโรติ ปาปานิ, อรหํ เตน วุจฺจตี’’ติฯ (ปารา. อฎฺฐ. ๑.๑; วิสุทฺธิ. ๑.๑๓๐);

ภควา ปน สพฺพกิเลเสหิ สุวิทูรวิทูเร ฐิโต มเคฺคน สวาสนกิเลสานํ หตตฺตา, ตสฺมา ‘‘อารกตฺตา อรห’’นฺติ วุโตฺตฯ วุตฺตเญฺหตํ –

‘‘โส ตโต อารกา นาม;
ยสฺส เยนาสมงฺคิตา;
อสมงฺคี จ โทเสหิ,
นาโถ เตนารหํ มโต’’ติฯ (วิสุทฺธิ. ๑.๑๒๕);

ภควตา ปน สพฺพกิเลสารโย หตา, ตสฺมา ‘‘อรีนํ หตตฺตาปิ อรห’’นฺติ วุโตฺตฯ วุตฺตเญฺหตํ –

‘‘ยสฺมา ราคาทิสงฺขาตา, สเพฺพปิ อรโย หตา;
ปญฺญาสเตฺถน นาเถน, ตสฺมาปิ อรหํ มโต’’ติฯ (วิสุทฺธิ. ๑.๑๒๖);

ยํ ปเนตํ อวิชฺชาภวตณฺหามยนาภิปุญฺญาภิสงฺขารอปุญฺญาภิสงฺขารอาเนญฺชาภิสงฺขารารํ ชรามรณเนมิ ‘‘อาสวสมุทยา อวิชฺชาสมุทโย’’ติ (ม. นิ. ๑.๑๐๓) วจนโต อาสวสมุทยมเยน อเกฺขน วิชฺฌิตฺวา ติภวรเถ โยชิตํ อนาทิกาลปฺปวตฺตํ สํสารจกฺกํ, ตสฺส ภควโต โพธิรุกฺขมูเล สมฺมปฺปธานวีริยปาเทหิ จตุปาริสุทฺธิสีลปฐวิยํ ปติฎฺฐาย สทฺธาหเตฺถน กมฺมกฺขยกรญาณผรสุํ คเหตฺวา สเพฺพ อรา หตาฯ ตสฺมา ‘‘อรานํ หตตฺตา อรห’’นฺติ วุโตฺตฯ วุตฺตเญฺหตํ –

‘‘อรา สํสารจกฺกสฺส, หตา ญาณาสินา ยโต;
โลกนาเถน เตเนส, อรหนฺติ ปวุจฺจตี’’ติฯ (วิสุทฺธิ. ๑.๑๒๘);

อคฺคทกฺขิเณยฺยตฺตา จีวราทีนํ ปจฺจยานํ อุตฺตมปูชาย จ ยุโตฺต ภควา, ตสฺมา ‘‘ปจฺจยาทีนํ อรหตฺตา จ อรห’’นฺติ วุจฺจติฯ วุตฺตเญฺหตํ –

‘‘ปูชาวิเสสํ สห ปจฺจเยหิ,
ยสฺมา อยํ อรหติ โลกนาโถ;
อตฺถานุรูปํ อรหนฺติ โลเก,
ตสฺมา ชิโน อรหติ นามเมต’’นฺติฯ (วิสุทฺธิ. ๑.๑๒๙);

ยถา โลเก เกจิ ปณฺฑิตมานิโน อสิโลกภเยน รโห ปาปานิ กโรนฺติ, ตถา ภควา กทาจิปิ น กโรติ, ตสฺมา ‘‘ปาปกรเณ รหาภาวา จ อรห’’นฺติ วุจฺจติฯ วุตฺตเญฺหตํ –

‘‘ยสฺมา นตฺถิ รโห นาม, ปาปกเมฺมสุ ตาทิโน;

รหาภาเวน เตเนส, อรหํ อิติ วิสฺสุโต’’ติฯ (วิสุทฺธิ. ๑.๑๓๐) –

เอวํ อารกตฺตาทินา อรหนฺติ ภาเวตพฺพํฯ

สมฺมา สามญฺจ สพฺพธมฺมานํ พุทฺธตฺตา ปน สมฺมาสมฺพุโทฺธฯ **สมฺมา**ติ ญาเยเนว, อภิเญฺญเยฺย ธเมฺม อภิเญฺญยฺยโต ปริเญฺญเยฺย ธเมฺม ปริเญฺญยฺยโต ปหาตเพฺพ ธเมฺม ปหาตพฺพโต สจฺฉิกาตเพฺพ ธเมฺม สจฺฉิกาตพฺพโต ภาเวตเพฺพ ธเมฺม ภาเวตพฺพโต เอวาติ อโตฺถฯ **สามญฺจา**ติ อตฺตนาวฯ วุตฺตเญฺหตํ –

‘‘อภิเญฺญยฺยํ อภิญฺญาตํ, ภาเวตพฺพญฺจ ภาวิตํ;
ปหาตพฺพํ ปหีนํ เม, ตสฺมา พุโทฺธสฺมิ พฺราหฺมณา’’ติฯ (ม. นิ. ๒.๓๙๙; สุ. นิ. ๕๖๓);

‘‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ วิชฺชาจรณสมฺปโนฺน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถาเทวมนุสฺสานํ พุโทฺธ ภควา’’ติ เอวํ วุเตฺต **นวเภเท ภควโต คุเณ ยา ปุนปฺปุนํ** อุปฺปชฺชนโต สติเยว **อนุสฺสติ,** ปวตฺติตพฺพฎฺฐานมฺหิเยว วา ปวตฺตตฺตา สทฺธาปพฺพชิตสฺส กุลปุตฺตสฺส อนุรูปา สตีติ อนุสฺสติ, พุทฺธํ อารพฺภ อุปฺปนฺนา อนุสฺสติ **พุทฺธานุสฺสติ,** ยา เอวํ นววิเธน ปวตฺตา สติ , สา พุทฺธานุสฺสติ นามาติ อโตฺถฯ สพฺพากาเรน ปน อาจริเยน พุทฺธโฆเสน พุทฺธานุสฺสติ **วิสุทฺธิมเคฺค** (วิสุทฺธิ. ๑.๑๒๓ อาทโย) วุตฺตา, อตฺถิเกน ปน ตโต ปจฺจาสีสิตพฺพาฯ

๔๖๓-๔. จตุรารกฺขาย สายํปาตํ ภาเวตพฺพตฺตา เมตฺตาภาวนํ ทเสฺสเนฺตน เถเรน สพฺพตฺถกกมฺมฎฺฐานภาวนาวเสน ทสฺสิตาติ เวทิตพฺพาฯ อิตรถา ‘‘อตฺตานํ อุปมํ กตฺวา, น หเนยฺย น ฆาตเย’’ติ (ธ. ป. ๑๒๙-๑๓๐) วจนโต สพฺพปฐมํ ‘‘อหํ สุขิโต โหมิ, อเวโร’’ติอาทินา นเยน ภาเวตฺวาว อตฺตนิ จิตฺตํ นิปริพนฺธมานํ กตฺวา ปจฺฉา อาจริยุปชฺฌายาทีสุ กเมน ภาเวตพฺพาฯ อตฺตนิ ปน อปฺปนา น โหติฯ โคจรคามมฺหิ อิสฺสเร ชเนติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๑๖๕) โคจรคาเมฯ สีมฎฺฐสงฺฆโต ปฎฺฐาย **ปริจฺฉิชฺช ปริจฺฉิชฺชา**ติ อโตฺถฯ เอวํ เมตฺตํ ภาเวโนฺต ภิกฺขุสเงฺฆ เมตฺตาย สหวาสีนํ มุทุจิตฺตํ ชเนติ, อถสฺส สุขสํวาสตา โหติฯ สีมฎฺฐกเทวตาสุ เมตฺตาย มุทุกตจิตฺตาหิ เทวตาหิ ธมฺมิกาย รกฺขาย สุสํวิหิตรโกฺข โหติฯ โคจรคามมฺหิ อิสฺสรชเน เมตฺตาย มุทุกตจิตฺตสนฺตาเนหิ อิสฺสเรหิ ธมฺมิกาย รกฺขาย สุรกฺขิตปริกฺขาโร โหติฯ ตตฺถ มนุเสฺส เมตฺตาย ปสาทิตจิเตฺตหิ เตหิ อปริภูโต หุตฺวา วิจรติฯ สพฺพสเตฺตสุ เมตฺตาย สพฺพตฺถ อปฺปฎิหตจาโร โหติฯ

๔๖๕-๖. วณฺณโต จ สณฺฐานโต จ โอกาสโต จ ทิสโต จ ปริเจฺฉทโต จ เกสาทิโกฎฺฐาเส ววตฺถเปตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ เอตฺถ **วณฺณโต**ติ (วิสุทฺธิ. ๑.๑๑๐) เกสาทีนํ วณฺณโตฯ **สณฺฐานโต**ติ เตสํเยว สณฺฐานโตฯ **โอกาสโต**ติ ‘‘อยํ โกฎฺฐาโส อิมสฺมิํ นาม โอกาเส ปติฎฺฐิโต’’ติ เอวํ ตสฺส ตสฺส โอกาสโตฯ **ทิสโต**ติ อิมสฺมิํ สรีเร นาภิโต อุทฺธํ อุปริมา ทิสา, อโธ เหฎฺฐิมา ทิสา, ตสฺมา ‘‘อยํ โกฎฺฐาโส อิมิสฺสา นาม ทิสายา’’ติ ทิสา ววตฺถเปตพฺพาฯ **ปริเจฺฉทโต**ติ สภาคปริเจฺฉทโต วิสภาคปริเจฺฉทโตติ เทฺว ปริเจฺฉทาฯ ตตฺถ ‘‘อยํ โกฎฺฐาโส เหฎฺฐา จ อุปริ จ ติริยญฺจ อิมินา นาม ปริเจฺฉโท’’ติ เอวํ สภาคปริเจฺฉโท เวทิตโพฺพฯ ‘‘เกสา น โลมา, โลมา น เกสา’’ติ เอวํ อมิสฺสกวเสน วิสภาคปริเจฺฉโทฯ

เอวํ ปญฺจหิ อากาเรหิ ววตฺถานาการํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ มนสิ กโรเนฺตน เอวํ มนสิ กาตพฺพนฺติ ตํ ทเสฺสตุํ **“อนุปุพฺพโต”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **อนุปุพฺพโต**ติ สชฺฌายกรณกาลโต ปฏฺฐาย ‘‘เกสา นขา’’ติ เอวํ เอกนฺตริกาย วา ‘‘โลมา เกสา’’ติ เอวํ อุปฺปฏิปาฏิยา วา น มนสิ กาตพฺพํ, อถ โข ‘‘เกสา โลมา’’ติอาทินา นเยน อนุปฏิปาฏิยา มนสิ กาตพฺพํ, อนุปฏิปาฏิยา มนสิ กโรเนฺตนาปิ นาติสีฆํ นาติสณิกํ มนสิ กาตพฺพํ, พหิทฺธา ปุถุตฺตารมฺมเณ เจตโส วิเกฺขโป ปฏิพาหิตโพฺพฯ ‘‘ปณฺณตฺติํ สมติกฺกมฺม, มุญฺจนฺตสฺสานุปุพฺพโต’’ติ ปาโฐ คเหตโพฺพฯ เอวญฺหิ สติ ภาวนากฺกเมน อโตฺถ สุวิเญฺญโยฺย โหติฯ ‘‘เกสา โลมา’’ติอาทิปญฺญตฺติํ อมนสิกตฺวา ปฏิกฺกูลภาเวน เอวํ จิตฺตํ ฐเปตพฺพํฯ **มุญฺจนฺตสฺสานุปุพฺพโต**ติ โย โย โกฏฺฐาโส อาปาถํ นาคจฺฉติ, ตํ ตํ อนุปุพฺพโต มุญฺจนฺตสฺสาติ อโตฺถฯ

๔๖๗. อิทานิ ยถา ปฏิกฺกูลมนสิกาโร กาตโพฺพ, ตํ ทเสฺสตุํ **“วณฺณอาสยสณฺฐานา”**ติอาทิมาหฯ เอเตหิ วณฺณาทีหิ โกฏฺฐาเสหิ ปฏิกฺกูลาติ ภาวนาติ สมฺพโนฺธฯ เอตฺถ (วิภ. อฏฺฐ. ๓๕๖; วิสุทฺธิ. ๑.๑๗๘) เกสา ตาว วณฺณโตปิ ปฏิกฺกูลาฯ ตถา หิ ยาคุภตฺตาทีสุ เกสวณฺณํ กิญฺจิ ทิสฺวา ชิคุจฺฉนฺติฯ สณฺฐานโตปิ ปฏิกฺกูลาฯ ตถา หิ รตฺติํ ภุญฺชนฺตา เกสสณฺฐานํ มกจิวากาทิกํ ฉุปิตฺวา ชิคุจฺฉนฺติฯ เตลมกฺขนาทิวิรหิตานญฺจ อคฺคิมฺหิ ปกฺขิตฺตานญฺจ คโนฺธ อติวิย ปฏิกฺกูโลติ คนฺธโตปิ ปฏิกฺกูลาฯ อสุจิฏฺฐาเน ชาตสูเปยฺยปณฺณํ วิย ปุพฺพโลหิตมุตฺตกรีสปิตฺตเสมฺหาทินิสฺสเนฺทน ชาตตฺตา อาสยโตปิ ปฏิกฺกูลาฯ คูถราสิมฺหิ อุฏฺฐิตกณฺณิกํ วิย เอกติํสโกฏฺฐาสราสิมฺหิ ชาตตฺตา โอกาสโตปิ ปฏิกฺกูลาฯ อุทฺธุมาตกํ วินีลกํ วิปุพฺพกํ วิจฺฉิทฺทกํ วิกฺขายิตกํ วิกฺขิตฺตกํ หตวิกฺขิตฺตกํ โลหิตกํ ปุฬวกํ อฏฺฐิกนฺติ อิเมสุ อุทฺธุมาตกาทีสุ วตฺถูสุ อสุภาการํ คเหตฺวา ปวตฺตา ภาวนา วา อสุภํ นามาติ อโตฺถฯ

๔๖๘. ยํ ปเนตํ อรหนฺตานํ วฏฺฏทุกฺขสมุเจฺฉทสงฺขาตํ สมุเจฺฉทมรณํ (วิสุทฺธิ. ๑.๑๖๗), สงฺขารานํ ขณภงฺคสงฺขาตํ ขณิกมรณํ, ‘‘รุโกฺข มโต, โลหํ มต’’นฺติอาทิ สมฺมุติมรณญฺจ, น ตํ อิธ อธิเปฺปตํฯ อิธ ปน **มรณ**นฺติ เอกภวปริยาปนฺนสฺส ชีวิตินฺทฺริยสฺส อุปเจฺฉโท อธิเปฺปโตฯ ตมฺปิ กาลมรณํ อกาลมรณนฺติ ทุวิธํ โหติฯ ตตฺถ กาลมรณํ ปุญฺญกฺขเยน วา อายุกฺขเยน วา อุภยกฺขเยน วา โหติ, อกาลมรณํ อุปปีฬกอุปเจฺฉทกกมฺมวเสน ฯ ‘‘มรณํ เม ภวิสฺสตี’’ติ วา ‘‘ชีวิตํ อุจฺฉิชฺชิสฺสตี’’ติ วา ‘‘มรณํ มรณ’’นฺติ วา โยนิโส ภาวยิตฺวานาติ สมฺพโนฺธฯ

๔๖๙-๗๐. ยสฺส ปน เอตฺตาวตา อุปจารชฺฌานํ น อุปฺปชฺชติ, เตน วธกปจฺจุปฏฺฐานโต สมฺปตฺติวิปตฺติโต อุปสํหรณโต กายพหุสาธารณโต อายุทุพฺพลโต อนิมิตฺตโต อทฺธานปริเจฺฉทโต ขณปริตฺตโตติ อิเมหิ อฏฺฐหิ อากาเรหิ มรณํ อนุสฺสริตพฺพํ, อิทานิ เต ทเสฺสตุํ **“วธกเสฺสวุปฏฺฐาน”**นฺติอาทิมาหฯ อสิํ อุกฺขิปิตฺวา สีสํ ฉินฺทิตุํ ฐิตวธโก วิย มรณํ ปจฺจุปฏฺฐิตเมวาติ ภาวนา มรณสฺสติ นามาติ สมฺพโนฺธฯ เอวํ สพฺพตฺถฯ สพฺพํ อาโรคฺยํ พฺยาธิปริโยสานํ, สพฺพํ โยพฺพนํ ชราปริโยสานํ, สพฺพํ ชีวิตํ มรณปริโยสานํ, ตสฺมา ‘‘อยํ โยพฺพนาทิกายสมฺปตฺติ ตาวเทว โสภติ, ยาว มรณสงฺขาตา วิปตฺติ น ภวิสฺสตี’’ติ เอวมาทินา สมฺปตฺติวิปตฺติโต จ, สตฺตหากาเรหิ อุปสํหรณโต มรณํ อนุสฺสริตพฺพํ ยสมหตฺตโต ปุญฺญมหตฺตโต ถามมหตฺตโต อิทฺธิมหตฺตโต ปญฺญามหตฺตโต ปเจฺจกพุทฺธโต สมฺมาสมฺพุทฺธโตติฯ ตตฺถ ‘‘อิทํ มรณํ นาม มหายสานํ มหาปริวารานํ มหาสมฺมตมนฺธาตาทีนมฺปิ อุปริ ปตติ, กิมงฺคํ ปน มยฺหํ อุปริ น ปติสฺสตี’’ติ เอวํ ยสมหตฺตโต,

‘‘โชติโก ชฏิโล อุโคฺค,
เมณฺฑโก อถ ปุณฺณโก;

เอเต จเญฺญ จ เย โลเก,
มหาปุญฺญาติ วิสฺสุตา;
สเพฺพ มรณมาปนฺนา,
มาทิเสสุ กถาว กา’’ติฯ –

เอวํ ปุญฺญมหตฺตโต,

‘‘วาสุเทโว พลเทโว, ภีมเสนาทโย มหา;
พลา มจฺจุวสํ ปตฺตา, มาทิเสสุ กถาว กา’’ติฯ –

เอวํ ถามมหตฺตโต,

‘‘มหาโมคฺคลฺลานาทีนํ มหิทฺธิกานมฺปิ อุปริ ปตติ, มาทิเสสุ กถาว กา’’ติ เอวํ อิทฺธิมหตฺตโต, ‘‘สาริปุตฺตาทีนํ มหาปญฺญานมฺปิ อุปริ ปตติ, มาทิเสสุ กถาว กา’’ติ เอวํ ปญฺญามหตฺตโตฯ เอวํ อิตเรสมฺปิ ปเจฺจกพุทฺธสมฺมาสมฺพุทฺธานมฺปิ มหนฺตภาวํ จินฺเตตฺวา ‘‘เตสมฺปิ อุปริ มรณํ ปตติ, กิมงฺคํ ปน มยฺหํ อุปริ น ปติสฺสตี’’ติ เอวํ **อุปสํหรณโต** จ, ‘‘อยํ กาโย พหุสาธารโณ อชฺฌตฺติกานํเยว อเนกสตานํ โรคานํ พาหิรานํ อหิวิจฺฉิกาทีนญฺจา’’ติ **กายพหุสาธารณโต** จ, ‘‘อสฺสาสปสฺสาสปฏิพทฺธํ ชีวิต’’นฺติอาทินา นเยน **อายุทุพฺพลโต** จ,

‘‘ชีวิตํ พฺยาธิ กาโล จ,
เทหนิเกฺขปนํ คติ;
ปเญฺจเต ชีวโลกสฺมิํ;
อนิมิตฺตา น นายเร’’ติฯ (สํ. นิ. อฏฺฐ. ๑.๑.๒๐; ชา. อฏฺฐ. ๒.๒.๓๔) –

เอวํ **กาลววตฺถานสฺส อภาวโต** จ, ‘‘โย, ภิกฺขเว, จิรํ ชีวติ, โส วสฺสสตํ ชีวติ อปฺปํ วา ภิโยฺย’’ติ (สํ. นิ. ๑.๑๔๕) วุตฺตตฺตา เอวมาทินา นเยน **อทฺธานสฺส ปริเจฺฉทา**จ ภาวนา มรณสฺสติ นามาติ อโตฺถฯ ขณปริตฺตโต จ มรณสฺสติ ภาเวตพฺพาฯ

‘‘ชีวิตํ อตฺตภาโว จ,
สุขทุกฺขา จ เกวลา;
เอกจิตฺตสมายุตฺตา,
ลหุ โส วตฺตเต ขโณ’’ติฯ (วิสุทฺธิ. ๑.๑๗๖) –

หิ วุตฺตํฯ จตุรารกฺขวินิจฺฉโยฯ

จตุรารกฺขนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕๐. วิปสฺสนานิเทฺทสวณฺณนา

๔๗๑-๒. **นามรูปํ ปริคฺคยฺหา**ติ เอตฺถ (วิสุทฺธิ. ๒.๖๖๒ อาทโย) นามรูปปริคฺคหํ กาตุกาเมน ตาว ฐเปตฺวา เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อวเสเสสุ ยํ กิญฺจิ ฌานํ สมาปชฺชิตฺวา วุฎฺฐาย วิตกฺกาทีนิ ฌานงฺคานิ จ ตํสมฺปยุเตฺต จ ผสฺสาทโย ธเมฺม ลกฺขณรสปจฺจุปฏฺฐานปทฎฺฐานวเสน ปริจฺฉินฺทิตฺวา ‘‘สพฺพเมตํ อารมฺมณาภิมุขํ นมนโต นมนเฎฺฐน นาม’’นฺติ

วตฺตเปตพฺพํฯ ตโต ตสฺส ปจฺจยํ ปริเยสนฺโต ‘‘หทยวตฺถุํ นิสฺสาย วตฺตตี’’ติ ปสฺสติ, ปุน วตฺถุสฺส ปจฺจยภูตานิ จ อุปาทารูปานิ จ ปสฺสิตฺวา ‘‘อิทํ สพฺพํ รุปฺปนโต วิการาปตฺติโต รูป’’นฺติ ปริคฺคณฺหาติฯ ปุน ตทุภยํ ‘‘นมนลกฺขณํ นามํ, รุปฺปนลกฺขณํ รูป’’นฺติ เอวํ สงฺเขปโต นามรูปํ ววตฺถเปติฯ อิทํ สพฺพํ สมถยานิกวเสน วุตฺตํฯ วิปสฺสนายานิโก ปน จตุธาตุววตฺถานมุเขน ภูตุปาทายรูปานิ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ‘‘สพฺพเมตํ รุปฺปนโต รูป’’นฺติ ปสฺสติฯ ตโต เอวํ ปริจฺฉินฺนรูปสฺส จกฺขาทีนิ นิสฺสาย ปวตฺตมานา อรูปธมฺมาปิ อาปาถมาคจฺฉนฺติฯ ตโต สเพฺพปิ เต อรูปธเมฺม นมนลกฺขเณน เอกโต กตฺวา ‘‘เอตํ นาม’’นฺติ ปสฺสติฯ โส ‘‘อิทํ นามํ, อิทํ รูป’’นฺติ เทฺวธา ววตฺถเปติฯ เอวํ ววตฺถเปตฺวา ‘‘นามรูปโต อุทฺธํ อโญฺญ สโตฺต วา ปุคฺคโล วา โปโส วา เทโว วา พฺรหฺมา วา นตฺถี’’ติ ปสฺสติฯ

> ยถาหิ องฺคสมฺภารา, โหติ สโทฺท รโถ อิติ;
> เอวํ ขเนฺธสุ สเนฺตสุ, โหติ สโตฺตติ สมฺมุติฯ (สํ. นิ. ๑.๑๗๑);

เอวเมว ปญฺจสุ อุปาทานกฺขเนฺธสุ สติ สโตฺต, ปุคฺคโลติ วา โวหารมโตฺต โหตีติ เอวมาทินา นเยน นามรูปานํ ยาถาวทสฺสนสงฺขาเตน ทิฎฺฐิวิสุทฺธิภูเตน ญาเณน นามรูปํ ปริคฺคยฺหาติ อโตฺถฯ

ตโต ตสฺส จ ปจฺจยนฺติ ปุน ตสฺส นามรูปสฺส ปจฺจยํ ปริคฺคยฺหาติ อโตฺถฯ วุตฺตนเยน นามรูปํ ปริคฺคณฺหิตฺวา ‘‘โก นุ โข อิมสฺส เหตู’’ติ ปริเยสนฺโต อเหตุวาทวิสมเหตุวาเทสุ โทสํ ทิสฺวา โรคํ ทิสฺวา ตสฺส นิทานสมุฎฺฐานํ ปริเยสนฺโต เวโชฺช วิย ตสฺส เหตุญฺจ ปจฺจยญฺจ ปริเยสนฺโต อวิชฺชา ตณฺหา อุปาทานํ กมฺมนฺติ อิเม จตฺตาโร ธเมฺม นามรูปสฺส อุปฺปาทปจฺจยตฺตา ‘‘เหตู’’ติ จ อาหารํ อุปตฺถมฺภนสฺส ปจฺจยตฺตา ‘‘ปจฺจโย’’ติ จ ปสฺสติฯ ‘‘อิมสฺส กายสฺส อวิชฺชาทโย ตโย ธมฺมา มาตา วิย ทารกสฺส อุปนิสฺสยา โหนฺติ, กมฺมํ ปิตา วิย ปุตฺตสฺส ชนกํ, อาหาโร ธาติ วิย ทารกสฺส สนฺธารโก’’ติ เอวํ รูปกายสฺส ปจฺจยปริคฺคหํ กตฺวา ปุน ‘‘จกฺขุญฺจ ปฎิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณ’’นฺติอาทินา (สํ. นิ. ๒.๔๓) นเยน นามกายสฺสปิ เหตุปจฺจยํ ปริคฺคณฺหาติฯ

เอวํ ปริคฺคณฺหนฺโต ‘‘อตีตานาคตาปิ ธมฺมา เอวเมว ปวตฺตนฺตี’’ติ สนฺนิฎฺฐานํ กโรติฯ ตสฺส ยา สา ปุพฺพนฺตํ อารพฺภ ‘‘อโหสิํ นุ โข อหํ อตีตมทฺธานํ, น นุ โข อโหสิํ, กิํ นุ โข, กถํ นุ โข, กิํ หุตฺวา กิํ อโหสิํ นุ โข อหํ อตีตมทฺธาน’’นฺติ ปญฺจวิธา วิจิกิจฺฉา วุตฺตา, ยาปิ อปรนฺตํ อารพฺภ ‘‘ภวิสฺสามิ นุ โข อหํ อนาคตมทฺธานํ, น นุ โข, กิํ นุ โข, กถํ นุ โข, กิํ หุตฺวา กิํ ภวิสฺสามิ นุ โข อหํ อนาคตมทฺธาน’’นฺติ ปญฺจวิธา วุตฺตา, ยาปิ เอตรหิ วา ปน ปจฺจุปฺปนฺนํ อทฺธานํ อารพฺภ ‘‘อชฺฌตฺตํ กถํกถี โหติ, อหํ นุ โขสฺมิ, โน นุ โขสฺมิ, กิํ นุ โขสฺมิ, กถํ นุ โขสฺมิ, อยํ นุ โข สโตฺต กุโต อาคโต, โส กุหิํ คามี ภวิสฺสตี’’ติ ฉพฺพิธา วิจิกิจฺฉา วุตฺตา, ตา สพฺพาปิ ปหียนฺติฯ เอวํ ปจฺจยปริคฺคหเณน ตีสุ อทฺธาสุ กงฺขํ วิตริตฺวา ฐิตํ ญาณํ ‘‘กงฺขาวิตรณวิสุทฺธี’’ติปิ ‘‘ธมฺมฎฺฐิติญาณ’’นฺติปิ ‘‘สมฺมาทสฺสน’’นฺติปิ วุจฺจติฯ

เอตฺถ ปน ติโสฺส โลกิยปริญฺญา ญาตปริญฺญา ตีรณปริญฺญา ปหานปริญฺญาติฯ ตตฺถ ‘‘รุปฺปนลกฺขณํ รูปํ, เวทยิตลกฺขณา เวทนา’’ติ เอวํ เตสํ เตสํ ธมฺมานํ ปจฺจตฺตลกฺขณสลฺลกฺขณวเสน ปวตฺตา ปญฺญา **ญาตปริญฺญา**นามฯ ‘‘รูปํ อนิจฺจํ, เวทนา อนิจฺจา’’ติอาทินา เตสํเยว ธมฺมานํ สามญฺญลกฺขณํ อาโรเปตฺวา ลกฺขณารมฺมณิกวิปสฺสนาปญฺญา **ตีรณปริญฺญา** นามฯ เตสุ เอวํ ปน ธเมฺมสุ นิจฺจสญฺญาทิปชหนวเสน ปวตฺตา ลกฺขณารมฺมณิกวิปสฺสนา **ปหานปริญฺญา** นามฯ ตตฺถ สงฺขารปริคฺคหโต ปฎฺฐาย ยาว ปจฺจยปริคฺคหา ญาตปริ

ณฺญาย ภูมิฯ กลาปสมฺมสนโต ปฏฺฐาย ยาว อุทยพฺพยานุปสฺสนา ตีรณปริญฺญาย ภูมิฯ ภงฺคานุปสฺสนโต ปฏฺฐาย ปหานปริญฺญาย ภูมิฯ ตโต ปฏฺฐาย หิ ''อนิจฺจโต อนุปสฺสโนฺต นิจฺจสญฺญํ ปชหติ, ทุกฺขโต อนุปสฺสโนฺต สุขสญฺญํ, อนตฺตโต อนุปสฺสโนฺต อตฺตสญฺญํ, นิพฺพินฺทโนฺต นนฺทึ, วิรชฺชโนฺต ราคํ, นิโรเธโนฺต สมุทยํ, ปฏินิสฺสชฺชโนฺต อาทานํ ปชหตี''ติ (ปฏิ. ม. ๑.๕๒) เอวํ ปชหโนฺต นิจฺจสญฺญาทิปหานสาธิกานํ สตฺตนฺนํ อนุปสฺสนานํ อาธิปจฺจํ โหติฯ อิติ อิมาสุ ปริญฺญาสุ สงฺขารปริเจฺฉทสฺส เจว ปจฺจยปริคฺคหสฺส จ สาธิตตฺตา อิมินา โยคินา ญาตปริญฺญา อธิคตา โหติฯ

ปุน ''ยํ กิญฺจิ รูปํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ รูปํ หุตฺวา อภาวโต อนิจฺจํ, อุทยพฺพยปฺปฏิปีฬิตตฺตา ทุกฺขํ, อวสวตฺติตฺตา อนตฺตาฯ ยา กาจิ เวทนา, ยา กาจิ สญฺญา, เย เกจิ สงฺขารา, ยํ กิญฺจิ วิญฺญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ วิญฺญาณํ หุตฺวา อภาวโต อนิจฺจํ, อุทยพฺพยปฺปฏิปีฬิตตฺตา ทุกฺขํ, อวสวตฺติตฺตา อนตฺตา''ติ เอวมาทินา นเยน กลาปสมฺมสนํ กโรติฯ อิทํ สนฺธาย วุตฺตํ **''ติลกฺขณํ อาโรเปตฺวาน สงฺขาเร สมฺมสโนฺต''**ติฯ

เอวํ สงฺขาเรสุ อนิจฺจทุกฺขอนตฺตวเสน กลาปสมฺมสนํ กตฺวา ปุน สงฺขารานํ อุทยพฺพยเมว ปสฺสติฯ กถํ? ''อวิชฺชาสมุทยา (ปฏิ. ม. ๑.๕๐) รูปสมุทโย, ตณฺหากมฺมอาหารสมุทยา รูปสมุทโย'ติ เอวํ รูปกฺขนฺธสฺส ปจฺจยสมุทยทสฺสนเฏฺฐน รูปกฺขนฺธสฺส อุทยํ ปสฺสติ, นิพฺพตฺติลกฺขณํ ปสฺสโนฺตปิ รูปกฺขนฺธสฺส อุทยํ ปสฺสตี''ติ เอวํ ปญฺจหากาเรหิ รูปกฺขนฺธสฺส อุทยํ ปสฺสติฯ ''อวิชฺชานิโรธา รูปนิโรโธ, ตณฺหากมฺมอาหารนิโรธา รูปนิโรโธ'ติ เอวํ รูปกฺขนฺธสฺส ปจฺจยนิโรธทสฺสนเฏฺฐน รูปกฺขนฺธสฺส วยํ ปสฺสติ, วิปริณามลกฺขณํ ปสฺสโนฺตปิ รูปกฺขนฺธสฺส วยํ ปสฺสตี''ติ เอวํ ปญฺจหากาเรหิ วยํ ปสฺสติฯ ตถา ''อวิชฺชาสมุทยา เวทนาสมุทโย, ตณฺหากมฺมผสฺสสมุทยา เวทนาสมุทโย''ติ เวทนากฺขนฺธสฺส, นิพฺพตฺติลกฺขณํ ปสฺสโนฺตปิ เวทนากฺขนฺธสฺส อุทยํ ปสฺสติฯ ''อวิชฺชานิโรธา เวทนานิโรโธ, ตณฺหากมฺมผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธ''ติ เวทนากฺขนฺธสฺส, วิปริณามลกฺขณํ ปสฺสโนฺตปิ เวทนากฺขนฺธสฺส วยํ ปสฺสติฯ เอวํ สญฺญากฺขนฺธาทีสุปิฯ อยํ ปน วิเสโส – วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส ผสฺสฏฺฐาเน นามรูปสมุทยา, นามรูปนิโรธาติ โยเชตพฺพํฯ เอวํ เอเกกสฺมึ ขเนฺธ ปจฺจยสมุทยวเสน จ นิพฺพตฺติลกฺขณวเสน จ ปจฺจยนิโรธวเสน จ วิปริณามลกฺขณวเสน จ อุทยพฺพยทสฺสเนน ทส ทส กตฺวา ปญฺญาส ลกฺขณานิ วุตฺตานิฯ เตสํ วเสน เอวํ รูปสฺส อุทโย รูปสฺส วโยติ ปจฺจยโต เจว ลกฺขณโต จ วิตฺถาเรน มนสิการํ กโรติฯ

ตเสฺสวํ กโรโต ''อิติ กิร อิเม ธมฺมา อหุตฺวา สโมฺภนฺติ, หุตฺวา ปฏิเวนฺตี''ติ ญาณํ วิสทํ โหติฯ ''เอวํ กิร อิเม ธมฺมา อนุปฺปนฺนา อุปฺปชฺชนฺติ, อุปฺปนฺนา นิรุชฺฌนฺตี''ติ นิจฺจํ นวาว หุตฺวา สงฺขารา อุปฏฺฐหนฺติฯ น เกวลญฺจ นิจฺจํ นวา, สูริยุคฺคมเน อุสฺสาวพินฺทุ วิย, อุทกพุพฺพุโฬ วิย, อุทเก ทณฺฑราชิ วิย, อารเคฺค สาสโป วิย, วิชฺชุปฺปาโท วิย จ ปริตฺตฏฺฐายิโนฯ มายามรีจิสุปินอลาตจกฺกคนฺธพฺพนครเผณปิณฺฑกทลิอาทโย วิย นิสฺสารา หุตฺวา อุปฏฺฐหนฺติฯ เอตฺตาวตา จาเนน วยธมฺมเมว อุปฺปชฺชติ, อุปฺปนฺนญฺจ วยํ อุเปตีติ อิมินา อากาเรน สมปญฺญาส ลกฺขณานิ ปฏิวิชฺฌิตฺวา ฐิตํ อุทยพฺพยานุปสฺสนํ นาม ปฐมํ ตรุณวิปสฺสนาญาณํ อธิคตํ โหติ, ยสฺสาธิคมา อารทฺธวิปสฺสโกติ สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ

อถสฺส อารทฺธวิปสฺสกสฺส กุลปุตฺตสฺส โอภาโส ญาณํ ปีติ ปสฺสทฺธิ สุขํ อธิโมโกฺข ปคฺคโห อุปฏฺฐานํ อุเปกฺขา นิกนฺตีติ ทส วิปสฺสนุปกฺกิเลสา อุปฺปชฺชนฺติฯ เอตฺถ **โอภาโส** นาม วิปสฺสนากฺขเณ ญาณสฺส พลวตฺตา โลหิตํ ปสีทติ, เตน ฉวิโต โอภาโส นิพฺพตฺตติ, ตํ ทิสฺวา อยํ โยคี ''มโคฺค มยา ปโตฺต''ติ ตเมว โอภาสํ อสฺสาเทติฯ **ญาณ**นฺติ วิปสฺสนาญาณเมเวตํ, สงฺขาเร สมฺมสนฺตสฺส สูรํ ปสนฺนํ หุตฺวา ปวตฺตมานํ ทิสฺวา ปุเพฺพ วิย ''มโคฺค''ติ อสฺสาเทติฯ **ปีตี**ติ วิปสฺสนาปีติ เอวฯ ตสฺส หิ ตสฺมิํ ขเณ ปญฺจวิธา ปีติ อุปฺปชฺชติฯ **ปสฺสทฺธี**ติ วิปสฺสนาปสฺสทฺธิฯ ตสฺมิํ สมเย เนว กายจิตฺตานํ ทรโถ คารวตา กกฺขฬตา อกมฺมญฺญตา เคลญฺญตา วงฺกตา โหติฯ **สุขํ** วิปสฺสนาสุขเมวฯ ตสฺส กิร ตสฺมิํ สมเย สกลสรีรํ ฐปิตวฎฺฎิ วิย อภิสนฺทยมานํ อติปณีตํ สุขํ อุปฺปชฺชติฯ

อธิโมโกฺข นาม วิปสฺสนากฺขเณ ปวตฺตา สทฺธาฯ ตสฺมิํ ขเณ จิตฺตเจตสิกานํ อติวิย ปสาทภูตา พลวตี สทฺธา อุปฺปชฺชติฯ **ปคฺคโห** นาม วิปสฺสนาสมฺปยุตฺตํ วีริยํฯ ตสฺมิญฺหิ ขเณ อสิถิลมนจฺจารทฺธํ สุปคฺคหิตํ วีริยํ อุปฺปชฺชติฯ **อุปฏฺฐาน**นฺติ วิปสฺสนาสมฺปยุตฺตา สติฯ ตสฺมิญฺหิ ขเณ สุปฏฺฐิตา สติ อุปฺปชฺชติฯ **อุเปกฺขา**ติ ทุวิธา วิปสฺสนาวชฺชนวเสน ฯ ตสฺมิํ ขเณ สพฺพสงฺขารคฺคหเณ มชฺฌตฺตภูตวิปสฺสนุเปกฺขาสงฺขาตํ ญาณํ พลวนฺตํ หุตฺวา อุปฺปชฺชติ, มโนทฺวาเร อาวชฺชนุเปกฺขา จ, สาว ตํ ตํ ฐานํ อาวเชฺชนฺตสฺส สูรา ติขิณา หุตฺวา วหติฯ **นิกนฺติ** วิปสฺสนานิกนฺติฯ โอภาสาทีสุ อาลยํ กุรุมานา สุขุมา สนฺตาการา นิกนฺติ อุปฺปชฺชติฯ เอตฺถ โอภาสาทโย กิเลสวตฺถุภูตตาย ''อุปกฺกิเลสา''ติ วุตฺตา, น อกุสลตฺตาฯ นิกนฺติ ปน อุปกฺกิเลโส เจว กิเลสวตฺถุ จฯ ปณฺฑิโต ปน ภิกฺขุ โอภาสาทีสุ อุปฺปเนฺนสุ วิเกฺขปํ อคจฺฉโนฺต ''โอภาสาทโย ธมฺมา น มโคฺค, อุปกฺกิเลสวินิมุตฺตํ ปน วีถิปฺปฏิปนฺนํ วิปสฺสนาญาณํ มโคฺค''ติ มคฺคญฺจ อมคฺคญฺจ ววตฺถเปติฯ ตเสฺสวํ ''อยํ มโคฺค, อยํ น มโคฺค''ติ ญตฺวา ฐิตํ ญาณํ **''มคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสุทฺธี''**ติ วุจฺจติฯ

อิโต ปฏฺฐาย อฎฺฐวิธสฺส ญาณสฺส วเสน สิขาปฺปตฺตํ วิปสฺสนาญาณํ **ปฏิปทาญาณทสฺสนวิสุทฺธิ** นาม โหติฯ อุทยพฺพยานุปสฺสนาญาณํ ภงฺคานุปสฺสนาญาณํ ภยตุปฏฺฐานญาณํ อาทีนวานุปสฺสนาญาณํ นิพฺพิทานุปสฺสนาญาณํ มุญฺจิตุกมฺยตาญาณํ ปฏิสงฺขานุปสฺสนาญาณํ สงฺขารุเปกฺขาญาณนฺติ อิมานิ อฎฺฐ ญาณานิ นามฯ เอตานิ นิพฺพเตฺตตุกาเมน ยสฺมา อุปกฺกิเลเสหิ อภิภูตํ หุตฺวา ลกฺขณปฺปฏิเวธํ กาตุํ อสมตฺถํ โหติ จิตฺตํ, ตสฺมา ปุนปิ อุทยพฺพยเมว ปสฺสิตพฺพํฯ อุทยพฺพยํ ปสฺสนฺตสฺส อนิจฺจลกฺขณํ ยถาภูตํ อุปฏฺฐาติ, อุทยพฺพยปฺปฏิปีฬิตตฺตา ทุกฺขลกฺขณญฺจ ''ทุกฺขเมว จ สโมฺภติ, ทุกฺขํ ติฎฺฐติ เวติ จา''ติ (สํ. นิ. ๑.๑๗๑) ปสฺสโต อนตฺตลกฺขณญฺจฯ

เอตฺถ จ อนิจฺจํ อนิจฺจลกฺขณํ, ทุกฺขํ ทุกฺขลกฺขณํ, อนตฺตา อนตฺตลกฺขณนฺติ อยํ วิภาโค เวทิตโพฺพฯ เอตฺถ **อนิจฺจ**นฺติ ขนฺธปญฺจกํฯ กสฺมา? อุปฺปาทวยญฺญถตฺตภาวา หุตฺวา อภาวโต วาฯ อญฺญถตฺตํ นาม ชรา, อุปฺปาทวยญฺญถตฺตํ อนิจฺจลกฺขณํ, หุตฺวา อภาวสงฺขาโต วา เอโก อาการวิกาโรฯ ''ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺข''นฺติ (สํ. นิ. ๓.๑๕) วจนโต ตเทว ขนฺธปญฺจกํ ทุกฺขํฯ กสฺมา? อภิณฺหํ ปฏิปีฬิตตฺตาฯ อภิณฺหปฺปฏิปีฬนาการโร ทุกฺขลกฺขณํฯ ''ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตา''ติ วจนโต ตเทว ขนฺธปญฺจกํ อนตฺตาฯ กสฺมา? อวสวตฺตนโตฯ อวสวตฺตนาการโร อนตฺตลกฺขณํฯ อิมานิปิ ตีณิ ลกฺขณานิ อุทยพฺพยํ ปสฺสนฺตเสฺสว อารมฺมณานิ โหนฺติฯ

ปุนปิ โส รูปารูปธเมฺมสุ เอว ''อนิจฺจา''ติอาทินา วิปสฺสติ, ตสฺส สงฺขารา ลหุํ ลหุํ อาปาถํ คจฺฉนฺติฯ ตโต อุปฺปาทํ วา ฐิติํ วา อารมฺมณํ อกตฺวา เตสํ ขยวยนิโรเธ เอว ปสฺสโต สติ

สนฺติฏฺฐตีติ อิทํ **ภงฺคานุปสฺสนาญาณํ** นามฯ อิมสฺส อุปฺปาทโต ปฏฺฐาย อสฺส โยคิโน "ยถา อิเม สงฺขารา ปญฺจกฺขนฺธา ภิชฺชนฺติ, เอวํ อตีเตปิ สงฺขารา ภิชฺชึสุ, อนาคเตปิ ภิชฺชิสฺสนฺตี"ติ นิโรธเมว ปสฺสโต สติ สนฺติฏฺฐติ, ตสฺส ภงฺคานุปสฺสนาญาณํ อาเสวนฺตสฺส พหุลีกโรนฺตสฺส สพฺพภวโยนิคติฏฺฐิติสตฺตาวาเสสุ สเภฺพ สงฺขารา ชลิตองฺคารกาสุอาทโย วิย มหาภยํ หุตฺวา อุปฏฺฐหนฺติฯ เอตํ **ภยตุปฏฺฐานญาณํ** นามฯ ตสฺส ตํ ภยตุปฏฺฐานญาณํ อาเสวนฺตสฺส สเภฺพ ภวาทโย อาทิตฺตองฺคารา วิย, สมุสฺสิตขคฺคา วิย ปจฺจตฺถิกา อปฺปฏิสรณา สาทีนวา หุตฺวา อุปฏฺฐหนฺติฯ อิทํ **อาทีนวานุปสฺสนาญาณํ** นามฯ ตสฺส เอวํ สงฺขาเร อาทีนวโต ปสฺสนฺตสฺส ภวาทีสุ สงฺขารานํ อาทีนวตฺตา สพฺพสงฺขาเรสุ อุกฺกณฺฐนา อนภิรติ อุปฺปชฺชติฯ อิทํ **นิพฺพิทานุปสฺสนาญาณํ** นามฯ สพฺพสงฺขาเรสุ นิพฺพินฺทนฺตสฺส อุกฺกณฺฐนฺตสฺส สพฺพสฺมา สงฺขารคตา มุญฺจิตุกามตา นิสฺสริตุกามตาว โหติฯ อิทํ **มุญฺจิตุกมฺยตาญาณํ** นามฯ ปุน ตสฺมา สงฺขารคตา มุญฺจิตุํ ปุน เต เอว สงฺขาเร ปฏิสงฺขานุปสฺสนาญาเณน ติลกฺขณํ อาโรเปตฺวา ตีรณํ **ปฏิสงฺขานุปสฺสนาญาณํ** นาม, โย เอวํ ติลกฺขณํ อาโรเปตฺวา สงฺขาเร ปริคฺคณฺหโนฺต เตสุ อนตฺตลกฺขณสฺส สุทิฏฺฐตฺตา "อตฺตา"ติ วา "อตฺตนิย"นฺติ วา อคฺคณฺหโนฺต สงฺขาเรสุ ภยญฺจ นนฺทิญฺจ ปหาย สงฺขาเรสุ อุทาสิโน โหติ มชฺฌโตฺต, "อห"นฺติ วา "มม"นฺติ วา น คณฺหาติ, สพฺพสงฺขาเรสุ อุทาสิโน มชฺฌโตฺต ตีสุ ภเวสุ อุเปกฺขโก, ตสฺส ตํ ญาณํ **สงฺขารุเปกฺขาญาณํ** นามฯ ตํ ปเนตํ สพฺพสงฺขารปฺปวตฺตํ วิสฺสเชฺชตฺวา นิพฺพานนินฺนํ นิพฺพานปกฺขนฺทํ โหติ, โน เจ นิพฺพานํ สนฺตโต ปสฺสติ, ปุนปฺปุนํ "อนิจฺจ"นฺติ วา "ทุกฺข"นฺติ วา "อนตฺตา"ติ วา ติวิธานุปสฺสนาวเสน สงฺขารารมฺมณเมว หุตฺวา ปวตฺตติฯ

เอวํ ติฏฺฐมานญฺจ เอตํ อนิมิโตฺต อปฺปณิหิโต สุญฺญโตติ ติณฺณํ วิโมกฺขานํ วเสน วิโมกฺขมุขภาวํ อาปชฺชิตฺวา ติฏฺฐติฯ ติโสฺส หิ อนุปสฺสนา ตีณิ วิโมกฺขมุขานีติ วุจฺจนฺติฯ เอตฺถ จ อนิจฺจโต มนสิ กโรโนฺต (ปฏิ. ม. ๑.๒๒๓-๒๒๔) อธิโมกฺขพหุโล อนิมิตฺตํ วิโมกฺขํ ปฏิลภติฯ ทุกฺขโต มนสิ กโรโนฺต ปสฺสทฺธิพหุโล อปฺปณิหิตํ วิโมกฺขํ ปฏิลภติฯ อนตฺตโต มนสิ กโรโนฺต เวทพหุโล สุญฺญตวิโมกฺขํ ปฏิลภติฯ เอตฺถ จ **อนิมิโตฺต วิโมโกฺข**ติ อนิมิตฺตากาเรน นิพฺพานํ อารมฺมณํ กตฺวา ปวโตฺต อริยมโคฺคฯ โส หิ อนิมิตฺตาย ธาตุยา อุปฺปนฺนตฺตา อนิมิโตฺต, กิเลเสหิ จ วิมุตฺตตฺตา วิโมโกฺขฯ เอเตเนว นเยน อปฺปณิหิตากาเรน นิพฺพานํ อารมฺมณํ กตฺวา ปวโตฺต อปฺปณิหิโต, สุญฺญตากาเรน นิพฺพานํ อารมฺมณํ กตฺวา ปวโตฺต สุญฺญโตติ เวทิตโพฺพฯ อธิคตสงฺขารุเปกฺขสฺส กุลปุตฺตสฺส วิปสฺสนา สิขาปฺปตฺตา โหติฯ วุฏฺฐานคามินิวิปสฺสนาติ เอตเทวฯ เอตํ สงฺขารุเปกฺขาญาณํ อาเสวนฺตสฺส ภาเวนฺตสฺส ติกฺขตรา สงฺขารุเปกฺขา อุปฺปชฺชติฯ

ตสฺส อิทานิ มโคฺค อุปฺปชฺชิสฺสตีติ สงฺขารุเปกฺขา สงฺขาเร "อนิจฺจา"ติ วา "ทุกฺขา"ติ วา "อนตฺตา"ติ วา สมฺมสิตฺวา ภวงฺคํ โอตรติฯ ภวงฺคา วุฏฺฐาย สงฺขารุเปกฺขาย อาคตนเยเนว อนิจฺจาทิอากาเรน มนสิ กริตฺวา อุปฺปชฺชติ มโนทฺวาราวชฺชนํ, ตเทว มนสิ กโรโต ปฐมํ ชวนจิตฺตํ อุปฺปชฺชติ, ยํ "ปริกมฺม"นฺติ วุจฺจติฯ ตทนนฺตรํ ตเถว ทุติยํ ชวนจิตฺตํ อุปฺปชฺชติ, ยํ "อุปจาร"นฺติ วุจฺจติฯ ตทนนฺตรมฺปิ ตเถว อุปฺปชฺชติ ชวนจิตฺตํ, ยํ "อนุโลม"นฺติ วุจฺจติฯ อิทํ เตสํ ปาฏิเยกฺกํ นามํฯ อวิเสเสน ปน ติวิธเมตํ อาเสวนนฺติปิ ปริกมฺมนฺติปิ อุปจารนฺติปิ อนุโลมนฺติปิ วุจฺจติฯ อิทํ ปน อนุโลมญาณํ สงฺขารารมฺมณาย วุฏฺฐานคามินิยา วิปสฺสนาย ปริโยสานํ โหติฯ นิปฺปริยาเยน ปน โคตฺรภุญาณเมว วิปสฺสนาปริโยสานนฺติ วุจฺจติฯ ตโต ปรํ นิโรธํ นิพฺพานํ อารมฺมณํ กุรุมานํ ปุถุชฺชนโคตฺตํ อติกฺกมมานํ นิพฺพานารมฺมเณ ปฐมสมนฺนาหารภูตํ อปุนราวฏฺฏกํ โคตฺรภุญาณํ อุปฺปชฺชติฯ อิทํ ปน ญาณํ ปฏิปทาญาณทสฺสนวิสุทฺธิญฺจ ญาณทสฺสนวิสุทฺธิญฺจ น ภชติ, อนฺตรา อโพฺพหาริกเมว โหติ, วิปสฺสนาโสเต ปติตตฺตา ปน วิปสฺ

สนาติ วา สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ นิพฺพานํ อารมฺมณํ กตฺวา โคตฺรภุญฺาเณ นิรุเทฺธ เตน ทินฺนสญฺญาย นิพฺพานํ อารมฺมณํ กตฺวา ทิฏฺฐิสํโยชนํ สีลพฺพตปรามาสสํโยชนํ วิจิกิจฺฉาสํโยชนนฺติ ตีณิ สํโยชนานิ สมุจฺเฉทวเสน วิทฺธํเสนฺต โสตาปตฺติมคฺค อุปฺปชฺชติฯ ตทนนฺตรํ ตสฺเสว วิปากภูตานิ เทฺว ตีณิ วา ผลจิตฺตานิ อุปฺปชฺชนฺติ อนนฺตรวิปากตฺตา โลกุตฺตรานํฯ ผลปริโยสาเน ปนสฺส จิตฺตํ ภวงฺคํ โอตรติฯ

ตโต ภวงฺคํ วิจฺฉินฺทิตฺวา ปจฺจเวกฺขณตฺถาย มโนทฺวาราวชฺชนํ อุปฺปชฺชติฯ โส หิ ‘‘อิมินา วตาหํ มคฺเคน อาคโต’’ติ มคฺคํ ปจฺจเวกฺขติ, ตโต ‘‘อยํ เม อานิสํโส ลโทฺธ’’ติ ผลํ ปจฺจเวกฺขติ, ตโต ‘‘อิเม นาม เม กิเลสา ปหีนา’’ติ ปหีนกิเลเส ปจฺจเวกฺขติ, ตโต ‘‘อิเม นาม เม กิเลสา อวสิฏฺฐา’’ติ อุปริมคฺคตฺตยวเชฺฌ กิเลเส ปจฺจเวกฺขติ, อวสาเน ‘‘อยํ เม ธโมฺม อารมฺมณโต ปฏิวิโทฺธ’’ติ อมตํ นิพฺพานํ ปจฺจเวกฺขติฯ อิติ โสตาปนฺนสฺส อริยสาวกสฺส ปญฺจ ปจฺจเวกฺขณานิ โหนฺติฯ ตถา สกทาคามิอนาคามีนํฯ อรหโต ปน อวสิฏฺฐกิเลสปจฺจเวกฺขณํ นาม นตฺถิฯ เอวํ สพฺพานิปิ เอกูนวีสติ โหนฺติฯ อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉโทว เจโสฯ ปหีนาวสิฏฺฐกิเลสปจฺจเวกฺขณญฺหิ เสกฺขานํ โหติ วา, น วาฯ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา โส โสตาปโนฺน อริยสาวโก ตสฺมิํเยว วา อาสเน นิสิโนฺน อปเรน วา สมเยน กามราคพฺยาปาทานํ ตนุภาวํ กโรนฺต ทุติยมคฺคํ ปาปุณาติ, ตทนนฺตรํ วุตฺตนเยน ผลญฺจฯ ตโต วุตฺตนเยน กามราคพฺยาปาทานํ อนวเสสปฺปหานํ กโรนฺต ตติยมคฺคํ ปาปุณาติ, วุตฺตนเยน ผลญฺจฯ ตโต ตสฺมิํเยว วา อาสเน นิสิโนฺน อปเรน วา สมเยน รูปราคอรูปราคมานอุทฺธจฺจอวิชฺชานํ อนวเสสปฺปหานํ กโรนฺต จตุตฺถมคฺคํ ปาปุณาติ, วุตฺตนเยน ผลญฺจฯ เอตฺตาวตา เจส อรหา นาม อฏฺฐโม อริยปุคฺคโล โหติ มหาขีณาสโวฯ อิติ อิเมสุ จตูสุ มเคฺคสุ ญาณํ **ญาณทสฺสนวิสุทฺธิ** นามฯ

เอตฺตาวตา ปาติโมกฺขสํวรสีลาทีนํ วุตฺตตฺตา สีลวิสุทฺธิ จ เมตฺตาสุภาทีนํ วุตฺตตฺตา จิตฺตวิสุทฺธิ จ นามรูปปริคฺคหาทีนํ วเสน ทิฏฺฐิวิสุทฺธิกงฺขาวิตรณวิสุทฺธิมคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสุทฺธิ ปฏิปทาญาณทสฺสนวิสุทฺธิ ญาณทสฺสนวิสุทฺธิโย จาติ สตฺต วิสุทฺธิโย วุตฺตา โหนฺติฯ อิทํ วุตฺตปฺปการํ ปฏิปทากฺกมํ สนฺธาย วุตฺตํ **‘‘ปาปุเณยฺยานุปุเพฺพน, สพฺพสํโยชนกฺขย’’**นฺติฯ เอตฺถ สกฺกายทิฏฺฐิ วิจิกิจฺฉา สีลพฺพตปรามาโส กามราโค ปฏิโฆ รูปราโค อรูปราโค มาโน อุทฺธจฺจํ อวิชฺชาติ อิเม ทส ธมฺมา **สพฺพสํโยชนา** นามฯ เอเตสุ สกฺกายทิฏฺฐิวิจิกิจฺฉาสีลพฺพตปรามาสา โสตาปตฺติมคฺควชฺฌา, กามราคปฏิฆา ทุติยมเคฺคน ตนุภูตา หุตฺวา ตติเยน สมุคฺฆาตํ คจฺฉนฺติ, เสสานิ ปญฺจ จตุเตฺถนาติฯ เอวํ อนุปุเพฺพน สพฺพสํโยชนกฺขยสงฺขาตํ อรหตฺตํ ปาปุณาตีติ เวทิตพฺพํฯ

วิปสฺสนานิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

นิคมนกถาวณฺณนา

๔๗๓-๕. อธิสีลอธิจิตฺตานํ อธิปญฺญาย จ สิกฺขนา อุตฺตริ ภิกฺขุกิจฺจํ นาม นตฺถิ ยสฺมา, อโต อยํ ขุทฺทสิกฺขา สมุทาหฏาฯ

เกนาติ เจ? **ยสฺส** เถรสฺส **โลกวิจาริโน** โลเก วิจรนฺตสฺส มหโต กิตฺติสทฺทสฺส ปริสฺสโม **น สโมฺภติ** น โหติ, กิํ วิย? **มาลุตเสฺสว นิจฺจโส,** ยถา นิจฺจํ วิจรนฺตสฺส มาลุตสฺส ปริสฺสโม นตฺถิ, เอวํ วิจรนฺตสฺส กิตฺติสทฺทสฺส ปริสฺสโม นตฺถิ, เตน **ธมฺมสิริเกน** สมุทาหฏาติ สมฺพโนฺธฯ

เอตฺตาวตา จ –

นิฏฺฐิโต ขุทฺทสิกฺขาย, สมาเสน วินิจฺฉโย;
วิตฺถาโร ปน เอติสฺสา, สพฺพมฺปิ ปิฏกตฺตยํฯ

ตสฺมา วิตฺถารกาเมน, สกเล ปิฏกตฺตเย;
กตฺตโพฺพ สาทโร เอตฺถ, อิตเรน วิเสสโตติฯ

ขุทฺทสิกฺขาวินิจฺฉโยฯ

ขุทฺทสิกฺขา-ปุราณฏีกา นิฏฺฐิตาฯ

ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

ขุทฺทสิกฺขา-อภินวฏีกา

คนฺถารมฺภกถา

ติโลกติลกํ วเนฺท, สทฺธมฺมามตนิมฺมิตํ;
สํสุฏฺฐุกตสมฺภตฺตึ, ชินํ ชนมโนรมํฯ

สาริปุตฺตํ มหาสามึ, เนกสตฺถวิสารทํ;
มหาคุณํ มหาปญฺญํ, นโม เม สิรสา ครุํฯ

ขุทฺทสิกฺขาย ฏีกา ยา, ปุราตนา สมีริตา;
น ตาย สกฺกา สกฺกจฺจํ, อโตฺถ สพฺพตฺถ ญาตเวฯ

ตโตเนกคุณานํ โย, มญฺชูสา รตนานว;
สุมงฺคลสนาเมน, เตน ปญฺญวตา สตาฯ

อเชฺฌสิโต ยตินฺเทน, สทารญฺญนิวาสินา;
สวินิจฺฉยเมติสฺสา, กริสฺสามตฺถวณฺณนํฯ

คนฺถารมฺภกถาวณฺณนา

(ก) เอตฺถาห – กิมตฺถมาทิโตวายํ คาถา นิกฺขิตฺตา, นนุ ยถาธิเปฺปตเมว ปกรณมารภนียนฺติ? วุจฺจเต – สปฺปโยชนตฺตา ฯ สปฺปโยชนญฺหิ ตํทสฺสนํ ตาย รตนตฺตยปฺปณามาภิเธยฺยกรณปฺปการปฺปโยชนาภิธานสนฺทสฺสนโตฯ ตานิ จ ปน สปฺปโยชนานิ อนนฺตราเยน คนฺถปริสมาปนาทิปฺปโยชนานมภินิปฺผาทนโตฯ ตถา หิ โสตูนมตฺตโน จ ยถาธิเปฺปตตฺถนิปฺผาทนํ รตนตฺตยปฺปณามกรณปฺปโยชนํฯ วิทิตาภิเธยฺยสฺส คนฺถสฺส วิญฺญูนมาทรณียตา อภิเธยฺยกถนปฺปโยชนํฯ โสตุชนสมุสฺสาหชนนํ กรณปฺปการปฺปโยชนกถนปฺปโยชนํฯ โวหารสุขตา ปน อภิธานกถนปฺปโยชนํฯ

ตตฺถ **วนฺทิตฺวา รตนตฺตย**นฺติ อิมินา รตนตฺตยปฺปณาโม ทสฺสิโต, **ขุทฺทสิกฺข**นฺติ อิมินา ขุทฺทภูตานํ สิกฺขานํ อิธ ปฏิปาเทตพฺพตาทีปเนน อภิเธยฺยํ, อภิเธโยฺย จ นาเมส สมฺทิเตน สเตฺถน วจนีโยตฺถติฯ อภิธานญฺจ ปน อิมินาว ทสฺสิตํ เตน อตฺถานุคตสมญฺญาปริทีปนโตฯ **สมาติก**นฺติ อิมินา กรณปฺปกาโร, **ขุทฺทสิกฺข**นฺติ อิมินา จ, เตน ขุทฺทภูตานํ สิกฺขานํ อิธ ทเสฺสตพฺพภาวปฺปกาสนโตฯ **อาทิโต อุปสมฺปนฺน สิกฺขิตพฺพ**นฺติ อิมินา ปโยชนปโยชนํ ปน อิมินาว สามตฺถิยโต ทสฺสิตเมว, ตาสํ สิกฺขิตพฺพปฺปกาสเนน หิ สิกฺขเน สติ ตมฺมูลิกาย ทิฏฺฐธมฺมิกสมฺปรายิกตฺถนิปฺผตฺติยา สํสิชฺฌนโตฯ ปกรณปฺปโยชนานํ สาธนสาธิยลกฺขโณ สมฺพโนฺธ ตนฺนิสฺสยทสฺสเนเนว ทสฺสิโตเยวาติ อยเมตฺถ สมุทายโตฺถฯ

อยํ ปเนตฺถาวยวโตฺถ – รตนตฺตยํ วนฺทิตฺวา ขุทฺทสิกฺขํ ปวกฺขามีติ สมฺพโนฺธฯ รติชนนเฏฺฐน รตนานิ, พุทฺธธมฺมสงฺฆานเมตํ อธิวจนํฯ อถ วา จิตฺตีกตาทินา การเณน รตนานิ, พุทฺธาทโยว รตนานิฯ ตถา จ วุตฺตํ –

‘‘จิตฺตีกตํ มหคฺฆญฺจ, อตุลํ ทุลฺลภทสฺสนํ;

อโนมสตฺตปริโภคํ, รตนํ เตน วุจฺจตี’’ติฯ (ที. นิ. อฏฺฐ. ๒.๓๓; สํ. นิ. อฏฺฐ. ๓.๕.๒๒๓; ขุ. ปา. อฏฺฐ. ๓; สุ. นิ. อฏฺฐ. ๑.๒๒๖; อุทา. อฏฺฐ. ๔๕; มหานิ. อฏฺฐ. ๕๐);

ตโย อวยวา อสฺสาติ ตยํ, สมุทายาเปกฺขํ เอกวจนํ, อวยววินิมุตฺตสฺส ปน สมุทายสฺส อภาวโต ตีณิ เอว รตนานิ วุจฺจนฺติฯ รตนานํ ตยํ **รตนตฺตยํฯ วนฺทิตฺวา**ติ ตีหิ ทฺวาเรหิ นมสฺสิตฺวาฯ ‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, วนฺทนา กาเยน วนฺทติ, วจสา วนฺทติ, มนสา วนฺทตี’’ติ (อ. นิ. ๓.๑๕๕) หิ วุตฺตํฯ ตตฺถ วิญฺญตฺติํ อนุปฺปาเทตฺวา เกวลํ รตนตฺตยคุณานุสฺสรณวเสน มโนทฺวาเร พหุลปฺปวตฺตา กุสลเจตนา มโนทฺวารวนฺทนาฯ ตํ ตํ วิญฺญตฺติํ อุปฺปาเทตฺวา ปน ปวตฺตา กายวจีทฺวารวนฺทนาฯ สิกฺขิตพฺพาติ สิกฺขา, อธิสีลอธิจิตฺตอธิปญฺญาวเสน ติโสฺส สิกฺขาฯ สิกฺขนเญฺจตฺถ ยถากฺกมํ สีลาทิธมฺมานํ สํวรณวเสน, เอการมฺมเณ จิตฺตเจตสิกานํ สมาธานวเสน, อารมฺมณชานนลกฺขณปฺปฏิเวธมคฺคปาตุภาวปาปนวเสน จ อาเสวนํ ทฏฺฐพฺพํฯ อญฺญตฺถ พหุวิธา สิกฺขา, อิธ ตุ สเงฺขปนยตฺตา อปฺปกาทิอเนกตฺถสมฺภเวปิ ขุทฺท-สทฺทสฺส อปฺปกโตฺถเวตฺถ ยุตฺตตโรติ ขุทฺทา อปฺปกา สิกฺขาติ ขุทฺทสิกฺขาฯ อิธ ปน ขุทฺทสิกฺขาปฺปกาสโก คโนฺถ ตโพฺพหารูปจารโต อิตฺถิลิงฺควเสน **‘‘ขุทฺทสิกฺขา’’**ติ วุจฺจติ ยถา ‘‘วรุณานคร’’นฺติฯ ตํ **ขุทฺทสิกฺขํฯ ปวกฺขามี**ติ กเถสฺสามิฯ

กีทิสนฺติ อาห **‘‘อาทิโต อุปสมฺปนฺนสิกฺขิตพฺพ’’**นฺติอาทิฯ **อาทิ**-สโทฺทยมตฺถิ อวยววจโน ยถา ‘‘สพฺพาทีนิ สพฺพนามานี’’ติฯ อตฺถิ อปาทานวจโน ยถา ‘‘ปพฺพตาทีนิ เขตฺตานี’’ติฯ ตตฺถาวยววาจี กมฺมสาธโน ‘‘อาทิยตีตฺยาที’’ติฯ อิตโร อปาทานสาธโน ‘‘อาทิยติ เอตสฺมาตฺยาที’’ติ ฯ ตตฺถ โย อวยววจโน, ตเสฺสทํ คหณํ, ตสฺมา อุปสมฺปนฺนกฺขณมฺปิ อโนฺตกตฺวา อาทิภูตา อุปสมฺปนฺนกฺขณโตเยว ปฏฺฐายาติ เอวเมตฺถ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ **เอว**-สโทฺทปเนตฺถ สพฺพวากฺยานํ อวธารณผลตฺตา ลพฺภติฯ โต-ปจฺจโย อวธิมฺหิเยว , น อาธาเรฯ ตตฺถ หิ โตปจฺจเย อาธาเร วตฺตมาเน อาทิมฺหิเยว มชฺฌอนฺตานํ อวยวภูเต อุปสมฺปนฺนกฺขเณเยวาติ อโตฺถ ภเวยฺย, ตถา สติ อวธารณนิจฺฉโย นิยโมติ อตฺถนฺตรตฺตา อาทิกฺขณนิยเมน มชฺฌาทโย นิวตฺติเยยฺยุํฯ อปาทานวจนสฺสาปิ คหเณ อวธิภูโต อุปสมฺปนฺนกฺขโณ นิวตฺติเยยฺย ‘‘ปพฺพตาทีนิ เขตฺตานี’’ติ เอตฺถ อาทิภูตปพฺพตปริจฺจาเคน เขตฺตคฺคหณํ วิยาติ ทฏฺฐพฺพํฯ ฏีกายํ ปน อาธารโตฺถปิ วุโตฺต, โส ยถาวุตฺตโทสํ นาติคจฺฉติฯ สพฺพตฺถ ‘‘ฏีกาย’’นฺติ จ วุเตฺต เอเตฺถว ปุราณฏีกายนฺติ คเหตพฺพํฯ **อาทิโต**ติ อิมินา อิทํ ทีเปติ – อติทุลฺลภํ ขณสมวายํ ลภิตฺวา อาลสิยโทเสน อปฺปฏิปชฺชเนฺตหิ จ อญฺญาณโทเสน อญฺญถา ปฏิปชฺชเนฺตหิ จ อหุตฺวา อาทิโต ปฏฺฐาย นิรนฺตรเมว ตีสุ สิกฺขาสุ สมฺมาปฏิปชฺชนวเสน อาทโร ชเนตโพฺพติฯ

อุปสมฺปเนฺนน อุปสมฺปนฺนาย จ สิกฺขิตพฺพํ อาเสวิตพฺพนฺติ **อุปสมฺปนฺนสิกฺขิตพฺพํ,** เอกเสสนเยน อุปสมฺปนฺนตาสามเญฺญน วา อุปสมฺปนฺนายปิ เอเตฺถวาวิโรโธติ อุปสมฺปเนฺนน สิกฺขิตพฺพนฺติ สมาโสฯ นนุ อธิสีลาทโยว สิกฺขิตพฺพา, เอวํ สติ กถํ ปกรณํ สิกฺขิตพฺพเตฺตน วุตฺตนฺติ? นายํ โทโส, สิกฺขาย สิกฺขิตพฺพเตฺต สติ ตทฺทีปกคนฺถสฺสาปิ อาเสวิตพฺพตา อาปชฺชตีติฯ สุขคฺคหณตฺถํ วตฺตพฺพวินิจฺฉยํ สกลมฺปิ สงฺคเหตฺวา มาติกาย ฐปนโต สห มาติกายาติ **สมาติกํ**ฯ ตคฺคุณสํวิญฺญาโณยํ พหุพฺพีหิ ตสฺส ขุทฺทสิกฺขาสงฺขาตสฺส อญฺญปทตฺถสฺส โย คุโณ มาติกาสงฺขาตํ วิเสสนํ, ตสฺส อิธ วิญฺญายมานตฺตาฯ สุเขเนว หิ คหณํ สิยา มาติกานุสาเรน ตํ ตํ วินิจฺฉยํ โอโลเกนฺตานํ สํสยาปคมโตฯ

มาติกาวณฺณนา

(ข-ช) อิทานิ ‘‘สมาติก’’นฺติ วุตฺตตฺตา มาติกาปทานิ ตาว อุทฺทิสิตุํ **‘‘ปาราชิกา จ จตฺตาโร’’**ติอาทิ อารทฺธํฯ เอตฺถาห – ตีสุ สิกฺขาสุ อธิสีลสิกฺขาว กสฺมา ปฐมํ วุตฺตาติ? สพฺพสิกฺขานํ มูลภูตตฺตาฯ ‘‘สีเล ปติฏฺฐาย นโร สปญฺโญ, จิตฺตํ ปญฺญญฺจ ภาวย’’นฺติ (สํ. นิ. ๑.๒๓; เปฏโก. ๒๒; มิ. ป. ๒.๑.๙) หิ วุตฺตํฯ ตตฺราปิ มหาสาวชฺชตฺตา มูลเจฺฉชฺชวเสน ปวตฺตนโต สพฺพปฐมํ ชานิตพฺพาติ ปาราชิกาว ปฐมํ วุตฺตาติ เวทิตพฺพํฯ มาติกาปทานํ ปน อโตฺถ ตสฺส ตสฺส มาติกาปทสฺส นิเทฺทสวเสเนว วิญฺญายตีติ น อิธ วิสุํ ทสฺสยิสฺสามฯ อวิญฺญายมานํ ปน ตตฺถ ตเตฺถว ปกาสยิสฺสามฯ

อิทานิ อุทฺทิฏฺฐปทานุกฺกเมน นิเทฺทสํ อารภโนฺต **‘‘ปาราชิกา จ จตฺตาโร’’**ติ ปฐมํ มาติกาปทํ อุทฺธริฯ เอวมุปริปิฯ อิทานิ ปาราชิกาโย อุทฺทิสิตฺวา อุทฺทิฏฺฐปทานุกฺกเมน นิเทฺทสํ อารภโนฺต **‘‘ครุกา นวา’’**ติ ทุติยํ ปทํ อุทฺธรีติอาทินา ยถาโยคํ วตฺตพฺพํฯ ตตฺถ สิกฺขาปทํ อติกฺกมิตฺวา อาปตฺติํ อาปนฺนา ปุคฺคลา ตาย ปราชยนฺตีติ ปราชิยาฯ เตเยว **ปาราชิกา** อุปสคฺคสฺส วุทฺธิํ กตฺวา ย-การสฺส ก-การกรเณนฯ เต ปน คณนปริเจฺฉทวเสน จตฺตาโรติ อโตฺถฯ

๑. ปาราชิกนิเทฺทสวณฺณนา

๑-๒. อิทานิ เต ทเสฺสตุํ **‘‘มคฺคตฺตเย’’**ติอาทิ อารทฺธํฯ เอวมุปริปิ ยถาโยคํ โยเชตพฺพํฯ ตตฺถ **มคฺคตฺตเย**ติ เอตฺถ มคฺคา จ นาม ติํส มคฺคาฯ มนุสฺสามนุสฺสติรจฺฉานคตวเสน หิ ติโสฺส อิตฺถิโยฯ ตตฺถ ติรจฺฉานคตาย อยํ ปริเจฺฉโท –

> ‘‘อปทานํ อหี มจฺฉา, ทฺวิปทานญฺจ กุกฺกุฏี;
> จตุปฺปทานํ มชฺชารี, วตฺถุ ปาราชิกสฺสิมา’’ติฯ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๕๕);

ตาสํ วจฺจปสฺสาวมุขมคฺควเสน ตโย ตโย กตฺวา นว มคฺคา, ตถา อุภโตพฺยญฺชนกานํ, ปุริสานํ ปน วจฺจมุขมคฺควเสน เทฺว เทฺว กตฺวา ฉ, ตถา ปณฺฑกานนฺติ ติํสฯ เตสํ ตเยฯ กีทิเสติ อาห **‘‘สนฺถตสนฺถเต’’**ติฯ สนฺถเต อสนฺถเตติ ปทเจฺฉโทฯ น สนฺถตํ อสนฺถตํฯ ตสฺมิํ **อสนฺถเต**ฯ น-กาโร เอตฺถ ‘‘อพฺราหฺมโณ’’ติอาทีสุ วิย ปยิรุทาเส, ตํ กิริยายุตฺตสฺส ตาทิสสฺส อญฺญสฺส วตฺถุโน วิธาเนน สนฺถตสฺส วตฺถุโน ปยิรุทาสนํ ปริวฺวชนํ ปยิรุทาโสติฯ น ปสชฺชปฺปฏิเสเธ, สนฺถตํ ปสชฺช ปตฺวา ตสฺส ‘‘พฺราหฺมโณ น ภวิสฺสตี’’ติอาทีสุ วิย น นิเสโธติฯ วา-สโทฺท ปเนตฺถ วจนยุตฺติพเลเนว ลพฺภติ, ตสฺส ปลิเวเฐตฺวา, อโนฺต วา ปเวเสตฺวา วตฺถาทินา เกนจิ ปฏิจฺฉเนฺน วา อปฺปฏิจฺฉเนฺน วาติ อโตฺถฯ ตถาภูเต **อโลฺลกาเส** ปกติวาเตน อสมฺผุเฏฺฐ ตินฺตปฺปเทเสฯ **นิมิตฺต**นฺติ องฺคชาตํฯ **สนฺ**ติอาทิ ตพฺพิเสสนํฯ **สนฺ**ติ อตฺตนิยํฯ สํ-สโทฺท หิ อตฺตนิ อตฺตนิเย จ วตฺตติฯ **สนฺถตํ อสนฺถต**นฺติ ยถาวุตฺตนเยน ปฏิจฺฉนฺนํ วา อปฺปฏิจฺฉนฺนํ วาฯ **อุปาทิณฺณ**นฺติ อนฏฺฐกายปฺปสาทํฯ กิตฺตกนฺติ อาห **‘‘ติลมตฺตมฺปี’’**ติฯ ติลสฺส มตฺตํ สากลฺลํ ยสฺส ตํ **ติลมตฺตํ** ฯ ‘‘มตฺตํ สากลฺลํ นิจฺฉเย’’ติ หิ นิฆณฺฑุฯ เอตฺถาปิ อวยเวน วิคฺคโห สมุทาโย สมาสโตฺถ, ติลพีชปฺปมาณมฺปีติ วุตฺตํ โหติฯ กิํ ตํ? นิมิตฺตํ, ปเวสนํ วาฯ **อปิ**-สโทฺท สมฺภาวเน, ‘‘ติลพีชมตฺตมฺปี’’ติ สมฺภาวียติ, อธิเก กา นาม กถาติ อิทเมตฺถ สมฺภาวนํ, เอวํภูตํ **สํ** องฺคชาตํ ยถาวุเตฺต มคฺคตฺตเย ติลมตฺตมฺปิ ปเวสโนฺต ภิกฺขุ **จุโต** ปริภโฏฺฐ, ปาราชิโก นาม โหติ สาสนโตติ วิญฺญายติ คมฺมมานตฺถสฺส สทฺทสฺส ปโยคํ ปติ กามาจารตฺตาฯ กีทิโสติ อาห **‘‘อนิกฺขิตฺตสิโกฺข’’**ติฯ นิกฺขิตฺตสิโกฺข ปน อภิกฺขุกตฺตา ปริจฺจโตฺตฯ ตตฺถ นิกฺขิตฺตา โอหิตา ปริจฺจตฺตา ปจฺจกฺขาตา สิกฺขา เอเตนาติ วิคฺคโหฯ ยถาลกฺขณํ น

นิกฺขิตฺตสิโกฺข อนิกฺขิตฺตสิโกฺขฯ ตตฺถ จิตฺตเขตฺตกาลปฺปโยคปุคฺคลวิชานนวเสน สิกฺขาปจฺจกฺขานํ ญตฺวา ตทภาเวน อปจฺจกฺขานํ เวทิตพฺพํฯ

ตตฺถ อุปสมฺปนฺนภาวโต จวิตุกามตาจิตฺตํ **จิตฺตํ** นามฯ ''พุทฺธํ ปจฺจกฺขามี''ติอาทีนิ ''คิหีติ มํ ธาเรหิ, อุปาสโก, อารามิโก, สามเณโรติ มํ ธาเรหี''ติ ''อลํ เม พุเทฺธนา''ติอาทีนิ ฉ เขตฺตปทานิ **เขตฺตํ** นามฯ ''ปจฺจกฺขามี''ติอาทินา วุโตฺต วตฺตมานกาโลเยว **กาโล** นามฯ ยาย กายจิ ภาสาย วเสน วาจสิกปฺปโยโคว **ปโยโค** นามฯ อนุมฺมตฺตาทิโก ปจฺจกฺขาโต จ มนุสฺสชาติโก โสว **ปุคฺคโล** นามฯ ปจฺจกฺขาตกสฺส วจนสมนนฺตรเมว ''อยํ อุกฺกณฺฐิโต''ติ วา ''คิหิภาวํ ปตฺถยตี''ติ วา โสตฺโน ชานนํ **วิชานนํ** นามาติ เวทิตพฺพํฯ

ตตฺถ นฏฺฐกายปฺปสาทํ ปน ปิฬกํ วา จมฺมขิลํ วา โลมํ วา ปเวสนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ อกฺขินา สกณฺณจฺฉิทฺทวตฺถิโกเสสุ, สตฺถกาทีหิ กตวเณ วา เมถุนราเคน นิมิตฺตํ ปเวสนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยํฯ อวเสสสรีเรสุ อุปกจฺฉกาทีสุ ทุกฺกฏํฯ ติรจฺฉานคตานํ หตฺถิอสฺสโคคทฺรภโอฏฺฐมหิํสาทีนํ นาสาย ถุลฺลจฺจยํ, วตฺถิโกเส ถุลฺลจฺจยเมวฯ สเพฺพสมฺปิ ติรจฺฉานคตานํ อกฺขิกณฺณวเณสุ ทุกฺกฏํฯ ตถา อวเสสสรีเร กายสํสคฺคราเคน, เมถุนราเคน วา ชีวมานกปุริสสฺส วตฺถิโกสํ อปฺปเวสโนฺต นิมิเตฺตน นิมิตฺตํ ฉุปติ, ทุกฺกฏํฯ พหิ นิกฺขนฺตทเนฺตสุ วายมนฺตสฺส ปน ถุลฺลจฺจยนฺติ อยเมตฺถ สวินิจฺฉโย อตฺถวณฺณนกฺกโมฯ

อิทานิ ปเวสนํ นาม น เกวลํ อตฺตุปกฺกเมเนว, ปรูปกฺกเมนาปิ โหติ, ตตฺราปิ สาทิยโนฺตว จุโต โหตีติ ทเสฺสตุํ **''อถ วา''**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **อถ วา**ติ อยํ นิปาโต, นิปาตสมุทาโย วา ปกฺขนฺตรารเมฺภฯ ปเวสนญฺจ ฐิตญฺจ อุทฺธาโร จ ปวิฏฺฐญฺจ **ปเวสน...เป.... ปวิฏฺฐานิ,** อิตรีตรโยคทฺวโนฺทฯ อิตรีตรโยโค นาม อญฺญมญฺญโตฺถปาทานตาติ ปเวสนาทีนิ ฐิตาทิอตฺถานิปิ โหนฺตีติ **ปวิฏฺฐ**-สโทฺทปิ ปเวสนาทิอโตฺถ โหติ, ตโตเยเวตฺถ ตสฺมา พหุวจนสมฺภโวฯ อญฺญถา ทฺวเนฺท อวยวตฺถปธานตฺตา เอกตฺถวาจกาปิ ปวิฏฺฐ-สทฺทา กถํ พหุวจนปฺปสโงฺคฯ สมาหาเร วา ทฺวโนฺทฯ **ขโณ**ติ กาลวิเสโสฯ โส จ โยควนฺตานํ ขณนฺตรวินิมุโตฺต นตฺถีติ ปเวสน...เป....ปวิฏฺฐานิเยว ขโณติ กมฺมธารโย, อเภเท เภทปริกปฺปนาย วา ปเวสน...เป.... ปวิฏฺฐานํ ขโณติ ฉฏฺฐีตปฺปุริโสฯ ตสฺส สาทโก, ตสฺมิํ วา สาทโก **ปเวสน...เป.... สาทโกฯ ขณ**-สโทฺท ปเนตฺถ ปเจฺจกํ โยเชตโพฺพ ทฺวนฺทสมาสตฺตา, ปเวสนกาลํ ฐิตกาลํ อุทฺธารกาลํ ปวิฏฺฐกาลํ, ตสฺมิํ วา สาทิยโนฺตติ เอวเมตฺถ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ เอวํ เสวนจิตฺตปจฺจุปฏฺฐาเนน สาทโก ภิกฺขุ จุโตติ โยเชตพฺพํฯ ตตฺถ ยถาวุตฺตปฺปเทสสฺส อโนฺตกรณํ **ปเวสนํ** นามฯ ยาว อุทฺธรณารมฺภา นิวตฺตํ **ฐิตํ** นามฯ **อฏฺฐกถายํ** (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๕๘) ปน มาตุคามสฺส สุกฺกวิสฺสฏฺฐิํ ปตฺวา สพฺพถา วายมโต โอรมิตฺวา ฐิตกาลํ สนฺธาย ''สุกฺกวิสฺสฏฺฐิสมเย''ติ วุตฺตํฯ ยาว อคฺคา นีหรณํ **อุทฺธาโร** นามฯ ยาว ปเวสนารหฏฺฐานา อโนฺตกตํ **ปวิฏฺฐํ** นามฯ

ปฐมํฯ

๓-๔. อิทานิ ทุติยํ ทเสฺสตุํ **''อาทิเยยฺยา''**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ อทินฺนํ เถยฺยจิเตฺตน อาทิเยยฺย...เป.... สเงฺกตํ วีตินาเมย, ปาราชิโก ภวติ สมฺพโนฺธฯ **อทินฺน**นฺติ มนุสฺสสามิเกหิ กายวาจาหิ น ทินฺนํฯ **เถยฺยจิเตฺตนา**ติ เถโนติ โจโร, ตสฺส ภาโว เถยฺยํ น-การสฺส ย-การํ กตฺวา ทฺวิเตฺตนฯ ภวนฺติ เอตสฺมา อภิธานพุทฺธีติ ภาโว, สทฺทปฺปวตฺตินิมิตฺตํ ชาติคุณาทิฯ อิธ ปน อวหรณจิตฺตสงฺขาตํ ทพฺพํ เถยฺยํฯ เถยฺยญฺจ ตํ จิตฺตญฺจาติ เถยฺยจิตฺตํ, เตนฯ **อาทิเยยฺยา**ติ อารามาทิํ อภิยุญฺชิตฺวา คเณฺหยฺยฯ **หเรยฺยา**ติ หรโนฺต คเณฺหยฺยฯ **อวหเรยฺยา**ติ อุปนิกฺขิตฺตํ ภณฺฑํ ''เทหิ เม ภณฺฑ''นฺติ วุจฺจมาโน ''น มยา คหิต''นฺติอาทีนิ วทโนฺต

คเณฺหยฺยฯ **อิริยาปถํ โกเปยฺยา**ติ ภณฺฑหารกสฺส คมนาทิอิริยาปถํ วิจฺฉินฺทิตฺวา คเณฺหยฺยฯ โกปํ กตฺวา คณฺหาตีติ หิ เอตสฺมิํ อเตฺถ ‘‘โกปี’’ติ นามธาตุฯ **ฐานา จาเวยฺยา**ติ ฐปิตฏฺฐานโต จาเวยฺยฯ **สเงฺกตํ วีตินามเย**ติ ปริกปฺปิตฏฺฐานํ วา สฺงฺกฑาตํ วา อติกฺกาเมยฺยฯ

เอตฺถ จ อารามาทิอภิยุญฺชเน, สามิกสฺส วิมตุปฺปาทนธุรนิเกฺขเป, ภณฺฑหารกสฺส สีสภารามสนผนฺทาปนขโนฺธโรปเน, อุปนิกฺขิเตฺต ‘‘เทหิ เม ภณฺฑ’’นฺติ โจทิยมานสฺส ‘‘นาหํ คณฺหามี’’ติ ภณนวิมตุปฺปาทนธุรนิเกฺขเป, ถลฏฺฐสฺส เถยฺยจิเตฺตนามสนผนฺทาปนฐานาจาวเน จาติ จตูสฺ ปเจฺจกํ ยถากฺกมํ ทุกฺกฏถุลฺลจฺจยปาราชิกาโย เวทิตพฺพาฯ ‘‘สหภณฺฑหารกํ เนสฺสามี’’ติ ปฐมทุติยปาทสงฺกามเน, ปริกปฺปิตสฺงฺกฑาตฏฺฐานโต ปฐมทุติยปาทาติกฺกาเม จาติ ทฺวีสุ ปเจฺจกํ กเมน ถุลฺลจฺจยปาราชิกาโย เวทิตพฺพาฯ อยเมตฺถ สวิญฺญาณกาวิญฺญาณกมิสฺสกตฺตา นานาภณฺฑวเสน โยชนาฯ เอกภณฺฑวเสน ปน สสฺสามิกสฺส ทาสสฺส วา ติรจฺฉานคตสฺส วา ยถาวุเตฺตน อภิโยคาทินา นเยน อาทิยนหรณาทิวเสน โยชนา ทฏฺฐพฺพาฯ

อปิจ อิมานิ ฉ ปทานิ วณฺณยเนฺตน นานาภณฺฑเอกภณฺฑสาหตฺถิกปุพฺพปฺปโยคเถยฺยาวหารสงฺขาเต ปญฺจปญฺจเก สโมธาเนตฺวา ปญฺจวีสติ อวหารา ทเสฺสตพฺพา ฉปฺปทโนฺตคธตฺตา สเพฺพสมฺปิ อวหารานํฯ เต ปน อวหารา เยน เกนจิ อภิโยคาทิอาการนานตฺตมเตฺตน ภินฺนาติ ตํวเสน ปญฺจปญฺจกํ นาม ชาตํฯ เอวํ สํวณฺณิตญฺหิ อิทํ อทินฺนาทานปาราชิกํ สุวณฺณิตํ นาม โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ ตตฺถ ปุริมานิ เทฺว ปญฺจกานิ ‘‘อาทิเยยฺยา’’ติอาทีนํ ปญฺจนฺนํ ปทานํ วเสน ลพฺภนฺติฯ ยํ ปเนตํ ‘‘สเงฺกตํ วีตินามเย’’ติ ฉฏฺฐํ ปทํ, ตํ ตติยปญฺจเมสุ ปญฺจเกสุ นิสฺสคฺคิยปริกปฺปาวหารวเสน โยเชตพฺพํฯ

ตตฺถ สาหตฺถิก-สเทฺทน อุปจารโต ตํสหจริตปญฺจกํ คเหตฺวา ‘‘สาหตฺถิกญฺจ ตํ ปญฺจกญฺจา’’ติ วา ‘‘สาหตฺถิกาทิ ปญฺจก’’นฺติ มเชฺฌปทโลปวเสน วา **สาหตฺถิกปญฺจกํ**ฯ เอวมุปริปิฯ ตํ ปน สาหตฺถิโก อาณตฺติโก นิสฺสคฺคิโย อตฺถสาธโก ธุรนิเกฺขโป จาติฯ ตตฺถ สโก หโตฺถ สหโตฺถ, สหเตฺถน นิพฺพโตฺต **สาหตฺถิโก**ฯ เอวํ **อาณตฺติโก**ฯ สฺงฺกฑาตปริกปฺปิโตกาสานํ อโนฺต ฐตฺวา พหิ นิสฺสชฺชนํ นิสฺสโคฺค, โส เอว **นิสฺสคฺคิโย**ฯ กาลํ อนิยเมตฺวา อาณตฺตสฺส ภณฺฑคฺคหณโต จ ปรสฺส เตลกุมฺภิยา ปาทคฺฆนกํ เตลํ อวสฺสํ ปิวนกานํ อุปาหนาทีนํ นิกฺขิตฺตานํ เตลปาตนโต จ ปุเรตรเมว ปาราชิกสงฺขาตํ อตฺถํ สาเธตีติ **อตฺถสาธโก**ฯ โส ปน อาณาปนปฺปโยโค, อุปาหนาทีนํ นิเกฺขปปฺปโยโค จฯ อารามาภิโยเค จ อุปนิกฺขิตฺตภเณฺฑ จ ตาวกาลิกภณฺฑเทยฺยานมทาเน จ ธุรสฺส นิเกฺขโป **ธุรนิเกฺขโป**ฯ

ปุพฺพปฺปโยคปญฺจกํ นาม ปุพฺพปฺปโยโค สหปฺปโยโค สํวิธาวหาโร สเงฺกตกมฺมํ นิมิตฺตกมฺมนฺติฯ ตตฺถ อาณาปนํ ภณฺฑคฺคหณโต ปุพฺพตฺตา **ปุพฺพปฺปโยโค** นามฯ ฐานาจาวนขิลสงฺกามนปฺปโยเคน สห วตฺตมาโน **สหปฺปโยโค**ฯ สํวิธาย สมฺมนฺตยิตฺวา คเตสุ เอเกนาปิ ภเณฺฑ ฐานา จาวิเต สเพฺพสํ อวหาโร **สํวิธาวหาโรฯ สเงฺกตกมฺม**นฺติ ปุพฺพณฺหาทิกาลปริเจฺฉทวเสน สญฺชานนกรณํฯ **นิมิตฺตกมฺมํ** นาม สญฺญุปฺปาทนตฺถํ อกฺขินิขณนาทิกรณํฯ

เถยฺยาวหารปญฺจกํ ปน สยเมว ทเสฺสตุํ **‘‘อถ วา’’**ติอาทิมาหฯ นนุ จ ฉปฺปทโนฺตคธตฺตา ‘‘สเพฺพสมฺปิ อวหาราน’’นฺติ วุตฺตํ, เอวํ สติ ‘‘อถ วา’’ติ ปกฺขนฺตรวเสน วิสุํ วิย อิทํ ปญฺจกํ กสฺมา วุตฺตนฺติ? นนุ อโวจุมฺหา ‘‘เยน เกนจิ อภิโยคาทิอาการนานตฺตมเตฺตน ภินฺนา’’ติ, เอตาทิสสฺส เภทสฺส สมฺภวโต ปกฺขนฺตรวเสนาปิ ยุชฺชตีติ เอวํ วุตฺตํฯ อิมสฺส ปญฺจกสฺส วิสุํ อุทฺธริตฺวา วจนํ ปน ปสิทฺธิวเสนาติ ทฏฺฐพฺพํ, กุส-สเทฺทน กุสสงฺกามนมธิเปฺปตํ อเภโทปจาเรนฯ เถยฺยญฺจ พลญฺจ กุโส จ ฉนฺนญฺจ ปริกโปฺป จ **เถยฺยา…เป…. ปริกปฺปํ**, ทีโฆ สนฺธิว

เสนฯ เตน อวหารโก ปาราชิโก ภเวติ สมฺพนฺโธฯ โย ปน ปฏิจฺฉเนฺนน อวหารโก, โส อตฺถโต ปฏิจฺฉนฺนสฺส อวหารโก โหตีติ ทฺวนฺทสมาสโนฺตคธเตฺตปิจสฺส วิโรธาภาโวภาวสาธโน จายํ ฉนฺน-สโทฺท ทฏฺฐโพฺพฯ ตตฺถ สนฺธิเจฺฉทนาทีนิ กตฺวา วา ตุลากูฏมานกูฏกหาปณกูฏาทีหิ วเญฺจตฺวา วา คณฺหโนฺต **เถยฺยาวหารโก**ฯ พลกฺกาเรน ปรสนฺตกํ คณฺหโนฺต **พลาวหารโก**ฯ กุสํ สงฺกาเมตฺวา คณฺหโนฺต **กุสาวหารโก**ฯ ติณปณฺณาทีหิ ยํ กิญฺจิ ปฏิจฺฉาเทตฺวา ปจฺฉา กสฺส ปฏิจฺฉนฺนสฺส อวหารโก **ปฏิจฺฉนฺนาวหารโก**ฯ สาฏกาทิภณฺฑวเสน, คพฺภทฺวาราทิโอกาสวเสน วา ปริกเปฺปตฺวา คณฺหโนฺต **ปริกปฺปาวหารโก**ฯ เอตฺถ ปน ปริกปฺปิตภณฺฑคฺคหเณ ปริกปฺปิตปริเจฺฉทาติกฺกเม จ ปาราชิกํ เวทิตพฺพํฯ

อิทานิ ปเนตฺถ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุํ “***ภณฺฑกาลคฺฆเทเสหี***”ติอาทิ วุตฺตํฯ เอตฺถ อทินฺนาทาเน ภณฺฑญฺจ กาโล จ อโคฺฆ จ เทโส จ เตหิ จ ปริโภเคน จ วินิจฺฉโย กาตโพฺพติ อโตฺถ ฯ ตตฺถ อวหฏภณฺฑสฺส สสฺสามิกสฺสามิกภาวํ สสฺสามิเกปิ สามิกานํ สาลยนิราลยภาวญฺจ อุปปริกฺขิตฺวา สาลยกาเล เจ อวหฏํ, ภณฺฑํ อคฺฆาเปตฺวา กาตโพฺพ วินิจฺฉโย ***ภเณฺฑน* วินิจฺฉโย**ฯ นิราลยกาเล เจ อวหฏํ, ปาราชิกํ นตฺถิ, สามิเกสุ ปุน อาหราเปเนฺตสุ ทาตพฺพํฯ ตเทว หิ ภณฺฑํ กทาจิ มหคฺฆํ, กทาจิ อปฺปคฺฆํ, ตสฺมา ยสฺมิํ กาเล ภณฺฑํ อวหฏํ, ตสฺมิํเยว กาเล โย ตสฺส อโคฺฆ, เตน กาตโพฺพ วินิจฺฉโย **กาเลน วินิจฺฉโย**ฯ นวภณฺฑสฺส โย อโคฺฆ, โส ปจฺฉา ปริหายติ, ตสฺมา สพฺพทา ปกติอคฺฆวเสน อกตฺวา กาตโพฺพ วินิจฺฉโย **อเคฺฆน วินิจฺฉโย**ฯ ภณฺฑุฏฺฐานเทเส ภณฺฑํ อปฺปคฺฆํ โหติ, อญฺญตฺถ มหคฺฆํ, ตสฺมา ยสฺมิํ เทเส ภณฺฑํ อวหฏํ, ตสฺมิํเยว เทเส อเคฺฆน กาตโพฺพ วินิจฺฉโย **เทเสน วินิจฺฉโย**ฯ ปริโภเคน สาฏกาทิโน ภณฺฑสฺส อโคฺฆ ปริหายติ, ตสฺมา ตสฺส ปริโภควเสน ปริหีนาปริหีนภาวํ อุปปริกฺขิตฺวา กาตโพฺพ วินิจฺฉโย **ปริโภเคน วินิจฺฉโย**ฯ

ทุติยํฯ

๕-๗. อิทานิ ตติยํ ทเสฺสตุํ “**มนุสฺสวิคฺคห**”นฺติอาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถ **มนุสฺสวิคฺคหํ** กลลโต ปฏฺฐาย ชีวมานกมนุสฺสชาติกานํ สรีรํฯ **จิจฺจ** ปาโณติ สญฺญาย สทฺธิํเยว “วธามิ น”นฺติ วธกเจตนาย เจเตตฺวา ปกเปฺปตฺวาฯ **ชีวิตา วา วิโยชเย**ติ โย ภิกฺขุ ชาติอุณฺณํสุนา สมุทฺธฏเตลพินฺทุมตฺตํ กลลรูปกาเล ตาปนาทีหิ วา ตโต วา อุทฺธมปิ ตทนุรูเปน อุปกฺกเมน รูปชีวิตินฺทฺริโยปกฺกเม สติ ตทายตฺตวุตฺติโน อรูปชีวิตสฺสาปิ โวโรปนสมฺภวโต อุภยชีวิตา โวโรเปยฺยฯ **วา**-สโทฺท วิกเปฺปฯ **มรณเจตโน**ติ มรเณ เจตนา ยสฺส โส มรณาธิปฺปาโยฯ **สตฺถหารก**นฺติ ชีวิตํ หรตีติ หารกํ, สตฺถญฺจ ตํ หารกญฺจาติ สตฺถหารกํ, ตํฯ **อสฺส** มนุสฺสวิคฺคหสฺสฯ **อุปนิกฺขิเป**ติ สมีเป นิกฺขิเปยฺย วาฯ เอเตน ถาวรปฺปโยคํ ทเสฺสติฯ **คาเหยฺย มรณูปาย**นฺติ “สตฺถํ วา อาหร, วิสํ วา ขาทา”ติอาทินา นเยน มรณตฺถาย อุปายํ คาหาเปยฺย วาฯ เอเตน อาณตฺติปฺปโยโค ทสฺสิโตฯ **วเทยฺย มรเณ คุณ**นฺติ กายวาจาทูตเลขาหิ “โย เอวํ มรติ, โส ธนํ วา ลภตี”ติอาทินา นเยน มรเณ คุณํ ปกาเสยฺย วาฯ อุภยตฺถ อธิการวเสน วา-สโทฺท อาหริตโพฺพฯ โส ภิกฺขุ จุโตติ สมฺพโนฺธ, สาสนโตติ วิญฺญายติฯ

อิทานิ ปนสฺส ฉพฺพิเธ ปโยเคทเสฺสตุํ “**ปโยคา**”ติอาทิมาหฯ ตตฺถ สาหตฺถิ…เป…. อิทฺธิวิชฺชามยา ปโยคาติ อิเม ฉ ปโยคาติ สมฺพโนฺธฯ ก-การโลเปน ปเนตฺถ “**สาหตฺถี**”ติ วุตฺตํฯ อถ วา อเนกเตฺถ อเนกตทฺธิตสมฺภเวน สหตฺถสฺสายํ ปโยโค สาหตฺถีติ ปทสิทฺธิ เวทิตพฺพาฯ สาหตฺถิ จ นิสฺสโคฺค จ อาณตฺติ จ ถาวโร จาติ ทฺวโนฺทฯ อิทฺธิ จ วิชฺชา จ, ตาสมิเมติ **อิทฺธิวิชฺชามยา,** อิทฺธิมโย วิชฺชามโยติ วุตฺตํ โหติฯ **ปโยคา**ติ อิเม ฉปฺปโยคา นาม โหนฺตีติ

อโตฺถฯ ตตฺถ สยํ มาเรนฺตสฺส กาเยน วา กายปฺปฏิพเทฺธน วา ปหรณํ **สาหตฺถิโก** ปโยโคฯ ทูเร ฐิตํ มาเรตุกามสฺส กายาทีหิ อุสฺสตฺติอาทีนํ นิสฺสชฺชนํ **นิสฺสโคฺค**ฯ ‘‘อสุกํ นาม มาเรหี’’ติอาทินา อาณาเปนฺตสฺส อาณาปนํ **อาณตฺติ,** โอปาตขณนํ อปเสฺสนสํวิธานํ อสิอาทีนํ อุปนิกฺขิปนาทิ **ถาวโร**ฯ มารณตฺถํ กมฺมวิปากชาย อิทฺธิยา ปโยชนํ **อิทฺธิมโย**ฯ กมฺมวิปากชิทฺธิ จ นาเมสา ราชาทีนํ ราชิทฺธิอาทโยฯ ตตฺถ ปิตุรโญฺญ สีหพินฺทสฺส ทาฐาโกฏเนน จูฬสุมนกุฏุมฺพิยมารเณ ราชิทฺธิ ทฏฺฐพฺพา, ตทตฺถเมว อถพฺพณาทิวิชฺชาย ปริชปฺปนํ **วิชฺชามโย** ปโยโคฯ

เอวํ ฉปฺปโยเค ทเสฺสตฺวา เตสุ อาณตฺติปฺปโยคสฺส นิยามเก ทเสฺสตุํ **‘‘กาลา’’**ติอาทิวุตฺตํฯ ตตฺถ ยถาวุตฺตํ อาณตฺติํ นิยเมนฺติ สเงฺกตวิสเงฺกตตาวเสน ปริจฺฉินฺทนฺตีติ **อาณตฺตินิยามกา**ฯ เต ปน กาโล จ วตฺถุ จ อาวุธญฺจ อิริยาปโถ จาติ จตฺตาโร, ตถา กิริยาวิเสโส โอกาโสติ คณนปริเจฺฉทวเสน ฉ โหนฺตีติ อโตฺถฯ ตตฺถ **กาโล** ปุพฺพณฺหาทิ โยพฺพนาทิ จฯ **วตฺถุ** มาเรตโพฺพ สโตฺตฯ **อาวุธํ** อสิอาทิฯ **อิริยาปโถ** มาเรตพฺพสฺส คมนาทิฯ **กิริยาวิเสโส** วิชฺฌนาทิฯ **โอกาโส** คามาทิฯ โย หิ ‘‘อชฺช, เสฺว’’ติ อนิยเมตฺวา ‘‘ปุพฺพเณฺห มาเรหี’’ติ วุโตฺต ยทา กทาจิ ปุพฺพเณฺห มาเรติ, นตฺถิ วิสเงฺกโตฯ โย ปน ‘‘ปุพฺพเณฺห’’ติ วุโตฺต มชฺฌนฺหาทีสุ มาเรติ, วิสเงฺกโต โหติ, อาณาปกสฺส อนาปตฺติฯ เอวํ กาลสฺส สเงฺกตวิสเงฺกตตาวเสน นิยามกตา เวทิตพฺพาฯ อิมินาว นเยน วตฺถุอาทีสุปิ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติฯ

ตติยํฯ

๘-๙. อิทานิ จตุตฺถํ ทเสฺสตุํ **‘‘ฌานาทิเภท’’**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ อตฺตนิ โนสนฺตํ อตฺตุปนายิกญฺจ ปจฺจุปฺปนฺนภวสฺสิตญฺจ อญฺญาปเทสรหิตญฺจ ฌานาทิเภทํ โกฏฺฐาสํ กตฺวา วา เอเกกํ กตฺวา วา กาเยน วา วาจาย วา วิญฺญตฺติปเถ ทีเปโนฺต นาธิมานิโก ญาเต จุโต ภเวติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ **อตฺตนิ** สกสนฺตาเน **โนสนฺตํ** อนุปฺปนฺนตฺตาเยว อวิชฺชมานํ, เอตฺถ โนสโนฺตติ อเตฺถ ตปฺปุริโสฯ **ฌานาทิเภท**นฺติ ฌานํ อาทิ ยสฺส ‘‘วิโมกฺขสมาธิ สมาปตฺติ ญาณทสฺสนมคฺคภาวนา ผลสจฺฉิ กิริยากิเลสปฺปหานวินีวรณตาจิตฺตสฺส สุญฺญาคาเร อภิรตี’’ติ (ปารา. ๑๙๘) วุตฺตสฺส โส ฌานาทิ, โสว เภโท วิเสโสติ สมาโสฯ ตํ ฌานาทิเภทํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํฯ **อตฺตุปนายิก**นฺติ ‘‘อยํ มยิ อตฺถี’’ติ อาโรจนวเสน อตฺตนิ อุปนียติ, ‘‘อหํ วา เอตฺถ สนฺทิสฺสามี’’ติ อตฺตา อุปนียติ เอตฺถ ธเมฺมติ วา อตฺตุปนายิโก, ฌานาทิเภโท, ตํฯ **ปจฺจุปฺปนฺนภวสฺสิต**นฺติ ปจฺจุปฺปนฺนภโว นาม อิทานิ วตฺตมาโน อตฺตภาโว, ตนฺนิสฺสิโตติ สมาโส, โส จ ฌานาทิเภโทเยว, ตํฯ

อญฺญาปเทสรหิตนฺติ ‘‘โย เต วิหาเร วสิ, โส ภิกฺขุ ปฐมํ ฌานํ สมาปชฺชี’’ติอาทินา (ปารา. ๒๒๐) นเยน อญฺญสฺส อปเทโส, เตน รหิโต จโตฺตติ ตปฺปุริสสมาโส, โส รหิโต เตนาติ วา พหุพฺพีหิ, ฌานาทิเภโทว , ตํฯ **โกฏฺฐาสํ กตฺวา วา**ติ ‘‘ปฐมํ ฌานํ ทุติยํ ฌานํ สมาปชฺชิํ, ปฐมํ ฌานํ ตติยํ ฌานํ สมาปชฺชิ’’นฺติอาทินา นเยน โกฏฺฐาสํ กตฺวา วาฯ **เอเกกํ กตฺวา วา**ติ ‘‘ปฐมํ ฌานํ สมาปชฺชิํ, ทุติยํ ฌานํ สมาปชฺชิ’’นฺติอาทินา นเยน เอเกกํ กตฺวา วาฯ เอตฺถ จ เอกนฺติ ฐิเต วิจฺฉายํ ทฺวิตฺตํฯ เอตฺถ ปน กตฺวาติ กรณกิริยาย เอเกกวเสน ภินฺนสฺส ฌานาทิโน อตฺถสฺส สมฺพนฺธนิจฺฉา วิจฺฉาติ เวทิตพฺพาฯ **ฏีกายํ** ปน ‘‘โกฏฺฐาสํ วาติ เอตฺถ ‘ฌานลาภี, วิโมกฺขลาภี, สมาธิลาภี, สมาปตฺติลาภีมฺหี’ติ เอวมาทินา นเยน โกฏฺฐาสโต วาติ อโตฺถ’’ติ จ ‘‘เอเกกํ วาติ ‘ปฐมสฺส ฌานสฺส ลาภี, ทุติยสฺส ฌานสฺส ลาภีมฺหี’ติ เอวมาทินา นเยน เอเกกํ วาติ อโตฺถ’’ติ จ วุตฺตํฯ โส ปาฬิยํ อฏฺฐกถายญฺจ อวุตฺตกฺกโมติ เวทิตโพฺพฯ

กาเยน วาติ หตฺถมุทฺทาทิวเสน กาเยน วาฯ **วาจา**ติ เอตฺถ ย-กาโร ลุตฺตนิทฺทิฏฺโฐ ‘‘อลชฺชิตา’’ติอาทีสุ วิยฯ **วิญฺญตฺติปเถ**ติ กายวจีวิญฺญตฺตีนํ คหณโยคฺเย ปเทเส ฐตฺวาติ อชฺฌาหริตพฺพํฯ **ทีเปนฺต**ติ ‘‘อิมินา จ อิมินา จ การเณน อยํ ธมฺโม มยิ อตฺถี’’ติ ปกาเสนฺตฯ **นาธิมานิโก**ติ อปฺปตฺเต ปตฺตสญฺญิตาสงฺขาโต อธิโก มาโน, โส นตฺถิ เอตสฺสาติ นาธิมานิโก, ภิกฺขุฯ **ญาเต**ติ วิญฺญุนา มนุสฺสชาติเกน สิกฺขาปจฺจกฺขาเน วุตฺตนเยน วิญฺญาเต สติ จุโต ภเว สาสนโตติ วิญฺญายติฯ อญฺญาปเทเสน ทีปยโต ปน ถุลฺลจฺจยํฯ เอตฺถ จ –

> ทุกฺกฏํ ปฐมเสฺสว, สามนฺตมิติ วณฺณิตํ;
> เสสานํ ปน ติณฺณมฺปิ, ถุลฺลจฺจยมุทีริตนฺติฯ

จตุตฺถํฯ

๑๐. อิทานิ จตุนฺนมฺปิ เจเตสมสํวาสตํ อภพฺพตญฺจ ทีเปตุํ **‘‘ปาราชิเกเต’’**ติอาทิ อารทฺธํฯ เอเต จตฺตาโร **ปาราชิกา** ปุคฺคลา **ยถา ปุเร** ปุเพฺพ คิหิกาเล, อนุปสมฺปนฺนกาเล จ วิย อสํวาสาติ สมฺพนฺโธฯ สห วสนฺติ ยสฺมา สเพฺพปิ ลชฺชิโน เอเตสุ กมฺมาทีสุ น เอโกปิ ตโต พหิทฺธา สนฺทิสฺสตีติ เอกกมฺมํ เอกุเทฺทโส สมสิกฺขตาติ อิเม ตโย สํวาสา นามฯ ตตฺถ อปโลกนาทิกํ จตุพฺพิธมฺปิ สงฺฆกมฺมํ สีมาปริจฺฉินฺเนหิ ปกตตฺเตหิ ภิกฺขูหิ เอกโต กตฺตพฺพตา **เอกกมฺมํ** นามฯ ตถา ปญฺจวิโธปิ ปาติโมกฺขุเทฺทโส เอกโต อุทฺทิสิตพฺพตา **เอกุเทฺทโส** นามฯ ปญฺญตฺตํ ปน สิกฺขาปทํ สเพฺพหิปิ ลชฺชีปุคฺคเลหิ สมํ สิกฺขิตพฺพภาวโต **สมสิกฺขตา** นามฯ นตฺถิ เต สํวาสา เอเตสนฺติ **อสํวาสาฯ ‘‘อภพฺพา’’**ติอาทีสุ **ภิกฺขุภาวายา**ติ ตุมเตฺถ สมฺปทานวจนํ, ตสฺมา ยถา สีสจฺฉิโนฺน ชีวิตุํ อภโพฺพ, เอวํ จตฺตาโรเม ปุคฺคลา ภิกฺขุภาวาย ภิกฺขู ภวิตุํ อภพฺพาติ อโตฺถฯ

๑๑. อิทานิ ปริยายาณตฺตีหิ สมฺภวเนฺต ทเสฺสตุํ **‘‘ปริยาโย จา’’**ติอาทิมาหฯ ปริยาโย จ อาณตฺติ จ ตติเย มนุสฺสวิคฺคเห ลพฺภตีติ สมฺพนฺโธฯ ตตฺถ กายาทีหิ ยถาวุเตฺตหิ ‘‘โย เอวํ มรติ, โส ธนํ วา ลภตี’’ติ เอวมาทิวิญฺญาปโก พฺยญฺชนภูโต กายวจีปโยโค ปริยาโยฯ อิมินา อิทํ ทีเปติ – ยถา อทินฺนาทาเน ‘‘อาทิเยยฺยา’’ติ (ปารา. ๙๒) วุตฺตตฺตา ปาริยายกถาย มุจฺจติ, น อิธ เอวํฯ ‘‘สํวเณฺณยฺยา’’ติ (ปารา. ๑๗๒) ปริยายกยายปิ น มุจฺจตีติฯ **‘‘ทุติเย ปนา’’**ติอาทีสุ อโตฺถ ปากโฏเยวฯ เอวมุปริปิ ปากฏมุเปกฺขิสฺสามฯ

๑๒. อิทานิ เมถุนธมฺมาทีนํ องฺคานิ ทเสฺสตุํ **‘‘เสเวตู’’**ติอาทิมาหฯ **เสเวตุกามตาจิตฺต**นฺติ เมถุนํ เสเวตุํ กาเมตีติ เสเวตุกาโม, ตสฺส ภาโว นาม ตณฺหา, ตาย เสเวตุกามตาย สมฺปยุตฺตํ จิตฺตนฺติ ตปฺปุริโสฯ **เมถุนธมฺมสฺสา**ติ มิถุนานํ อิตฺถิปุริสานํ อิทนฺติ เมถุนํ, ตเมว ธโมฺมติ เมถุนธโมฺมฯ อิธ ปน อุปจารวเสน ปาราชิกาปตฺติ เมถุนธโมฺม นามฯ อถ วา เมถุเนน ชาโต ธโมฺม ปาราชิกาปตฺติ เมถุนธโมฺม, ตสฺส เมถุนธมฺมสฺส เมถุนธมฺมปาราชิกาปตฺติยาฯ **องฺคทฺวย**นฺติ องฺคานํ การณานํ ทฺวยํฯ **พุธา**ติ วินยธรา วิญฺญุโนฯ

๑๓. **มนุสฺสส**นฺติ มนุสฺสานํ สํ มนุสฺสสํ, ตทายตฺตวตฺถุกา จฯ เอเตน เปตติรจฺฉานคตายตฺตํ นิวเตฺตติฯ **ตถาสญฺญี**ติ ตถา ตาทิสา สญฺญา ตถาสญฺญา, สา อสฺส อตฺถีติ ตถาสญฺญีฯ ปรายตฺตสญฺญิตา จาติ อโตฺถฯ ภาวปฺปธานา อิเม นิเทฺทสา, ภาวปจฺจยโลโป วา ‘‘พุเทฺธ รตน’’นฺติอาทีสุ (ขุ. ปา. ๖.๓) วิยฯ เอวมุปริปิ อีทิเสสุฯ **เถยฺยจิตฺต**นฺติ เถนภาวสงฺขาตํ จิตฺตญฺจฯ **วตฺถุโน ครุตา**ติ ภณฺฑสฺส ปาทอติเรกปาทารหภาเวน ครุตา จฯ อูนปญฺจมาสเก วา อติเรกมาสเก วา ถุลฺลจฺจยํฯ มาสเก วา อูนมาสเก วา ทุกฺกฏํฯ **อวหาโร**ติ ปญฺจวีสติยา

อวหารานํ อญฺญตเรน อวหรณญฺจาติ อิเม ปญฺจ **อทินฺนาทานเหตุโย** อทินฺนาทานปาราชิกาปตฺติยา องฺคานิฯ

๑๔. **ปาโณ มานุสฺสโก**ติ มนุสฺสชาติสมฺพโนฺธ ปาโณ จ, ปาโณติ หิ โวหารโต สโตฺต, ปรมตฺถโต ปน ชีวิตินฺทฺริยํ วุจฺจติฯ **ปาณสญฺญิตา**ติ ปาโณติ สญฺญิตา จ, ฆาตนํ ฆาโต, โส เอว เจตนา **ฆาตเจตนา,** ‘‘วธามิ น’’นฺติ เอวํ ปวตฺตา สา จ, ตํสมุฎฺฐิโต สาหตฺถิกาทีนํ ฉนฺนมญฺญตโร **ปโยโค** จ, **เตน** ปโยเคน มรณญฺจาติ **เอเต** ยถาวุตฺตา **ปญฺจ วธเหตุโย** ปาณฆาตาปชฺชิตพฺพอาปตฺติยา องฺคานีติ อโตฺถฯ

๑๕. **อตฺตนิ อสนฺตตา**ติ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมสฺส สนฺตาเน อวิชฺชมานตา จฯ **ปาปมิจฺฉตา ยาโรจนา**ติ ยา สา ‘‘อิเธกโจฺจ ทุสฺสีโล สมาโน ‘สีลวาติ มํ ชโน ชานาตู’’ติอาทินา (วิภ. ๘๕๑) นเยน วุตฺตา ปาปอิจฺฉตาย สมนฺนาคตา, ตาย อุตฺตริมนุสฺสธมฺมสฺส อาโรจนา จฯ **ตสฺสา**ติ ยสฺส อาโรเจติ, ตสฺสฯ **มนุสฺสชาติตา**ติ มนุสฺสานํ ชาติ ยสฺส, ตสฺส ภาโว มนุสฺสชาติตา, สา จ, **นญฺญาปเทโส**ติ น อญฺญาปเทโส อญฺญาปเทสาภาโว จ, **ตเทว ชานน**นฺติ ตงฺขณํเยว วิชานนญฺจาติ อิมานิ **ปญฺจ เอตฺถ อสนฺตทีปเน** อสฺมิํ สนฺตาเน อวิชฺชมานอุตฺตริมนุสฺสธมฺมปฺปกาสนนิมิเตฺต ปาราชิเก **องฺคานิ** เหตุโยติ อโตฺถฯ

๑๖. เอวํ เตสมสํวาสตาภพฺพตาทีนิ ทเสฺสตฺวา อิทานิ น เต จตฺตาโรว, อถ โข สนฺตเณฺญปีติ เต สเพฺพปิ สโมธาเนตฺวา ทเสฺสโนฺต **‘‘อสาธารณา’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **อสาธารณา**ติ ปาราชิกา ธมฺมา อธิเปฺปตาฯ เตเนว เจตฺถ ปุลฺลิงฺคนิเทฺทโสฯ ตสฺมา ภิกฺขุนีนํ ภิกฺขูหิ อสาธารณา ปาราชิกา ธมฺมา จตฺตาโร จาติ เอวเมตฺถ อโตฺถ ทฎฺฐโพฺพฯ อุปจารวเสน ตุอุพฺภชาณุมณฺฑลิกาทิกา ปาราชิกาปนฺนา ปริคฺคยฺหนฺติฯ ตาสุ ยา อวสฺสุตา อวสฺสุตสฺส มนุสฺสปุริสสฺส อกฺขกานํ อโธ ชาณุมณฺฑลานํ กปฺปรานญฺจ อุปริ กายสํสคฺคํ สาทิยติ, อยํ **อุพฺภชาณุมณฺฑลิกา**ฯ ยา ปน อญฺญิสฺสา ภิกฺขุนิยา ปาราชิกํ ปฎิจฺฉาเทติ, สา **วชฺชปฺปฎิจฺฉาทิกา**ฯ ยา อุกฺขิตฺตกํ ภิกฺขุํ ตสฺสา ทิฎฺฐิยา คหณวเสน อนุวตฺตติ, สา **อุกฺขิตฺตานุวตฺติกา**ฯ กายสํสคฺคราเคน ตินฺตสฺส หตฺถคฺคหณํ สงฺฆาฎิกณฺณคฺคหณํ กายสํสคฺคตฺถาย ปุริสสฺส หตฺถปาเส ฐานํ ฐตฺวา สลฺลปนํ สเงฺกตคมนํ ปุริสสฺสาคมนสาทิยนํ ปฎิจฺฉโนฺนกาสวิสนํ หตฺถปาเส ฐตฺวา กาโยปสํหรณนฺติ อิมานิ อฎฺฐ วตฺถูนิ ยสฺสา อวสฺสุตาย, สา **อฎฺฐวตฺถุกา** นามฯ

อภพฺพกา เอกาทส จาติ เอตฺถ ปณฺฑโก เถยฺยสํวาสโก ติตฺถิยปกฺกนฺตโก ติรจฺฉานคโต มาตุฆาตโก ปิตุฆาตโก อรหนฺตฆาตโก ภิกฺขุนิทูสโก สงฺฆเภทโก โลหิตุปฺปาทโก อุภโตพฺยญฺชนโกติ อิเม อภพฺพา เอกาทส จฯ เตสุ **ปณฺฑโก**ติ โอปกฺกมิกนปุํสกปณฺฑกา จ ปณฺฑกภาวปเกฺข ปกฺขปณฺฑโก จ อิธ อธิเปฺปตาฯ อาสิตฺตอุสูยปณฺฑกานํ ปน ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ น วาริตาฯ เถยฺยสํวาสโก ปน ลิงฺคเตฺถนกาทิวเสน ติวิโธฯ ตตฺถ สยํ ปพฺพชิตตฺตา ลิงฺคมตฺตํ เถเนตีติ **ลิงฺคเตฺถนโก**ฯ ภิกฺขุวสฺสคณนาทิกํ สํวาสํ เถเนตีติ **สํวาสเตฺถนโก**ฯ สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย เอวํ ปฎิปชฺชเนฺตปิ เอเสว นโยฯ ยถาวุตฺตมุภยํ เถเนตีติ **อุภยเตฺถนโก**ฯ ฐเปตฺวา ปน อิมํ ติวิธํ –

ราชทุพฺภิกฺขกนฺตาร-โรคเวริภเยน วา;
จีวราหรณตฺถํ วา, ลิงฺคํ อาทิยตีธ โยฯ

สํวาสํ นาธิวาเสติ, ยาว โส สุทฺธมานโส;

เถยฺยสํวาสโก นาม, ตาว เอส น วุจฺจตีติฯ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๑๐; กงฺขา. อฏฺฐ. ปฐม ปาราชิกวณฺณนา);

ติตฺถิยปกฺกนฺตกาทโย ตุ ตํตํวจนตฺถานุสาเรน เวทิตพฺพาฯ ติรจฺฉานคโต ปน ฐเปตฺวา มนุสฺสชาติกํ อวเสโส สโพฺพ เวทิตโพฺพฯ อิเม เอกาทส ปุคฺคลา ภิกฺขุภาวาย อภพฺพตฺตา ปาราชิกาปนฺนสทิสตาย ‘‘ปาราชิกา’’ติ วุจฺจนฺติฯ **วิพฺภนฺตา ภิกฺขุนี**ติ คิหินิวาสนนิวตฺถา ภิกฺขุนี จฯ สา หิ เอตฺตาวตา ปาราชิกาฯ มุทุกา ปิฏฺฐิ ยสฺส, โส จฯ โส หิ อนภิรติยา ปีฬิโต ยทา อตฺตโน องฺคชาตํ อตฺตโน วจฺจมุขมเคฺคสุ ปเวเสติ, ตทา ปาราชิโก โหติฯ

๑๗-๑๘. ลมฺพมานมงฺคชาตเมตสฺสาติ **ลมฺพี**ฯ โส ยถาวุเตฺตสุ ปเวสิโต ปาราชิโกฯ **มุเขน คณฺหโนฺต องฺคชาตํ ปรสฺส จา**ติ โย อนภิรติยา ปีฬิโต ปรสฺส สุตฺตสฺส วา มตสฺส วา องฺคชาตํ มุเขน คณฺหาติ, โส ปรสฺส องฺคชาตํ มุเขน คณฺหโนฺต จฯ **ตเตฺถวาภินิสีทโนฺต**ติ โย อนภิรติยา ปีฬิโต ตเตฺถว ปรสฺส องฺคชาเต วจฺจมเคฺคน อภินิสีทติ, โส จาติ เอเต ทฺวยํทฺวยสมาปตฺติยา อภาเวปิ มเคฺค มคฺคปฺปเวสนเหตุ เมถุนสฺส อนุโลมิกา จตฺตาโร จฯ **อิธาคตา จตฺตาโร**ติ อิธ ขุทฺทสิกฺขายํ ยถาวุตฺตา เมถุนธมฺมา ปาราชิกาทโย จตฺตาโร จาติ **สโมธานา** ปิณฺฑีกรณวเสน จตุวีสติ ปาราชิกา ภวนฺตีติ เสโสฯ เอตฺถ จ คาถาพนฺธวเสน รสฺสํ กตฺวา **‘‘ปราชิกา’’**ติ วุตฺตํฯ เอตฺถาห – มาตุฆาตกาทโย ตติยํ ปาราชิกํ อาปนฺนา, ภิกฺขุนิทูสโก, มุทุปิฏฺฐิกาทโย จตฺตาโร จ ปฐมปาราชิกํ อาปนฺนา เอวาติ กุโต จตุวีสตีติ? วุจฺจเต – มาตุฆาตกาทโย หิ จตฺตาโร อิธ อนุปสมฺปนฺนา เอว อธิเปฺปตาฯ มุทุปิฏฺฐิกาทโย จตฺตาโร กิญฺจาปิ ปฐมปาราชิเกน สงฺคหิตา, ยสฺมา ปน เอเกน ปริยาเยน เมถุนธมฺมํ อปฺปฏิเสวิโน โหนฺติ, ตสฺมา วิสุํ วุตฺตาติฯ

ปาราชิกนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. สงฺฆาทิเสสนิเทฺทสวณฺณนา

๑๙. วุฏฺฐานสฺส ครุกตฺตา **ครุกา**ติ สงฺฆาทิเสสา วุจฺจนฺติฯ **นวา**ติ เตสํ คณนปริเจฺฉโทฯ นนุ ‘‘นวา’’ติ กสฺมา วุตฺตํ, ‘‘เตรสา’’ติ วตฺตพฺพนฺติ? นายํ โทโส, จิเรนาปชฺชิตเพฺพ จตฺตาโร ยาวตติยเก ฐเปตฺวา วีติกฺกมกฺขเณเยว อาปชฺชิตพฺพา ปฐมาปตฺติกา วุจฺจนฺตีติฯ อิทานิ เต ทเสฺสตุํ **‘‘โมเจตุกามตา’’**ติอาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถ **สุกฺกสฺสา**ติ อาสยธาตุนานตฺตโต นีลาทิวเสน ทสวิเธ สุเกฺก ยสฺส กสฺสจิ สุกฺกสฺสฯ **โมเจตุกามตา**ติ โมเจตุกามตาย, ย-กาโร ลุตฺตนิทฺทิโฏฺฐฯ อิมินา ปน วจเนน โมจนสฺสาท มุญฺจนสฺสาท มุตฺตสฺสาทเมถุนสฺสาท ผสฺสสฺสาท กณฺฑุวนสฺสาท ทสฺสนสฺสาท นิสชฺชนสฺสาท วาจสฺสาท เคหสิตเปม วนภงฺคิย สงฺขาเตสุ เอกาทสสฺสาเทสุ เอกํเยว โมจนสฺสาทํ ทเสฺสติฯ

ตตฺถ โมจนาย อสฺสาโท สุขเวทนา **โมจนสฺสาโท**ฯ มุญฺจเน อตฺตโน ธมฺมตาย มุญฺจเน อสฺสาโท **มุญฺจนสฺสาโท**ฯ เอวํ สพฺพตฺถ สตฺตมีตปฺปุริเสน อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ อิเมหิ ปน นวหิ ปเทหิ สมฺปยุตฺตอสฺสาทสีเสน ราโค วุโตฺตฯ เคหนิสฺสิเตสุ มาตาทีสุ เปมํ เคเห สิตํ เปมนฺติ **เคหสิตเปมํ,** อิมินา สรูเปเนว ราโค วุโตฺตฯ สนฺถวกรณตฺถาย อิตฺถิยา เปสิตปุปฺผาทิ **วนภงฺคิยํ,** อิมินา จ วตฺถุวเสน ราโค วุโตฺตฯ เมถุนสฺสาโทปิ อิตฺถิยา คหณปฺปโยเคน เวทิตโพฺพฯ สพฺพเตฺถว จ ปน เจตนานิมิตฺตุปกฺกมโมจเน สติ วิสเงฺกตาภาโว เวทิตโพฺพฯ **อุปกฺกมฺม** หตฺถาทินา นิมิเตฺต อุปกฺกมิตฺวาฯ **อญฺญตฺร สุปินเนฺตนา**ติ สุปิโนเยว สุปินโนฺต ‘‘กมฺมเมว กมฺมโนฺต’’ติอาทีสุ วิย อนฺต-สทฺทสฺส ตพฺภาววุตฺติตฺตาฯ ตํ สุปินนฺตํ วินา **วิโมจยํ**

สุกฺกํ วิโมเจโนฺต **สมโณ** โย โกจิ ภิกฺขุ **ครุกํ** ครุกาปตฺติสงฺขาตํ สงฺฆาทิเสสํ **ผุเส** ผุเสยฺย, อาปชฺเชยฺยาติ วุตฺตํ โหติฯ เอตฺถ จ อชฺฌตฺตรูปพหิทฺธารูปอุภยรูปอากาเสกฏิกมฺปนสงฺขาเตสุ จตูสุ อุปาเยสุ สติ ราคูปตฺถมฺภาทีสุ จ กาเลสุ เยน เกนจิ องฺคชาเต กมฺมญฺญตํ ปเตฺต ''อาโรคฺยตฺถายา''ติอาทีสุ เยน เกนจิ อธิปฺปาเยน อธิปฺปายวตฺถุภูตํ ยํ กิญฺจิ สุกฺกํ โมจนสฺสาทเจตนาย เอว นิมิเตฺต อุปกฺกมฺม โมเจโนฺต สงฺฆาทิเสสํ อาปชฺชตีติ สพฺพถา อธิปฺปาโย ทฏฺฐโพฺพฯ

ปฐโมฯ

๒๐. กายสํสคฺคราควาติ กาเย สํสโคฺค, ตสฺมิํ ราโค, โส อสฺส อตฺถีติ วนฺตุ, กายสํสคฺคราคสมงฺคีติ อโตฺถฯ สมโณ อิตฺถิสญฺญีติ สมฺพโนฺธฯ **อุปกฺกมฺมา**ติ กาเยน วายมิตฺวาฯ **มนุสฺสิตฺถิํ สมฺผุสโนฺต**ติ อนฺตมโส โลเมนปิ ปรามสโนฺต ครุกํ ผุเสติ โยชนาฯ มนุสฺสภูตา อมตา อิตฺถี **มนุสฺสิตฺถี**ฯ ตตฺถ ''กายสํสคฺคราควา''ติ อิมินา มาตุเปมาทิํ , อิตฺถิยา คหิตโมกฺขาธิปฺปายญฺจ ปฏิกฺขิปติฯ อิตฺถิยา เวมติกสฺส, ปณฺฑกปุริสติรจฺฉานคตสญฺญิสฺส จ ถุลฺลจฺจยํฯ อิตฺถิยา ปน กาเยน กายปฺปฏิพทฺธามสเน, กายปฺปฏิพเทฺธน กายามสเน จ ยกฺขีเปตีปณฺฑกานํ กาเยน กายามสเน จ ปุริสติรจฺฉานคติตฺถีนํ กาเยน กายามสเนปิ ทุกฺกฏํ, ตถายกฺขีอาทีนํ กาเยน กายปฺปฏิพทฺธาทีสุ จฯ มติตฺถิยา ปน ถุลฺลจฺจยํฯ อิตฺถิยา ปน ผุสิยมาโน เสวนาธิปฺปาโยปิ สเจ กาเยน น วายมติ, อนาปตฺติฯ

ทุติโยฯ

๒๑. ตถาติ อิตฺถิสญฺญีฯ **สุณนฺติ**นฺติ วิญฺญุตฺติปเถ ฐตฺวา อตฺตโน วจนํ สุณนฺติญฺจฯ **วิญฺญุญฺจา**ติ ทุฏฺฐุลฺลาทุฏฺฐุลฺลสลฺลกฺขณสมตฺถญฺจ มนุสฺสิตฺถิํฯ **มคฺคํ วา**ติ วจฺจมคฺคปสฺสาวมคฺคานํ วเสน มคฺคํ วา เมถุนํ วา อารพฺภาติ สมฺพโนฺธฯ **ทุฏฺฐุลฺลวาจาราเคนา**ติ ทุฏฺฐา จ สา อสทฺธมฺมปฺปฏิสํยุตฺตตาย ถูลา จ ลามกชนสาธารณตายาติ ทุฏฺฐุลฺลาฯ สาว ปุน วาจา ทุฏฺฐุลฺลวาจาฯ ตสฺสํ อสฺสาทสมฺปยุโตฺต ราโคติ สมาโส, เตนฯ **โอภาสิตฺวา**ติ วณฺณาวณฺณยาจนาทิวเสน อสทฺธมฺมวจนํ วตฺวาฯ อสุณนฺติยา ปน ทูเตน วา ปเณฺณน วา อาโรจิเต อนาปตฺติฯ ตตฺถ ทฺวินฺนํ มคฺคานํ วเสน วณฺณาวเณฺณหิ, เมถุนยาจนาทีหิ วา ''สิขรณีสิ, สมฺภินฺนาสิ, อุภโตพฺยญฺชนกาสี''ติ อิเมสุ ตีสุ อญฺญตเรน อโกฺกสวจเนน วา โอภาสนฺตสฺส สงฺฆาทิเสโส, อธกฺขกอุพฺภชาณุมณฺฑลํ อาทิสฺส วณฺณาทิภณเน ถุลฺลจฺจยํ, ตถา ยกฺขีเปตีปณฺฑกานํ วจฺจมคฺคปสฺสาวมเคฺค อาทิสฺส วณฺณาทิภณเน เมถุนยาจนาทีสุปิฯ เตสํ ปน อธกฺขกาทิเก ทุกฺกฏํ, ตถา มนุสฺสิตฺถีนํ อุพฺภกฺขเก อโธชาณุมณฺฑเล กายปฺปฏิพเทฺธ จฯ

ตติโยฯ

๒๒. อตฺตกามุปฏฺฐานนฺติ เมถุนธมฺมสงฺขาเตน กาเมน อุปฏฺฐานํ กามุปฏฺฐานํฯ อตฺตโน อตฺถาย กามุปฏฺฐานํ อตฺตกามุปฏฺฐานํฯ อถ วา กามียตีติ กามํ, อตฺตโน กามํ อตฺตกามํ, สยํ เมถุนราควเสน ปตฺถิตนฺติ อโตฺถฯ อตฺตกามญฺจ ตํ อุปฏฺฐานญฺจาติ อตฺตกามุปฏฺฐานํฯ ตสฺส วโณฺณ คุโณ, ตํฯ **วตฺวา**ติ ''ยทิทํ กามุปฏฺฐานํ นาม, เอตทคฺคํ อุปฏฺฐานาน''นฺติ กามุปฏฺฐาเน วณฺณํ อนฺตมโส หตฺถมุทฺทายปิ อิตฺถีติ สญฺญี ปกาเสตฺวาติ อโตฺถฯ **วาจา**ติ วาจายยการโลปวเสนฯ **เมถุนยุเตฺตนา**ติ เมถุนยุตฺตาย, ลิงฺควิปลฺลาสวเสน ตาย ''อรหสิ ตฺวํ มยฺหํ เมถุนํ ธมฺมํ ทาตุ''นฺติอาทิกาย เมถุนธมฺมปฺปฏิสํยุตฺตาย วาจาย เมถุนยาจเน เมถุนราคิโนติ สมฺพโนฺธฯ เมถุเนราโค, โส อสฺส อตฺถีติ **เมถุนราคี,** ตสฺสฯ **ครุ โหตี**ติ ครุกาปตฺติ โหตีติ อ

โตฺถฯ **ม**-กาโร ปทสนฺธิกโรฯ เอตฺถ ปน ปณฺฑเก ปณฺฑกสญฺญิโน ถุลฺลจฺจยํ, ตสฺมึเยว อิตฺถิสญฺญิโน ทุกฺกฏํฯ

จตุโตฺถฯ

๒๓. อิตฺถิยา วา ปุริสสฺส วา สเนฺทสํ ปฏิคฺคเหตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **อิตฺถิยา วา**ติ ‘‘ทส อิตฺถิโย มาตุรกฺขิตา ปิตุรกฺขิตา’’ติอาทินา (ปารา. ๓๐๓) จ ‘‘ทส ภริยาโย ธนกฺกีตา ฉนฺทวาสินี’’ติอาทินา (ปารา. ๓๐๓) จ วุตฺตาย วีสติวิธาย อิตฺถิยา วา ปุริสสฺส วา ตํสมฺพนฺธวเสน เตสํ มาตาทีนํ วาฯ **สเนฺทส**นฺติ อิตฺถิยา วา ปุริเสน วา อุภินฺนํ มาตาทีหิ วา ‘‘เอหิ, ภเนฺต, อิตฺถนฺนามํ อิตฺถึ วา ปุริสํ วา เอวํ ภณาหี’’ติ วุตฺตํ ชายมฺปติภาวสนฺนิสฺสิตํ สเนฺทสวจนํฯ **ปฏิคฺคเหตฺวา**ติ ‘‘สาธู’’ติ กาเยน วา วาจาย วา สมฺปฏิจฺฉิตฺวาฯ **วีมํสิตฺวา**ติ ยตฺถ เปสิโต, เตสํ อธิปฺปายํ อุปปริกฺขิตฺวา วา อุปปริกฺขาเปตฺวา วาฯ **หรํ ปจฺจา**ติ อิตฺถึ วา ปุริโส วา ‘‘สาธู’’ติ สมฺปฏิจฺฉตุ วา, มา วา, เยหิ เปสิโต, เตสํ ปจฺจาหรโนฺต วา หราเปโนฺต วา, ชายมฺปติภาโว โหตุ วา, มา วา, อการณเมตํฯ อิมาย ติวงฺคสมฺปตฺติยา สงฺฆาทิเสโส จ, ทฺวีหิ อเงฺคหิ ปณฺฑเก จ องฺคตฺตเยนาปิ ถุลฺลจฺจยํ, เอเกน ทุกฺกฏํฯ เกจิ ปน ‘‘หรํ ปจฺฉา’’ติ วิปาฐํ ปริกเปฺปตฺวา ‘‘ปจฺฉา หร’’นฺติ โยเชนฺติ, ตํ น สุนฺทรํ **ปจฺจา**ติ อุปสคฺคตฺตาฯ ปทสฺส อุปริ อเตฺถ สเชฺชโนฺต ปกาเสโนฺต คจฺฉตีติ หิ **อุปสโคฺค** นาม, ตสฺมา ‘‘ปติ อา’’ติ อุปสคฺคานํ ‘‘หร’’นฺติมสฺส ปทสฺส อุปริ ภวิตพฺพนฺติฯ

ปญฺจโมฯ

๒๔. **สํยาจิตปริกฺขาร**นฺติ สํ อตฺตนา ยาจิโต วาสิอาทิโก ปริกฺขาโร ยสฺสา, ตํฯ **อเทสิตวตฺถุก**นฺติ อุตฺติทุติยกเมฺมน อเทสิตํ วตฺถุ กุฏิกรณปฺปเทโส ยสฺสาติ วิคฺคโห, ตํฯ **ปมาณาติกฺกนฺต**นฺติ อิทานิ มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส ติโสฺส วิทตฺถิโย สุคตวิทตฺถิ นาม, ตาย ‘‘ทีฆโส ทฺวาทส วิทตฺถิโย สุคตสฺส วิทตฺถิยา ติริยํ สตฺตนฺตรา’’ติ (ปารา. ๓๔๘) เอวํ วุตฺตปฺปมาณํ เอกโตภาเคนาปิ อติกฺกนฺตา ปมาณาติกฺกนฺตาติ ตํ ติริยํ จตุหตฺถสงฺขาตเหฏฺฐิมปฺปมาเณ สติ ทีฆโต วุตฺตปฺปมาณโต เกสคฺคมตฺตมฺปิ วเฑฺฒตุํ น วฏฺฏติฯ ตโต อูนเก, ทีฆโต จ วฑฺฒิเต อยํ กุฏิสงฺขํ น คจฺฉตีติฯ ‘‘มยฺหํ วาสาคารํ เอต’’นฺติ เอวํ อตฺตา อุเทฺทโส เอติสฺสาติ **อตฺตุเทฺทสาฯ กุฏิ**นฺติ อุลฺลิตฺตาทิกํ กุฏึ กตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ **อุลฺลิตฺตา** นาม อโนฺต อุทฺธํมุขํ ลิตฺตาฯ **อวลิตฺตา** นาม พหิ อโธมุขํ ลิตฺตาฯ อุภยถา **อุลฺลิตฺตาวลิตฺตาฯ กตฺวา**ติ อโนฺตภูตการิตตฺถวเสน การาเปตฺวา วาฯ

ตตฺถายํ วตฺถุเทสนกฺกโม – เตน กุฏิการเกน ภิกฺขุนา กุฏิวตฺถุํ โสเธตฺวา สงฺฆํ อุปสงฺกมิตฺวา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา วุฑฺฒานํ ภิกฺขูนํ ปาเท วนฺทิตฺวา อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลึ ปณาเมตฺวา **ปทภาชเน** (ปารา. ๓๔๙) วุตฺตนเยน สงฺฆํ ติกฺขตฺตุํ ยาจิตฺวา สเพฺพ วา สงฺฆปริยาปนฺนา, สเงฺฆน วา สมฺมตา เทฺว ตโย ภิกฺขู ตตฺถ เนตพฺพาฯ เตหิ จ กิปิลฺลิกาทีหิ โสฬสหิ อุปทฺทเวหิ วิรหิตตฺตา อนารมฺภํ อนุปทฺทวํ ทฺวีหิ จตูหิ วา พลิพเทฺทหิ ยุเตฺตน สกเฏน เอกจกฺกํ นิโพฺพทกปตนฏฺฐาเน เอกํ พหิ กตฺวา อาวิญฺฉิตุํ สกฺกุเณยฺยตาย ‘‘สปริกฺกมน’’นฺติ สลฺลเกฺขตฺวา สเจปิ สงฺฆปฺปโหนกา โหนฺติ, ตเตฺถว, โน เจ, สงฺฆมชฺฌํ คนฺตฺวา เตน ภิกฺขุนา ยาจิเตหิ **ปทภาชเน** (ปารา. ๕๐, ๕๑) วุตฺตาย ญตฺติทุติยกมฺมวาจาย วตฺถุ เทเสตพฺพนฺติฯ อเทสิตวตฺถุกํ ปมาณาติกฺกนฺตํ กุฏึ กริสฺสามีติ สพฺพปฺปโยเค ทุกฺกฏํ, อิทานิ ทฺวีหิ ปิเณฺฑหิ นิฏฺฐานํ คมิสฺสตีติ ปฐมปิณฺฑทาเน ถุลฺลจฺจยํ, ทุติยทาเนน เลเป สงฺฆฏิเต สเจ อเทสิตวตฺถุกา

เอว วา โหติ, ปมาณาติกฺกนฺตา เอว วา, เอโก สงฺฆาทิเสโส, สารมฺภอปริกฺกมนตาย เทฺว จ ทุกฺกฏานีติ สเจ อุภยวิปนฺนา, เทฺว จ สงฺฆาทิเสสา เทฺว จ ทุกฺกฏานีติ สพฺพํ เญยฺยํฯ

ฉฏฺฐํฯ

๒๕. **มหลฺลก**นฺติ สสฺสามิกภาเวน สํยาจิตกุฏิโต มหนฺตภาเวน, วตฺถุํ เทสาเปตฺวา ปมาณาติกฺกเมนาปิ กาตพฺพภาเวน จ มหนฺตตาย มหตฺตํ ลาติ อาททาตีติ มหลฺลโกฯ มหตฺตลก อิติ ฐิเต ตฺตสฺส โลโป ลสฺส จ ทฺวิตฺตํ, ตํฯ วสนํ อโตฺถ ปโยชนํ **วสนโตฺถ**, ตาย ฯ เอตฺถ ปน อเทสิตวตฺถุภาเว เอโก สงฺฆาทิเสโสฯ เสสํ อนนฺตรสทิสเมวฯ อิธ จ ตตฺถ จ เลณคุหาติณกุฏิปณฺณจฺฉทนเคเหสุ อญฺญตรํ กาเรนฺตสฺส จ กุฏิมฺปิ อญฺญสฺส วาสตฺถาย วาสาคารํ วา ฐเปตฺวา อุโปสถาคาราทีสุ อญฺญตรตฺถาย กโรนฺตสฺส จ อนาปตฺติฯ

สตฺตโมฯ

๒๖. อมูลเกน อนฺติเมน วตฺถุนาติ สมฺพโนฺธฯ **อมูลเกนา**ติ ทสฺสนสงฺขาตสฺส, สวนสงฺขาตสฺส, ทิฏฺฐสุตมุตวเสน ปวตฺตปริสงฺกาสงฺขาตสฺส จ มูลสฺส อภาเวน นตฺถิ มูลเมตสฺสาติ อมูลกํ, เตนฯ ตํ ปน โส อาปโนฺน วา โหตุ, โน วา, เอตํ อิธ อปฺปมาณํฯ ตตฺถ ภิกฺขุญฺจ มาตุคามญฺจ ตถารูเป ฐาเน ทิสฺวา ปริสงฺกติ, อยํ **ทิฏฺฐปริสงฺกา**ฯ อนฺธกาเร วา ปฏิจฺฉเนฺน วา ภิกฺขุสฺส จ มาตุคามสฺส จ วจนํ สุตฺวา อญฺญสฺส อตฺถิภาวํ อชานโนฺต ปริสงฺกติ, อยํ **สุตปริสงฺกา**ฯ ธุตฺตานํ อิตฺถีหิ สทฺธิํ ปจฺจนฺตวิหาเรสุ ปุปฺผคนฺธสุราทีหิ อนุภวิตฺวา คตฏฺฐานํ ทิสฺวา ‘‘เกน นุ โข อิทํ กต’’นฺติ วีมํสโนฺต ตตฺถ เกนจิ ภิกฺขุนา คนฺธาทีหิ ปูชา กตา โหติ, เภสชฺชตฺถาย อริฏฺฐํ วา ปีตํ, โส ตสฺส คนฺธํ ฆายิตฺวา ‘‘อยํ โส ภวิสฺสตี’’ติ ปริสงฺกติฯ อยํ **มุตปริสงฺกา** นามฯ **อนฺติเมน จา**ติ ตโต ปรํ วชฺชาภาเวน อเนฺต ภวตฺตา อนฺติเมเนวฯ **วตฺถุนา**ติ ภิกฺขุโน อนุรูเปสุ เอกูนวีสติยา ปาราชิเกสุ ธเมฺมสุ อญฺญตเรน ปาราชิเกน ธเมฺมนฯ **จ**-กาโร ปเนตฺถ อวธารเณ, เตน สงฺฆาทิเสสาทีํ นิวเตฺตติฯ อถ วา **จ**-กาโร อฏฺฐานปฺปยุโตฺตฯ

โจเทโนฺต วา โจทาเปโนฺตวาจาติ โยเชตโพฺพฯ **จาเวตุ**นฺติ พฺรหฺมจริยา จาวนตฺถายฯ เอเตน เอกํ จาวนาธิปฺปายํ คเหตฺวา อวเสเส อโกฺกสาธิปฺปายวุฏฺฐาปนาธิปฺปายาทิเก สตฺตาธิปฺปาเย ปฏิกฺขิปติฯ **สุณมาน**นฺติ อิทํ ‘‘โจเทโนฺต’’ติอาทีนํ กมฺมปทํ, อิมินา ปรมฺมุขา โจทนํ ปฏิกฺขิปติฯ ปรมฺมุขา ปน สตฺตหิ อาปตฺติกฺขเนฺธหิ วทนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ **โจเทโนฺต**ติ ‘‘วตฺถุสนฺทสฺสนา อาปตฺติสนฺทสฺสนา สํวาสปฺปฏิเกฺขโป สามีจิปฺปฏิเกฺขโป’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๓๘๕-๓๘๖) สเงฺขปโต วุตฺตานํ จตุนฺนํ โจทนานํ วเสน สยํ โจเทโนฺต วาฯ **โจทาเปโนฺต วา**ติ ปเรน เยน เกนจิ โจทาเปโนฺต วาฯ ตสฺมา โย ภิกฺขุสฺส สมีเป ฐตฺวา ‘‘ตฺวํ เมถุนํ ธมฺมํ เสวิ, อสฺสมโณสี’’ติอาทินา วตฺถุสนฺทสฺสนวเสน วา ‘‘ตฺวํ เมถุนธมฺมาปตฺติํ อาปโนฺนสี’’ติอาทินา อาปตฺติสนฺทสฺสนวเสน วา ‘‘อสฺสมโณสิ, นตฺถิ ตยา สทฺธิํ อุโปสโถ วา ปวารณา วา สงฺฆกมฺมํ วา, อสฺสมโณสี’’ติอาทินา สํวาสปฺปฏิเกฺขปวเสน วา อภิวาทนาทิสํวาเส ปฏิกฺขิเตฺต อสฺสมโณติ กสฺมาติ ปุฏฺฐสฺส ‘‘อสฺสมโณสี’’ติอาทิวจเนหิ สามีจิปฺปฏิเกฺขปวเสน วา อนฺตมโส หตฺถมุทฺทาย เอว วาปิ เอตมตฺถํ ทีปยโต ‘‘กโรตุ เม อายสฺมา โอกาสํ, อหํ ตํ วตฺตุกาโม’’ติ เอวํ โอกาเส อการิเต วาจาย สงฺฆาทิเสโส เจว ทุกฺกฏญฺจ, โอกาสํ กาเรตฺวา โจเทนฺตสฺส ปน สงฺฆาทิเสโสว ทฏฺฐโพฺพฯ

อฏฺฐโมฯ

๒๗. **อญฺญสฺสา**ติ ขตฺติยาทิชาติกสฺส ปรสฺสฯ **กิริย**นฺติ เมถุนวีติกฺกมสงฺขาตํ กิริยํฯ **เตนา**ติ อญฺญสฺส วีติกฺกมสงฺขาตสฺส เมถุนวีติกฺกมสนฺทสฺสเนน กรณภูเตนฯ **เลเสนา**ติ ยสฺส ชาติอาทโย ตโต อญฺญมฺปิ วตฺถุํ ลิสฺสติ อุทฺทิเฏฺฐ วิตฺถารํ สิลิสฺสติ โวหารมเตฺตเนวาติ ชาติ อาทโยว ''เลสา''ติ วุจฺจนฺติ, เตน ชาติเลสนามเลสาทินา เลเสนฯ **อญฺญ**นฺติ โย วีติกฺกมโนฺต ทิโฏฺฐ, ตโต อปรมฺปิ ภิกฺขุํ จาเวตุํ อนฺติเมน วตฺถุนา โจทยนฺติ สมฺพโนฺธฯ กถํ? โกจิ ขตฺติยชาติโย วีติกฺกมโนฺต ทิโฏฺฐ, ตโต อญฺญํ อตฺตโน เวริํ ขตฺติยชาติกํ ภิกฺขุํ ปสฺสิตฺวา ตํ ขตฺติยํ ชาติเลสํ คเหตฺวา ''ขตฺติโย มยา ทิโฏฺฐ วีติกฺกมโนฺต, ตฺวํ ขตฺติโย ปาราชิกํ ธมฺมํ อาปโนฺนสี''ติ โจเทติ โจทาเปติ วาฯ เอวํ นามเลสาทโยปิ เวทิตพฺพาฯ เสสา วินิจฺฉยกถา อฎฺฐเม วุตฺตสทิสาเยวฯ

นวโมฯ

๒๘. เอตฺตาวตา ''ครุกา นวา''ติ อุทฺทิเฏฺฐ วิตฺถารโต ทเสฺสตฺวา อิทานิ เตสุ อาปเนฺนสุ ปฎิปชฺชิตพฺพาการํ ทเสฺสตุํ **''ฉาเทติ ชานมาปนฺน''**นฺติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ โย ภิกฺขุ อตฺตนา **อาปนฺนํ** สงฺฆาทิเสสาปตฺติํ อาปตฺติวเสน วา วตฺถุวเสน วา **ชานํ** ชานโนฺต **ยาวตา** ยตฺตกานิ อหานิ **ฉาเทติ** ปฎิจฺฉาเทติ, **ตาวตา** ตตฺตกานิ อหานิ ตสฺส ปริวาโส โหตีติ เอวํ ปทสนฺธิวเสน อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ ตตฺถ ปฎิจฺฉนฺนปริวาโส สุทฺธนฺตปริวาโส สโมธานปริวาโสติ ติวิโธ ปริวาโสฯ เตสํ ปน อติสเงฺขปนเยน มุขมตฺตมฺปิ ทสฺสิเต วิตฺถารวินิจฺฉยปเวโสปายสมฺภโว สิยาติ มุขมตฺตํ ทสฺสยิสฺสามฯ

ตตฺถ **ปฎิจฺฉนฺนปริวาโส** นาม ยถาปฎิจฺฉนฺนาย อาปตฺติยา ทาตโพฺพ, ตสฺมา ปฎิจฺฉนฺนทิวเส จ อาปตฺติโย จ สลฺลเกฺขตฺวา สเจ เอกาหปฺปฎิจฺฉนฺนา โหติ, ''อหํ, ภเนฺต, สมฺพหุลา อาปตฺติโย อาปชฺชิํ เอกาหปฺปฎิจฺฉนฺนาโย''ติอาทินา **ขนฺธเก** (จูฬว. ๙๘-๙๙) อาคตนเยน ยาจาเปตฺวา ''สุณาตุ เม ภเนฺต สโงฺฆ, อยํ อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ สมฺพหุลา อาปตฺติโย อาปชฺชิ เอกาหปฺปฎิจฺฉนฺนาโย''ติอาทินา **ขนฺธเก** อาคตนเยเนว กมฺมวาจํ วตฺวา ปริวาโส ทาตโพฺพฯ เอกํ อาปชฺชิตฺวา ''สมฺพหุลา''ติ วินยกมฺมํ กโรนฺตสฺสาปิ วุฎฺฐาตีติ ''สมฺพหุลา''ติ วุตฺตํฯ นานาวตฺถุกาสุปิ เอเสว นโยฯ อถ ทฺวีหาทิปฺปฎิจฺฉนฺนา โหนฺติ, ปกฺขอติเรกปกฺขมาสอติเรกมาสสํวจฺฉรอติเรกสํวจฺฉรปฺปฎิจฺฉนฺนา วา, ''ทฺวีหปฺปฎิจฺฉนฺนาโย วา''ติอาทินา วตฺวา โย โย อาปโนฺน โหติ, ตสฺส ตสฺส นามญฺจ คเหตฺวา โยชนา กาตพฺพาฯ

กมฺมวาจาปริโยสาเน จ สเจ อปฺปภิกฺขุโก อาวาโส โหติ, สกฺกา รตฺติเจฺฉทํ อนาปชฺชเนฺตน วสิตุํ, ตเตฺถว ''ปริวาสํ สมาทิยามิ, วตฺตํ สมาทิยามี'ติ วตฺตํ สมาทาย ตเตฺถว สงฺฆสฺส ''อหํ, ภเนฺต, สมฺพหุลา สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชิํ เอกาหปฺปฎิจฺฉนฺนาโย''ติอาทินา อาโรเจตฺวา ปุน อาคตาคตานํ ภิกฺขูนํ อาโรเจเนฺตน ปกตเตฺตน ภิกฺขุนา สทฺธิํ เอกจฺฉเนฺน สหวาโส, เตน จ วินาวาโส, อาคนฺตุกาทีนํ อุปจารคตานํ อนาโรจนาติ เอเตสุ เอเกนาปิ รตฺติเจฺฉทญฺจ วตฺตเภทญฺจ อกตฺวา ปริวตฺถพฺพํฯ

สเจ น สกฺกา โหติ ปริวาสํ โสเธตุํ, นิกฺขิตฺตวเตฺตน วสิตุกาโม โหติ, ตเตฺถว สงฺฆมเชฺฌ วา เอกสฺส ปุคฺคลสฺส วา สนฺติเก ''ปริวาสํ นิกฺขิปามิ, วตฺตํ นิกฺขิปามี''ติ ปริวาโส นิกฺขิปิตโพฺพฯ นิกฺขิตฺตกาลโต ปฎฺฐาย ปกตตฺตฎฺฐาเน ติฎฺฐติฯ อถาเนน ปจฺจูสสมเย เอเกน ภิกฺขุนา สทฺธิํ ปริกฺขิตฺตสฺส วิหารสฺส ปริเกฺขปโต, อปริกฺขิตฺตสฺส ปริเกฺขปารหฎฺฐานโต เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมิตฺวา มหามคฺคโต โอกฺกมฺม ปฎิจฺฉนฺนฎฺฐาเน นิสีทิตฺวา อโนฺตอรุเณเยว วตฺตํ สมาทิยิตฺวา อาโรเจตพฺพํฯ สเจ พหิ ฐิตานมฺปิ สทฺทํ สุณาติ, ปสฺสติ วา, ทูรํ คนฺตฺวาปิ อาโรเจต

พฺพํ, อนาโรเจเนฺต รตฺติเจฺฉโท เจว วตฺตเภททุกฺกฏญฺจฯ สเจ อชานนฺตเสฺสว อุปจารสีมํ ปวิสิตฺวา คจฺฉนฺติ, รตฺติเจฺฉโทว โหติ, น วตฺตเภโทฯ อรุเณ อุฏฺฐิเต ตสฺส สนฺติเก วตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา วิหารํ คนฺตพฺพํฯ เอวํ ยาว รตฺติโย ปูเรนฺติ, ตาว ปริวตฺถพฺพํฯ อยํ ตาว **ปฏิจฺฉนฺนปริวาโส**ฯ

สุทฺธนฺต ทุวิโธ จูฬสุทฺธนฺต มหาสุทฺธนฺตติฯ ตตฺถ โย ''อุปสมฺปทโต ปฏฺฐาย ยตฺตกํ นาม กาลํ อหํ สุโทฺธ''ติ ชานาติ, ตตฺตกํ อปเนตฺวา ตโต อวเสเส รตฺติปริเจฺฉเท เอกโต กตฺวา ทาตพฺพปริวาโส **จูฬสุทฺธนฺต**ฯ โย ปน สพฺพโส รตฺติปริยนฺตํ น ชานาติ นสฺสรติ, ตตฺถ จ เวมติโก, ตสฺส ทาตโพฺพ **มหาสุทฺธนฺต**ฯ อาปตฺติปริยนฺตํ ชานาตุ วา, มา วา, อการณเมตํฯ

สโมธานปริวาโส นาม ติวิโธ โอธานสโมธาโน อคฺฆสโมธาโน มิสฺสกสโมธาโนติฯ ตตฺถ โย นิฏฺฐิตปริวาโสปิ วา นิฏฺฐิตมานโตฺตปิ วา อนิกฺขิตฺตวโตฺต อญฺญํ อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา ปุริมาปตฺติยา สมา วา อูนตรา วา รตฺติโย ปฏิจฺฉาเทติ, ตสฺส มูลาย ปฏิกสฺสเนน เต ปริวุตฺถทิวเส จ มานตฺตจิณฺณทิวเส จ โอธุนิตฺวา มเกฺขตฺวา ปุริมาย อาปตฺติยา มูลทิวสปริเจฺฉเท ปจฺฉา อาปนฺนํ อาปตฺตึ สโมทหิตฺวา ปุน อาทิโต ปฏฺฐาย ทาตพฺพปริวาโส **โอธานสโมธาโน** นามฯ สเจ กสฺสจิ เอกาปตฺติ เอกาหปฺปฏิจฺฉนฺนา, ทฺวีหปฺปฏิจฺฉนฺนา, เอวํ ยาว ทสาหปฺปฏิจฺฉนฺนา, ตาสํ อเคฺฆน สโมธาย ตาสํ ทสาหปฺปฏิจฺฉนฺนวเสน อวเสสานํ เอกาหปฺปฏิจฺฉนฺนาทีนมฺปิ ทาตพฺพปริวาโส **อคฺฆสโมธาโน** นามฯ โย ปน นานาวตฺถุกา อาปตฺติโย เอกโต กตฺวา ทาตพฺพปริวาโส **มิสฺสกสโมธาโน** นามฯ ทานวิธิ ปน สพฺพตฺถ **ขนฺธเก** (จูฬว. ๑๓๔ อาทโย) อาคตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ

เอวํ ปริวุตฺถปริวาโส ภิกฺขุ **มานตฺตํ** ภิกฺขูนํ มานนภาวํ **ฉ รตฺติโย** อขณฺฑํ กตฺวา **จเรยฺย** กเรยฺย, สมฺปาเทยฺยาติ วุตฺตํ โหติฯ ตตฺถ สเงฺฆน คเณน ปุคฺคเลน กตํ เตน ภิกฺขุนา สงฺฆมเชฺฌ วตฺตํ สมาทาเปตฺวา ''อหํ, ภเนฺต, สมฺพหุลา อาปตฺติโย อาปชฺชิ''นฺติอาทินา **ขนฺธเก** วุตฺตนเยน ยาจาเปตฺวา ตเตฺถว วุตฺตนเยน มานตฺตทานาทโยปิ เวทิตพฺพาฯ อิมินาปิ วตฺตํ นิกฺขิปิตุกาเมน เจ วตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา จตูหิ ปญฺจหิ สทฺธึ ปริวาเส วุตฺตปฺปการํ ปเทสํ คนฺตฺวา ปุริมนเยเนว เหฏฺฐา วุตฺตํ สหวาสาทึ อนฺตมโส จตูหิ อูนตฺตา อูเน คเณ จรณโทสญฺจ วเชฺชตฺวา ปฏิปชฺชิตพฺพํฯ อปฺปฏิจฺฉนฺนาปตฺติกสฺส ปน ปริวาสํ อทตฺวา มานตฺตเมว ทาตพฺพํฯ เอวํ จิณฺณํ กตํ ปรินิฏฺฐาปิตํ มานตฺตํ เยน , **ตํ** ภิกฺขุํฯ วีสติ สโงฺฆ คโณ อสฺสาติ **วีสตีคโณ** ทีฆํ กตฺวา, โส **สโงฺฆ อเพฺภยฺย** สมฺปฏิเจฺฉยฺย, อพฺภานกมฺมวเสน โอสาเรยฺยาติ วุตฺตํ โหติ, อเวฺหยฺยาติ วา อโตฺถฯ เอตฺถาปิ สมาทานอาโรจนยาจนานิ, กมฺมวาจา จ **ขนฺธเก** วุตฺตนเยน เวทิตพฺพาฯ

๒๙. เอวํ เตสุ ปฏิปชฺชิตพฺพาการํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ฉาทนสฺส องฺคานิ ทเสฺสตุํ **''อาปตฺตี''**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ น อุกฺขิโตฺต **อนุกฺขิโตฺต,** นตฺถิ อนฺตราโย อสฺสาติ **อนนฺตราโย**ฯ สกเตฺถ ตฺตปจฺจยวเสน วา, ปหุโน ภาโว ปหุตฺตํ, ตํ อสฺสตฺถีติ สทฺธาทิวเสน วา ปหุโตฺตฯ อนุกฺขิโตฺต จ อนนฺตราโย จ ปหุโตฺต จาติ ทฺวโนฺท, เตสํ ภาโว อนุกฺขิตฺตาทิคุโณ อนุกฺขิตฺต…เป…. ปหุตฺตตาฯ อาปตฺติ จ อนุกฺขิตฺต…เป…. ปหุตฺตตา จ **อาปตฺติ…เป…. ปหุตฺตตาโย**ฯ ม-กาโร ปทสนฺธิโชฯ ตถา เตน ปกาเรน อาปตฺติอาทีสุ จตูสุ อาปตฺตาทิปกาเรน สญฺญี ตถสญฺญี รสฺสวเสนฯ ตสฺส ภาโว **ตถสญฺญิตา,** ยถาวุตฺตอาปตฺตาทิสญฺญิตาติ วุตฺตํ โหติฯ **จ**-กาโร วุตฺตสมุจฺจยโตฺถฯ กมนํ ปตฺถนํ กาโม, ฉาเทตุํ กาโม **ฉาเทตุกาโม**ฯ อิติ ยถาวุตฺตา

นว, **อถ ฉาทนา** จาติ เอวํ ทส จ ตานิ องฺคานิ จาติ, เตหิฯ **อรุณุคฺคมมฺหิ** อรุณสงฺขาตสฺส ปฐมพาลสูริยรํสิโน อุคฺคมเน สติ **ฉนฺนา** โหติ, อาปตฺตีติ เสโสฯ

ตตฺถายมธิปฺปาโย – โย ภิกฺขุ ราชโจรอคฺคิอุทกมนุสฺสอมนุสฺสวาฬสรีสปชีวิตพฺรหฺมจริยนฺตรายานํ ทสนฺนเมกสฺสาปิ นตฺถิตาย อนนฺตรายิโก สมาโน อนนฺตรายิกสญฺญี หุตฺวา ภิกฺขุโน สนฺติกํ คนฺตุํเญฺจว อาโรเจตุญฺจ สกฺกุเณยฺยตาย ปหุ สมาโน ปหุสญฺญี หุตฺวา ติวิธอุเกฺขปนียกมฺมากรเณน อนุกฺขิโตฺต สมาโน อนุกฺขิตฺตสญฺญี หุตฺวา ครุกาปตฺตีติ สญฺญี ครุกํเยว อาปตฺตึ ฉาเทตุกาโม หุตฺวา ฉาเทติ, ตสฺสายํ อาปตฺติ จ ฉนฺนา โหตีติฯ สเจ ปเนตฺถ อนาปตฺติสญฺญี วา โหติ อญฺญาปตฺติกฺขนฺธสญฺญี วา เวมติโก วา, อจฺฉนฺนา โหนฺติฯ อาโรเจเนฺตน ปน ‘‘มม เอกาปตฺตึ อาปนฺนภาวํ ชานาหี’’ติอาทินา นเยน อาโรเจตพฺพํฯ สเจ ปน วตฺถุสภาคาปตฺติกสฺส อาโรเจติ, ตาว ตปฺปจฺจยา ทุกฺกฏํ อาปชฺชติฯ

สงฺฆาทิเสสนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. จีวรนิเทฺทสวณฺณนา

๓๐. ‘‘โขมญฺจ โกเสยฺยญฺจา’’ติอาทินา นปุํสกวิคฺคเหน ทฺวเนฺท กเต **โขม…เป…. ภงฺคานิ**ฯ ตตฺถ **โขม**นฺติ คจฺฉชาติฯ อุปจารโต ปน โขเมน โขมสุเตฺตน วายิตนฺติ ตทฺธิเตน อุปจาเรน วา โขมํ โขมปฏจีวรํ, ตถา อวเสสานิฯ **สาณํ** สาณวากสุเตฺตหิ วายิตํ จีวรํฯ **ภงฺคํ** โขมสุตฺตาทีนิ สพฺพานิ เอกจฺจานิ วา โวมิเสฺสตฺวา วายิตจีวรํฯ วากมยเมว วาติ เกจิฯ **กมฺพล**นฺติ มนุสฺสโลมํ วาฬโลมญฺจ ฐเปตฺวา เสสโลเมหิ วายิตํฯ **เอตานี**ติ โขมาทีนิ ยถาวุตฺตานิฯ สห อนุโลเมหีติ **สานุโลมานิ**ฯ ชาติโต กปฺปิยานิ **ฉ** จีวรานิ ภวนฺติฯ

๓๑. อิทานิ **‘‘ทุกูล’’**นฺติอาทินา เตสํ อนุโลมานิ ทเสฺสติฯ ตตฺถ **ทุกูล**นฺติ ทุกูลสงฺขาเตน เกนจิ วากวิเสเสน วายิตํ จีวรํฯ **เจวา**ติ สมุจฺจเย, โส อุปริ อากฑฺฒิตโพฺพฯ **ปฏฺฏุณฺณ**นฺติ ปฏฺฏุเณฺณสุ ชาตํ ปฏฺฏุณฺณํฯ เทสวาจิโน พหุวจนนฺตาติ พหุวจเนน วิคฺคโหฯ ตถา โสมารา จ จีนา จ, เตสุ ชาตํ **โสมารจีนชํ**ฯ อิมานิ ตีณิ ปาณเกหิ กตสุตฺตมยานิฯ เอหิภิกฺขูนํ ปุญฺญิทฺธิยา ชาตํ **อิทฺธิชํ,** ตํ ปน โขมาทีนํ อญฺญตรํฯ **เทวทินฺน**นฺติ เทเวหิ ทินฺนํ กปฺปรุเกฺขนิพฺพตฺตํ จีวรํฯ ตเทตํ ทุกูลาทิ ตสฺส ตสฺส ยถาวุตฺตสฺส โขมาทิโน อนุโลมิกํ โหติฯ ตตฺถ โลมานิ อนุคตํ อนุโลมํ, ยถา เสสโลมานิ อนุคตํ โลมํ ตทนุกูลตฺตา ‘‘อนุโลม’’นฺติ วุจฺจติ, ตถา ตํชาติยกํ เยสํ เกสญฺจิ อนุกูลํ สพฺพมฺปิ รุฬฺหีวเสน ‘‘อนุโลม’’นฺติ วุจฺจติฯ ตเมว **อนุโลมิกํ,** อนุกูลนฺติ อโตฺถฯ กถํ? ทุกูลํ สาณสฺส อนุโลมํ, ปฏฺฏุณฺณาทีนิ ตีณิ โกเสยฺยสฺส อนุโลมานิ, อิทฺธิชํ เทวทินฺนญฺจ โขมาทีนมนุโลมนฺติฯ

๓๒-๓. เอวํ สานุโลมานิ จีวรานิ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อธิฏฺฐานาทิกํ ทเสฺสตุํ **‘‘ติจีวร’’**นฺติ อาทิมาหฯ ตตฺถ อวุเตฺตปิ อวสฺสํ วตฺตพฺพตาย สพฺพตฺถ จ-สโทฺท อชฺฌาหริตโพฺพ, ติจีวรญฺจ…เป…. กณฺฑุจฺฉาทิญฺจ อธิเฏฺฐยฺย น วิกเปฺปยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ ติณฺณํ จีวรานํ สมาหาโร **ติจีวรํ**ฯ ปริกฺขารญฺจ ตํ โจฬญฺจาติ **ปริกฺขารโจฬํ**ฯ วสฺสสฺส โยคฺคา วสฺสิกา, สาว สาฏิกา **วสฺสิกสาฏิกา**ฯ ปุญฺฉติ อเนนาติ ปุญฺฉนํ, มุขสฺส ปุญฺฉนํ มุขปุญฺฉนํฯ นิสีทนฺติ เอตฺถาติ นิสีทนํ, มุขปุญฺฉนญฺจ นิสีทนญฺจ **มุขปุญฺฉนนิสีทนํ** ฯ สยนสฺสาขาทึ ปฏิจฺจ อตฺถรียตีติ ปจฺจตฺถรณํ, ตเทว **ปจฺจตฺถรณกํ**ฯ กณฺฑุํ ฉาเทตีติ **กณฺฑุจฺฉาทิฯ อธิฏฺฐเหติ** ‘‘อิมํ สงฺฆาฏึ อธิฏฺฐามี’’ติอาทินา นวนฺนํ นามํ คเหตฺวา อธิเฏฺฐยฺยฯ **น วิกเปฺปยฺยา**ติ ตสฺส ตสฺส นามํ คเหตฺวา น วิกเปฺปยฺย, ตสฺส ตสฺส ปน นามํ อคฺคเหตฺวา ‘‘อิมํ จีวรํ ตุยฺหํ วิกเปฺปมี’’ติ วิกเปฺปยฺ

ยาติ อธิปฺปาโยฯ **เอตฺถา**ติ อิเมสุ นวสุ จีวเรสุฯ **ติจีวร**นฺติ ติจีวรนาเมน อธิฏฺฐิตํฯ ตถา หิ อธิฏฺฐานโต ปุพฺเพ วิสุํ ติจีวรํ นาม นตฺถิ สงฺฆาฏิอาทิปฺปโหนกสฺส ปจฺจตฺถรณาทิวเสนาปิ อธิฏฺฐาตุํ อนุญฺญาตตฺตาฯ ตํ **วินา เอกาหํ** เอกทิวสมฺปิฯ **น วเสยฺยา**ติ อลทฺธสมฺมุติโก ภิกฺขุ อวิปฺปวาสสีมโต อญฺญตฺถ วาสํ น กเรยฺยาติ อโตฺถฯ เอวํ สติ ติจีวรญฺจ นิสฺสชฺชิตพฺพํ โหติ, ปาจิตฺติยญฺจ อาปตฺตึ อาปชฺชตีติ ทีเปติฯ นิสีทนํ วินา จาตุมาสํ น วเสยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ จตุนฺนํ มาสานํ สมาหาโร จตุมาสํ, ตเมว **จาตุมาสํ**ฯ ตํ อจฺจนฺตสํโยควเสนฯ

๓๔. อิทานิ **"อิม"**นฺติอาทินา "อธิเฏฺฐยฺยา"ติ วุตฺตมธิฏฺฐานํ ทเสฺสติฯ สงฺฆาฏึ "อิมํ สงฺฆาฏึ อธิฏฺฐามี"ติ อธิฏฺฐเหติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ **อธิฏฺฐเห**ติ หตฺถปาเส ฐิตํ เอวํ อธิเฏฺฐยฺยฯ **อหตฺถปาส**นฺติ หตฺถสฺส ปาโส สมีโป หตฺถปาโส, อฑฺฒเตยฺยหตฺถพฺภนฺตโรฯ ทฺวาทสหตฺถพฺภนฺตโรติปิ วทนฺติฯ นตฺถิ หตฺถปาโส เอติสฺสาติ อหตฺถปาสา, ตํ **เอตนฺติ** อธิฏฺฐเหติ สมฺพโนฺธฯ กึ วุตฺตํ โหติ? อโนฺตคเพฺภ วา อุปริปาสาเท วา ตทเหว คนฺตฺวา นิวตฺตนโยเคฺค ปเทเส วา ฐิตํ จีวรํ สลฺลเกฺขตฺวา "เอตํ สงฺฆาฏึ อธิฏฺฐามี"ติ อธิเฏฺฐยฺยาติ วุตฺตํ โหติฯ ตโต ทูเร ฐิตมฺปิ อธิฏฺฐาตพฺพนฺติปิ วทนฺติฯ **เสเสสุปี**ติ อุตฺตราสงฺคาทิกณฺฑุปฺปฏิจฺฉาทิปริยเนฺตสุปิ อวเสสจีวเรสุฯ **อยํ นโย**ติ อยเมว นโยฯ ยถา สงฺฆาฏิยา, เอวํ "อิมํ อุตฺตราสงฺคํ อธิฏฺฐามี"ติอาทิ วุตฺตนโยวาติ วุตฺตํ โหติฯ อธิฏฺฐหเนฺตน ปน หเตฺถน คเหตฺวา กายวิการํ กโรเนฺตน "อิมํ สงฺฆาฏึ อธิฏฺฐามี"ติ จิเตฺตน อาโภคํ กตฺวา กาเยน วา อธิฏฺฐาตพฺพํ, วจีเภทมตฺตํ กตฺวา วาจาย วาฯ ปริกฺขารโจฬํ นาม ปาเฏกฺกํ นิธานมุขนฺติ ติจีวรํ ปริกฺขารโจฬมฺปิ อธิฏฺฐาตุํ วฏฺฏตีติฯ

๓๕. อิทานิ เอวํ อธิฏฺฐหโต อญฺญํ ลทฺธา อธิฏฺฐาตุกาเมน ปจฺจุทฺธริตฺวา อธิฏฺฐาตพฺพนฺติ ทเสฺสตุํ **"อธิฏฺฐหโนฺต"**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ สงฺฆาฏิ ปภุติ อาทิ ยสฺส ตํ **สงฺฆาฏิปฺปภุติ**ฯ เอตํ "อธิฏฺฐหโนฺต"ติ เอตฺถาปิ "อธิเฏฺฐยฺยา"ติ เอตฺถาปิ กมฺมปทํ, "ปุพฺพจีวร"นฺติ เอตฺถ ปน วิเสสนํ หุตฺวา ติฏฺฐติฯ **ปจฺจุทฺธริตฺวา**ติ ปริจฺจชิตฺวาฯ ปริกฺขารโจฬนาเมน อธิฏฺฐหิตฺวา ฐปิตวเตฺถหิ สงฺฆาฏิอาทีนิ กโรติ, นิฏฺฐิเต รชเน จ กปฺเป จ อิมํ ปริกฺขารโจฬํ ปจฺจุทฺธริตฺวา ปุน อธิฏฺฐาตพฺพานิฯ **ปตฺตาธิฏฺฐหเน**ติ ปตฺตสฺส อธิฏฺฐาเนฯ **ตถา**ติ จ ยถา จีวเร, ตถา ปเตฺตปิ อธิฏฺฐานาทิกํ สพฺพนฺติ อโตฺถฯ เอตฺถ ปน "อิมํ ปตฺตํ, เอตํ ปตฺต"นฺติ วา วิเสโสฯ

๓๖. อิทานิ ปจฺจุทฺธารวิธึ ทเสฺสตุํ **"เอต"**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ **อิมํ ว** อิติ วา-สโทฺท รสฺสํ กตฺวา นิทฺทิโฏฺฐ, โส อิติ-สทฺทโต ปรํ โยเชตโพฺพ, ตสฺมา "เอตํ สงฺฆาฏึ ปจฺจุทฺธรามี"ติ วา "อิมํ สงฺฆาฏึ ปจฺจุทฺธรามี"ติ วา สํเสติ สมฺพโนฺธ เวทิตโพฺพฯ **สํเส**ติ วเทยฺยฯ **เอว**นฺติ ยถา นาเมน สงฺฆาฏิ ปจฺจุทฺธริตพฺพา, ตถา อุตฺตราสงฺคาทีนีติ อโตฺถฯ **วิทู**ติ ปจฺจุทฺธเรติมสฺส กตฺตุปทํ, ปญฺญวาติ อโตฺถฯ สพฺพตฺถาปิ ทูราสนฺนตาที วุตฺตนเยน เวทิตพฺพาฯ

๓๗-๘. อิทานิ สงฺฆาฏิอาทีนํ ฉนฺนํ ปมาณปริเจฺฉทํ ทเสฺสติ **"สงฺฆาฏี"**ติอาทินาฯ ปจฺฉิโม อโนฺต **ปจฺฉิมโนฺต,** เตน, ปจฺฉิมโกฏิยาติ อโตฺถฯ **ทีฆโส**ติ ทีฆโตฯ มุฏฺฐิยา สหิตํ ปญฺจกํ ยสฺสา สา มุฏฺฐิปญฺจกา, ลิงฺควิปลฺลาสวเสน ปน **มุฏฺฐิปญฺจโก**ฯ มุฏฺฐิ-สเทฺทเนตฺถ อุปจารวเสน กตมุฏฺฐิโก หโตฺถว วุโตฺตฯ สุคตสฺส จีวรโต อูนาติ สมาโสฯ **อปี**ติ วุตฺตสมุจฺจเย, เตน ยถาวุตฺตปจฺฉิมปฺปมาณา จ อยญฺจ อุตฺตมปฺปมาณาติ อโตฺถฯ "ปจฺฉิมเนฺตนา"ติ อิทํ **มุฏฺฐิตฺติกญฺจ ติริย**นฺติ เอตฺถาปิ อนุวเตฺตตฺวา อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ **จ**-สโทฺท "อุตฺตมเนฺตน สุคตจีวรูนาปิ วฏฺฏตี"ติ อิทํ สมุจฺจิโนติฯ ตตฺถ อิทานิ มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส ติโสฺส วิทตฺถิโย เอกา สุคตวิทตฺถิ, ตาย วิทตฺถิยา นว วิทตฺถิโย ทีฆโต สุคตจีวรปฺปมาณํ, ติริยํ ฉ วิทตฺถิโย, ตํ

ปน วฑฺฒกิหเตฺถน ทีฆโต เตรส หตฺถา เอกา จ วิทตฺถิ, ติริยโต นว หตฺถา โหนฺติฯ ตํวเสน อุภยตฺถ อูนตา วิญฺญาตพฺพาฯ

อุตฺตราสงฺคปิ ตตฺตโกวาติ ทเสฺสตุํ **“ตถา เอกํสิกสฺสปี”**ติ อาหฯ เอโก อํโส เอกํโส, ตตฺถ กาตพฺพนฺติ ตทฺธิเต **เอกํสิกํ**ฯ ‘‘อนฺตรวาสโก’’จฺจาทินา นิวาสนํ ทเสฺสติฯ ตตฺถ อนฺตรํ มชฺฌปเทโส, อนฺตเร มเชฺฌ กฎิปฺปเทเส วาโส วตฺถํ อนฺตรวาโส, โสเยว **อนฺตรวาสโกฯ จาปี**ติ สมุทาโย, เอโก วา สมุจฺจโยฯ อฑฺฒเมน ตติโย ภาโค **อฑฺฒเตยฺยฯ** เอตฺถ ทฺวินฺนํ หตฺถโกฎฺฐาสานํ สมฺปุณฺณานํ ตติยโกฎฺฐาสสํสิชฺฌเน กรณภูตา อฑฺฒ-สทฺทนิทฺทิฎฺฐา ยา วิทตฺถิ , สาว ตติโยติ นิทฺทิโฎฺฐติ อุปฑฺฒหตฺถสงฺขาโต ตติโย ภาโค อฑฺฒเตยฺยฯ โส จ นานนฺตเรน ทฺวิหตฺถตติยตา ลพฺภตีติ เทฺว หตฺถา, เอกา จ วิทตฺถิ อฑฺฒเตยฺยฯ ตํสนฺนิโยเคน ปเนตฺถ อนฺตรวาสโกว อฑฺฒเตยฺยติ เวทิตโพฺพฯ เทฺว หตฺถา ยสฺสาติ พาหิรตฺถสมาโสฯ ปารุปเนนาปิ สกฺกา นาภึ ปฎิจฺฉาเทตุนฺติ **“ทฺวิหโตฺถ”**ติ วุตฺตํฯ **วา**-สโทฺท อฑฺฒเตยฺยํ วิกเปฺปติฯ ติริยสฺส อโนฺตติ ฉฎฺฐีตปฺปุริโส, ติริยเมว อโนฺตติ วา กมฺมธารโย ‘‘คามโนฺต’’ติอาทีสุ วิยฯ

๓๙. **“นิสีทนสฺสา”**ติอาทินา นิสีทนจีวรํ ทเสฺสติฯ เอตฺถ **นิสีทนํ** นาม สเม ภูมิภาเค เอฬกโลมานิ อุปรูปริ สนฺถริตฺวา กญฺชิกาทีหิ สิญฺจิตฺวา กโต ทฺวีสุ ฐาเนสุ ผาลิตตฺตา ตีหิ ทสาหิ ยุโตฺต ปริกฺขารวิเสโสฯ **วิทตฺถี เทฺว**ติ เทฺว วิทตฺถีฯ **วิสาลโต** ปุถุลโตฯ

๔๐. **“กณฺฑุปฺปฎิจฺฉาที”**ติอาทินา กณฺฑุปฺปฎิจฺฉาทึ ทเสฺสติฯ ตตฺถ **กณฺฑู**ติ หิ น อตฺถโต นานํ, ตคฺคหเณน ปเนตฺถ ปิฬกสฺสาวถุลฺลกจฺฉาพาธํ คยฺหติฯ กณฺฑุํ ยถาวุตฺตํ ปิฬกาทึ ปฎิจฺฉาเทตีติ กณฺฑุปฺปฎิจฺฉาทิฯ ปฎิจฺฉทนํ วา ปฎิจฺฉาโท, ยถาวุตฺตกณฺฑุยา ปฎิจฺฉาโท กณฺฑุปฺปฎิจฺฉาโท, โส อสฺส อตฺถีติ กณฺฑุปฺปฎิจฺฉาที, ตสฺสฯ **ติริย**นฺติ ติริยโตฯ

๔๑. **“วสฺสิกา”**ติอาทินา วสฺสิกสาฎิกํ ทเสฺสติ, ตํ สุวิเญฺญยฺยํฯ

๔๒. เอวํ ปมาณวนฺตานํ ปมาณํ ทเสฺสตฺวา วุตฺตปฺปมาณาติกฺกเม โทสํ, เกสญฺจิ ปมาณาภาวคณนาภาวญฺจ ทเสฺสตุํ **“เอตฺถา”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **เอตฺถา**ติ วุตฺตปฺปมาณวเนฺตสุ จีวเรสุฯ **ตทุตฺตริ** ตโต วุตฺตปฺปมาณโต อุตฺตริ นิปาเตน อุตฺตริ-สเทฺทน ตปฺปุริโสฯ **กโรนฺตสฺส** สมฺปาเทนฺตสฺสฯ **เฉทนปาจิตฺตี**ติ เฉทเนน สหิตา ปาจิตฺติ, อติเรกํ ฉินฺทิตฺวา ปาจิตฺติยํ เทเสตพฺพนฺติ วุตฺตํ โหติฯ วุตฺตปฺปมาณโต ปน อติเรกญฺจ อูนกญฺจ ‘‘ปริกฺขารโจฬ’’นฺติ อธิฎฺฐาตพฺพํฯ เยน มุขํ ปุญฺฉนฺติ, ตํ มุขสมฺพนฺธีติ มุขสฺส โจฬนฺติ สมาเส ทฺวโนฺทฯ อากงฺขิตํ อิจฺฉิตํ ปมาณนฺติ กมฺมธารโยฯ ตเมเตสมตฺถีติ **อากงฺขิตปฺปมาณิกา**ฯ เอตฺถ จ ติจีวราทีสุ อวุเตฺตปิ คณนวิภาเค ปจฺจตฺถรณมุขปุญฺฉนปริกฺขารโจเฬ ฐเปตฺวา อาทิโต ปฎฺฐาย ฉกฺกเมเกกเมว วฎฺฎติฯ มุขปุญฺฉนโจฬานิ ปจฺจตฺถรณานิ จ พหูนิปีติ วิญฺญาตพฺพํฯ

๔๓. **คณนา**ติ เอตฺถ นปุํสกสฺส อิตฺถิวจเนน โยคาภาวา ‘‘น ทีปิตา’’ติ ลิงฺคํ วิปริณาเมตฺวา สมฺพนฺธิตพฺพํ, อฎฺฐกถายํ น ปกาสิตาติ อโตฺถฯ ติณฺณํ ปเนเตสํ อุกฺกฎฺฐปริเจฺฉทวเสเนว วุตฺตํ, วิกปฺปนูปคปจฺฉิเมน ปจฺฉิมปฺปมาณํ อตฺถิเยวฯ อิทานิ ยสฺมา ตตฺถ ตํ สพฺพํ น ทีปิตํ, ตสฺมา วิกปฺปนูปคถวิกาทิ สพฺพํ เอกํ ‘‘ปริกฺขารโจฬ’’นฺติ, พหูนิ เอกโต กตฺวา ‘‘ปริกฺขารโจฬานี’’ติปิ วตฺวา อธิฎฺฐาตพฺพนฺติ ทเสฺสนฺโต **“ตถา”**ติอาทิมาหฯ อิมินา ปริกฺขารโจฬํ นาม ปาเฎกฺกํ นิธานมุขนฺติ ทเสฺสติฯ **ถวิกาทิ** ถวิกา อาทิ ยสฺส ปริสฺสาวนาทิโนติ สมาโสฯ วิกปฺปสฺส อุปคํ **วิกปฺปิยํ,** ตญฺจ อุปริ วกฺขติฯ

๔๔. อิทานิ ติณฺณํ จีวรานํ ปฏิภาคํ ทเสฺสตุํ **“อหตา”**ติอาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถ อหเตน นเวน อโธเตน กปฺปํ สทิสํ อหตกปฺปํ, เอกวารโธตํฯ อหตญฺจ อหตกปฺปญฺจ **อหตาหตกปฺปานิ,** วตฺถานิ, เตสํฯ เทฺว คุณา ปฏลานิ ยสฺส สาติ ทุคุณาฯ ‘‘คุโณ ปฏลราสีสู’’ติ หิ อภิธานปฺปทีปิกาฯ **ทุคุณา** ทุปฏฺฏา, อุตฺตรสฺมิํ เทหภาเค อาสญฺชียตีติ **อุกฺกราสโงฺค**ฯ เอกจฺจํ เอกปฏฺฏํ อสฺส อตฺถีติ **เอกจฺจี,** เอกปโฏฺฏติ อโตฺถฯ นิปาโต วา เอกจฺจีติฯ **ตถา**ติ สมุจฺจเย, อนฺตรวาสโก จาติ วุตฺตํ โหติฯ อุปมายํ วา, ยถา อุตฺตราสโงฺค เอกจฺจิโย, เอวํ อนฺตรวาสโกติ อโตฺถฯ

๔๕. ‘‘อุตู’’ติ อเนกอุตุ คหิตาติ อุตุโต ทีฆกาลโต อุทฺธฏา **อุตุทฺธฏา,** เตสํ ปิโลติกานนฺติ อโตฺถฯ **เสสา**ติ อุตฺตราสงฺคอนฺตรวาสกาฯ ปํสุ วิย กุจฺฉิตํ อุลติ ปวตฺตตีติ **ปํสุกูลํ,** รถิกาสุสานสงฺการกูฏาทีนํ ยตฺถ กตฺถจิ ฐิตํ โจฬขณฺฑํ, ตสฺมิํฯ ยา ยา รุจีติ อพฺยยีภาเว **ยถารุจิ,** ยาวทตฺถํ สตปฏฺฏมฺปิ วฏฺฏตีติ อธิปฺปาโยฯ

๔๖. อิทานิ ตีสุ ฉินฺทิตฺวา กาตุํ อปฺปโหเนฺตสุ กาตพฺพวิธิํ ทเสฺสตุํ **“ตีสู”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ ติจีวรสมุทายโต เอกเทสภูตานํ ทฺวินฺนเมกสฺส จ สงฺขาคุเณน นิทฺธาริยมานตฺตา **ตีสู**ติ นิทฺธารเณ ภุมฺมํฯ เอกวจนสฺส พหุวเตฺถน โยคาภาวโต ทฺวิจีวรสงฺขาตพหุวตฺถวเสน วจนํ วิปริณาเมตฺวา ยานิ ปโหนฺติ, ตานิ เทฺว วาปิ ฉินฺทิตพฺพานิ, ยํ ปโหติ, ตํ เอกํ วา ฉินฺทิตพฺพนฺติ โยเชตพฺพํฯ **ปโหนฺตี**ติ ปจฺฉิมจีวรปฺปมาณฉินฺนกานิ ปโหนฺติฯ **อปี**ติ สมฺภาวเน, ตีสุ กา กถาติ อโตฺถฯ **อนฺวาธิ**นฺติ อาคนฺตุกปตฺตํฯ อนุ ปจฺฉา อาธียตีติ อนฺวาธิ, ยํ จีวรโสฺสปริ สงฺฆาฏิอากาเรน อาโรเปตพฺพํฯ **อนาทิณฺณ**นฺติ อนาโรปิตํ อนฺวาธิกํฯ **น ธาเรยฺยา**ติ อิมินา ยทิ ธาเรยฺย, ทุกฺกฏนฺติ ทีเปติฯ

๔๗-๘. อิทานิ ‘‘ติจีวรํ น วเสยฺย วิเนกาห’’นฺติ วุตฺตานํ ติณฺณํ อวิปฺปวาสลกฺขณํ ทเสฺสตุํ **“คาเม”**ติอาทินา **อุโทสิตสิกฺขาปเท** (ปารา. ๔๗๑ อาทโย) วุตฺตปริหารมาหฯ ตตฺถ คาเม วา…เป…. วิหาเร วา ติจีวรํ นิกฺขิปิตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ ‘‘ปโฐ ทโฑฺฒ’’ติอาทีสุ วิย อวยเวปิ สมุทายโวหารวเสน ตีสุ เอกมฺปิ **“ติจีวร”**นฺติ วุตฺตํฯ **ภิกฺขุสมฺมุติยญฺญตฺรา**ติ สเงฺฆน คิลานสฺส ภิกฺขุโน ทียมานํ จีวเรน วิปฺปวาสสมฺมุติํ วินาฯ **วิปฺปวตฺถุ**นฺติ เอกูปจารนานูปจารคามาทิโต พหิ, อถ วา นิเวสนาทีนํ, ตตฺถ จ คโพฺภวรกานํ จีวรสฺส วา หตฺถปาสํ อติกฺกมฺม จีวเรน วิปฺปยุโตฺต หุตฺวา วสิตุํฯ เอตฺถ จ คามาทีนํ เอกูปจารนานูปจารตา เอกกุลนานากุลสนฺตกสฺส คามาทิโน ปริเกฺขปสฺส, ปริเกฺขโปกาสสฺส จ วเสน สตฺถอโพฺภกาสานํ สตฺตพฺภนฺตรวเสน จ เวทิตพฺพาฯ ตตฺถ เอโก อพฺภนฺตโร อฏฺฐวีสติหโตฺถ โหติฯ เอตฺถ จ นิเวสนาทีนิ คามโต พหิ สนฺนิวิฏฺฐานีติ ทฏฺฐพฺพํ วิสุํ คามสฺส คหิตตฺตา, ตถา อุโทสิตาทีหิ อญฺญํ นิเวสนํฯ

ตตฺถ **อุโทสิโต** นาม ยานาทีนํ ภณฺฑานํ สาลาฯ **ปาสาโท** ทีฆปาสาโทฯ **หมฺมิยํ** มุณฺฑจฺฉทนปาสาโทฯ นาวา จ อโฏฺฏ จ มาโฬ จ อาราโม จ **นาวา…เป…. อารามํ,** ตสฺมิํฯ **อโฏฺฏ** นาม ปฏิราชาทีนํ ปฏิพาหนตฺถํ อิฏฺฐกาหิ กโต พหลภิตฺติโก จตุปญฺจภูมิโก ปติสฺสยวิเสโสฯ **มาโฬ** เอกกูฏสงฺคหิโต จตุรสฺสปาสาโทฯ **อาราโม** ปุปฺผาราโม วา ผลาราโม วาฯ สโตฺถ จ เขตฺตญฺจ ขลญฺจาติ ทฺวโนฺทฯ **สโตฺถ** นาม ชงฺฆสโตฺถ วา สกฏสโตฺถ วาฯ **ขลํ** วุจฺจติ ธญฺญกรณํฯ **ทุโม** นาม ทุมมูลํ ฉายาย ผุโฏฺฐกาโส อุปจารวเสนฯ **อโพฺภกาโส** ปน อคามเก อรเญฺญว อธิเปฺปโตฯ

๔๙. อิทานิ ‘‘เอตํ…เป…. สงฺฆาฏิ’’นฺติอาทินา นวนฺนเมว ปจฺจุทฺธาโร วุตฺโต, น ปน เตสํ กาลปริเจฺฉโทติ ตํ ทเสฺสตุํ **‘‘โรคา’’**ติอาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถ เทวทตฺโต ทตฺโตติ นาเมกเทเสนาปิ นามโวหารโต วสฺสิกสาฏิกาว ‘‘สาฏิกา’’ติ ปกรณวเสน คมฺมมานตฺตตฺตา วุตฺตาฯ กณฺฑุปฺปฏิจฺฉาทิกา จ **โรควสฺสานปริยนฺตา**ฯ โรคา จ วสฺสานา จ มาสา โรควสฺสานา, เต ตทติกฺกเมน ปจฺจุทฺธริตพฺพตาย ปริยนฺตา ยาสนฺติ วิคฺคโหฯ

กึ วุตฺตํ โหติ? วสฺสิกสาฏิกา วสฺสานมาสาติกฺกเม กตฺติกปุณฺณมาย เอว ปจฺจุทฺธริตพฺพาฯ ตถา กณฺฑุปฺปฏิจฺฉาทิกา อาพาเธสุ วูปสเนฺตสูติ วุตฺตํ โหติฯ ‘‘ปจฺจุทฺธริตฺวา วิกเปฺปตพฺพา’’ติ หิ **อฏฺฐกถายํ** (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๙) วุตฺตํฯ เอตฺถ ปน เกจิ อาจริยา ‘‘ปจฺจุทฺธริตฺวาติ วสฺสิกสาฏิกภาวโต อปเนตฺวา’’ติ วทึสุ, ตํ น ยุชฺชติฯ ปจฺจุทฺธารวินยกมฺมวิสเยเยว ปจฺจุทฺธาร-สทฺทสฺส ทิฏฺฐตฺตา, ‘‘จาตุมาสํ อธิฏฺฐาตุํ ตโต ปรํ วิกเปฺปตุ’’นฺติ (มหาว. ๓๕๘) **ปาฬิ**วจนโต จฯ ‘‘จาตุมาสํ อธิฏฺฐาตุ’’นฺติ จ จตุนฺนํ มาสานํ อธิฏฺฐาเนน สห อจฺจนฺตสํโยโค ทสฺสิโตติ น เตน อธิฏฺฐานเภโท วิญฺญายติฯ เตเนว **กุรุนฺทฏฺฐกถายมฺปิ** ‘‘วสฺสานํ จาตุมาสํ อธิฏฺฐาตุํ, ตโต ปรํ วิกเปฺปตุ’’นฺติ (มหาว. ๓๕๘) วจนโต กตฺติกปุณฺณมาย เอว ปจฺจุทฺธริตฺวา เหมเนฺต วิกเปฺปตพฺพาติ วุตฺตํฯ ตสฺมา ‘‘วสฺสิกสาฏิกา วสฺสานมาสาติกฺกเมนาปิ กณฺฑุปฺปฏิจฺฉาทิ อาพาธวูปสเมนาปิ อธิฏฺฐานํ วิชหตี’’ติ (กงฺกา. อฏฺฐ. กถินสิกฺขาปทวณฺณนา) วุตฺตํฯ **มาติกาฏฺฐกถาย**มฺปิ ปจฺจุทฺธารวเสนาปิ อธิฏฺฐานํ วิชหตีติ เอวมโตฺถ คเหตโพฺพฯ เอวญฺหิ สติ สพฺพฏฺฐกถาโย สเมนฺติ, ยุตฺติ จ อวิรุทฺธา โหนฺตีติฯ **ตโต ปร**นฺติ ปจฺจุทฺธารโต อุปริฯ **วิกเปฺปยฺยา**ติ กณฺฑุปฺปฏิจฺฉาทึ ปจฺจุทฺธริตฺวา วิกเปฺปยฺยฯ วสฺสิกสาฏิกํ กตฺติกปุณฺณมายํ ปจฺจุทฺธริตฺวา เหมนฺตสฺส ปฐมทิวเส วิกเปฺปยฺย, เอวํ อสติ ทุกฺกฏนฺติ อธิปฺปาโยฯ **เสสา**ติ อปเร สตฺต จีวรานิ เสสาฯ นตฺถิ ปริยนฺตํ วุตฺตสทิโส กาลปริเจฺฉโท เอเตสนฺติ **อปริยนฺติกา**ฯ

๕๐. อิทานิ ปจฺจตฺถรณาทิกํ จีวรจตุกฺกํ สทสาทิกํ วฏฺฏติ, นาปรนฺติ ทเสฺสตุํ **‘‘ปจฺจตฺถรณา’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ ปริกฺขาโร จ มุขปุญฺฉนญฺจาติ ทฺวโนฺทฯ ปริกฺขารมุขปุญฺฉนเมว โจฬกนฺติ กมฺมธารโยฯ ทฺวนฺทสมาสเนฺต สุยฺยมานตฺตา ปน โจฬก-สโทฺท ปริกฺขาร-สทฺทโต จ ปรํ ทฏฺฐโพฺพ ‘‘ปริกฺขารโจฬก’’นฺติฯ ตํ ปน สามญฺญโชตนาย วิเสเสปิ อวฏฺฐานโต ฐเปตฺวา ปญฺจ จีวรานิ ปริกฺขารโจฬนาเมนาธิฏฺฐิตานิ อวเสสํ ทฏฺฐพฺพํฯ ปจฺจตฺถรณญฺจ ปริกฺขารมุขปุญฺฉนโจฬกญฺจ **ปจฺจตฺถรณ…เป…. โจฬก**ญฺจ **นิสีทน**ญฺจาติ เอตํ จีวรจตุกฺกํ สทสมฺปิ อรตฺตมฺปิ อนาทิณฺณกปฺปมฺปิ ลพฺภนฺติ สมฺพโนฺธฯ **สทส**นฺติ สห ยาหิ กาหิจิ ทสาหีติ สทสํฯ สทสเก ลพฺภมาเน อทสมฺปิ ลพฺภเตวาติ สทสมฺปิ อทสมฺปิ ปุปฺผทสมฺปีติ เอตฺถ อโตฺถฯ **ปิ**-สโทฺท วุตฺตาวุตฺตสมฺปิณฺฑนโตฺถฯ **อรตฺต**นฺติ นีลปีตาทิรชเนน อรญฺชิตมฺปิฯ **ปิ**-สเทฺทน รญฺชิตนีลปีตาทิกมฺปิ อนาทิณฺณกปฺปมฺปีติฯ อาทิโณฺณ กโปฺป ยสฺส นตฺถีติ ตํ **อนาทิณฺณกปฺปมฺปิ**ฯ ปิ-สเทฺทน อาทิณฺณกปฺปมฺปิฯ

นนุ จ ‘‘น ภิกฺขเว สพฺพนีลกานิ จีวรานิ ธาเรตพฺพานี’’ติอาทินา (มหาว. ๓๗๒) สพฺพนีลกสพฺพปีตกสพฺพโลหิตกจีวรานิ สามเญฺญน ปฏิกฺขิตฺตานีติ กถมิทํ จีวรจตุกฺกํ สทสาทิกํ วฏฺฏติ, กถญฺจ อนาทิณฺณกปฺปมฺปิ วฏฺฏตีติ? วุจฺจเต – ‘‘เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร ภิกฺขุ กุสจีรํ นิวาเสตฺวา’’ติอาทินา **อุปฺปนฺนวตฺถูสุ** (มหาว. ๓๗๑) ‘‘น ภิกฺขเว กุสจีรํ…เป…. ติตฺถิยทฺธโช ธาเรตโพฺพฯ โย ธาเรยฺย, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสา’’ติอาทินา (มหาว. ๓๗๑) อุปฺปนฺนวตฺถุวเสเนว นิวาสนปารุปนสงฺขาตธารณสฺส ปฏิกฺขิตฺตตฺตา จ ตเตฺถว **อฏฺฐกถาย**ญฺจ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๗๒) ‘‘สพฺพนีลกาทีนิ รชนํ โธวิตฺวา ปุน รชิตฺวา ธาเรตพฺพานิ, น สกฺกา เจ

โหนฺติ โธวิตุํ, ปจฺจตฺถรณานิ วา กาตพฺพานิ, ทุปฏฺฏจีวรสฺส วา มชฺฌ ทาตพฺพานิ, อจฺฉินฺนท สทีฆทสานิ ทสา ฉินฺทิตฺวา ธาเรตพฺพานิ, กณฺจุกํ ลภิตฺวา ผาเลตฺวา รชิตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏ ติ, เวฐเนปิ เอเสว นโย''ติ นิวาสนปารุปนวเสเนว ธารณปริโภคานํ วุตฺตตฺตา จ **ทุพฺพณฺณ กรณสิกฺขาปเท** (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๖๘) ''ยํ นิวาเสตุํ วา ปารุปิตุํ วา สกฺกา โหติ, ตเทว จีวรนฺติ เวทิตพฺพ''นฺติ ปญฺจนฺนํเยว กปฺปพินฺทุโน อนุญฺญาตตฺตา จ ติจีวรกณฺฑุปฺปฏิจฺฉาทิวสฺสิก สาฏิกสงฺขาตานิ ปญฺจ จีวรานิ กายปริหาริยาเนว อทสานิ อสพฺพนีลกาทีนิ กปฺปิยรชนรชิตา นิ อาทินฺนกปฺปานิเยว โหนฺติ, น นิยเมน นิวตฺติตานิ ปรานิ จตฺตารีติ จีวรจตุกฺกเมว สทสา ทิกํ อนาทินฺนกปฺปมฺปิ วฏฺฏตีติฯ

๕๑. เสสจีวรปญฺจกํ อทสํเยว รชิตํเยว อาทินฺนกปฺปํว กปฺปตีติ โยชนาฯ **รชิต**นฺติ กปฺ ปิยรชเนน รชิตํฯ นิสีทนสฺส ยถาวุตฺตนเยน สพฺพตฺถ อทสตฺถํ นิเสเธตุํ **''สทสํว นิสีทน''**นฺติ วุตฺตํฯ สติ หิ สมฺภเว พฺยภิจาเร จ วิเสสนํ สาตฺถกํ โหติฯ

๕๒. อิทานิ อนธิฏฺฐิเต อนิสฺสชฺเฐ จ กา ปวตฺตีติ ตํ ทเสฺสตุํ **''อนธิฏฺฐิต''**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ **อนธิฏฺฐิต**นฺติ ติจีวราทิวเสน อนธิฏฺฐิตํฯ **อนิสฺสฏฺฐ**นฺติ ยสฺส กสฺสจิ ทานลกฺขเณน อทินฺ นํฯ **วิกปฺปตฺวา ปริภุญฺชเย**ติ วกฺขมานนเยน เอกพหุภาวํ, สนฺนิหิตาสนฺนิหิตภาวญฺจ สลฺล กฺเขตฺวา วิกปฺเปตฺวา ปจฺจุทฺธริตฺวา ปริภุญฺเชยฺยฯ วกฺขมานนเยน ปน วิญฺญายตีติ ''ปจฺจุทฺ ธริตฺวา''ติ น วุตฺตํฯ

อิทานิ ''วิกปฺปตฺวา''ติ วุตฺตํ กีทิสํ ตํ เหฏฺฐิมเนฺตน วิกปฺปิยนฺติ อาห **''หตฺถา''**ติอาทิฯ ตตฺถ หโตฺถ ทีเฆน ยสฺส ตํ **หตฺถทีฆํฯ ตโต**ติ ตสฺมา หตฺถโตฯ อุปโฑฺฒ หตฺถสฺส ทุติโย ภาโค วิทตฺถิสงฺขาโต วิตฺถาเรน ยสฺส ตํ **อุปฑฺฒวิตฺถารํ**ฯ

๕๓. อิทานิ ยถาวุตฺตวิธานํ เตจีวริกเสฺสว วเสน, อปโร ปน อญฺญถา ปฏิปชฺชตีติ ตํ ท เสฺสตุํ **''ติจีวรสฺสา''**ติอาทิมาห ฯ ตตฺถ นาเมนาธิฏฺฐิตานิ ตีณิ จีวรานิ เอตสฺสาติ **ติจีวโร**ฯ ตสฺส วินยเตจีวริกสฺสาติ อโตฺถ, น ปริกฺขารโจฬนาเมน อธิฏฺฐิตจีวรสฺสฯ วินยเตจีวริกสฺส ปน อุโทสิตสิกฺขาปเท วุตฺตปริหาโร นตฺถิฯ **ปริกฺขารโจฬิโย**ติ ปริกฺขารโจฬมสฺส อตฺถีติ ณิเกน ย-กาโรฯ **สพฺพ**นฺติ สกลํ นววิธมฺปิ จีวรํฯ **ตถา วตฺวา**ติ เอกพหุภาวํ, สนฺนิหิตาสนฺนิหิตภาว ญฺจ ญตฺวา ''อิมํ ปริกฺขารโจฬํ อธิฏฺฐามี''ติอาทินา วตฺวาฯ **อธิฏฺฐตี**ติ อธิฏฺฐาติฯ

๕๔. อธิฏฺฐิตจีวรํ ปน ปริภุญฺชโต กถํ อธิฏฺฐานํ วิชหตีติ ตํ ทเสฺสโนฺต **''อเจฺฉทา''**ติอา ทิมาหฯ ตตฺถ อเจฺฉโท จ วิสฺสชฺชนญฺจ คาโห จ วิพฺภโม จาติ ทฺวโนฺทฯ **อเจฺฉโท** นาม โจรา ทีหิ อจฺฉินฺทิตฺวา คหณํฯ **วิสฺสชฺชนํ** ปเรสํ ทานํฯ **คาโห** วิสฺสาเสน คหณํฯ **วิพฺภโม** สิกฺขํ อปฺปจฺจกฺขาย คิหิภาวูปคมนํฯ ตทาปิ ตสฺส อญฺญสฺส ทาเน วิย จีวรสฺส นิราลยภาเวน ปน ปริ จฺจาโคติฯ **ภีกายํ** ปน ภาทิโส ภิกฺขุเยวาติ อธิฏฺฐานํ น วิชหตีติ อตฺถํ วิกปฺปตฺวา ภิกฺขุนิยา คิหิภาวูปคมนํ วุตฺตํ, ตํ น คเหตพฺพํ, การณํ ปเนตฺถ อมฺหากํ ครูหิเยว **สารตฺถทีปนิยํ** (สาร ตฺถ. ฏี. ๒.๔๖๙) ''ภิกฺขุนิยา 'หีนายาวตฺตเนนา'ติ วิเสเสตฺวา อวุตฺตตฺตา ภิกฺขุนิยา หิ คิหิภาวู ปคมเน อธิฏฺฐานวิชหนํ วิสุํ วตฺตพฺพํ นตฺถิ ตสฺสา วิพฺภมเนเนว อสฺสมณีภาวโต''ติ วุตฺตํฯ นนุ จ ภิกฺขุโน อปฺปจฺจกฺขาตสิกฺขสฺส คิหิภาวูปคมเนน อธิฏฺฐานวิชหเนน นิราลยภาโว การณภา เวน วุโตฺต, เอวํ สติ ปริวตฺตลิงฺคสฺส นตฺถิ นิราลยภาโวติ กถมสฺส อธิฏฺฐานํ วิชหตีติ? สจฺจ เมตํ, ตถาปิ พุทฺธมตญฺญูหิ อฏฺฐกถาจริเยหิ **อฏฺฐกถายํ** (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๖๙) ''ยํ ปนสฺส ภิกฺขุภาเว อธิฏฺฐิตํ ติจีวรญฺจ ปโตฺต จ, ตํ อธิฏฺฐานํ วิชหติ, ปุน อธิฏฺฐาตพฺพ''นฺติ วุตฺตตฺตา น เตฺถตฺถ โทโสติฯ

มารณลิงฺคสิกฺขาติ อุตฺตรปทโลเปน อุปจาเรน วา ลิงฺคปริวตฺตนํ สิกฺขาปจฺจกฺขานญฺจ ‘‘ลิงฺคสิกฺขา’’ติ จ วุตฺตํฯ อิติ เอเต อฏฺฐ สเพฺพสุ นวสุ จีวเรสุ อธิฏฺฐานสฺส วิโยโค วิปฺปวาโส, ตสฺส การณา โหนฺตีติ ปาฐเสโสฯ ติจีวรสฺส ปน น เกวลํ อิเมเยว อฏฺฐ, วินิวิทฺธฉิทฺทญฺจ อธิฏฺฐานวิโยคการณนฺติ ลิงฺควจนญฺจ ปริวเตฺตตฺวา โยเชตพฺพํฯ ตตฺถ อพฺภนฺตเร เอกสฺสปิ ตนฺตุโน อภาเวน วินิวิทฺธํ วินิวิชฺฌิตฺวา คตฉิทฺทํกนิฏฺฐงฺคุลินขปิฏฺฐิปฺปมาณํ **วินิวิทฺธฉิทฺทํ**ฯ ตตฺถ สงฺฆาฏิยา จ อุตฺตราสงฺคสฺส จ ทีฆนฺตโต วิทตฺถิปฺปมาณสฺส, ติริยนฺตโต อฏฺฐงฺคุลปฺปมาณสฺส, อนฺตรวาสกสฺส ปน ทีฆนฺตโต วิทตฺถิปฺปมาณเสฺสว ติริยนฺตโต จตุรงฺคุลปฺปมาณสฺส ปเทสสฺส โอรโต ฉิทฺทํ อธิฏฺฐานํ ภินฺทติ, สูจิกมฺมํ กตฺวา ปุน อธิฏฺฐาตพฺพํฯ สูจิกมฺมํ กโรเนฺตน จ ฉินฺทิตฺวา ทุพฺพลฏฺฐานาปนยเนน ฉิทฺทํ อทเสฺสตฺวา กาตพฺพํฯ

๕๕. อิทานิ อกปฺปิยานิ ทเสฺสตุํ **‘‘กุสา’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ กุสา จ วากา จ ผลกานิ จ, เตสํ จีรานิ **กุส…เป…. จีรานิ**ฯ ตตฺถ กุเสน คเนฺถตฺวา กตํ กุสจีรํฯ ตถา วาเกน คเนฺถตฺวา กตํ วากจีรํ, ตาปสานํ วกฺกลํฯ ผลกสณฺฐานานิ ผลกานิ สิพฺพิตฺวา กตํ ผลกจีรํฯ **เกสวาลชนฺ**ติ เกเสหิ จ วาเลหิ จ ชาตํ วายิตํ กมฺพลนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อุลูกปกฺขาชินกฺขิเป**ติ อุลูกานํ โกสิยสกุณานํ ปกฺขํ ปเกฺขน กตํ นิวาสนญฺจ อชินกฺขิปํ สโลมํ สขุรํ อชินมิคานํ จมฺมญฺจ ธารยโต ถุลฺลจฺจยนฺติ สมฺพโนฺธฯ

๕๖. **กทเลรกกฺกทุเสฺสสู**ติ กทลิโย จ เอรโก จ อโกฺก จ, เตสํ ทุสฺสานิ วตฺถานิ, เตสุ เจว มกจิวาเกหิ กเต **โปตฺถเก จาปิ** ทุกฺกฏํฯ นิมิตฺตเตฺถ เจตํ ภุมฺมํฯ กทลิทุสฺสาทิสเทฺทน ตํ ธารณมธิเปฺปตํ, ตสฺมา ตํธารณนิมิตฺตํ ทุกฺกฏํ โหตีติ อโตฺถฯ เอวํ สพฺพตฺถฯ ‘‘นีลโก จา’’ติ อาทินา ทฺวโนฺทฯ สพฺพา นีลก…เป…. กณฺหกาติ กมฺมธารโยฯ นีลาทิวณฺณโยเคน วตฺถํ นีลาทิฯ **นีลกํ** อุมาปุปฺผวณฺณํฯ **มเญฺชฏฺฐํ** มเญฺชฏฺฐิกวณฺณํฯ **ปีตํ** กณิการปุปฺผวณฺณํฯ **โลหิตํ** ชยสุมนปุปฺผวณฺณํฯ **กณฺหกํ** อทฺทาริฏฺฐกวณฺณํฯ สพฺพ-สโทฺท ปเนตฺถ ปเจฺจกํ โยเชตโพฺพฯ

๕๗. **มหา…เป…. รเตฺต**ติ มหารโงฺค จ มหานามรโงฺค จ, เตหิ รเตฺตฯ เอตฺถาปิ ปุน สุยฺยมานํ สพฺพสทฺทมนุวตฺติยํ, ‘‘สพฺพมหารงฺครเตฺต’’ติอาทินา อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ อิมินา จ อสพฺพนีลกาทิ กปฺปิยรชนรชิตํ ปริภุญฺชนฺตสฺส นตฺถิ โทโสติ ทีเปติฯ ตตฺถ มหารโงฺค สตปทิปิฏฺฐิวโณฺณฯ มหานามรโงฺค สมฺภินฺนวโณฺณ, โส ปน ปณฺฑุปลาสวโณฺณ โหติ, ปทุมวโณฺณติปิ วทนฺติฯ **ติรีฏเก**ติ ตํ นามก รุกฺขตเจฯ **อจฺฉินฺนทีฆทสเก**ติ สพฺพโส อจฺฉินฺนตฺตา อจฺฉินฺนา จ มเชฺฌ ฉินฺนตฺตา ทีฆา จ สา ทสา จ วตฺถโกฏิ ยสฺสาติ อญฺญปทตฺถสมาโสฯ **ผลปุปฺผทเส**ติ อญฺญมญฺญํ สํสิพฺพิตฺวา กตา ผลสทิสา ทสา ‘‘ผลา’’ติ วุจฺจนฺติ, เกตกาทิปุปฺผสทิสานิ ‘‘ปุปฺผานี’’ติ จ, ผลา จ ปุปฺผา จ ทสา ยสฺส, ผลสทิเส ทเส, ปุปฺผสทิเส ทเส จาติ อโตฺถฯ **เวฐเน**ติ สีสเวฐเนฯ **ตถา**ติ อิมินา สพฺพนีลกาทีสุ ทุกฺกฏํ อติทิสติฯ **สพฺพนฺ**ติ กุสจีราทิกํ สกลํฯ อจฺฉินฺนํ จีวรํ ยสฺส โส ลภตีติ สมฺพโนฺธฯ

จีวรนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. รชนนิเทฺทสวณฺณนา

๕๘. มูลญฺจ ขโนฺธ จ ตโจ จ ปตฺตญฺจ ผลญฺจ ปุปฺผญฺจ, เตสํ ปเภโทติ ฉฏฺฐีตปฺปุริโสฯ อถ วา ปเภท-สทฺทสฺส กมฺมสาธนเตฺต ตานิเยว ปเภโทติ กมฺมธารโย, ตโตฯ รชนฺติ เอเตหีติ

รชนานิ, มูลาทีนิฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ฉ รชนานิ มูลรชน’’นฺติอาทินา (มหาว. ๓๔๔) ภควตา อนุญฺญาตตฺตา วุตฺตํ **‘‘รชนา ฉปฺปการานิ, อนุญฺญาตานิ สตฺถุนา’’**ติฯ

๕๙. **มูเล**ติ มูลรชเน หลิทฺทึ วิวชฺชิย สพฺพํ ลพฺภนฺติ สมฺพนฺโธฯ เอวํ สพฺพตฺถฯ มเญฺชฏฺฐิ จ ตุงฺคหารโก จาติ ทฺวินฺนํฯ อลฺลิ-สเทฺทน นีลิ-สเทฺทน จ เตสํ คจฺฉชาตีนํ ปตฺตานิ คหิตานิ อุปจาเรน, ตถา โลทฺท-สเทฺทน กณฺฑุล-สเทฺทน จ ตโจ, กุสุมฺภ-สเทฺทน กึสุก-สเทฺทน จ ปุปฺผานิฯ เตเนว จ ตานิ นปุํสกานิฯ **ตุงฺคหารโก** นาม เอโก กณฺฏกรุกฺโข, ตสฺส หริตาลวณฺณํ ขนฺธรชนํ โหติฯ อลฺลิปเตฺตน เอกวารํ คิหิปริภุตฺตํ รชิตุํ วฏฺฏติฯ ผลรชเน สพฺพมฺปิ วฏฺฏติฯ

รชนนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. ปตฺตนิเทฺทสวณฺณนา

๖๐. **อโยปโตฺต** นาม อยสา กาฬโลเหน นิพฺพโตฺต ปโตฺตฯ **ชาติยา** อุกฺกฏฺฐาทีนํ สามญฺญวเสนฯ **ปมาณโต**ติ ปริเจฺฉทโตฯ ตโย ปตฺตาติ ปาฐเสโสฯ

๖๑. ‘‘มคเธสู’’ติ วตฺตเพฺพ **มคเธ**ติ วจนวิปลฺลาเสน วา ‘‘ปจฺจาสา สตี’’ติอาทีสุ วิย สุ-สทฺทโลเปน วา วุตฺตํฯ **นาฬิทฺวยตณฺฑุลสาธิต**นฺติ เอตฺถ มคธาเปกฺขปิ นาฬิ-สโทฺท ทฺวย-สเทฺทน สมาโส โหติ คมฺมกตฺตาติ นาฬิยา ทฺวยํ นาฬิทฺวยํฯ ตตฺถ มคธนาฬิ นาม อฑฺฒเตรสปลา โหติฯ เอตฺถ จ อฑฺฒเตรสปลานิ มาสานนฺติ วทนฺติฯ นาฬิทฺวเยน ปมิตา ตณฺฑุลา สุโกฏฺฏิตปริสุทฺธา อนุปหตปุราณสาลิตณฺฑุลา นาฬิทฺวยตณฺฑุลา, เตหิ สาธิตํ ปจิตนฺติ อโตฺถฯ **โอทน**นฺติ สมฺมา สมฺปาทิตํ อวสฺสาวิโตทนํฯ **สูป**นฺติ โอทนสฺส จตุตฺถภาคปฺปมาณํ นาติฆนํ นาติตนุกํ หตฺถหาริยํ สพฺพสมฺภารสงฺขตํ มุคฺคสูปํฯ **พฺยญฺชนญฺจ ตทูปิย**นฺติ ตสฺส โอทนสฺส อุปิยํ อนุรูปํ ยาว จริมาโลปปฺปโหนกํ มจฺฉมํสาทิพฺยญฺชนญฺจ อุกฺโกฏฺฐ คณฺหาตีติ สมฺพนฺโธฯ

๖๒. **ตสฺสา**ติ ยถาวุตฺตโอทนาทิโนฯ **อุปโฑฺฒ**ติ อุปฑฺฒํ นาฬิโกทนาทิ อสฺส อตฺถีติ อุปโฑฺฒฯ **เอว**-กาเรน อติเรกํ นิวเตฺตติฯ **ตโต**ติ ยถาวุตฺตนาฬิโกทนาทิโตฯ อุกฺกฏฺฐโต อุกฺกโฏฺฐ จ โอมโกมโก จ อปโตฺตติ โยชนาฯ โอมกโต โอมโก **โอมโกมโก**ฯ อิมินา ปุน ปตฺตทฺวยทสฺสเนน ปมาณโต ตโยปิ ปตฺตา วิภาคโต นว โหนฺตีติ ทีเปติฯ ตตฺถ ยสฺมึ มคธนาฬิทฺวยตณฺฑุโลทนาทิกํ สพฺพมฺปิ วฑฺฒนปเกฺข ฐิตํ ปกฺขิตฺตํ สเจ ปตฺตสฺส มุขวฏฺฏิยา เหฏฺฐิมราชิสมํ ติฏฺฐติ, สุเตฺตน วา หีเรน วา ฉินฺทนฺตสฺส สุตฺตสฺส วา หีรสฺส วา เหฏฺฐิมนฺตํ ผุสติ, อยํ **อุกฺกโฏฺฐ** นาม ปโตฺตฯ สเจ ตํ ราชึ อติกฺกมฺม ถูปีกตํ ติฏฺฐติ, อยํ **อุกฺกโฏฺฐมโก** นาม ปโตฺตฯ สเจ ตํ ราชึ น สมฺปาปุณาติ อโนฺตคตเมว, อยํ **อุกฺกฏฺฐุกฺกโฏฺฐ** นาม ปโตฺตฯ ‘‘เอกํ นาฬิโกทนาทิ สพฺพมฺปิ ปกฺขิตฺตํ วุตฺตนเยเนว เหฏฺฐิมราชิสมํ ติฏฺฐติ, อยํ มชฺฌิโม นาม ปโตฺต’’ติอาทินา **มชฺฌิมมชฺฌิโมมกมชฺฌิมุกฺกฏฺฐา** จ ‘‘ยตฺถ อุปฑฺฒนาฬิโกทนาทิ สพฺพมฺปิ ปกฺขิตฺตํ เหฏฺฐิมราชิสมํ ติฏฺฐติ , อยํ โอมโก นาม ปโตฺต’’ติอาทินา **โอมกโอมโกมกโอมกุกฺกฏฺฐา** จ ปตฺตา อุกฺกเฏฺฐ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพาฯ เตสุ เทฺว อปตฺตา ภาชนปริโภเคน ปริภุญฺชิตพฺพา, นาธิฏฺฐานูปคา, น วิกปฺปนูปคาฯ

๖๓. กโปฺป สโก อติเรกปโตฺต ทสาหปรมํ ธาเรยฺยาติ โยชนาฯ ตตฺถ **กโปฺป**ติ กปฺปิโยฯ **สโก**ติ อตฺตโน สนฺตโกฯ กปฺปิยตฺตา ปน อตฺตสนฺตกตฺตา จ สตฺตนฺนมฺปิ อธิฏฺฐานวิกปฺปนูปค

ตา เวทิตพฺพาฯ ตตฺถ อโยปตฺโต ปญฺจหิ ปาเกหิ, มตฺติกาปตฺโต ทฺวีหิ ปาเกหิ ปกฺโก อธิฏฺฐานูปโค จ วิกปฺปนูปโค จ, ตถา อุโภปิ กากณิกมตฺตสฺสาปิ มูลสฺส อนวเสเสตฺวา ทินฺเน, สพฺพโส อตฺตสนฺตกเตฺต วิญฺญาเต จ อธิฏฺฐานวิกปฺปนูปคาติ ทฏฺฐพฺพํฯ **อติเรกปตฺโต**ติ อนธิฏฺฐิตาวิกปฺปิตตาย อติเรกปตฺโตฯ อธิฏฺฐานปจฺจุทฺธารา ปเนตฺถ จีวเร วุตฺตาวฯ วิกเปฺปเนฺตน ปน ปตฺตานํ เอกพหุภาวํ, สนฺนิหิตาสนฺนิหิตภาวญฺจ ญตฺวา ‘‘อิมํ ปตฺต’’นฺติ วา ‘‘อิเม ปเตฺต’’ติ วา ‘‘เอตํ ปตฺต’’นฺติ วา ‘‘เอเต ปเตฺต’’ติ วา วตฺวา ‘‘ตุยฺหํ วิกเปฺปมี’’ติ วตฺตพฺพํฯ สมฺมุขาทิเภโท ปเนตฺถ จีวเร วกฺขมานนเยน เวทิตโพฺพฯ **ทสาหปรม**นฺติ ทส อหานิ ปรโม ปริเจฺฉโท อสฺสาติ ทหาหปรโม, กาโล, ตํฯ อจฺจนฺตสํโยเค อุปโยควจนํฯ **ธาเรโยฺย**ติ ปริโภควเสน ธาเรตโพฺพฯ ตสฺมิํกาเล อตินามิเต ปโตฺต นิสฺสคฺคิโย โหตีติ โยชนาฯ **อตินามิเต**ติ อติกฺกามิเต **นิสฺสคฺคิโย** โหติ, เอกาทเส อรุณุคฺคมเน สงฺฆสฺส วา คณสฺส วา ปุคฺคลสฺส วา **ปทภาชนีเย** (ปารา. ๖๐๒) วุตฺตนเยน ปโตฺต นิสฺสชฺชิตโพฺพ โหติ, ตถา สติ ปาจิตฺติยาปตฺติ จสฺส โหตีติ อธิปฺปาโยฯ

๖๔. **‘‘อเจฺฉทา’’**ติอาทิ จีวเร วุตฺตนยตฺตา อุตฺตานเมวฯ อยํ ปน วิเสโส – **มรณุทฺธฏา**ติ อุทฺธรณํ อุทฺธฏํ, ปจฺจุทฺธาโรฯ มรณญฺจ อุทฺธฏญฺจ มรณุทฺธฏา, ตสฺมาฯ **ฉิเทฺทนา**ติ เยน กงฺคุสิตฺถํ นิกฺขมติ เจว ปวิสติ จ, เตน มุขวฏฺฏิโต เหฏฺฐา ทฺวงฺคุลฉิเทฺทนฯ **ปตฺตาธิฏฺฐานมุชฺฌตี**ติ ปโตฺต อธิฏฺฐานํ อุชฺฌติ วิสฺสชฺชติฯ

๖๕. อิทานิ **‘‘ปตฺต’’**นฺติอาทินา อญฺญถา ปริหรเณ ทุกฺกฏํ ทเสฺสติฯ ตตฺถ โสทกํ ปตฺตํ น ปฏิสาเมยฺยาติ โยชนาฯ **น ปฏิสาเมยฺยา**ติ คุตฺตฏฺฐาเน น นิกฺขิเปยฺย, ‘‘โสทกํ ปตฺตํ อุเณฺห น จ โอตเป’’ติอาทินา จ โยชนียํฯ **น จ โอตเป**ติ เนว อีสกํ ตาเปยฺยฯ **น นิทเห**ติ นิรุทกํ กตฺวาปิ ภุสํ น นิทเหยฺย, โวทกํ กตฺวา อีสกํ ตาเปยฺยาติปิ พฺยติเรกโตฺถฯ **ภูมฺยา น ฐเป**ติ ขราย ภูมิยา น ฐเปยฺยฯ ยตฺถ ปน วโณฺณ น ทุสฺสติ, เอวรูปาย มตฺติกาย ปริภณฺฑกตาย ภูมิยา วา ตถารูปาย เอว วาลิกาย วา นิกฺกุชฺชิตฺวา อุกฺกุชฺชิตฺวา ฐเปตุํ วฏฺฏติฯ **โน จ ลคฺคเย**ติ ภิตฺติขิลาทีสุ น โอลเมฺพยฺยฯ

๖๖. ‘‘มิฑฺฒเนฺต วา’’ติอาทินา วตฺวา ปตฺตํ ฐเปตุํ น จ กปฺปตีติ โยเชตพฺพํฯ **มิฑฺฒเนฺต**ติ อาฬินฺทกมิฑฺฒิกาทีนํ มิฑฺฒีนํ อเนฺตฯ สเจ ปน ปริวเตฺตตฺวา ตเตฺถว ปติฏฺฐาติ, เอวรูปาย วิตฺถิณฺณาย มิฑฺฒิยา ฐเปตุํ วฏฺฏติฯ **ปริภณฺฑเนฺต วา**ติ พาหิรปเสฺส กตาย ตนุกาย มิฑฺฒิกาย อเนฺต วาฯ เอตฺถ **วา**-สโทฺท สมุจฺจเย, โส จ ปเจฺจกํ โยเชตโพฺพฯ อเงฺก ปน อํสพทฺธเกน อํสกูเฏ ลเคฺคตฺวา ฐเปตุญฺจ วฏฺฏติฯ ฉเตฺตปิ ภณฺฑเกน สทฺธิํ พนฺธิตฺวา วา อฏฺฏํ กตฺวา วา ฐเปตุํ วฏฺฏติฯ มเญฺจปิ อเญฺญน สทฺธิํ พนฺธิตฺวา ฐเปตุํ, อฏฺฏนิยํ พนฺธิตฺวา โอลเมฺพตุํ วฏฺฏติฯ

๖๗. ปเตฺตน อุจฺฉิโฏฺฐทกญฺจ จลกฏฺฐิกญฺจ น นีหเรยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ **อุจฺฉิโฏฺฐทก**นฺติ มุขวิกฺขาลโนทกํฯ จลกานิ จ จเพฺพตฺวา อปวิทฺธามิสานิ อฏฺฐิกานิ มจฺฉมํสอฏฺฐิกานิ จ **จลกฏฺฐิกํ**ฯ ปตฺตํ ปฏิคฺคหํ กตฺวา หตฺถํ โธวิตุมฺปิ หตฺถโธตาทิ อุทกมฺปิ ปเตฺต อากิริตฺวา นีหริตุมฺปิ อนุจฺฉิฏฺฐํ สุทฺธปตฺตํ อุจฺฉิฏฺฐหเตฺถน คณฺหิตุมฺปิ น วฏฺฏติฯ มจฺฉมํสผลาผลาทีนิ ขาทโนฺต ยํ ตตฺถ อฏฺฐิํ วา จลกํ วา ฉเฑฺฑตุกาโม โหติ, ตํ ปเตฺต ฐเปตุํ น ลภติฯ มุขโต นีหฏํ ปน ยํ กิญฺจิ ปุน อขาทิตุกาโม ปเตฺต ฐเปตุํ น ลภติฯ สิงฺคิเวราทีนิ ฑํสิตฺวา ปุน ฐเปตุํ ลภติฯ **ปตฺตหโตฺถ**ติ ปโตฺต หเตฺถ ยสฺสาติ วิคฺคโหฯ ‘‘ปตฺตหโตฺถ, กวาฏ’’นฺติ จ อุปลกฺขณเมตํฯ ยตฺถ กตฺถจิ สรีราวยเว ปน ปตฺตสฺมิํ สติ เยน เกนจิ สรีราวยเวน กวาฏํ ปณาเมตุํ, ฆฏิกํ วา อุกฺ

ขิปิตุํ, สูจึ วา กุณฺจิกาย อวาปุริตุํ น ลภติฯ อํสกูเฏ ปน ปตฺตํ ลเคฺคตฺวา ยถาสุขํ อวาปุริตุํ ลภติฯ

๖๘. ภูมิยา ภูมิสมฺพนฺธี อาธารโก, ตสฺมึ ทนฺตวลฺลิเวตฺตาทีหิ กเต วลยาธารเก จ เอกทารุนา กเต **ทารุอาธารเก** จ พหูหิ ทเณฺฑหิ กเต **ทณฺฑาธารเก** จ ยตฺถ ฐปิโต ปโตฺต ยถา ปริวตฺติตฺวา น ปริปตติ, ตถา สุฏฺฐุ สชฺชิเต ตสฺมึ ปตฺตสฺสุปริ ปโตฺตติ เอวรูเป **ทฺเว ปเตฺต** ฐเปยฺยาติ ปทตฺถโยชนาฯ ภมโกฏิสทิโส ปน ทารุอาธารโก ตีหิ ทณฺฑเกหิ พโทฺธ ทณฺฑาธารโก จ เอกสฺสปิ ปตฺตสฺส อโนกาโส, ตตฺถ ฐเปตฺวาปิ หเตฺถน คเหตฺวา นิสีทิตพฺพํฯ **ภูมิยนฺติ** กฏสารกาทินา อตฺถตาย ภูมิยา ปน นิกฺกุชฺชิตฺวา วา ปฏิกฺกุชฺชิตฺวา วา **เอกํ** ปตฺตํ ฐเปยฺยาติ โยชนาฯ

๖๙. อิทานิ อกปฺปิยปเตฺต ทเสฺสติ **"ทารู"**ติอาทินาฯ ตตฺถ สุวณฺณเมว โสวณฺณํฯ ทารุ จ รูปิยญฺจ โสวณฺณญฺจ มณิ จ เวฬุริยญฺจ ทารุ…เป…. เวฬุริยานิ, เตหิ นิพฺพตฺตา **ทารุ…เป.… มยา** ฯ ทีโฆ ปน ''เวฬุริยามยา''ติ คาถาพนฺธสุขตฺถํ กโตฯ เอวมุปริปิ ตาทิสํ วิเญฺญยฺยํฯ ตตฺถ อินฺทนีลาทิ **มณิ** นามฯ กํโส จ กาโจ จ ติปุ จ สีสญฺจ ผลิกา จ ตมฺพโลโห จาติ ทฺวโนฺท, เตหิ ชาตา **กํส…เป…. ชา**ฯ ตตฺถ กํส-สเทฺทน วฏฺฏโลโหปิ สงฺคหิโตฯ เสตํ **ติปุ,** กณฺหํ **สีสํ**ฯ

๗๐. **ฉวสีสมโย**ติ ฉวสฺส มตมนุสฺสสฺส สีสํ สีสกปาลํ, เตน นิพฺพโตฺต ฉวสีสมโยฯ ฆฏิ จ ตุมฺพญฺจ, เตสํ กฏาโห, เตหิ ชาตาติ **ฆฏิตุมฺพกฏาหชา**ฯ ตตฺถ **ฆฏี**ติ ฆโฏเยวฯ **ตุมฺพํ** อลาพุฯ อิติ อิเม สเพฺพ ปตฺตา อกปฺปิยา วุตฺตา, ทุกฺกฏวตฺถุกา จ วุตฺตาติ โยชนาฯ ตตฺถ รูปิยาทีสุ จตูสุ สเจ คิหี ภตฺตเคฺคสุ สุวณฺณตฏฺฏกาทีสุ พฺยญฺชนํ กตฺวา อุปนาเมนฺติ, อามสิตุํ น วฏฺฏติฯ กํสกาจผลิกชานิ ปน ตฏฺฏกาทีนิ ภาชนานิ ปุคฺคลิกปริโภเคเนว น วฏฺฏนฺติ, สงฺฆิกปริโภเคน วา คิหิวิกฏานิ วา วฏฺฏนฺติฯ ฆฏิตุมฺพกฏาหชา ปน ลภิตฺวา ปริหริตุํ น วฏฺฏนฺติ, ตาวกาลิกํ ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏนฺติฯ

ปตฺตนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. ถาลกนิเทฺทสวณฺณนา

๗๑-๒. ทารุ …เป…. เวฬุริยามยา อกปฺปิยา, ผลิกากาจกํสชา ถาลกา คิหิสนฺตกา สงฺฆิกา จ กปฺปิยา, ตุมฺพฆฏิชา ตาวกาลิกา กปฺปิยาติ สมฺพโนฺธฯ กปฺปนฺติ ปริกปฺปนฺติ อวิโรธิภาเวเนวาติ กปฺปา, ตถา กปฺปิยาฯ น กปฺปา **อกปฺปา**ฯ สงฺฆสฺส อิเม **สงฺฆิกา**ฯ ตาว-สโทฺท อวธิมฺหิฯ ตาว โภชนาวธิภูโต กาโล เอตาสนฺติ **ตาวกาลิกา** , ภุญฺชิตฺวา ฉเฑฺฑตพฺพา, น ปริหริตพฺพาติ อธิปฺปาโยฯ

ถาลกนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. ปวารณานิเทฺทสวณฺณนา

๗๓. เยน อิริยาปเถน อุปลกฺขิโต ปญฺจนฺนํ โภชนานํ ยํ กิญฺจิ โภชนํ **ภุญฺชมาโน อยํ** ภิกฺขุ กปฺปิยานํ ปญฺจนฺนํ โภชนานํ หตฺถปาโสปนีตานํ **ปวาริโต, ตโต** อิริยาปถโต **อเญฺญน** อิริยาปเถน **อนติริตฺตกํ** ยาวกาลิกํ **ภุเญฺชยฺย** เจ, อิมสฺส **ปาจิตฺติ** โหตีติ ปทตฺถโยชนาฯ ภุญฺชนตฺถาย ปฏิคฺคหเณ ปน ทุกฺกฏํฯ ตตฺถ อิริยาย กายิกกิริยาย ปโถ ปวตฺตนูปาโย **อิริยา**

ปโก, ฐานคมนนิสชฺชนสยนานิฯ ปวาเรติ ปฏิกฺขิปตีติ **ปวาริโต,** อถ วา ปวารณํ ปฏิกฺขิปนํ ปวาริตํ, ตมสฺส อตฺถีติ **ปวาริโต,** กตปฺปวารโณ กตปฺปฏิเกฺขโปติ อโตฺถ, อถ วา ปริเวสเกน วารียตีติ **ปวาริโต** ปฏิเกฺขปิโตฯ **อนติริตฺตก**นฺติ ยํ ปวาเรตฺวา อาสนา วุฏฺฐหนฺตสฺส ''อลเมตํ สพฺพ''นฺติ เอวํ อติริตฺตกรณาทีหิ สตฺตหิ วินยกมฺมากาเรหิ กปฺปิยํ กตํ, ตญฺจ ''อชฺช วา ยทา วา อิจฺฉติ, ตทา ขาทิสฺสตี''ติ อาหฏํ, คิลานาติริตฺตญฺจ อติริตฺตํ อธิกนฺติ วุจฺจติ, ตโต อญฺญํ อนติริตฺตกํ อนธิกนฺติ อโตฺถฯ กุสลํ จิตฺตํ ปาเตตีติ **ปาจิตฺติ,** ตสฺมา อิตฺถิยํ ติมฺหิ ต-การสฺส จ-กาเร, ทฺวิเตฺต จ ปาจิตฺติฯ ยามกาลิกํ สตฺตาหกาลิกํ ยาวชีวิกํ อาหารตฺถาย ปฏิคฺคณฺหโต อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส, อโชฺฌหาเร อโชฺฌหาเร อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ

๗๔. อิทานิ ยาย ปวาริตา, สา ปญฺจงฺคสมฺปนฺนาเยว ปวารณา นาม โหตีติ ทเสฺสตุํ **''อสน''**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ **อสน**นฺติ ภุญฺชมานสฺส ภุญฺชนํฯ อิมินา ยํ วิปฺปกตํ โภชนํ, ตํ ทเสฺสติฯ **โภชนเญฺจวา**ติ ปวารณปฺปโหนกํ โภชนเญฺจว โหตีติฯ **อภิหาโร**ติ ทายกสฺส กาเยน ปวารณปฺปโหนกสฺส อภิหรณํ, น วาจายฯ **สมีปตา**ติ อฑฺฒเตยฺยหตฺถปฺปมาณสงฺขาตา สมีปตา จฯ เอตฺถ ปน สเจ ภิกฺขุ นิสิโนฺน โหติ, อาสนสฺส ปจฺฉิมนฺตโต ปฏฺฐาย, สเจ ฐิโต, ปณฺหิอนฺตโต ปฏฺฐาย, สเจ นิปโนฺน, เยน ปเสฺสน นิปโนฺน, ตสฺส ปาริมนฺตโต ปฏฺฐาย ทายกสฺส ฐิตสฺส วา นิสินฺนสฺส วา นิปนฺนสฺส วา ฐเปตฺวา ปสาริตหตฺถํ ยํ อาสนฺนตรํ องฺคํ, ตสฺส โอริมเนฺตน ปริจฺฉินฺทิตฺวา อฑฺฒเตยฺยหตฺถปาโส เวทิตโพฺพฯ **กายวาจาปฏิเกฺขโป**ติ ตสฺส อภิหฏโภชนสฺส องฺคุลิจลนาทิกายวิกาเรน วา ''อล''นฺติอาทินา วจีวิกาเรน วา ปฏิกฺขิปนํฯ อิติ อิเมหิ ปญฺจหเงฺคหิ ปวารณา ปการยุตฺตวารณา ปญฺจองฺคาติ สมฺพโนฺธฯ ปญฺจ องฺคานิ ยสฺสา สา **ปญฺจองฺคา**ฯ

๗๕. อิทานิ เอเตสุ โอทนาทิปญฺจวิธํ โภชนํ ทเสฺสตฺวา ตานิ จ ปุน วิภชิตฺวา ทเสฺสตุํ **''โอทโน''**ติอาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถ **สาลี**ติ รตฺตสาลิอาทิกา สพฺพาปิ สาลิชาติฯ **วีหี**ติ สพฺพาปิ วีหินามิกา วีหิชาติฯ **กงฺคู**ติ เสตรตฺตกาฬเภทา สพฺพาปิ กงฺคุชาติฯ **กุทฺรูโส** นาม กาฬโกทฺรโวฯ **วรโก** นาม เสตวโณฺณ โกทฺรโวฯ ยวโคธุเมสุ ปน เภโท นตฺถิฯ เอวํ ยถาวุตฺตานํ สานุโลมานํ สตฺตนฺนํ ธญฺญานํ โภชฺชยาคุ จาติ สมฺพโนฺธฯ **โภชฺชยาคุ จา**ติ อุณฺหํ วา สีตลํ วา ภุญฺชนฺตานํ โภชนกาเล คหิตฏฺฐาเน โอธิ ปญฺญายติ, สา โภชฺชยาคุฯ **จ**-สเทฺทน โอทโน จาติ สมฺพโนฺธ , โอทโน นามาติ อโตฺถฯ สเจ ปน ภเตฺต อุทกกญฺชิกขีราทีนิ อากิริตฺวา ''ยาคุํ คณฺหถา''ติ เทนฺติ, กิญฺจาปิ ตนุกา โหติ, ปวารณํ ชเนติฯ สเจ ปน อุทกาทีสุ ปกฺขิปิตฺวา ปจิตฺวา เทนฺติ, ยาคุสงฺคหเมว คจฺฉติฯ สเจ ปน ตนุกายปิ ยาคุยา สาสปมตฺตมฺปิ มจฺฉมํสขณฺฑํ วา นฺหารุ วา ปกฺขิตฺตํ โหติ, ปวารณํ ชเนติฯ

๗๖. สามากาทิติณํ กุทฺรูสเก สงฺคหํ คตํ, วรกโจรโก วรเก สงฺคหํ คโต, นีวาโร เจว สาลิยํ สงฺคหํ คโตติ โยชนาฯ **สามากาทิติณ**นฺติ สามาโก อาทิ ยสฺส, ตเมว ติณํ ติณธญฺญนฺติ สมาโสฯ

๗๗. ***ภฏฺฐธญฺญมโย***ติ ขรปากภชฺชิเตหิ สตฺตวิเธหิ ธเญฺญหิ โกเฏฺฏตฺวา กโต, อนฺตมโส จุณฺณมฺปิ กุณฺฑกมฺปิ สตฺตุ นามาติ อโตฺถฯ สมปากภชฺชิตานํ ปน อาตปสุกฺขานํ วา ตณฺฑุลานํ สตฺตุ วา กุณฺฑกานิ เอว วา น ปวาเรนฺติฯ ยเวน สมฺภโว อุปฺปตฺติ อสฺสาติ **ยวสมฺภโว, กุมฺมาโส** กุมฺมาโส นามฯ มุคฺคาทีหิ กโต ปน ปวารณํ น ชเนติฯ **กปฺปิโย จา**ติ กปฺปิโยเยว มํโส ''มํโส''ติ วุโตฺตติ โยชนาฯ **จา**ติ อวธารเณฯ อกปฺปิโย ปน ปฏิกฺขิปิตโพฺพวฯ ปฏิกฺขิโตฺตปิ น ปวาเรติฯ อุทเก สมฺภโว ยสฺส โส มโจฺฉ นามฯ ทฺวีสุ ปเนเตสุ สเจ ยาคุํ ปิ

วนฺตสฺส ยาคุสิตฺถมตฺตสฺปิ มจฺฉขณฺฑสฺ วา มํสขณฺฑสฺ วา เอกํ ขาทิตํ เอกํ หตฺถ วา ปตฺต วา โหติ, โส เจ อญฺญํ ปฏิกฺขิปติ, ปวาเรติฯ เทวปิ ขาทิตานิ โหนฺติ, มุเข สาสปมตฺตมฺปิ อวสิฏฺฐํ นตฺถิ, สเจปิ อญฺญํ ปฏิกฺขิปติ, น ปวาเรติฯ

๗๘. อิทานิ ''กีทิสํ ภุญฺชโนฺต กินฺติ วตฺวา อุปนีตํ กึ นาม นิเสเธโนฺต ปวาเรติ นามา''ติ โจทนํ มนสิ นิธายาห **''ภุญฺชโนฺต''**ติอาทิ ฯ ตตฺถ กปฺปํ วา อกปฺปํ วา ปญฺจสฺ โภชเนสฺ ยํ กิญฺจิ **โภชนํ ภุญฺชโนฺต** ภิกฺขุ **ตนฺนาเมน** เตสํ ปวารณาชนกโภชนานํ นาเมน วา **''อิม''นฺติ** สามเญฺญน **วา** วตฺวา **อภิหฏํ** หตฺถปาโสปนีตํ **กปฺปํ** กปฺปิยํ ยถาวุตฺตโภชนํ **นิเสธยํ** นิเสธยโนฺต ปวาเรยฺยาติ ปทตฺถสมฺพโนฺธฯ อยเมตฺถ อธิปฺปาโย – เยน เจ อกปฺปิยมํสญฺจ กุลทูสนเวชฺชกมฺมอุตฺตริมนุสฺสธมฺมาโรจนสาทิตรูปิยาทีหิ นิพฺพตฺตํ อกปฺปิยโภชนญฺจ ตถา อญฺญญฺจ กปฺปิยํ วา อกปฺปิยํ วา เอกสิตฺถมตฺตมฺปิ อโชฺฌหฏํ โหติ, โส สเจ ปตฺตมุขหตฺถสฺ ยตฺถ กตฺถจิ โภชเน สติ สาเปโกฺขว อญฺญํ หตฺถปาเส ฐิเตน ''โอทนํ คณฺหถา''ติอาทินา ปวารณปฺปโหนกเสฺสว นาเมน วา ''อิม''นฺติ สามญฺญวเสเนว วา กาเยเนว อภิหฏํ วุตฺตลกฺขณํ กปฺปิยเมว โภชนํ เกวลํ วา มิสฺสํ วา กาเยน วา วาจาย วา ปฏิกฺขิปติ ปวาเรตีติฯ ''อากิร อากิร, โกเฏฺฏตฺวา โกเฏฺฏตฺวา ปูเรหี''ติ ปน วตฺตุํ วฏฺฏติฯ

๗๙-๘๐. อิทานิ เย ปวารณํ น ชเนนฺติ, เต ทเสฺสตุํ **''ลาชา''**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ ลาชา…เป…. ผลาทีนิ ปวารณํ น ชเนนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **ลาชา**ติ สาลิอาทีหิ กตา ลาชาฯ **ตํสตฺตุภตฺตานี**ติ เตหิ ลาเชหิ กตา สตฺตุ เจว ภตฺตานิ จฯ **โครโส**ติ คุนฺนํ รโส ขีราทิฯ **สุทฺธขชฺชโก**ติ มจฺฉมํเสหิ อสมฺมิสฺสตาย สุทฺธขชฺชโกฯ สตฺตุโย ปิเณฺฑตฺวา กโต อปโกฺกสตฺตุคุโฬ ปน สตฺตุโมทกสงฺขาโต ปวาเรติฯ **ตณฺฑุลา**ติ สมปากภชฺชิตานํ สาลิอาทีนํ ตณฺฑุลา, ภชฺชิตตณฺฑุลา เอว วาฯ **ภฏฺฐปิฏฺฐ**นฺติ สุทฺธํ ยํ กิญฺจิ ภชฺชิตํ ปิฏฺฐํฯ **ปุถุกา**ติ สาลิอาทีนํ ปุถุกาฯ ปุถุกา หิ ตนฺติอาคมยุตฺติยา วิสุมฺปิ คยฺหติ, เอกโตปิ, ตสฺมา วุตฺตาวเสสานํ ปุถุกา เวฬุอาทีนํ ภตฺตนฺติ จ สมฺพโนฺธฯ **เวฬู**ติ เตสํ ตณฺฑุลา วุจฺจนฺติฯ ปุถุกา จ เวฬุ จ, เต อาทโย เยสนฺติ สมาโสฯ **จ**-สโทฺท ปเนตฺถ สพฺพตฺถาปิ โยเชตโพฺพฯ **อาทิ**-สเทฺทน กนฺทมูลผลานิปิ คยฺหนฺติฯ **วุตฺตาวเสสาน**นฺติ วุเตฺตหิ สตฺตวิเธหิ ธเญฺญหิ อวเสสานํฯ **รสยาคู**ติ รเสหิ ปกฺกมํสาทีหิ สมฺมิสฺสา ยาคุฯ รโสปิ ตาทิโสวฯ **สุทฺธยาคู**ติ มํสาทีหิ อมิสฺสา สุทฺธยาคุฯ **ผลาทีนี**ติ **อาทิ**-สเทฺทน กนฺทาทีนมฺปิ คหณํฯ **อปิ จา**ติ นิปาโต, นิปาตสมุทาโย วา สมุจฺจเย, โส ปเจฺจกํ โยเชตโพฺพฯ

๘๑. อิทานิ ยสฺมา สตฺตหิ วินยกมฺมากาเรหิ ยํ อติริตฺตํ อกตํ, ตตฺถ ปาจิตฺติยํ วุตฺตํ, พฺยติเรกโต อติริตฺตกเต นตฺถิ, ตสฺมา อติริตฺตํ กโรเนฺตน เอวํ กาตพฺพนฺติ ทเสฺสโนฺต **''ปวาริเตนา''**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ ปวาริเตน วุฏฺฐาย อติริตฺตํ น กาตพฺพํ, โภชนํ อภุเตฺตน จ อติริตฺตํ น กาตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **โภชน**นฺติ ปวารณปฺปโหนกโภชนํฯ **อภุเตฺตนา**ติ เอกสิตฺถมตฺตมฺปิ อภุตฺตาวินาฯ **เยน ยํวา ปุเร กต**นฺติ เอตฺถ จ **เอว**-สโทฺท ทีฆํ กตฺวา นิทฺทิโฏฺฐ, โส จ อชฺฌาหเฏน ตํ-สเทฺทน สมฺพนฺธียติ, ตสฺมา เยน ภิกฺขุนา ยํ โภชนํ ปุเร ปุเพฺพ อติริตฺตํ กตํ, เตเนว ตเมว อติริตฺตํ น กาตพฺพนฺติ โยเชตฺวา อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ ตสฺมา กปฺปิยํ กาเรตฺวา ภุญฺชนฺตสฺส อญฺญํ อามิสํ อากิรนฺติ, ตํ โส ปุน กาตุํ น ลภติ, ตสฺมึ โภชเน กริยมาเน ปฐมกเตน สทฺธึ กตํ โหตีติฯ อญฺญสฺมึ ปน เตน วา อเญฺญน วา กาตุํ วฏฺฏติฯ

๘๒. **''กปฺปิย''**นฺติอาทีนิ ''กโรโนฺต''ติ เอตสฺส กมฺมปทานิฯ กปฺปิยเญฺจว คหิตเญฺจว อุจฺจาริตเญฺจว หตฺถปาสคเญฺจว ยาวกาลิกํ อติริตฺตํ กโรโนฺต ''อลเมตํ สพฺพ''นฺติ เอวํ ภาสตู

ติ โยชนาฯ ตตฺถยํ ผลํ วา กนฺทมูลาทิ วา ปญฺจหิ สมณกปฺปหิ กปฺปิยํ กตํ, ยญฺจ กปฺปิยมํสํ วา กปฺปิยโภชนํ วา, เอตํ **กปฺปิยํ** นามฯ **คหิต**นฺติ ภิกฺขุนา ปฏิคฺคหิตํฯ **อุจฺจาริต**นฺติ กปฺปิยํ กาเรตุํ อาคเตน ภิกฺขุนา อีสกมฺปิ อุกฺขิตฺตํ วา อปนามิตํ วา, ตํ ปน อติริตฺตการเกน ''อลเมตํ สพฺพ''นฺติ วุตฺเตน กาตพฺพํฯ **หตฺถปาสค**นฺติ กปฺปิยํ กาเรตุํ อาคเตน หตฺถปาสํ คตํฯ **อติริตฺตํ กโรโนฺต**ติ อีทิสํ จตุพฺพิธาการสมฺปนฺนํ โภชนํ อติริตฺตํ กโรโนฺต ปวาเรตฺวา อาสนา อวุฏฺฐิโต วา อปฺปวาเรตฺวาปิ สพฺพถา ภุโตฺต วาติ เอวํ ทุวิธวินยกมฺมาการสมฺปโนฺน ภิกฺขุฯ **อลเมตํ สพฺพนฺติ เอวํ ภาสตู**ติ อลเมตํ สพฺพํ อิติ เอวํ ภาสตุฯ เอวํ สตฺตวิธํ วินยกมฺมาการํ สมฺปาเทโนฺต วจีเภทํ กตฺวา สกิมฺปิ เอวํ วเทยฺยาติ อโตฺถฯ

๘๓. กปฺปิยํ กโรเนฺตน ปน อนุปสมฺปนฺนสฺส หเตฺถ ฐิตํ น กาตพฺพํฯ เตนาห **''น กเร... เป.... หตฺถค''**นฺติฯ อุปสมฺปนฺนโต อโญฺญ อนุปสมฺปโนฺน, ตสฺส หเตฺถ คตํ **อนุปสมฺปนฺนหตฺถคํฯ เปสยิตฺวาปี**ติ สเจ ตตฺถ อโญฺญ พฺยโตฺต ภิกฺขุ นตฺถิ, ยตฺถ อตฺถิ, ตตฺถ เปสยิตฺวาปิฯ **ตํ** อติริตฺตกตํ **อการโก** อติริตฺตการกโต อโญฺญ **สโพฺพ** ปวาริโตปิ อปฺปวาริโตปิ ภุญฺชิตุํ ลพฺภเตติ สมฺพนฺธนียํฯ ปวาริเตน ปน มุขญฺจ หตฺถญฺจ โสเธตฺวา ภุญฺชิตพฺพํฯ

ปวารณานิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. กาลิกนิเทฺทสวณฺณนา

๘๔. **กาลิกา**ติ มชฺฌนฺหิกปจฺฉิมยามสตฺตาหยาวชีวปฺปวตฺติสงฺขาโต กาโล เอเตสมตฺถีติ กาลิกา, สเพฺพปิ ขชฺชโภชฺชเลยฺยเปยฺยสงฺขาตา อตฺถาฯ เต ปน คณนปริเจฺฉทโต จตฺตาโร โหนฺติฯ กึ เต อปฺปฏิคฺคหิตาปิ สภาเวเนว กาลิกโวหารํ ลภนฺติ, อุทาหุ อญฺญถาปีติ อาห **''ปฏิคฺคหิตา''**ติ, ปฏิคฺคหิตาเยว เต ยาวกาลิกาทิ กาลิกโวหารลาภิโน, โน อญฺญถาติ อธิปฺปาโยฯ อิทานิ เต ทเสฺสติ **''ยาวกาลิก''**นฺติอาทินาฯ ตตฺถ อรุณุคฺคมนโต ยาว ฐิตมชฺฌนฺหิโก, ตาว ปริภุญฺชิตพฺพตฺตา ยาว มชฺฌนฺหิกสงฺขาโต กาโล อสฺสาติ **ยาวกาลิกํ,** ปิฏฺฐขาทนียาทิกํ วตฺถุ, ฐิตมชฺฌนฺหิกโต ปฏฺฐาย ตํ ปริภุญฺชิตุํ น สกฺกา, กาลปริเจฺฉทชานนตฺถํ กาลตฺถโมฺภ วา โยเชตโพฺพ, กาลนฺตเร วา ภตฺตกิจฺจํ กาตพฺพํฯ ยาว รตฺติยา ปจฺฉิมสงฺขาโต ยาโม, ตาว ปริภุญฺชิตพฺพโต ยาโม กาโล อสฺสาติ **ยามกาลิกํ**ฯ ปฏิคฺคเหตฺวา สตฺตาหํ นิเธตพฺพโต สตฺตาโห กาโล อสฺสาติ **สตฺตาหกาลิกํ**ฯ ฐเปตฺวา อุทกํ อวเสสํ สพฺพมฺปิ ปฏิคฺคหิตํ ยาวชีวํ ปริหริตฺวา สติ ปจฺจเย ปริภุญฺชิตพฺพโต ชีวสฺส ยตฺตโก ปริเจฺฉโท ยาวชีวํ, ตํ อสฺส อตฺถีติ **ยาวชีวิกํ**ฯ

นนุ จ อญฺญตฺถ วิย ''ยาวชีวิก''นฺติ เอตฺถ กาลสฺติยา อภาเว กถํ ''จตฺตาโร กาลิกา''ติ ยุชฺชตีติ? ยุชฺชติ, โสคตานํ ขนฺธวินิมุตฺตเสฺสว กาลสฺสาภาวโต ชีวสงฺขาตสฺส ชีวิตินฺทฺริยสฺส ขนฺธสงฺคหิตตฺตา โสปิ กาโลเยวาติฯ นนุ เจตฺถ ''ยาวกาลิก''นฺติอาทินา นิทฺทิฏฺฐาเนว ''กาลิกา''ติ วุตฺตานิ, ''กาลิกานี''ติ วตฺตพฺพํ สิยาติ? เนทเมวํ วิเญฺญยฺยํ, ''กาลิก''นฺติอาทีนิ วตฺถุสมฺพเนฺธน วุตฺตานิ, ''กาลิกา''ติ ปน สามญฺญนฺตรวเสน อตฺถสทฺทสมฺพเนฺธน วุตฺตนฺติ นตฺถิ วิโรโธติฯ

๘๕. อิทานิ เตสุ **''ปิฏฺฐ''**นฺติอาทินา ยาวกาลิกํ ทเสฺสติฯ ตตฺถ **ปิฏฺฐํ มูลํ ผล**นฺติ ปิฏฺฐขาทนียํ มูลขาทนียํ ผลขาทนียญฺจ ฯ ตตฺถ สตฺตนฺนํ ตาว ธญฺญานํ ธญฺญานุโลมานํ อปรณฺณานญฺจ ปิฏฺฐํ ปนสลพุชอมฺพาฏกโธตตาลปิฏฺฐาทิกเญฺจติ เตสุ เตสุ ชนปเทสุ ปกติอาหารวเสน ๐๓ มนุสฺสานํ ขาทนียโภชนียกิจฺจสาธกํ ปิฏฺฐํ **ปิฏฺฐขาทนียํ**ฯ ''อโธตํ ตาลปิฏฺฐํ

ขีรวลฺลิปิฏฺฐ’’นฺติอาทินา คณิยมานานํ คณนาย อโนฺต นตฺถิ, ขาทนียโภชนียกิจฺจสาธกภาโว เยว ปเนเตสํ ลกฺขณํ, สุพหุํ วตฺวาปิ อิมสฺมึเยว ลกฺขเณ ฐาตพฺพนฺติ น วิตฺถารยามฯ เอวํ สพฺพตฺถฯ ตมฺพกตณฺฑุเลยฺยาทิมูลํ **มูลขาทนียํ**ฯ ปนสลพุชนาฬิเกราทิผลํ **ผลขาทนียํฯ ขชฺช**นฺติ สกฺขลิโมทกาทิปุพฺพณฺณาปรณฺณมยํ ขาทนียญฺจฯ **โครโส**ติ ขีรทธิตกฺกสงฺขาโต คุนฺนํ รโส จฯ **ธญฺญโภชน**นฺติ สานุโลมานํ ธญฺญานํ โอทนสตฺตุกุมฺมาสสงฺขาตโภชนญฺจฯ **ฏีกายํ** ปน ‘‘สานุโลมานิ สตฺตธญฺญานิ จ ปญฺจวิธโภชนญฺจา’’ติ วุตฺตํ, ตํ น ยุตฺตํ, ธญฺญานํ วิสุํ คหเณ ปโยชนาภาวา, ปโยชนสมฺภเว จ ผลคฺคหเณเนว เตสํ คหณสมฺภวโตฯ

ยาคุสูปปฺปภุตโยติ ยาคุ จ สูปญฺจ, ตํ ปภุติ เยสํ เตติ เอเต ยาวกาลิกา โหนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ เอตฺถ จ ปภุติ-สเทฺทน มจฺฉมํสสงฺขาตํ ธญฺญโภชนโต อวสิฏฺฐํ โภชนญฺจ ปิฏฺฐมูลผลขาทนียโต อวสิฏฺฐํ กนฺทขาทนียํ, มุฬาลขาทนียาทิญฺจ สงฺคณฺหาติฯ เตสุ ทีโฆ จ ภิสกนฺทาทิ วโฏฏฺฐ จ อุปฺปลกณฺฑาทิ **กนฺทขาทนียํ,** ปทุมมูลาทิ จ ตํสทิสํ เอรกมูลาทิ จ **มุฬาลขาทนียํ,** ตาลาทีนํ กฬีรสงฺขาตา มตฺถกา **มตฺถกขาทนียํ,** อุจฺฉุกฺขนฺธาทโย นีลุปฺปลาทีนํ ทณฺฑกฺขนฺธกาทิ **ขนฺธขาทนียํ,** ตมฺพกตณฺฑุเลยฺยาทีนํ ปณฺณํ **ปตฺตขาทนียํ,** อุจฺฉุตโจว เอโก สรโส **ตจขาทนียํ,** ตมฺพกสิคฺคุปุปฺผาทิ **ปุปฺผขาทนียํ,** ลพุชฏฺฐิปนสฏฺฐิอาทิกํ **อฏฺฐิขาทนียํ**ฯ

๘๖. **‘‘มธู’’**ติอาทินา ยามกาลิกํ ทเสฺสติฯ มธุ จ มุทฺทิกา จ สาลูกญฺจ โจจญฺจ โมจญฺจ อมฺพญฺจ ชมฺพุ จาติ ทฺวโนฺทฯ มุทฺทิกา ผเลปิ อิตฺถิยํ, ผเล เสสา นปุํสเก, ‘‘ชมฺพุ’’ อิติ ผลวาจี นปุํสกสทฺทนฺตรํ, ตโต ชาตํ มธุปานาทิ **มธุ...เป.... ชมฺพุชํ,** ตญฺจ ผารุสญฺจ ปานกนฺติ โยชนาฯ ตตฺถ **มธุชํ ปานํ** นาม มุทฺทิกานํ ชาติรสํ อุทกสมฺภินฺนํ กตฺวา กตปานํฯ ตํ อตฺตนา กตํ ปุเรภตฺตเมว สามิสํ นิรามิสมฺปิ วฏฺฏติฯ อนุปสมฺปเนฺนหิ กตํ ลภิตฺวา ปน ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคหิตํ ปุเรภตฺตํ สามิสมฺปิ วฏฺฏติ, ปจฺฉาภตฺตํ ปน นิรามิสเมว วฏฺฏติฯ เอส นโย สพฺพปาเนสุฯ **มุทฺทิกชํ ปานํ** นาม มุทฺทิกานํ อุทเก มทฺทิตฺวา กตปานํฯ ตถา เสสปานานิ ยถานุรูปํ เวทิตพฺพานิ, **สาลูกํ** รตฺตุปฺปลาทีนํ สาลูกํฯ **โจจํ** อฏฺฐิกกทลิผลํฯ **โมจํ** อนฏฺฐิกํฯ อิมานิ อฏฺฐ ปานานิ สีตานิปิ อาทิจฺจปากานิปิ วฏฺฏนฺติ, อคฺคิปากานิ ปน น วฏฺฏนฺติฯ เตนาห **‘‘นาคฺคิสนฺตตฺต’’**นฺติฯ

๘๗-๘. อวเสสานิ ปน เวตฺตตินฺติณิกมาตุลุงฺคกปิตฺถกรมนฺทาทิขุทฺทกผลปานานิ อฏฺฐปานคติกาเนวฯ เตนาห **‘‘สานุโลมานิ ธญฺญานิ, ฐเปตฺวา ผลโช รโส’’**ติฯ เอกสฺส ปน วกฺขมานานญฺจ ‘‘ปุปฺผรโส’’ติอาทีนํ ‘‘สีโตทมทฺทิตาทิจฺจปาโก วา ยามกาลิโก’’ติ อิมินา สมฺพนฺธ เวทิตโพฺพฯ ตาลนาฬิเกรปนสลพุชอลาพุกุมฺภณฺฑปุสฺสผลติปุสเอฬาลุกผลานีติ นว มหาผลานิ, สพฺพญฺจ อปรณฺณํ สตฺตธญฺญานิ อนุโลเมนฺตีติ สห อนุโลเมหีติ **สานุโลมานิ**ฯ สานุโลมธญฺญานํ ปน รโส ยาวกาลิโกฯ ‘‘สานุโลมานิ ธญฺญานี’’ติ ผลานิ วิญฺญายนฺติฯ ผลสฺติยา ‘‘เสสผลโช’’ติ วตฺตเพฺพ คมฺยมานตฺตา น วุตฺตํฯ **มธุกปุปฺผมญฺญตฺรา**ติ มธุกปุปฺผํ ฐเปตฺวาฯ **ปกฺกฑากชนฺ**ติ ปเกฺกหิ ยาวกาลิเกหิ ฑาเกหิ ชาตํ รสํฯ สีตมุทกํ **สีโตทํ,** ขีโรเทวิย สีโตเท มทฺทิโตติ ตปฺปุริโสฯ **อาทิจฺจ**-สโทฺท อาตเป วตฺตติ อุปจารโตติ อาทิเจฺจ ปาโก ยสฺสาติ สมาโสฯ

๘๙. สตฺตาหกาลิกํ ทเสฺสติ **‘‘สปฺปี’’**ติอาทินาฯ ตตฺถ **สตฺตาหกาลิกา**ติ ยถาวุตฺตานิ สปฺปิอาทีนิ สตฺตาหกาลิกานิฯ อิทานิ สปฺปิอาทีนิ วิภชติ **‘‘สปฺปี’’**ติอาทินาฯ ตตฺถ เยสํ โคมหึ สาทีนํ มํสํ กปฺปติ, เตสํ สปฺปิ สปฺปิ นามาติ **‘‘สปฺปี’’**ติอาทินา สปฺปิลกฺขณมาหฯ อกปฺปิยมํสสปฺปิโนปิ กปฺปิยสมฺภเว ตตฺถ สตฺตาหาติกฺกเม ทุกฺกฏสฺส วกฺขมานตฺตา นิสฺสคฺคิยวตฺถุเมว

เจตฺถ ทเสฺสตุํ **“เยสํ มํสมวาริต”**นฺติ วุตฺตํฯ ขีราทีสุ หิ เตสมกปฺปิยํ นาม นตฺถิฯ นวนีตสฺส สปฺปิสทิสตาย นวนีตลกฺขณํ วิสุํ น วุตฺตํฯ อุปริ สปฺปิปิณฺฑํ ฐเปตฺวา สีตลปายาสํ เทนฺติ, ยํ ปายาเสน อสํสฏฺฐํ, ตํ สตฺตาหกาลิกํ, มิสฺสิตํ ปน อาทิจฺจปากํ กตฺวา ปริสฺสาวิตํ, ตถา ขีรํ ปกฺขิปิตฺวา ปกฺกเตลมฺปิ, เตสุ **นวนีตํ** นาม นวุทฺธฏฺฐํฯ เตน กตํ ปน **สปฺปิ**ฯ

๙๐. ติลา จ วสา จ เอรณฺฑานิ จ มธุกานิ จ สาสปา จาติ ทฺวนฺทฺวํฯ เตหิ สมฺภโว ยสฺสาติ พาหิรโตฺถ, ตํ เตลํ นามาติ อโตฺถฯ ขุทฺทา ขุทฺทมธุมกฺขิกา จ ภมรา จ **ขุทฺทภมรํ,** ขุทฺทชนฺตุกตฺตา นปุํสเกกวจนํฯ มธุํ กโรนฺตีติ มธุกริโย, ตา เอว มกฺขิกา **มธุกริมกฺขิกา,** ขุทฺทภมรเมว มธุกริมกฺขิกาติ กมฺมธารโยฯ ตาหิ กตํ **มธุ** มธุ นามาติ อโตฺถฯ **ฎีกายํ** ปน วิสุํ มธุกรี-สทฺทํ วิกเปฺปตฺวา ‘‘ทณฺฑเกสุ มธุกรา มธุกริมกฺขิกา นามา’’ติ วุตฺตํฯ มธุปฏลํ วา มธุสิตฺถกํ วา สเจ มธุนา มกฺขิตํ, มธุคติกเมวฯ ตุมฺพลกานํ จีริกานญฺจ นิยฺยาสสทิสํ มธุ ปน ยาวชีวิกํฯ รโส นิกฺกสโฏ อาทิ ยสฺสา สา **รสาทิฯ อาทิ**-สเทฺทน ผาณิตาทีนํ คหณํ, สา อุจฺฉุวิกติฯ **ปกฺกา**ติ อวตฺถุกปกฺกา วา, **ผาณิตํ** ผาณิตํ นามาติ อโตฺถฯ สีตูทเกน กตมธุกปุปฺผผาณิตํ ปน ผาณิตคติกเมวฯ อมฺพผาณิตาทีนิ ยาวกาลิกานิฯ เอตานิ ยถาวุตฺตานิ สปฺปิอาทีนิ ปุเรภตฺตํ สามิสปริโภเคนาปิ, ปจฺฉาภตฺตโต ปฏฺฐาย ปน ตานิ จ ปจฺฉาภตฺตํ ปฏิคฺคหิตานิ จ สตฺตาหํ นิทหิตฺวา นิรามิสปริโภเคน ปริภุญฺชิตพฺพานิฯ

๙๑. อิทานิ โอทิสฺส อนุญฺญาตวสาย ปากโต วิภาคํ ทเสฺสตฺวา ตโต สปฺปิอาทีนํ ทเสฺสตุํ **“สวตฺถู”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ ปุเรภตฺตํ **สามํ วา** อตฺตนา เอวฯ **วา**-สเทฺทน ปเรหิ วาฯ **อมานุสา** มนุสฺสวสารหิตาฯ **วสา** อจฺฉาทีนํ อกปฺปิยานํ, สูกราทีนํ กปฺปิยานญฺจ สตฺตานํ วสาฯ สวตฺถุปกฺกา สตฺตาหกาลิกา โหตีติ เสโสฯ **สวตฺถุปกฺกา**ติ สวตฺถุกํ กตฺวา ปกฺกาฯ อยเมตฺถ อธิปฺปาโย – สเจ ปน วสํ ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคเหตฺวา ปจิตฺวา เตลํ ปริสฺสาวิตํ สตฺตาหานิ นิรามิสปริโภเคน ปริภุญฺชิตพฺพํฯ อถ ปเรหิ กตํ ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคหิตํ, ปุเรภตฺตํ สามิสมฺปิ วฏฺฏติ, ปจฺฉาภตฺตโต ปฏฺฐาย นิรามิสเมว, โน เจ, ทุกฺกฏํ โหตีติฯ การิเย การโณปจาเรน ปเนตฺถ **“วสา”**ติ เตลเมว วุตฺตํ, วสา ปน ยาวกาลิกาวฯ

ฎีกายํ ปน วสาย ‘‘สตฺตาหกาลิเก อาคตฏฺฐานํ นตฺถีติ วทนฺตี’’ติ วตฺวา ‘‘ตํ อุปปริกฺขิตพฺพ’’นฺติ วสาย สตฺตาหกาลิกตฺตมาสํกิยํ วุตฺตํฯ กิเมตฺถ อุปปริกฺขิตพฺพํ? เภสชฺชํ อนุชานตา ภควตา ‘‘ยานิ โข ปน ตานิ คิลานานํ ภิกฺขูนํ ปฏิสายนียานิ เภสชฺชานิ, เสยฺยถิทํ – สปฺปิ นวนีตํ เตลํ มธุ ผาณิตํ, ตานิ ปฏิคฺคเหตฺวา สตฺตาหปรมํ สนฺนิธิการกํ ปริภุญฺชิตพฺพานี’’ติ (ปารา. ๖๒๒) สปฺปิอาทีนเมว สตฺตาหกาลิกตฺตํ วุตฺตํฯ **เภสชฺชกฺขนฺธเก**ปิ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ตานิ ปญฺจ เภสชฺชานิ ปฏิคฺคเหตฺวา กาเลปิ วิกาเลปิ ปริภุญฺชิตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๐) ตานิ ปเญฺจว ‘‘เภสชฺชานี’’ติ วตฺวา เตลํ นิยมโต ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, วสานิ เภสชฺชานิ อจฺฉวสํ มจฺฉวสํ สุสุกาวสํ สูกรวสํ คทฺรภวสํ กาเล ปฏิคฺคหิตํ กาเล นิปฺปกฺกํ กาเล สํสฏฺฐํ เตลปริโภเคน ปริภุญฺชิตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๒) วุตฺตํฯ **เภสชฺชสิกฺขาปทฏฺฐกถาย**ญฺจ (กงฺขา. อฏฺฐ. เภสชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา) ‘‘ฐเปตฺวา มนุสฺสวสํ อญฺญํ ยํ กิญฺจิ วส’’นฺติอาทินา วสาเตลสฺส วิธานํ ทเสฺสตฺวา ‘‘อเญฺญสํ ยาวกาลิกวตฺถูนํ วตฺถุํ ปจิตุํ น วฏฺฏติเยวา’’ติ วทตา อฏฺฐกถาจริเยน ยาวกาลิเกสุ วสํ ฐเปตฺวา อเญฺญสํ ยาวกาลิกวตฺถูนํ วตฺถุํ ปจิตุํ น วฏฺฏตีติ อยเมตฺถ อโตฺถ ทีปิโตติ วสา ‘‘ยาวกาลิกาเยวา’’ติ วิญฺญายตีติ โก เอตฺถ สุขุโม นโยติฯ

อเญฺญสํ วสาเตลโต ปเรสํ **ยาวกาลิกวตฺถูนํ** เยสํ เตสํ ยาวกาลิกวตฺถูนํ สปฺปิอาทีนํ **วตฺถุํ** ยาวกาลิกสงฺขาตํ ขีราทิกํ น ปเจติ สมฺพโนฺธฯ อยเมตฺถ อธิปฺปาโย – ยถา สตฺตาหปริ

โภคตฺถาย วสํ กาเล ปฏิคฺคเหตฺวา กาเล ปจิตุํ วฏฺฏติ, น เอวํ สปฺปิอาทีนํ วตฺถุภูตํ ขีราทิยาว กาลิกํ, ตํ ปน สตฺตาหปริโภคตฺถาย กาเลปิ น วฏฺฏติฯ ตานิ หิ ยทิ ตํ ปฏิคฺคเหตฺวา สยํ กตานิ, ปจฺฉาภตฺตโต ปฏฺฐาย น วฏฺฏนฺติ สวตฺถุกปฺปฏิคฺคหิตตฺตา, สามิสํ น วฏฺฏนฺติ สามํปกฺกตฺตา, ปุเรภตฺตมฺปิ น วฏฺฏนฺติ ยาวกาลิกวตฺถุโต วิเวจิตตฺตาฯ ปเรหิ กตานิ ปน ปุเรภตฺตํ สามิสมฺปิ วฏฺฏนฺติ อตฺตนา อปกฺกตฺตาฯ ยาวชีวิกานิ ตุ สาสปมธุกเอรณฺฑอฏฺฐีนิ เตลกรณตฺถํ ปฏิคฺคเหตฺวา ตทเหว กตํ เตลํ สตฺตาหกาลิกํ, ทุติยทิวเส กตํ ฉาหํ วฏฺฏติ, เอวํ ยาว สตฺตมทิวเส กตํ ตทเหว วฏฺฏติ, อุคฺคเต อรุเณ นิสฺสคฺคิยํ , อฏฺฐเม ทิวเส อนโชฺฌหรณียํ, อุคฺคหิเตน เยน เกนจิ วตฺถุนา กตสทิสํ โหติฯ เตลตฺถาย ปฏิคฺคหิตสาสปาทีนํ สตฺตาหาติกฺกเมน ทุกฺกฏํฯ นิพฺพตฺติตํ สปฺปิ วา นวนีตํ วา กาเลปิ วิกาเลปิ ปฏิคฺคเหตฺวา ปจิตุํ วฏฺฏติฯ ตํ ปน ตทหุ ปุเรภตฺตมฺปิ สามิสํ น วฏฺฏติ, สํสคฺคโต ยาวกาลิกมฺปิ สามํปกฺกํ สิยาติ นิรามิสํ ปน สตฺตาหมฺปิ วฏฺฏติฯ

๙๒. อิทานิ **“หลิทฺทิ”**นฺติอาทินา ยาวชีวิกํ ทเสฺสติฯ ตตฺถ **“หลิทฺทิ** นาม นิสา’’ติอาทินา วุจฺจมาเนปิ ปริยายวจเน สโมฺมโห สิยาติ น ตํวจเนน ภุสํ สโมฺมหยิสฺสาม, ตสฺมา ตานิ อุปเทสโตว เวทิตพฺพานิฯ ตตฺถ **“หลิทฺทิ”**นฺติ พินฺทุอาคเมน วุตฺตํฯ อุปจาเรน ตุ มูลาทีนิ หลิทฺทาทิสเทฺทน วุตฺตานิฯ ตา หลิทฺทาทโย เกจิ อิตฺถิลิงฺคาเยวฯ มูลผเล วจตฺตญฺจ…เป…. ภทฺทมุตฺตญฺจ อติวิสาติ ปทเจฺฉโทฯ **ปญฺจมูล**-สเทฺทน จูฬปญฺจมูลมหาปญฺจมูลานิ คหิตานิฯ **อาทิ**-สเทฺทน วชกลิมูเล ชรฏฺฐนฺติ เอวมาทีนํ สงฺคโหฯ

๙๓-๕. **โคฏฺฐผล**นฺติ มทนผลนฺติ วทนฺตีติฯ ตีณิ ผลานิ ยสฺสํ สงฺคหิตํ สา **ติผลาฯ เอรณฺฑกาทีน**นฺติ **อาทิ**-สเทฺทน ชาติรุกฺขาทีนํ คหณํฯ สุลสาทีนํ ปณฺณนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อาทิ**-สเทฺทน อโสกาทีนํ คหณํฯ **สูเปยฺยปณฺณ**นฺติ ตมฺพกตณฺฑุเลยฺยาทิสูปโยคฺคปณฺณํฯ อุจฺฉุนิยฺยาสํ ฐเปตฺวา สโพฺพ นิยฺยาโส จ สรสํ อุจฺฉุชํ ตจญฺจ ฐเปตฺวา สโพฺพ ตโจ จาติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ หิงฺคุกณิการนิยฺยาสาทิ สโพฺพ **นิยฺยาโส** นามฯ นิรสอุจฺฉุตจาทิ สโพฺพ **ตโจ** นามฯ **โลณํ** สามุทฺทาทิฯ **โลหํ** อยตมฺพาทิฯ **สิลา** กาฬสิลาทิฯ

๙๖. **สุทฺธสิตฺถ**นฺติ มธุนา อมกฺขิตํฯ มธุมกฺขิตํ ปน สตฺตาหกาลิกํฯ **ยญฺจ กิญฺจิ สุณฺหาปิต**นฺติ ทุชฺฌาปิตํ อกตฺวา สุชฺฌาปิตํ ยํ กิญฺจิ จฯ **วิกฏาทิปฺปเภท**นฺติ วิกฏํ คูถมตฺติกามุตฺตฉาริกาสงฺขาตํ อาทิ ยสฺส, โส ปเภโท ยสฺสาติ พาหิรโตฺถ, ตํฯ ยํ กิญฺจิ จาติ สมฺพโนฺธฯ เอตฺถ ปน **อาทิ**-สเทฺทน กนฺทขาทนีเย ขีรกาโกลาทโย, มุฬาลขาทนีเย หลิทฺทิสิงฺคิเวรมูลาทโย, มตฺถกขาทนีเย หลิทฺทิสิงฺคิเวรกฬีราทโย, ขนฺธขาทนีเย อุปฺปลปณฺณทณฺฑาทโย, ปุปฺผขาทนีเย จมฺปกปุปฺผาทโย, อฏฺฐิขาทนีเย มธุกฏฺฐิเอรณฺฑสาสปาทโย, ปิฏฺฐขาทนีเย อโธตตาลปิฏฺฐาทโย จ สงฺคหิตาติ ทฏฺฐพฺพาฯ

๙๗. อิทานิ สพฺพโส ยาวชีวิกํ ทเสฺสตุํ อสกฺกุเณยฺยตฺตา วุตฺตานิ จ อวุตฺตานิ จ เอกโต สมฺปิเณฺฑตฺวา ตตฺถ ลกฺขณํ ฐเปโนฺต **“มูล”**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ ‘‘สาโร’’ติ วตฺตเพฺพ **“สาร”**นฺติ ลิงฺควิปลฺลาเสนาหฯ ‘‘สาโร พเล ถิรํเส จา’’ติ หิ นิฆณฺฑุฯ **อาหารฏฺฐ**นฺติ อาหาเรน ชาโต อโตฺถ ปโยชนํ อาหารโตฺถ, โสว อาหารโฏฺฐ, ตํ อาหารกิจฺจนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

๙๘. อิทานิ จตูสุ กปฺปิยากปฺปิยาทิวิภาคํ ทเสฺสติ **“สพฺพา”**ติอาทินาฯ ตตฺถ สเพฺพ กาลิกา, เตสํ สโมฺภโค อนุภโวติ สมาโสฯ **กาเล**ติ ปุพฺพณฺหกาเลฯ **สพฺพสฺสา**ติ คิลานาคิลานสฺสฯ **สติ ปจฺจเย**ติ ตีสุ ยามกาลิกํ ปิปาสาทิการเณ สติ, สตฺตาหกาลิกํ ยาวชีวิกญฺจ เคลญฺญ

การเณ สตีติ อโตฺถ, กาลโต วิคโต **วิกาโล,** ตสฺมึ, ยามกาลิกํ วิกาเล อาหารตฺถาย อโชฺฌหรเณ, สตฺตาหกาลิกํ ปน ยาวชีวิกญฺจ ตทตฺถาย ปฏิคฺคหณมตฺตปิ ทุกฺกฏํฯ

๙๙. **อุโภ**ติ ยาวกาลิกํ ยามกาลิกญฺจฯ ตตฺถ ยาวกาลิกํ อตฺตโน กาลาติกฺกนฺตํ วิกาลโภชนภิกฺขาปเทน ปาจิตฺติยํ ชนยติ, ยามกาลิกํ ยามาติกฺกนฺตํ สนฺนิธิสิกฺขาปเทนฯ เอเต อุโภปิ อโนฺตวุตฺถญฺจ สนฺนิธิญฺจ ชนยนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **"อโนฺตวุตฺถํ สนฺนิธิ"**นฺติ ภาวปฺปธาโนยํ นิเทฺทโส, อโนฺตวุตฺถตฺตํ สนฺนิธิตฺตญฺจาติ อโตฺถฯ

๑๐๐. **อตินามิเต**ติ อติกฺกามิเตฯ **ปาจิตฺตี**ติ สตฺตาหาติกฺกนฺตํ เภสชฺชสิกฺขาปเทน นิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยาปตฺติ จ โหตีติ อโตฺถฯ สเจ ทฺวินฺนํ สนฺตกํ เอเกน ปฏิคฺคหิตํ อวิภตฺตํ โหติ, สตฺตาหาติกฺกเม ทฺวินฺนมฺปิ อนาปตฺติ, ปริภุญฺชิตุํ ปน น วฏฺฏติฯ **ปาฬินารุเฬฺห**ติ ปาฬิยํ อนารุเฬฺห สปฺปิอาทิมฺหิ สตฺต อหานิ อตินามิเตติ สมฺพโนฺธฯ **สปฺปี**ติ มนุสฺสาทีนํ สปฺปิฯ **อาทิ**-สเทฺทน เตสํเยว นวนีตํ, นาฬิเกราทิเตลํ, สีโตทเกน กตํ มธุกปุปฺผผาณิตญฺจ สงฺคหิตํฯ

๑๐๑. **นิสฺสฏฺฐลทฺธ**นฺติ นิสฺสฏฺฐํ วินยกมฺมวเสน นิสฺสชฺชิตญฺจ ตํ ลทฺธญฺจ ปุน ตเถวาติ นิสฺสฏฺฐลทฺธํฯ ตํ คเหตฺวาติ เสโสฯ นิสฺสชฺชนวิธานํ ปน วกฺขมานนเยน เวทิตพฺพํฯ **"นงฺค"**นฺติอาทิ อุปลกฺขณมตฺตํฯ เตน มกฺขิตานิ กาสาวาทีนิ จ ปน อปริโภคานิเยว ฯ อญฺญสฺส ปน กายิกปริโภโค วฏฺฏติฯ **วิกเปฺปนฺตสฺส สตฺตาเห สามเณรสฺสา**ติ เอตฺถ **ฎีกายํ** ''อิทํ สปฺปึ ตุยฺหํ วิกเปฺปมี''ติอาทินา เตสํ เตสํ นามํ คเหตฺวา สมฺมุขาปรมฺมุขาวิกปฺปนวเสน อตฺถํ ทเสฺสตฺวา ตํ สาธยเนฺตหิ อวิกปฺปิเต วิกปฺปิตสญฺญี นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติย''นฺติ อาปตฺติวาเร ปาฬิอาหฏาฯ ''สเจ อุปสมฺปนฺนสฺส วิกเปฺปติ, อตฺตโน เอว สนฺตกํ โหติ, ปฏิคฺคหณมฺปิ น วิชหตี''ติ โทสํ วตฺวา อนุปสมฺปนฺนสฺส วิกปฺปเน อตฺตสนฺตกตฺตาภาโว, ปฏิคฺคหณวิชหนญฺจ ปโยชนํ วุตฺตํฯ ตตฺถ วทาม – อาปตฺติวาเร ''อวิกปฺปิเต''ติอาทิปาฬิเยว นตฺถิ, ''อนธิฏฺฐิเต อธิฏฺฐิตสญฺญี นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํ, อวิสฺสชฺชิเต วิสฺสชฺชิตสญฺญี นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติย''นฺติอาทินา (ปารา. ๖๒๔) ปาฬิยา อาคตตฺตา ตทนุรูปเมว อนาปตฺติวาเร ''อธิเฏฺฐติ, วิสฺสเชฺชตี''ติอาทินาว ปาฬิ อาคตาฯ ยทิ ภเวยฺย, วณฺณนียฏฺฐานตาย อฏฺฐกถาย ภวิตพฺพํ, น เจตฺถ อฏฺฐกถายํ วิชฺชติฯ อนุปสมฺปนฺนสฺส วิกปฺปเน จ กถํ ปฏิคฺคหณํ วิชหติ สิกฺขาปจฺจกฺขานาทีสุ ฉสุ ปฏิคฺคหณวิชหนการเณสุ วิกปฺปนสฺส อโนฺตคธตฺตา, ตสฺมา นายเมตฺถ อโตฺถติฯ

มยเมตฺถ เอวมตฺถํ ภณาม – **วิกเปฺปนฺตสฺสา**ติ เอตฺถ **วิกปฺปนํ** สํวิทหนํ ''จิตฺตสงฺกโปฺป''ติอาทีสุ วิย, อุภยตฺถ ปน อุปสเคฺคหิ นานตฺตมตฺตํ, ตสฺมา อโนฺตสตฺตาเห สามเณรสฺส ยสฺส กสฺสจิ วิกเปฺปนฺตสฺส สํวิทหนฺตสฺส ปริจฺจาคสญฺญํ ปริจฺจาคเจตนํ ปริจฺจาคาธิปฺปายํ อุปฺปาเทนฺตสฺส อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ อิทญฺจ **มหาสุมเตฺถร**วาทโมลุพฺภ วุตฺตํฯ วุตฺตญฺหิ ''เตน จิเตฺตนา''ติอาทีสุ ปาฬิวจเนสุ อธิปฺปายํ ทเสฺสเนฺตน, ''อิทํ กสฺมา วุตฺตํฯ เอวญฺหิ อโนฺตสตฺตาเห ทตฺวา ปจฺฉา ปฏิลภิตฺวา ปริภุญฺชนฺตสฺส อนาปตฺติทสฺสนตฺถ''นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๒๕)ฯ **มหาปทุมเตฺถโร** ปนาห ''สตฺตาหาติกฺกนฺตสฺส ปน ปริโภเค อนาปตฺติทสฺสนตฺถมิทํ วุตฺต''นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๒๕)ฯ อยเมว วาโท เตสุ สุนฺทรตโรฯ สตฺตาเห มกฺขนาทึ อธิฏฺฐโต จ อญฺญสฺส ททโตปิ จ อนาปตฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **อาทิ**-สเทฺทน อพฺภญฺชนาทึ สงฺคณฺหาติฯ อยเมตฺถาธิปฺปาโย – สปฺปิอาทึ อพฺภญฺชนาทึ มธุํ อรุมกฺขนํ, ผาณิตํ ฆรธูปนํ อธิฏฺฐโต อนาปตฺตีติฯ **อญฺญสฺสา**ติ อุปสมฺปนฺนสฺส วา อนุปสมฺปนฺนสฺส วาฯ

๑๐๒. ยาวกาลิกอาทีนิ อตฺตนา สห สํสฏฺฐานิ สพฺภาวํ คาหาปยนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ **สพฺภาว**นฺติ สสฺส อตฺตโน ภาโว ทฺวิเตฺต สพฺภาโว, ตํฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา เอวํ, ตสฺมาฯ **เอวมุทีริต**นฺติ เอวํ ‘‘วิกเปฺปนฺตสฺส สตฺตาเห’’ติอาทินา วุตฺตํฯ อยเมตฺถ อธิปฺปาโย – ยสฺมา อตฺตนา สํสฏฺฐานิ อตฺตโน ภาวํ คาหาปยนฺติ ยาวกาลิกาทีนิ, ตสฺมา สตฺตาหาติกฺกามิตานิ สตฺตาหกาลิกานิ ปาจิตฺติยชนกานิ สํสฏฺฐานิ อตฺตสํสฏฺฐานิปิ ปาจิตฺติยชนกานิ กโรนฺตีติ อวิกปฺปนาทิมฺหิ สติ พฺยติเรกโต ปาจิตฺติยาปตฺติปริทีปกํ ‘‘วิกเปฺปนฺตสฺสา’’ติอาทิกํ วากฺยตฺตยํ วุตฺตนฺติฯ **ฏีกายํ** ปน ‘‘อิทานิ วกฺขมานํ สนฺธาย **เอวนฺติ วุตฺต**’’นฺติ วุตฺตํฯ ตํ วกฺขมานสฺส อตีตอุทีริตตฺตาโยคโต กถํ ยุชฺชตีติฯ **เอวมุทีริต**นฺติ วา ปาฬิยํ อฏฺฐกถายญฺจ เอวเมว วุตฺตนฺติ อโตฺถฯ **เอว**-สโทฺท อวธารเณฯ

๑๐๓-๕. อิทานิ อตฺตสํสฏฺฐานํ ยาวกาลิกาทีนํ สพฺภาวคาหาปนํ สรูปโต ทเสฺสตุํ **‘‘ปุเร’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **สตฺตาห**นฺติ สตฺต อหานิ ยสฺส ตํ สตฺตาหํ, สตฺตาหกาลิกํฯ **จ**-สโทฺท อฏฺฐานปฺปยุโตฺต, โส สตฺตาหญฺจ ยาวชีวิกญฺจาติ โยเชตโพฺพฯ **เสสกาลิกสมฺมิสฺส**นฺติ เสเสหิ ตทหุ ปฏิคฺคหิเตหิ กาลิเกหิ ยาวกาลิกยามกาลิกสงฺขาเตหิ สมฺมิสฺสํฯ **ปาจิตฺตี**ติ สนฺนิธิสิกฺขาปเทน ปาจิตฺติฯ **ตทหุ ปฏิคฺคหิต**นฺติ ตสฺมึเยว ทิเน ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคหิตํฯ **ตทเหวา**ติ ตสฺมึเยว ทิเน ปุเรภตฺตเมวฯ **เสส**นฺติ สตฺตาหกาลิกํ ยาวชีวิกญฺจฯ **เอว**นฺติ ยาเม เอว ปริภุญฺชเยติ วิชานียนฺติ สมฺพนฺโธฯ **อิตร**นฺติ สตฺตาหกาลิกโต อญฺญํ ยาวชีวิกํฯ

กาลิกนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. ปฏิคฺคาหนิเทฺทสวณฺณนา

๑๐๖. ทาตุํ กาเมตีติ ทาตุกาโม, ตสฺส อภิหาโร อีสกมฺปิ โอณมนาทินาภิหรณนฺติ ตปฺปุริโส, หตฺถสฺส ปาโส **หตฺถปาโส**ฯ รฟฺหีวเสน ตุ อฑฺฒเตยฺยหโตฺถ หตฺถปาโส นามฯ โส จ สเจ ภิกฺขุ นิสิโนฺน โหติ, อาสนสฺส ปจฺฉิมนฺตโต ปฏฺฐาย, สเจ ฐิโต, ปณฺหิอนฺตโต ปฏฺฐาย, สเจ นิปโนฺน, เยน ปเสฺสน นิปโนฺน, ตสฺส ปาริมนฺตโต ปฏฺฐาย ทายกสฺส นิสินฺนสฺส ฐิตสฺส วา ฐเปตฺวา ปสาริตหตฺถํ ยํ อาสนฺนตรํ องฺคํ, ตสฺส โอริมเนฺตน ปริจฺฉินฺทิตฺวา เวทิตโพฺพฯ **เอรณกฺขม**นฺติ ถามมชฺฌิเมน ปุริเสน เอรณสฺส อุกฺขิปนสฺส ขมํ โยคฺคํฯ วตฺถุสทฺทาเปกฺขํ นปุํสกตฺตํฯ **ติธา เทเนฺต**ติ กายกายปฺปฏิพทฺธนิสฺสคฺคิยานํ วเสน ตีหิ ปกาเรหิ ทายเก ททมาเนฯ ตตฺถ เยน เกนจิ สรีราวยเวน อนฺตมโส ปาทงฺคุลิยาปิ ทียมานํ กาเยน ทินฺนํ นาม โหติ, กฏจฺฉุอาทีสุ เยน เกนจิ ทียมานํ กายปฺปฏิพเทฺธน, กายโต ปน กายปฺปฏิพทฺธโต วา โมเจตฺวา หตฺถปาเส ฐิตสฺส กาเยน วา กายปฺปฏิพเทฺธน วา ปาติยมานํ นิสฺสคฺคิเยน ปโยเคน ทินฺนํ นามฯ **ทฺวิธา คาโห**ติ กายกายปฺปฏิพทฺธานํ วเสน ทฺวีหิ ปกาเรหิ เยหิ เกหิจิ ทียมานสฺส คหณํฯ เอวํ ปฏิคฺคโห ปญฺจโงฺคติ โยชนาฯ **ปญฺจโงฺค**ติ ปญฺจ องฺคานิ ยสฺสาติ พหุพฺพีหิฯ

๑๐๗. อิทานิ อเนรณกฺขเม จ กิสฺมิญฺจิ กายปฺปฏิพเทฺธ จ ปฏิคฺคหณาโรหนํ ทเสฺสตุํ **‘‘อสํหาริเย’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **อสํหาริเย**ติ อาเนตุมสกฺกุเณเยฺย ผลกปาสาณาทิมฺหิฯ **ตตฺถชาเต**ติ เตสฺเยว รุกฺขาทีสุ ชาเต กึสุกปทุมินิปณฺณาทิเกฯ จิญฺจอาทีนํ สุขุเม ปเณฺณติ สมฺพนฺโธฯ ตานิ หิ สนฺธาเรตุํ น สโกฺกนฺติฯ เตสํ ปน สาขาสุ วฏฺฏติฯ **อาทิ**-สเทฺทน ‘‘องฺค’’นฺติอาทิกํ สงฺคณฺหาติฯ **วา**-สโทฺท สมุจฺจเยฯ **อสยฺหภาเร**ติ ถามมชฺฌิมปุริเสน สหิตุํ สนฺธาเรตุํ อสกฺกุเณเยฺย ภาเรฯ สเพฺพสํ ปฏิคฺคโห ‘‘น รูหตี’’ติ อิมินา สมฺพนฺโธฯ

๑๐๘. อิทานิ ปฏิคฺคหณวิชหนํ ทเสฺสติ “**สิกฺขา**”ติอาทินาฯ ตตฺถ **สิกฺขามรณลิงฺคหีติ** สิกฺขาปจฺจกฺขาเนน จ มรเณน จ ลิงฺคปริวตฺตเนน จฯ **อนเปกฺขวิสคฺคโต**ติ นตฺถิ อเปโกฺข เอตสฺสาติ อนเปโกฺข, โสว วิสโคฺค, ตโต จฯ **อเจฺฉทา**ติ โจราทีหิ อจฺฉินฺทิตฺวา คหเณนฯ **อนุปสมฺปนฺนทานา**ติ อนุปสมฺปนฺนสฺส ทาเนนฯ **จ**-สโทฺท สพฺพตฺถ อาเนตโพฺพฯ **คาโห**ติ ปฏิคฺคหณํฯ **อุปสมฺมตี**ติ วิชหติฯ

๑๐๙-๑๐. อิทานิ อปฺปฏิคฺคหิตํ ปริโภเค โทสํ ทเสฺสตุํ “**อปฺปฏิคฺคหิต**”นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ **สพฺพ**นฺติ จตุกาลิกปริยาปนฺนํ สกลมฺปิฯ อิทานิ อปฺปฏิคฺคเหตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพํ ทเสฺสตุํ “**สุทฺธ**”นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ สุทฺธํ นาติพหลํ อุทกญฺจ ตถา องฺคลคฺคํ อวิจฺฉินฺนํ ทนฺต…เป…. คูถกญฺจ โลณ…เป…. กรีสกญฺจ กปฺปเตติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ **สุทฺธ**นฺติ รชเรณูหิ อญฺญรเสน จ อสมฺมิสฺสตาย ปริสุทฺธํฯ **นาติพหล**นฺติ ยํ กสิตฏฺฐาเน พหลมุทกํ วิย มุเข วา หเตฺถ วา น ลคฺคํ, ตํฯ **อวิจฺฉินฺน**นฺติ องฺคโต วิจฺฉินฺทิตฺวา น คตํฯ ทนฺตานิ จ อกฺขีนิ จ กณฺณญฺจ ทนฺตกฺขิกณฺณํ ปาณฺยงฺคตฺตา, ตสฺส คูถกนฺติ ตปฺปุริโสฯ **โลณํ** สรีรุฏฺฐิตํฯ **สิงฺฆาณี**ติ สิงฺฆาณิกาฯ วิจฺฉินฺนํ น ปฏิคฺคเหตพฺพํฯ

๑๑๑. อิทานิ “**คูถา**”ติอาทินา กาโลทิสฺสํ ทเสฺสติฯ **ตถาวิเธ**ติ สปฺปทฏฺฐกฺขณาทิเก ตถาวิเธ กาเลฯ ตถา ตาทิโส วิโธ กาโล เอตสฺสาติ พหุพฺพีหิฯ **เสเวยฺยา**ติ เสวนํ กเรยฺย, ปริภุเญฺชยฺยาติ วุตฺตํ โหติฯ **อสเนฺต กปฺปการเก**ติ เอตฺถ ทุพฺพโจปิ อสมโตฺถปิ กปฺปิยการโก อสนฺตปเกฺขเยว ติฏฺฐตีติ เวทิตโพฺพฯ กาโลทิสฺสตฺตา ปน ฉาริกาย อสติ อลฺลทารุํ รุกฺขโต ฉินฺทิตฺวา กาตุํ, มตฺติกาย อสติ ภูมิํ ขณิตฺวาปิ มตฺติกํ คเหตุํ วฏฺฏติฯ

๑๑๒. **ทุรูปจิเณฺณ**ติ ทุฏฺฐุ อุปจิณฺณํ อามฏฺฐํ ทุรูปจิณฺณํฯ สเจ ภิกฺขุ อปฺปฏิคฺคหิตํ สามิสํ ภาชนํ ฐิตฏฺฐานโต อปเนตฺวา อามสติ, ปิธานํ อามสติ, อุปริ ฐิตกจวราทิํ ฉเฑฺฑติ, ตตฺถ ชาตกผลินิยา สาขาย วา วลฺลิยา วา คเหตฺวา วา จาเลติ, ทุรูปจิณฺณํ นาม โหติฯ ตสฺมิํ ทุกฺกฏนฺติ สมฺพโนฺธฯ ผลรุกฺขํ ปน อปสฺสยิตุํ วา ตตฺถ กณฺฏกํ วา พนฺธิตุํ วฏฺฏติฯ อรเญฺญ ปติตอมฺพผลาทิํ ‘‘สามเณรสฺส ทสฺสามี’’ติ อาหริตฺวา ทาตุํ วฏฺฏติฯ **รโชกิเณฺณ**ติ รชสา โอกิเณฺณ, ตสฺมิํ ปตฺตาทิเก ยํ กิญฺจิ ปฏิคฺคณฺหโต วินยทุกฺกฏํ โหตีติ อโตฺถฯ สเจ ปิณฺฑาย จรนฺตสฺส ปเตฺต รชํ ปตติ, ปฏิคฺคเหตฺวา ภิกฺขา คณฺหิตพฺพา ฯ ‘‘ปฏิคฺคเหตฺวา เทถา’’ติ วุเตฺตปิ อากิรนฺติ, หตฺถโต อโมเจเนฺตเนว ปฏิคฺคาหาปกสฺส สนฺติกํ เนตฺวา ปฏิคฺคเหตพฺพํฯ สเจ มหาวาโต ตโต ตโต รชํ ปาเตติ, น สกฺกา โหติ ภิกฺขํ คเหตุํ, ‘‘อนุปสมฺปนฺนสฺส ทสฺสามี’’ติ สุทฺธจิเตฺตน อาโภคํ กตฺวา คณฺหิตุํ วฏฺฏติฯ ตํ ปน เตน ทินฺนํ วา วิสฺสาเสน วา ปฏิคฺคเหตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ

อถาติ วกฺขมานารมฺภเฯ **อุคฺคหปฺปฏิคฺคเห**ติ อุคฺคหิตฺวาติ อุคฺคโห, อุคฺคหิตํ, ตสฺส ปฏิคฺคโห, ตสฺมิํฯ อปฺปฏิคฺคหิตภาวํ ชานโต อตฺตนา เอว อุคฺคเหตฺวา คหเณติ อธิปฺปาโยฯ มาตาปิตูนํ อตฺถาย ปน อปฺปฏิคฺคเหตฺวา เตลาทีนิ, ฉายตฺถาย สาขาทีนิ วา คเหตฺวา ปจฺฉโต ภุญฺชิตุกามตาย ปฏิคฺคเหตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ อุจฺฉุอาทีสุ ผาลิเตสุ มลํ น ปญฺญายติ, มูลเภสชฺชาทีนิ ปิสนฺตานํ วา โกเฏฺฏนฺตานํ วา นิสทนิสทโปตกอุทุกฺขลมุสลานิ ขียนฺติ, ทนฺตนฺตเร ลคฺคํ สุขุมอามิสํ โหติ, รโส น ปญฺญายติ, อโพฺพหาริกํฯ **อโนฺตวุเตฺถ**ติ อกปฺปิยกุฏิยา ฉทนพฺภนฺตเร วุเตฺถติ อโตฺถฯ **สยํปเกฺก**ติ อตฺตนา ยตฺถ กตฺถจิ ปเกฺกฯ สเจ วาสิอาทิํ ตาเปตฺวา ตกฺกาทีสุ ปกฺขิปติ, เอตฺตาวตาปิ สามปากโต น มุจฺจติฯ ปุริมกาลิกทฺวเย ปุนปากญฺหิ ฐเปตฺวา ยํ กิญฺจิ อามิสํ ภิกฺขุโน ปจิตุํ น วฏฺฏติฯ สเจปิสฺส อุณฺหยาคุยา สุลสิปณฺณาทีนิ วา

สิงฺคิเวรํ วา ปกฺขิปนฺติ, จาเลตุํ น วฏฺฏติฯ อุตฺตณฺฑุลํ ภตฺตํ ลภิตฺวา ปิทหิตุํ น วฏฺฏติฯ **อโนฺตปเกฺก**ติ อกปฺปิยกุฏิยา อโนฺต ปเกฺกฯ สพฺพตฺถ ทุกฺกฏนฺติ สมฺพโนฺธฯ

ปฏิคฺคาหนิเทฺทสวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๑๐. อกปฺปิยมํสนิเทฺทสวณฺณนา

๑๑๓-๔. มนุสฺสหตฺถิอสฺสานญฺจ …เป.… อุรคสฺส จ ยํ มํสญฺจ, ยํ อุทฺทิสฺสกตมํสญฺจ, อปฺปฏิเวกฺขิตํ ยญฺจ มํสํ, เตสุ มํเสสูติ เอวํ โยเชตฺวา อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ ตตฺถ สีสคีวาตรเงฺคน จรนฺตา อจฺฉวิเสสาว **ตรจฺฉาฯ อุรคสฺสา**ติ อิมินา สพฺพาปิ ทีฆชาติ สงฺคหิตาฯ **อุทฺทิสฺสกตมํส**นฺติ ภิกฺขุํ อุทฺทิสิตฺวา กตํ อุทฺทิสฺสกตํ, ตญฺจ ตํ มํสญฺจฯ เอตฺถ จ **มํส**-คฺคหเณน มจฺฉานมฺปิ คหณํ เวทิตพฺพํ อุปลกฺขณวเสน, จ-สเทฺทน วาฯ ปญฺจสุปิ สหธมฺมิเกสุ ยํ กิญฺจิ อุทฺทิสฺสกตํ สเพฺพสมฺปิ น กปฺปติ, ตมฺปิ อทิฎฺฐอสุตอปริสงฺกิตตาย ติโกฏิปริสุทฺธํ วฏฺฏติฯ **อปฺปฏิเวกฺขิต**นฺติ อนุปปริกฺขิตํ, อนาปุจฺฉิตนฺติ อโตฺถฯ อาปตฺติภีรุเกน หิ รูปํ สลฺลเกฺขเนฺตนาปิ ปุจฺฉิตฺวา ปฏิคฺคเหตพฺพํ ปริภุญฺชิตพฺพญฺจฯ มนุสฺสานํ มํเสสุ ถุลฺลจฺจยนฺติ โยชนาฯ ถูโล อจฺจโย เอตฺถาติ รเสฺส, ทฺวิเตฺต จ **ถุลฺลจฺจยํ**ฯ ปาราชิกสงฺฆาทิเสเสหิ ฐเปตฺวา อิโต อธิกํ วชฺชํ นตฺถิฯ **เสเสสู**ติ อวเสเสสุ เอกาทสสุฯ

๑๑๕. อิทานิ มนุสฺสาทีนํ อฎฺฐิอาทีนิปิ อกปฺปิยานีติ ทเสฺสตุํ **“อฎฺฐีปิ”**ติอาทิมาหฯ **ปิ**-สโทฺท ‘‘โลหิต’’นฺติอาทีสุปิ อนุวเตฺตตโพฺพฯ **เอส**นฺติ มนุสฺสาทีนํ ทสนฺนํฯ วสาสุ ปน เอกา มนุสฺสวสา น วฏฺฏติฯ ขีราทีสุ อกปฺปิยํ นาม นตฺถิฯ อุทฺทิสฺสกตํเยว สจิตฺตกนฺติ โยชนาฯ **สจิตฺตก**นฺติ อุทฺทิสฺสกตภาวชานนจิเตฺตน สห วตฺตตีติ สจิตฺตกํฯ วตฺถุวีติกฺกมวิชานนจิเตฺตน หิ สจิตฺตกตฺตํฯ เอตฺถ จ สจิตฺตกตฺตํ อาปตฺติยา เอว, น จ มํสสฺส, ตถาปิ มํสสีเสน อาปตฺติ เอว วุตฺตาติ วิญฺญาตพฺพนฺติฯ

อกปฺปิยมํสนิเทฺทสวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๑๑. นิสฺสคฺคิยนิเทฺทสวณฺณนา

๑๑๖-๗. รูปิเยน อรูปิยํ รูปิยญฺจ อิตเรน รูปิยญฺจ ปริวเตฺตยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ **รูปิเยนา**ติ รูปิยสงฺขาเตน นิสฺสคฺคิยวตฺถุนาฯ **อรูปิย**นฺติ อรูปิยสงฺขาตํ ทุกฺกฎวตฺถุํ กปฺปิยวตฺถุญฺจฯ **อิตเรนา**ติ อรูปิเยนฯ **นิสฺสคฺคี**ติ นิสฺสชฺชนํ นิสฺสโคฺค, ปุพฺพภาเค กตฺตพฺพสฺส วินยกมฺมเสฺสตํ นามํฯ นิสฺสโคฺค อสฺส อตฺถีติ นิสฺสคฺคิ, กึ ตํ? ปาจิตฺติยํฯ รูปิยสฺส มูลคฺคหเณ ปน รูปิยปฺปฏิคฺคหณสิกฺขาปเทน นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํฯ

อิทานิ รูปิยาทึ ทเสฺสตุํ **“อิธา”**ติอาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถ กหา…เป.… มาสกํ อิธ รูปิยนฺติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ **กหาปโณ** นาม สุวณฺณมโย วา รชตมโย วา เอตรหิ ปกติกหาปโณ วาฯ **สชฺฌู**ติ รชตํฯ **สิงฺคี**ติ สุวณฺณเภโท, ตถาปิ เจตฺถ สามเญฺญน สุวณฺณมธิเปฺปตํฯ **โวหารูปคมาสก**นฺติ โวหารํ กยวิกฺกยํ อุปคจฺฉตีติ โวหารูปคํ, ตญฺจ ตํ มาสกญฺจฯ ตํ ปน สมฺภฏฺฐาปิตรูปญฺจ อสมุฏฺฐาปิตรูปญฺจ โลหทารุอาทิมยํ วุจฺจติฯ **อิธ รูปิย**นฺติ อิมสฺมึ สิกฺขาปเท รูปิยํ นามาติ อโตฺถฯ วตฺถมุตฺตาทิ กปฺปํ ทุกฺกฏวตฺถุญฺจ อิตรนฺติ โยชนาฯ ตตฺถ วตฺถญฺจ มุตฺตา จ อาทิ ยสฺสาติ สมาโสฯ **อาทิ**-สโทฺท ปเจฺจกํ โยเชตโพฺพ ‘‘วตฺถาทิ มุตฺตาที’’ติฯ ตตฺถ ปฐเมน **อาทิ**-สเทฺทน กปฺปาสสุตฺตาปรณฺณาทิกํ ยํ กิญฺจิ กปฺปิยวตฺถุํ, ทุติเยน มณิ สโงฺข สิลา ปวาฬํ

โลหิตโงฺก มสารคลฺลํ สตฺตธญฺญานิ ทาสิทาสเขตฺตวตฺถุปุปฺผารามผลารามาทโยติ อิทํ ทุกฺกฏวตฺถุ สงฺคณฺหาติฯ วตฺถาทิกปฺปิยวตฺถุ, มุตฺตาทิทุกฺกฏวตฺถุญฺจ อิตรํ อญฺญํ อรูปิยํ นามาติ อโตฺถฯ

๑๑๘. เอตฺตาวตา รูปิยสํโวหารํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ กปฺปิยภเณฺฑ กยวิกฺกยํ ทเสฺสตุมาห **“อิม”**นฺติอาทิฯ ตตฺถ ‘‘อิมํ คเหตฺวา อิมํ เทหิ, อิมํ กร, อิมํ อานยา’’ติ วา ‘‘อิมํ ภุตฺวา อิมํ เทหิ, อิมํ กร, อิมํ อานยา’’ติ วา ‘‘อิมํ เทมิ, อิมํ เทหิ, อิมํ กร, อิมํ อานยา’’ติ วา กยวิกฺกเย สมาปเนฺน นิสฺสคฺคีติ โยชนาฯ ตตฺถ **อิมนฺติ** ตณฺฑุลาทิํฯ **ภุตฺวาติ** โอทนาทิํ ภุญฺชิตฺวาฯ **อิมํ เทหีติ** เอตํ วตฺถาทิกํ เทหิฯ **อิมํ กราติ** เอตํ รชนปจนาทิํ กโรหิฯ **อิมํ อานยาติ** เอตํ รชนกฏฺฐาทิํ อาเนหิฯ **อิมํ เทมีติ** เอตํ วตฺถาทิกํ ตว เทมิฯ **สมาปเนฺนติ** กเตฯ ตสฺมา กปฺปิยํ ภณฺฑํ ปริวเตฺตเนฺตน อญฺญาตเกหิ สทฺธิํ ‘‘อิมํ เทหี’’ติ วทโต วิญฺญตฺติ, ‘‘อิมํ คณฺหาหี’’ติ วทโต สทฺธาเทยฺยวินิปาตนํ, ‘‘อิมินา อิมํ เทหี’’ติ วทโต กยวิกฺกยนฺติ วุตฺตา ติโสฺส อาปตฺติโยฯ มาตาปิตูหิ ปน สทฺธิํ กยวิกฺกยมตฺตํ โมเจเนฺตน ปริวเตฺตตพฺพํฯ อยญฺหิ กยวิกฺกโย ฐเปตฺวา ปญฺจสหธมฺมิเก อวเสเสหิ คิหิปพฺพชิเตหิ น วฏฺฏติฯ สเจ ปน นวกมฺมานิ กาเรติ, อฏฺฐกถาปมาเณน ปาจิตฺติยมตฺตํ เทเสตพฺพํฯ

๑๑๙-๑๒๐. อิทานิ ปริณามนวเสน อาปตฺติเภทํ ทเสฺสตุํ **“อตฺตโน”**ติอาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถายํ ปิณฺฑโตฺถ – สงฺฆสฺส นตํ ลาภํ อตฺตโน ปริณาเมยฺย, นิสฺสคฺคิฯ อญฺญโต ปุคฺคลสฺส ปริณาเมยฺย, ปาจิตฺติฯ อญฺญสฺส สงฺฆสฺส วา เจติยสฺส วา ปริณาเมยฺย, ทุกฺกฏํฯ อญฺญสฺส ปุคฺคลสฺส วา เจติยสฺส วา นตํ ลาภํ อตฺตโน วา สงฺฆสฺส วา อญฺญปุคฺคลสฺส วา อญฺญเจติยสฺส วา ปริณาเมยฺย, ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ ตตฺถ **นตนฺติ** กาเยน วา วจสา วา นินฺนํ กตํฯ **ลาภนฺติ** ลภิตพฺพํ จีวราทิํฯ **อญฺญโต** อญฺญสฺมิํ ปุคฺคเล วา เจติเย วา, เจติเย ปน ทุกฺกฏํฯ **อญฺญสฺสาติ** เจติยาทิโน อนฺตมโส สุนขสฺสฯ **อญฺญโต วาติ** เจติยาทิมฺหิ วาฯ **สงฺฆสฺสาติ** ปน อิทํ กากกุขิโคฬกญาเยน ‘‘นตํ ปริณาเมยฺยา’’ติ อุภยตฺถ ปริวตฺตติฯ นิสฺสฏฺฐํ สกสญฺญาย น ทเทยฺย วา, ทุกฺกฏนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อญฺญถา** อเญฺญน ปกาเรน, เถยฺยสญฺญาย น ทเทยฺย เจติ วุตฺตํ โหติฯ **อิตรนฺติ** วตฺถุวเสน อญฺญํ ปาราชิกํ ถุลฺลจฺจยํ ทุกฺกฏญฺจ โหตีติ อโตฺถฯ

นิสฺสคฺคิยนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๒. ปาจิตฺติยนิเทฺทสวณฺณนา

๑๒๑. **มุสา ...เป.... หรเณติ** นิมิตฺตเตฺถ ภุมฺมวจนํ, ตสฺส ‘‘ปาจิตฺติ วุตฺตา’’ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ เอวํ สพฺพตฺถฯ **มุสาวาเทติ** นิปาเตน สทฺธิํ ตปฺปุริโสฯ ปุเพฺพปิ ชานิตฺวา วจนกฺขเณปิ ชานนฺตสฺส มุสาภณนนิมิตฺตนฺติ อโตฺถฯ **ภณน**ญฺจ นาม อิธ อภูตสฺส วา ภูตตํ, ภูตสฺส วา อภูตตํ กตฺวา กาเยน วา วาจาย วา วิญฺญาปนปฺปโยโคฯ ปาราชิกสงฺฆาทิเสสาจารวิปตฺติโย อมูลิกาย โจเทนฺตสฺส ยถากฺกมํ สงฺฆาทิเสสปาจิตฺติยทุกฺกฏานิฯ อนุปธาเรตฺวา สหสา ภณนฺตสฺส, ‘‘อญฺญํ ภณิสฺสามี’’ติ อญฺญํ ภณนฺตสฺส ยสฺส ภณติ, โส น สุณาติ, ตสฺส จ อนาปตฺติฯ

โอมสติ อมนาปตาย กเณฺณสุ วิชฺฌติ วิย เอเตน, โอมสติ วาติ **โอมโส,** โส จายํ วา โทจ, ตสฺมิํฯ ทีโฆ ปน คาถาพนฺธวเสนฯ เอวํ สพฺพตฺถฯ หีนุกฺกเฏฺฐสุ จ ชาตินามโคตฺตวยกมฺมสิปฺปอาพาธลิงฺคกิเลสอาปตฺติอโกฺกสสงฺขาเตสุ ทสสุ ภูเตน วา อภูเตน วา ‘‘ขตฺติโยสิ,

จณฺฑาโลสี’’ติอาทินา กาเยน วา วาจาย วา อนญฺญาปเทเสน ภิกฺขุโน ขุํเสตุกามตาย อ
โกฺกสวจเนติ อโตฺถฯ ‘‘สนฺติ อิเธกเจฺจ จณฺฑาลา’’ติอาทินา อญฺญาปเทเสน วา ‘‘โจโรสิ, วิ
การีสิ, มาตุฆาตโกสี’’ติอาทีหิ ปาฬิมุตฺตปเทหิ วา ภิกฺขุสฺส, ยถา วา ตถา วา อนุปสมฺปนฺนํ,
ปรมฺมุขา ปน สพฺพมฺปิ อโกฺกสนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ เกวลํ ทวกมฺยตาย วทโต ปน สพฺพตฺถ ทุพฺภา
สิตํฯ

เปสุญฺญหรเณติ ปิสุณสฺส ภาโว เปสุญฺญํฯ อตฺตโน ปิยกมฺยตาย วา ปรสฺส ปเรสุ เภท
าธิปฺปาเยน วา ชาติอาทีหิ โอมสนฺตสฺส ภิกฺขุโน วจนํ สุตฺวา ภิกฺขุสฺส ตสฺส เปสุญฺญสฺส
หรเณฯ อนุปสมฺปนฺนสฺส หรเณ ทุกฺกฏํฯ ปทํ ปทํ **ปทโส,** วิจฺฉายํ โส, โกฏฺฐาเสน โกฏฺฐา
เสนาติ อโตฺถฯ สงฺคีติตฺตยารุฬฺหํ ติปิฏกธโมฺม, อนารุฬฺหํ จ ราโชวาทาทิโก **ธโมฺม** นาม,
เตน สห ปทโสติ นิปาตสฺส ตติยาตปฺปุริโสฯ **ปทโสธเมฺม**ติ เอกกฺขราทินา โกฏฺฐาเสน
โกฏฺฐาเสน อนุปสมฺปเนฺนน สทฺธิํ ยถาวุตฺตธมฺมภณเนติ อโตฺถฯ ปทโสธมฺมภณนญฺหิ ปทโส
ธมฺม-สเทฺทน อุปจาเรน วุตฺตํฯ อนุปสมฺปเนฺนน สทฺธิํ เอกโต อุเทฺทสคฺคหเณ สชฺฌายกรเณ,
ตํสนฺติเก อุเทฺทสคฺคหณาทิเก จ เตน สทฺธิํ เอกโต เยภุเยฺยน ปคุณํ คนฺถํ ภณนฺตสฺส โอสา
เรนฺตสฺส ขลิตฏฺฐาเน ‘‘เอวํ ภณาหี’’ติ เอกโต ภณนฺตสฺสปิ อนาปตฺติฯ

อนฺตมโส วตฺถาทินา เยน เกนจิ สพฺพจฺฉนฺนํ ฉทนํ อนาหจฺจ ทิยฑฺฒหตฺถุเพฺพเธนาปิ
สพฺพปริจฺฉินฺนํ เยภุเยฺยนฉนฺนํ เยภุเยฺยนปริจฺฉินฺนญฺจ เสนาสนํ อคารนฺติ อธิเปฺปตํฯ ตตฺรโฎฺฐ
ปน ภิกฺขุํ ฐเปตฺวา อนฺตมโส ปาราชิกวตฺถุภูโต ติรจฺฉานคโตปิ อนฺตมโส ตทหุชาตา อิตฺถีปิ
อุปจารโต อคาร-สเทฺทน วุจฺจติฯ สห อคาเรนาติ **สาคาโร,** ภิกฺขุฯ อุปจาเรเนว จ ปน อนุป
สมฺปเนฺนน, มาตุคาเมน จ สห เสยฺยกปฺปนํ สาคารภาโว นามาติ คเหตพฺพํฯ สงฺฆสมฺมตํ เส
นาสนปญฺญาปกาทิเภทํ อุปสมฺปนฺนํ อยสกามา หุตฺวา ภิกฺขูหิ เยน จ อุชฺฌาเปนฺติ อวชานา
เปนฺติ อวณฺณาย โอโลกาเปนฺติ, ลามกโต วา จินฺตาเปนฺติ, ตํ วจนํ **อุชฺฌาปนกํ**ฯ เยน ขียนฺติ
สพฺพตฺถ ตสฺส อวณฺณํ ปกาเสนฺติ, ตํ **ขียนํ**ฯ

๑๒๒. ตลนฺติ หตฺถตลมธิเปฺปตํฯ ตคฺคหเณน ปน กาโยว ตลํฯ **สตฺตี**ติ กายปฺปฏิพทฺธา
สตฺติ อาวุธวิเสโส, อุปลกฺขณตฺตา ปน สพฺพมฺปิ กายปฺปฏิพทฺธํ สตฺติฯ ตลญฺจ สตฺติ จ **ตลสตฺ
ติ**ฯ อิธ ปน โกเปน ภิกฺขุสฺส ตลสตฺติอุคฺคิรณํ ตลสตฺติฯ สเจ ปน วิรโทฺธ ปหารํ เทติ, น ปหริตุ
กามตาย ทินฺนตฺตา ทุกฺกฏํ, ปหริตุกามตาย ปาจิตฺติยํ, อนุปสมฺปเนฺน ทุกฺกฏํ, โมกฺขาธิปฺปาย
สฺส อนาปตฺติฯ

ปญฺญเตฺตน วทโต อุปสมฺปนฺนสฺส วา เตน วุจฺจมานธมฺมสฺส วา อนาทรกรณํ **อนาทโร**ฯ
อนุปสมฺปนฺนสฺส เตน วุจฺจมานสฺส วา อุปสมฺปเนฺนน, ปเรน วา อปญฺญเตฺตน วา วุจฺจมานสฺส
อนาทเร ทุกฺกฏํฯ

‘‘อูนวโสฺส ตฺวํ มเญฺญ’’ติอาทินา ภิกฺขุโน กุกฺกุจฺจสฺส อุปฺปาทนํ อนุปสมฺปนฺนสฺส ทุกฺ
กฏํฯ

อนาปุจฺฉา คามปฺปเวสเนติ ปกติวจเนน ปุจฺฉิตุมนุรูปํ อโนฺตอุปจารสีมาย ทสฺสนูป
จาเร ภิกฺขุํ ทิสฺวา ‘‘วิกาเล คามปฺปเวสนํ อาปุจฺฉามี’’ติ อนาปุจฺฉิตฺวา วิกาเล คามปฺปเวสเนฯ
ทีโฆ ปน สนฺธิวเสนฯ อาปทาสุ อนาปตฺติฯ

ปรมฺปรโภชเนติ ปโร จ ปโร จ ปรมฺปรา ม-กาโร สนฺธิวเสน, ตสฺมา ปรมฺปรา อุปฺปตฺต วิสยอปาทานวจนํ, ปรโต ปรโต ลทฺธา ภุญฺชเนติ อโตฺถฯ อยเมตฺถ อธิปฺปาโย – ปญฺจหิ โภชเนหิ นามํ คเหตฺวา นิมนฺติตสฺส เยน เยน ปฐมํ นิมนฺติโต, ตสฺส ตสฺส โภชนโต อุปฺปฏิปาฏิยา, ‘‘มยฺหํ ภตฺตปจฺจาสํ ตุยฺหํ ทมฺมี’’ติ วา ‘‘วิกปฺเปมี’’ติ วา อาทินา สมฺมุขา วา ปรมฺมุขา วา อวิกปฺเปตฺวา วา อญฺญโต อญฺญโต ปญฺจโภชนาทีนิ ลทฺธา ภุญฺชมาเนติฯ คิลานจีวรทานจีวรการสมเย อนาปตฺติฯ

๑๒๓. เสยฺยํ เสนาสนานิ วา อนุทฺธริตฺวา คมเนติ สมฺพนฺธฯ **วา**-สโทฺท สมุจฺจเยฯ ตตฺถ ‘‘ภิสิ จิมิลิกา อุตฺตรตฺถรณํ ภูมตฺถรณํ ตฏฺฏิกา จมฺมกฺขโณฺฑ นิสีทนํ ปจฺจตฺถรณํ ติณสนฺถาโร ปณฺณสนฺถาโร’’ติ (ปาจิ. ๑๑๖) วุตฺตาสุ ทสสุ เสยฺยาสุ เอกมฺปิ อตฺตโน วสฺสคฺคเน คเหตฺวา สงฺฆิเก สพฺพปฺปฏิจฺฉเนฺน คุเตฺต เสนาสเน สนฺถริตฺวา วา สนฺถราเปตฺวา วา ยถา ฐปิตํ อุปจิกาทีหิ น ขชฺชติ, ตถา ฐปนวเสน อนุทฺธริตฺวา ปริกฺขิตฺตสฺส อารามสฺส ปริเกฺขปํ, อปริกฺขิตฺตสฺส อุปจารํ อติกฺกมิตฺวา คมเน จ, ตถา มญฺจปีฐติสิโกจฺฉสงฺขาตานิ เสนาสนานิ วสฺสกาเล อโชฺฌกาเส สนฺถริตฺวา วา สนฺถราเปตฺวา วา อนุปสมฺปเนฺนน อนุทฺธริตฺวา ถามมชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส เลฑฺฑุปาตํ อติกฺกมิตฺวา คมเน จาติ อโตฺถฯ ยถาวุตฺตโต ปน อญฺญตฺถ ทุกฺกฏํฯ

อิตฺถิยา อทฺธานคมเนติ ‘‘คจฺฉาม ภคินิ, คจฺฉาม อยฺยา’’ติ อญฺญมญฺญํ สํวิทหิตฺวา ‘‘อชฺช วา เสฺว วา’’ติอาทินา นิยมิตกาลวิสเงฺกตํ อกตฺวาปิ ทฺวารวิสเงฺกตํ มคฺควิสเงฺกตํ กตฺวาปิ อิตฺถิยา สทฺธิํ อทฺธานมคฺคคมเนติ อโตฺถฯ

เอเกกาย นิสีทเนติ เอเกน เอกาติ เอเกกา, ตสฺสา นิสชฺชายาติ อโตฺถฯ เอเกน สห เอกิสฺสา นิสชฺชํ วินา เอกาย สห เอกสฺส นิสชฺชํ นาม นตฺถีติ เอกาย สห เอกสฺส นิสชฺชายํ สติ นิสินฺนสฺส ภิกฺขุโน ปาจิตฺติยนฺติ อธิปฺปาโยฯ ‘‘เอกาเยกนิสีทเน’’ติ วา ปาโฐฯ

๑๒๔. รูปาทีนํ อุปสํหาเรน, ภยานกกถากถเนน วา อุปสมฺปนฺนสฺส **ภิํสาปเน**ฯ อนุปสมฺปนฺนสฺส ทุกฺกฏํฯ

อาโกฏเน อุปสมฺปนฺนสฺส อนุตมโส อุปฺปลปเตฺตนาปิ ปหารทาเนฯ อนุปสมฺปนฺนสฺส อนุตมโส ติรจฺฉานคตสฺสปิ ทุกฺกฏํฯ โมกฺขาธิปฺปายสฺส อนาปตฺติฯ

สงฺฆมเชฺฌ วินยธเรน อนุยุญฺชิยมานสฺส ปุจฺฉิตโต อญฺญสฺส วาโท อเญฺญน อญฺญํ ปฏิจรณํ **อญฺญวาโท**ฯ ตเถว ปุจฺฉิยมานสฺส อกเถตุกามตาย วิเหสนํ ตุณฺหีภาโว **วิเหสา**ฯ อญฺญวาทกสฺส วิเหสกสฺส จ ญตฺติทุติยกเมฺมน อญฺญวาทกวิเหสกกเมฺม กเต ปุน อญฺญวาเท วิเหสาย ปาจิตฺติยํฯ อนาโรปิเต ปน กเมฺม ทุกฺกฏํฯ กิญฺจิ วีติกฺกมํ ทิสฺวา ‘‘อาวุโส, อิทํ นาม ตยา กต’’นฺติ วุเตฺต ตํ น กเถตุกาโม ตุณฺหีภูโต สงฺฆํ วิเหเสตีติ **วิเหสโก**ฯ อนาจารํ อาจริตฺวา สงฺฆมเชฺฌ อาปตฺติยา, วตฺถุนา วา อนุยุญฺชิยมาเน ตํ อกเถตุกาโม ‘‘โก อาปโนฺน, กิสฺมิํ อาปโนฺน’’ติอาทินา นเยน อเญฺญหิ วจเนหิ ตํ วจนํ ปฏิจฺฉาเทโนฺต โย อญฺญํ วทติ, อยํ **อญฺญวาทโก** นามฯ

ทุฏฺฐุลฺลํ นาม ปาราชิกสงฺฆาทิเสสา, อิธ ปน สงฺฆาทิเสโสวฯ ปกาโส จ ฉาโท จ **ปกาสฉาโท,** ทุฏฺฐุลฺลสฺส ปกาสฉาโทติ ตปฺปุริโสฯ อภิณฺหาปตฺติกสฺส ภิกฺขุโน อายติํ สํวรตฺถาย อาปตฺติปริยนฺตํ กุลปริยนฺตญฺจ กตฺวา วา อกตฺวา วา ติกฺขตฺตุํ อปโลเกตฺวา กาตพฺพํฯ ภิกฺขุสมฺมุติํ ฐเปตฺวา อนุปสมฺปนฺนสฺส ‘‘อยํ อสุจิํ โมเจตฺวา สงฺฆาทิเสสํ อาปโนฺน’’ติอาทินา

นเยน วตฺถุนา สทฺธึ อาปตฺตึ ฆเฏตฺวา ตสฺส ทุฏฺฐุลฺลสฺส ปกาสเน อาโรจเน จ, ตเสฺว เยน เกนจิ อุปาเยน ญตฺวา ฉาทเน จ, อทุฏฺฐุลฺลาโรจเน ฉาทเน จ, อนุปสมฺปนฺนสฺส ปน ปุริมปญฺจมสิกฺขาปเท อิตรา ทุฏฺฐุเลฺลปิ ทุกฺกฏํฯ

หาโสทเกติ เอตฺถ หาเส อุทเกติ ปทวิภาโค เวทิตโพฺพฯ เยน เกนจิ สรีราวยเวน หสาธิปฺปายสฺส อุปกจฺฉกาทีสุ หาเส ผุสเนฯ หาสนิมิตฺตญฺหิ ผุสนํ หาโสฯ อนุปสมฺปเนฺน ทุกฺกฏํฯ **อุทเก หาเส**ติ อุปริโคปฺผเก อุทเก หสาธิปฺปายสฺส อุมฺมุชฺชนนิมฺุชฺชเนน กีฬายฯ กีฬา หิ อิธ หาโสติ วุโตฺตฯ นาวาย กีฬโต, หตฺถาทินา กฏฺฐาทินา วา อุทกํ หนโต อนฺตมโส ภาชนคตกญฺชิกาทีนิปิ ขิปนกีฬาย กีฬโต ทุกฺกฏํฯ อหสาธิปฺปายสฺส อนาปตฺติฯ

นิจฺฉุภเน วิหาราติ สงฺฆิกวิหารโต ภิกฺขุโน นิกฺกฑฺฒนนิกฺกฑฺฒาปเนฯ เอตฺถ จ เอกปฺปโยเค เอกา, นานาปโยเค ทฺวารคณนาย อาปตฺติโยฯ ปุคฺคลิกนิกฺกฑฺฒเน, ตสฺส ปริกฺขารนิกฺกฑฺฒเน, อนุปสมฺปนฺนสฺส ปน ตสฺส ปริกฺขารสฺส วา นิกฺกฑฺฒเน ทุกฺกฏํฯ น สมฺมาวตฺตนฺตานํ อเนฺตวาสิกสทฺธิวิหาริกานํ วา นิกฺกฑฺฒเน, อตฺตโน วิสฺสาสิกสฺส วิหารา นิกฺกฑฺฒเน, ภณฺฑนการกสฺส ปน สกลสงฺฆารามโต นิกฺกฑฺฒเน อนาปตฺติฯ

อนุปขชฺช สยเนติ ‘‘วุโฑฺฒ, คิลาโน, สเงฺฆน ทิโนฺน’’ติ ชานิตฺวา มญฺจปีฐานํ วา ตสฺส ภิกฺขุโน ปวิสนฺตสฺส วา นิกฺขมนฺตสฺส วา อุปจารํ อนุปขชฺช อนุปวิสิตฺวา สงฺฆิเก วิหาเร ‘‘ยสฺส สมฺพาโธ ภวิสฺสติ, โส ปกฺกมิสฺสตี’’ติ อธิปฺปาเยน นิสีทนนิสชฺชนวเสน สยเนฯ ปุคฺคลิเก ทุกฺกฏํฯ

เอตฺถ จ **ปาจิตฺตี**ติ อุทฺทิสิตฺวา กานิจิ ปสิทฺธานิ ทสฺสิตานิฯ อวุตฺตานิ ปน ตาทิสานิ อิมินาว สามญฺญวจเนน สงฺคเหตฺวา เวทิตพฺพานิฯ กถํ? อเจลกาทิอญฺญติตฺถิยานํ ยสฺส กสฺสจิ อามิสสฺส สหตฺถา ทาเน จ, สปฺปินวนีตเตลมธุผาณิตมจฺฉมํสขีรทธิสงฺขาตานํ ปณีตโภชนานํ อตฺตโน อตฺถาย วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺชเน, ราคปริยุฏฺฐิตอิตฺถิปุริสสฺส โยเคฺค กุเล อนุปวิสิตฺวา นิสชฺชนกปฺปเน, ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตเรน นิมนฺติโต ตสฺมึ ภุเตฺต วา อภุเตฺต วา สนฺตํ ภิกฺขุํ อนาปุจฺฉิตฺวา ปุเรภตฺตํ ปจฺฉาภตฺตํ วา ยสฺมึ กุเล นิมนฺติโต, ตโต คิลานจีวรทานการสมยํ ฐเปตฺวา อญฺญสฺมึ อญฺญกุลปฺปเวสเน, ฐเปตฺวา เอกทิวสํ อญฺญสฺมึ ทิเน อาวสถปิณฺฑสฺส อคิลาเนน หุตฺวา ภุญฺชเน, รตฺติปริเจฺฉทํ วา เภสชฺชปริเจฺฉทํ วา กตฺวา ปวาริตโต อุตฺตริ อญฺญตฺร ปุน ปวารณาย อญฺญตฺร นิจฺจปฺปวารณาย วิญฺญาปเน, อญฺญตฺร ตถารูปปจฺจยา คามโต นิกฺขนฺตเสนาทสฺสนาย คมเน, ปจฺจเยนปิ คนฺตฺวา ติรตฺตโต อุตฺตริ เสนาย วาเส, ตสฺส จ วสนฺตสฺส ยุทฺธฏฺฐานพลคณฏฺฐานเสนานิเวสอนีกทสฺสนตฺถํ คมเน, ปิฏฺฐาทีหิ กตมชฺชสงฺขาตสุราย, ปุปฺผาทีหิ กตอาสวสงฺขาตเมรยสฺส จ ปาเน, ปทีปุชฺชลปตฺตปจนาทิการณํ วินา วิสิพฺพิตุกามตาย อคิลานสฺส อคฺคิโน ชาลนชาลาปเน, กปฺปพินฺทุํ อนาทาย นวจีวรปริโภเค, สามํ จีวรํ วิกเปฺปตฺวา อปจฺจุทฺธาย ปริโภเค, ภิกฺขุสนฺตกปตฺตาทิโน อนฺตมโส หสาธิปฺปาเยนปิ อปนิธาเน อปนิธาปเน, สญฺจิจฺจ ติรจฺฉานคตสฺส ชีวิตโวโรปเน, สญฺจิจฺจ ยถาธมฺมํ นิหตาธิกรณสฺส ปุนกมฺมาย อุโกฺกฏเน, สญฺจิจฺจ เถยฺยสเตฺถน สทฺธึ สํวิธาย เอกทฺธานคมเน, ภิกฺขูหิ สิกฺขาปเทหิ วุจฺจมานสฺส อญฺญํ อวิจาเรตฺวา ‘‘น ตตฺถ สิกฺขิสฺสามี’’ติ ภณเน, สิกฺขาปทวิวณฺณเน, อิเมสํ ‘‘สุตฺวา โอรมิสฺสามี’’ติ อธิปฺปายํ วินา วิวาทาปนฺนานํ อุปสฺสุติฏฺฐาเน, ธมฺมิกานํ กมฺมานํ ฉนฺทํ ทตฺวา ปจฺฉา ขียนธมฺมาปชฺชเน, สเงฺฆ วินิจฺฉเย วตฺตมาเน ฉนฺทํ อทตฺวา ปกฺกมเน, สมเคฺคน สเงฺฆน จีวรํ ทตฺวา ปจฺฉา ขียนธมฺมาปชฺชเน, อญฺญตฺร

อชฺฌารามา อชฺฌาวสถา วา รตนสฺส วา รตนสมฺมตสฺส วา อุคฺคณฺหนอุคฺคหาปเน ปาจิตฺติยนฺติฯ

ปาจิตฺติยนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๓. สมณกปฺปนิเทฺทสวณฺณนา

๑๒๕. **สมณกปฺปา**ติ สมณโวหาราฯ ภวนฺติ, อเหสุนฺติ วา ภูตา, วตฺตมาเน, ภูเต วา ตปฺปจฺจโยฯ วิรุฬฺหมูลาทิภาวํ อาปชฺชิตฺวา วฑฺฒมานกานํ, วฑฺฒิตฺวา มหนฺตภาวํ ปตฺตานญฺจ รุกฺขลตาทิสงฺขาตานํ ภูตานํ คาโม, ภูตา เอว วา คาโม สมูโห **ภูตคาโม**ฯ ตสฺส สมารโมฺภ เฉทนผาลนาทิ, ตสฺมึฯ นิมิตฺตเตฺถ เจตํ ภุมฺมํ, ตํเหตุ ปาจิตฺติยํ โหตีติ อโตฺถฯ กตกปฺปิยํ สมณกปฺปิยํ ภเวติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ กตํ กปฺปิยํ ยสฺสาติ พหุพฺพีหิฯ เกนาติ อาห **“นเขนา”**ติ อาทิฯ

๑๒๖. อิทานิ ยสฺส สมารโมฺภ, ตํ ภูตคามํ วิภชิตฺวา ทเสฺสตุํ **“ส มูลา”**ติอาทิ อารทฺธํฯ **โส**ติ ภูตคาโมฯ ภวิตุํ อุปฺปชฺชิตุํ ปโยเชตีติ การิตนฺตา ตปฺปจฺจโย, ปภาวิโต อุปฺปาทิโตติ อโตฺถฯ อถ วา ปภวนํ ปภโว, อุปฺปตฺติ, โสว ปภโว, ปภาวํ กโรตีติ นามธาตุโต กตฺตริ ตปฺปจฺจโย, ปภาวิโต อุปฺปโนฺนติ อโตฺถฯ มูลญฺจ ขโนฺธ จ พีชญฺจ อคฺคญฺจ ผฬุ จ มูล…เป.… ผฬูนิฯ **ผฬุ** นาม ปพฺพํฯ ตานิเยว พีชานิ, เตหิ ปภาวิโต อุปฺปาทิโต, อถ วา เตหิ อวธิภูเตหิ, การณภูเตหิ วา ปภาวิโต อุปฺปโนฺนติ กเมน วิกปฺปทฺวเย สมาสทฺวยํ เวทิตพฺพํฯ ตตฺถ **มูลพีชํ** นาม หลิทฺทิสิงฺคิเวราทิฯ

ขนฺธพีชํ นาม อสฺสตฺถนิโคฺรธาทิฯ **พีชพีชํ** นาม ปุพฺพณฺณาปรณฺณาทิฯ **อคฺคพีชํ** นาม หิริเวราทิฯ **ผฬุพีชํ** นาม อุจฺฉุนฬาทิฯ ตตฺถ มูลพีชาทีนิ ปญฺจ พีชคาโมฯ ตนฺนิพฺพโตฺต รุกฺขลตาทิ ภูตคาโมฯ

อิทานิ เตสุ พีชคามสมารเมฺภ ทุกฺกฏํ ทเสฺสติ อปรเทฺธนฯ ภูตคามวิโยชิตํ พีชํ อารเมฺภ ทุกฺกฏนฺติ สมฺพโนฺธฯ ภูตคามโต วิโยชิตนฺติ ตปฺปุริโสฯ **พีช**นฺติ ภูมิยํ โรปิตมโรปิตมฺปิ นิคฺคตวิทตฺถิมตฺตปตฺตวฏฺฏิปิ มูลพีชานิฯ ‘‘อารเมฺภ’’ติ กิตกปจฺจยสฺส โยเค อวุเตฺต กมฺมนิ ฉฏฺฐุปฺปตฺติยํ วิกเปฺปน อุภยตฺถ ทุติยาฯ **อารเมฺภ**ติ สมารเมฺภฯ ตสฺมา ‘‘อิมํ ปุปฺผํ ผลํ วา ชาน, อิมํ กปฺปิยํ กโรหี’’ติอาทินา กปฺปิยวจเนน ภูตคามโต วิโยชิตํ พีชชาตํ พีชคามปริโมจนตฺถํ ปุน กปฺปิยํ การาเปตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปญฺจหิ สมณกเปฺปหิ ผลํ ปริภุญฺชิตุํ อคฺคิปริชิตํ สตฺถปริชิตํ นขปริชิตํ อพีชํ นิพฺพตฺตพีชเญฺญว ปญฺจม’’นฺติ (จูฬว. ๒๕๐) วุเตฺตสุ ปญฺจสุ นขปริชิตาทีนิ ตีณิ ทสฺสิตานิฯ

๑๒๗. อิทานิ อวสิฏฺฐานิ เทฺว ทเสฺสตุํ **“นิพฺพตฺตพีช”**นฺติอาทิกํ ปฐมทฺธํ อาหฯ ตตฺถ **นิพฺพตฺตพีช**นฺติ นิพฺพตฺตนิยนฺติ นิพฺพตฺตํ, นิปฺปุพฺพ วตุ วตฺตเนติมสฺมา ตปฺปจฺจโย, นิพฺพตฺตํ พีชํ ยสฺส ตํ นิพฺพตฺตพีชํ, พีชํ นิพฺพเตฺตตฺวา วิสุํ กตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพํ อมฺพปนสาทิฯ **โนพีชํ** นาม ตรุณมฺพผลาทิฯ อิทานิ พีชคามภูตคาเมสุ กปฺปิยกรณปฺปการาทิวิเสสํ ทเสฺสโนฺต **“กฏาหา”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ กฏาเหน พทฺธํ พีชํ เยสนฺติ พาหิรโตฺถฯ

๑๒๘. ภาชเน ภูมิยมฺปิ วา เอกาพเทฺธสุ พีเชสุ เอกสฺมิญฺจ กปฺปิเย กเตติ โยชนาฯ **พีเชสู**ติ พีชคามภูตคาเมสุ ฯ ภูตคาโมปิ หิ อิธ ‘‘พีช’’นฺติ รุฬฺหีวเสน วุจฺจติฯ

๑๒๙. **นิกฺขิเตฺต**ติ ฐปิเตฯ **กปฺปิยํ ปุน กเรยฺยา**ติ ชาตมูลปณฺณภาวโต ภูตคามตฺตา ภูตคามโต ปริโมจิตํ พีชคามปริโมจนตฺถํ ปุน กปฺปิยํ กาเรยฺยาติ อโตฺถฯ เตนาห **''ภูตคาโม หิ โส ตทา''**ติฯ **หิ**-สโทฺท เหตุมฺหิฯ **ตทา**ติ มูเล จ ปเณฺณ จ ชาตกาเล สเจ มูลมตฺตํ สญฺชายติ, อุปริภาเค สเจ องฺกุโร ชายติ, เหฏฺฐาภาเค ฉินฺทิตุํ วฏฺฏติฯ มูลมเตฺตสุ วา ปน ปณฺณมเตฺตสุ วา นิคฺคเตสุ สเจปิ รตนปฺปมาณาปิ สาขา นิกฺขมนฺติ, พีชคามสงฺคหิตา โหนฺติฯ

๑๓๐. อุทกสมฺภโว เสวาโล จ เจติยาทีสุ เสวาโล จ ภูตคาโมวาติ สมฺพโนฺธฯ **อาทิ**-สเทฺทน ปาการาทิคฺคหณํฯ ยทิ เทฺว ตีณิ ปณฺณานิ น ชายนฺติ, อคฺคพีชสงฺคหํ คจฺฉติฯ สุโกฺข ปน สมฺมชฺชิตโพฺพฯ มูลปเณฺณ วินิคฺคเต พีโชปิ ภูตคาโมวาติ สมฺพโนฺธฯ **ปเณฺณ**ติ อิมินา องฺกุรมตฺตํ ปฏิกฺขิปติฯ

๑๓๑. ฆฏาทิปิเฏฺฐ เสวาโล จ อหิฉตฺตกมกุฬญฺจ ทุกฺกฏเสฺสว วตฺถูนีติ สมฺพโนฺธฯ **ปิเฏฺฐ**ติ อิมินา อโนฺต อโพฺพหาริโกติ ทเสฺสติฯ **ผุลฺลนฺ**ติ ผุลฺลิตํ อหิฉตฺตกํฯ **อพฺยวหาริกนฺ**ติ อาปตฺติโวหารโยคฺคํ น โหตีติ อโตฺถฯ

๑๓๒. อลฺลรุเกฺข ลาขานิยฺยาสฉตฺตานิ วิโกปิย คณฺหโต ตตฺถ อกฺขรํ ฉินฺทโต วาปิ ปาจิตฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ อลฺลรุเกฺขฯ ''วิโกปย''นฺติ โปตฺถเกสุ ปาโฐ ทิสฺสติ, โส อปาโฐ ปฐมนฺตตาย การณาภาวโตฯ ''วิโกปิยา''ติ ปน ปาโฐ คเหตโพฺพฯ **วิโกปิยา**ติ อิมินา อวิโกเปตฺวา คหเณ อนาปตฺตีติ ทีเปติฯ

๑๓๓. **ทารุมกฺกฏกาทินา**ติ อาณิํ โกเฏฺฏตฺวา ทารุยนฺตํ กตฺวา ตตฺถ กณฺฏกํ โอลเมฺพนฺติ, เอตํ ทารุมกฺกฏกํ นามฯ **อาทิ**-สเทฺทน กณฺฏกพนฺธนาทีนํ คหณํฯ ติณาทิํ ฉินฺทิตุํ, คณฺฐิกํ กาตุญฺจ น กปฺปตีติ โยชนาฯ **ฉินฺทิตุนฺ**ติ ฉินฺทนํฯ

๑๓๔. **ภูตคามํ วา**ติ ภูตคามํ วาฯ **พีชํ วา**ติ พีชคามํ วาฯ ''ฉินฺท วา''ติอาทินา สพฺพตฺถ **วา**-สโทฺท โยเชตโพฺพฯ **ปจ วา**ติ ปจนํ กโรหีติ วาฯ ''ปฏ'' อิติ วา ปาโฐ, ตสฺส อุปฺปาเทหีติ อโตฺถฯ ''อิมํ รุกฺขํ ฉินฺทาหี''ติอาทินา ปน อวตฺวา ''รุกฺขํ ฉินฺทา''ติอาทินา อนิยเมตฺวา วตฺตุํ วฏฺฏติฯ

๑๓๕. **อิมนฺ**ติ เอตํ รุกฺขาทิํฯ **อิมํ โสเธหี**ติ เอตฺถ อิติ-สทฺทํ กตฺวา อโตฺถ วตฺตโพฺพติฯ

สมณกปฺปนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๔. ภูมินิเทฺทสวณฺณนา

๑๓๖. ยาสุ วุตฺถํ ปกฺกญฺจ กปฺปติ, ตา กปฺปิยา ภูมิโย สมฺมุติ จ สมฺมุติกุฏิ จ...เป.... คหปติ จ คหปติกุฏิ จาติ อิมา จตโสฺส โหนฺตีติ โยเชตฺวา อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ ตตฺถ **เภสชฺชกฺขนฺธเก** (มหาว. ๒๙๕) วุตฺตาย อุตฺติทุติยกมฺมวาจาย, อปโลกนกมฺมวเสน วา สาเวตฺวา สมฺมา อุตฺติสมฺปนฺนํ กรียตีติ **สมฺมุติ,** ถมฺภานํ ภิตฺติปาทานํ วา อุคฺคมนํ อุทฺธํ กตฺวา ฐปนํ, ''กปฺปิยกุฏิํ กโรมา''ติ วาจาย สาวนญฺจ อนฺตํ ยสฺสา สา **อุสฺสาวนนฺตา**ฯ ตถา จ วุตฺตํ ''ถมฺภปฺปติฏฺฐานญฺจ วจนปริโยสานญฺจ สมกาลํ วฏฺฏตี''ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๙๕)ฯ นิสาทนํ ปวิสนํ สนฺนิเวสนํ นิสาโท, คุนฺนํ วิย นิสาโท เอติสฺสาติ **โคนิสาทิ**ฯ ภิกฺขุํ ฐเปตฺวา เสสสหธมฺมิกา สเพฺพ จ เทวมนุสฺสา อิธ **คหปตี**ติ สามเญฺญน อธิเปฺปตาฯ เอตฺถ ปน คหปติสมฺพนฺธินี กุฏิ ทีเฆน คหปตีฯ

‘‘ยํ ปน อกปฺปิยภูมิยํ สหเสยฺยปฺปโหนเก เคเห วุตฺถ’’นฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๙๕) **อฏฺฐกถา**วจนโต ยํ สโงฺฆ อากงฺขติ วิหารํ วา อฑฺฒโยคํ วา ปาสาทํ วา หมฺมิยํ วา คุหํ วา เลณาทิํ วา, เตสมฺปิ สามญฺญวจนํ วิญฺญายตีติ ตํตํลกฺขณปฺปตฺตา สหเสยฺยปฺปโหนกา เลณาทโย จตูเสฺวว กุฏีสุ อโนฺตคธาติ เวทิตพฺพํฯ อิมาสุ จตูสุ สหเสยฺยปฺปโหนเก ปเทเส ยํ สงฺฆิกํ ปุคฺคลิกํ วา ภิกฺขุสนฺตกํ เอกรตฺตมฺปิ อโนฺตวุตฺถํ อนุปสมฺปเนฺนน ปกฺกญฺจ ยาวกาลิกํ ยามกาลิกญฺจ อโนฺตวุตฺถอโนฺตปกฺกสงฺขํ น คจฺฉติ, โก ปน วาโท อิตรทฺวเยฯ ตํ ปน อกปฺปิยภูมิยมฺปิ วุตฺถํ ปกฺกญฺจ วฏฺฏติฯ เตน วุตฺตํ **‘‘ยาสุ วุตฺถํ ปกฺกญฺจ กปฺปตี’’**ติฯ

๑๓๗. วาสตฺถาย กเต สงฺฆิเก วา เอกสนฺตเก วา สหเสยฺยปฺปโหนเก เคเห กปฺปิยากุฏิ ลทฺธพฺพาติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ **วาสตฺถายา**ติ อิมินา อวาสตฺถาย กตํ นิวเตฺตติฯ **เอกสนฺตเก**ติ เอกสฺส ภิกฺขุโน สนฺตเกฯ **กปฺปิยากุฏี**ติ ภาวปฺปธาโนยํ นิเทฺทโส, น หิ เคเห เคหํ ลทฺธุํ ยุชฺชตีติ กปฺปิยกุฏิตาติ อโตฺถฯ ทีโฆ ปน คาถาวเสน, กปฺปิยา กุฏิตาติ วา วิเสสนวเสน ทฏฺฐพฺพํฯ **สหเสยฺยปฺปโหนเก**ติ เอตฺถ สหเสยฺยปฺปโหนกํ วาสาคารลกฺขเณ วุตฺตลกฺขณํ เสนาสนํฯ

๑๓๘. อิทานิ ตา กุฏิโย กเมน ทเสฺสตฺวา ตตฺถ ปฏิปชฺชิตพฺพวิธิํ, ตาสํ สพฺพถาปคมญฺจ ทเสฺสตุํ **‘‘เคเห’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ ‘‘กปฺปิยกุฏิํ กโรม, กปฺปิยกุฏิํ กโรมา’’ติ เอวมีรยนฺติ สมฺพโนฺธฯ อิฏฺฐกา จ ถมฺภา จ ‘‘อิฏฺฐกาถมฺภา’’ติ วตฺตเพฺพ รโสฺสฯ อิฏฺฐกถมฺภา อาทิ ยสฺส ภิตฺติปาสาทสฺสาติ พหุพฺพีหิฯ ปจฺฉา ปฐมสเทฺทน กมฺมธารโยฯ ‘‘ฐเปยฺย เจ, สา อุสฺสาวนนฺติกา’’ติ เอวํ เจ-สา-สเทฺท โยเชตฺวา อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ

๑๓๙. สกโล อปริกฺขิโตฺต อาราโมปิ วาติ สมฺพโนฺธฯ เสนาสนํ ปริกฺขิตฺตํ วา โหตุ, อปริกฺขิตฺตํ วา, น ตํ ปมาณํฯ

๑๔๐. อเญฺญหิ กปฺปิยกุฏิยา อตฺถาย ทิเนฺน วา เตสํ สนฺตโก วาติ โยชนาฯ

๑๔๑. อวิโรธภาเวน กปฺปนียา กปฺปา, กปฺป สามตฺถิยมิเจฺจตสฺมา อิตฺถิยํ อาปจฺจเย รูปํ, น กปฺปา อกปฺปา, อกปฺปา จ สา กุฏิ เจติ **อกปฺปกุฏิ,** ตายฯ **สปฺปิอาที**ติ อิมินา สตฺตาหกาลิกํ ยาวชีวิกญฺจ คหิตํฯ

๑๔๒. **เตเหวา**ติ อกปฺปกุฏิยํ วุตฺถสปฺปิอาทีหิ เอว สทฺธิํ สตฺตาหกาลิกสํสฏฺฐตาย **‘‘สตฺตาหํ กปฺปเต’’**ติ วุตฺตํฯ **สามิเส**ติ อามิสสงฺขาเตน ปุริมทฺวเยน สหิเตฯ **สามปากตา**ติ สามํ อตฺตนา ปาโก เอตสฺสาติ สามปากํ, สตฺตาหกาลิเกน สห ปกฺกํ สามิสํ ยาวชีวิกํ, ตสฺส ภาโว สามปากตาฯ สยํ ปกฺกํ ตํ อตฺตนา สํสฏฺฐตาย ตมฺปิ อามิสํ สามปากคติกํ กโรตีติ ตสฺส สามปากตา โหตีติ อธิปฺปาโยฯ

๑๔๓. **อธิฏฺฐิตา**ติ ปติฏฺฐิตาฯ เอว-สโทฺท ติฏฺฐติสทฺทสฺส อเนฺต ทฏฺฐโพฺพฯ

๑๔๔. **สเพฺพสู**ติ ถมฺภาทีสุ สกเลสุฯ ชหิตํ วตฺถุ กุฏิภูมิ ยสฺสา **ชหิตวตฺถุกา**ฯ ปริกฺขิเตฺต ชหิตวตฺถุกาติ สมฺพโนฺธฯ **เสสา**ติ อิตรา เทฺว กุฏิโยฯ **ฉทนวิพฺภมา**ติ ฉทนสฺส วินาสาฯ เอตฺถาปิ ‘‘ชหิตวตฺถุกา’’ติ อาเนตพฺพนฺติฯ

ภูมินิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๕. อุปชฺฌาจริยวตฺตนิเทฺทสวณฺณนา

๑๙๕. ‘‘อิทํ ตยา ทุกฺกฏํ, ทุพฺภาสิต’’นฺติอาทีนิ วตฺวา โจทนโต, อตฺตโน วชฺชํ อสฺสรนฺตสฺส สตุปฺปาทวเสน สารณโต, สมฺมา ปฏิปตฺติยํ สารณโต ปวตฺตาปนโต วา วชฺชาวชฺชํ อุปนิชฺฌายติ ภุสํ จินฺเตตีติ อุปชฺฌาฯ อุปชฺฌา เอว อุปชฺฌาโยฯ ‘‘เอวํ ตยา พุทฺธวจนํ สชฺฌายิตพฺพํ, เอวํ อติกฺกมิตพฺพํ, เอวํ ปฏิกฺกมิตพฺพ’’นฺติอาทินา อาจารสิกฺขาปเน อาจรติ ปวตฺตตีติ อาจริโยฯ โส จ นิสฺสยปพฺพชฺชาอุปสมฺปทาธมฺมาจริยวเสน จตุพฺพิโธฯ อุปชฺฌา จ อาจริโย จ **อุปชฺฌาจริยา,** เตฯ **นิสฺสาย วสมาโน**ติ อิมินา นิสฺสยปพฺพชฺชาอุปสมฺปทาธมฺมเนฺตวาสิเกสุ โย นิสฺสาย วสติ, ตํ ทเสฺสติฯ จตูสุ หิ เตสุ นิสฺสยเนฺตวาสิเกน ยาว อาจริยํ นิสฺสาย วสติ, ตาวสพฺพํ อาจริยวตฺตํ กาตพฺพํ, เนตเรหิฯ อิตเรหิ, นิสฺสยมุตฺตเกหิปิ ยาว จีวรรชนํ, ตาว จ อรติวิโนทนาทิกญฺจ วตฺตํ กาตพฺพํฯ อนาปุจฺฉิตฺวา ปตฺตจีวรทานาทิมฺหิ ปน เอเตสํ อนาปตฺติฯ สทฺธิวิหาริกสฺส ปน อุปชฺฌายานํ ยาว จีวรรชนํ, ตาว จ อรติวิโนทนาทิกญฺจ อกโรนฺตสฺส นิสฺสยมุตฺตกสฺสาปิ อมุตฺตกสฺสาปิ อาปตฺติเยวฯ เอกจฺจสฺส ปตฺตทานาทิโต ปฏฺฐาย อมุตฺตนิสฺสยเสฺสว อาปตฺติฯ เตสุ มเชฺฌ เทฺว อาจริยสฺส ยาวชีวํ ภาราฯ อิตเร ปน ยาว สมีเป วสนฺติ, ตาวเทว, ตสฺมา อาจริเยนาปิ เตสุ สมฺมา วตฺติตพฺพํ, อุปชฺฌาเยน สทฺธิวิหาริเกสุ วตฺตพฺพเมว นตฺถิฯ **สุเปสโล**ติ ปิยํ สีลมสฺสาติ เปสโล, วุทฺธิ, ย-โลเปน อี-การสฺส อตฺตกรเณน, สุฏฺฐุ เปสโล สุเปสโล, สิกฺขากาโมติ อโตฺถฯ **‘‘ทนฺตกฏฺฐ’’**นฺติอาทิ ‘‘ทเท’’ติมสฺส กมฺมํฯ **ทเท**ติ สมฺมา อาทเรน ยถาธิปฺปายํ ทเทยฺยาติ อโตฺถฯ **กาเล**ติ ตทนุรูเป กาเลฯ

๑๙๖. ปเตฺต จ…เป.… จีวเร จ วตฺตํ จเรติ สมฺพโนฺธฯ **จเร**ติ กเรยฺยฯ ตตฺถ นีจํ กตฺวา สาธุกํ อปริฆํสเนฺตน โธวนํ, มุหุตฺตํ อุเณฺห โอตาปนํ, ฐปนฏฺฐานํ อุปปริกฺขิตฺวา จมฺมาทินา เกนจิ อนฺตรหิตาย นิกฺขิปนํ **ปเตฺต วตฺตํ**ฯ คามํ ปวิสนฺตานํ นิวาสนกายพนฺธนสงฺฆาฏิทานํ, โธวิตฺวา โสทกปตฺตสฺส ทานํ **คามปฺปเวเส วตฺตํ**ฯ ยทิ อากงฺขนฺติ, ปริมณฺฑลํ นิวาเสตฺวา จ ปารุปิตฺวา จ นาติทูรนจฺจาสเนฺน คมนํ, ปตฺตปริยาปนฺนคฺคหณญฺจ **คมเน วตฺตํ**ฯ นิวเตฺตเนฺต ปน ปฐมตรํ อาคนฺตฺวา อาสนปญฺญาปนํ, ปาโททกาทิอุปนิกฺขิปนํ, ปตฺตจีวรปฺปฏิคฺคหณํ **อาคเม** อาคมเน **วตฺตํ**ฯ ภณนฺตานํ อนฺตรา กถาโอโนปาตนํ สพฺพตฺถ วตฺตํฯ อาสนปญฺญาปนํ, อุฏฺฐิเตสุ อาสนอุทฺธรณํ, ปาทปีฐกถลานํ อุปนิกฺขิปนํ, ปฏิสามนญฺจ **อาสเน ปาทปีเฐ ปาทกถเล จ วตฺตํ**ฯ โธตปาทฐปนกํ ปาทปีฐํฯ อญฺญํ กถลํฯ อุปาหนา จ จีวรญฺจาติ ทฺวโนฺท, ตสฺมิํฯ สุกฺขอลฺลโจเฬหิ ปุญฺฉนํ **อุปาหนาย วตฺตํ**ฯ สินฺนจีวรสฺส มุหุตฺตํ โอตาปนํ, จตุรงฺคุลํ กณฺณํ อุสฺสาเรตฺวา จีวรสํหรณญฺจ **จีวเร วตฺตํ**ฯ

๑๙๗. ปริโภชนีย…เป.… ปสฺสาวฏฺฐานิสุ จ วิหารโสธเน จ ปุน ปญฺญาปเน จ วตฺตํ ตถาติ สมฺพโนฺธฯ วจฺจญฺจ ปสฺสาโว จ วจฺจปสฺสาวาฯ ติฏฺฐติ เอตฺถาติ ฐานี, กุฏิฯ วจฺจปสฺสาวานํ ฐานีติ ตปฺปุริโสฯ อถ วา ติฏฺฐติ เอตฺถาติ ฐานํ, โสเยว สมาโส, วจฺจปสฺสาวสฺส จ ปตนฏฺฐานํ, ตํ อสฺส อตฺถีติ อิฏฺฐเคหาทิฯ ปริโภชนียญฺจ ปานียญฺจ วจฺจปสฺสาวฏฺฐานี จ **ปริ…เป.… ฏฺฐานี**ฯ ตาสุ เตสุ วาฯ ปาโททกอุณฺหสีตนหาโนทกปฺปฏิยาทาปนํ **ปริโภชนีเย วตฺตํ**ฯ ปาตพฺพปานีเยน ปุจฺฉนํ อุปฏฺฐาปนญฺจ **ปานีเย วตฺตํ**ฯ สมฺมชฺชนปานียอุปฏฺฐาปนํ **วจฺจปสฺสาวฏฺฐานีสุ วตฺตํ**ฯ ปฐมํ ปตฺตจีวราทีนิ หราเปตฺวา เอกมเนฺต นิกฺขิปนาทิ, อุลฺลกโต ปฏฺฐาย มกฺกฏสนฺตานํ โอหาเรตฺวา สมฺมชฺชนญฺจ **วิหารโสธเน วตฺตํ**ฯ โอตาเปตฺวา โสเธตฺวา ปโปฺผเฏตฺวา อติหริตฺวา ยถาฐาเน ภูมตฺถรณาทิปญฺญาปนํ **ปุน ปญฺญาปเน วตฺตํฯ ตถา**ติ อิมินา ‘‘จเร’’ติ อิทํ อติทิสติฯ

๑๔๘. วิหารํ โสเธนฺต ภิกฺขุ ปฏิวาเต วา สงฺคเณ วา ปานียสามนฺตา วา สยนาสนํ น ปโปฺผเฏยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ **ปานีย**-สเทฺทน ปริโภชนียญฺจ สงฺคหิตํฯ **ปฏิวาเต**ติ อุปริวาเตฯ **สงฺคเณ**ติ พหูนํ สโมสรเณ วิวฏปฺปเทเสฯ **สยนาสนํ** นาม ภูมตฺถรณมญฺจาทิฯ

๑๔๙. นฺหาเน วตฺตํ จเร, นฺหาตสฺส กาตเพฺพ จเรติ สมฺพนฺธสฺส ปุริสาธีนตาย สมฺพโนฺธ เวทิตโพฺพ ฯ จีวรปฺปฏิคฺคหณคตฺตปริกมฺมกรณํ **นหาเน วตฺตํฯ กาตเพฺพ จเร**ติ คตฺตโต อุทกสมฺมชฺชนนิวาสนทานาทิกิเจฺจ ปวเตฺตยฺยาติ อโตฺถฯ ‘‘วนปฺปคุเมฺพ’’ติอาทีสุ วิย สิสฺส เอ-การาเทสํ รูปํ, ตสฺมา กาตพฺพํ วตฺตํ จเรยฺยาติ โยเชตฺวา เวทิตพฺพํฯ พุธา ปน ‘‘นฺหาเน นฺหาตสฺส กาตเพฺพ วตฺตํ จเร’’ติ โยเชตฺวา อตฺถํ วทนฺติฯ เอวํ สติ กาตพฺพ-สทฺทสฺส กมฺมสาธนตฺตา วตฺตเมว กาตพฺพํ นามาติ ‘‘วเตฺต วตฺตํ จเร’’ติ วุตฺตํ วิย โหตีติ วิรุชฺฌติฯ **‘‘นหาเตน นหาตสฺสา’’**ติ วา ปาโฐ, อุทเก คตฺตปริกเมฺมน เถรํ ปฐมํ นหาเปตฺวา สยมฺปิ นหาเตนาติ อโตฺถฯ **ปาฬิย**มฺปิ ‘‘นหาเตน ปฐมตรํ อุตฺตริตฺวา’’ติ (มหาว. ๖๗) อตฺถิฯ อถ รงฺคปาเก โธวเน สิพฺพเน จ วตฺตํ จเรติ สมฺพโนฺธ, รชนปาเก จีวรโธวเน จีวรสิพฺพเน จาติ อโตฺถฯ รชโนฺต จีวเร เถเว ฐิเต น วเชติ สมฺพโนฺธฯ **รชโนฺต**ติ จีวรํ รชโนฺตฯ **เถเว**ติ รชนพินฺทุมฺหิฯ

๑๕๐. **เอกจฺจสฺสา**ติ อาจริยุปชฺฌายานํ เวริโน ปุคฺคลสฺส ปตฺตํ วา จีวรานิ วา กิญฺจนํ ปริกฺขารํ วา น ทเทยฺย น คเณฺหยฺย วาติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ **น ทเทยฺย น คเณฺหยฺยา**ติ ปฏิสามนตฺถายปิ น ทเทยฺย, น คเณฺหยฺย วาติ อโตฺถฯ ‘‘อากิญฺจน’’นฺติอาทีสุ วิย **กิญฺจน**-สโทฺท ทฎฺฐโพฺพ, ตสฺส กิญฺจีติ อโตฺถฯ **กิญฺจิน**นฺติ วา ปาโฐ, กิญฺจิ นํ ปริกฺขารนฺติ โยชนาฯ ปทสิทฺธิวเสเนตฺถ นนฺติ ต-สทฺทปฺปโยโค กโตฯ

๑๕๑-๒. **ปจฺฉโต กาตุ**นฺติ ปจฺฉาสมณํ กาตุํฯ **ตสฺสา**ติ เอกจฺจสฺสฯ **ปจฺฉโต**ติ ปจฺฉาสมโณ หุตฺวาฯ **นิเนฺนตุ**นฺติ เอกจฺจสฺส นีหริตุํฯ สพฺพตฺถ อนาปุจฺฉา น วฎฺฎตีติ โยเชตพฺพํฯ **กิจฺจยํ วา**ติ เวยฺยาวจฺจาทิ ยํ กิญฺจิ กิจฺจํ วาฯ กิจฺจเมว กิจฺจยํ, กสฺส โย ‘‘เสนิโย’’ติอาทีสุ วิยฯ **ปริกมฺมํ วา**ติ ปิฏฺฐิปริกมฺมาทิปริกมฺมํฯ **อตฺตโน การาเปตุํ วา**ติ เอกเจฺจน อตฺตโน การาเปตุํ วาฯ **กาตุํ วา**ติ ตสฺส อตฺตนา กาตุํ วาฯ

๑๕๓. สีมโต นิคฺคตา พหิภูตา **นิสฺสีมา,** ตํฯ อาจริยุปชฺฌาเยสุ อวตฺวา ทูรํ ภิกฺขาจารํ คเตสฺปิ อปสฺสเนฺตน คาโม ปวิสิตโพฺพฯ ทิฎฺฐฎฺฐานโต ปฏฺฐาย ปน อาปุจฺฉิตุํเยว วฎฺฎติฯ **อตฺตโน กิจฺจยํ วาปี**ติ อตฺตโน สีมายปิ ปตฺตปจนจีวรรชนาทิกํ สกํ กรณียํ วาปิ กาตุํฯ

๑๕๔. **อรติ**นฺติ สาสเน อนภิรตึฯ **สงฺฆาเตฺตสุ กเมฺมสู**ติ ปริวาสาทิตชฺชนียาทีสุ สงฺฆปฺปฏิพเทฺธสุ กเมฺมสุฯ **อุสฺสุกฺกํ วาปี**ติ อาจริยุปชฺฌาเยสุ ครุธมฺมํ อชฺฌาปเนฺนสุ, กมฺมารเหสุ จ ‘‘กินฺติ นุ โข สโงฺฆ ปริวาสํ ทเทยฺยา’’ติอาทินา อุสฺสาหํ วาปิฯ

๑๕๕. **คิลาเนสุ อุปเฎฺฐยฺยา**ติ ‘‘ปญฺจหิ, ภิกฺขเว, องฺเคหิ สมนฺนาคโต คิลานุปฎฺฐาโก อลํ คิลานํ อุปฎฺฐาตุํ, ปฏิพโล โหติ เภสชฺชํ สํวิธาตุํ, สปฺปายาสปฺปายํ ชานาติ, อสปฺปายํ อปนาเมติ, สปฺปายํ อุปนาเมติ, เมตฺตจิโตฺต คิลานํ อุปฎฺฐาติ โน อามิสนฺตโร, อเชคุจฺฉี โหติ อุจฺจารํ วา ปสฺสาวํ วา เขฬํ วา วนฺตํ วา นีหาตุํ, ปฏิพโล โหติ คิลานํ กาเลน กาลํ ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสตุํ สมาทเปตุํ สมุเตฺตเชตุํ สมฺปหํเสตุ’’นฺติ (มหาว. ๓๖๖) เอวํ วุตฺตปญฺจงฺคสมนฺนาคเตน หุตฺวา คิลาเนสุ อุปฎฺฐเหยฺยาติ อโตฺถฯ อิมินา สเพฺพหิปิ อาจริตพฺพํ คิลานวตฺตํ อุปทิสติฯ **วุฎฺฐาน**นฺติ เคลญฺญา วุฎฺฐิตํฯ **อาคเม**ติ อาคเมยฺย, โอโลเกยฺยาติ อโตฺถฯ อุปชฺฌาจริเยหิ จ สทฺธิวิหาริกอเนฺตวาสิเกสุ ยทิ เต คิลานา โหนฺติ, อาทิโต ปฏฺฐาย จีวเร ร

ชนปริโยสานญฺจ อรติวิโนทนาทิกญฺจ วตฺตํ, อคิลาเนสุ ปน อุเทฺทสปริปุจฺฉา โอวาทานุสาสนิยา อนุคฺคโหปตฺตจีวราทิทานญฺจาติ สพฺพํ กาตพฺพํฯ เตเนว เหฏฺฐา วุตฺตํ ‘‘ตสฺมา อาจริเยนาปิ เตสุ สมฺมา วตฺติตพฺพํ, อุปชฺฌาเยน สทฺธิวิหาริเกสุ วตฺตพฺพเมว นตฺถี’’ติฯ

อุปชฺฌาจริยวตฺตนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๖. วจฺจปสฺสาวฏฺฐานิกนิเทฺทสวณฺณนา

๑๕๖. **วจฺจปสฺสาวฏฺฐานิก**นฺติ ฐานมฺหิ ฐาเน วา ภวํ วจฺจปสฺสาวฏฺฐานิกํฯ ยถาวุฑฺฒํ วจฺจํ น กเรยฺยาติ สมฺพนฺโธฯ เย เย วุฑฺฒา **ยถาวุฑฺฒํ,** อาคตปฺปฏิปาฏึ หิตฺวา วุฑฺฒปฺปฏิปาฏิยาติ อโตฺถฯ **วจฺจ**นฺติ อุปลกฺขณมตฺตํ, ปสฺสาวญฺจ นหานญฺจ น กเรยฺยาติ อธิปฺปาโยฯ ตเทว สมเตฺถติ ‘‘**ยาตานุปุพฺพิยา**’’ติอาทินาฯ **ยาตานุปุพฺพิยา**ติ ยาตานํ คตานํ อนุปุพฺพิ อนุกฺกโม ยาตานุปุพฺพิ, ตายฯ **วจฺจ...เป.... ติตฺถญฺจา**ติ เอตํ ตยํ ลพฺภตีติ อโตฺถ, ภิกฺขุนาติ วิญฺญายติฯ

๑๕๗. อุพฺภชิตฺวา จ สหสา จ โน ปวิเสยฺยาติ สมฺพนฺโธฯ **อุพฺภชิตฺวา**ติ จีวรํ ทูรโตว อุกฺขิปิตฺวาฯ **สหสา**ติ สีฆํฯ อุกฺกาสิตฺวา ปวิเสยฺยาติ โยชนาฯ

๑๕๘. วจฺจปสฺสาวโทณีนํ พหีติ สมฺพนฺโธฯ **อุภย**นฺติ วจฺจมฺปิ ปสฺสาวมฺปิฯ

๑๕๙. **กูเป**ติ วจฺจาวาเฏฯ **กฏฺฐ**นฺติ อวเลขนกฏฺฐํฯ **ผรุเสนา**ติ ขเรน อวเลขนกเฏฺฐนฯ **อุหตญฺจาปี**ติ อตฺตนา วา ปเรน วา อุหตญฺจาปิ วจฺจมกฺขิตญฺจาปีติ อโตฺถฯ **โธวเย**ติ สติ อุทเก, อุทเก อสติ กเฏฺฐนปิ โสเธยฺยฯ

๑๖๐. **น นิกฺขเม**ติ น นิกฺขเมยฺยฯ **จปุ จปู**ติ อนุกรณํ, วิจฺฉายํ ทฺวิเตฺต จปุ จปุ กตฺวาติ กิริยาวิเสสนํฯ **นาจเมยฺยา**ติ น โธเวยฺยฯ สติ ปน อุทเก อาจมิตพฺพํ, อสติ เยน เกนจิ ปุญฺฉิตฺวา คนฺตพฺพํ, สพฺพสาธารณฏฺฐาเน จ อาจมนกุมฺภิยา อุทกํ น เสเสตพฺพํฯ **อุกฺลาป**นฺติ กจวรํฯ **วิโสธเย**ติ วิหารโสธเน วิย วจฺจปสฺสาวกุฏิโย, ปริเวณโกฏฺฐเก จ สมฺมเชฺชยฺยฯ สพฺพเตฺถว จ ปน วตฺตเภเท ทุกฺกฏํฯ

วจฺจปสฺสาวฏฺฐานิกนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๗. อาปุจฺฉกรณนิเทฺทสวณฺณนา

๑๖๑. **อาปุจฺฉกรณ**นฺติ อาปุจฺฉาย กรณํฯ **อนชฺฌิโฏฺฐวา**ติ อนาณโตฺตว, อยาจิโตเอว วาฯ **น จ วิสฺสเช**ติ ปุจฺฉิตปญฺหํ น วิสฺสเชฺชยฺย จ, อาปุจฺฉิตฺวา วา ยาจิโต วา ยถาวุตฺตเมตํ กาตุํ ลภตีติ อธิปฺปาโยฯ

๑๖๒. **อาปุจฺฉิตฺวา กเถนฺตสฺสา**ติ อตฺตโน วุฑฺฒํ อาปุจฺฉิตฺวา ธมฺมาทิกํ ภาสนฺตสฺสฯ **ปุน วุฑฺฒตราคเม**ติ ปุน อญฺญสฺส วุฑฺฒตรสฺส อาคมเน สตีติ อโตฺถฯ **ปุนอาปุจฺฉนํ นตฺถี**ติ ภาสิตพฺพํ ฐเปตฺวา ปุน อาปุจฺฉนกิจฺจํ นตฺถีติ อโตฺถฯ สงฺฆเตฺถเร อสติ อารทฺธมฺปิ อฏฺฐเปตฺวา กเถนฺตสฺสาปิ เอเสว นโยฯ ภตฺตเคฺค อนุโมทโต จ อาปุจฺฉนํ นตฺถีติ สมฺพนฺโธฯ **อนุโมทโต**ติ ทายเกหิ ยาจิตสฺส ตํตํปุญฺญานุโมทนวเสน ธมฺมกถํ กโรโต จฯ อนุโมทนญฺจ เถราเธยฺยํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว เถเรน ภิกฺขุนา ภตฺตเคฺค อนุโมทิตุ’’นฺติ (จูฬว. ๓๖๒) หิ วุตฺตํฯ ‘‘สเจ

มนุสฺสา อตฺตโน อภิรุจิเกน เอเกน อนุโมทนํ กาเรนฺติ, เนว ตสฺส อนุโมทโต อาปตฺติ, น มหาเถรสฺส ภาโร โหติฯ อุปนิสินฺนกถายเมว หิ มนุเสฺสสุ กถาเปเนฺตสุ มหาเถโร อาปุจฺฉิตโพฺพ’’ติ **อฎฺฐกถายํ** (จุฬว. อฎฺฐ. ๓๖๒) วุตฺตํฯ

๑๖๓. วุเฑฺฒน เอกวิหารเก วสโนฺต จาติ สมฺพโนฺธฯ **วุเฑฺฒนา**ติ วุเฑฺฒน สทฺธิํฯ **เอกวิหารเก**ติ สวนูปจาเร ขุทฺทกวิหาเร, น มหาวิหาเรฯ กุจฺฉิตเตฺถ หิ กปฺปจฺจโยฯ **น สชฺฌาเยยฺยา**ติ สชฺฌายนํ น กเรยฺยฯ

๑๖๔. **‘‘ธมฺมํ น ภาสเย’’**ติอาทีสุ อนาปุจฺฉาติ สมฺพนฺธิตพฺพํฯ **น จ วิชฺฌเป**ติ น จ นิพฺพาเยยฺยฯ วาตปานญฺจ อาโลกสนฺธิผลกํ กวาฎญฺจ ทฺวารผลกํ **วาตปานกวาฎํ** วา น วิวเรยฺย น ถเกยฺย จาติ **น**-กาโร สพฺพตฺถ โยเชตโพฺพฯ

๑๖๕. เอกจงฺกเม วุเฑฺฒน จงฺกมโนฺตปิ เยน วุโฑฺฒ, เตน ปริวตฺตเยติ โยชนาฯ **เยน เตนา**ติ ภุมฺมเตฺถ กรณวจนํ, ยตฺถ วุโฑฺฒ, ตตฺถาติ อโตฺถ, วุฑฺฒํ โอหาย อญฺญโต น คนฺตพฺพนฺติ อธิปฺปาโยฯ **โส**ติ นวโกฯ **เอน**นฺติ วุฑฺฒํฯ สพฺพตฺถ ทุกฺกฎํฯ อยญฺหิ ขนฺธกธมฺมตา ยตฺถ น-กาเรน ปฎิเสโธ, ตตฺถ ทุกฺกฎนฺติฯ

อาปุจฺฉกรณนิเทฺทสวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๑๘. นคฺคนิเทฺทสวณฺณนา

๑๖๖. **‘‘วเช’’**ติอาทีสุ น-สโทฺท สมฺพนฺธิตโพฺพฯ ตตฺถ ปน ยถานุรูปโภชนาทิกํ กมฺมวจนํ อชฺฌาหริตฺวา ‘‘โภชนํ น ภุเญฺช’’ติอาทินา อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ

๑๖๗. **น กเร**ติ หตฺถกมฺมาทิกํ ปริกมฺมํ สยมฺปิ น กเรยฺยาติ อโตฺถฯ **ปฎิจฺฉาทีสู**ติ นิทฺธารเณ ภุมฺมํ, ชนฺตาฆรุทกวตฺถปฺปฎิจฺฉาทีนํ มเชฺฌติ อโตฺถฯ ปริกเมฺม ทฺเว กปฺปิยาติ สมฺพโนฺธฯ **ปริกเมฺม**ติ ชนฺตาฆเร อุทเกปิ อุปชฺฌายาทีนํ กตฺตพฺพปริกมฺมวิสเย, น อภิวาทนาทีสุฯ **ทฺเว**ติ ชนฺตาฆรอุทกปฺปฎิจฺฉาทโยฯ ฉาเทนฺติ เอตายาติ ฉาทิ, วตฺถสฺส ฉาทิ **วตฺถจฺฉาทิฯ สพฺพตฺถา**ติ สพฺพกเมฺมสูติฯ

นคฺคนิเทฺทสวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๑๙. นฺหานกปฺปนิเทฺทสวณฺณนา

๑๖๘. กปฺปนํ กปฺปิยตา กโปฺป, นฺหาเน กโปฺป **นฺหานกโปฺป**ฯ นวโก เถรานํ ปุรโต อุปริ วา น จ นฺหาเยยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ **น จา**ติ นเยวฯ **ปุรโต**ติ อภิมุเขฯ **อุปรี**ติ นทิยา อุปริฯ

๑๖๙-๑๗๑. กุฎฺฎตฺถมฺภตรุฎฺฎาเน กายํ น ฆํสเยติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ **กุฎฺฎํ** นาม อิฎฺฐกทารุสิลาภิตฺติฯ **ถโมฺภ** นาม นหานติเตฺถ นิขนิตฺวา ฐปิโตฯ **ตรู**ติ รุโกฺขฯ **อฎฺฎานํ** นาม ตเจฺฉตฺวา อฎฺฐปทากาเรน ราชิโย ฉินฺทิตฺวา นหานติเตฺถ นิขาตผลกํฯ คนฺธพฺพหเตฺถน วา…เป.… มลฺลเกน วา กายํ สรีเรน วา อญฺญมญฺญํ น ฆํสเยติ สมฺพโนฺธฯ **คนฺธพฺพหเตฺถนา**ติ ทารุมยหเตฺถนฯ **กุรุวินฺทกสุตฺติยา**ติ กุรุวินฺทกปาสาณจุณฺณานิ ลาขาย พนฺธิตฺวา กตคุฬิกาวลิยา สุเตฺตน อาวุณิตสุตฺติยาฯ **มลฺลเกนา**ติ มกรทนฺตเก ฉินฺทิตฺวา ปทุมกณฺณิกสณฺฐาเนน กตมลฺลเกนฯ **สรีเรนา**ติ อตฺตโน กาเยนฯ อญฺญมญฺญสฺส อญฺญมญฺญํ

กิริยากรณสงฺขาเต กิริยาพฺยภิหาเร ทฺวิตฺตํฯ กปาล…เป…. ปุถุปาณิ จ สเพฺพสํ วฎฺฎตีติ สมฺพนฺโธฯ กปาลญฺจ อิฎฺฐกา จ, ตาสํ ขณฺฑานิฯ **ปุถุปาณี**ติ ปุถุ นานา ปาณิ ปุถุปาณิ, หตฺถ ปริกมฺมํ รุฬฺหีวเสนฯ **สเพฺพส**นฺติ คิลานาคิลานานํฯ คิลานสฺส อกตมลฺลกํ วฎฺฎตีติ สมฺพนฺโธฯ **อกตมลฺลกํ** นาม กตมลฺลกวิปรีตํฯ **เผณํ** นาม สมุทฺทเผณนฺติฯ

นฺหานกปฺปนิเทฺทสวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๒๐. อวนฺทิยนิเทฺทสวณฺณนา

๑๗๒. **อุกฺขิโตฺต**ติ อาปตฺติยา อทสฺสเน อปฺปฎิกเมฺม จ อุกฺขิตฺตโก ปาปิกาย ทิฎฺฐิยา อปฺปฎินิสฺสเคฺค อุกฺขิตฺตโกติ ติวิโธ อุกฺขิตฺตโกฯ **นานาสํวาสโก** นาม ลทฺธินานาสํวาสโกปิ กมฺมนานาสํวาสโกปิฯ **ครุกโฎฺฐ จา**ติ ปาริวาสิโก มูลายปฎิกสฺสนารโห มานตฺตารโห มานตฺตจารี อพฺภานารโห จ อิธ ครุกโฎฺฐติ อธิเปฺปโตฯ อิเมหิ ปน อญฺญมญฺญํ วนฺทิตุํ วฎฺฎตีติฯ

อวนฺทิยนิเทฺทสวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๒๑. จมฺมนิเทฺทสวณฺณนา

๑๗๓. มิคา จ อชา จ เอฬกา จ, เตสํ จมฺมานีติ สมาโสฯ **อโช** ฉคลโกฯ **เอฬโก** เมณฺฑโกฯ มิเค ทเสฺสติ **“โรหิเต”**ติอาทินาฯ **โรหิตา**-ทิคฺคหณํ อุปลกฺขณมตฺตํ, วาตมิคมิค มาตุกาทีปิ เอเตฺถว สงฺคยฺหนฺติฯ

๑๗๔. **อนุญฺญาตตฺตยา**ติ อนุญฺญาตา ยถาวุตฺตจมฺมตฺตยโตฯ อมานุสํว สพฺพํ จมฺมํ ถ วิโกปาหเน กปฺปตีติ สมฺพนฺโธฯ **ถวิกา** สตฺถกโกสกาทีติฯ

จมฺมนิเทฺทสวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๒๒. อุปาหนนิเทฺทสวณฺณนา

๑๗๕. นวา คุณงฺคุณูปาหนา มชฺฌเทเส น กปฺปนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ **นวา**ติ เอกวารมฺปิ อปฺปฎิมุกฺกาฯ ตตฺถ **คุณงฺคุณูปาหนา** จตุปฎลโต ปฎฺฐาย วุจฺจนฺติฯ สมฺภเว พฺยภิจาเร จ วิ เสสนํ สาตฺถกํ ภวตีติ **“มชฺฌเทเส”**ติ วิเสสนํ อมชฺฌเทสํ พฺยภิจรตีติ อมชฺฌเทเส คุณงฺคุณู ปาหนา กปฺปนฺตีติ เวทิตพฺพํฯ ตถา **นวา**ติ อิมินา อนวา มชฺฌเทเสปิฯ อิมินา ปน วาเกฺยน มชฺฌเทเสปิ เอกวารมฺปิ ปฎิมุกฺกา, อญฺญตฺถ ตุ สพฺพาปิ คุณงฺคุณูปาหนา วฎฺฎนฺติ, น เสสาติ อาปนฺนํ, ตถาปิ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, เอกปลาสิกํ อุปาหน’’นฺติ (มหาว. ๒๔๕) วุตฺตตฺตา เอก ปฎลิกาปิ วฎฺฎตีติ เวทิตพฺพํฯ **สพฺพสฺสา**ติ มชฺฌเทเส ปจฺจนฺติเมปิ คิลานาคิลานสฺส สพฺพสฺสฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อชฺฌาราเม อุปาหนํ ธาเรตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๔๙) หิ สาม เญฺญน อนุญฺญาตํฯ **สพฺพตฺถา**ติ คาเม วา อรเญฺญ วา อารามโต อญฺญตฺรฯ **อกลฺลกสฺส จา**ติ คิลานเสฺสวฯ

๑๗๖-๙. สพฺพ…เป…. รตฺตา จ อุปาหนา สพฺพ…เป…. วิจฺฉิกาฬิกา จ…เป…. ทีปีนํ จเมฺมหิ จ มชฺชาร…เป…. จเมฺมหิ จ ปริกฺขฎา จ อุปาหนา สงฺกมนียา ปาทุกา จ โกจิ ธาเรยฺย, ทุกฺกฎนฺติ โยชนาฯ โอทาตาย ปาฬิยา อฎฺฐกถาย จ อภาเวปิ อนุโลมวเสเนตฺถ วุตฺตํ วิย ทิสฺสติฯ นีลโก จ โอทาโต จาติอาทินา ทฺวโนฺทฯ สเพฺพว นีลก…เป…. กณฺหกา

ยาสนฺติ สมาโสฯ **“มหารงฺคา”**ติอาทีสุ อปฺปยุเตฺตปิ สพฺพ-สเทฺท ปกรณวเสน โยเชตฺวา อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ

> ‘‘อตฺถา ปกรณา ลิงฺคา, โอจิตฺยา กาลเทสโต;
> สทฺทตฺถา วิภชียนฺติ, น สทฺทาเยว เกวลา’’ติฯ –

หิ วุตฺตํฯ **จิตฺรา**ติ วิจิตฺราฯ นีลปีตาที วทฺธาเยว ยาสนฺติ สมาโสฯ **อาทิ**-สเทฺทน โอทาตาทีนํ คหณํฯ ติตฺติรปตฺตสทิโส วิจิโตฺต วโณฺณ ติตฺติรปตฺต-สเทฺทน คหิโตฯ ตเมเตสมตฺถีติ **ติตฺติรปตฺติกา**ฯ เมณฺฑสฺส จ อชสฺส จ วิสาณสทิสา วทฺธา ยาสนฺติ พาหิรโตฺถฯ ตา ปน กณฺณิกฎฺฐาเน เมณฺฑกอชวิสาณสณฺฐาเน วเทฺธ โยเชตฺวา กตาฯ เอส นโย **วิจฺฉิกาฬิกา**ทีสุฯ ปณฺหิปิธานตฺถํ ตเล ขลฺลํ พทฺธํ ยาสนฺติ วิคฺคโหฯ ชงฺฆโต สพฺพปาทปฺปฎิจฺฉาทนกํ ปุฎํ พทฺธํ ยาสนฺติ พหุพฺพีหิฯ ตูลํ ปิจุ ปุณฺณํ ยาสนฺติ อญฺญปทโตฺถฯ ปลิคุเณฺฐตีติ ปลิคุโณฺฐ, อุปริปาทตลมตฺตปฺปฎิจฺฉาทกพโนฺธ, เตน โยเชตฺวา กตา **ปาลิคุณฺฐิมา,** วิจิตฺรา หิ ตทฺธิตวุตฺติฯ วิจฺฉิกานํ อฬสทิสํ นงฺคุฎฺฐสทิสํ พทฺธเมตาสนฺติ **วิจฺฉิกาฬิกา**ฯ สีหพฺยคฺฆุทฺทาชินทีปีนํ จเมฺมหิ จาติ ปกรณโต **อชินา** นาม มิคาฯ **อุลูกา** ปกฺขิพิฬาราฯ สงฺกมนฺติ คจฺฉนฺติ เอตาหีติ **สงฺกมนียา**ฯ ตา ปน ตาลปณฺณาทีหิ กตา สํหาริยาฯ

๑๘๐. สกลํ เอกเทสํ วา ปุณฺฉิตฺวาวาติ โยชนาฯ **ขลฺลกาทิก**นฺติ **อาทิ**-สเทฺทน เมณฺฑวิสาณวทฺธิกาทิกํ สพฺพํ สงฺคณฺหาตีติฯ

อุปาหนนิเทฺทสวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๒๓. อโนโลกิยนิเทฺทสวณฺณนา

๑๘๑. **สารโตฺต**ติ สํรโตฺต, สญฺชาตราคจิโตฺตติ อโตฺถฯ **อิตฺถิยา**ติ ตทหุชาตายปิ ปฎิสตนิวตฺถาย อโนกาสุปนิชฺฌายเน อนฺตมโส ติรจฺฉานคตานมฺปิ ทุกฺกฎเมวฯ ***ภิกฺขาทายิยา***ติ อุปลกฺขณมตฺตํ, อิตฺถี วา โหตุ ปุริโส วา, ภิกฺขาทานสมเย อสารเตฺตนาปิ มุขํ น อุโลฺลเกตพฺพํฯ อุชฺฌานํ ลามกโต สํจินฺตนํ, โกโป, ตตฺถ สญฺญา อสฺสาติ **อุชฺฌานสญฺญี**ฯ อิธ ปน คิลาโนปิ น มุจฺจติฯ **อาทาเส อุทกปเตฺต**ติ อิมินา เสเสสุ กํสปตฺตาทีสุ กณฺชิยาทีสุ จ มุขนิมิตฺตํ ปญฺญายติ, เตสํ สงฺคโหฯ ‘‘สญฺฉวิ นุ โข เม วโณฺณ, โน, ชิโณฺณ นุ โขมฺหิ, โน’’ติ ปน โอโลเกตุํ วฎฺฎติฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุโนฯ

อโนโลกิยนิเทฺทสวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๒๔. อญฺชนีนิเทฺทสวณฺณนา

๑๘๒. วฎฺฎา วา อฎฺฐโสฬสํสา วา มฎฺฐา อญฺชนี วฎฺฎตีติ โยชนาฯ อฎฺฐ จ โสฬส จ อํสา โกณา ยสฺสา สาติ วิคฺคโหฯ โสฬสํสปเทสวิภตฺตาย อฎฺฐํสาสุติยา อฎฺฐํสปเทสวิภตฺตา จตุรํสาปิ สามตฺถิยา คยฺหตีติ ญาตพฺพํฯ ‘‘อุชุกเมว ปน จตุรํสาวา’’ติ หิ **อฎฺฐกถายํ** (ปารา. อฎฺฐ. ๑.๘๕) วุตฺตํฯ **อญฺชนี**ติ อญฺชนนาฬิฯ มูเล ติโสฺสปิ เลขา วฎฺฎนฺตีติ โยชนาฯ **มูเล**ติ พุเนฺท, เหฎฺฐโตติ วุตฺตํ โหติฯ **เลขา**ติ วฎฺฎเลขาฯ พนฺธิตุํ คีวายํ เอกา เอว เลขา วฎฺฎตีติ สมฺพโนฺธฯ **พนฺธิตุ**นฺติ ปิธานพนฺธนตฺถํฯ

๑๘๓. **ยํ กิญฺจิ รูป**นฺติ อิตฺถิรูปาทิ ยํ กิญฺจิ รูปํฯ **มาลาทิกมฺม**นฺติ มาลากมฺมํ ลตากมฺมํฯ **อฑฺฒจนฺทาที**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สทฺเทน อคฺฆิยาทิกํ คหิตํฯ **เอตฺถา**ติ อญฺชนิยํฯ

๑๘๔. **ถวิกา**ติ อญฺชนิถวิกาฯ **สิปาฏี**ติ ขุรสิปาฏิกาฯ สลากาปิ อจิตฺตกา ลพฺภาติ สมฺพนฺโธฯ **สลากา**ติ อญฺชนิสลากาฯ นตฺถิ จิตฺตเมติสฺสาติ **อจิตฺตกา**ฯ ตาทิสํ ปน ลภิตฺวา อุปาหนาโย วิย นาเสตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพํฯ

๑๘๕. **อฏฺฐิ**-สทฺเทน มนุสฺสฏฺฐึ ฐเปตฺวา ยํ กิญฺจิ อฏฺฐิ คหิตํฯ

๑๘๖. **ธูมเนตฺตา**ติ ธูมนาฬิกา, นิสฺส อา-การาเทสวเสน วุตฺตํฯ **สตฺถกทณฺฑานี**ติ สตฺถทณฺฑา ฯ นตฺถุํ เทนฺติ เอตายาติ **นตฺถุทานา**ฯ อนิยเมน หิ นทาทิโต วา อีฯ เตหิ สงฺขนาภิอาทีหิ นิพฺพตฺตา **ตมฺมยา**ฯ

อญฺชนีนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒๕. อกปฺปิยสยนนิเทฺทสวณฺณนา

๑๘๗-๙. **อกปฺปิยานิ สยนานี**ติ อุจฺจาสยนมหาสยนานิฯ ปธานวเสน ปน ‘‘สยนานี’’ติ วุตฺตํ, ปีฐาทโยปิ เอเตฺถว สงฺคยฺหนฺติ อญฺชนี-สทฺเทน อวเสสานิ วิยฯ อาสนฺทิ จ…เป.… อุภโตรตฺตูปธานกเญฺจติ เอตานิ อกปฺปิยานีติ สมฺพนฺโธฯ ตตฺถ **อาสนฺที**ติ สุคตงฺคุเลน อติเรกฏฺฐงฺคุลปาทกานิ มญฺจปีฐานิฯ ตตฺถ **ปีฐํ** นาม มโญฺจ วิย นาติทีฆํ วุจฺจติฯ ติวิธํ ตูลเมติสฺสา อตฺถีติ **ตูลี,** ปกติตูลิกาฯ **‘‘ปลฺลงฺก**ติ ปาเทสุ วาฬรูปานิ ฐเปตฺวา กโต’’ติ ฐปนสฺส **อฏฺฐกถายํ** (มหาว. อฏฺฐ. ๒๕๔) วุตฺตตฺตา ฐปนญฺจ ยถากถญฺจิ โหติ, ยุตฺติ จ โหตีติ, ‘‘ตเตฺถว สีหรูปาทิํ ทเสฺสตฺวา กโต ปน วฏฺฏตีติ วทนฺตี’’ติ ยํ **ฏีกายํ** วุตฺตํ, ตํ ‘‘กิมิติ เอวํ วทนฺตี’’ติ วตฺวา ปฏิกฺขิปิตพฺพํฯ ‘‘อกปฺปิยรูปกโต อกปฺปิยมโญฺจ ปลฺลงฺก นามา’’ติ หิ **สารสมาเส**ปิฯ อาสนฺที ปลฺลงฺก อุจฺจาสยนํ, เสสา มหาสยนํฯ **ปฏิกา** อุณฺณามโย เสตตฺถรโณฯ **โคโน** จตุรงฺคุลาธิกโลโม มหาโกชโวฯ **จิตฺตกํ** วานวิจิโตฺร อุณฺณามยตฺถรโณฯ **อุณฺณา** เอฬกโลมํฯ **ปฏลิกา** ฆนปุปฺผิกาฯ **วิกตี**ติ สีหพฺยคฺฆาทิรูปวิจิโตฺตฯ **อุทฺทโลมี**ติ เอกโต อุคฺคตโลโมฯ **เอกนฺตโลมิกา**ติ อุภโต อุคฺคตโลโมฯ

กุตฺตํ โสฬสนฺนํ นาฏกิตฺถีนํ ฐตฺวา นจฺจนโยโคฺคฯ **โกเสยฺยํ** รตนปริสิพฺพิตํ โกเสยฺยสุตฺตมยํ ปจฺจตฺถรณํ, **กฏฺฏิสฺสํ** รตนปริสิพฺพิตํ โกเสยฺยกฏฺฏิสฺสมยํฯ หตฺถิโน จ อสฺสา จ รถา จาติ เสนงฺคานํ พหุเตฺต สมาหารทฺวโนฺท, หตฺถิอสฺสรเถ เตสํ ปิฏฺฐีสุ อตฺถราติ ตปฺปุริโสฯ **อชินปฺปเวณี**ติ อชินานํ อชินมิคจมฺมานํ มญฺจปฺปมาเณน ทุปฏฺฏติปฏฺฏานิ กตฺวา สิพฺพิตา ปเวณีฯ กทลิมิคานํ อิทํ **กทลิมิคํ,** กิํ ตํ? จมฺมํ, ปวโร จ โส ปจฺจตฺถโร จาติ **ปวรปจฺจตฺถโร,** โส จ ตํ เสตวตฺถสฺส อุปริ อตฺถตญฺจ, กทลิมิคญฺจ ตํ ปวรปจฺจตฺถรญฺจาติ สมาโส, ปวรปจฺจตฺถรณสงฺขาตํ เสตวตฺถสฺส อุปริ ปตฺถริตํ กทลิมิคปฺปวรปจฺจตฺถรณนฺติ อโตฺถฯ ตํ กิร เอวํ กโรนฺติฯ **ฏีกายํ** ปน ยถาวุตฺตทฺวเยน อตฺถตํ อญฺญเมว กิญฺจิ วุตฺตํ, ตํ น ยุตฺตํ ‘‘อชินปฺปเวณี ธาเรตพฺพา’’ติ อาทินา (มหาว. ๒๕๔) วิสุํ อตฺถรณานเมว วุตฺตตฺตาฯ เตสุ หิ วุเตฺตสุ ตทตฺถตํ วุตฺตเมว สิยา, ตถา จ วุตฺตํ เหฏฺฐา วิสุํ ปฏิกาทิกนฺติฯ

สโลหิตวิตานนฺติ เอตํ ‘‘อุภโตรตฺตูปธานก’’นฺติมสฺส วิเสสนํฯ โลหิตวิตาเนน สห วตฺตมานนฺติ สมาโสฯ เสตวิตานมฺปิ เหฏฺฐา อกปฺปิยปจฺจตฺถรเณ สติ น วฏฺฏติฯ รตฺตํ อุปธานํ สี

สูปธานํ ปาทูปธานญฺจ **รตฺตูปธานกํ,** อุภโต มญฺจสฺส สีสปาทนิเกฺขปนฏฺฐาเน รตฺตูปธานกนฺติ อโลปสมาโสฯ ยํ ปน เอกเมว อุปธานํ อุภยปเสฺสสุ รตฺตาทิวณฺณํ วิจิตฺรํ, ตํ ปมาณยุตฺตเมว วฏฺฏติฯ ตตฺริทํ ปมาณํ – วิตฺถารโต ตีสุ กเณฺณสุ ทฺวินฺนํ กณฺณานํ อนฺตรํ วิทตฺถิจตุรงฺคุลํ, มเชฺฌ มุฏฺฐิรตนํ, ทีฆโต ปน ทิยฑฺฒรตนํ วา ทฺวิรตนํ วาฯ **ปริภุญฺชโต**ติ อิมินา กโรนฺตสฺส การาเปนฺตสฺส กตฺถจิ เฉทนกํ ปาจิตฺติยนฺติ ทีเปติฯ

๑๙๐. ธมฺมาสเน จ ภตฺตเคฺค จ ฆเร จาปิ อาสนฺทาทิตฺตยา เสเส **คิหิสนฺตเก** คิหิวิกเฏ สติ นิสีทิตุํ ลพฺภตีติ อชฺฌาหาโร ปทสมฺพโนฺธ เวทิตโพฺพฯ **คิหิสนฺตเก**ติ อิมินา สงฺฆิกมฺปิ อุปลเกฺขติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ฐเปตฺวา ตีณิ อาสนฺทิํ ปลฺลงฺกํ ตูลิกํ คิหิวิกฏ’’นฺติ (จูฬว. ๓๑๔) สามเญฺญน วุตฺตํฯ สามญฺญโชตนาย ปน วิเสเสปิ อวฏฺฐานโต อาสนฺทาทิตฺตยาติ เอตฺถ ธมฺมาสเน อาสนฺทาทิตฺตยา เสเสติ โยเชตฺวา อโตฺถ คเหตโพฺพฯ **อฏฺฐกถาย**ญฺหิ ‘‘อาสนฺที ปลฺลโงฺก โคนโก’’ติอาทิปาฬิกฺกเม อาสนฺทาทิทฺวยมาทิโต หิตฺวา ‘‘โคนกาทีนิ สงฺฆิกวิหาเร วา ปุคฺคลิกวิหาเร วา มญฺจปีฐเกสุ อตฺถริตฺวา ปริภุญฺชิตุํ น วฏฺฏนฺติ, ธมฺมาสเน ปน คิหิวิกฏนีหาเรน ลพฺภนฺติ, ตตฺราปิ นิปชฺชิตุํ น วฏฺฏตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๐) วุตฺตํฯ **ภตฺตคฺคํ** นาม วิหาเร ทานฏฺฐานํฯ **ธมฺมาสนํ** ปน ยตฺถ กตฺถจิฯ **ฆเร**ติ อนฺตรฆเรฯ **นิสีทิตุํ ลพฺภเต**ติ อิมินา นิปชฺชิตุํ น วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ สํขิปนํ อโนฺตกรณํ สเงฺขโป, ภูมตฺถรเณ สเงฺขโป อสฺส สยนสฺสาติ สมาโสฯ ตสฺมิํ ภูมตฺถรเณ อโนฺตกรณภูมตฺถรโต ภูมตฺถรณเมวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ **สยิตุญฺจา**ติ อตฺตโน กปฺปิยปจฺจตฺถรณํ อตฺถริตฺวา สยิตุญฺจ นิสีทิตุญฺจฯ ‘‘ปริภณฺฑกตํ ภูมิํ วา ภูมตฺถรณเสนาสนํ วา สงฺฆิกมญฺจปีฐํ วา อตฺตโน สนฺตเกน ปจฺจตฺถรเณน ปจฺจตฺถริตฺวาว นิปชฺชิตพฺพ’’นฺติ หิ **อฏฺฐกถายํ** (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๔) วุตฺตํฯ อิทญฺจ อาสนฺทาทีนมฺปิ อญฺญตฺตกรเณ ปริโภเค ลกฺขณวจนํฯ วุตฺตญฺหิ ภควตา ‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว, อาสนฺทิยา ปาเท ฉินฺทิตฺวา ปริภุญฺชิตุํ, ปลฺลงฺกสฺส วาเฬ ภินฺทิตฺวา ปริภุญฺชิตุํ, ตูลิกํ วิชเฏตฺวา พิโพฺพหนํ กาตุํ, อวเสสํ ภูมตฺถรณํ กาตุ’’นฺติ (จูฬว. ๓๒๐)ฯ

๑๙๑. จตุรํสปีฐา จ…เป.… ปญฺจงฺคา จ อุจฺจปาทกา กปฺปนฺตีติ อตฺถโต วจนํ วิปลฺลาเสตฺวา สมฺพนฺธิตพฺพํ, ‘‘กปฺปิยา’’ติ อิมินา วา สมฺพโนฺธ เวทิตโพฺพฯ ตตฺถ จตฺตาโร อํสา โกณา เยสํ, เต จ เต ปีฐา จาติ สมาโสฯ ติณฺณํ อปสฺสยานํ, จตุนฺนญฺจ ปาทานํ วเสน สตฺต องฺคานิ เยสนฺติ สมาโสฯ เอกาปสฺสยสฺส วเสน ปญฺจงฺคาฯ จตุรํสปีฐานํ วิสุํ กปฺปิยภาวสฺส วุตฺตตฺตา สตฺตงฺคาทโย ปน ทีฆาติ วิญฺญายนฺติฯ **ปาฬิยํ** ภตฺตคฺคสฺส เอกโยคนิทฺทิฏฺฐตฺตา เอกโยคนิทฺทิฏฺฐานํ สห วา ปวตฺติ, สห วา นิวตฺตีติ **ฆเร**ติ อิมินา ภตฺตคฺคสฺสปิ คหณํฯ **เอว**-สโทฺท อฏฺฐานปฺปยุโตฺต, ตสฺมา ตูโลนทฺธา มญฺจปีฐา ฆเร วา ภตฺตเคฺค วา นิสีทิตุเมว กปฺปนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺรายํ ปาฬิ ‘‘เตน โข ปน สมเยน มนุสฺสา ภตฺตเคฺค อนฺตรฆเร ตูโลนทฺธํ มญฺจมฺปิ ปีฐมฺปิ ปญฺญเปนฺติฯ ภิกฺขู กุกฺกุจฺจายนฺตา นาภินิสีทนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, คิหิวิกฏํ อภินิสีทิตุํ, น เตฺวว อภินิปชฺชิตุ’’นฺติ (จูฬว. ๓๑๔)ฯ เต ปน กโรนฺตสฺส วา การาเปนฺตสฺส วา อุทฺทาลนกํ ปาจิตฺติยํฯ

๑๙๒. สานุโลมานํ ฉนฺนํ จีวรานํ อญฺญตรํ จีวรํ ฉวิ เอตาสนฺติ วิคฺคโหฯ **ปญฺจ ภิสี**ติ โจฬาทิตูลคณนาย ปญฺจกา วุตฺตาฯ **สพฺพตฺถา**ติ วิหารมญฺจปีฐาทีสุ สพฺพตฺถฯ

๑๙๓. **ตูลตฺตย**นฺติ สิมฺพลิรุกฺขาทีนํ ขีรวลฺลิอาทีนํ เอรกาทีนํ ติณานํ ตูลตฺตยํฯ **ภิสิคโพฺภ** โจฬาทิโก ปญฺจวิโธ ภิสิคโพฺภฯ **มิคปกฺขินํ โลมานี**ติ เอตํ สพฺพนฺติ เสโสฯ **มิค**-สเทฺทเนว สเพฺพปิ สีหาทโย จตุปฺปทา, **ปกฺขิ**-สเทฺทน สเพฺพปิ หํสโมราทโย คหิตาฯ นนุ จ

ภิสิคพฺภสทฺทโนฺตคธาย อุณฺณาย มิคปกฺขิโลมานมฺปิ คหณสพฺภาเวปิ เตสํ วิสุํ คหเณ สติ ปุนรุตฺติโทโส อาปชฺชตีติ? นาปชฺชติ มนุสฺสโลมปริจฺจาควิภาวนปฺปโยชนสพฺภาวโตฯ นนุ จ เอวมฺปิ โทโสเยว, ‘‘มนุสฺสโลมมุณฺณาย’’นฺติอาทินา ภิสิคพฺภานํ อุปริ นียมานตฺตา คมฺยเต พิโพฺพหเนปิ อยเมว ภิสิคโพฺภติ? สจฺจํ, ตถาปิ น โทโส, คมฺยมานตฺถสฺส สทฺทสฺส ปโยคํ ปติ กามจาโรติฯ มสูรเก ตูลวชฺชา อนุญฺญาตาติ วิปริณาเมตฺวา สมฺพนฺธิตพฺพํฯ **มสูรกํ** นาม จมฺมฉวิกา ภิสีติ วทนฺติฯ

๑๙๔. อุณฺณายํ มนุสฺสโลมญฺจ ปเณฺณ สุทฺธํ ตมาลกญฺจ ปุปฺผญฺจ อปฺปฏิเวกฺขิตํ อาสนเญฺจว น ลพฺภนฺติ สมฺพโนฺธฯ **มนุสฺสโลม**นฺติ อิมินา น เกวลํ อิธ เอฬกโลมเมว อุณฺณา, อถ โข กปฺปิยากปฺปิยมํสชาตีนํ ปกฺขิจตุปฺปทานํ โลมมฺปีติ ทเสฺสติฯ **ปุปฺผ**นฺติ ปิยงฺคุพกุลปุปฺผาทิฯ **ตมาลก**สเทฺทเนว อุปจารโต ปตฺตํ คเหตฺวา **“ตมาลก”**นฺติ วุตฺตํฯ **อปฺปฏิเวกฺขิต**นฺติ อนุปปริกฺขิตํฯ กีทิสํ ปน ปฏิเวกฺขิตพฺพํ, กีทิสํ น ปฏิเวกฺขิตพฺพนฺติ? ยํ วินิจฺฉยโต วิญฺญาตํ, ตํ น ปฏิเวกฺขิตพฺพํ, อิตรํ หเตฺถน ปรามสเนฺตน ปฏิเวกฺขิตพฺพํฯ

อกปฺปิยสยนนิเทฺทสวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๒๖. สมานาสนิกนิเทฺทสวณฺณนา

๑๙๕. ติวสฺสนฺตรเมกมาสนํ ภิกฺขูนํ อนุญฺญาตนฺติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ เอกสฺมิํ อาสเน มญฺจาทิเก ทฺวินฺนํ อาสนํ นิสีทนํ **เอกมาสนํฯ ม**-กาโร สนฺธิโชฯ กีทิสนฺติ อาห **“ติวสฺสนฺตร”**นฺติฯ ติณฺณํ วสฺสานมนฺตรเมตสฺสาติ ติวสฺสนฺตโร, ทฺวีหิ วเสฺสหิ มหนฺตตโร วา ทหรตโร วา ภิกฺขุ, โส อสฺส อตฺถีติ **ติวสฺสนฺตรํ,** ติวสฺสนฺตรวนฺตนฺติ อโตฺถฯ โย ปน เอเกน วเสฺสน มหนฺตตโร วา ทหรตโร วา เอกวโสฺสเยว วา, ตพฺพนฺตตาย วตฺตพฺพเมว นตฺถิฯ อถ วา **ติวสฺสนฺตร**นฺติ กรณเตฺถ อุปโยควจนํ, ติวสฺสนฺตเรน สทฺธินฺติ อโตฺถฯ ตเมว สมเตฺถติ **“สตฺตวเสฺส”**จฺจาทินาฯ

๑๙๖. มุนิ อนุญฺญาสีติ สมฺพโนฺธฯ **สเพฺพเหวา**ติ สมานาสนิกอสมานาสนิเกหิ สเพฺพเหว สทฺธิํฯ

๑๙๗. ทีฆาสนํ ทเสฺสติ **“อนฺต”**นฺติอาทินาฯ ยํ ติณฺณํ นิสีทิตุํ ปโหติ, ตํ อนฺตํ ทีฆาสนนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อนฺต**นฺติ ปจฺฉิมํฯ อทีฆาสเน ปน สมานาสนิกา นิสีทิตุํ ลพฺภนฺตีติ ทเสฺสโนฺต **“มญฺจเก”**ติอาทิมาหฯ สพฺพตฺถ อยถากรณโต ทุกฺกฎนฺติฯ

สมานาสนิกนิเทฺทสวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๒๗. อสํวาสนิเทฺทสวณฺณนา

๑๙๘. **อุกฺขิโตฺต**ติ กมฺมนานาสํวาสกสงฺขาโต อาปตฺติยา อทสฺสเน, อปฺปฏิกเมฺม, ปาปิกาย ทิฎฺฐิยา อปฺปฏินิสฺสเคฺค อุกฺขิตฺตโกฯ **อนุปสมฺปโนฺน**ติ สิกฺขมานสามเณรสามเณริสิกฺขาปจฺจกฺขาตสงฺขาโต อนุปสมฺปโนฺนฯ **ฉินฺนมูลโก**ติ อนฺติมวตฺถุอชฺฌาปโนฺนฯ อุกฺขิตฺตเกสุ ‘‘ธมฺมวาทิโน เอเต’’ติ อุปฺปนฺนาย ลทฺธิยา นานาภูโต สํวาโส เอตสฺสาติ **นานาสํวาโส,** อุกฺขิตานุวตฺตกสงฺขาโต ลทฺธินานาสํวาสโกฯ สีมโต นิคฺคตา นิสฺสีมา, สีมนฺตริกา พหิสีมา จ, ตตฺถ หตฺถปาเส เจปิ ฐิโต, สีมานานาสํวาสโก **นิสฺสีมฎฺฐิโต**ฯ เวหายเส อากาเส ฐิโต **เวหายสณฺฐิโต** พินฺทาคเมนฯ ตตฺถ ‘‘นานาสํวาโส จา’’ติอาทินา สมาหารทฺวเนฺทปิ กฺวจิ น

ปุ์สกลิงฺคํ พฺยภิจรตีติ นปุ์สกตฺตาภาโว ยถา ‘‘มคฺคามโคฺค’’ติฯ เอกกมฺมํ เอกุเทฺทโส สมสิกฺขตาติ อยํ ติวิโธปิ สํวาโส นามฯ โส เยสํ นตฺถิ, เต **อสํวาสา**ฯ เอเต หตฺถปาสโต พหิกรณวเสน วเชฺชตพฺพาฯ เอเตสุ หิ ติวิเธ อุกฺขิตฺตเก สติ อุโปสถาทิกํ กมฺมํ กโรนฺตสฺส ปาจิตฺติยํ, อิตเรสุ ทุกฺกฏนฺติฯ

อสํวาสนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒๘. กมฺมนิเทฺทสวณฺณนา

๑๙๙. วเคฺคน อธมฺมกมฺมญฺจ สมเคฺคน อธมฺมกมฺมญฺจ วเคฺคน ธมฺมกมฺมญฺจ สมเคฺคน ธมฺมกมฺมญฺจาติ จตฺตาริ กมฺมานิ โหนฺตีติ เสโสฯ ตตฺถ **วเคฺคน อธมฺมกมฺม**นฺติ วเคฺคน สเงฺฆน กรณียํ อธมฺมกมฺมํฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ **วโคฺค**ติ จ สมูโห วุจฺจติ, โส จ จตุวคฺคาทิกรณียาทีสุ ยาวติกานํ กมฺมปฺปตฺตานํ อสมฺมุขีภาเวน, ฉนฺทารหานํ ฉนฺทานาหรเณน, สมฺมุขีภูตานญฺจ ปฏิโกฺกสเนน, เตสุ เอเกนาปิ วา อิธ อธิเปฺปโตฯ **อธมฺมกมฺม**นฺติ เอตฺถ ปน **ธโมฺม** นาม ‘‘อุตฺติทุติเย เจ, ภิกฺขเว, กเมฺม เอกาย อุตฺติยา กมฺมํ กโรติ, น จ กมฺมวาจํ อนุสฺสาเวติ, อธมฺมกมฺม’’นฺติอาทินา (มหาว. ๓๘๗) เอกาเยว ญตฺติยา , ตถา ทฺวีหิ ญตฺตีหิ เอกาเยว วา กมฺมวาจาย, ตถา ทฺวีหิ กมฺมวาจาหีติ อาคตาย จ ตถา หาปนอญฺญถากรณภาเวน ญตฺติกมฺมํ ฐเปตฺวา ญตฺติจตุเตฺถ จ กเมฺม อาคตาย จ อกมฺมารหสฺส ตชฺชนียปพฺพาชนียปฏิสารณียนิยสฺสติวิธอุเกฺขปนียานํ สตฺตนฺนํ กมฺมานํ กรณวเสน, กมฺมารหสฺส จ วิราเธตฺวา กรณวเสน อาคตาย จ ปาฬิยา วิปรีตา จ ปาฬิ, อุปสมฺปทาทิกมฺมวเสน อาคตา จ ปาฬิ, สมฺมุขาวินยสติวินยอมูฬฺหวินยปฏิญฺญากรณเยภุยฺยสิกาตสฺสปาปิ- ยสิกาติณวตฺถารกสงฺขาตานํ สตฺตนฺนํ กมฺมานํ ยถาลาภกรณวเสน อาคตา จ ปาฬิ, เตน กรณียํ อปโลกนญตฺติญตฺติทุติยญตฺติจตุตฺถสงฺขาตํ จตุพฺพิธํ กมฺมํ **ธมฺมกมฺมํ**, ตปฺปฏิปกฺขํ **อธมฺมกมฺมํ**ฯ ตพฺพิปริยาเยน สมโคฺค ธมฺมกมฺมญฺจ เวทิตพฺพํฯ ธโมฺม ยถาวุตฺตา ปาฬิ อสฺส อตฺถิ, ธเมฺมน กตํ วาติ **ธมฺมิกํ**ฯ ตพฺพิปรีตํ **อธมฺมิกํฯ จตุตฺถํเยวา**ติ เตสุ จตูสุ กเมฺมสุ จตุนฺนํ ปูรณํ สมเคฺคน ธมฺมิกํฯ เสสกมฺมานํ ภาเวน ภิกฺขุนา ทุกฺกฏสฺส ภวนํ ลกฺขียตีติ **เสสกเมฺมสูติ** ภาวลกฺขเณ สตฺตมีฯ **ทุกฺกฏ**นฺติ กุปฺปานํ อธมฺมกมฺมวคฺคกมฺมานํ กตฺตา ทุกฺกฏํฯ

๒๐๐. อิทานิ ยทิทํ สมเคฺคน ธมฺมิกํ นาม, ตํ เยหิ สเงฺฆหิ กาตพฺพํ, เตสํ ปเภทํ ทเสฺสตุํ **‘‘จตุวโคฺค’’**ติอาทิมาหฯ จตุวาทีนํ สเงฺขฺยยวุตฺติตฺตา จตุนฺนํ วโคฺคติอาทินา วิคฺคโหฯ **ทสวีสติวคฺคิโก**ติ ทสนฺนํ วีสติยา จ วคฺคเภทวเสน ทสวีสตีนํ วโคฺคติ วิคฺคโห, ณิโก สกเตฺถฯ วีสติยา วโคฺค, อติเรเกน สหิโต วีสติวโคฺคติ วิคฺคโหฯ

๒๐๑-๒. ปญฺจนฺนํ กมฺมานํ นิยเมติ **‘‘จตู’’**ติอาทินาฯ อพฺภานํ อุปสมฺปทํ ปวารณํ ฐเปตฺวา จตุวโคฺค จาติอาทินา โยเชตฺวา สพฺพกเมฺมสุ กมฺมปฺปโตฺตติ ทีปิโตติ โยเชตพฺพํฯ ตตฺถ ตตฺถ **จ**-สโทฺท จตุวคฺคาทโย กมฺมปตฺติกิริยายํ สมุจฺจิโนติฯ อิธ ปน **สพฺพ**-สโทฺท อพฺภานาทีนํ เกสญฺจิ ฐปิตตฺตา ปเทสสเพฺพ คยฺหติฯ **กมฺมปโตฺต**ติ กมฺมสฺส ปโตฺต ยุโตฺต อนุรูโปฯ **อิตโร**ติ วีสติวโคฺค อติเรกวีสติวโคฺคฯ **สพฺพกเมฺมสู**ติ เอตฺถ ปน **สพฺพ**-สโทฺท สพฺพสเพฺพฯ นนุ จ วีสติวคฺคสฺส กมฺมปฺปตฺตภาเวสติ อติเรกวีสติวคฺคสฺส ปเคว่าติ วิญฺญายติฯ ตถา สติ โส กสฺมา วุโตฺตติ? สจฺจํ, ตถาปิ โส จตุวคฺคาทินา สเงฺฆน กตฺตพฺพกมฺมํ อูนกตเรน น วฏฺฏติ, อติเรเกน ปน วฏฺฏตีติ ญาปนตฺถํ วุโตฺตฯ

๒๐๓. อิทานิ จตุวคฺคาทิเกน ฉนฺทาหรเณน ปูเรตโพฺพติ ทเสฺสติ **“จตู”**ติอาทินาฯ ปาราชิกาทิภาวมนาปนฺนตฺตา ปกติยา สภาเวเนว ฐิโต อตฺตา เยสํ, ปกโต วา ตโตเยว กเมฺมสุ อวิคโต อตฺตา เยสํ เตติ **ปกตตฺตกา,** ปาราชิกอุกฺขิตฺตกลทฺธินานาสํวาสเกหิ อเญฺญฯ **ปเร**ติ เอกสีมฏฺฐา ตาทิสาเยว อเญฺญฯ **เสเสปี**ติ อวเสเส ปญฺจวคฺคาทิกรณีเยปิฯ

๒๐๔. อิทานิ วตฺถุญตฺติอนุสฺสาวนสีมาทิวิปตฺติโต, กมฺมวิปตฺตีสุ ปริสโต จ ปฏิโกฺกสโต จ กมฺมสฺส กุปฺปากุปฺปภาวํ ตตฺถ จ อาปตฺติอาทึ ทเสฺสตุํ **“จตู”**ติอาทิ มาหฯ จตุวคฺคาทิกตฺตพฺพํ อสํวาสคณปูรํ วา กมฺมารหคณปูรํ วา กมฺมญฺจ ครุกฏฺฐคณปูรํ วา ปริวาสาทิกมฺมญฺจาติ โยชนาฯ เอตฺถ จ กมฺมารโห ครุกฏฺฐโต อโญฺญ, นิกฺขิตฺตวโตฺต ปน ครุกโฏฺฐ คณปูรโก โหติเยวฯ **กต**นฺติ จตุวคฺคาทินา กตํฯ

๒๐๕. **วาเรยฺยา**ติ อนฺตราเย อสติ อนฺตมโส เอโกปิ วาเรยฺยาติ อโตฺถฯ **อนฺตราเย**ติ ปาเปหิ กริยมาเน ชีวิตพฺรหฺมจริยนฺตราเย สติฯ อนนฺตรายิกา เจ น วาเรนฺติ, ทุกฺกฏํฯ **ทิฏฺฐาวิ**นฺติ อตฺตโน อตฺตโน ทิฏฺฐึ ลทฺธึ ‘‘อธมฺมกมฺมํ อิทํ, น เมตํ ขมตี’’ติ อญฺญมญฺญํ อาวิ กเรยฺยุนฺติ เสโสฯ **เอโกธิฏฺฐาน**นฺติ เอโก ภิกฺขุ ‘‘น เมตํ ขมตี’’ติ อธิฏฺฐานํ กเรยฺยาติ เสโสฯ **ตโตธิกา**ติ ตีหิ อธิกาฯ เต ปน สงฺฆตฺตา ปโหนฺติ อตฺตโน กมฺมํ นิตฺถริตุํฯ

๒๐๖. **ขิตฺตจิโตฺต** นาม อุมฺมตฺตโกฯ **ทุขฏฺฏิโต**ติ เวทนโฏฺฏฯ **น รูหตี**ติ คยฺหตฺตํ น โรหตีติ อโตฺถฯ

๒๐๗. อนฺตมโส อนนฺตรสฺสาปิ อาโรเจนฺตสฺส ปกต…เป…. ภิกฺขุโนติ สมฺพโนฺธฯ เอกสีมายํ ติฏฺฐตีติ **เอกสีมโฏฺฐ**ฯ สโม สํวาโส อสฺสาติ **สมสํวาโส**ฯ เอกสีมโฏฺฐ จ โส สมสํวาโส จ, ปกตโตฺต จ โส เอกสีมฏฺฐสมสํวาโส จ, โส จายํ ภิกฺขุ จาติ สพฺพตฺถ กมฺมธารโย, ตสฺสฯ เอตฺถ ปน อวิปนฺนสีโล **ปกตโตฺต**ติ อธิเปฺปโตฯ **อาโรเจนฺตสฺสา**ติ อตฺตโน ลทฺธึ ปกาเสนฺตสฺสฯ **รูหตี**ติ ปฏิเกฺขโป รุหติฯ

๒๐๘. **ธมฺมิกํ กมฺม**นฺติ ธเมฺมน กตฺตพฺพํ อปโลกนาทิกมฺมํฯ **ปฏิโกฺกเสยฺยา**ติ นิวาเรยฺยฯ ติโรกฺขา กายสามคฺคึ วา ฉนฺทํ วาติ วา-สทฺทํ เนตฺวา อโตฺถ เนตโพฺพฯ **ติโรกฺขา**ติ ปรมฺมุขาฯ โส สมฺมุขา-สโทฺท วิย นิปาโต, อถ วา อกฺขา อินฺทฺริยวิสยโต ติโร พหีติ อโตฺถติฯ

กมฺมนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒๙. มิจฺฉาชีววิวชฺชนานิเทฺทสวณฺณนา

๒๐๙. อาคมฺม ชีวนฺติ เอเตนาติ อาชีโว, โก โส? ปจฺจยปริเยสนวายาโมฯ มิจฺฉาย อาชีโว, ตสฺส วิวชฺชนา **มิจฺฉาชีววิวชฺชนา**ฯ สา ปนายํ อตฺถโต ‘‘อิธ ภิกฺขุ ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหรติ อาจารโคจรสมฺปโนฺน’’ติ (วิภ. ๕๐๘) เอวํ ปาติโมกฺขสํวรสมฺปตฺติยา ปฏิปตฺติทสฺสนวเสน อาคโต อาจาโร เจว ยถากฺกเมน ปาราชิกสงฺฆาทิเสสถุลฺลจฺจยปาจิตฺติยปาฏิเทสนียทุพฺภาสิตทุกฺกฏานํ การณภูตสฺส อาชีวเหตุปญฺญตฺตานํ อภูตาโรจนสญฺจริตฺตอญฺญาปเทสภูตาโรจนปณีตโภชนวิญฺญตฺติ ภิกฺขุนิโภชนวิญฺญตฺติสูโปทนวิญฺญตฺติสิกฺขาปทานํ วีติกฺกมสฺส จ กุหนลปนเนมิตฺติกตา นิเปฺปสิกตา ลาเภน ลาภํ นิชิคีสนตาติ เอวมาทีนญฺจ ปาปธมฺมานํ วเสน ปวตฺตํ มิจฺฉาชีววิรติสงฺขาตํ อาชีวปาริสุทฺธิสีลญฺจฯ ตสฺสา ปน กสฺสจิ อิธ ทสฺสนํ ยถา ทเสฺสตุมารทฺธํ ปาติโมกฺขสํวรสงฺขาตาย อธิสีลสิกฺขาย, จตุรารกฺขวิปสฺสนาวเสน อาค

ตานํ อธิจิตฺตอธิปญฺญาสงฺขาตานํ ทฺวินฺนํ สิกฺขานญฺจ อุปการกธมฺมปริทีปนตฺถนฺติ ทฏฺฐพฺพํ, เอวมีทิสํ วิญฺญูยฺยํ, ตํ ทเสฺสติ **“ทารุ”**นฺติอาทินาฯ ตตฺถ **“ทารุ”**นฺติอาทีนิ ‘‘ทเท’’ติ เอตสฺส ปตฺติกมฺมํฯ **จุณฺณํ** สิรีสจุณฺณาทินหานิยจุณฺณํฯ **นฺหานมุโขทก**นฺติ นฺหานญฺจ มุขญฺจ, ตสฺส อุทกนฺติ สมาโสฯ **อาทิ**-สเทฺทน ปณฺณาทิํ สงฺคณฺหาติฯ **กุลสงฺคหา**ติ กุลสงฺคหกรเณนฯ

๒๑๐. ปริภฏติ ปเรสํ ทารเก ปริหรตีติ ปริภโฏ, ปริภฏสฺส กมฺมํ ปาริภฏฺโก, สกเตฺถ ตเมว ปาริภฏกตาฯ อลงฺกรณาทินา กุลทารกปริหรณเสฺสตํ นามํฯ มุคฺคสฺส สูโป มุคฺคสูโป, โสเยว มุคฺคสุโปฺปฯ ยถา มุคฺคสูเป ปจฺจมาเน โกจิเทว มุโคฺค น ปจฺจติ, อวเสสา ปจฺจนฺติ, เอวํ ยสฺส ปุคฺคลสฺส วจเน กิญฺจิเทว สจฺจํ โหติ, เสสํ อลิกํ, อยํ ปุคฺคโล มุคฺคสูปสทิสตาย อุปจาเรน ‘‘มุคฺคสุโปฺป’’ติ วุจฺจติ, ตสฺส ภาโว มุคฺคสุปฺปตา ฯ สจฺจาลิเกน ชีวิตกปฺปนเสฺสตํ อธิวจนํฯ ฆรวตฺถุอาทิสมฺพนฺธินี วิชฺชา วตฺถุวิชฺชาฯ ปาริภฏกตา จาติอาทินา ทฺวโนฺท นปุํสกตฺตาภาเว **ปาริ…เป…. วิชฺชา,** ตายฯ รโสฺส ปน คาถาพนฺธวเสน, ตถา ทีโฆฯ ปหิณานํ ตสฺมิํ ตสฺมิํ กเมฺม เตสํ เตสํ นิยุญฺชนํ **ปเหณํ**ฯ อาทเรน ทูเตน กาเรตพฺพํ ยํ กิญฺจิ กมฺมํ **ทูตกมฺมํ**ฯ ปิสนํ เปสนํ, ชงฺฆาย ปาเทน เปสนํ ชงฺฆเปสนํ, ตมสฺส อตฺถีติ **ชงฺฆเปสนิยํ**ฯ เตสํ เตสํ คิหีนํ คามนฺตรเทสนฺตราทีสุ สาสนปฏิสาสนหรณเสฺสตมธิวจนํฯ

๒๑๑. ลาภาสาย ลญฺชทานํ **อนุปฺปทานํฯ สมฺพุทฺธปฺปฏิกุเฎฺฐน** พุทฺธครหิเตน องฺควิชฺชานกฺขตฺตวิชฺชาสุปินวิชฺชาภูตวิชฺชาทินา **อเญฺญน วา**ฯ

๒๑๒. อญฺญาตกานํ อปฺปวาริตานํ วิญฺญาปนํ **วิญฺญตฺติ,** ยาจนวเสน ปวโตฺต กายวจีปโยโคฯ พุทฺธปฺปฏิกุเฎฺฐน มิจฺฉาชีเวน ปจฺจยปริเยสนา **อเนสนา**ฯ อภูตสฺส อตฺตนิ อวิชฺชมานสฺส อุตฺตริมนุสฺสธมฺมสฺส อุลฺลปนํ กถนํ **อภูตุลฺลปนาฯ กุหนาทีหี**ติ กุหนาลปนาทีหิฯ ตตฺถ ลาภสกฺการสิโลกสนฺนิสฺสิตสฺส ปจฺจยปฺปฏิเสวนสามนฺตชปฺปนอิริยาปถสณฺฐาปนวเสน ชนวิมฺหาปนา **กุหนา**ฯ วิหารํ อาคเต มนุเสฺส ทิสฺวา ‘‘กิมตฺถาย โภโนฺต อาคตา, กิํ ภิกฺขู นิมเนฺตตุ’’นฺติ วา ‘‘มยิ ราชา ปสโนฺน, อสุโก จ อสุโก จ ราชมหามโตฺต ปสโนฺน’’ติ วา อาทินา นเยน อาลปนา **ลปนา**ฯ ขาทนียํ คเหตฺวา คจฺฉเนฺต ทิสฺวา ‘‘กิํ ขาทนียํ ลภิตฺถา’’ติอาทินา นเยน นิมิตฺตกรณาทิ **เนมิตฺตกตา**ฯ ‘‘อสฺสโทฺธ อปฺปสโนฺน’’ติอาทินา นเยน ครหณานิ จ ‘‘เอตํ เอตฺถ กเถถา’’ติอาทินา นเยน วาจาย อุกฺขิปนาทิ จ **นิเปฺปสิกตา**ฯ อเปฺปน ลาเภน พหุกํ วเญฺจตฺวา คเหตุํ อิจฺฉนํ **ลาเภน ลาภํ นิชิคีสนตาฯ กุลทูสาที**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน รูปิยปฺปฏิคฺคหณรูปิยสํโวหารา สงฺคยฺหนฺตีติฯ

มิจฺฉาชีววิวชฺชนานิเทฺทสวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๓๐. วตฺตนิเทฺทสวณฺณนา

๒๑๓. สอุปาหโน…เป…. จีวรํ สีเส กริตฺวา วา อาคนฺตุโก อารามํ น ปวิเสติ สมฺพโนฺธฯ **สฉโตฺต**ติ สีเส กตฉเตฺตน สฉโตฺตฯ **โอคุณฺฐิโต**ติ สสีสํ ปารุปิโตฯ ‘‘ปริกฺขิตฺตสฺส วิหารสฺส ปริเกฺขโป, อปริกฺขิตฺตสฺส ปริเกฺขปารหฎฺฐาน’’นฺติ วุตฺตํ อุปจารสีมาสมีปํ ปตฺวา อุปาหนาโอมุญฺจนาทิสพฺพํ กตฺวา อาราโม ปวิสิตโพฺพติ อยเมตฺถ พฺยติเรกลโทฺธ อโตฺถฯ

๒๑๔. ปานีเยน ปาเท น โธเวยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ ปฏิกฺกมนํ ปตฺวา เอกมเนฺต ปตฺตจีวรํ นิกฺขิปิตฺวา ปติรูเป นิสชฺช ปุจฺฉิตฺวา ปานียํ ปาตพฺพํ, ปริโภชนีเยน ยถาวุตฺตํ ปาทา โธวิตพฺ

พาติ อธิปฺปาโยฯ **วุฑฺฒตเร อาวาสิเกปิ จ อภิวาเทยฺยา**ติ อิมินา วสฺสํ ปุจฺฉิตฺวา นวเกน อาวาสิเกน อภิวาทาเปตพฺพนฺติ ทีเปติฯ **ปุเจฺฉยฺย สยนาสน**นฺติ ‘‘กตมํ เสนาสนํ ปาปุณาติ, อชฺฌาวุตฺถํ อนชฺฌาวุตฺถํ วา’’ติ เสนาสนํ ปุเจฺฉยฺยฯ อิทญฺจ ปุจฺฉาย ลกฺขณวจนํฯ ตสฺมา อาวาสิกวเตฺต วุตฺตมชฺฌาวุตฺถาทิกญฺจ ปุจฺฉิตพฺพํฯ สเจ ‘‘อนชฺฌาวุตฺถ’’นฺติ วทนฺติ, กวาฏํ อาโกเฏตฺวา มุหุตฺตํ อาคเมตฺวา ฆฏิกํ อุคฺฆาเฏตฺวา กวาฏํ ปณาเมตฺวา พหิ ฐิเตน อุโลฺลเกตฺวา ปวิสิตฺวา สพฺพํ เสนาสนวตฺตํ กาตพฺพํฯ อาคนฺตุกวตฺตํฯ

๒๑๕-๖. คมิโก ปกฺกเมยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ **‘‘ปฏิสาเมตฺวา’’**ติอาทีนิมสฺส ปุพฺพกิริยาปทานิฯ **ทารุมตฺติกภณฺฑก**นฺติ เอตฺถ มญฺจปีฐาทิทารุภณฺฑํ รชนภาชนาทิมตฺติกาภณฺฑํฯ **ปฏิสาเมตฺวา**ติ อตฺถิ เจ อโนวสฺสเก สณฺฐเปตฺวาฯ **ถเกตฺวานา**ติ ทฺวารวาตปาเนหิ ปิธาย ฯ **สาธุกํ สโงฺคเปตฺวานา**ติ จตูสุ ปาสาเณสุ มญฺจํ ปญฺญเปตฺวา มเญฺจ มญฺจสฺส, ปีเฐ ปีฐสฺส อาโรปเนน เสนาสนสฺส อุปรูปริ ปุญฺชกรเณน สาธุกํ สโงฺคปนํ กตฺวาฯ **น จา**ติ เนวฯ คมิกวตฺตํฯ

๒๑๗-๘. **อาวาสิโก**ติ อิทํ ‘‘ปญฺญเปยฺยา’’ติอาทีนํ กตฺตุปทํฯ นวกมฺมกรณาทิภารนิตฺถรณตาย อาวาโส วิหาโร อสฺส อตฺถีติ **อาวาสิโก**ฯ ยสฺส ปน เกวลํ วิหาเร นิวาสนมตฺตํ อตฺถิ, โส **เนวาสิโก**ฯ อุโภปิ เต อิธ อาวาสิก-สเทฺทน สงฺคหิตาฯ **ปาโททกปฺปภุติ**นฺติ เอตฺถ **ปภุติ**-สเทฺทน ปาทปีฐปาทกถลิกานํ คหณํฯ ปจฺจุคฺคนฺตฺวาน ปตฺตจีวรํ คเณฺหยฺยาติ โยชนาฯ **ปญฺญเป สยนาสน**นฺติ ‘‘เอตํ ตุมฺหากํ เสนาสนํ ปาปุณาตี’’ติ เอวํ สยนาสนํ ปญฺญเปยฺย, ปกาเสยฺยาติ วุตฺตํ โหติฯ

๒๑๙. **อชฺฌาวุตฺถ**นฺติ ปุเพฺพ ภิกฺขูหิ นิวุตฺถํฯ **โคจราโคจรํ วเท**ติ ‘‘ภิกฺขาจารคาโม ทูโร, อาสโนฺน’’ติ วา, ‘‘กาลเสฺสว ปิณฺฑาย จริตพฺพํ, ทิวา วา’’ติ เอวํ โคจรญฺจ, ‘‘มิจฺฉาทิฏฺฐิกานํ วา คาโม, ปริจฺฉิโนฺนภิโกฺข วา’’ติอาทินา อโคจรญฺจ วเทยฺยาติ อโตฺถฯ **วจฺจปสฺสาวฏฺฐานานี**ติอาทีนิปิ ‘‘วเท’’ติ อิมเสฺสว กมฺมวจนานิฯ **เสขสมฺมุติ**นฺติ ยสฺส สทฺธสฺส กุลสฺส สโงฺฆ เสขสมฺมุติํ เทติ, ตํ กุลญฺจฯ

๒๒๐. **ปเวสนิกฺขเม กาล**นฺติ ‘‘เกสุจิ ฐาเนสุ วาฬมิคา วา อมนุสฺสา วา โหนฺติ, อิมํ กาลํ ปวิสิตพฺพํ นิกฺขมิตพฺพญฺจา’’ติ เอวํ ปเวสนิกฺขเม จ กาลํฯ เอตํ ปน อาสนปญฺญปนาทิกํ สพฺพํ วตฺตํ วุฑฺฒตเร อาคเต จีวรกมฺมาทิํ วา นาติคิลานสฺส เภสชฺชํ วา ฐเปตฺวาปิ กาตพฺพํฯ มหาคิลานสฺส ปน เภสชฺชเมว กาตพฺพํฯ เจติยงฺคณวตฺตํ กโรเนฺตนาปิ ตสฺส วตฺตํ กาตุํ อารภิตพฺพํฯ ปณฺฑิโต หิ อาคนฺตุโก ‘‘กโรหิ ตาว เภสชฺชํ, เจติยงฺคณํ สมฺมชฺชาหี’’ติ จ วเทยฺยฯ อปิจ พีชเนน พีชิตโพฺพ, ปาทาปิสฺส โธวิตพฺพา, เตเลน มกฺขิตพฺพาฯ ปิฏฺฐิ เจ อาคิลายติ, สมฺพาเธตพฺพาฯ นวกสฺส ปน อาคนฺตุกสฺส ‘‘อิทมาสนํ, เอตฺถ นิสีทา’’ติอาทินา อาจิกฺขิตพฺพนฺติ ทเสฺสโนฺต **‘‘นิสิโนฺนเยวา’’**ติอาทิมาหฯ **นิสิโนฺนเยวา**ติ อิมินา ‘‘ฐิโตเยวา’’ติ อาทิํ อุปลเกฺขติฯ **สมุทฺทิเส**ติ อาทเรน วเทยฺยฯ อาวาสิกวตฺตํฯ

‘‘วตฺต’’นฺติ ปน สามเณฺเรน นิทฺทิฏฺฐตฺตา น เถเร ภิกฺขู อติอลฺลียิตฺวา นิสีทิตพฺพํ, มหาเถรสฺส นิสิโนฺนาสนโต เอกํ เทฺว อาสนานิ ฐเปตฺวา ‘‘นิสีทา’’ติ วุเตฺต นิสีทิตพฺพํ, น นวาปิ ภิกฺขู อาสเนน ปฏิพาหิตพฺพา, น สงฺฆาฏิํ โอตฺถริตฺวา นิสีทิตพฺพํ, สทฺทํ อกตฺวา อุทกกิจฺจํ กาตพฺพํ, ยถา สูปสฺส โอกาโส โหติ, เอวมตฺตาย โอทโน คณฺหิตโพฺพ, เถเรน ภิกฺขุนา ‘‘ฐเปตฺวา อปฺปกํ โอทนาทิกํ สพฺพํ สเพฺพสํ สมกํ สมฺปาเทหี’’ติ วตฺตพฺพํ, น ตาว เถเรน ภุญฺชิตพฺพํ, ภุตฺตาวินา น ตาว อุทกํ ปฏิคฺคเหตพฺพํ, ภตฺตคฺคโต นิวตฺตเนฺตหิ ยถานุรูปํ นิกฺขมิตฺวา วิร

ฬาย ปาฬิยา คนฺตพฺพนฺติ เอวมาทิกญฺจ ตทนุรูปํ เสขิยวตฺตญฺจ สมฺปาเทตพฺพนฺติ อิทํ **ภตฺตคฺควตฺต**ญฺจ สาธุกํ อตรมาเนน คาโม ปวิสิตโพฺพ, ‘‘อิมินา ปวิสิสฺสามิ, อิมินา นิกฺขมิสฺสามี’’ติ นิเวสนํ ปวิสเนฺตน สลฺลเกฺขตพฺพํ, นาติสหสา ปวิสิตพฺพํ, นาติสหสา นิกฺขมิตพฺพํ, นาติทูเร นจฺจาสเนฺน ฐาตพฺพํ, นาติจิรํ ฐาตพฺพํ, นาติลหุกํ นิวตฺติตพฺพํ, ฐตฺวา ฐาตพฺพํ, โย ปฐมํ คามโต ปฏิกฺกมติ, เตน อาสนปญฺญปนาทิ สพฺพํ กาตพฺพํ, โย ปจฺฉา, เตน อาสนุทฺธรณาทิ สพฺพํ กาตพฺพนฺติ เอวมาทิกญฺจ ตทนุรูปํ เสขิยวตฺตญฺจ สมฺปาเทตพฺพนฺติ อิทํ **ปิณฺฑจาริกวตฺต**ญฺจ กาตพฺพํฯ

เสนาสนฏฺฐาเน สพฺพํ วตฺตญฺจ สมฺปาเทตฺวา ตโต นิกฺขมิตฺวา สาธุกํ นิวาเสตฺวา ปารุปิตฺวา จ อตรมาเนน คาโม ปวิสิตโพฺพติอาทิ สพฺพํ **ปิณฺฑจาริกวตฺตํ** กาตพฺพํฯ ปานียปริโภชนียอคฺคิอรณิสหิตกตฺตรทณฺฑา อุปฏฺฐเปตพฺพา, นกฺขตฺตปทานิ สกลานิ วา เอกเทสานิ วา อุคฺคเหตพฺพานิ, ทิสากุสเลน ภวิตพฺพนฺติ อิทํ **อารญฺญิกวตฺต**ญฺจ อุทฺทิฏฺฐํเยว โหตีติ อวคนฺตพฺพนฺติฯ

วตฺตนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓๑. วิกปฺปนานิเทฺทสวณฺณนา

๒๒๑. **สมฺมุขา ปรมฺมุขา**ติ สสฺส มุขํ, ปรสฺส มุขนฺติ วิคฺคโห, สมฺมุเขน ปรมฺมุเขนาติ อโตฺถฯ สมฺมุขาวิกปฺปนา ปรมฺมุขาวิกปฺปนาติ เภทา ทุเว วิกปฺปนา วุตฺตาติ โยชนา ฯ **เภทา**ติ วิเสสโตฯ อถ วา สสฺส มุขํ มุขสมฺพนฺธิวจนํ อสฺสา วิกปฺปนายาติ สมาโสฯ ตถา ปรมฺมุขาฯ สมฺมุขา จ ปรมฺมุขา จ, ตสฺสา เภโท, ตโตฯ **สมฺมุขาย** สมฺมุขวิกปฺปนายฯ **พฺยตฺตสฺสา**ติ วิกปฺปนวิธานํ ปจฺจุทฺธารวิธานญฺจ ชานนฺตสฺสฯ

๒๒๒. **เตนา**ติ ยสฺส สนฺติเก วิกเปฺปติ, เตน ภิกฺขุนาฯ **ปริโภคาทิก**นฺติ ปริโภคํ วิสฺสชฺชนํ อธิฏฺฐานญฺจฯ

๒๒๔-๕. **อปรา สมฺมุขาเวกา**ติ เอตฺถ **วา**-สโทฺท ปกฺขนฺตเร, อถ วาติ อโตฺถ, อปิ-สทฺทโตฺถ วา **วา**-สโทฺท, โส อปรา-สทฺทโต ปรํ ทฏฺฐโพฺพ, อปราปิ เอกา สมฺมุขาวิกปฺปนา อตฺถีติ อโตฺถฯ กถนฺติ อาห **‘‘ภิกฺขุสฺสา’’**ติอาทิฯ ‘‘ปญฺจนฺนํ สหธมฺมีน’’นฺติ วุตฺตตฺตา **‘‘ติสฺสสฺส ภิกฺขุโน’’**ติอาทีสุ ติสฺสาย ภิกฺขุนิยา ติสฺสาย สิกฺขมานาย ติสฺสาย สามเณริยา ติสฺสสฺส สามเณรสฺสาติปิ วิญฺญาตพฺพํฯ

๒๒๖. **ปรมฺมุขาวิกปฺปนา**ติ ปรมฺมุเขน วิกปฺปเนน, ปรมฺมุขาวิกปฺปนาติ วา คเหตพฺพํ, ปรมฺมุขาวิกปฺปนา กถนฺติ อโตฺถฯ

๒๒๗. **มิโตฺต**ติ ทฬฺหมิโตฺตฯ **สนฺทิโฏฺฐ**ติ ทิฏฺฐมตฺตมิโตฺตฯ เอตฺถ ปน ทฺวินฺนํ วิกปฺปนานํ กึ นานากรณนฺติ? สมฺมุขาวิกปฺปนาย ตาว สยํ วิกเปฺปตฺวา ปเรน ปจฺจุทฺธราเปติ, เตเนว สา **สมฺมุขาวิกปฺปนา** นาม ชาตาฯ ปรมฺมุขาวิกปฺปนาย ปเรเนว วิกปฺปาเปตฺวา ปเรเนว ปจฺจุทฺธราเปติ, เตเนว สา **ปรมฺมุขาวิกปฺปนา** นาม ชาตาติ อิทเมตฺถ นานากรณนฺติฯ

๒๒๘. **ทูรสนฺติกเตฺตกตฺต**นฺติ เอตฺถ อาสนฺนทูรภาโว อธิฏฺฐาเน วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ

๒๒๙. ทสาหํ…เป…. ปจฺจาสาย สติ มาสกํ นาธิฏฺฐิตวิกปฺปิตํ นิสฺสคฺคึ นุปฺปาทยตีติ สมฺพนฺโธฯ ทส อหานิ สมาหฏานิ **ทสาหํ**ฯ สพฺพตฺถ อจฺจนฺตสํโยเค ทุติยาฯ ตตฺถ ยํ ทิวสํ จีวรํ อุปฺปนฺนํ, ตสฺส โย อรุโณ, โส อุปฺปนฺนทิวสนิสฺสิโต, ตสฺมา จีวรุปฺปาททิวเสน สทฺธึ เอกาทเส อรุณุคฺคมเน นิสฺสคฺคิยํ โหตีติ อาห **“ทสาห”**นฺติฯ **มาสเมกํ วา**ติ ‘‘อนตฺถเต กถิเน เอกํ ปจฺฉิมกตฺติกมาส’’นฺติ (ปารา. ๖๔๙ อตฺถโต สมานํ) วุตฺตตฺตา กถินตฺถเต ปญฺจ มาเสติ ลพฺภติฯ กถินํ อตฺถตํ ยสฺมึ วิหาเรติ สมาโสฯ **ปาริปูรตฺถ**นฺติ ปาริปูริ อโตฺถ ยสฺสาติ วิคฺคโหฯ กิริยาวิเสสนํ, ปาริปูริปฺปโยชนํ กตฺวาติ อโตฺถฯ **อูนสฺสา**ติ ยตฺตเกน กยิรมานํ อธิฏฺฐานํ จีวรํ ปโหติ, ตตฺตกตาภาวโต อูนสฺส เอกาทสมาสสตฺตมาสสงฺขาเต ปิฏฺฐิสมเย อุปฺปนฺนสฺส มูลจีวรสฺสฯ **ปจฺจาสา สตี**ติ ‘‘สงฺฆาทิโต ยโต กุโตจิ ลจฺฉามี’’ติ เอวํ สติยา ปจฺจาสายาติ อโตฺถฯ อุภยมฺปิ ย-การโลเปน นิทฺทิฏฺฐํฯ **สตี**ติ วา นิปาโต, ลิงฺควิปลฺลาเสน วาหฯ เอตฺถ ปน พฺยติเรกวเสน ทสาหาติกฺกมนาทีสุ นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํ เวทิตพฺพนฺติฯ

วิกปฺปนานิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓๒. นิสฺสยนิเทฺทสวณฺณนา

๒๓๐. **พฺยตฺตสฺสา**ติ ‘‘การิย’’นฺติ กิตกโยเค กตฺตริ ฉฏฺฐีฯ **พฺยโตฺต** จ นาม ‘‘ปญฺจหิ, ภิกฺขเว, องฺเคหิ สมนฺนาคเตน ภิกฺขุนา อนิสฺสิเตน วตฺถพฺพํ, อาปตฺตึ ชานาติ, อนาปตฺตึ ชานาติ, ลหุกํ อาปตฺตึ ชานาติ, ครุกํ อาปตฺตึ ชานาติ, อุภยานิ โข ปนสฺส ปาติโมกฺขานิ วิตฺถาเรน สฺวาคตานิ โหนฺติ สุวิภตฺตานิ สุปฺปวตฺตีนิ สุวินิจฺฉิตานิ สุตฺตโส อนุพฺยญฺชนโสฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจหิ องฺเคหิ สมนฺนาคเตน ภิกฺขุนา อนิสฺสิเตน วตฺถพฺพ’’นฺติ (มหาว. ๑๐๓) เอวํ วุตฺตพฺยโตฺต จ พหุสฺสุตพฺยโตฺต จ เวทิตโพฺพฯ

ตตฺถ **สุวิภตฺตานี**ติ สุฏฺฐุ วิภตฺตานิ ปทปจฺจาภฏฺฐสงฺกรโทสวิรหิตานิฯ **สุปฺปวตฺตีนี**ติ ปคุณานิ วาจุคฺคตานิฯ **สุวินิจฺฉิตานิ สุตฺตโส**ติ ขนฺธกปริวารโต อาหริตพฺพสุตฺตวเสน สุฏฺฐุ วินิจฺฉิตานิฯ **อนุพฺยญฺชนโส**ติ อกฺขรปทปาริปูริยา สุวินิจฺฉิตานิ อกฺขณฺฑานิ อวิปรีตกฺขรานิฯ เอเตน อฏฺฐกถา ทีปิตาฯ อฏฺฐกถาโต หิ เอส วินิจฺฉโย โหตีติฯ พหุสฺสุตพฺยโตฺต ปน เยน สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทน เทฺว มาติกา ปคุณา วาจุคฺคตา, ปกฺขทิวเสสุ ธมฺมสวนตฺถาย สุตฺตนฺตโต จตฺตาโร ภาณวารา, สมฺปตฺตานํ ปริสานํ ปริกถนตฺถาย อนฺธกวินฺทมหาราหุโลวาทอมฺพฏฺฐสทิโส เอโก กถามโคฺค, สงฺฆภตฺตมงฺคลามงฺคเลสุ อนุโมทนตฺถาย ติโสฺส อนุโมทนา, อุโปสถปฺปวารณาทิชานนตฺถํ กมฺมากมฺมวินิจฺฉโย, สมณธมฺมกรณตฺถํ สมาธิวเสน วิปสฺสนาวเสน วา อรหตฺตมคฺคปริโยสานเมกํ กมฺมฏฺฐานํ เอตฺตกํ อุคฺคหิตํ, สฺวายํ วุจฺจติฯ **นตฺถิ นิสฺสาย การิย**นฺติ อาจริยาทึ นิสฺสาย วาเสน กตฺตพฺพํ นตฺถิฯ **“นิสฺสยการิย”**นฺติ วา ปาโฐ, นิสฺสเยน การิยนฺติ สมาโสฯ ชีวสฺส ยตฺตโก ปริเจฺฉโท **ยาวชีวํ**ฯ

๒๓๑. เตน นิสฺสาย วสเนฺตน เอวํ นิสฺสโย คเหตโพฺพติ ทเสฺสตุํ **“เอกํส”**นฺติอาทิ วุตฺตํฯ **เอกํส**นฺติ เอโก อํโส อสฺส จีวรสฺสาติ วิคฺคโหฯ กิริยาวิเสสนํ วา ภุมฺมตฺเถ วา อุปโยควจนํ, เอกสฺมึ อํเสติ อโตฺถฯ **อญฺชลิ** กรปุโฏฯ **ยาวตติยกํ วเท**ติ อุปสมฺปทาย สฏฺฐิวเสฺสน สตฺตติวเสฺสน วาปิ พฺยตฺตสฺส นวกสฺส สนฺติเก ยาวตติยกํ วจนํ กเรยฺยฯ ยาวตติโย วาโร อสฺสาติ กิริยาวิเสสนสมาโสฯ **อายสฺมโต**ติ อายสฺมนฺตํฯ **วจฺฉามี**ติ วสามิฯ อุปชฺฌํ คณฺหเนฺตนาปิ ‘‘อุปชฺฌาโย เม, ภเนฺต, โหหี’’ติ คเหตพฺพํฯ ตํ ปน ‘‘อาจริโย’’ติ เอตฺถ ‘‘อุปชฺฌาโย’’ติ วจนํ วิเสโสติ เอตฺถ วาจาเภทโต น วิสุํ วุตฺตํฯ น เกวลเมตฺถ นิสฺสยุปชฺฌายคหเณ,

คามปฺปเวสนาทีสุปิ เอวเมว กตฺวา ‘‘อหํ อาวุโส’’ติ วา ‘‘ภนฺเต’’ติ วา วตฺวา ‘‘คามปฺปเวสนํ อาปุจฺฉามี’’ติอาทินา วตฺตพฺพํฯ

๒๓๒. นิสฺสยปฏิปฺปสฺสทฺธึ ทเสฺสติ **‘‘ปกฺกเนฺต’’**ติอาทินาฯ **ปกฺกเนฺต**ติ อุปชฺฌาเย อาจริเย สทฺธิวิหาริเก อเนฺตวาสิเก จ คามาทีสุ ยตฺถ กตฺถจิ อาปุจฺฉิตฺวา วา อนาปุจฺฉิตฺวา วา คเตฯ เตสุ เยน เกนจิ ‘‘อสุกํ นาม คามํ คจฺฉามี’’ติ วุเตฺต เตสฺเยว เยน เกนจิ ‘‘สาธู’’ติ สมฺปฏิจฺฉิเตปิ ตํ ตํ นิยมํ อติกฺกมิตฺวา ปกฺกเนฺตปิ อนาปุจฺฉา ปน อุปจารสีมาติกฺกเมน ปกฺกเนฺตปิ นิสฺสโย **สมฺมติ** ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ **ปกฺขสงฺกเนฺต**ติ ติตฺถิยปกฺขสงฺกเนฺต จาปิ วิพฺภเนฺต จาปิ มรเณน จ ตงฺขณเญฺญว ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ **อาณตฺติ** นาม ‘‘ปณาเมมิ ต’’นฺติ วา ‘‘มา อิธ ปวิสา’’ติอาทิกา นิสฺสยปฺปณามนาฯ ตาย ปณามิเตน อาจริยุปชฺฌายา ขมาเปตพฺพาฯ อขมเนฺตสุ ทณฺฑกมฺมํ กตฺวา ตสฺมึ วิหาเร มหาเถเร คเหตฺวาปิ สามเนฺตวิหาเร ภิกฺขู คเหตฺวาปิ ขมาเปตพฺพาฯ น ขมนฺติ เจ, อาจริยุปชฺฌายานํ สภาคานํ สนฺติเก วสิตพฺพํฯ เยน เกนจิ การเณน น สกฺกา โหติ ตตฺร อาจริยุปชฺฌายานํ สภาคานํ สนฺติเก วสิตุํ, ตํเยว วิหารํ อาคนฺตฺวา อญฺญสฺส สนฺติเก นิสฺสยํ คเหตฺวา วสิตพฺพํฯ ตตฺถ ‘‘ปญฺจหิ, ภิกฺขเว, องฺเคหิ สมนฺนาคตํ สทฺธิวิหาริกํ อปฺปณาเมโนฺต อุปชฺฌาโย สาติสาโร โหติ, ปณาเมโนฺต อนติสาโร โหติฯ อุปชฺฌายมฺหิ นาธิมตฺตํ เปมํ โหติ, นาธิมโตฺต ปสาโท โหติ, นาธิมตฺตา หิรี โหติ, นาธิมโตฺต คารโว โหติ, นาธิมตฺตา ภาวนา โหติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจหเงฺคหิ…เป.… โหติ (มหาว. ๖๘)ฯ ปญฺจหิ, ภิกฺขเว , องฺเคหิ สมนฺนาคตํ อเนฺตวาสิกํ อปฺปณาเมโนฺต อาจริโย…เป.… โหตี’’ติ (มหาว. ๘๑) วุตฺตตฺตา ปน อสมฺมาวตฺตเนฺต อเนฺตวาสิกสทฺธิวิหาริเก อปฺปณาเมนฺตา อาจริยุปชฺฌายา ทุกฺกฏํ อาปชฺชนฺตีติ เวทิตพฺพํฯ **ภาวนา**ติ เมตฺตาภาวนาฯ อุปชฺฌายสโมธานํ ปน ตสฺส ทสฺสนสวนวเสน เวทิตพฺพํฯ

๒๓๓. **อลชฺชิน**ฺติ –

> ‘‘สญฺจิจฺจ อาปตฺตึ อาปชฺชติ;
> อาปตฺตึ ปริคูหติ;
> อคติคมนญฺจ คจฺฉติ;
> เอทิโส วุจฺจติ อลชฺชิปุคฺคโล’’ติฯ (ปริ. ๓๕๙) –

เอวํ วุตฺตลกฺขณํ อลชฺชึฯ นิสฺสยํ เทเนฺตนาปิ ลชฺชิโนเยว ทาตพฺพํฯ ‘‘น ภิกฺขเว อลชฺชีนํ นิสฺสโย ทาตโพฺพฯ โย ทเทยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๑๒๐) หิ วุตฺตํฯ อทิฏฺฐปุพฺพสฺส กติปาหํ อาจารํ อุปปริกฺขิตฺวา ทาตพฺพํฯ **อปุพฺพ**นฺติ เอตฺถ สมฺพนฺธิสทฺทตฺตา ปุพฺพ-สเทฺทน ปุพฺพวาโส คหิโต, นตฺถิ ปุโพฺพ อสฺสาติ อปุพฺพํ, นวนฺติ วุตฺตํ โหติฯ จตฺตาริ ปญฺจ วา ปริมาณเมเตสนฺติ วิคฺคโหฯ เอตฺถ ปน ปริมาณ-สทฺทสนฺนิธาเนน สเงฺขยฺยวาจิโนปิเต สงฺขฺยามตฺตวาจิโน โหนฺตีติ จตุปญฺจสงฺขฺยาปริมาณเมว สเงฺขยฺยมาห, ตสฺมา วิคฺคหปทเตฺถหิ ภิโนฺน อญฺญปทโตฺถ สมฺภวตีติ สมาโสฯ วา-สทฺทสฺส โย วิกปฺปโตฺถ, ตตฺถ จายํ สมาโส, จตฺตาริ วา ปญฺจ วา, จตุปญฺจ อหานิ, เตสํ อหานํ สมาหาโร **จตุปญฺจาหํฯ ภิกฺขุสภาคต**นฺติ สมาโน ภาโค ลชฺชิตาสงฺขาโต โกฏฺฐาโส เยสํ, ภิกฺขูหิ สภาคา, เตสํ ภาโว ***ภิกฺขุสภาคตา,*** ตํ, เปสลภาวนฺติ อโตฺถฯ ‘‘เถโร ลชฺชี’’ติ ชานเนฺตน ปน ปกติยา นิสฺสยทานฏฺฐานํ คเตน จ ตทเหว คเหตโพฺพ, เอกทิวสมฺปิ ปริหาโร นตฺถิฯ สเจ ‘‘โอกาเส อลภเนฺต ปจฺจูสสมเย คเหสฺสามี’’ติ สยติ, อรุณํ อุคฺคตมฺปิ น ชานาติ, อนาปตฺติฯ ลทฺธปริหาเรนาปิ วสิตุํ วฏฺฏตีติฯ

๒๓๔. ‘‘ลพฺภตี’’ติ กมฺมนิ นิปฺผนฺนตฺตา อวุตฺตกตฺตาติ **‘‘อทฺธิกสฺสา’’**ติอาทีสุ กตฺตริ สามิวจนํ, ‘‘อทฺธิเกนา’’ ติอาทิ วุตฺตํ โหติฯ **‘‘สลฺลเกฺขเนฺตนา’’**ติ ปน สรูเปเนว นิทฺทิฏฺฐํฯ **วสิตุ**นฺติ วุตฺตกมฺมํฯ ภาเว หิ ตุํ-ปจฺจโย, วาโสติ อโตฺถฯ **ยาจิตสฺสา**ติ ‘‘คิลานุปฏฺฐากสฺส จา’’ติ เอตฺถ วิเสสนํฯ สเจ ปน ‘‘ยาจาหิ ม’’นฺติ วุจฺจมาโนปิ คิลาโน มาเนน น ยาจติ, คนฺตพฺพํฯ **อรเญฺญ วา สลฺลเกฺขเนฺตน ผาสุก**นฺติ ยตฺถ วสนฺตสฺส ปฏิลทฺธตรุณสมถวิปสฺสนาวิเสสภาคิตาวเสน ผาสุ โหติ, ตสฺมึ อรเญฺญ ตาทิสํ ผาสุวิหารํ สลฺลเกฺขเนฺตน อารญฺญเกนฯ ทายเก อสเนฺตติ ปทเจฺฉโทฯ **ตาวา**ติ อวธิมฺหิ, อทฺธิกาทีหิ ยาว นิสฺสยทายโก ลพฺภติ, ตาว, อารญฺญเกน ปน ‘‘ปฏิรูเป นิสฺสยทายเก สติ นิสฺสาย วสิสฺสามี’’ติ อาโภคํ กตฺวา ยาว อาสาฬฺหิปุณฺณมา, ตาวาติ อโตฺถฯ ‘‘สเจ ปน อาสาฬฺหิมาเส อาจริโย นาคจฺฉติ, ยตฺถ นิสฺสโย ลพฺภติ, ตตฺถ คนฺตพฺพํ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๒๑)ฯ อโนฺตวเสฺส ปน นิพทฺธวาสํ วสิตพฺพํ, นิสฺสโย จ คเหตโพฺพ’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๒๑) หิ **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ

อมฺหากํ ปน เกจิ อเนฺตวาสิกเตฺถรา ‘‘น ภิกฺขเว วสฺสํ น อุปคนฺตพฺพํฯ โย น อุปคเจฺฉยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’ติ (มหาว. ๑๘๖) จ ‘น ภิกฺขเว ตทหุ วสฺสูปนายิกาย วสฺสํ อนุปคนฺตุกาเมน สญฺจิจฺจ อาวาโส อติกฺกมิตโพฺพฯ โย อติกฺกเมยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’ติ (มหาว. ๑๘๖) ปาฬิวจนโต เกนจิ การเณน นิสฺสยํ อลภมาเนนปิ น สกฺกา อโนฺตวเสฺส วสฺสํ อนุปคนฺตุํฯ ‘อโนฺตวเสฺส ปนา’ติอาทีสุ ปน จ-สโทฺท อนฺวาจยโตฺถ, ตสฺมา เตนาปิ วสฺสํ อุปคนฺตพฺพเมวา’’ติ วทึสุฯ

มยํ ปเนตฺถ เอวมโวจุมฺห ‘‘ภควตา อนุปคมเน ทุกฺกฏํ อนนฺตรายิกเสฺสว วุตฺตํ, เตเนว ‘เกนจิ อนฺตราเยน ปุริมิกํ อนุปคเตน ปจฺฉิมิกา อุปคนฺตพฺพา’ติ **อฏฺฐกถายํ** (มหาว. อฏฺฐ. ๑๘๕) วุตฺตํฯ อนฺตราโย จ นาม อนฺตรา เวมเชฺฌ เอตีติ อนฺตราโย, โย โกจิ พาธกปฺปจฺจยตาย อธิเปฺปโต วุจฺจติ ‘น ลภนฺติ ปติรูปํ อุปฏฺฐากํ, เอเสว อนฺตราโยติ ปกฺกมิตพฺพ’นฺติอาทีสุ (มหาว. ๒๐๑) วิย, ตสฺมา พาธกปฺปจฺจยตา อธิเปฺปตา ฯ นิสฺสยาลาโภปิ อนฺตราโยเตฺวว วิญฺญายติฯ สกฺกา หิ วตฺตุํ ‘อนฺตราโย วสฺสูปคโม สนฺนิสฺสยตฺตา ตรุณสมถวิปสฺสนาลาภีนํ กโตกาโส วิยา’ติฯ ตรุณสมถวิปสฺสนาลาภีนมฺปิ หิ กโตกาเสปิ ‘สเจ ปน อาสาฬฺหิมาเส อาจริโย นาคจฺฉติ, ยตฺถ นิสฺสโย ลพฺภติ, ตตฺถ คนฺตพฺพ’นฺติ ทฬฺหํ กตฺวา **อฏฺฐกถายํ** (มหาว. อฏฺฐ. ๑๒๑) วุตฺตํฯ อมฺหากํ ครูหิ จ **สารตฺถทีปนิยํ** (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๒๑) ‘อาจริยํ อาคเมนฺตเสฺสว เจ วสฺสูปนายิกทิวโส โหติ, โหตุ, คนฺตพฺพํ ตตฺถ, ยตฺถ นิสฺสยทายกํ ลภตี’ติ วสฺสูปนายิกทิวเสปิ นิสฺสยตฺถาย คมนเมว วุตฺตํฯ อถ จ ปน มหาการุณิโกปิ ภควา ‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, คิลานุปฏฺฐาเกน ภิกฺขุนา นิสฺสยํ อลภมาเนน ยาจิยมาเนน อนิสฺสิตเกน วตฺถุ’นฺติ (มหาว. ๑๒๑) คิลานวิสเยปิ นิสฺสยํ ครุกํ กตฺวา ปฏฺฐเปสิฯ ยํ ปน อนิสฺสยํ, ตํ อนนฺตรายํ นิสฺสยมุตฺตกสฺส วสฺสูปคมนํ วิยฯ อปิจ นาวาย คจฺฉนฺตสฺส ปน วสฺสาเน อาคเตปิ นิสฺสยํ อลภนฺตสฺส อนาปตฺตีติ นาวาย คจฺฉโตเยว อาเวณิกา อนาปตฺติกตา วุตฺตาฯ ตสฺมา นิสฺสยาลาโภ พาธกปฺปจฺจโย วสฺสูปคมนสฺส, น วสฺสูปคมนํ นิสฺสยสฺสาติ อนฺตราโยเยว นิสฺสยาลาโภฯ ตโตเยว **ฏีกายํ** ‘อโนฺตวเสฺส ปน อนิสฺสิเตน วตฺถุํ น วฏฺฏตี’ติ วุตฺตํฯ ตสฺมาเยว จ ‘อโนฺตวเสฺส ปนา’ติอาทีสุ นิสฺสยทายเก สติ นิพทฺธวาสํ วสิตพฺพญฺจ นิสฺสโย คเหตโพฺพ จ โหตีติ คมนกิริยาย ขียมานตาวเสน จ-สโทฺท สมุจฺจโย คเหตโพฺพ’’ติฯ

นิสฺสยนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓๓. กายพนฺธนนิเทฺทสวณฺณนา

๒๓๕. พนฺธียติ อเนนาติ พนฺธนํ, กายสฺส พนฺธนํ กายพนฺธนํ, นตฺถิ กายพนฺธนเมตสฺสาติ **อกายพนฺธโน**ฯ **ทุกฺกฏ**นฺติ สญฺจิจฺจ วา อสญฺจิจฺจ วา ปวิเสยฺย เจ, ทุกฺกฏํฯ อสติยา คโตยตฺถ สรติ, ตเตฺถว พเนฺธยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ **คโต**ติ อโนฺตคามํ คโตฯ สริตฺวา ยาว น พนฺธติ, น ตาว ปิณฺฑาย จริตพฺพํฯ

๒๓๖. **"ปฏฺฏิกา"**ติอาทินา สพฺพสงฺคาหกํ กายพนฺธนํ นิทฺทิสติฯ **ปฏฺฏิกา**ติ ปกติวีตา วา มจฺฉกณฺฏกขชฺชูริปตฺตวายิมา วาฯ สูกรานํ อนฺตํ **สูกรนฺตํ**ฯ อิธ ปน ตํสทิสํ วุจฺจติฯ จตุรสฺสํ อกตฺวา สชฺชิตํ มุทฺทิกกายพนฺธนมฺปิ สงฺคเหตฺวา **"เอกา รชฺชู"**ติ วุตฺตํฯ ตํ ปน รชฺชุกํ พนฺธเนฺตน เอกคุณเมว กตฺวา พนฺธิตุํ วฏฺฏติ, มเชฺฌ ภินฺทิตฺวา ทิคุณํ กตฺวา พนฺธิตุํ น วฏฺฏติฯ ทิคุณํ ปน อกตฺวา สตวารมฺปิ ปุนปฺปุนํ อาวิชฺฌิตฺวา พนฺธิตุํ วฏฺฏติ, ปามงฺคสณฺฐานํ ปน เอกมฺปิ น วฏฺฏติ ฯ พหุรชฺชุเก เอกโต กตฺวา เอเกน นิรนฺตรํ เวเฐตฺวา กตํ ''พหุรชฺชุก''นฺติ น วตฺตพฺพํ, ตํ วฏฺฏติฯ **ตทนุโลมิกา**ติ เตสํ ปฏฺฏิกาสูกรนฺตานํ ทฺวินฺนํ เทฺว อิเม ยถากฺกมมนุโลมิกาฯ

๒๓๗-๘. ปฏฺฏิกา กีทิสี วฏฺฏตีติ อาห **"มจฺฉา"**ติอาทิฯ ปฏฺฏิกา มจฺฉกณฺฏกขชฺชูริปตฺตา วา มฏฺฐา วา ลพฺภาติ สมฺพโนฺธฯ **กณฺฏก**-สเทฺทน **ปตฺต**-สเทฺทน จ ตทากาโร วุจฺจติ, อุปจารโต หิ มจฺฉานํ กณฺฏกากาโร จ ขชฺชูรีนํ ปตฺตากาโร จ เอติสฺสาติ สมาโสฯ **มฏฺฐา**ติ ปกติวีตาฯ **ฏีกายํ** ปน ''เอเต มจฺฉกณฺฏกาทโย มฏฺฐา วิการรหิตา ปฏฺฏิกา จ ตทโนฺตคธาติ อธิปฺปาโย''ติ วุตฺตํฯ กถํ เตสมโนฺตคธตา? ยโต ตานิเยว ปฏฺฏิกา นามาติฯ ตถา จ วุตฺตํ **อฏฺฐกถายํ** ''ปกติวีตา วา มจฺฉกณฺฏกวายิมา วา ปฏฺฏิกา วฏฺฏตี''ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๗๘)ฯ เอตฺถ ปน มจฺฉกณฺฏเกเยว ขชฺชูริปตฺตํ ปวิฏฺฐํฯ จตโสฺสปิ ทสา ลพฺภาติ สมฺพโนฺธฯ **จตโสฺส**ติ อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉเทน วุตฺตํ, ตสฺมา ตโต อูนาปิ วฏฺฏนฺติฯ **อเนฺต**ติ กายพนฺธนสฺส อุภยเนฺต ทิคุณสุตฺตกํ ลพฺภนฺติ สมฺพโนฺธฯ คุโณ พนฺธนภูตํ สุตฺตกํ คุณสุตฺตกํฯ ''คุโณ ปฏลราสีสุ, อานิสํเส จ พนฺธเน''ติ หิ อภิธานปฺปทีปิกาฯ ทฺวินฺนํ คุณสุตฺตกานํ สมาหาโร **ทิคุณสุตฺตกํ**ฯ ตํ ทสามุขสฺส ถิรภาวาย โกเฏฺฏตุํ วฏฺฏติ, น โสภนตฺถํฯ เตนาห **"มาลาทิ"**นฺติอาทิฯ

มาลาทิํ กกฺกฏจฺฉาทิํ กุญฺชรจฺฉาทิญฺจ ทเสฺสตฺวา คุณสุตฺตกโกฏฺฏิตา ปฏฺฏิกา น กปฺปตีติ สมฺพโนฺธฯ **"มาลาทิ"**นฺติอาทีสุ **อาทิ**-สเทฺทน ตาทิสํ ยํ กิญฺจิ วิการรูปํ คยฺหติฯ กกฺกฏานํ วิย อจฺฉีนิ, ตานิ อาทีนิ ยสฺสาติ สมาโสฯ ตถา **กุญฺชรจฺฉาทิ**นฺติฯ

๒๓๙. **ฆฏก**นฺติ ฆฏกาการวฏฺฏเลขารูปํฯ **มกรมุขาทิ**นฺติ เอตฺถ **มกรมุขํ** นาม มกรมุขสณฺฐานํ ฯ พินฺทุ ปน อาคมวเสน วุโตฺตฯ **อาทิ**-สเทฺทน เทฑฺฑุภสีสาทิวิการรูปํ ยํ กิญฺจิ สงฺคยฺหติฯ **ทสามุเข**ติ ทสานํ มุขภูเต อเนฺต เอตานิ น กปฺปนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ วิเธ อุภเนฺต ฆฏกา เลขา อญฺญํ จิตฺตกญฺจ น กปฺปนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **ฆฏกา**ติ ฆฏกโตฯ **เลขา**ติ เลขายฯ ปญฺจมิยา โลโปฯ **วิเธ**ติ กายพนฺธนสฺส ปาสเนฺต ทสามูเล ตสฺส ถิรภาวตฺถํ กตฺตเพฺพ ทนฺตวิสาณาทิมเย วิเธฯ

๒๔๐. **เทฑฺฑุภก**นฺติ อุทกสปฺปสีสสทิสํฯ **มุรช**นฺติ นานาวเณฺณหิ สุเตฺตหิ มุรชวฏฺฏิสณฺฐานํ เวเฐตฺวา กตํฯ **ฏีกายํ** ปน **"มุรช**นฺติ พหุรชฺชุเก เอกโต สงฺกฑฺฒิตฺวา เอกาย รชฺชุยา ปลิเวเฐตฺวา กตรชฺชู''ติ วุตฺตํ, ตํ ''พหุรชฺชุเก เอกโต กตฺวา''ติอาทินา เหฏฺฐา วุตฺตอฏฺฐกถาวจเนน วิรุชฺฌติฯ **มทฺทวีณ**นฺติ ปามงฺคสณฺฐานํฯ **กลาพุก**นฺติ พหุรชฺชุกํฯ เตสํ ''น กปฺปตี''ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ **เทฺว มชฺฌิมา**ติ มเชฺฌ ภวา มุรชมทฺทวีณสงฺขาตา เทฺวฯ

๒๔๑. **คณฺฐิโย จาปี**ติ จีวรสฺส คณฺฐิโย จาปิฯ **ตมฺมยา**ติ เตหิ เวฬุอาทีหิ นิพฺพตฺตาฯ ปสเงฺคน ปเนตํ วุตฺตนฺติฯ

กายพนฺธนนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

สุมงฺคลปฺปสาทนิยา นาม ฎีกาย

ปฐมภาณวารวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓๔. ปถวีนิเทฺทสวณฺณนา

๒๔๒. **ชาตาชาตาติ ทุวิธา**ติ ชาตา ปถวี อชาตา ปถวีติ ปถวี ทุวิธาติ อโตฺถฯ อิมินา ชาตปถวิญฺจ อชาตปถวิญฺจ ทเสฺสติฯ ตาสํ วิภาคํ ทเสฺสติ **"สุทฺธา"**ติอาทินาฯ สุทฺธมตฺติกปํสุกา จ อทฑฺฒา จ พหุมตฺติกปํสุกา จ จาตุมาสาธิโกวฏฺฐปํสุมตฺติกราสิ จ ชาตา ปถวีติ สมฺพโนฺธฯ มตฺติกา จ ปํสุ จาติ ทฺวโนฺทฯ สุทฺธา อปฺปสกฺขราทิตาย มตฺติกา ปํสโว ยสฺสาติ พาหิรโตฺถฯ **อทฑฺฒา**ติ อุทฺธนปจนาทิวเสน ตถา ตถา อทฑฺฒาฯ สา ปน วิสุํ นตฺถิ, สุทฺธมตฺติกาทีสุ อญฺญตราว เวทิตพฺพาฯ จตฺตาโร มาสา, เตหิ สหิโต อติเรโก กาโล, ตสฺมึ โอวโฏฺฐติ สมาโสฯ **โอวโฏฺฐ**ติ เยน เกนจิ อุทเกน โอวโฏฺฐฯ พุธา ปน ''อากาสโต วุฏฺฐอุทเกเนว, น อญฺญตฺถ ปหริตฺวา ปติตพินฺทุนา''ติ วทนฺติ, ''โอวโฏฺฐ''ติ สามเญฺญน วุตฺตตฺตา จ ''โปกฺขรณิยา ฐิตตนุกทฺทโม วฏฺฏติ, พหโล ตุ น วฏฺฏตี''ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๘๖) วุตฺตตฺตา จ ''วินยวินิจฺฉเย สมฺปเตฺต ครุเก ฐาตพฺพ''นฺติ วินยลกฺขณโต จ น ตํ ยุชฺชตีติ อมฺหากํ ขนฺติฯ ปํสุมตฺติกานํ ราสิ ปํสุมตฺติกราสิฯ จตุ…เป…. วโฏฺฐ ปํสุมตฺติกราสิ ยสฺสาติ อญฺญปทโตฺถ, กมฺมธารโย วาฯ

๒๔๓. วาลุกา จ ทฑฺฒา จ เยภุยฺยสกฺขราทิมหีปิ จ จาตุมาโสมวฏฺฐโก วุตฺตราสิ จ ทุติยา ภูมีติ สมฺพโนฺธ สกฺขรา จ ปาสาณา จ มรุมฺพา จ กถลา จ วาลุกา จาติ ทฺวโนฺทฯ สุทฺธา สกฺขร…เป…. วาลุกา ยสฺสาติ วิคฺคโหฯ หตฺถมุฏฺฐินา คเหตพฺพปฺปมาณา **สกฺขรา,** ตโต อุปริ **ปาสาณา,** กฐลสกฺขรา **มรุมฺพา,** กปาลขณฺฑานิ **กถลา**ติ เวทิตพฺพาฯ **ทุติยา**ติ อชาตาฯ **วุตฺตราสี**ติ วุโตฺต มตฺติกปํสุสิราฯ

๒๔๔. กีทิสี เยภุยฺมตฺติกาทีติ อาห **"เทฺว ภาคา"**ติอาทิฯ **ยสฺส ภูมิยา**ติ ยสฺสา ภูมิยาฯ **เสเสสุปี**ติ เยภุยฺยปํสุเยภุยฺยสกฺขรเยภุยฺยปาสาณาทีสุฯ

๒๔๕. **"ปาจิตฺตี"**ติอาทินา ตตฺถ วินิจฺฉยํ ทเสฺสติฯ ชาเต ชาตสญฺญิสฺส ขณเน ปาจิตฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **ชาเต**ติ ชาเต ภูมิภาเค, ลิงฺควิปลฺลาโส วา, ชาตายาติ วุตฺตํ โหติฯ ชาเต เทฺวฬฺหสฺส วิมติสฺส ทุกฺกฏนฺติ สมฺพโนฺธฯ ชาเต อชาตสญฺญิสฺส อนาปตฺติฯ ตถา อาณาปเน อนาปตฺตีติ โยชนาฯ **อชาตสญฺญิสฺสา**ติ อชาตาติ สญฺญา อชาตสญฺญา, สา อสฺส อตฺถีติ อชาตสญฺญี, ตสฺสฯ

๒๔๖. **เอกายาณตฺติยา เอกา**ติ สเจ สกึ อาณโตฺต ทิวสมฺปิ ขณติ, อาณาปกสฺส เอกา เอว อาปตฺตีติ อโตฺถฯ วาจโส อาปตฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **วาจโส**ติ วิจฺฉายํ โส, วาจาย วาจายาติ อโตฺถฯ

๒๔๗. ‘‘อิมํ ฐานํ ขณ วา’’ติอาทินา โยเชตพฺพํฯ ‘‘เอตฺถ อคฺคิํ ชาเลหิ วา’’ติ โยชนา ฯ **‘‘วตฺถุ’’**นฺติ อิทํ ‘‘น วฏฺฏตี’’ติ อิมสฺส กตฺตุปทวจนนฺติ อโตฺถฯ อถ วา ‘‘อิมํ ฐานํ ขณา’’ติอาทิปฺปกาโร วจนาย น วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ **นิยเมตฺวา**ติ อิมินา ‘‘อาวาฏํ ขณ, กนฺทํ ขณา’’ติอาทินา อนิยเมตฺวา วตฺถุํ วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ

๒๔๘. ‘‘อิมสฺส ถมฺภสฺส อาวาฏํ ชาน วา, กปฺปิยํ กโรหิ วา’’ติ จ ‘‘มตฺติกํ ชาน วา, มตฺติกํ อาหร วา, มตฺติกํ กปฺปิยํ กโรหิ วา’’ติ จ เอทิสํ วจนํ วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ เอตํ วิย ทิสฺสตีติ **เอทิสํ,** กิํ ตํ? ‘‘มตฺติกํ เทหี’’ติอาทิกํ อุปเมยฺยํฯ ‘‘มตฺติกํ ชานา’’ติอาทิกํ ปน อุปมานํ, เตสํ อุปมาโนปเมยฺยานํ ยา กปฺปิยสงฺขาตา สมานธมฺมตา, สา อุปมาฯ ตถา จ วุตฺตํ อเมฺหหิ **สุโพธาลงฺกาเร** ‘‘อุปมาโนปเมยฺยานํ, สธมฺมตฺตํ สิโยปมา’’ติฯ อญฺญถา อุปมานภูตอกฺขราวฟิสทิสีเยว, อกฺขราวฟิ อุปเมยฺยํ สิยาฯ วาเกฺย วิย-สโทฺทเยว ปน อุปมานํ โชเตตีติ เวทิตพฺพํฯ

๒๔๙. ปถวิยา อสมฺพทฺธํ สุกฺขกทฺทมอาทิกญฺจ ตนุกํ อุสฺสิญฺจนียกทฺทมญฺจ โกเปตุํ ลพฺภนฺติ สมฺพโนฺธฯ **กทฺทมอาทิก**นฺติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน อุทเกน คตฏฺฐาเน อุทกปฺปปฏโก นาม โหติ, ยํ วาตปฺปหาเรน จลติ, ตํ สงฺคณฺหาติฯ **อุสฺสิญฺจนียกทฺทม**นฺติ ฆเฏหิ อุสฺสิญฺจิตุํ สกฺกุเณยฺยกทฺทมํฯ

๒๕๐. ‘‘จาตุมาสาธิโกวฏฺฐํ คณฺฑุปฺปาท’’นฺติอาทินา สมฺพนฺธิตพฺพํฯ คณฺฑํ ปถวิยา คณฺฑสทิสํ มตฺติกราสิํ อุปฺปาเทนฺตีติ **คณฺฑุปฺปาทา**ฯ อิธ ปน เตหิ อุฏฺฐาปิโต คูโถ ‘‘คณฺฑุปฺปาท’’นฺติ นิทฺทิโฎฺฐฯ โปตฺถเกสุ ปน ‘‘คณฺฑุปฺปาโท’’ติ ปาโฐ ทิสฺสติฯ ตํ ‘‘น โกปเย’’ติ เอตฺถ กเมฺมน ภวิตพฺพนฺติ น ยุชฺชติฯ **มูสิกุกฺกิร**นฺติ มูสิกานํ อุกฺกิโร ขณิตฺวา พหิ กตํ ปํสุราสิ มูสิกุกฺกิโรติฯ **เลฑฺฑาทิ**นฺติ เอตฺถ **เลฑฺฑุ**นฺติ กสิตฏฺฐาเน นงฺคลจฺฉินฺนมตฺติกาปิณฺฑํฯ **อาทิ**-สเทฺทน คาวีนํ ขุรจฺฉินฺนํ กทฺทมํ สงฺคณฺหาติฯ

๒๕๑-๒. อุทกสนฺติเก ปติเต วาปิอาทีนํ กูเล จ ปาสาเณ ลเคฺค รเช จ นวโสณฺฑิยา ปติเต รเช จ อโพฺภกาสุฏฺฐิเต วมฺมิเก จ มตฺติกากุเฎฺฏ จ ตถาติ สมฺพโนฺธฯ **ตถา**ติ อิมินา กูลาทิเก จาตุมาสาธิโกวฏฺฐํ วา สพฺพํ น โกปเยติ อิทํ อติทิสติฯ อิฏฺฐกกุฏฺฏโก วฏฺฏตีติ อาห **‘‘เยภุยฺยา’’**ติอาทิฯ เยภุเยฺยน กถลา เอตฺถาติ **เยภุยฺยกถลา,** ภูมิ , ติฏฺฐติ เอตฺถาติ **ฐานํ** , เยภุยฺยกถลาย ฐานํ, ตสฺมิํฯ อิฏฺฐกกุฏฺฏโก เยภุยฺยกถลา วิย โหตีติ อธิปฺปาโยฯ กุฏฺฏกํ โกเปนฺตสฺส อนาปตฺตีติ อธิปฺปาโยฯ อิฏฺฐกาย กโต กุฏฺฏโกติ สมาโสฯ

๒๕๓-๕. สญฺจาเลตฺวา ภูมิํ วิโกปยํ ถมฺภาทิํ คณฺหิตุํ วาติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ **วิโกปย**นฺติ กรณเตฺถ ปจฺจตฺตวจนํ, วิโกปยตาติ อโตฺถฯ อญฺญถา กถเมตฺถ ปฐมาปสโงฺคฯ ปฐมา หิ ‘‘ภว’’นฺติ วุเตฺต สิยา, น จ ‘‘คณฺหิตุ’’นฺติอาทีสุ ตุํ-ปจฺจเยหิ วุโตฺต โกจิ อตฺถิ, ยทา ภาเว ตุํ-ปจฺจโย, ตทา น กิญฺจิ วุตฺตํ โหตีติ, ‘‘น กปฺปตี’’ติ ปธานกิริยายปิ เหฏฺฐา วุตฺตนเยน กตฺตา อโนญฺญเยวาติ เอวํ สพฺพตฺถฯ ตติยเตฺถ ตุ สติ อิโต จิโต สญฺจาเลตฺวา ภูมิํ วิโกปยตา ถมฺภาทิํ คณฺหิตุํ น กปฺปตีติ อตีว ยุชฺชติฯ **ธารายา**ติ ปสฺสาวธารายฯ วิสมํ สมํ กาตุํ สมฺมุญฺชนีหิ ฆํสิตุํ วาติ โยชนาฯ **วิสม**นฺติ วิสมฏฺฐานํฯ ‘‘ปทํ ทเสฺสสฺสามี’’ติ ภูมิํ ภินฺทโนฺต จงฺกมิตุํ วาติ สมฺพโนฺธฯ **ภินฺทโนฺต**ติ ภินฺทตาฯ กณฺฑุโรคี วา ตฏาทีสุ องฺคปจฺจงฺคํ ฆํสิตุนฺติ โยชนาฯ **กณฺฑุโรคี**ติ กณฺฑุโรคินาฯ **จ**-สโทฺท อวธารเณฯ

๒๕๖-๗. **สุทฺธจิตฺตสฺสา**ติ ปถวิเภทาธิปฺปายวิรเหน ปริสุทฺธจิตฺตสฺสฯ

๒๕๘. อคฺคิสฺส อนุปาทาเน กปาเล วา อนุปาทานาย อิฏฺฐกาย วา อคฺคึ ปาเตตุํ วา อวเส สติ ภูมิยํ ปาเตตุํ วา ลพฺภเตติ สมฺพนฺโธฯ **อุปาทานํ** อินฺธนํ, น อุปาทานํ **อนุปาทานํ,** ตสฺมึฯ วโส ปภุตฺตํฯ ‘‘วโส ปภุเตฺต อายเตฺต’’ติ หิ นิฆณฺฑุฯ น วโส **อวโส,** ตสฺมึ อปภุเตฺตติ อโตฺถฯ ปติตฏฺฐาเนเยว อุปาทานํ ทตฺวา อคฺคึ กาตุํ วฏฺฏติฯ สุกฺขขาณุกสุกฺขรุกฺขาทีสุ จ อคฺคึ ทาตุํ น วฏฺฏติฯ สเจ ปน ‘‘ปถวึ อปฺปเตฺตเมว นิพฺพาเปตฺวา คมิสฺสามี’’ติ เทติ, วฏฺฏติ, ปจฺฉา นิพฺพาเปตุํ น สโกฺกติ, อวิสยตฺตา อนาปตฺติฯ ‘‘ภูมิยํ ปาเตหี’’ติ เอวมฺปิ วตฺตุํ น วฏฺฏตีติฯ

ปถวีนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓๕. ปริกฺขารนิเทฺทสวณฺณนา

๒๕๙-๖๐. ฉเตฺต อโนฺต พหิ จ ปญฺจวเณฺณหิ สุเตฺตหิ สิพฺพิตุญฺจ ปเณฺณ คิริกูฏอฑฺฒจนฺทาทึ ฉินฺทิตุญฺจ น วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ **ฉเตฺต**ติ ตาลปเณฺณ ฉเตฺตฯ **คิริกูฏํ** นาม มกรทนฺตกํ, **อาทิ**-สเทฺทน ตาทิสํ อญฺญํ วิการรูปํ สงฺคหิตํฯ **ฆฏก**นฺติ เคหตฺถเมฺภสุ วิย กยิรมานํ ฆฏกํฯ **ทเณฺฑ**ติ ฉตฺตทเณฺฑฯ **เลขา**ติ ตหึ ตหึ ทินฺนา เลขาฯ **สาทิส**นฺติ ทีเฆน นิทฺทิฏฺฐํฯ **พุนฺทมฺหิ** มูเลฯ

๒๖๑. ถิรตฺถํ ฉเตฺต เอกวเณฺณน สิพฺพิตุํ วา ปญฺชรํ วินนฺธิตุํ วา วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ **สิพฺพิตุ**นฺติ อโนฺต พหิ จ สิพฺพิตุํฯ **เอกวเณฺณนา**ติ นีลาทินา เอกวเณฺณนฯ **ปญฺชร**นฺติ ฉตฺตทณฺฑคาหกสลากปญฺชรํฯ **ถิรตฺถ**นฺติ อิมินา น วณฺณมฏฺฐตฺถายาติ ทเสฺสติฯ พนฺธิตุํ ทเณฺฑ เลขา วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ **พนฺธิตุ**นฺติ วาตปฺปหาเรน อจลนตฺถํ ฉตฺตมณฺฑลิกํ รชฺชุเกหิ คเหตฺวา พนฺธนตฺถายฯ **เลขาวา**ติ วลยมิว อุกฺกิริตฺวา กตา เลขา เอวฯ **วฏฺฏตี**ติ ยทิปิ น พนฺธติ, รชฺชุเกหิ พนฺธิตุํ ยุตฺตฏฺฐานตฺตา วฏฺฏติฯ

๒๖๒. จีวเร อเนฺต วาปิ ปฏฺฏมุเข วาปิ เวณิปิ วา สงฺขลิกาปิ วา อญฺญํ สูจิวิการํ วา ปาฬิกณฺณิกอาทิกํ กปฺปพินฺทุวิการมฺปิ วา น จ กปฺปตีติ สมฺพโนฺธฯ **อเนฺต**ติ จีวรปริยเนฺต, อนุวาเตติ วุตฺตํ โหติฯ **ปฏฺฏมุเข**ติ ปฏฺฏโกฏิยํ, ทฺวินฺนํ ปฏฺฏานํ สงฺฆฏิตฏฺฐานํ สนฺธาเยตํ วุตฺตํฯ **เวณี**ติ วรกสีสากาเรน สิพฺพนํฯ **สงฺขลิกา**ติ พิฬาลพนฺธนากาเรน สิพฺพนํฯ **อญฺญํ สูจิวิการํ วา**ติ จีวรมณฺฑนตฺถาย กยิรมานํ อญฺญํ ยํ กิญฺจิ สูจิกมฺมวิการํ วาฯ **ฏีกายํ** ปน ‘‘สตปทิสทิสํ อญฺญํ วา สูจิวิการํ น กปฺปตี’’ติ สามเญฺญน วุตฺตํฯ ‘‘จีวรมณฺฑนตฺถาย นานาสุตฺตเกหิ สตปทิสทิสํ สิพฺพนฺตา อาคนฺตุกปฏฺฏํ ฐเปนฺติ, อญฺญมฺปิ ยํ กิญฺจิ สูจิกมฺมวิการํ กโรนฺติ, สพฺพํ น วฏฺฏตี’’ติ **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตตฺตา ปน นานาวเณฺณหิ วา โหตุ, เอกวเณฺณน วา โหตุ, จีวรมณฺฑนตฺถาย สํสิพฺพนฺตานํ สูจิกมฺมวิการํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ จีวเรสุ ผาลิตฏฺฐานสฺส ถิรภาวตฺถํ สตปทิสทิสมฺปิ สิพฺพิตุํ วฏฺฏตีติ อมฺหากํ ขนฺติฯ **ปาฬิ**-สเทฺทน, **กณฺณิก**-สเทฺทน จ กปฺป-สทฺทโลเปน วา อุปจาเรน วา ปาฬิกปฺปาทโยว คหิตาฯ ปาฬิ จ กณฺณิกา จ ปาฬิกณฺณิกาโย, ตา อาทิ ยสฺส อญฺญสฺส ตาทิสสฺสาติ วิคฺคโหฯ ตตฺถ นีลาวฬิอาทิสณฺฐานาย พินฺทุปนฺติยา ยถา โสภติ, ตถา กยิรมาโน ปาฬิกโปฺปฯ ตเถว พินฺทุสมูเห กตฺถจิ ทเสฺสตฺวา กยิรมาโน กณฺณิกกโปฺปฯ

๒๖๓. **คณฺฐิปาสกปฏฺฏา**ติ คณฺฐิโน จ ปาสกสฺส จ ปติฏฺฐานฏฺฐาเน ฐเปตพฺพา ปฏฺฏาฯ **วฏฺฏตี**ติ เอตฺถ ‘‘คณฺฐิปาสกา’’ติ กตฺวา ‘‘จตุโกณาว วฏฺฏนฺตี’’ติ อตฺถโต วจนํ วิปลฺลาเสตฺวา โยเชตพฺพํฯ **อคฺฆิย**นฺติ เจติยสณฺฐาเนน สิพฺพนํฯ มูเล จ อเคฺค จ เอกสทิสํ กตฺวา

มุคฺคราการเน สิพฺพนํ **มุคฺคโรฯ วิการ**นฺติ วิกาโร, ลิงฺควิปลฺลาเสน วุตฺตํฯ **เอตฺถา**ติ คณฺฐิปาสกปเฏฺฐสุฯ

๒๖๔. **โกณสุตฺตา**ติ นปุํสกนิเทฺทโส, คณฺฐิปาสกปฏฺฐานํ โกเณหิ นีหฎสุตฺตโกฏิโยฯ **ปีฬกา**ติ ตานิเยว นิวเตฺตตฺวา ปีฬกาการเน กตานิฯ **ทุวิเญฺญยฺยาวา**ติ เตสํ อเนฺตสุ เอกวารํ คณฺฐิกรเณน วา ปุน นิวเตฺตตฺวา สิพฺพเนน วา ทุวิเญฺญยฺยา เอวฯ **คนฺธํ เตลํ วา**ติ คนฺธํ วา เตลํ วาฯ กณฺจิกปิฏฺฐขลิกอาทีนิปิ วฏฺฏนฺติฯ

๒๖๕. **มณินา**ติ มสารคลฺลาทิปาสาเณนฯ **น จ ฆเฏฺฏยฺยา**ติ เนว ฆเฏฺฏยฺยฯ **อเญฺญน วา**ติ มุคฺครมุสลาทินาฯ อํสพทฺธกกายพนฺธนานิ ปน ตถา กาตุํ วฏฺฏติฯ **โทณิยํ กตฺวา น จ ฆํเสยฺยา**ติ ปกฺกรชนากิรณโทณิยํ ฐเปตฺวา ภูมิยํ ชณฺณุกานิ นิหนฺตฺวา อิโต จิโต จ อาวิชฺฌิตฺวา เนว ฆํเสยฺยาติ อโตฺถฯ

๒๖๖-๗. **กณฺณโกณกสุตฺตานี**ติ จีวรรชนกาเล ลคฺคนตฺถาย อนุวาเต จตูสุ โกเณสุ จ ปาสกํ กตฺวา พนฺธิตานิ สุตฺตานิ, ยานิ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, กณฺณสุตฺตก’’นฺติ (มหาว. ๓๔๔) เอวํ อนุญฺญาตานิฯ กณฺณสงฺขาตา โกณา กณฺณโกณกา, เตสุ สุตฺตานิฯ คณฺฐิกปาสกปเฏฺฐสุ ปน กณฺณโกณกสุตฺตานํ ทุวิเญฺญยฺยานเมว กปฺปิยตา เหฎฺฐา วุตฺตาติ จีวเร รเตฺตเยว เตสํ ฉินฺทิตพฺพตา นตฺถิ, กณฺณโกณกสุตฺตานํ ฉินฺทิตพฺพตาย วุตฺตตฺตา อนุวาเตหิ นิกฺขมิตสุตฺตานิปิ ฉินฺทิตพฺพานีติ เวทิตพฺพํฯ ธมฺมกรเณ ฉตฺตวฏฺฏิยํ เลขํ ฐเปตฺวา เลขา น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **ฉตฺตวฏฺฏิย**นฺติ ฉตฺตสฺส มุขวฏฺฏิยํฯ **เลขา**ติ อุปริ วา เหฎฺฐา วา กุจฺฉิยํ วา อญฺญา เลขาฯ กุณฺจิกาย จ ปิปฺผเล จ มณิกา จ ปีฬกา จ น วฏฺฏนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **มณิกา**ติ เอกา วฏฺฏมณิฯ **ปีฬกา**ติ สาสปมตฺติกา มุตฺตราชิสทิสา พหุวฏฺฏเลขาฯ **ทณฺฑมฺหี**ติ ปิปฺผลทณฺฑเกฯ

๒๖๘-๙. อรณิยํ มาลาทิ จ ปตฺตมณฺฑเล ภิตฺติกมฺมญฺจ น วฏฺฏตีติ สมฺพนฺธิตพฺพํฯ **อรณิย**นฺติ อุตฺตรารณิ อธรารณิ อรณิธนุกญฺจ สามเญฺญน คหิตํฯ **ปตฺตมณฺฑเล**ติ ติปุสีสาทิมเย ปตฺตมณฺฑเลฯ เอตฺถ ปน มกรทณฺฑกํ วฏฺฏติฯ **เหฎฺฐา**ติ กตฺตรยฏฺฐิยา เหฎฺฐาฯ **อุทฺธ**นฺติ ตสฺสาเยว อุปริฯ

๒๗๐-๓. **สมฺมุญฺชนิมฺหี**ติ สมฺมุญฺชนิยา ลิงฺควิปลฺลาโสฯ **อวาริต**นฺติ อิตฺถิรูปํ ปน วาริตํฯ **โสวณฺณมยมฺปี**ติ สุวณฺณมยมฺปิฯ **วิสาณนาฬี** นาม วิสาณมยา นาฬีฯ เอตฺถ ปน อวุตฺตานิปิ ยานิ กานิจิ อารกณฺฑกทนฺตกฏฺฐเฉทนปานียฆฏปานียอุฬุงฺกจุณฺณภาชนาทีนิ วุตฺตานํ อนุโลมานีติ เวทิตพฺพานิฯ โย ปเนตฺถ วินยญฺญู ตาทิสํ ปริกฺขารํ ทิสฺวา ฉิเนฺทยฺย วา ฉินฺทาเปยฺย วา, อนุปวโชฺช โสติ เวทิตพฺพนฺติฯ

ปริกฺขารนิเทฺทสวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๓๖. เภสชฺชนิเทฺทสวณฺณนา

๒๗๔-๕. ชนสฺส เภสชฺชํ กาตุํ ทาตุํ วตฺตุญฺจ น ลพฺภตีติ สมฺพนฺธิยํฯ **ลพฺภตี**ติ เอตฺถ ‘‘ภิกฺขุนา’’ติ กตฺตา **‘‘เภสชฺช’’**นฺติ วุตฺตกมฺมํฯ นนุ จ **กาตุ**นฺติ ภาวสาธนตฺตา ตสฺส อวุตฺตกเมฺมนาปิ ภวิตพฺพํ ภาเว วิหิตกิตกปฺปจฺจยานํ ปโยเค กมฺมการกสฺสาปิ อิจฺฉิตพฺพตฺตาติ? สจฺจํ, ตถาปิ ปธานภูตกมฺมสตฺติยา อภิธาเน สติ อปฺปธานกิตกกิริยาภิสมฺพเนฺธน คุณีภูตา กมฺมสตฺติ

อภิหิตา วิย วิญฺญายติฯ ตถา จ วุตฺตํ อเมฺหหิ **โยควินิจฺฉเย** ‘‘ปธานานุยายิตาย ชนโวหาราย ปธานสตฺยาภิธาเน คุณสตฺติ อภิหิตา วิย ปกาสตี’’ติฯ **ชนสฺสา**ติ อาคตาคตชนสฺสฯ สหธมฺมีนญฺจ ปิตูนญฺจ ตทุปฏฺฐากภิกฺขุนิสฺสิตภณฺฑูนญฺจ เวยฺยาวจฺจกรสฺส จ ภิกฺขาจริยวิญฺญตฺติส เกหิ เภสชฺชกรณํ ลพฺภนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ ตตฺถ **สหธมฺมิน**นฺติ สห จริตพฺพพ ธมฺมํ สีลสทฺธาปญฺญาสงฺขาโต สหธมฺโม, โส เอเตสมตฺถีติ สหธมฺมิโน, ภิกฺขุ ภิกฺขุนี สิกฺขมานา สามเณโร สามเณรีติ ปญฺจ, เตสํฯ ปิตา จ มาตา จ **ปิตโร** เอกเสสนเยน, อุภินฺนํ สามญฺญนิเทฺทโส วา, เตสํฯ **ภิกฺขุนิสฺสิโต** นาม โย วิหาเร สพฺพกมฺมานิ กโรนฺโต ภิกฺขุํ นิสฺสาย วสติฯ **ภณฺฑุ** นาม โย ปพฺพชฺชาเปกฺโข ยาว ปตฺตจีวรํ ปฏิยาทิยติ, ตาว วิหาเร วสติ, โส ปณฺฑุปลาโสฯ **เวยฺยาวจฺจกรสฺสา**ติ อตฺตโน อุปฏฺฐากสฺสฯ เอเตสุ ปน มาตาปิตโร สเจ รชฺชมฺปิ ฐิตา ปจฺจาสีสนฺติ, อกาตุํ น วฏฺฏติฯ มาตรํ อนามสเนฺตน สพฺพํ ปริกมฺมํ กาตพฺพํฯ ปิตา ปน สหเตฺถน นหาปนสมฺพาหนาทีนิ กตฺวา อุปฏฺฐาตโพฺพฯ

๒๗๖. ปิตา จ มาตา จ ภาตา จ ภคินี จาติ ทฺวโนฺท ปิตา…เป…. ภคินิโยฯ มหโนฺต จ จูโฬ จ, มหาจูฬา จ เต ปิตา…เป…. ภคินิโย จาติ กมฺมธารโยฯ ตา อาทิ เยสเนฺตติ อญฺญปทโตฺถฯ มหาจูฬ-สทฺทา ปิตาทิ-สเทฺทหิ ปเจฺจกํ โยเชตพฺพา ‘‘มหาปิตุโน จูฬปิตุโน’’ติอาทินาฯ **อาทิ**-สเทฺทน ปเนตฺถ ปิตุจฺฉา มาตุโล, เตสํ ทสนฺนมฺปิ ยาว สตฺตมา กุลปริวฏฺฏา ปุตฺตปรมฺปรญฺจ สงฺคณฺหาติฯ เตสํ สเก เภสชฺชกรณํ ลพฺภนฺติ โยชนาฯ เตสํ มหาปิตาทีนํ สนฺตเก สติ เตน เภสชฺชกรณํ ลพฺภตีติ อโตฺถฯ **นา**ติ นตฺถิ เจฯ **อตฺตนิเย**ติ ภิกฺขุโน อตฺตโน สนฺตเก สตีติ อโตฺถฯ **ทาตพฺพํ ตาวกาลิก**นฺติ ตาวกาลิกํ กตฺวา ทาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ เต ปน สเจ ปฏิเทนฺติ, คเหตพฺพํ, โน เจ เทนฺติ, น โจเทตพฺพาฯ ยาว ตสฺส ทานํ, ตาว กาโล อสฺสาติ **ตาวกาลิกํ**ฯ ณิโก สมาสเนฺตฯ

๒๗๗. **เภสชฺชกรณาที**ติ **อาทิ**-สเทฺทน อนามฏฺฐปิณฺฑทานาทีนํ คหณํ, **หิ**-สโทฺท เหตุมฺหิ, หิ ยสฺมา เอเตสุ กุลทูสนาทโย น รุหนฺติ, ตสฺมา เตสํ เภสชฺชกรณํ ลพฺภํ, อตฺตนิเย จ สติ ทาตพฺพนฺติ เอวเมตฺถ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ **น รูหตี**ติ น โรหติ นปฺปวตฺตติ น โหติ, อาปตฺติํ น ชเนตีติ อธิปฺปาโยฯ เตสํ อตฺถาย ญาติสามเณเรหิ วา เภสชฺชํ อาหราเปตพฺพํ, อตฺตโน อตฺถาย วา อาหราเปตฺวา ทาตพฺพํฯ เตหิปิ ‘‘อุปชฺฌายาทีนํ อาหริสฺสามา’’ติ วตฺตสีเสน อาหริตพฺพํฯ สเจ อเญฺญปิ เย คิลานา หุตฺวา วิหารํ ปวิสนฺติ, เตสํ สเพฺพสมฺปิ อปจฺจาสีสเนฺตน เภสชฺชํ กาตพฺพํฯ สทฺธํ กุลํ โหติ ภิกฺขุสงฺฆสฺส มาตาปิตุฏฺฐานิยํ, ตตฺร เจ โกจิ คิลาโน โหติ, ตสฺสตฺถาย ‘‘ภเนฺต, อิตฺถนฺนามสฺส โรคสฺส กิํ เภสชฺชํ กโรนฺตี’’ติ กปฺปิยํ กตฺวา ปุจฺฉนฺติ, อิทญฺจิทญฺจ คเหตฺวา กโรนฺตีติ วฏฺฏติ, ภิกฺขูหิ อญฺญมญฺญํ วา กถา กาตพฺพาฯ

๒๗๘. ฉนฺนํ มาตาทีนญฺจ ทามริกโจรสฺส อิสฺสริยสฺส อนามโฏฺฐ ปิณฺฑปาโต ทาตุํ อวาริโตติ โยเชตพฺพํฯ **ฉนฺน**นฺติ มาตาทีนํ ฉนฺนํ มเชฺฌฯ **มาตาทีน**นฺติ ภิกฺขุนิสฺสิตํ ฐเปตฺวา อวเสสานํ ปญฺจนฺนํ มาตาทีนํฯ ‘‘ฉนฺน’’นฺติ ปน โยชนาย อฏฺฐกถาย วิรุชฺฌติฯ ตตฺถ หิ ‘‘มาตาปิตูน’’นฺติอาทินา ภิกฺขุนิสฺสิตํ โอหาย สเตฺตว วุตฺตาฯ **อาจริยพุทฺธทตฺตเตฺถเรน** จ ตเถว วุตฺตํ –

> ‘‘อนามโฏฺฐปิ ทาตโพฺพ, ปิณฺฑปาโต วิชานตา;
> ทฺวินฺนํ มาตาปิตูนมฺปิ, ตทุปฏฺฐายกสฺส จฯ
>
> ‘‘อิสฺสรสฺสาปิ ทาตโพฺพ, โจรทามริกสฺส จ;
> ภณฺฑุกสฺสตฺตโน เจว, เวยฺยาวจฺจกรสฺสปี’’ติฯ (วินย วิ. ๔๙๓-๔๙๕);

ทามริกโจรสฺสาติ รชฺชํ ปตฺถยมานสฺส ปากฏโจรสฺส ฯ **อนามโฎฺฐ**ติ อปพฺพชิตสฺส หตฺถโต ลทฺธา อตฺตนา อเฌฺญน วา ปพฺพชิเตน อคฺคหิตอโคฺค, อยํ อนามฏฐปิณฺฑปาโต ฯ ปฏิสนฺถาโร “วิหารปฺปตฺตํ อาคนฺตุกํ วา ทลิทฺทาทึ วา ทิสฺวา ‘ปานียํ ปิวา’ติ ทาตพฺพํ, ปาทมกฺขนเตลํ ทาตพฺพํ, กาเล อาคตสฺส ยาคุภตฺตํ, วิกาเล อาคตสฺส สเจ ตณฺฑุลา อตฺถิ, ตณฺฑุลา ทาตพฺพา, สยนฏฺฐานํ ทาตพฺพํ, โจรานํ ปน สงฺฆิกมฺปิทาตพฺพ”นฺติ วุโตฺต ฯ อวเสสปฏิสนฺถาโร ปน อปจฺจาสีสเนฺตน กาตโพฺพ ฯ ตถา ธมฺมปฏิสนฺถาโรปิ ยสฺส กสฺสจิ ทาตโพฺพว ฯ

๒๗๙. **เตส**นฺติ อญฺญาตกาทีนํ คิหีนํ ฯ **กยิรา**ติ “ภณถา”ติ วุเตฺต กเรยฺย ฯ “น กโรมา”ติ วุเตฺต สเจ วิปฺปฏิสาริโน ภวิสฺสนฺติ, กาตพฺพํ ฯ **นตฺตโน**ติ อตฺตโน สุโตฺตทเกหิ น กยิราติ โยชนียํ ฯ เอวํ สามเฌฺญน ปริเตฺต ปฏิปชฺชนวิธึ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อาฏานาฏิยปริเตฺต ปฏิปชฺชิตพฺพวิธึ ทเสฺสตุํ **“ภณิตพฺพ”**นฺติอาทิมาห ฯ **ภณาเปเนฺต**ติ “ภณถา”ติ อเชฺฌสนปุพฺพกํ ปโยเชเนฺต ฯ **ปริตฺตํ สาสโนคธ**นฺติ ปฐมเมว อาฏานาฏิยสุตฺตํ อภณิตฺวา สาสนปริยาปนฺนํ เมตฺตสุตฺตํ ธชคฺคสุตฺตํ รตนสุตฺตนฺติ อิมานิ สุตฺตานิ สตฺตาหํ ภณิตฺวา ยถาปริกมฺมํ ปริตฺตํ อาฏานาฏิยปริตฺตํ ภณิตพฺพนฺติ โยชนา ฯ

๒๘๐. “อาคนฺตฺวา สีลํ เทตุ, ธมฺมํ ปริตฺตญฺจ ภาสตู”ติ เกนจิ เปสิโต คนฺตฺวา สีลํ วา ทาตุํ ธมฺมํ ปริตฺตํ วา วตฺตุํ ลพฺภตีติ สมฺพโนฺธ ฯ

เภสชฺชนิเทฺทสวณฺณนา นิฎฺฐิตา ฯ

๓๗. อุคฺคหนิเทฺทสวณฺณนา

๒๘๑. ปุคฺคล-สทฺทมเตฺต ปยุเตฺต อตฺตโนปิ คหณสมฺภโว สิยาติ พฺยภิจารตฺถํ **อญฺญ**-สทฺทปฺปโยโค ฯ สติ สมฺภเว พฺยภิจาเร วิเสสนํ สาตฺถกํ โหตีติ ฯ **ทสเภทมฺปิ รตน**นฺติ “มุตฺตา มณิ เวฬุริโย สโงฺข สิลา ปวาฬํ รชตํ ชาตรูปํ โลหิตโงฺก มสารคลฺล”นฺติ (ปาจิ. ๕๐๖) เอวํ วุตฺตํ ทสเภทมฺปิ รตนํ ฯ **อุคฺคณฺหนฺตสฺสา**ติ คณฺหนฺตสฺส สมฺปฏิจฺฉนฺตสฺส ฯ

๒๘๒-๓. เตสุ อตฺตตฺถํ อุคฺคณฺหนฺตสฺส ทฺวีสุ นิสฺสคฺคีติ สมฺพโนฺธ ฯ **เตสู**ติ เตสุ ทสสุ มเชฺฌ ฯ **ทฺวีสู**ติ รชตชาตรูปสงฺขาเตสุ ทฺวีสุ นิสฺสคฺคิยวตฺถูสุ ฯ **อตฺตตฺถ**นฺติ อิมินา นวกมฺมาทีนํ ปญฺจนฺนํ อตฺถาย ทุกฺกฏนฺติ ทีเปติ ฯ **เสเสสุ ทุกฺกฏ**นฺติ อวเสเสสุ อฏฺฐสุ สเพฺพสมฺปิ อตฺถาย อุคฺคณฺหนฺตสฺส ทุกฺกฏนฺติ อโตฺถ ฯ คณญฺจ สงฺฆญฺจ ปุคฺคลญฺจ อนามสิตฺวา “เจติยสฺส นวกมฺมสฺส ทมฺมี”ติ วุเตฺต จ น ปฏิกฺขิเปติ สมฺพนฺธนียํ ฯ **น ปฏิกฺขิเป**ติ อิมินา สงฺฆาทึ อามสิตฺวา วุเตฺต ปฏิกฺขิปนํ ทีเปติ ฯ ปฏิกฺขิเตฺต “กปฺปิยการกานํ วา หเตฺถ ภวิสฺสติ, มม ปุริสานํ มยฺหเมว วา หเตฺถ ภวิสฺสติ, เกวลํ ตุเมฺห ปจฺจเย ปริภุญฺชถา”ติ วทติ, วฏฺฏติ ฯ จตุปจฺจยตฺถาย จ ทินฺนํ เยน เยน อโตฺถ โหติ, ตทตฺถํ อุปเนตพฺพํ ฯ เตสํ จีวรตฺถาย ทินฺนํ จีวเรเยว อุปเนตพฺพํ ฯ สเจ จีวเรน ตาทิโส อโตฺถ นตฺถิ, ปิณฺฑปาตาทีหิ สโงฺฆ กิลมติ, สงฺฆสุฏฺฐุตาย อปโลเกตฺวา ตทตฺถายปิ อุปเนตพฺพํ ฯ เอส นโย ปิณฺฑปาตคิลานปจฺจยตฺถาย ทิเนฺนปิ ฯ เสนาสนตฺถาย ทินฺนํ ปน ครุภณฺฑตฺตา ตเตฺถว อุปเนตพฺพํ, เสนาสเนสุ นสฺสเนฺตสุ ชคฺคนตฺถํ มูลเจฺฉชฺชํ อกตฺวา อวิสฺสเชฺชตฺวา ยาปนมตฺตํ ปริภุญฺชิตพฺพํ ฯ

๒๘๔. เขตฺตาทีนํ เกสญฺจิ ทุกฺกฏวตฺถูนํ สมฺปฏิจฺฉนูปายํ ทเสฺสตุํ **“เขตฺต”**นฺติอาทิ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ **เขตฺต**นฺติ ปุพฺพณฺณวิรุหนฏฺฐานํ ฯ **วตฺถุ**นฺติ อปรณฺณอุจฺฉุผลาทีนํ วิรุหนฏฺฐานํ ฯ

ทาสปสุวาทิกนฺติ ทาสปสุปุปฺผารามผลารามาทิกํฯ ปฏิกฺขิปิตฺวา กปฺปิเยน กเมน จ คเณฺหยฺยาติ สมฺพนฺโธฯ **กปฺปิเยน กเมน จา**ติ เอตฺถ **กม**-สทฺโท โวหารปฺปฏิปาฏิวจโน, ตสฺมา ปเรสํ อตฺตโน จ กปฺปิยโวหารกฺกเมเนวาติ อโตฺถฯ

โส จ **เขตฺตวตฺถู**สุ ตาว ''จตฺตาโร ปจฺจเย ปริภุญฺชถา''ติ วา ''กปฺปิยการกานํ หเตฺถ ภวิสฺสตี''ติ วา ''สโงฺฆ กปฺปิยภณฺฑํ ภุญฺชตู''ติ วา ''สีมํ เทมา''ติ วา ปเรหิ วุโตฺต, ''สาธุ, อุปาสก มิคปกฺขิโน เอตฺถ นิพฺภยา สุเขน ชีวิสฺสนฺตี''ติ อตฺตนา วา ตฬากํ ยถาวุเตฺตเนว ''อุทกํ ปริภุญฺชิสฺสนฺติ, ภณฺฑกํ โธวิสฺสนฺติ, มิคปกฺขิโน ปิวิสฺสนฺตี''ติ ปเรหิ วา ''สาธุ, อุปาสก, สโงฺฆ ปานียํ ปิวิสฺสตี''ติอาทินา อตฺตนา วา **ทาเส** ''อารามิกํ ทมฺมิ, เวยฺยาวจฺจกรํ ทมฺมิ, กปฺปิยการกํ ทมฺมี''ติ วา **ปสูสุ** ''ปญฺจโครสปริโภคตฺถาย ทมฺมี''ติ **อาราเม** ''วนํ ทมฺมี''ติ เอวมาทินา วุโตฺต เวทิตโพฺพฯ สเจ ปน โกจิ อพฺยโตฺต อกปฺปิยโวหาเรน เขตฺตาทึ ปฏิคฺคณฺหาติ วา กาเรติ วา, ตํ ภิกฺขูหิ น ปริภุญฺชิตพฺพํ, ตํ นิสฺสาย ลทฺธํ กปฺปิยภณฺฑมฺปิ อกปฺปิยเมวฯ อพฺยเตฺตน ปน ลชฺชีภิกฺขุนา การาปิเตสุ กิญฺจาปิ ปฏิคฺคหณํ กปฺปิยํ, ภิกฺขุสฺส ปโยคปจฺจยา อุปฺปเนฺนน มิสฺสตฺตา วิสคตปิณฺฑปาโต วิย, อกปฺปิยมํสโภชนํ วิย จ ทุพฺพินิโพฺภคํ โหติ, สเพฺพสํ อกปฺปิยเมวฯ

๒๘๕-๖. นว…เป…. กิริยา จ อนเว มตฺติกุทฺธารณญฺจ พโนฺธ จ อาฬิยา ถิรกาโร จ อนเว เกทาเร อติเรกภาคคฺคหณญฺจ นเว จ อปริจฺฉินฺนภาเค สเสฺส ''เอตฺตเก เทถา''ติ กหาปณุฏฺฐาปนญฺจาติ สเพฺพสมฺปิ อกปฺปิยนฺติ สมฺพโนฺธฯ มาติกา จ เกทาโร จ ตฬาโก จาติ ทฺวโนฺท มาติก…เป…. ตฬากาฯ เตสํ กิริยาติ สมาโสฯ **อนเว**ติ จตุปจฺจยวเสน ปฏิคฺคหิเต ปุราณตฬาเกฯ อุทกวเสน ปฏิคฺคหิเต ปน สุทฺธจิตฺตานํ วฏฺฏติฯ **พโนฺธ**ติ ปาฬิยา พโนฺธฯ โปราณเกทาเร นิยมิตปกติภาคตฺตา อาห **''อนเว''**ติฯ **อปริจฺฉินฺนภาเค**ติ ''เอตฺตเก ภูมิภาเค เอตฺตโก ภาโค ทาตโพฺพ''ติ เอวํ อปริจฺฉินฺนภาเคฯ

๒๘๗-๙. ''กส วปฺป'' อิจฺจาทึ อวตฺวา จ ''เอตฺตกาย ภูมิยา เอตฺตโก ภาโค เทโยฺย''ติ ภูมึ วา ปติฏฺฐาเปติ, ตเสฺสเวตมกปฺปิยนฺติ สมฺพโนฺธฯ **จ**-สทฺโท อวธารเณฯ **ปติฏฺฐาเปตี**ติ โย ภิกฺขุ ปติฏฺฐาเปติฯ **ตเสฺสวา**ติ ตสฺส ปติฏฺฐาปกภิกฺขุเสฺสวฯ **เอต**นฺติ ปติฏฺฐาปิตภูมิโต ลทฺธธญฺญํ ''เอตฺตเก ภูมิภาเค สสฺสํ กตํ, เอตฺตกํ คณฺหถา''ติ เอวํ วทเนฺต ปมาณคณฺหนตฺถํ ทณฺฑรชฺชุภิ มินเน วา ขเล ฐตฺวา รกฺขเณ วา ตํ นีหราปเน วา โกฏฺฐาคาราทิปฏิสามเน วา เอตํ ตเสฺสว อกปฺปิยนฺติ สมฺพนฺธนียํฯ **ปติฏฺฐาเปติ จา**ติ โส ภิกฺขุ ปติฏฺฐาเปติ จฯ **กต**นฺติ อเมฺหหิ กตํฯ **วทเนฺตว**นฺติ เอวํ กสฺสเก วทเนฺตฯ **ปมาณ**นฺติ ภูมิปฺปมาณํฯ **นีหราปเน**ติ ขลโต เคหสฺส นีหราปเนฯ **เอต**นฺติ มิตลทฺธรกฺขิตาทิกํฯ **ตเสฺสวา**ติ มานกรกฺขกาทิโน เอวฯ อปุพฺพสฺส อนุปฺปาทิตตฺตา อเญฺญสํ กปฺปตีติ อาห **''ตเสฺสเวตมกปฺปิย''**นฺติฯ

๒๙๐. ปฏิสามนปฺปสเงฺคนาห **''ปฏิสาเมยฺยา''**ติอาทิฯ ปิตุสนฺตกมฺปิ คิหิสนฺตกํ ยํ กิญฺจีติ สมฺพโนฺธฯ **ปิตุสนฺตก**นฺติ ปิตา จ มาตา จ ปิตโร, เตสํ สนฺตกํฯ **คิหิสนฺตก**นฺติ อิมินา ปญฺจนฺนํ สหธมฺมิกานํ สนฺตกํ ยํ กิญฺจิ ปริกฺขารํ ปฏิสาเมตุํ วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ **ยํ กิญฺจี**ติ กปฺปิยํ อกปฺปิยํ วา อนฺตมโส มาตุกณฺณปิฬนฺธนตาลปณฺณมฺปิฯ ***ภณฺฑาคาริกสีเสนา***ติ สีสงฺคมิว ปธานํ ยํ กิญฺจิ ''สีส''นฺติ อิธ อุปจารวเสน วุจฺจติ, ตถา ภณฺฑาคาริกสทฺทปิ ภาวปฺปธาโน, ภณฺฑาคาริโก ภณฺฑาคาริกตฺตํ สีสํ ปธานนฺติ วิเสสนปรปเท กมฺมธารโย, เตน, ภณฺฑาคาริกตฺตสฺส ปธานกรเณนาติ อโตฺถฯ

๒๙๑-๒. **อวสฺสํ ปฏิสามิย**นฺติ อวสฺสํ สโงฺคเปตพฺพํฯ **วุเตฺตปี**ติ มาตาปิตูหิ วุเตฺตปิฯ

๒๙๓-๔. วฑฺฒกิอาทโย วา ราชวลฺลภา วา ‘‘สกํ ปริกฺขารํ วา สยนภณฺฑํ วา ปฏิสาเมตฺวา เทหี’’ติ ยทิ วทนฺติ, ฉนฺทโตปิ ภยาปิ น กเรยฺยาติ โยชนาฯ **ปริกฺขารนฺ**ติ วาสิผรสุอาทิอุปกรณภณฺฑํฯ **ฉนฺทโตปิ ภยาปี**ติ วฑฺฒกิอาทีสุ ฉเนฺทน, ราชวลฺลเภสุ ภเยนฯ

๒๙๕-๖. ปฏิสามิตุํ วฏฺฏตีติ โยเชตพฺพํฯ **สงฺกนฺตี**ติ ยาทิเส ปเทเส ‘‘ภิกฺขูหิ วา สามเณเรหิ วา คหิตํ ภวิสฺสตี’’ติ สงฺกํ อุปฺปาเทนฺติ, ตาทิเส วิหาราวสถสฺสโนฺตติ โยชนียํฯ **วิหาราวสถสฺสา**ติ วิหารสฺส จ อาวสถสฺส จฯ **รตน**นฺติ ทสวิธํ รตนํฯ **รตฺนสมฺมต**นฺติ วตฺถาทิกํฯ **นิกฺขิเปยฺยา**ติ สามิเก ทิเฏฺฐ นิยเมตฺวา ทาตุํ ‘‘เอตฺตกา กหาปณา’’ติอาทินานุรูเปน มตฺติกลญฺฉนาทินิมิเตฺตน วา สญฺญาณํ กตฺวา นิกฺขิเปยฺยฯ **คเหตฺวานา**ติ ตาทิเส อสติ อตฺตนาว คเหตฺวาฯ **ตาทิเส**ติ รตเน วา รตนสมฺมเต วา สติฯ **สามิกานาคมํ ญตฺวา**ติ ยทิ อตฺตนิ อาสงฺกนฺติ, มคฺคา โอกฺกมฺม นิสีทิย ปจฺฉา สามิกานํ อนาคมนํ วิญฺญายฯ **ปติรูป**นฺติ รตนสมฺมเต ปํสุกูลคฺคหณํ รตเน นิรุสฺสุกฺกคมนนฺติ เอวรูปํ ภิกฺขูนํ อนุรูปนฺติฯ

อุคฺคหนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓๘. ทูสนนิเทฺทสวณฺณนา

๒๙๗. **ททโต**ติ สสนฺตกํ ปรสนฺตกญฺจ เทนฺตสฺสฯ **กุลทูสนทุกฺกฏ**นฺติ อตฺตโน ทุปฺปฏิปตฺติยา กุลานํ ทูสนํ ปสาทวินาสนํ กุลทูสนํ, เตน ทุกฺกฏํ กุลทูสนทุกฺกฏํฯ

๒๙๘. เอตฺถ สงฺฆิกํ ครุภณฺฑํ อิสฺสเรน เทนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เอตฺถา**ติ เอเตสํ ปุปฺผาทีนํ มเชฺฌฯ **อิสฺสเรนา**ติ ตทฺธิตโลเปน วุตฺตํ, อิสฺสริเยน อิสฺสรวตายาติ อโตฺถฯ **เทนฺตสฺสา**ติ กุลสงฺคหตฺถาย อิสฺสรวตาย ททโตฯ **ถุลฺลจฺจย**นฺติ กุลสงฺคหตฺถาย ททโต ‘‘กุลทูสนทุกฺกฏ’’นฺติ สามญฺญวิหิตทุกฺกเฏน สทฺธึ ‘‘ปญฺจิมานิ, ภิกฺขเว, อวิสฺสชฺชิยานิ, น วิสฺสเชฺชตพฺพานิ สเงฺฆน วา คเณน วา ปุคฺคเลน วา, วิสฺสชฺชิตานิปิ อวิสฺสชฺชิตานิ โหนฺติฯ โย วิสฺสเชฺชยฺย, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสา’’ติ (จูฬว. ๓๒๑) เอวํ วุตฺตถุลฺลจฺจยนฺติ อโตฺถฯ อญฺญตฺถ ถุลฺลจฺจยเมวฯ เสนาสนตฺถาย นิยมิเตปิ เอเสว นโยฯ สงฺฆสฺส สนฺตกํ เถยฺยา เทนฺตสฺส ทุกฺกฏาทีนีติ สมฺพนฺธิตพฺพํฯ **เทนฺตสฺสา**ติ วุตฺตนยเมวฯ **ทุกฺกฏาทีนี**ติ กุลสงฺคหตฺถาย ททโต กุลทูสนทุกฺกเฏน สทฺธึ มาสเก วา อูนมาสเก วา ทุกฺกฏํ , อติเรกมาสเก วา อูนปญฺจมาสเก วา ถุลฺลจฺจยํ, ปญฺจมาสเก วา อติเรกปญฺจมาสเก วา ปาราชิกนฺติ เอวํ ทุกฺกฏาทีนิ โหนฺตีติ อโตฺถฯ อญฺญตฺถ ทุกฺกฏาทีเนวฯ

๒๙๙-๓๐๐. กุลสงฺคหตฺถํ ผลปุปฺผูปคํ รุกฺขํ สพฺพถา โรเปตุญฺจ โรปาเปตุญฺจ ชคฺคิตุญฺจ น วฏฺฏตีติ สมฺพนฺธนียํฯ **จ**-สโทฺท โอจินิตุํ โอจินาเปตุํ, คนฺถิตุํ คนฺถาเปตุนฺติ จ อวุตฺตานิ จ สมุจฺจิโนติฯ ผลปุปฺผานิ สมฺปาทนวเสน อุปคจฺฉตีติ **ผลปุปฺผูปคํฯ สพฺพถา**ติ กปฺปิยโวหารอกปฺปิยโวหารปริยายโอภาสนิมิตฺตกมฺมวเสน สพฺพปฺปกาเรเนวฯ ตตฺถ **กปฺปิยโวหาโร** นาม ‘‘อิมํ รุกฺขํ ชาน, อิมํ อาวาฏํ ชาน, อิมํ มาลาวจฺฉํ ชาน, เอตฺถ อุทกํ ชานา’’ติ วจนํ, สุกฺขมาติกาย อุชุกรณญฺจฯ ตพฺพิปริยาเยน **อกปฺปิยโวหาโร** นามฯ **ปริยาโย** นาม ‘‘ปณฺฑิเตน มาลาวจฺฉาทโย โรปาเปตพฺพา, น จิรเสฺสว อุปการาย สํวตฺตนฺตี’’ติอาทิวจนํฯ **โอภาโส** นาม กุทฺทาลขณิตฺตาทีนิ จ มาลาวเจฺฉ จ คเหตฺวา ฐานํฯ **นิมิตฺตกมฺมํ** นาม กุทฺทาลอุทกภาชนาทีนํ อาหริตฺวา สมีเป ฐปนํฯ **ชคฺคิตุ**นฺติ วทนฺติ อุทกเสจนาทีนิ กตฺวาฯ คนฺถนคนฺถาปเนสุ ปน สพฺพาปิ ฉ ปุปฺผวิกติโย เวทิตพฺพา คนฺถิมํ โคปฺผิมํ เวธิมํ เวฐิมํ ปูริมํ วายิมนฺติฯ นามวเสเนว ปเนเตสํ วิเสโส เวทิตโพฺพฯ ตํ ปน กุลสงฺคหโต อญฺญตฺราปิ ภิกฺขุสฺส กาตุมฺปิ อกปฺปิย

วจเนน การาเปตุมฺปิ น วฏฺฏติฯ ‘‘เอวํ ชาน, เอวํ กเต โสเภยฺย, ยถา เอตานิ ปุปฺผานิ น วิกิริยนฺติ, ตถา กโรหี’’ติอาทินา ปน กปฺปิยวจเนน การาเปตุํ วินา กุลสงฺคหํ วฏฺฏติฯ **โรปนาทีนี**ติ อกปฺปิยปถวิยํ โรปาปนสิญฺจาปนาทีนิ, อญฺญตฺถ โรปนาทีนิฯ

๓๐๑-๒. อิทานิ ปุปฺผทานาทีสุ อฏฺฐสุ กุลสงฺคหวตฺถูสุ อวเสสานิ เทฺว ทเสฺสตุํ **‘‘วุตฺตา วา’’**ติอาทิมาหฯ **วุตฺตาว มิจฺฉาชีววิวชฺชนาย**ํ วุตฺตา เอวฯ ชงฺฆเปสเน วินิจฺฉโย วุจฺจตีติ ปาฐเสโสฯ ปิตโร ภณฺฑุํ สกํ เวยฺยาวจฺจกรํ ฐเปตฺวา คิหิกมฺมสุ ทูตสาสนํ หรเณ ปทวาเรน ทุกฺกฏนฺติ สมฺพนฺโธฯ สหธมฺมิเกสุ วตฺตพฺพเมว นตฺถีติ ปิตาทโยว วุตฺตาฯ **คิหิกมฺมสู**ติ วิสยสตฺตมีฯ **ปทวาเรนา**ติ ปทกฺกเมน, ปเท ปเทติ อธิปฺปาโยฯ ปฐมํ สาสนํ อคฺคเหตฺวาปิ ปุน วทโต ทุกฺกฏนฺติ โยเชตพฺพํฯ **ปุนา**ติ ปจฺฉาฯ ‘‘อยํ ทานิ โส คาโม, หนฺท นํ สาสนํ อาโรเจมี’’ติ มคฺคา โอกฺกมนฺตสฺส จ ปเท ปเท วทโต จ ทุกฺกฏนฺติ อธิปฺปาโยฯ ตสฺส ปน สาสนํ ปฏิกฺขิปิตฺวา สยเมว การุเญฺญ ฐิเตน คนฺตฺวา อตฺตโน ปติรูปํ สาสนํ อาโรเจตุํ, ‘‘มม วจเนน ภควโต ปาเท วนฺทถา’’ติอาทิกํ คิหีนํ กปฺปิยสาสนํ หริตุญฺจ วฏฺฏติฯ

๓๐๓. **อภูตาโรจนรูปิยสํโวหารุคฺคหาทิสา**ติ อภูตาโรจนาย รูปิยสํโวหาเร จ อุคฺคเห อุปฺปนฺนปจฺจเย อาทิสนฺติ กเถนฺติ ปกาเสนฺตีติ อภูตา…เป.… หาทิสา, ตํสทิสาติ วุตฺตํ โหติฯ

๓๐๔. ปิตูนํ หราเปตฺวา หริตฺวาปิ ปุปฺผานิ วตฺถุปูชตฺถํ ทาตุํ, เสสญาตีนํ ปตฺตานํ วตฺถุปูชตฺถํ ทาตุนฺติ โยชนียํฯ ‘‘หราเปตฺวา หริตฺวา’’ติ วุเตฺต ‘‘ปโกฺกสิตฺวา ปโกฺกสาเปตฺวา วา’’ติ วุตฺตเมว สิยาติ น วุตฺตํฯ **ปตฺตานนฺ**ติ ปโกฺกสเกน ปตฺตาปิ คหิตาฯ **วตฺถุปูชตฺถนฺ**ติ รตนตฺตยปูชนตฺถํฯ อุปาสกานมฺปิ ปน สมฺปตฺตานํ วตฺถุปูชตฺถํ ทาตุํ วฏฺฏติเยวฯ **ลิงฺคาทิปูชตฺถนฺ**ติ สิวลิงฺคคิณฺฑุพิมฺพาทิปูชนตฺถํฯ

๓๐๕. **ตถา ผลนฺ**ติ อิมินา ปุเปฺผ วุตฺตํ สพฺพํ อปทิสติฯ **ปริพฺพยวิหีนานนฺ**ติ ปริพฺพยํ ปาเถยฺยํ วิหีนํ นฏฺฐํ เยสํ อาคนฺตุกานนฺติ สมาโสฯ **สปรนฺ**ติ อตฺตโน วิสฺสาสิกาฯ **อฏฺฐกถายํ** (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๓๖-๔๓๗) ปน ‘‘อตฺตโน สนฺตกํเยวา’’ติ วจนํ ถุลฺลจฺจยาทิวิภาคโต โมเจตฺวา วุตฺตํฯ

๓๐๖. สมฺมเตน เทยฺยนฺติ โยชนาฯ **เทยฺยนฺ**ติ จตุตฺถภาคํ ทาตพฺพํฯ อิตเรน ตุ อปโลเกตฺวา ทาตพฺพนฺติ สมฺพนฺธิตพฺพํฯ **อิตเรน ตุ** อสมฺมเตน ปนฯ

๓๐๗. **ปริจฺฉิชฺชา**ติ ‘‘เอตฺตกานิ ผลานิ ทาตพฺพานี’’ติ เอวํ ผลปริเจฺฉเทน วา ‘‘อิเมหิ รุเกฺขหิ ทาตพฺพานี’’ติ เอวํ รุกฺขปริเจฺฉเทน วา ปริจฺฉินฺทิตฺวาฯ **ตโต**ติ ปริจฺฉินฺนผลโต รุกฺขโต วาฯ ยาจมานสฺส คิลานเสฺสตรสฺส วาติ สมฺพนฺธนียํฯ **รุกฺขาว ทสฺสิยา**ติ ‘‘อิธ ผลานิ สุนฺทรานิ, อิโต คณฺหถา’’ติ อวตฺวา ‘‘อิโต คเหตุํ ลพฺภตี’’ติ รุกฺขา วา ทเสฺสตพฺพาฯ

๓๐๘. อิทานิ อฏฺฐสุ ปุปฺผาทีนํ จตุนฺนํ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา ยถาวุตฺตผลปุปฺผวินิจฺฉยํ อวเสเสสุ จตูสุ อปทิสโนฺต **‘‘สิรีสา’’**ติอาทิมาหฯ **สิรีสจุณฺณกสวาทิจุเณฺณ**ติ กสาวํ ยํ กิญฺจิ อาทิ ยสฺส, ตเมว จุณฺณํ, สิรีสจุณฺณญฺจ กสาวาทิจุณฺณญฺจาติ สมาโสฯ ‘‘สิรีสจุณฺณํ วา อญฺญํ วา กสาว’’นฺติ หิ **อฏฺฐกถายํ** (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๓๖-๔๓๗) วุตฺตํฯ ‘‘กสาวาที’’ติ วตฺตเพฺพ รเสฺสน วุตฺตํฯ **เสเสสู**ติ เวฬุอาทีสุ ตีสุฯ ปาฬิยา อวุตฺตสฺสาปิ **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตตฺตา อาห **‘‘ปณฺณเมฺปตฺถ ปเวสเย’’**ติฯ **เอตฺถา**ติ ปุปฺผาทีสูติฯ

๓๙. วสฺสูปนายิกนิเทฺทสวณฺณนา

๓๐๙-๓๑๐. ปุริมิกา ปจฺฉิมิกา อิติ วสฺสูปนายิกา ทุเวติ สมฺพนฺโธฯ อาสาฬฺหิปุณฺณมาย อนนฺตเร ปาฏิปททิวเส อุปคนฺตพฺพา ปจฺฉิมิกาย ปุเร ภวาติ ปุริมา, สา เอว **ปุริมิกา**ฯ ตโต ปจฺฉา ภวา อปราย ปุณฺณมาย อนนฺตเร ปาฏิปททิวเส อุปคนฺตพฺพา **ปจฺฉิมิกา**ฯ อุปนยนํ ปาปุณนํ อุปคมนํ อุปนายิกา, **วสฺส**นฺติ วุฏฺฐิ, อิธ ปน วสฺสกาลํ ''วสฺส''นฺติ อุปจาเรน คเหตฺวา ตตฺถ วาโส อุปจาเรเนว ''วสฺส''นฺติ วุจฺจติ, วสฺสสฺส วสฺสาวาสสฺส อุปนายิกา วจีเภทวเสน วา อาลยกรณวเสน วา อุปคมนํ **วสฺสูปนายิกา**ฯ ตตฺถ อาลยปริคฺคาโห จ วจีเภโท จาติ ปุริมิกา วสฺสูปนายิกา ทุเว, อาลยปริคฺคาโห จ วจีเภโท จาติ ปจฺฉิมิกา วสฺสูปนายิกา ทุเวติ สมฺพนฺธิตพฺพํฯ **ตตฺถา**ติ ตาสุ ทฺวีสุฯ ตทุภยํ ทเสฺสตุํ **''เอทิโส''**ติอาทิ วุตฺตํฯ โส อาลยปริคฺคาโห จ วจีเภโท จ ''อิมสฺมึ วิหาเร อิมํ เตมาสํ วสฺสํ อุเปมิ, อิธ วสฺสํ อุเปมี''ติ เอทิโส, เอตาทิโสติ อโตฺถฯ เอตฺถ จ กมฺมปฺปตฺติอนาทรา วจีเภโท ปฐมํ วุโตฺตฯ อุภยถา วสฺสํ อุปคนฺตุํ วฏฺฏติฯ เตเนว **อฏฺฐกถายํ** (วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๑๗๙; มหาว. อฏฺฐ. ๒๐๗) ''สเจปิ 'อิธ วสฺสํ วสิสฺสามี'ติ อาลโย อตฺถิ, อสติยา ปน วสฺสํ น อุเปติ, คหิตเสนาสนํ สุคฺคหิตํ, ฉินฺนวโสฺส น โหติ, ปวาเรตุํ ลภติเยว, วินาปิ หิ วจีเภทํ อาลยกรณมเตฺตนปิ วสฺสํ อุปคตเมว โหตี''ติ วุตฺตํฯ นาวาสตฺถวเชสุ ปน ปริเยสิตฺวา เสนาสนํ อลภเนฺตน อาลยกรณมเตฺตเนว อุปคนฺตพฺพํฯ อุปคจฺฉเนฺตน จ วิหารํ ปฏิชคฺคิตฺวา ปานียํ ปริโภชนียํ อุปฏฺฐาเปตฺวา สพฺพํ เจติยวนฺทนาทิสามีจิกมฺมํ นิฏฺฐาเปตฺวา อุปคนฺตพฺพํฯ อาลยปริคฺคเห อาลยํ ทเสฺสตุํ **''จิตฺตุปฺปาเทตฺถ อาลโย''**ติ อาหฯ **เอตฺถา**ติ ทฺวีสุฯ

๓๑๑. **ตทหู**ติ ตสฺมึ วสฺสูปนายิกทิวเสฯ **ชาน**นฺติ ''อชฺช วสฺสูปนายิกา''ติ ชานโนฺต, **อนุปคจฺฉโต**ติมสฺส วิเสสนํฯ

๓๑๒. **ทุติย**นฺติ ปจฺฉิมิกํฯ **อนุปคโต**ติ เกนจิ อนฺตราเยน ปุริมิกํ อนุปคโตฯ **เตมาส**นฺติ ปุริมํ วา เตมาสํ ปจฺฉิมํ วา เตมาสํฯ วสฺสํ อุปคนฺตฺวา ปน อรุณํ อนุฏฺฐาเปตฺวาปิ ตทเหว สตฺตาหกรณีเยน ปกฺกมนฺตสฺสาปิ อโนฺตสตฺตาเห นิวเตฺตนฺตสฺสาปิ อนาปตฺติฯ

๓๑๓-๕. มาตาปิตูนํ ปญฺจนฺนํ สหธมฺมิกานญฺจ อตฺถาย คิลานตทุปฏฺฐากภตฺตํ โอสธญฺจ เอสิสฺสํ วา ปุจฺฉิสฺสามิ วา อุปฏฺฐิสฺสํ วา คนฺตฺวา อหํ นาภิรตํ วูปกาเสสฺสํ วา กุกฺกุจฺจํ วิโนทนญฺจ ทิฏฺฐึ วิเวจนญฺจ ครุกาทิกํ วุฏฺฐานํ วาปิ อุสฺสุกฺกํ วาปิ กริสฺสํ วาปิ กาเรสฺสํ วาปีติ เอวมาทินา สตฺตาหกิเจฺจน ปหิเตปิ วา อปหิเตปิ วา คนฺตุํ ลพฺภนฺติ โยชนาฯ

เอตฺถ ปน ลพฺภมานกวเสน โยเชตฺวา วกฺขมานนเยน อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ มาตาทิสฺติยา เตเยว คิลาน-สเทฺทน คยฺหนฺติ, เตสํ อุปฏฺฐากา ตทุปฏฺฐากา, คิลานา จ ตทุปฏฺฐากา จ, เตสํ ภตฺตนฺติ สมาโสฯ **โอสธ**นฺติ เตสํเยว คิลานานํ เภสชฺชํฯ **เอสิสฺส**นฺติ ปริเยสิสฺสามิฯ **ปุจฺฉิสฺสามี**ติ เตเยว สตฺตชเน คิลาเน ปุจฺฉิสฺสํฯ **อุปฏฺฐิสฺส**นฺติ เตเยว คิลาเน อุปฏฺฐหิสฺสามิฯ อภิรมตีติ อภิรโต, วิสภาครูปาทิทสฺสเนน สาสเน น อภิรโต **นาภิรโต**ฯ อภิรมณํ วา อภิรตํ, นตฺถิ อภิรตมสฺสาติ **นาภิรโต,** ตํฯ สหธมฺมิเกสุ โย นาภิรโต, ตํ **วูปกาเสสฺสํ** วิเกฺขปหรณตฺถํ อญฺญตฺถ นยิสฺสามิฯ **กุกฺกุจฺจ**นฺติ ปญฺจนฺนํเยว อุปฺปนฺนํ วินยกุกฺกุจฺจํฯ กิตกโยเค วิกเปฺปน ทุติยาฯ **ทิฏฺฐิ**นฺติ เตสํเยว มิจฺฉาทิฏฺฐิยาฯ **ครุกมาทิก**นฺติ ครุกํ อาทิ ยสฺสาติ วิคฺคโหฯ **อาทิ**-สเทฺทน สามเณรานํ วสฺสปุจฺฉนํ, สิกฺขาสมาทยิตุกามตา, ตชฺชนียาทิกมฺมกรณํ สงฺคหิตํฯ **วุฏฺ**

ฐานนฺติ ภิกฺขุโน ครุกาปตฺติยา ปริวาสมานตฺตทานาทีหิ วุฏฺฐานํฯ **อุสฺสุกฺก**นฺติ วสฺสปุจฺฉนาทิ อุสฺสุกฺกํฯ **เอวมาทินา**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สทฺเทน ทิฏฺฐิคตาทีนํ ธมฺมกถากรณาทิํ สงฺคณฺหาติฯ **คนฺตุํ ลพฺภ**นฺติ เอตฺถ คจฺฉนฺเตน อโนฺตอุปจารสีมายํ ฐิเตเนว ‘‘อโนฺตสตฺตาเห อาคจฺฉิสฺสามี’’ติ อาโภคํ กตฺวา คนฺตพฺพํฯ สเจ อาโภคํ อกตฺวา อุปจารสีมํ อติกฺกมติ, ฉินฺนวโสฺส โหตีติ วทนฺติฯ **สตฺตาหกิเจฺจนา**ติ สตฺตาหสฺส ลพฺภมานกํ วุตฺตํ วกฺขมานญฺจ สงฺฆกมฺมาทิ กิจฺจํ สตฺตาหกิจฺจํฯ สตฺตมอรุณมตฺตเสฺสว วิหาเร อุฏฺฐาปนียตฺตา สตฺตาหสฺส สากเลฺลน คหณํฯ

๓๑๖. **สงฺฆกเมฺม วเช**ติ สงฺฆสฺส กิเจฺจ อุโปสถาคาราทีสุ เสนาสเนสุ วา เจติยฉตฺตเวทิกาทีสุ วา อนฺตมโส ปุคฺคลิกเสนาสเนสุ วาปิ กตฺตพฺพนิมิเตฺต วเชยฺยาติ อโตฺถฯ ธมฺมสวนตฺถํ นิมนฺติโต วาปิ วเช, ครูหิ เปสิโต วาปิ วเช, ครูนํ ปสฺสิตุํ วาปิ วเชติ โยเชตพฺพํฯ **นิมนฺติโต**ติ เอตฺถ สเจ ปฐมํเยว กติกา กตา โหติ, ‘‘อสุกทิวสํ นาม สนฺนิปติตพฺพ’’นฺติ นิมนฺติโตเยว นาม โหติฯ **ครูหี**ติ อาจริยุปชฺฌาเยหิฯ **ปหิโต**ติ ภณฺฑโธวนาทิอตฺถาย เปสิโตฯ **ปสฺสิตุ**นฺติ อคิลาเนปิฯ

๓๑๗. ภณฺฑ…เป…. ทสฺสเน น วเชติ โยชนียํฯ เอตฺถาปิ นิมิตฺตเตฺถ สตฺตมีฯ **ภณฺฑํ** นาม จีวรํฯ **ญาตี** มาตาปิตูหิ อเญฺญฯ **อุปฏฺฐากา** อุปาสกาฯ ‘‘อเชฺชว อาคมิสฺส’’นฺติ อทูรโค น ปาปุเณยฺย, ลพฺภนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ลพฺภ**นฺติ อิมสฺส อปาปุณนํ วุตฺตกมฺมํฯ **อเชฺชวาคมิสฺส**นฺติ สามนฺตวิหารํ คนฺตฺวา ปุน อาคจฺฉนฺตสฺส อนฺตรามเคฺค สเจ อรุณุคฺคมนํ โหติ, วสฺสเจฺฉโทปิ น โหติ, รตฺติเจฺฉททุกฺกฏญฺจ นตฺถีติ วทนฺติฯ

๓๑๘. **เสสญาตีหี**ติ มาตาปิตูหิ อวเสสญาตีหิฯ **นิทฺทิสิตฺวาวา**ติ ทานธมฺมสวนาทีนิฯ ‘‘ปหิเต เปสิเต’’ติ เจตฺถ ‘‘ลพฺภ’’นฺติ อนุวตฺตนียํฯ

๓๑๙. **อตฺตโน อนฺตราเย สตี**ติ โจรสรีสปวาฬชีวิตพฺรหฺมจริยนฺตราเย, อนฺตมโส เภสชฺชาลาภปติรูปอุปฏฺฐากาลาเภปิฯ ‘‘วสฺสเจฺฉทการณมฺปิ สตฺตาหกรณียํ สิยา’’ติ เกจิ โปราณา วทนฺติ, ตํ ยุตฺตํ วิย ทิสฺสติ, สพฺพถา วสฺสเจฺฉเทน พหิ วาสาย อนุญฺญาตการณํ สตฺตาหมตฺตํ พหิ วีตินาเมตฺวา อโนฺตวิหาเรเยว วาเสน วสฺสเจฺฉทาการณํ กถํ นาม น สิยาติฯ ฉินฺนวโสฺส โน ปวารเยติ สมฺพโนฺธฯ

๓๒๐. ‘‘อเสนาสนิเกนา’’ติ อิมินาว วิญฺญายมานตฺถเตฺตปิ **‘‘อโชฺฌกาเส จา’’**ติ วจนํ ‘‘อหํ อโพฺภกาสิโก, กิํ เม เสนาสเนนา’’ติ วาสานิวตฺตนตฺถํ วุตฺตํฯ **รุกฺขสฺส สุสิเร**ติ สุเทฺธ รุกฺขสุสิเรฯ มหนฺตสฺส ปน สุสิรสฺส อโนฺต ปทรจฺฉทนกุฏิกํ กตฺวา ปวิสนทฺวารํ โยเชตฺวา อุปคนฺตุํ วฏฺฏติฯ ‘‘วิฏเปปิ อฏฺฏกํ พนฺธิตฺวา’’ติอาทิ วุตฺตนยเมวฯ ตถา ฉตฺตจาฏีสุปิ ตทนุรูเปน เวทิตพฺพํฯ **ฉวกุฏิ** นาม ฏงฺกิตมญฺจาทิเภทา กุฏิฯ ตตฺถ **ฏงฺกิตมโญฺจ** นาม ทีเฆ มญฺจปาเท มเชฺฌ วิชฺฌิตฺวา อฏนิโย ปเวเสตฺวา กโต, จตุนฺนํ ปาสาณานํ อุปริ ปาสาณํ อตฺถริตฺวา กตมฺปิ ฏงฺกิตมโญฺจฯ

๓๒๑. **อเสนาสนิเกนา**ติ ยสฺส ติณปณฺณอิฏฺฐกสิลาสุธาสงฺขาตานํ ปญฺจนฺนํ ฉทนานํ อญฺญตเรน ฉนฺนํ โยชิตทฺวารพนฺธนํ เสนาสนํ นตฺถิ, เตนฯ อิทํ ปน วจีเภทํ กตฺวา อธิฏฺฐานํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ วทนฺติ, ตทยุตฺตํ, ตถา จ สติ นาวาทีสุ วิย วิสุํ วิธาเนน ภวิตพฺพนฺติฯ **นาวาสตฺถวชูปโค**ติ อิมินา อเสนาสนิเกน นาวาทีสุ วสฺสํ อุปคนฺตุํ วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ ตตฺถ จ กุฏิกํ ปริเยสิตฺวา ลภเนฺตน ตตฺถ ปวิสิตฺวา วิหาราภาวโต ‘‘วิหาเร’’ติ อวตฺวา ‘‘อิธ วสฺสํ อุเปมี’’ติ ติกฺขตฺตุํ วตฺตพฺพํ, อลภเนฺตน อาลโย กาตโพฺพฯ **ปวาเรตุญฺจา**ติ **จ**-สเทฺทน วสฺสเจฺฉทนิมิตฺ

ตาย อาปตฺติยา อภาวํ สมฺปิเณฺฑติฯ ‘‘วเช สเตฺถ นาวายนฺติ ตีสุ ฐาเนสุ นตฺถิ วสฺสเจฺฉเท อาปตฺติ, ปวาเรตุญฺจ ลพฺภตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๐๓) **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ วสฺสเจฺฉเทติ จ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, เยน วโช เตน คนฺตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๐๓) วุตฺตตฺตา, สตฺถสฺส นาวาย จ คมนสภาเวเนว ฐิตตฺตา จ วสฺสูปคตฏฺฐาเน อวสิตฺวา อญฺญตฺถ คมนมตฺตํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ

วสฺสูปนายิกนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔๐. อเวภงฺคิยนิเทฺทสวณฺณนา

๓๒๒-๕. อารามา…เป…. มตฺติกภณฺฑานีติ เอเต ปญฺจ อวิภาชิยาติ สมฺพนฺธิตพฺพํ ฯ **ปญฺจาติ** ‘‘อารามารามวตฺถูนิ เอก’’นฺติอาทินา ราสิวเสน ปญฺจ, สรูปวเสน ปเนตานิ ปณฺณํ ติเณ ปกฺขิปิตฺวา ปญฺจวีสติวิธานิ โหนฺติฯ ตถา จาห –

‘‘ทฺวิสงฺคหานิ เทฺว โหนฺติ, ตติยํ จตุสงฺคหํ;
จตุตฺถํ นวโกฏฺฐาสํ, ปญฺจมํ อฏฺฐเภทนํฯ

‘‘อิติ ปญฺจหิ ราสีหิ, ปญฺจนิมฺมลโลจโน;
ปญฺจวีสวิธํ นาโถ, ครุภณฺฑํ ปกาสยี’’ติฯ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑);

ตตฺถ **อาราโม** นาม ปุปฺผาราโม วา ผลาราโม วาฯ **อารามวตฺถุ** นาม เตสํเยว ปติฏฺฐาโนกาโส, วินเฏฺฐสุ วา เตสุ โปราณกภูมิภาโคฯ **วิหาโร** นาม ปาสาทาทิ ยํ กิญฺจิ เสนาสนํฯ **โลหกุมฺภี** นาม กาฬโลเหน วา ตมฺพโลเหน วา กตกุมฺภีฯ **กฎาหาที**สุปิ เอเสว นโยฯ เอตฺถ **ภาณกนฺติ** อรญฺชโร วุจฺจติฯ **วารโกติ** ฆโฏฯ ราสึ อเปกฺขิตฺวา **เอเตติ** ปุลฺลิงฺคนิเทฺทโสฯ **อวิภาชิยาติ** มูลเจฺฉชฺชวเสน อเวภงฺคิยาฯ ปริวตฺตนวเสน ปน ปริภุญฺชนฺตสฺส วิสฺสเชฺชนฺตสฺส จ อนาปตฺติฯ **อวิสฺสชฺชิยานิ จาติ จ**-สเทฺทน อเวภงฺคิยานิ จาติ อวุตฺตํ สมฺปิเณฺฑติฯ

๓๒๖-๘. เอกนฺตครุภณฺฑตฺตา อาทิโต ตโย ราสี ฐเปตฺวา จตุตฺถราสิโต ปฏฺฐาย ครุภณฺฑาครุภเณฺฑ วิภชิตุํ **‘‘วลฺลี’’**ติอาทิ อารทฺธํฯ อฑฺฒพาหุมตฺตาปิ วลฺลิ จ อฏฺฐงฺคุลายโต เวฬุ จ มุฏฺฐิมตฺตมฺปิ ติณาทิ จ เอกมฺปิ ปณฺณญฺจ ปากตา วา ปญฺจวณฺณา วา ตาลปกฺกปฺปมาณาปิ มตฺติกา จ ตาลปกฺกปฺปมาณาปิ สุธา จ ตาลปกฺกปฺปมาณาปิ กงฺคุฏฺฐอาทิกา จ ทินฺนา วา ตตฺถชาตกา วา สงฺฆิกา รกฺขิตา อภาชิยา, รชฺชุโยตฺตาทิ จ ทินฺนา สงฺฆิกา อภาชิยาติ โยชนาฯ **เวฬุ** ปริณาหโต ปณฺณสูจิทณฺฑมโตฺต คเหตโพฺพฯ **ติณํ** มุญฺชํ ปพฺพชญฺจ อาทิสทฺทสงฺคหิตํ ฐเปตฺวา อวเสสํ ยํ กิญฺจิ ติณํฯ **ปโณฺณ** อฏฺฐงฺคุลปฺปมาโณ ริตฺตโปตฺถโก ครุภณฺฑเมวฯ **ปากตาติ** ปกติยา ชาตาฯ **ปญฺจวณฺณาติ** รตฺตเสตาทิปญฺจวณฺณาฯ สุธากงฺคุฏฺฐาทโย มตฺติกคฺคหเณน คหิตาฯ **กงฺคุฏฺฐอาทิกาติ** **อาทิ**-สเทฺทน สชฺชุรสชาติหิงฺคุลกาทีนํ คหณํฯ **ทินฺนาติ** สงฺฆสฺส ทินฺนาฯ **ตตฺถชาตาติ** สงฺฆิกภูมิยํ ชาตาฯ **รชฺชุโยตฺตาที**ติ สุตฺตมกจิวากนาฬิเกรหีรจมฺมมยา รชฺชุ จ โยตฺตาทิ จฯ **อาทิ**-สเทฺทน มกจิวากาทิเก วเฏฺฏตฺวา กตา เอกวฏฺฏา คหิตาฯ พฺยติเรกวเสน ปเนตฺถ จตุตฺถราสิมฺหิ อิตเร ภาชิยาติ เวทิตพฺพาฯ สงฺฆิเก กเมฺม, เจติยสฺส วา กเมฺม นิฏฺฐิเต ภาชิยาติ โยชนียํฯ

๓๒๙. โลหภเณฺฑสุ ภิกฺขุสารุปฺปํ ปตฺตาทิ วา ตถา วิปฺปกตากตํ โลหภณฺฑํ ตถา ปาทคณฺหกํ วารกํ ภาชิยนฺติ โยชนาฯ **ปตฺตาที**ติ อโยปโตฺต อยถาลกํ ตมฺพโลหถาลกํ อญฺชนิสลากา กณฺณมลหรณี สูจิ ปณฺณสูจิ ขุทฺทโก ปิปฺผลโก ขุทฺทกํ อารกณฺฑกํ กุญฺจิกา ตาฬ

าทิฯ **วิปฺปกต**นฺติ อปริฏฺฐิตํฯ **อกต**นฺติ สพฺพโส อกตํฯ **ปาทคณฺหก**นฺติ สีหพฺยคฺฆาทิ ปาทคณฺหนกํฯ **ปาโท** นาม จตุตฺถํโส, มคธนาฬิยา ปญฺจนาฬิมตฺตาฯ **มคธนาฬิ** จ นาเมสา อูนปญฺจปสตา เวทิตพฺพาฯ ตถา ฆฏิโก เตลภาชนญฺจฯ ยาย วาสิยา ฐเปตฺวา ทนฺตกฏฺฐเจฉทนํ วา อุจฺฉุตจฺฉนํ วา อญฺญํ มหากมฺมํ กาตุํ น สกฺกา, อยํ ภาชิยาฯ สมฺมุญฺชนิทณฺฑขณนกํ ปน อทณฺฑกํ ผลมตฺตเมว, ยํ สกฺกา สิปาฏิกาย ปกฺขิปิตฺวา ปริหริตุํ, อยํ ภาชนียาฯ ติปุโกฏฏกอุปกรเณสุ ติปุเจฺฉทนกสตฺถกํ สุวณฺณการูปกรเณสุ สุวณฺณเจฺฉทนกสตฺถกํ จมฺมการอุปกรเณสุ จมฺมฉินฺทนกํ ขุทฺทกสตฺถํ นหาปิตตุนฺนการอุปกรเณสุ ฐเปตฺวา มหากตฺตริํ มหาสณฺฑาสญฺจ มหาปิปฺผลกญฺจ สพฺพานิ ภาชนียภณฺฑานิฯ ตถา กุญฺจิกาฯ วุตฺตวิปลฺลาเสน ปน โลหภณฺฑ อภาชิยาติ เวทิตพฺพาฯ

๓๓๐. ''**เวฬุมฺหี**''ติอาทินา ทารุภณฺฑานิ ทเสฺสติฯ ทารุภเณฺฑน ปน สงฺคเหตฺวา สพฺพาปิ ทารุเวฬุจมฺมปาหนาทิวิกติ เวทิตพฺพาฯ ฉตฺตทโณฺฑ จ สลากา จาติ ทฺวโนฺทฯ อุปาหนาย ทณฺฑโก **อุปาหนทณฺฑโก**ฯ

๓๓๑. **อนุญฺญาตวาสิทโณฺฑ**ติ อนุญฺญาตวาสิยา ทโณฺฑฯ **อรณฺยชนิสิงฺคาที**ติ **อาทิ**-สเทฺทน อญฺชนิสลากา ฉตฺตํ มุฏฺฐิปณฺณํ อุปาหนา ธมฺมกรโณ ปาทคณฺหนกโต อนติริตฺตํ อามลกตุมฺพํ อามลกฆโฏ ลาพุกตุมฺพํ ลาพุกฆโฏ วิสาณตุมฺพนฺติ อิทํ สงฺคณฺหาติฯ

๓๓๒. ยถาวุตฺตโต อญฺญํ ทารุภเณฺฑสุ ครุภณฺฑํฯ มตฺติกามโย ปาทฆฏโก ภาชิโยติ โยชนาฯ **ปาทฆฏโก**ติ ปาทสฺส ปโหนโก ฆฏโกฯ อิมินา มตฺติกาภณฺฑํ อุปลเกฺขติ, ตสฺมา ปโตฺต ถาลกํ กุณฺฑิกาติ อิมานิ ภาชนียานิ, วุตฺตาวเสสา อภาชิยาฯ

๓๓๓-๔. ครุนา ครุภณฺฑญฺจ ถาวรญฺจ ปริวเตฺตยฺย, ถาวเรน จ ถาวรมฺปิ ปริวเตฺตยฺยาติ โยเชตพฺพํฯ **ครุนา** มญฺจปีฐาทินาฯ **ถาวร**นฺติ อารามาทิ ปฐมราสิทฺวยํฯ **ตถา กตฺวา จ ภุญฺชิตุ**นฺติ เอวญฺจ ปริวเตฺตตฺวา ตโต อาภตํ กปฺปิยภณฺฑํ ปริภุเญฺชยฺยาติ อโตฺถ, วิธิมฺหิ อยํ ตุํปจฺจโยฯ ผาติกเมฺมน วลฺลาทิํ คเณฺหติ สมฺพนฺธนียํฯ **ผาติกมฺมํ** นาม สมกํ วา อติเรกํ วา ตทคฺฆนกํ วา วฑฺฒิกมฺมํฯ **เสส**นฺติ ปฐมราสิตฺติกนฺติฯ

อเวภงฺคิยนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔๑. ปกิณฺณกนิเทฺทสวณฺณนา

๓๓๕. สทฺวารพนฺธเน โสทุกฺขลกปาสเก ฐาเน ทิวา สยเนฺตน ปริวตฺตกํ ทฺวารํ พเนฺธยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ ทฺวารญฺจ ทฺวารพนฺธนญฺจ ทฺวารพนฺธนานิ มเชฺฌปทโลปวเสน, พนฺธน-สเทฺทเนว วา ทฺวารพาหา วุจฺจนฺติ, สห ทฺวารพนฺธเนหีติ **สทฺวารพนฺธนํ,** ฐานํฯ เหฏฺฐา อุทุกฺขลกญฺจ อุปริ ปาสโก จ, สห อุทุกฺขลปาสเกหีติ สมาโสฯ ตาทิเส ฐาเน ปาการาทิปริเกฺขเปน ภวิตพฺพนฺติ ปริกฺขิเตฺตติ วิญฺญายติฯ โส จ อุจฺจโต สหเสยฺยปฺปโหนเก วุตฺตนโยติ วทนฺติ ฯ **สยเนฺตนา**ติ ปาเท ภูมิโต โมเจตฺวา นิปชฺชเนฺตนฯ **ปริวตฺตก**นฺติ สํวรณวิวรณวเสน อิโต จิโต จ ปริวตฺตนโยคฺคํฯ **ทฺวาร**นฺติ อนฺตมโส ทุสฺสสาณิทฺวารมฺปิฯ **พเนฺธยฺยา**ติ สพฺพนฺติเมน วิธินา ยาวตา สีสํ น ปวิสติ, ตาวตาปิ พเนฺธยฺย, สํวเรยฺยาติ วุตฺตํ โหติฯ

๓๓๖. **อาโภโค จาปี**ติ ''เอส ชคฺคิสฺสตี''ติ อาโภโค จาปิฯ **จ**-สเทฺทน ''ทฺวารํ ชคฺคาหี''ติ วจนมฺปิ สมุจฺจิโนติฯ **สวเส ตํ อาการํ วินา**ติ สสฺส อตฺตโน วเส อายเตฺต ฐาเน, ยตฺถ

ปน พหูนํ สญฺจรณตฺตา ทฺวารํ สํวุตมฺปิ สํวุตฏฺฐาเนน น ติฏฺฐติ, ทฺวารํ อลภนฺตา ปาการํ อภิรุหิตฺวาปิ วิจรนฺติ, ตาทิเส ปริเวเณ สํวรณกิจฺจํ นตฺถิฯ อถ วา สสฺส วโส อายโตฺต, น ยกฺขาทีนํ เตหิ คหิตกตฺตสฺส, พนฺธิตฺวา นิปชฺชาปิตตฺตสฺส จ อภาเวนาติ **สวโส**ฯ ตสฺมิํ สติ ปุเพฺพ วุตฺตทฺวารํ สํวรณอาโภคกรณวจนสงฺขาตํ อาการนฺติ อโตฺถฯ

๓๓๗. **รตนานี**ติ มุตฺตาทีนิ ทสวิธานิฯ ตตฺถ ปน ชาติผลิกํ อุปาทาย สโพฺพปิ มณิ เวฬุริโยปิ โลหิตโงฺก มสารคโลฺล จ โธตาปิ อโธตวิทฺธาปิ อนามาสา, กาจมณิ จ ปานียสโงฺข โธโต อโธโตปิ อามาสา, สิลา โธตวิทฺธา สุวเณฺณน สทฺธิํ ปจิตา มุคฺควณฺณา จ อนามาสาฯ เจติยฆรโคปกานํ สุวณฺณเจติเย กจวรเมว หริตุํ วฏฺฏติฯ อารกูฏโลหมฺปิ ชาตรูปคติกเมวฯ **อิตฺถิรูปานี**ติ อนฺตมโส ปิฏฺฐมยอิตฺถิรูปานิปิฯ **ธญฺญ**นฺติ อนฺตมโส ตตฺถชาตกมฺปิ มเคฺค ปสาริตมฺปิ สตฺตวิธํ ธญฺญํฯ กีฬาวเสน อปรณฺณานิ ตาลผลาทีนิปิ อนามาสานิ, ปสาริตมฺปิ น มทฺทเนฺตน คนฺตพฺพํ, อสติ มเคฺค มคฺคํ อธิฏฺฐาย คนฺตพฺพํฯ **อิตฺถิปสาธน**นฺติ อนฺตมโส ปิฬนฺธนตฺถาย ฐปิตํ นิวาสนตาลปณฺณมุทฺทิกมฺปิฯ

๓๓๘. **สิตฺถเตโลทเตเลหี**ติ มธุสิตฺถกนิยฺยาสาทีสุ เยน เกนจิ เตลมิสฺสกสิเลเสน จ อุทกมิสฺสกเตเลน จฯ **ผณหตฺถผเณหี**ติ ผณมิว ผณํ, องฺคุลีหิ ผณกิจฺจกรเณน หโตฺถเยว ผณํ หตฺถผณํ, ทนฺตมยาทิ ยํ กิญฺจิ ผณเญฺจว หตฺถผณญฺจาติ ทฺวโนฺทฯ **โอสเณฺฐยฺยา**ติ โอลิขิตฺวา สนฺนิสีทาเปยฺยฯ

๓๓๙. เอกปาวุรณา วา เอกตฺถรณา วา น ตุวฏฺฏยฺยุํ, เอกมเญฺจ น ตุวฏฺฏยฺยุนฺติ โยชนาฯ เอกํ ปาวุรณํ เอกํ อตฺถรณํ เอเตสนฺติ วิคฺคโหฯ **น ตุวฏฺฏยฺยุ**นฺติ น นิปเชฺชยฺยุํฯ เอกสฺมิํ ภาชเน วาปิ น ภุเญฺชยฺยุนฺติ โยเชตพฺพํฯ

๓๔๐. มนุสฺสานํ ปมาณงฺคุเลน อฏฺฐ องฺคุลานิ ยสฺส, อธิเกน สหิตํ อฏฺฐงฺคุลนฺติ สมาโสฯ **ลสุณํ** มคเธสุ ชาตํ อามลกภณฺฑิกํ ลสุณํ น ขาเทยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ **น อกลฺลโก**ติ อคิลาโนฯ

๓๔๑. หีนุกฺกเฏฺฐหิ ชาติอาทีหิ อุกฺกฏฺฐํ วา หีนํ วา อุชุํ วา อญฺญาปเทเสน วา ทวา วเท, ทุพฺภาสิตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ชาติอาทีหี**ติ ชาตินามโคตฺตกมฺมสิปฺปอาพาธลิงฺคกิเลสอาปตฺติอโกฺกเสหิ ฯ **อุกฺกฏฺฐ**นฺติ ชาตฺยาทีหิเยว อุกฺกฏฺฐํ อุปสมฺปนฺนํ อนุปสมฺปนฺนํ วาฯ **ทวา**ติ เกฬิหสาธิปฺปายตายฯ **อุชุํ วา**ติ ‘‘จณฺฑาโลสี’’ติอาทินา นเยนฯ **อญฺญาปเทเสน วา**ติ ‘‘สนฺติ อิเธกเจฺจ จณฺฑาลา’’ติอาทินา นเยนฯ

๓๔๒. **ทีเฆ นเข**ติ มํสปฺปมาณโตฯ **ทีเฆ เกเส**ติ ทฺวงฺคุลโตฯ สเจปิ น ทีฆา, ทฺเวมาสโต เอกทิวสมฺปิ อติกฺกาเมตุํ น ลภติฯ **ทีเฆ นาสโลเม**ติ นาสโต พหิ นิกฺขเนฺตฯ **วีสติมฏฺฐ**นฺติ วีสติยา นขานํ มฏฺฐญฺจฯ **สมฺพาเธ**ติ อุโภสุ อุปกจฺฉเกสุ, มุตฺตกรเณ จ โลมหารณญฺจ น ลพฺภาติ สมฺพนฺธนียํฯ **น ลพฺภา**ติ เอเต มฏฺฐาทโย น ลพฺภนฺตีติ อโตฺถ, นิปาโต วา **ลพฺภา**ติฯ อาพาธปฺปจฺจยา ปน สมฺพาเธ โลมํ สํหริตุํ วฏฺฏติฯ

๓๔๓. สงฺฆุทฺทิฏฺฐํ วา สงฺฆิกํ วา สยนาสนํ ยถาวุฑฺฒํ น พาเธยฺยาติ โยชนาฯ สงฺฆสฺส อุทฺทิฏฺฐํ **สงฺฆุทฺทิฏฺฐํ,** สงฺฆํ อุทฺทิสฺส กตนฺติ อธิปฺปาโยฯ โย โย วุโฑฺฒ **ยถาวุฑฺฒํ,** วุฑฺฒปฺปฏิปาฏิยาติ อโตฺถฯ **น พาเธยฺยา**ติ น ปฏิพาเหยฺยฯ **อลฺลปาทา** นาม เยหิ อกฺกนฺตฏฺฐาเน อุทกํ ปญฺญายติฯ **สยนาสน**นฺติ มญฺจปีฐาทิ, อิมินา ปริภณฺฑกตา ภูมีติปิ อุปลกฺ

ขิตาฯ สุโธตปาทกํ วาปิ สอุปาหโน ตเถวาติ สมฺพนฺโธฯ **สุโธตปาทก**นฺติ โธตปาเทเหว อกฺกมิตพฺพฏฺฐานํฯ โธตา ปาทา ยสฺส อกฺกมนสฺสาติ กิริยาวิเสสนสมาโสฯ ยทิ ปน ตตฺถ เนวาสิกา อโธตปาเทหิปิ วฬญฺเชนฺติ, ตเถว วฬญฺเชตุํ วฏฺฏติฯ **ตเถวา**ติ ปริภณฺฑกตํ ภูมึ เสนาสนํ วา นกฺกเมติ อโตฺถฯ

๓๔๔. **สงฺฆาฏิยา**ติ อธิฏฺฐิตสงฺฆาฏิยาฯ ปาเท ปริคฺคเหตฺวา อาสนํ ปลฺลโตฺถ, ปลฺลตฺถํ กโรตีติ ปลฺลตฺถาติธาตฺสฺส ปลฺลเตฺถติ รูปํฯ วิหาเรปิ อนฺตรฆเรปิ ปลฺลตฺถิกาย น นิสีเทยฺยาติ อธิปฺปาโย, ปริกมฺมกตํ ภิตฺตาทินฺติ โยชนาฯ **ปริกมฺมกต**นฺติ เสตวณฺณน วา จิตฺตกมฺเมน วา กตปริกมฺมํฯ **อาทิ**-สโทฺท ทฺวารวาตปานาทึ สงฺคณฺหาติฯ **น อปสฺสเย**ติ จีวราทินา อปฺปฏิจฺฉาเทตฺวา อปสฺสยนํ น กเรยฺยฯ **โน น อาจเม**ติ เนว น อาจเม, อาจเมยฺยาติ อโตฺถฯ เทฺว ปฏิเสธา ปกติยตฺถํ คเมนฺตีติฯ **สเนฺต**ติ อิมินา อุทเก อสเนฺต อนาปตฺตีติ ทีเปติฯ

๓๔๕. **อกปฺปิยสมาทาเน**ติ ภิกฺขูนํ สามเณรานํ อกปฺปิเย สมาทาเนฯ **ทวา**ติ นิปาโต , กีฬาธิปฺปาเยนาติ อโตฺถฯ **สิลาปวิชฺฌเน**ติ อนฺตมโส หตฺถยเนฺตนปิ สกฺขริกายปิ ขิปเนฯ สภาคาย เทสนาย อาวิกมฺม จ ทุกฺกฏนฺติ โยเชตพฺพํฯ **สภาคายา**ติ วตฺถุวเสน สมาโน ภาโค เอติสฺสา อาปตฺติยาติ วิคฺคโหฯ **จ**-สโทฺท ตาทิสิยา ปฏิคฺคหณมตฺตํ สมุจฺจิโนติฯ

๓๔๖. **ปฏิสฺสโว** นาม ‘‘อุโภปิ มยํ อิธ วสฺสํ วสิสฺสาม, เอกโต อุทฺทิสาเปมา’’ติอาทิปฏิชานนํ, ตสฺส วิสํวาโท ปจฺฉา อกรณํ **ปฏิสฺสววิสํวาโท,** ตสฺมึ, นิมิตฺตเตฺถ ภุมฺมํฯ **สุทฺธจิตฺตสฺสา**ติ กถนสมเย ‘‘กริสฺสามี’’ติ เอวํ ปวตฺตจิตฺตสฺสฯ **อิตรสฺสา**ติ อญฺญสฺส อสุทฺธจิตฺตสฺสฯ

๓๔๗. **กิเจฺจ**ติ สุกฺขกฏฺฐาทิคฺคหณกิเจฺจ สติ เอว โปริสํ ปุริสปฺปมาณํ อภิรุเหยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ **อาปทาสู**ติ วาฬมิคทสฺสนาทีสุฯ

๓๔๘. ปริสฺสาวนํ วินาติ สมฺพโนฺธฯ **อทฺธาน**นฺติ เหฏฺฐิมเนฺตน อทฺธโยชนสงฺขาตํ อทฺธานํฯ สเจ น โหติ ปริสฺสาวนํ วา ธมฺมกรโณ วา, สงฺฆาฏิกโณฺณปิ อธิฏฺฐาตโพฺพฯ **ยาจมานสฺสา**ติ ปริสฺสาวนํ ยาจนฺตสฺสฯ

๓๔๙. อาพาธปฺปจฺจยา อญฺญตฺร เสสเงฺค จ อตฺตฆาตเน จ ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ **เสสเงฺค**ติ องฺคชาตโต กณฺณนาสาทิอวเสเส อวยวเจฺฉทเนฯ **อตฺตฆาตเน**ติ อาหารุปเจฺฉทาทินา อตฺตโน มารเณฯ

๓๕๐. ตูลิกาย กยิรมานํ อิตฺถิปุริสาทิกํ จิตฺตญฺจ โปตฺถกญฺจ กฏฺฐาทีสุ กยิรมานํ จิตฺตโปตฺถกานิ, ตานิเยว รูปานีติ สมาโสฯ ชาตกาทีนิ ปน ปเรหิ การาเปตุํ ลพฺภนฺติฯ มาลากมฺมาทีนิ สยมฺปิ กาตุํ ลพฺภนฺติฯ อารามารญฺญเคเหสุ ภุญฺชนฺตํ น อุฏฺฐาเปยฺยาติ โยเชตพฺพํฯ วิหารสงฺขาโต อาราโม จ อรญฺญญฺจ อนฺตรฆรสงฺขาตํ เคหญฺจาติ ทฺวโนฺทฯ ‘‘อาราม…เป…. เคเหสู’’ติ วตฺตเพฺพ เอ-การสฺส อ-การกรเณน คาถาพนฺธวเสน วุตฺตํฯ โอกาเส กเต ปน ‘‘ปวิสถา’’ติ วุเตฺต จ ปวิสิตพฺพํ อุปนิสีทิตพฺพญฺจฯ

๓๕๑. ปุมยุตฺตานิ ยานานิ จ สิวิกญฺจ หตฺถวฏฺฏกญฺจ ปาฏงฺกิญฺจ อภิรุหิตุํ คิลานสฺส กปฺปเตติ สมฺพโนฺธฯ **ปุมยุตฺตานี**ติ อสฺสควาทิปุริสยุตฺตานิ, น เธนุยุตฺตานิ, สารถิ ปน อิตฺถี วา โหตุ ปุริโส วา, วฏฺฏติฯ หตฺถวฏฺฏเกปิ เอเสว นโย, **ยานานี**ติ รถสกฏาทีนิ, **สิวิก**นฺติ ปีฐกสิวิกํ, ปีฐกยานนฺติ อโตฺถฯ **ปาฏงฺกี**ติ อโนฺทลิกาฯ **คิลานสฺสา**ติ เอตฺถ **คิลาโน** นาม น

อปฺปเกนปิ สีสาพาธาทิมตฺเตน เวทิตพฺพํ, โย ปน น สกฺโกติ วินา ยาเนน คนฺตุํ, เอวรูโป เวทิตพฺโพฯ ตถา หิ ยานํ อนุชานนฺเตน ภควตา โกสเลสุ ชนปเทสุ ภควนฺตํ ทสฺสนาย สาวตฺถึ คจฺฉนฺตํ อญฺญตรํ คิลานํ ภิกฺขุํ คนฺตุมสกฺกุเณยฺยตาย อญฺญตรสฺมิํ รุกฺขมูเล นิสินฺนํ ทิสฺวา มนุสฺเสหิ ตํ ปวตฺติํ ญตฺวา ''เอหิ, ภนฺเต, คมิสฺสามา''ติ วุตฺเต ''นาหํ, อาวุโส, คมิสฺสามิ, คิลาโนมฺหี''ติ **วุตฺตวตฺถุสฺมิํ** (มหาว. ๒๕๓) อนุญฺญาตํ, ตถา วทโนฺต จ โส ภิกฺขุ คมนุปเจฺฉทสาธกเมว เคลญฺญํ สนฺธายาหาติ วิญฺญายติ อธิเปฺปตตฺถนิปฺผตฺติยา อุปจฺฉินฺนตฺตา, อปิจ ยาเนน เอกปริเจฺฉทาย อุปาหนาย ปริเจฺฉทํ ฐเปเนฺตน อฎฺฐกถาจริเยน ''คิลาเนน ภิกฺขุนา สอุปาหเนนาติ เอตฺถ คิลาโน นาม โย น สกฺโกติ อนุปาหเนน คามํ ปวิสิตุ''นฺติ **อฎฺฐกถายํ** (มหาว. อฎฺฐ. ๒๕๖) วุตฺตํ, ตสฺมา ยถาวุตฺตคิลาโนว คิลาโนติ นิฎฺฐเมตฺถ คนฺตพฺพํฯ

๓๕๒. **ทวํ กรเณ**ติ เกฬิยา กรเณฯ **อญฺญสฺสา**ติ อนฺตมโส ทุสฺสีลสฺสาปิฯ **อุปลาฬเน**ติ ''ปตฺตํ ทสฺสามิ, จีวรํ ทสฺสามี''ติอาทินาฯ

๓๕๓. วิวริตฺวา น ทสฺสเยติ สมฺพนฺธนียํฯ **ตา** ภิกฺขุนิโยฯ

๓๕๔. **โอวาท**นฺติ ภิกฺขุนีหิ เตรสิยํ วา จาตุทฺทสิยํ วา อาคนฺตฺวา อุโปสถํ ปุจฺฉิตฺวา ''จาตุทฺทโส''ติอาทินา ภิกฺขุนา อาจิกฺขิเต ปุน ตาหิ อุโปสถทิวเส สมาคนฺตฺวา โอวาทูปสงฺกมนยาจนํ, ตํ ปาติโมกฺขุเทฺทสกสฺส อาโรเจตฺวา เตน กตสนฺนิฎฺฐานํ คเหตฺวา ปาฏิปเท ปจฺจาหริตพฺพนฺติ อชานนกํ **พาล**ญฺจ ตถา กาตุํ อสมตฺถํ **คิลาน**ญฺจ ปาฏิปเท คนฺตุกามํ **คมิย**ญฺจ วเชฺชตฺวา อญฺญสฺส คหณปจฺจาหรณานิ อกาตุํ น วฎฺฎติฯ เตน วุตฺตํ **''น คณฺหโต''**ติอาทิฯ

๓๕๕. **โลกายต**นฺติ นิรตฺถกการณปฺปฏิสํยุตฺตํ ติตฺถิยสตฺถํฯ ติรจฺฉานวิชฺชา จ อิมินาว อุปลกฺขิตาฯ **น วาเจยฺยา**ติ ปเรสํ น วาเจยฺยฯ อิมินาว อตฺตโน ปริยาปุณนมฺปิ ปฏิกฺขิตฺตํ โลกายตติรจฺฉานวิชฺชาติ จ ราคโทสโมหวฑฺฒนานิ พุทฺธาทิครหิตา สคฺคโมกฺขานํ ติโร ติริยโต อญฺจิตา คตา ปวตฺตา กพฺพนาฎกาทิกา สพฺพาปิ วิชฺชา อนุโลมวเสน วา วินยปริยายํ ปตฺวา ครุเก ฐาตพฺพนฺติ วินยยุตฺติโตปิ สงฺคหิตาติ เวทิตพฺพาฯ เอวญฺจ โน ครูนมุปเทโสฯ **เปฬายปี**ติ ยตฺถ ปาติํ ฐเปตฺวา สุขิโน ภุญฺชนฺติ, ตมฺพโลเหน รชเตน วา กตาย ตาย อาสิตฺตกูปธานสงฺขาตาย เปฬาย ฐเปตฺวาฯ

๓๕๖. ปารุตญฺจ นิวาสนญฺจ, คิหีนํ หตฺถิโสณฺฑาทิวเสน ปารุตนิวาสนํ ยสฺส ปารุปนสฺส นิวาสนสฺสาติ กิริยาวิเสสนสมาโส ฯ คิหิปารุตนิวาสนํ น ปารุเป น นิวาเสยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ **สํเวลฺลิยํ น นิวาเสยฺยา**ติ มลฺลกมฺมกราทโย วิย กจฺฉํ กตฺวา น นิวาเสยฺยฯ เอวํ นิวาเสตุํ คิลานสฺสาปิ มคฺคปฺปฏิปนฺนสฺสาปิ น วฎฺฎติฯ ยมฺปิ มคฺคํ คจฺฉนฺตา เอกํ วา เทฺว วา โกเณ อุกฺขิปิตฺวา อนฺตรวาสกสฺส อุปริ ลคฺคนฺติ, น วฎฺฎติฯ เอวํ อปารุปิตฺวา อนิวาเสตฺวา จ นิพฺพิการํ ปริมณฺฑลํ ปารุปิตพฺพํ ติมณฺฑลํ ปฏิจฺฉาเทเนฺตน ปริมณฺฑลํ นิวาเสตพฺพญฺจ, ตถา อปารุปิตฺวา อนิวาเสตฺวา จ อาราเม วา อนฺตรฆเร วา อนาทเรน ยํ กิญฺจิ วิการํ กโรนฺตสฺส ทุกฺกฎํฯ **ทาย**นฺติ วนํฯ **นาลิมฺปเยยฺยา**ติ ''สพฺพูปการานิ วินสฺสนฺตู''ติ วา ขิฑฺฑาธิปฺปาเยน วา นาลิมฺปเยยฺยฯ

๓๕๗. วฑฺฒิํ โน ปโยชเย อญฺญาตกปฺปวาริเต โน ยาเจติ โยชนาฯ **อญฺญสฺสา**ติ สหธมฺมิกสฺสาปิฯ กตปาหํ ภุตฺวา วาติ โยชนียํฯ **ปุโน**ติ นิปาโตฯ

๓๕๘. ทณฺฑินํ ญตฺวา วา อญตฺวา วา อุทฺทิสฺส รกฺขํ ยาจเน ทณฺฑิเต ทโณฺฑ อสฺส คีวาติ โยชนาฯ ทณฺฑํ คณฺหตีติ ปจฺจยนฺตสฺส ทณฺฑินํ ทณฺฑคฺคหณนฺติ อโตฺถฯ **อุทฺทิสฺสา**ติ ‘‘อมฺหากํ วิหาเร อสุเกน จ อสุเกน จ อิทํ นาม กต’’นฺติ, ‘‘กริสฺส’’นฺติ วา เอวํ อตีตํ วา อนาคตํ วา อารพฺภฯ **ยาจเน**ติ โวหาริเกสุ ยาจเน สติฯ **ทณฺฑิเต**ติ เตหิ ทเณฺฑ คหิเต โส ทโณฺฑ อสฺส ยาจกสฺส ภิกฺขุโน คีวา, อิณํ โหตีติ อโตฺถฯ โวหาริเกหิ ปน ‘‘เกนา’’ติ วุเตฺต ‘‘อสุเกนาติ วตฺตุํ อมฺหากํ น วฎฺฎติ, ตุเมฺหเยว ชานิสฺสถ, เกวลญฺหิ มยํ รกฺขํ ยาจาม, ตํ โน เทถ, อวหฎภณฺฑญฺจ มํ อาหราเปถา’’ติ วตฺตพฺพํ ฯ เอวํ อโนทิสฺส อาจิกฺขณา โหติ, สา วฎฺฎติฯ **ปาราชิกาทิกา**ติ ปาราชิกถุลฺลจฺจยทุกฺกฎานิฯ

๓๕๙. ‘‘หรเนฺตสุ ปริกฺขารํ,
โจโร โจโรติ ภาสิเต;
อนตฺถาเยสํ คณฺหเนฺต’’ติฯ –

ปาเฐหิ ภวิตพฺพํฯ เอวญฺหิ สติ ‘‘หรเนฺตสู’’ติ พหุวจเนน สห ฆฎเตฯ ปริกฺขารํ หรเนฺตสุ เอสํ อนตฺถาย ‘‘โจโร โจโร’’ติ ภาสิเต ทณฺฑํ คณฺหเนฺต ตตฺตกํ อสฺส คีวาติ โยเชตพฺพํฯ **หรเนฺตสู**ติ โจเรสุ คเหตฺวา คจฺฉเนฺตสุฯ **เอสน**ฺติ โจรานํฯ **คณฺหเนฺต**ติ โวหาริกชเน คณฺหเนฺตฯ ยตฺตกํ คหิตํ, ตตฺตกํ อสฺส ภิกฺขุโน คีวา, ภณฺฑเทยฺยํ โหตีติ อโตฺถฯ

๓๖๐. ปาการกุฎฺฎานํ พหิ วฟเฺฌช วาปิ วีหาทินาฬิเกราทิโรปิเม หริเต วาปิ วิฆาสุจฺจารสงฺการมุตฺตํ นาวโลกิย ฉเฑฺฑยฺย, ทุกฺกฎนฺติ สมฺพโนฺธฯ **วฟเฺฌช นาวโลกิยา**ติ จ อิมินา โอโลเกตฺวา วา อวฟเฺฌช วา วิฆาสาทีนิ ฉเฑฺฑนฺตสฺส อนาปตฺตีติ ทีเปติฯ วีหิ อาทิ เยสํ สาลิอาทีนํ เต วีหาทโย, นาฬิเกโร อาทิ เยสํ อมฺพปนสาทีนํ เต นาฬิเกราทโย, วีหาทโย จ นาฬิเกราทโย จาติ ทฺวโนฺท, เตสํ โรโป, เตน นิพฺพตฺตํ **วีหาทิ...เป.... โรปิมํ**ฯ **หริเต**ติ หริตฎฺฐาเนฯ **วิฆาโส** นาม อุจฺฉิโฎฺฐทกจลกาทิฯ

๓๖๑. ธมฺมยุตฺตมฺปิ นจฺจญฺจ คีตญฺจ วาทิตญฺจ โยชาเปตุญฺจ ปโยเชตุญฺจ ปยุตฺตานิ ปสฺสิตุญฺจ ‘‘อุปหารํ กโรมา’’ติ วุเตฺต สมฺปฎิจฺฉิตุํ วา น ลพฺภนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ธมฺมยุตฺตมฺปี**ติ รตนตฺตยคุณูปสํหิตตาย อนฺตมโส ธเมฺมน ปุเณฺณน สํยุตฺตมฺปิฯ **นจฺจน**ฺติ อนฺตมโส โมรสุกมกฺกฎาทีนํ นจฺจมฺปิฯ **คีตน**ฺติ อนฺตมโส คีตสฺส ปุพฺพภาเค กยิรมานํ ทนฺตคีตมฺปิฯ **วาทิตน**ฺติ อนฺตมโส อุทกเภริวาทิตมฺปิฯ **โยชาเปตุ**นฺติ อเญฺญหิ การาเปตุํฯ **ปโยเชตุ**นฺติ อตฺตนา กาตุํฯ อายตเกน คีตสฺสเรน ธมฺมมฺปิ ภาสิตุํ น วฎฺฎติฯ **ปยุตฺตานี**ติ ปเรหิ เยหิ เกหิจิ กตานิฯ **ปสฺสิตุ**นฺติ อิมินา อโนโลจนทสฺสนมฺปิ คหิตนฺติ โสตุนฺติปิ อโตฺถ วิญฺญายติฯ อนฺตราราเม ฐิตสฺส ปสฺสโต อนาปตฺติฯ วีถิยํ ฐตฺวา คีวํ ปริวเตฺตตฺวา ปสฺสโตปิ อาปตฺติเยวฯ เยน เกนจิ กรณีเยน คตฎฺฐาเน ปสฺสติ, สุณาติ วา, อนาปตฺติฯ **สมฺปฎิจฺฉิตุ**นฺติ ‘‘สาธู’’ติ สมฺปฎิจฺฉิตุํฯ ‘‘อุปหารกรณํ นาม สุนฺทร’’นฺติ วตฺตุํ วฎฺฎติฯ **วา**-สโทฺท สมุจฺจเยฯ

๓๖๒. ‘‘กีฬิตฺถํ กตํ ราชาคาร’’นฺติอาทินา สมฺพนฺธิตพฺพํฯ จิเตฺตน วิจิตฺตกํ อาคารํ **จิตฺตาคารก**ํฯ

๓๖๓. อาสเนน นเว น ปฎิพาเหยฺยาติ โยชนาฯ **อาสเนนา**ติ อาสนโตฯ **น ปฎิพาเหยฺยา**ติ น อุฎฺฐาเปยฺยฯ อุเณฺห จีวรํ น นิทเหยฺยาติ โยชนียํฯ **น นิทเหยฺยา**ติ อธิกํ น นิทเหยฺยฯ **ครุนา**ติ อาจริยุปชฺฌาเยนฯ **ปณามิโต**ติ ‘‘มา อิธ ปวิสา’’ติอาทินา นิกฺกฑฺฒิโตฯ

๓๖๔. สตฺตหิ อาปตฺตีหิ จ ภิกฺขุํ วาปิ อเญฺญเนว จ อุปาสกํ วาปิ ปรมฺมุขา อโกฺกสเน ทุกฺกฏนฺติ โยเชตพฺพํฯ **อาปตฺตีหิ จาติ จ**-สโทฺท อวธารเณฯ **อเญฺญเนว จาติ** เอตฺถ **เอว จาติ** นิปาตสมุทาโย, เอโก เอว วา อวธารเณ, วุตฺตโต อเญฺญเนว ‘‘อสโทฺธ’’ติอาทินาติ อโตฺถฯ **ปรมฺมุขาติ** นิปาโต, ตสฺส อสมฺมุเขติ อโตฺถฯ สมฺมุขา วทนฺตสฺส ปาจิตฺติยํฯ ปาปครหณวเสน ปน วทโต อนาปตฺติฯ

๓๖๕. **สทฺธาเทยฺยํ** สทฺธาย ทาตพฺพํ จีวรญฺจ จ-สเทฺทน อวเสสมฺปิ **วินิปาเตตุํ** นาเสตุํ น ลพฺภํ, ปิตูนํ ลพฺภนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ญาตีนมฺปีติ ปิ**-สโทฺท สมฺภาวเนฯ

๓๖๖. อญฺญตฺร วสฺสํวุโตฺถ อญฺญโต ภาคํ คเณฺหยฺย, ทุกฺกฏนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อญฺญตฺราติ** อญฺญสฺมิํ วิหาเรฯ **อญฺญโตติ** อญฺญวิหารโตฯ **ปฏิเทยฺยาติ** คหิตฏฺฐาเน ทเทยฺยฯ คหิเต ตสฺมิํ วตฺถุสฺมิํ นเฏฺฐ วา ชิเณฺณ วา ตสฺส คีวาโห ตีติ สมฺพโนฺธฯ โจทิโต โน ทเทยฺย, เตสํ ธุรนิเกฺขปโต ภณฺฑคฺฆการิโย โหตีติ โยชนาฯ **โจทิโตติ** วตฺถุสามิเกหิ ‘‘เทหี’’ติ วุโตฺตฯ **เตสนฺติ** ตสฺมิํ วิหาเร ลาภีนํ ภิกฺขูนํฯ

๓๖๗. สนฺตรุตฺตโร วา กโลฺล สอุปาหโน วา คามํ น ปวิเสยฺย, จามรีมกสพีชนิํ น ธาเรยฺยาติ โยชนียํฯ อนฺตรญฺจ อุตฺตรญฺจ, สห อนฺตรุตฺตเรน **สนฺตรุตฺตโร**ฯ อคฺคฬคุเตฺต วิหาเร สงฺฆาฏิํ นิกฺขิปิตฺวา คนฺตุํ วฏฺฏติฯ อารญฺญเกน ปน ภณฺฑุกฺขลิกาย ปกฺขิปิตฺวา ปาสาณรุกฺขสุสิราทีสุ ปฏิจฺฉเนฺนสุ ฐเปตฺวา คนฺตพฺพํฯ อนฺตรุตฺตรานํ นิเกฺขเป อยเมว นโยฯ **กโลฺลติ** อคิลาโนฯ มกสานํ พีชนี มกสพีชนี, จมรีนํ วาเฬหิ กตา มกสพีชนีติ สมาโสฯ

๓๖๘. อารามโต พหีติ สมฺพนฺธนียํฯ **อารามโตติ** อารามูปจารโตฯ **น ธาเรยฺยาติ** อคิลาโน น ธาเรยฺยฯ ยสฺส ปน กายทาโห วา ปิตฺตโกโป วา โหติ, จกฺขุ วา ทุพฺพลํ, อโญฺญ วา โกจิ อาพาโธ วินา ฉเตฺตน อุปฺปชฺชติ, ตสฺส คาเม วา อรเญฺญ วา ฉตฺตํ วฏฺฏติฯ **คุตฺติยา ลพฺภตีติ** วเสฺส จีวรคุตฺตตฺถํ, วาฬมิคโจรภเยสุ อตฺตคุตฺตตฺถมฺปิ ลพฺภตีติ อโตฺถฯ เอกปณฺณฉตฺตํ ปน สพฺพเตฺถว วฏฺฏติฯ

๓๖๙. อุภโตกาชํ น คาเหยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ อุภโต ทณฺฑสฺส อุภยโกฏิยํ ภารพนฺธกาชํ **อุภโตกาชํ**, อโลปตปฺปุริโสฯ **เอกนฺตริกกาชกนฺติ** อนฺตรเมว อนฺตริกํ, เอกญฺจ อนฺตริกญฺจาติ ทฺวโนฺท, เอกนฺตริเก ภารพนฺธกาชนฺติ ตปฺปุริโส เอกโตกาชกํ, อนฺตริกกาชกนฺติ วุตฺตํ โหติฯ หเตฺถ โอลโมฺพ อสฺส ภารสฺสาติ สมาโสฯ

๓๗๐. **อโนกาสกตนฺติ** ‘‘กโรตุ เม อายสฺมา โอกาสํ, อหํ ตํ วตฺตุกาโม’’ติ เอวํ โจทเกน โอกาเส การาปิเต นตฺถิ โอกาโส กโต อเนน จุทิตเกนาติ พหุพฺพีหิฯ **โจเทยฺยาติ** จาวนอโกฺกสกมฺมวุฏฺฐานาธิปฺปาเยน โจเทยฺยฯ อุโปสถปฺปวารณฏฺฐปนอนุวิชฺชธมฺมกถาธิปฺปาเยสุ โอกาสกมฺมํ นตฺถิฯ **สุทฺธสฺสาติ** อนาปตฺติกตาย สุทฺธสฺสฯ **อวตฺถุสฺมินฺติ** อการเณฯ **ตถาติ** ทุกฺกฏํ อติทิสติฯ กโรเนฺตนาปิ ‘‘ภูตเมว นุ โข อาปตฺติํ วทติ, อภูต’’นฺติ เอวํ อุปปริกฺขิตฺวา กาตพฺพาฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปุคฺคลํ ตุลยิตฺวา โอกาสํ กาตุ’’นฺติ (มหาว. ๑๕๓) หิ วุตฺตํฯ

๓๗๑. สตฺตานํ ปกตงฺคุเลน อฏฺฐงฺคุลาธิกํ มญฺจปฺปฏิปาทํ วา อุจฺจปาทกํ มญฺจํ วา น ธารเยติ โยชนาฯ ปกติยา องฺคุลํ **ปกตงฺคุลํ**ฯ ตญฺจ วฑฺฒกิองฺคุลํ เวทิตพฺพํฯ อฏฺฐ จ ตานิ องฺคุลานิ จ, เตหิ ตมธิกํ ยสฺสาติ สมาโสฯ มญฺจานํ ปฏิปาโท, ยตฺถ มญฺจปาเท นิกฺขิปนฺติฯ อฏฺฐงฺคุลโต อุจฺจา ปาทา ยสฺสาติ พหุพฺพีหิฯ

๓๗๒. **มูคพฺพตาหิ**นฺติ มูคานมิว ตุณฺหีภาวสงฺขาตํ วตํ อาทิ ยสฺส โควตาทิโน ติตฺถิยวตสฺสาติ สมาโสฯ ขุรเมว ภณฺฑํ **ขุรภณฺฑํ**ฯ ปุเพฺพ นฺหาปิโต **นฺหาปิตปุพฺพโก,** วิเสสนสฺส ปรนิปาโตฯ

๓๗๓. **หตฺถกมฺม**นฺติ หเตฺถน กาตพฺพํ วฑฺฒกิอาทีนํ กมฺมํฯ อนุสฺสรณํ ''กปฺปิยตฺตํ เมเยน ยาจิตํ, อเมฺหหิ อิมสฺส ทาตพฺพ''นฺติ เอวํ จิตฺตปฺปวตฺติอนุสาโร, ตสฺสา ยาจนาย อนุสาโร **ตทนุสาโร,** ตโต ลทฺธํ ยํ กิญฺจิ คเหตุนฺติ โยชนาฯ กมฺมโต นิคฺคโต **นิกฺกโมฺม,** วิฆาสาทาทิฯ ตํ อยาจิตฺวาปิ กาเรตุนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อาหราเปตุ**นฺติ อรญฺญโต อาเนตุํฯ **อปรสนฺตก**นฺติ ทารุติณปลาลาทิกํ อปรปริคฺคหิตํฯ

๓๗๔. คิหีนํ ยตฺตกํ เทติ, โคปเก เทเนฺต คเหตุํ ลพฺภํ, สงฺฆเจติยสนฺตเก ยถาปริเจฺฉทํ คเหตุํ ลพฺภนฺติ โยชนาฯ **เทตี**ติ โคปโก ภิกฺขูนํ เทติฯ **คเหตุ**นฺติ ตตฺตกํ คเหตุํฯ **สงฺฆเจติยสนฺตเก**ติ เวตนโคปเกหิ ทียมาเน สงฺฆสฺส เจติยสฺส จ สนฺตเกฯ **ยถาปริเจฺฉท**นฺติ ยํ เตสํ สเงฺฆน อนุญฺญาตํ โหติ ''ทิวเส ทิวเส เอตฺตกํ นาม ขาทถา''ติ, ตํ ปริเจฺฉทํ อนติกฺกมฺมฯ สงฺฆิเก จ เจติยสนฺตเก จ เกณิยา คเหตฺวา อารกฺขนฺตเสฺสว หิ ทาเน ปริเจฺฉโท นตฺถิฯ

๓๗๕. **''กายวาจาหิ ทฺวีหิ อาปตฺตึ อาปเชฺชยฺยา''**ติ เยภุยฺยวเสน วุตฺตํ, เมถุนธเมฺมปรูปกฺกเม สติ สาทิยนฺตสฺส อกิริยสมุฎฺฐานภาวสมฺภวโตฯ **ฉหิ วา**ติ อาปตฺตุปฺปตฺติการณสงฺขาเตหิ ฉหิ สมุฎฺฐาเนหิ วา อาปตฺตึ อาปเชฺชยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ สพฺพาปตฺตีนญฺหิ กาโย วาจา กายวาจา กายจิตฺตํ วาจาจิตฺตํ กายวาจาจิตฺตนฺติ ฉ สมุฎฺฐานานิฯ ตตฺถ ปุริมานิ ตีณิ อจิตฺตกานิ, ปจฺฉิมานิ สจิตฺตกานิฯ

> ติธา เอกสมุฎฺฐานา, ปญฺจธา ทฺวิสมุฎฺฐิตา;
> ทฺวิธา ติจตุโร ฐานา, เอกธา ฉสมุฎฺฐิตาฯ

ตตฺถ จตุเตฺถน ปญฺจเมน ฉเฎฺฐน จ สมุฎฺฐานโต **เอกสมุฎฺฐานา ติธา**ฯ ปฐมจตุเตฺถหิ จ ทุติยปญฺจเมหิ จ ตติยฉเฎฺฐหิ จ จตุตฺถฉเฎฺฐหิ จ ปญฺจมฉเฎฺฐหิ จ สมุฎฺฐานโต **ทฺวิสมุฎฺฐิตา ปญฺจธา** ฯ ปฐเมหิ จ ตีหิ ปจฺฉิเมหิ จ ตีหิ สมุฎฺฐานโต **ติสมุฎฺฐานา ทฺวิธา**ฯ ปฐมตติยจตุตฺถฉเฎฺฐหิ จ ทุติยตติยปญฺจมฉเฎฺฐหิ จ สมุฎฺฐานโต **จตุสมุฎฺฐานา ทฺวิธา**ฯ ฉหิปิ สมุฎฺฐิโต **ฉสมุฎฺฐานา เอกธา**ฯ อลชฺชิ…เป…. สญฺญิตาย จาติ อิเมหิ ฉหิ วา อาปตฺตึ อาปเชฺชยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ โย สญฺจิจฺจ อาปตฺตึ อาปชฺชติ, อาปตฺตึ ปริคูหติ, อคติคมนญฺจ คจฺฉติ, เอทิโส วุจฺจติ อลชฺชี ปุคฺคโลฯ อลชฺชี จ อญฺญาโณ จ กุกฺกุจฺจปกโต จ กุกฺกุเจฺจน อภิภูโตติ ทฺวโนฺทฯ ภาเว ตฺตปฺปจฺจโยฯ

ตตฺถ โย อกปฺปิยภาวํ ชานโนฺตเยว มทฺทิตฺวา วีติกฺกมํ กโรติ, อยํ **อลชฺชิตา อาปชฺชติ**ฯ มโนฺท โมมูโห กตฺตพฺพากตฺตพฺพํ อชานโนฺต อกตฺตพฺพํ กโรติ, กตฺตพฺพํ วิราเธติ, อยํ **อญฺญาณตฺตา อาปชฺชติ**ฯ กปฺปิยากปฺปิยํ นิสฺสาย กุกฺกุเจฺจ อุปฺปเนฺน วินยธรํ อปุจฺฉิตฺวา มทฺทิตฺวา วีติกฺกมติ, อยํ **กุกฺกุจฺจปกตตฺตา อาปชฺชติ**ฯ สติยา ปฺลโว สโมฺมโห **สติปฺลโว,** สหเสยฺยติจีวรวิปฺปวาสาทีนิ สติปฺลวา อาปชฺชติฯ กปฺปญฺจ อกปฺปิยญฺจ กปฺปากปฺปิยํ, กปฺปากปฺปิเย สญฺญา, สา อสฺส อตฺถีติ กปฺปา…เป…. สญฺญี, ตสฺส ภาโวติ ตา-ปจฺจโยฯ ย-โลเปน ปน **''สญฺญิตา''**ติ วุตฺตํ, กรณเตฺถ วา ปจฺจตฺตวจนํฯ เต จ ''อกปฺปิเย''ติอาทีนํ ยถากฺกเมน ยุชฺชนฺติฯ ตตฺถ โย อจฺฉมํสํ ''สูกรมํส''นฺติ ขาทติ, วิกาเล กาลสญฺญิตาย ภุญฺชติ, อยํ

อกปฺปิเย กปฺปิยสญฺญิตาย อาปชฺชติฯ โย ปน สูกรมํสํ ''อจฺฉมํส''นฺติ ขาทติ, กาเล วิกาลสญฺญาย ภุญฺชติ, อยํ **กปฺปิเย อกปฺปิยสญฺญิตาย อาปชฺชติ**ฯ

๓๗๖. อลชฺชิอญฺญาณตาย กายวาจาหิ อาปตฺตึ ฉาทเยติ โยชนาฯ **ลิงฺค**ติ ลิงฺคปริวตฺตนนิมิตฺตํฯ ลิงฺเค สงฺเฆ จ คเณ จ เอกสฺมึ จาติ อาปตฺติวุฏฺฐิติ จตุธา โหตีติ เสโสฯ

๓๗๗. **ปจฺจยทฺวเย**ติ จีวเร ปิณฺฑปาเต จฯ **ปริกโถภาสวิญฺญตฺตี**ติ อภิลาปมตฺตเมตํฯ สหจริตสฺส ปน นิมิตฺตกมฺมสฺสาปิ เอเตฺถว สงฺคโห เวทิตโพฺพฯ ตตฺถ ปริยาเยน กถนํ **ปริกถา**ฯ อุชุกเมว อวตฺวา ยถา อธิปฺปาโย วิภูโต โหติ, เอวํ โอภาสนํ **โอภาโส**ฯ ปจฺจเย อุทฺทิสฺส ยถา อธิปฺปาโย ญายติ, เอวํ วิญฺญาปนํ **วิญฺญตฺติ**ฯ นิมิตฺตกรณํ **นิมิตฺตกมฺมํ**ฯ **ตติเย**ติ เสนาสเนฯ **เสเส**ติ คิลานปจฺจเยฯ

๓๗๘. ปญฺจนฺนํ สหธมฺมิกานํ อจฺจเย ทานํ น รูหตีติ สมฺพโนฺธฯ **อจฺจเย ทาน**นฺติ ''มมจฺจเยน มยฺหํ สนฺตกํ อุปชฺฌายสฺส โหตู''ติอาทินา เอวํ อตฺตโน อปคเม ทานํฯ **ต**นฺติ อจฺจเยน ทินฺนํ จีวราทิกํ สงฺฆเสฺสว จ โหติ, น ภิกฺขุโนติ อธิปฺปาโยฯ **คิหีนํ ปนา**ติ คิหีนํ อจฺจเย ทานํ ปนฯ อิทเมตฺถ ทานคฺคหณลกฺขณํ – ''อิทํ ตุยฺหํ ทมฺมี''ติอาทินา สมฺมุขา วา ''อิตฺถนฺนามสฺส เทมี''ติอาทินา ปรมฺมุขาปิ ทินฺนํเยว โหติฯ ''ตุยฺหํ คณฺหาหี''ติ วุเตฺต ''มยฺหํ คณฺหามี''ติ วทติ, สุทินฺนํ สุคฺคหิตญฺจฯ ''ตว สนฺตกํ กโรหิ, ตว สนฺตกํ โหตุ, ตว สนฺตกํ การาเปหี''ติ วุเตฺต ''มม สนฺตกํ กโรมิ, มม สนฺตกํ โหตุ, มม สนฺตกํ กริสฺสามี''ติ วทติฯ ทุทฺทินฺนํ ทุคฺคหิตญฺจฯ สเจ ปน ''ตว สนฺตกํ กโรหี''ติ วุเตฺต ''สาธุ, ภเนฺต, มยฺหํ คณฺหามี''ติ คณฺหาติ, สุคฺคหิตนฺติฯ

๓๗๙. ภิกฺขุ วา สามเณโร วา **อุปสฺสเย** ภิกฺขุนีนํ วิหาเร **กาลํ กยิราถ** ยทิ กาลงฺกเรยฺย, **ตตฺถ** ตสฺมึ อุภินฺนํ สนฺตเก ภิกฺขุสโงฺฆ เอว **ทายโชฺช** สามี โหตีติ เสโสฯ **เสเสปี**ติ อวเสเส ภิกฺขุนิสิกฺขมานสามเณริสนฺตเกปิฯ **อยํ นโย**ติ ยทิ เต ภิกฺขูนํ วิหาเร กาลํ กเรยฺยุํ, เตสํ สนฺตเก ภิกฺขุนิสโงฺฆ เอว ทายโชฺชติ อยเมว นโยติ อโตฺถฯ

๓๘๐. ''อิมํ เนตฺวา อสุกสฺส เทหี''ติ **ทินฺนํ** ยาว ปรสฺส หตฺถํ น ปาปุณาติ, ตาว **ปุริมเสฺสว,** โย ปหิณติ, ตเสฺสวาติ อโตฺถฯ **ทมฺมี**ติ ''อิตฺถนฺนามสฺส เทมี''ติ **ทินฺนํ** ปน **ปจฺฉิมเสฺสว,** ยสฺส ปหิณติ, ตเสฺสว สนฺตกนฺติ อโตฺถฯ **อิมํ วิธึ** ''วุตฺตนเยน อิเม สามิโน โหนฺตี''ติ เอตํ ปการํ **ญตฺวา** วิสฺสาสคฺคาหํ วา คเณฺห, มตกจีวรํ วา อธิเฏฺฐติ โยชนาฯ **วิสฺสาสคาห**นฺติ สามีสุ ชีวเนฺตสุ วิสฺสาเสน คาหํ คเหตฺวาฯ **มตกจีวรํ อธิเฏฺฐ**ติ เตสุ มเตสุ อเญฺญ เจ ภิกฺขู น สนฺติ, ''มยฺหํ ตํ ปาปุณาตี''ติ มตกจีวรํ อธิเฏฺฐยฺยฯ อเญฺญสํ อทตฺวา ทูเร ฐปิตมตกปริกฺขาราปน ตตฺถ ตตฺถ สงฺฆเสฺสว โหนฺติฯ ภิกฺขุมฺหิ กาลกเต สโงฺฆ สามี ปตฺตจีวเร, อปิจ คิลานุปฏฺฐากา พหูปการา, สเงฺฆน ติจีวรญฺจ ปตฺตญฺจ คิลานุปฏฺฐากานํ ทาตพฺพํฯ ยํ ตตฺถ ลหุภณฺฑํ ลหุปริกฺขารํ, ตํ สมฺมุขีภูเตน สเงฺฆน ภาเชตพฺพํฯ ยํ ตตฺถ ครุภณฺฑํ ครุปริกฺขารํ, ตํ อาคตานาคตสฺส จาตุทฺทิสสฺส สงฺฆสฺส อวิสฺสชฺชิยํ อเวภงฺคิยํฯ **คิลานุปฏฺฐาโก** นาม คิหี วา โหตุ ปพฺพชิโต วา, อนฺตมโส มาตุคาโมปิ, สเพฺพ ภาคํ ลภนฺติฯ พหู เจ สเพฺพ สมคฺคา หุตฺวา อุปฏฺฐหนฺติ, สเพฺพสํ สมภาโค ทาตโพฺพฯ โย ปเนตฺถ วิเสเสน อุปฏฺฐหติ, ตสฺส วิเสโส กาตโพฺพฯ

๓๘๑. ''โลหภเณฺฑ ปหรณึ ฐเปตฺวา สพฺพํ กปฺปตี''ติอาทินา โยเชตพฺพํฯ **ปหรณิ**นฺติ อาวุธํฯ ปาทุกา จ สงฺกมนีโย ปลฺลโงฺก จาติ ทฺวโนฺทฯ มตฺติกามเย กตกํ กุมฺภการิกญฺจ ฐเปตฺวา สพฺพํ กปฺปตีติ โยชนียํ, ธนิยเสฺสว สพฺพมตฺติกามยกุฏิ **กุมฺภการิกา**ติฯ

๔๒. เทสนานิเทฺทสวณฺณนา

๓๘๒. อิทานิ เทสนานิทสฺสนพฺยาเสน เหฏฺฐา อวุตฺตานิ กานิจิ สิกฺขาปทานิ อุปทิสิตุํ **“จาโค”**ติอาทิมาหฯ ภิกฺขุภาวสฺส โย จาโค, สา ปาราชิกเทสนาติ สมฺพนฺโธฯ ภวติ อเนนาติ ภาโว, สทฺทปฺปวตฺตินิมิตฺตํ, ภิกฺขุโน ภาโว ภิกฺขุ-สทฺทสฺส ปวตฺตินิมิตฺตํ ภิกฺขุกิจฺจํ **ภิกฺขุภาโว,** ตสฺสฯ ทิสี อุจฺจารเณ, อุจฺจารณา ปกาสนา เทสนาฯ ‘‘ฉนฺนมติวสฺสติ, วิวฏฺฏํ นาติวสฺสตี’’ติ (อุทา. ๔๕) หิ วุตฺตํฯ อิธ ปน ภิกฺขุภาวปริจฺจาโคเยว ปาราชิกาย ปกาสนา นาม ปาราชิกาย เทสนาฯ ‘‘โย’’ติ วุตฺตตฺตา ‘‘โส’’ติ วตฺตุํ ยุตฺตํ, ตถาปิ สพฺพาทีหิ วุตฺตสฺส วา ลิงฺคมาทิยฺยเต วกฺขมานสฺส วาติ วกฺขมานเทสนาเปกฺขาย **“โส”**ติ วุตฺตํฯ ยถา เยน ปกาเรน ‘‘ฉาเทติ ชานมาปนฺน’’นฺติอาทินา วุตฺตํ **ยถาวุตฺตํ,** เตนฯ วุตฺตมนติกฺกมฺมาติ อพฺยยีภาววเสน วา อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ อิธาปิ ครุกาปตฺติยา วุฏฺฐานานติกฺกเมเนว ปกาสนา เทสนา สิยาติ **“วุฏฺฐานํ ครุกาปตฺติเทสนา”**ติ วุจฺจติฯ

๓๘๓. อิทานิ วตฺตพฺพํ สนฺธาย **“เอว”**นฺติ วุตฺตํฯ **เอกสฺสา**ติ เอกสฺส ภิกฺขุโนฯ

๓๘๔. **ตุมฺหมูเล**ติ ตุมฺหากํ มูเล สมีเปฯ **ปฏิเทเสมี**ติ ปกาเสมิฯ **สํวเรยฺยาสี**ติ สํยเมยฺยาสิ, สํวเร ปติเฏฺฐยฺยาสีติ อโตฺถฯ

๓๘๕. **นิสฺสชฺชิตฺวานา**ติ เอกพหุภาวํ สนฺนิหิตาสนฺนิหิตภาวํ ญตฺวา ‘‘อิทํ เม, ภเนฺต, จีวร’’นฺติอาทินา นิสฺสชฺชิตฺวาฯ **เตนา**ติ ยสฺส จีวรํ นิสฺสฏฺฐํ, เตนฯ ‘‘อิมํ…เป…. ทมฺมี’’ติ นิสฺสฏฺฐจีวรํ เทยฺยนฺติ สมฺพนฺธิตพฺพํฯ ‘‘อิมํ จีวรํ ทสาหาติกฺกนฺต’’นฺติอาทินา โยเชตพฺพํฯ

๓๘๖. (ก) **จีวร**นฺติ ติจีวราธิฏฺฐานนเยน อธิฏฺฐิเตสุ สงฺฆาฏิอาทีสุ ยํ กิญฺจิ จีวรํฯ **วิปฺปวุตฺถ**นฺติ วิปฺปยุเตฺตน วุตฺถํฯ

(ข) **อกาลจีวร**นฺติ อนตฺถเต กถิเน วสฺสานสฺส ปจฺฉิมมาสํ ฐเปตฺวา เสเส เอกาทสมาเส, อตฺถเต กถิเน ตญฺจ มาสํ เหมนฺติเก จตฺตาโร มาเส จ ฐเปตฺวา เสเส สตฺตมาเส อุปฺปนฺนํ, กาเลปิ สงฺฆสฺส วา ‘‘อิทํ อกาลจีวร’’นฺติ เอกปุคฺคลสฺส วา ‘‘อิทํ ตุยฺหํ ทมฺมี’’ติ อุทฺทิสิตฺวา ทินฺนํฯ อิตรํ ปน กาลจีวรํฯ **มาสาติกฺกนฺต**นฺติ อกาลจีวเร อุปฺปเนฺน อูนสฺส ปาริปูริยา สงฺฆคณาทิโต สติยา ปจฺจาสาย มาสเมกํ ปริหาโร ลพฺภติ, ตํ มาสํ อติกฺกนฺตํฯ

(ค) **ปุราณจีวร**นฺติ ยํ อนฺตมโส อุสฺสีสกํ กตฺวา นิปโนฺนฯ **จีวรํ** นาม ฉนฺนํ อญฺญตรํ วิกปฺปนูปคํฯ เอเสว นโย สเพฺพสุ วกฺขมานจีวรปฺปฏิสํยุตฺตสิกฺขาปเทสุฯ

(ฆ) **อญฺญตฺร ปาริวตฺตกา**ติ อนฺตมโส หรีตกีขเณฺฑนปิ ปาริวตฺตกํ วินาฯ

(ง) **คหปติก**นฺติ ภิกฺขูสุ อปพฺพชิตกํฯ **อญฺญตฺร สมยา**ติ อจฺฉินฺนจีวรนฏฺฐจีวรสมยํ วินา, อจฺฉินฺนจีวเรหิ ปน สาขาปลาสํ อตฺตนา ภญฺชิตฺวาปิ วากาทีนิ คณฺหิตฺวาปิ นิวาเสตุํ วฏฺฏติ, ปเคว วิญฺญตฺติฯ จีวรํ วิญฺญาปิตนฺติ สมฺพโนฺธฯ กนฺติ อาห **“อญฺญาตก”**นฺติอาทิฯ

(จ) **ตทุตฺตรี**ติ ตโต วุตฺตปฺปมาณโต อุตฺตริ, อจฺฉินฺนจีวเรน ภิกฺขุนา กาเยน วา วาจาย วา อภิหริตฺวา ปวาริตจีวรโต ตีสุ นเฏฺฐสุ เทฺว สาทิตพฺพานิ, ทฺวีสุ นเฏฺฐสุ เอกํ สาทิตพฺพํฯ

ปกติยา สนฺตรุตฺตเรน จรเนฺตน ทฺวีสุ นเฎฺฐสุ เทฺวเยว สาทิตพฺพานิ, เอกสฺมึ นเฎฺฐ เอกํเยว สาทิตพฺพํฯ ยสฺส เอกํเยว โหติ, ตสฺมึ นเฎฺฐ เทฺว สาทิตพฺพานิฯ

(ฉ) **อปฺปวาริโต**ติ คหปตินา วา คหปตานิยา วาฯ **วิกปฺป**นฺติ ปฐมอธิเปฺปตโต มูลํ วฑฺฒาเปโนฺต สุนฺทรกามตาย ''อายตํ วา''ติอาทินา วิสิฎฺฐกปฺปํ อธิกวิธานํฯ

(ช) **อญฺญาตเก คหปติเก**ติ พหูนํ วเสน วุตฺตมตฺตเมว ปุริมโต วิเสโสฯ

(ฌ) **โจทนายา**ติ ''อโตฺถ เม, อาวุโส, จีวเรนา''ติ โจทนายฯ **ฐาเนนา**ติ กายโจทนมาหฯ ราชาทีหิ เปสิเตน หิ ทูเตน เวยฺยาวจฺจกรสฺส หเตฺถ จีวรเจตาปเนฺน นิกฺขิเตฺต ติโสฺส โจทนา อนุญฺญาตา, โจทนาย ทิคุณํ ฐานํ, ตสฺมา สเจ โจเทติเยว, **น** ติฎฺฐติ, ฉ โจทนา ลพฺภนฺติฯ สเจ ติฎฺฐติเยว, น โจเทติ, ทฺวาทส ฐานานิ ลพฺภนฺติฯ สเจ อุภยํ กโรติ, เอกาย โจทนาย เทฺว ฐานานิ หาเปตพฺพานิฯ

(ญ) สุทฺธานิ จ ตานิ กาฬกานิ จ ชาติยา รชเนน วาฯ

(ฐ) **ตุล**นฺติ จตูหิ ตุลาหิ กาเรตุกามตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ อตฺถโต ปน ยตฺตเกหิ เอฬกโลเมหิ กาตุกาโม โหติ, เตสุ เทฺว โกฎฺฐาสา กาฬกานํ, เอโก โอทาตานํ, เอโก โคจริยานํ คเหตโพฺพฯ **ตุลา** นาม ปลสตํฯ **โคจริยา** นาม กปิลวณฺณาฯ อิทํ เม สนฺถตํ การาปิตนฺติ โยชนาฯ

(ณ) **ติโยชนปรม**นฺติ คหิตฎฺฐานโต ตีณิ โยชนานิ ปรโม อสฺส อติกฺกมนสฺสาติ ภาวนปุํสกวเสน อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ **อติกฺกามิตานี**ติ อนฺตมโส สุตฺตเกนปิ ภณฺฑกตภณฺฑหรณํ วินา อนฺตมโส วาตาพาธปฺปฎิการตฺถํ กณฺณจฺฉิเทฺท ปกฺขิตฺตานิ อติกฺกามิตานิฯ

๓๘๗-๙. **นิสฺสชฺชิตฺวานา**ติ วุตฺตนเยน วตฺถูนิ นิสฺสชฺชิตฺวาฯ **อถา**ติ เทสิตานนฺตรํฯ ''อิมํ ชานาหี''ติ คิหึ วเทติ โยชนาฯ **โส**ติ อารามิกาทิโก คิหีฯ ''อิมินา กึ อาหรามี''ติ วเทยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ **วเทยฺยา**ติ ยทิ วทติฯ **อิมนฺติ อวตฺวา**ติ ''อิมํ อาหรา''ติ อวตฺวา ภิกฺขูนํ กปฺปิยํ เตลาทินฺติ วเทติ สมฺพโนฺธฯ **อาทิ**นฺติ สนฺธิวเสน นิคฺคหิตํฯ เตน ปริวเตฺตตฺวาน โส ยํ กปฺปิยํ อาหรตีติ โยชนาฯ **เตนา**ติ นิสฺสคฺคิยวตฺถุนา ฯ **เทฺวเปเต ฐเปตฺวา**ติ เอเต รูปิยปฺปฎิคฺคาหกรูปิยสํโวหารเก เทฺว ฐเปตฺวา เสเสหิ ปริภุญฺชิตุํ ลพฺภนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ปริภุญฺชิตุ**นฺติ ตํ ภุญฺชิตุํฯ **ตโต**ติ ปริวตฺติตกปฺปิยโตฯ **อเญฺญนา**ติ อนฺตมโส อารามิเกนาปิฯ **เตส**นฺติ วุตฺตานํ ทฺวินฺนํฯ

๓๙๐. อนฺตมโส ตนฺนิพฺพตฺตา รุกฺขจฺฉายาปีติ สมฺพโนฺธฯ **ตนฺนิพฺพตฺตา**ติ นิสฺสฎฺฐวตฺถุนา กิณิตฺวา คหิตอาราเม รุกฺขจฺฉายา ตนฺนิพฺพตฺตา โหตีติ ตโต นิพฺพตฺตาติ สมาโสฯ **อาทิโต สนฺถตตฺตย**นฺติ อาทิมฺหิ โกสิยสุทฺธกาฬกเทฺวภาคสนฺถตตฺตยํฯ

๓๙๑. **เอวํ เจ โน ลเภถา**ติ เอวํ ปริวเตฺตตฺวา กปฺปิยการโก โน เจ ลเภยฺย, **โส** คิหี ''อิมํ ฉเฑฺฑหี''ติ **สํสิโย** วตฺตโพฺพ, เอวํ รูปิยฉฑฺฑโก คิหี โน เจ ลเภยฺย, สมฺมโต ภิกฺขุ ฉเฑฺฑยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ **สมฺมโต**ติ ''โย ฉนฺทาคตึ น คเจฺฉยฺยา''ติอาทินา (ปารา. ๕๘๔) วุตฺตปญฺจงฺคสมนฺนาคโต รูปิยฉฑฺฑกสมฺมุติยา สมฺมโต ภิกฺขุฯ

๓๙๒. **เอตานี**ติ ปฎิคฺคหิตรูปิยานิฯ **ทุติยํ ปตฺต**นฺติ อูนปญฺจพนฺธเน สติ วิญฺญาปิตปตฺตํ สเงฺฆ วตฺตุํ ลพฺภเรติ ปทสมฺพโนฺธฯ **วตฺตุ**นฺติ ''อหํ ภเนฺต รูปิยํ ปฎิคฺคเหสิ''นฺ

ติอาทินา วตฺตุํฯ เสสานิ อวเสสนิสฺสคฺคิยวตฺถูนิ สงฺเฆ เอกสฺมิํ คเณ จ วตฺตุํ ลพฺภเรติ โยชนาฯ **ภาสนฺตเรนปิ วตฺตุํ ลพฺภ**นฺติ น เกวลํ ปาฬิภาสายเมว, สีหฬาทิภาสายปิ นิสฺสชฺชิตุํ ลพฺภตีติ อโตฺถฯ

๓๙๓. (ก) **นานปฺปการ**นฺติ จีวราทีนํ กปฺปิยภณฺฑานํ วเสน อเนกวิธํฯ กโย คหณํ, วิกฺกโย ทานํฯ กโย จ วิกฺกโย จ **กยวิกฺกยํ**ฯ

(ค) **อูนปญฺจพนฺธเนนา**ติ อูนานิ ปญฺจ พนฺธนานิ ยสฺส, เตน, อิตฺถมฺภูตลกฺขเณ กรณวจนํฯ ยถากญฺจิ ปน ปญฺจพนฺธโน ปโตฺต, ปญฺจพนฺธโนกาโส วา, โส อปโตฺต, อญฺญํ วิญฺญาเปตุํ วฏฺฏติฯ

๓๙๔. **สมฺมนฺนิตฺวานา**ติ ปทภาชนีเย วุตฺตญฺตฺติทุติยกมฺเมน สมฺมนฺนิตฺวาฯ **สงฺฆสฺส ปตฺตนฺต**นฺติ **อนฺต**-สเทฺทน ปตฺตานํ อเนฺต ภโว ลามโก ปโตฺตเยว คหิโต, นิสฺสฏฺฐปตฺตสฺส วิชฺชมานคุณํ วตฺวา เถรํ, เถรสฺส ปตฺตํ ทุติยเตฺถรํ คาหาเปตฺวา เอเตเนว อุปาเยน ยาวสงฺฆนวกํ คาหาเปตฺวา โย ตตฺถ สนฺนิปติตสงฺฆสฺส ปเตฺตสุ ปริยโนฺต ปโตฺต, ตํ ปตฺตนฺติฯ **ตสฺสา**ติ กตนิสฺสชฺชนสฺส ภิกฺขุโนฯ **ทาปเย**ติ สมฺมเตน ปตฺตคาหาปเกน ทาเปยฺยฯ

๓๙๕. (ก) **เภสชฺช**นฺติ เภสชฺชกิจฺจํ กโรตุ วา, มา วา, เอวํ ลทฺธโวหารํ สปฺปิอาทิกํ สตฺตาหกาลิกํฯ

(ข) คิมฺหานสฺส ปจฺฉิมมาเส ปุริโม อทฺธมาโส ปริเยสนกรณานํ เขตฺตํ, ปจฺฉิมทฺธมาโส ปริเยสนกรณนิวาสนานํ เขตฺตํ, วสฺสิกมาสา จตฺตาโรปิ อธิฏฺฐาเนน สห จตุนฺนมฺปิ เขตฺตํ, อิเมเยว ปญฺจมาสา กุจฺฉิสมโย, อิตรสตฺตมาสา ปิฏฺฐิสมโยฯ ปิฏฺฐิสมเย ปริเยสนฺตสฺส นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํ, กุจฺฉิสมเย จ อติเรกทฺธมาเส กตฺวา ปริทหโต นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํฯ เตน วุตฺตํ **''อติเรกมาเส เสเส''**ติฯ

(ค) **สามํ ทตฺวา**ติ เวยฺยาวจฺจาทีนิ ปจฺจาสีสมาโน สยเมว ทตฺวาฯ **อจฺฉินฺทน**นฺติ ตํ อกโรนฺตํ ทิสฺวา สกสญฺญาย อจฺฉินฺนํฯ ภิกฺขุโนปิ จีวรํ ฐเปตฺวา อญฺญํ ปริกฺขารํ, อนุปสมฺปนฺนสฺส จ ยํ กิญฺจิ ปริกฺขารํ อจฺฉินฺทโต ทุกฺกฏํฯ ปริจฺจชิตฺวา ทินฺนํ สกสญฺญํ วินา อจฺฉินฺทโนฺต ภณฺฑเคฺฆน กาเรตโพฺพฯ

(ง) **วิกปฺปน**นฺติ ''อายตญฺจ กโรหิ วิตฺถตญฺจา''ติอาทิกํ อธิกวิธานํฯ

(จ) **อเจฺจกจีวร**นฺติ คมิกคิลานคพฺภินิอภินวุปฺปนฺนสทฺธานํ อญฺญตเรน ปวารณมาสสฺส ชุณฺหปกฺขปญฺจมิโต ปฏฺฐาย ''วสฺสาวาสิกํ ทสฺสามี''ติ ทินฺนํ อจฺจายิกจีวรํฯ อเจฺจกจีวรสฺส อนตฺถเต กถิเน เอกาทสทิวสาธิโก มาโส, อตฺถเต กถิเน เอกาทสทิวสาธิกา ปญฺจ มาสา จีวรกาลสมโย, ตํ อติกฺกาเมนฺตสฺส นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํฯ เตน วุตฺตํ **''จีวรกาลสมยํ อติกฺกามิต''**นฺติฯ กาโล จ โส สมโย จ จีวรสฺส กาลสมโย, ตํฯ

(ฉ) สปฺปฏิภเย อารญฺญกเสนาสเน วสฺสํ อุปคนฺตฺวา วิหรเนฺตน ภิกฺขุนา ติณฺณํ จีวรานํ อญฺญตรํ จีวรํ ปุริมิกาย อุปคนฺตฺวา มหาปวารณาย ปวาริตตา, กตฺติกมาสตา, ปญฺจธนุสติกปจฺฉิ มปฺปมาณยุตฺตเสนาสนตา, สาสงฺกสปฺปฏิภยตาติ เอวํ วุตฺตจตุรงฺคสมฺปตฺติยา อนฺตรฆเร นิกฺขิปิตฺวา สติ ปจฺจเย ฉารตฺตปรมํ เตน จีวเรน วิปฺปวสิตพฺพํฯ ตโต เจ อุตฺตริ วิปฺปวเสยฺย, นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํฯ เตน วุตฺตํ **''อติเรกฉารตฺต''**นฺติอาทิฯ

(ช) **ชาน**นฺติ ชานโนฺตฯ

๓๙๖. **อาทิมฺหิ วิยา**ติ ปฐมนิสฺสคฺคิเย วิยฯ

๓๙๗. (ข) อนฺตรฆรํ ปวิฏฺฐาย ภิกฺขุนิยา หตฺถโต ขาทนียาทิปฺปฏิคฺคหเณ จ ภิกฺขูสุ กุเลสุ ภุญฺชเนฺตสุ ‘‘อิธ ปูวํ, สูปํ เทถา’’ติอาทินา นเยน โวสาสมานาย ภิกฺขุนิยา อนปสาทเนน จ เสขสมฺมเตสุ กุเลสุ ปุเพฺพ อนิมนฺติตสฺส ขาทนียาทีนํ ปฏิคฺคหเณ จ สปฺปฏิภเย อารญฺญกเสนาสเน วิหรนฺตสฺส ปุเพฺพ อปฺปฏิสํวิทิตขาทนียาทิปฺปฏิคฺคหเณ จ ปาฏิเทสนียํ นาม อาปตฺตินิกาโย วุโตฺตฯ เตน วุตฺตํ **‘‘คารยฺห’’**นฺติอาทิฯ

๓๙๘. **‘‘อเทสนาคามินิย’’**นฺติอาทิ ‘‘น เทสเย’’ติ เอตฺถ กมฺมํฯ ปาราชิกา สงฺฆาทิเสสา จ **อเทสนาคามินิโย** นามฯ น อาปตฺติ **อนาปตฺติ,** ตํฯ กตเทสนํ **เทสิตํ**ฯ นานาสํวาสนิสฺสีมฏฺฐิตานํ น เทสเยติ สมฺพโนฺธฯ เอวํ จตุปญฺจหิ น เทสเย, มนสา น เทสเย, อปกตตฺตานํ น เทสเย, นานา ‘‘เอกา’’ติ น เทสเยติฯ **มนสา**ติ เกวลํ จิเตฺตเนวฯ **นานา**ติ สมฺพหุลา อาปตฺติโย ‘‘เอกา’’ติ วตฺวาฯ เอกํ ปน อาปตฺตึ ‘‘สมฺพหุลา’’ติ เทเสตุํ วฏฺฏตีติฯ

เทสนานิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔๓. ฉนฺททานนิเทฺทสวณฺณนา

๓๙๙. **กมฺมปฺปเตฺต**ติ อุโปสถาทิโน กมฺมสฺส ปเตฺต ยุเตฺต อนุรูเปฯ **สเงฺฆ สมาคเต**ติ จตุวคฺคาทิเก สเงฺฆ เอกตฺถ สนฺนิปติเตฯ เอตฺถ จ ฉนฺทหารเกนาปิ สทฺธึ จตุวคฺคาทิโก เวทิตโพฺพฯ

๔๐๐. ฉนฺททานาทิวิธึ ทเสฺสตุํ **‘‘เอก’’**นฺติอาทิมาหฯ **อุปาคมฺมา**ติ สนฺตึ อาปตฺตึ ปกาเสตฺวา ตโต ปจฺฉา อุปคนฺตฺวาฯ **ฉนฺทํ ทเท**ติ วกฺขมาเนสุ ตีสุ เอเกนปิ พหิ อุโปสถํ กตฺวา อาคโต ฉนฺทํ ทเทยฺย, เกนจิ กรณีเยน สนฺนิปาตฏฺฐานํ คนฺตฺวา กายสามคฺคึ อเทโนฺต ปน ปาริสุทฺธึ เทโนฺต ฉนฺทํ ทเทยฺยฯ

๔๐๒. อุภินฺนํ ทาเน กึปโยชนนฺติ อาห **‘‘ปาริสุทฺธี’’**ติอาทิฯ ปาริสุทฺธิปฺปทาเนน สงฺฆสฺส อตฺตโน จาปิ อุโปสถํ สมฺปาเทตีติ สมฺพโนฺธฯ ปริสุทฺธิ เอว ปาริสุทฺธิ, ตสฺส ปทานํ, เตนฯ นนุ จ ปาริสุทฺธิตาปทานมเตฺตเมว อุโปสถกมฺมํ นามาติ ปาริสุทฺธิปฺปทานํ อตฺตโน อุโปสถํ สมฺปาเทตุ, กถํ สงฺฆสฺสาติ? วุจฺจเต – ปาริสุทฺธิทานสฺส ธมฺมกมฺมตาสมฺปาทเนน สงฺฆสฺสาปิ อุโปสถํ สมฺปาเทตีติฯ

เอตฺถ ปน จตูสุ เอกสฺส ฉนฺทปาริสุทฺธึ อาหริตฺวา ตโย ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กโรนฺติ, ตีสุ วา เอกสฺส ฉนฺทปาริสุทฺธึ อาหริตฺวา เทฺว ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสนฺติ, **อธเมฺมน วคฺคํ** อุโปสถกมฺมํฯ จตฺตาโร ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กโรนฺติ, ตโย วา เทฺว วา ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสนฺติ, **อธเมฺมน สมคฺคํ**ฯ จตูสุ เอกสฺส อาหริตฺวา ตโย ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสนฺติ, ตีสุ วา เอกสฺส อาหริตฺวา เทฺว ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กโรนฺติ, **ธเมฺมน วคฺคํ**ฯ สเจ ปน จตฺตาโร สนฺนิปติตฺวา ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสนฺติ, ตโย ปาริสุทฺธิอุโปสถํ, เทฺว อญฺญมญฺญํ ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กโรนฺติ, **ธเมฺมน สมคฺคํ**ฯ ปวารณกเมฺมสุปิ ปญฺจสุ เอกสฺส ปวารณํ อาหริตฺวา จตฺตาโร คณญตฺตึ ฐเปตฺวา ปวาเรนฺติ, จตูสุ ตีสุ วา เอกสฺส อาหริตฺวา ตโย เทฺว วา สงฺฆญตฺตึ ฐเปตฺวา ปวาเรนฺติ, อธเมฺมน วคฺคํ ปวารณ

กมฺมนฺติอาทิ วุตฺตนยเมวฯ **เสสกมฺมํ วิพาธตี**ติ อวเสสสงฺฆกิจฺจํ วิพาเธติ อลทฺธาธิปฺปายตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ

๔๐๓. **ทุวย**นฺติ อุโปสถกรณเญฺจว อวเสสกิจฺจญฺจฯ อตฺตโน น สาเธตีติ สมฺพนฺธนียํฯ

๔๐๔. **หเรยฺยา**ติ ปุเพฺพ วุตฺตํ สุทฺธิกฉนฺทํ วา อิมํ วา ฉนฺทปาริสุทฺธิํ หเรยฺยฯ **ปรมฺปรา น หารเย**ติ ปรมฺปรา น อาหเรยฺยฯ กสฺมาติ อาห **“ปรมฺปราหฎา”**ติอาทิฯ **เตนา**ติ ปฐมโต คหิตฉนฺทปาริสุทฺธิเกนฯ **ปรมฺปราหฎา**ติ ยถา พิฬาลสงฺขลิกาย ปฐมํ วลยํ ทุติยํ ปาปุณาติ, ตติยํ น ปาปุณาติ, เอวํ ทุติยสฺส อาคจฺฉติ, ตติยสฺส น อาคจฺฉติฯ ‘‘ปริมฺปราหฎา ฉนฺท-ปาริสุทฺธิ น คจฺฉตี’’ติ วา ปาโฐฯ

๔๐๕. **สพฺพูปจาร**นฺติ ‘‘เอกํสํ จีวรํ กตฺวา’’ ติอาทิ สพฺพํ อุปจารํฯ

๔๐๖. โส อาคโต อาโรเจตฺวา สงฺฆํ ปวาเรยฺยาติ โยชนาฯ **อถา**ติ อนนฺตรเตฺถฯ **อาคโต**ติ ปวารณํ คเหตฺวา อาคโต ภิกฺขุฯ **อาโรเจตฺวา**ติ ภิกฺขุสงฺฆสฺส อาโรเจตฺวาฯ **เอว**นฺติ วกฺขมานกฺกเมนฯ

๔๐๗-๘. คเหตฺวา หารโกติ สมฺพโนฺธฯ **นาหฎา**ติ อาหฎาว น โหตีติ อโตฺถฯ หารโก สงฺฆํ ปตฺวา ตถา เหยฺย, อาหฎา โหตีติ โยชนาฯ ตถา **เหยฺยา**ติ วิพฺภนฺตาทิโก ภเวยฺยฯ

๔๐๙. สงฺฆํ ปโตฺต ปมโตฺต วา สุโตฺต วา นาโรจเยยฺย อนาปตฺติ จาติ สมฺพโนฺธฯ **จ**-สโทฺท ฉนฺทปาริสุทฺธิหรณํ สมฺปิเณฺฑตีติฯ

ฉนฺททานนิเทฺทสวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๔๔. อุโปสถนิเทฺทสวณฺณนา

๔๑๐. **ทฺเว อุโปสถา**ติ สุลภปฺปวตฺติวเสน วุตฺตํฯ ตโย ปน ทิวสวเสเนว อุโปสถา จาตุทฺทสิโก ปนฺนรสิโก สามคฺคิโกติฯ ตตฺถ เหมนฺตคิมฺหวสฺสานานํ ติณฺณํ อุตูนํ ตติยสตฺตมปเกฺขสุ เทฺว เทฺว กตฺวา ฉ **จาตุทฺทสิกา,** เสสา **ปนฺนรสิกา**ติ เอวํ เอกสํวจฺฉเร จตุวีสติอุโปสถาฯ อิทํ ตาว โลกสฺส ปกติจาริตฺตํฯ ‘‘อาคนฺตุเกหิ อาวาสิกานํ อนุวตฺติตพฺพ’’นฺติอาทิวจนโต (มหาว. ๑๗๘) ปน ตถารูปปจฺจเย สติ อญฺญสฺมิมฺปิ จาตุทฺทเส อุโปสถํ กาตุํ วฎฺฎติฯ

๔๑๑. สุตฺตุเทฺทโส สงฺฆเสฺสวาติ โยชนาฯ อธิฎฺฐานญฺจ ตํ อุโปสโถ จาติ กมฺมธารโยฯ **เสสาน**นฺติ ทฺวินฺนํ ติณฺณํ วาฯ ‘‘ทฺเว’’ติอาทินา จ จาตุทฺทโส ปนฺนรโส สามคฺคีติ ทิวสวเสน, สุตฺตุเทฺทโส อธิฎฺฐานํ ปาริสุทฺธีติ กรณปฺปกาเรน, สงฺฆุโปสโถ คณุโปสโถ ปุคฺคลุโปสโถติ ปุคฺคลวเสน จาติ นว อุโปสถา ทีปิตา โหนฺติฯ

๔๑๒. **ปุพฺพกิเจฺจ**ติ –

> ‘‘ฉนฺทปาริสุทฺธิอุตุกฺขานํ, ภิกฺขุคณนา จ โอวาโท;
> อุโปสถสฺส เอตานิ, ปุพฺพกิจฺจนฺติ วุจฺจตี’’ติฯ (มหาว. อฎฺฐ. ๑๖๘) –

เอวํ อฎฺฐกถาจริเยหิ วุเตฺต ปุพฺพกรณานนฺตรํ กตฺตเพฺพ ปุพฺพกิเจฺจฯ

ปุพฺพกรเณติ –

> ‘‘สมฺมชฺชนี ปทีโป จ, อุทกํ อาสเนน จ;
> อุโปสถสฺส เอตานิ, ปุพฺพกรณนฺติ วุจฺจตี’’ติฯ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๖๘) –

เอวํ อฏฺฐกถาจริเยหิ วุตฺต สพฺพปฐมํ กตฺตพฺพ ปุพฺพกรเณฯ **ปตฺตกเลฺล**ติ อุโปสถาทีนํ จตุนฺนํ องฺคานํ สมฺภเวน ปตฺโต กาโล อิมสฺสาติ ปตฺตกาลํ, ปตฺตกาลเมว ปตฺตกลฺลํฯ กึ ตํ? อุโปสถาทิกมฺมํฯ ตํ ปน จตูหิ อเงฺคหิ สงฺคหิตํฯ ยถาหุ อฏฺฐกถาจริยา –

> ‘‘อุโปสโถ ยาวติกา จ ภิกฺขู กมฺมปฺปตฺตา,
> สภาคาปตฺติโย จ น วิชฺชนฺติ;
> วชฺชนียา จ ปุคฺคลา ตสฺมึ น โหนฺติ,
> ปตฺตกลฺลนฺติ วุจฺจตี’’ติฯ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๖๘);

สมานิเตติ สมฺมา อานีเต ปวตฺติเตติ อโตฺถฯ **โส**ติ สุตฺตุเทฺทโสฯ **ปญฺจธา**ติ นิทานุเทฺทโส ปาราชิกุเทฺทโส สงฺฆาทิเสสุเทฺทโส อนิยตุเทฺทโส วิตฺถารุเทฺทโสติ เอวํ ปญฺจธาฯ

๔๑๓. **วินานฺตราย**นฺติ ราชนฺตราโย โจรนฺตราโย อคฺยนฺตราโย อุทกนฺตราโย มนุสฺสนฺตราโย อมนุสฺสนฺตราโย วาฬนฺตราโย สรีสปนฺตราโย ชีวิตนฺตราโย พฺรหฺมจริยนฺตราโยติ (มหาว. ๑๕๐) วุตฺเตสุ ทสสุ ยํ กิญฺจิ อนฺตรายํ วินาฯ **สเงฺขเปนา**ติ วินา วิตฺถารํฯ ‘‘เอตฺถ ทฺวีสุ ตีสุ วา อุเทฺทเสสุ วิสเทสุ เถโรว อิสฺสโร’’ติ วุตฺตตฺตา อวตฺตเนฺตปิ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **เอตฺถา**ติ ปญฺจสุ อุเทฺทเสสุฯ **อวตฺตเนฺต**ติ เถรสฺส วิตฺถาเรน อวตฺตมาเน อปฺปคุเณฯ **วฏฺฏตี**ติ สํขิเตฺตน อุทฺทิสิตุมฺปิ วฏฺฏติฯ อิมินาว ยสฺส กสฺสจิ อุเทฺทสกสฺส อวตฺตเนฺตปิ วฏฺฏตีติ วิญฺญายติฯ ทฺวีสุ วตฺตมาเนสุ อิสฺสรเตฺต อธิเก วตฺตพฺพเมว นตฺถีติ ทสฺสนตฺถํ **‘‘ตีสู’’**ติ วุตฺตํฯ **‘‘เถโรว อิสฺสโร’’**ติอาทินา อิทํ ปริทีเปติ – เทฺว อขณฺฑา สุวิสทา วาจุคฺคตา, เถราเธยฺยํ ปาติโมกฺขํ, สเจ ปน เอตฺตกมฺปิ วิสทํ กาตุํ น สโกฺกติ, พฺยตฺตสฺส ภิกฺขุโน อายตฺตํ โหติ, ตสฺมา สยํ อุทฺทิสิตพฺพํ, อญฺญา วา อเชฺฌสิตโพฺพติฯ

๔๑๔. อุทฺทิสเนฺต สมา วา อถ โถกิกา วา ยทิ อาคเจฺฉยฺยุนฺติ สมฺพนฺธนียํฯ **อุทฺทิสเนฺต** อาวาสิเกหิ ปาติโมเกฺข อุทฺทิสฺสมาเนฯ **สมา วา โถกิกา วา**ติ อาวาสิเกหิ สมา วา โถกิกา วา อาคนฺตุกา ภิกฺขูฯ **อวเสสกํ โสตพฺพ**นฺติ อิมินา เอตฺตาวตาปิ อุโปสโถ กโตเยว นามาติ ทีเปติฯ

๔๑๕. **อุทฺทิฏฺฐมเตฺต**ติ อุทฺทิฏฺฐํเยว อุทฺทิฏฺฐมตฺตํฯ **มตฺต**-สโทฺท อวธารเณฯ สกลาย เอกจฺจาย วา อุฏฺฐิตาย สมา วา โถกิกา วา ยทิ อาคเจฺฉยฺยุนฺติ โยชนาฯ **สกลายา**ติ สพฺพาย ปริสายฯ **เอสํ สนฺติเก ปาริสุทฺธึ กเรยฺยุ**นฺติ เอสํ อาวาสิกานํ สมีเป เต อาคนฺตุกา ภิกฺขู ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กเรยฺยุนฺติ อโตฺถฯ อถ พหุกา เจ, สพฺพวิกเปฺปสุ ปุพฺพกิจฺจํ กตฺวาติ โยชนียํฯ วิกปฺปียนฺติ ปริกปฺปียนฺตีติ วิกปฺปา, อวเสสสวนปาริสุทฺธิอุโปสถวิธานา สเพฺพ จ เต วิกปฺปา เจติ **สพฺพวิกปฺปา**ฯ เตสุฯ **ปุนุทฺทิเส**ติ ปุน ปาติโมกฺขํ อุทฺทิเสยฺยฯ

๔๑๖. **อิตราน**นฺติ อาคนฺตุกานํฯ **อิตโร**ติ จาตุทฺทโสฯ เอตฺถ ปน เยสํ ปนฺนรโส, เต อตีตํ อุโปสถํ จาตุทฺทสิกํ อกํสูติ เวทิตพฺพาฯ อยเมตฺถาธิปฺปาโย – ตาทิเส ปจฺจเย สติ จาตุทฺทสิกสฺส กตฺตตฺตา เตสํ ยถาวุตฺตตติยสตฺตมปกฺขสงฺขาตจาตุทฺทสิเก สมฺปเตฺต เตรสีจา

ตุทฺทสีกตฺตพฺพตฺตา อนุโปสถตฺตา ปน ตตฺถ อุโปสโถ น กโตติ จาตุทฺทโสเยว ปนฺนรโส ชาโตฯ **สมาเนตเร**ติ สมา อูนา อิตเรติ ปทเจฉโทฯ **อิตเร**ติ อาคนฺตุกาฯ **ปุริมานํ อนุวตฺตนฺตู**ติ อาวาสิเกหิ ‘‘อชฺชุโปสโถ ปนฺนรโส’’ติ ปุพฺพกิจฺจ กยิรมาเน ปุริมานํ อาวาสิกานํ อนุวตฺตนฺตูติ อโตฺถฯ **สเจธิกา**ติ ยทิ อาคนฺตุกา พหุกา โหนฺติฯ **ปุริมา**ติ อาวาสิกาฯ **เตสํ อนุวตฺตนฺตู**ติ เตสํ อาคนฺตุกานํ ‘‘อชฺชุโปสโถ จาตุทฺทโส’’ติ ปุพฺพกิจฺจ กยิรมาเน อนุวตฺตนฺตุฯ **เสเสปี**ติ อาคนฺตุกานํ ปนฺนรสวาเรปีฯ **อยํ นโย**ติ ‘‘อาคนฺตุกานํ ปนฺนรโส อิตรานํ สเจตโร’’ติ อาทิโก อยเมว นโยฯ เอตฺถ ปน เยสํ ปนฺนรโส, เต ติโรรฏฺฐโต วา อาคตา อตีตํ วา อุโปสถํ จาตุทฺทสิกํ อกํสูติ เวทิตโพฺพฯ

๔๑๗. อตีตุโปสถสฺส จาตุทฺทสิยํ กตตฺตา จาตุทฺทสิยํ ปนฺนรสุโปสโถ กโตติ ปนฺนรสี อาวาสิกานํ ปาฏิปโท ชาโตติ อาห **‘‘อาวาสิกานํ ปาฏิปโท’’**ติฯ **อิตรานนฺ**ติ อาคนฺตุกานํฯ **อุโปสโถ**ติ ปนฺนรโส อุโปสโถฯ **สมโถกานนฺ**ติ อตฺตนา สมานํ วา โถกานํ วา อาคนฺตุกานํฯ **มูลฏฺฐา**ติ อาวาสิกาฯ **กามโต เทนฺตู**ติ อตฺตโน อิจฺฉาย เทนฺตุฯ

๔๑๘. **โน เจ เทนฺตี**ติ ยทิ อาวาสิกา กายสามคฺคึ น เทนฺติ, เตสํ ปน อาวาสิกานํ หิโยฺย อุโปสถสฺส กตตฺตา อชฺช อุโปสถกรณํ นตฺถิฯ พหูสุ อนิจฺฉาย กายสามคฺคึ ทเทยฺยาติ โยชนาฯ **พหูสู**ติ อาคนฺตุเกสุ พหุเกสุฯ **พหิ วา วเช**ติ อาวาสิกภิกฺขุปริสา นิสฺสีมํ วา วเชยฺยาติ อโตฺถฯ

๔๑๙. **สาเวยฺย สุตฺตนฺ**ติ ปาติโมกฺขสงฺขาตํ สุตฺตํ วายมิตฺวา สาเวยฺยฯ

๔๒๐. สมฺมชฺชิตุํ …เป.… อุทกาสนํ ปญฺญเปตุญฺจ มหาเถเรน เปสิโต กโลฺล น กเรยฺย ตถาติ สมฺพโนฺธฯ **กโลฺล**ติ อคิลาโนฯ **ตถา**ติ ทุกฺกฏํ อติทิสติฯ อาสเนสุ อสติ อนฺตมโส สาขาภงฺคมฺปิ กปฺปิยํ การาเปตฺวา ปญฺญเปตพฺพํฯ เตเล อสติ กปเลฺล อคฺคิปิ ชาเลตโพฺพฯ

๔๒๑-๓. **ปฏฺฐเปตฺวา ทกาสนนฺ**ติ ปริโภชนียปานีโยทกญฺจ อาสนญฺจ สนฺนิหิตํ กตฺวาฯ **คณญฺตฺตินฺ**ติ อิทานิ วกฺขมานํ คเณน ฐเปตพฺพํ ญตฺตึฯ **เต**ติ อเญฺญ ทุเว ภิกฺขูฯ **สมตฺต ปุพฺพารเมฺภนา**ติ สมโตฺต นิฏฺฐิโต ปุเพฺพสุ อุตฺตราสงฺคเอกํสกรณาทีสุ อารโมฺภ ยสฺสาติ ติปทพหุพฺพีหิฯ นเวน เต เอวมีริยาติ สมฺพโนฺธฯ **เต**ติ อิตเร เทฺวฯ

๔๒๔. **กตฺตพฺพํ กตฺวา** ปุพฺพกิจฺจาทิกํ สมฺปาเทตฺวา นโว เอวํ อีริโยติ โยชนาฯ

๔๒๗. **ยตฺถา**ติ ยสฺมึ วิหาเร เอเกกสฺส ปาริสุทฺธึ หริตฺวานาติ สมฺพโนฺธฯ **เอเกกสฺสา**ติ เอตฺถ วิจฺฉายํ ทฺวิตฺตํฯ กิริยาย คุเณน ทเพฺพน วา ภิเนฺน อเตฺถ พฺยาปิตุํ อิจฺฉา วิจฺฉาฯ เอตฺถ ปน ฉนฺทปาริสุทฺธิหรณสงฺขาตาย กิริยาย จตูสุ จ ตีสุ จ ทฺวีสุ จ ภินฺนเมเกกํ พฺยาปิตุํ สมฺพนฺธิตุํ อิจฺฉาติ วิจฺฉาฯ **อิตรีตเร**ติ เอตฺถาปิ กรณกิริยาวเสน เวทิตพฺพํฯ ตโย เทฺว เอโก วา ตํ ตํ สงฺฆุโปสถํ คณุโปสถํ ปุคฺคลุโปสถํ วาติ วุตฺตํ โหติฯ อยเมตฺถาธิปฺปาโย – จตูสุ เอกสฺส อาหริตฺวา ตโย ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กโรนฺติ, ตีสุ วา เอกสฺส อาหริตฺวา เทฺว สงฺฆุโปสถํ กโรนฺติ, **อธเมฺมน วคฺคํ** อุโปสถกมฺมํฯ อถ ปน เอกสฺส อาหริตฺวา ตโย สงฺฆุโปสถํ กโรนฺติ, เอกสฺส อาหริตฺวา เทฺว ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กโรนฺติ, **อธเมฺมน วคฺคํ** นาม โหติฯ ยทิ ปน จตฺตาโรปิ สนฺนิปติตฺวา ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กโรนฺติ, ตโย วา เทฺว วา สงฺฆุโปสถํ กโรนฺติ, **อธเมฺมน สมคฺคํ** นาม โหตีติฯ ตพฺพิปริยาเยน **ธเมฺมน สมคฺคํ** เวทิตพฺพํฯ

๔๒๘. วเคฺค สมเคฺค วา ‘‘วโคฺค’’ติ สญฺญิโน วิมติสฺส วา กโรโต ทุกฺกฏนฺติ สมฺพนฺโธฯ **วเคฺค**ติ วคฺคสงฺเฆฯ **วิมติสฺสา**ติ ‘‘วโคฺค นุ โข, สมโคฺค’’ติ เอวํ เวมติกสฺสฯ อิมินาว กุกฺกุจฺจปกตวาโรปิ อุปลกฺขิโตฯ **กโรโต**ติ อุโปสถํ กโรนฺตสฺสฯ เภทาธิปฺปาเยน กโรโตติ โยชนาฯ เอตฺถ ปน ปาปสฺส พลวตาย ถุลฺลจฺจยํ วุตฺตํฯ **สญฺญิโน**ติ สญฺญาสีเสน จิตฺตํ วุตฺตํ, จิตฺตวโตติ อโตฺถฯ

๔๒๙-๓๐. **‘‘อุกฺขิตฺตสฺสา’’**ติอาทินา วชฺชนียปุคฺคเล ทเสฺสติฯ **อุกฺขิตฺตสฺสา**ติ กตฺตุอเตฺถ สามิวจนํฯ นิสินฺนสทฺทสฺส กมฺมสาธนตฺตา อุกฺขิตฺตาทีหิ กตฺตูหิ ภวิตพฺพนฺติฯ **‘‘เสสาน’’**นฺติ วิเสสนสฺส ภิกฺขูนํ พฺยภิจาเรน สาตฺถกตาฯ **อภพฺพสฺส** ปณฺฑกาทิเอกาทสวิธสฺส อภพฺพสฺสฯ นิสินฺนปริสายญฺจ ปาติโมกฺขํ น อุทฺทิเสติ สมฺพนฺโธฯ สภาคาปตฺติโก ตถา น อุทฺทิเสติ โยเชตพฺพํฯ วิกาลโภชนาทิวตฺถุโต สมาโน ภาโค โกฏฺฐาโส เอติสฺสาติ สภาคา, สา อาปตฺติ อสฺสาติ พหุพฺพีหิฯ

ฉเนฺทน ปริวุเตฺถนาติ เอตฺถ จตุพฺพิธํ ปาริวาสิยํ ปริสปาริวาสิยํ รตฺติปาริวาสิยํ ฉนฺทปาริวาสิยํ อชฺฌาสยปาริวาสิยนฺติฯ ตตฺถ ภิกฺขู เกนจิเทว กรณีเยน สนฺนิปติตา โหนฺติ, อถ เมฆุฏฺฐานาทินา เกนจิเทว กรณีเยน อโนกาโส, อถ ‘‘อญฺญตฺถ คจฺฉามา’’ติ ฉนฺทํ อวิสฺสชฺชิตฺวาว อุฏฺฐหนฺติ, อิทํ **ปริสปาริวาสิยํ** นาม กิญฺจาปิ ปริสปาริวาสิยํ, ฉนฺทสฺส ปน อวิสฺสฏฺฐตฺตา กมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติฯ

‘‘ยาว ปน สเพฺพ สนฺนิปตนฺติ, ตาว ธมฺมํ สุณิสฺสามา’’ติ เอกํ อเชฺฌสนฺติ, ตสฺมิํ ธมฺมกถํ กเถเนฺตเยว อรุโณ อุคฺคจฺฉติ, สเจ จาตุทฺทสิกํ กาตุํ นิสินฺนา, ปนฺนรโสติ กาตุํ วฏฺฏติ, สเจ ปนฺนรสิกํ กาตุํ นิสินฺนา, ปาฏิปเท อนุโปสเถ อุโปสถํ กาตุํ น วฏฺฏติ, อญฺญํ ปน สงฺฆกิจฺจํ กาตุํ วฏฺฏติ, อิทํ **รตฺติปาริวาสิยํ** นามฯ

เอวํ ปน นิสิเนฺน โกจิ นกฺขตฺตปาฐโก ภิกฺขุ ‘‘อชฺช นกฺขตฺตํ ทารุณํ, อิมํ กมฺมํ มา กโรถา’’ติ วทติ, เต ตสฺส วจเนน ฉนฺทํ วิสฺสเชฺชตฺวา ตเตฺถว นิสินฺนา โหนฺติ, อถโญฺญ อาคนฺตฺวา ‘‘นกฺขตฺตํ ปฏิมาเนนฺตํ, อโตฺถ พาลํ อุปจฺจคา’’ติ (ชา. ๑.๑.๔๙) วตฺวา ‘‘กิํ นกฺขเตฺตน, กโรถา’’ติ วทติ, อิทํ **ฉนฺทปาริวาสิยเญฺจว อชฺฌาสยปาริวาสิยญฺจ**ฯ เอกสฺมิํ ปาริวาสิเย ปุน ฉนฺทปาริสุทฺธิํ อาเนตฺวา กมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติฯ

๔๓๑. อาปนฺนญฺจ เวมติกญฺจ อเทสยิตฺวา วา นาวิกตฺวา วา อุโปสถํ กาตุํ น จ กปฺปตีติ สมฺพนฺโธฯ **นาวิกตฺวา**ติ ครุกาปตฺติํ อนาวิกตฺวาฯ **น จา**ติ เนวฯ

๔๓๒. **อฏฺฐิโตโปสถา**ติ อฏฺฐิโต อวิสฺสโฏฺฐ อุโปสโถ ยสฺมินฺติ พหุพฺพีหิฯ **ตทหู**ติ ตสฺมิํ อุโปสถทิวเสฯ อนฺตรายํ วา สงฺฆํ วา วินา อธิฏฺฐาตุํ สีมเมว วา น วเชติ โยชนาฯ **อธิฏฺฐาตุ**นฺติ อิมินา คณุโปสถมฺปิ อุปลเกฺขติฯ **สีม**นฺติ อิมินา นทิมฺปิฯ

อุโปสถนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔๕. ปวารณานิเทฺทสวณฺณนา

๔๓๓. **‘‘อญฺญมญฺญปฺปวารณา’’**ตฺยาทีนํ อญฺญมเญฺญหิ กาตพฺพา ปวารณาฯ ตตฺถ ติณฺณํ จตุนฺนญฺจ คณญฺตฺติํ ฐเปตฺวา อญฺญมญฺญปฺปวารณา, ทฺวินฺนํ ปน อฏฺฐเปตฺวาวฯ **อธิฏฺฐาน**นฺติ อธิฏฺฐานปฺปวารณา, ยุปจฺจยนฺตานํ ภาเว นิยตนปุํสกตฺตา ‘‘อธิฏฺฐาน’’นฺติ วุตฺตํฯ

เสสา ปญฺจาทีหิ กาตพฺพา อวเสสา **สงฺฆปฺปวารณา** สงฺฆวเสน ญตฺตึ ฐเปตฺวา กาตพฺพาฯ เอเตน นวสุ สงฺฆปฺปวารณาทโย ติโสฺส ทสฺสิตาฯ นว หิ ปวารณา จาตุทฺทสี ปนฺนรสี สามคฺคีติ ทิวสวเสน, เตวาจี เทฺววาจี เอกวาจีติ กตฺตพฺพาการวเสน, สเงฺฆ ปวารณา, คเณ ปวารณา, ปุคฺคเล ปวารณาติ การกวเสน จฯ ตตฺถ ปุริมวสฺสํวุตฺถานํ ปุพฺพกตฺติกปุณฺณมา วา เตสํเยว สเจ ภณฺฑนการเกหิ อุปทฺทุตา ปวารณํ ปจฺจุกฺกฑฺฒนฺติ, อถ กตฺติกมาสสฺส กาฬปกฺขจาตุทฺทโส วา ปจฺฉิมกตฺติกปุณฺณมา วา ปจฺฉิมวสฺสํวุตฺถานญฺจ ปจฺฉิมกตฺติกปุณฺณมา เอว วา ปวารณาทิวสา โหนฺติฯ อิทํ ปน ปกติจาริตฺตํฯ ตถารูปปฺปจฺจเย สติ ทฺวินฺนํ กตฺติกปุณฺณมานํ ปุริเมสุ จาตุทฺทเสสุปิ ปวารณํ กาตุํ วฏฺฏติฯ ภินฺนสฺส ปน สงฺฆสฺส สามคฺคิยํ โย โกจิ ทิวโส ปวารณาทิวโส โหติฯ อิมา ทิวสวเสน ติโสฺส ปวารณาฯ กตฺตพฺพาการวเสน ปน วกฺขมานนเยน วิญฺญาตพฺพาฯ

๔๓๔. **“ปุพฺพกิเจฺจ”**ติอาทีสุ –

> ‘‘สมฺมชฺชนี ปทีโป จ, อุทกํ อาสเนน จ;
> ปวารณาย เอตานิ, ปุพฺพกรณนฺติ วุจฺจติฯ
>
> ‘‘ฉนฺทปฺปวารณา อุตุกฺขานํ, ภิกฺขุคณนา จ โอวาโท;
> ปวารณาย เอตานิ, ปุพฺพกิจฺจนฺติ วุจฺจติฯ
>
> ‘‘ปวารณา ยาวติกา จ ภิกฺขู กมฺมปฺปตฺตา,
> สภาคาปตฺติโย จ น วิชฺชนฺติ;
> วชฺชนียา จ ปุคฺคลา ตสฺมึ น โหนฺติ,
> ปตฺตกลฺลนฺติ วุจฺจตี’’ติฯ –

เอวํ **อฏฺฐกถายํ** วุตฺตา ปุพฺพกิจฺจาทโย เวทิตพฺพาฯ **ญตฺติ**นฺติ อิทานิ วกฺขมานํ สามญฺญํ สงฺฆญตฺตึฯ เอวํ ปน ญตฺติยา ฐปิตาย การเณ สติ เตวาจิกเทฺววาจิกเอกวาจิกสมานวสฺสิกวเสนปิ ปวาเรตุํ วฏฺฏติฯ อยเมว ปน ญตฺติ ‘‘สโงฺฆ ปวาเรยฺยา’’ติ เอตฺถ ‘‘สโงฺฆ เตวาจิกํ ปวาเรยฺย, สโงฺฆ เทฺววาจิกํ ปวาเรยฺย, สโงฺฆ เอกวาจิกํ ปวาเรยฺย, สโงฺฆ สมานวสฺสิกํ ปวาเรยฺยา’’ติปิ ฐเปตุํ วฏฺฏติฯ จาตุทฺทสิยํ ปน สามคฺคิยญฺจ ‘‘จาตุทฺทสี สามคฺคี’’ติ วตฺตพฺพํฯ

๔๓๗. เถเรสุ อุกฺกุฏิกํ นิสชฺช ปวาเรนฺเตสุ นโว ยาว สยํ ปวาเรติ, ตาว อุกฺกุฏิโก เอว อจฺฉตูติ โยชนาฯ **อจฺฉตู**ติ นิสีเทยฺยฯ

๔๔๐-๒. ธมฺมสากจฺฉา จ กลโห จาติ ทฺวโนฺทฯ รตฺติยา เขปิตภาวโต เตวาจิกาย โอกาเส อสติ ทสวิเธ วา อนฺตราเย สติ ‘‘สุณาตุ เม…เป…. สมานวสฺสิกํ ปวาเรยฺยา’’ติ อนุรูปโต ญตฺตึ วตฺวา ยถาฐปิตญตฺติยา อนุรูเปน ปวาเรยฺยาติ สมฺพโนฺธ เวทิตโพฺพฯ **อนุรูปโต**ติ ‘‘สุณาตุ เม…เป…. ทานํ เทเนฺตหิ รตฺติ เขปิตา, สเจ…เป…. รตฺติ วิภายิสฺสติ, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺล’’นฺติอาทินา เตน เขปิตรตฺติยา อนุรูเปนฯ ‘‘สุณาตุ เม ภเนฺต สโงฺฆ, อยํ ราชนฺตราโย, สเจ สโงฺฆ เตวาจิกํ…เป…. สโงฺฆ ภวิสฺสติ, อถายํ ราชนฺตราโย ภวิสฺสติ, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺล’’นฺติอาทินา ราชนฺตรายาทีนํ อนุรูเปน วาติ อโตฺถฯ ‘‘อถายํ พฺรหฺมจริยนฺตราโย ภวิสฺสตี’’ติ ปน เปยฺยาลวเสน อเนฺต วุตฺตํ พฺรหฺมจริยนฺตรายํ คเหตฺวา วุตฺตํฯ ‘‘เทฺววาจิก’’นฺติอาทิกํ ปน วิสุํ วิสุํ วตฺตพฺพมฺปิ ลงฺฆนกฺกเมน สมฺปิเณฺฑตฺวา วุตฺตํฯ วจนสมเย ปน ‘‘เทฺววาจิกํ ปวา

เรยฺย’’อิจฺจาทินา วตฺตพฺพํฯ **อาคเจฺฉยฺยุํ ยทิ สมาอาทิกา จาต**ิ ‘‘อาคเจฺฉยฺยุํ ยทิ สมา’’อิจฺจาทโย อุโปสเถ วุตฺตา คาถาโย จฯ **เอตฺถา**ติ เอติสฺสํ ปวารณายํฯ อยเมว จ อาหรณกฺกโม –

อาคเจฺฉยฺยุํ ยทิ สมา, ปวาเรเนฺตว โถกิกา;
ปวาริตา เต สุปฺปวาริตา, อเญฺญหิ จ ปวาริยํ;
ปวาริเตสุ สกลา-เยกจฺจายุฎฺฐิตาย วาฯ

ปวาเรยฺยุญฺจ เต เตสํ, สนฺติเก พหุกา สเจ;
กตฺวา สพฺพวิกเปฺปสุ, ปุพฺพกิจฺจํ ปุนุทฺทิเสติฯ

‘‘อาวาสิกานํ ปนุนรโส’’ติอาทิกา คาถาโย ปน เอตฺถาปิ สมานาฯ

๔๔๓. **ญตฺติํ วตฺวา**ติ วกฺขมานคณญตฺติํ วตฺวาฯ

๔๔๔. **สมฺทีริยา**ติ อเญฺญ เทฺว ตโย วา วกฺขมานกฺกเมน วตฺตพฺพาฯ

๔๔๖-๘. กตฺตพฺพํ กตฺวาติ โยเชตพฺพํฯ **กตฺตพฺพ**นฺติ ปุพฺพกิจฺจาทิกํฯ นเวนปิ ‘‘อหํ ภเนฺต…เป…. ปฎิกริสฺสามี’’ติ เถโร อีริโยติ โยเชตพฺพํฯ **เอว**นฺติ อิทานิ วกฺขมานํ ปรามสติฯ

๔๔๙. **‘‘ยสฺมิ’’**นฺติอาทิ วุตฺตนยตฺตา อุตฺตานเมวฯ

๔๕๐. **คาถาโย**ติ ‘‘วเคฺค สมเคฺค วโคฺคติ, สญฺญิโน’’ติอาทิกา เหฎฺฐา วุตฺตคาถาโย วาฯ อยํ ปเนตฺถ วิเสโส – **กโรโต**ติ เอตฺถ ปวารณํ กโรโตติ อโตฺถ คเหตโพฺพฯ ตติย คาถาย ‘‘ปาติโมกฺขํ น อุทฺทิเส’’ติ อปเนตฺวา ‘‘โน กเรยฺย ปวารณ’’นฺติ ปทํ ปกฺขิปิตพฺพํฯ จตุตฺถคาถาย ‘‘อนุโปสเถ’’ติอาทิคาถาพนฺธํ อปเนตฺวา ‘‘เนว ปวารเณ กาตุํ, สา กปฺปติ ปวารณา’’ติ ปกฺขิปิตพฺพํฯ ปญฺจมคาถาย ‘‘อฎฺฐิโตโปสถาวาสา’’ติ อปเนตฺวา ‘‘ปวารณาฐิตาวาสา’’ติ ปกฺขิปิตพฺพํฯ

๔๕๑. **สงฺฆมฺหิ ปวาริเตวา**ติ ปุริมวสฺสูปคเต สงฺฆมฺหิ ปวาริเต เอวฯ **ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กเรยฺยา**ติ น เอกสฺมิํ อุโปสถเคฺค เทฺว ญตฺติโย ฐเปตพฺพาติ อธิปฺปาโยฯ ปจฺฉิมิกาย อุปคนฺตฺวา อปรินิฎฺฐิตวโสฺส **อวุโตฺถฯ อนุปาคโต**ติ วสฺสํ อนุปาคโตฯ อยเมตฺถาธิปฺปาโย – ปุริมิกาย วสฺสํ อุปคตา ปญฺจ วา อติเรกา วา ปจฺฉิมิกาย อุปคตา เตหิ สมา วา อูนตรา วา ปุริมิกาย วา อุปคเตหิ ปจฺฉิมิกาย อุปคตา โถกตรา เจว โหนฺติ, สงฺฆปฺปวารณาย คณํ ปูเรนฺติ สงฺฆปฺปวารณาวเสน ญตฺติํ ฐเปตฺวา, อถ จ อุโภปิ เอกโต หุตฺวา สงฺฆํ น ปูเรนฺติ, คณํ ปน ปูเรนฺติ, คณญตฺติํ ฐเปตฺวา ปวาเรตพฺพํ, ปจฺฉา เตสํ สนฺติเก ปาริสุทฺธิอุโปสโถ กาตโพฺพฯ ยทิ ปน ปุริมิกาย เอโก, ปจฺฉิมิกาย เอโก, เอเกน เอกสฺส สนฺติเก ปวาเรตพฺพํ, เอเกน ปาริสุทฺธิอุโปสโถ กาตโพฺพฯ สเจ ปุริเมหิ วสฺสูปคเตหิ ปจฺฉา วสฺสูปคตา เอเกนปิ อธิกา สงฺฆํ ปูเรนฺติ, ปฐมํ ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตฺวา ปจฺฉา เตสํ สนฺติเก ปวาเรตพฺพนฺติฯ คเณปิ เอเสว นโยฯ เอวมุปริปิ ยถาโยคํ จินฺตนียํฯ

๔๕๒. **จาตุมาสินิยา**ติ อปรกตฺติกปุณฺณมายํฯ **สเงฺฆนา**ติ ปฐมํ วสฺสูปคเตน สเงฺฆนฯ วุตฺถา วสฺสา เยหิ เต **วุตฺถวสฺสา,** ปจฺฉิมวสฺสูปคตาฯ **สเจ อปฺปตรา สิยุ**นฺติ อิมินา ยทิ อธิกตรา วา สมสมา วา โหนฺติ, ปวารณาญตฺติํ ฐเปตฺวา ปจฺฉิมวสฺสูปคเตหิ ปฐมํ ปวาริเต ปจฺฉา อิตเรหิ ปาริสุทฺธิอุโปสโถ กาตโพฺพติ ทีเปตีติฯ

ปวารณานิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔๖. สํวรนิเทฺทสวณฺณนา

๔๕๓. สํวรณํ จกฺขุทฺวาราทีนํ สติกวาเฏน ปิทหนํ **สํวโร**ฯ ตตฺถ กิญฺจาปิ จกฺขุนฺทฺริเย สํวโร นตฺถิ, น หิ จกฺขุปสาทํ นิสฺสาย สติ อุปฺปชฺชติ, เนว ภวงฺคสมเย อาวชฺชนาทีนํ อญฺญตรสมเย, ชวนกฺขเณ ปน อุปฺปชฺชตีติ ตทา สํวโร โหติ, เอวํ โหเนฺต ปน โส จกฺขุทฺวาราทีนํ สํวโรติ วุจฺจติฯ **จกฺขุโสตาทิเภเทหี**ติ จกฺขุ จ โสตญฺจ, ตานิ อาทิ เยสํ, เตว เภทา จาติ สมาโส, เตหิ ทฺวาเรหิฯ อภิชฺฌาทิปฺปวตฺติยา อจฺจโนฺตปการกตฺตา กรณเตฺถ เจตฺถ ตติยาฯ เอเตน จกฺขุโสตฆานชิวฺหากายมนสงฺขาตานิ ทฺวารานิ วุตฺตานิฯ **รูปสทฺทาทิโคจเร**ติ รูปสทฺทคนฺธรสโผฏฺฐพฺพธมฺมสงฺขาเต วิสเยฯ **อภิชฺฌาโทมนสฺสาทิปฺปวตฺติ**นฺติ เอตฺถ ปรสมฺปตฺตึ อภิมุขํ ฌายตีติ อภิชฺฌา, พลวตณฺหาฯ **อาทิ**-สเทฺทน มิจฺฉาทิฏฺฐิอาทโย อเนเก อกุสลา ธมฺมา สงฺคหิตาฯ

๔๕๔. สกํ จิตฺตํ กิฏฺฐาทึ ทุปฺปสุํ วิย นิคฺคเณฺหยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ **กิฏฺฐ**นฺติ กิฏฺฐฏฺฐาเน อุปฺปนฺนํ สสฺสํ คหิตํฯ กิฏฺฐํ อทตีติ **กิฏฺฐาทิ,** ตํฯ **สมฺปชาโน**ติ สาตฺถกสปฺปายโคจรอสโมฺมหสงฺขาเตน จตุสมฺปชเญฺญน สมฺมา ปชาโนฯ อิมินา อินฺทฺริยสํวรสีลํ กถิตํฯ

สํวรนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔๗. สุทฺธินิเทฺทสวณฺณนา

๔๕๕. เทสนา สํวโร เอฏฺฐิ ปจฺจเวกฺขณนฺติ เภทโต สุทฺธิ จตุพฺพิธาติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘ปจฺจเวกฺขณํ เภทโต’’ติ วตฺตเพฺพ นิคฺคหิตโลโป ทฏฺฐโพฺพ, เทสนาสุทฺธิ สํวรสุทฺธิ ปริเยฏฺฐิสุทฺธิ ปจฺจเวกฺขณสุทฺธีติ จตุพฺพิธาติ วุตฺตํ โหติฯ ตตฺถ สุชฺฌตีติ สุทฺธิ, ยถาธมฺมํ เทสนาย สุทฺธิ **เทสนาสุทฺธิ**ฯ วุฏฺฐานสฺสาปิ เจตฺถ เทสนาย เอว สงฺคโห ทฏฺฐโพฺพฯ มูลาปตฺตีนํ ปน อภิกฺขุตาปฏิญฺญาว เทสนาติ เหฏฺฐา วุตฺตา, สาวสฺส ปาราชิกาปนฺนสฺส วิสุทฺธิ นาม โหติฯ อยญฺหิ ยสฺมา ปาราชิกํ อาปโนฺน, ตสฺมา ภิกฺขุภาเว ฐตฺวา อภโพฺพ ฌานาทีนิ อธิคนฺตุํฯ ภิกฺขุภาโว หิสฺส สคฺคนฺตราโย เจว โหติ, มคฺคนฺตราโย จฯ วุตฺตเญฺหตํ –

‘‘สามญฺญํ ทุปฺปรามฏฺฐํ, นิรยายูปกฑฺฒตี’’ติฯ (ธ. ป. ๓๑๑);

อปรมฺปิ วุตฺตํ –

‘‘สิถิโล หิ ปริพฺพโช, ภิโยฺย อากิรเต รช’’นฺติฯ (ธ. ป. ๓๑๓);

อิจฺจสฺส ภิกฺขุภาโว วิสุทฺธิ นาม น โหติฯ ยสฺมา ปน คิหิอาทิโก หุตฺวา ทานสรณสีลสํวราทีหิ สคฺคมคฺคํ วา ฌานวิโมกฺขมคฺคํ วา อาราเธตุํ ภโพฺพ โหติ, ตสฺมาสฺส คิหิอาทิภาโว วิสุทฺธิ นาม โหติฯ อธิฏฺฐานวิสิเฏฺฐน สํวเรน วิสุทฺธิ **สํวรวิสุทฺธิ**ฯ ธเมฺมน สเมน ปจฺจยานํ เอฏฺฐิยา สุทฺธิ **เอฏฺฐิสุทฺธิ**ฯ จตูสุ ปจฺจเยสุ ปจฺจเวกฺขเณน สุทฺธิ **ปจฺจเวกฺขณสุทฺธิ**ฯ ‘‘จตุพฺพิธาปาตี’’ติอาทีสุ **ปาติโมกฺขสํวรสมฺมต**นฺติ ‘‘ปาติโมกฺขสํวโร’’ติ สมฺมตํ สีลํฯ

๔๕๖. จิตฺตาธิฏฺฐานสํวรา สุชฺฌตีติ อินฺทฺริยสํวโร สํวรสุทฺธีติ วุโตฺตติ โยชนาฯ

๔๕๗. อเนสนํ ปหาย ธมฺเมน อุปฺปาเทนฺตสฺส เอฏฺฐิยา สุทฺธตฺตา อาชีวนิสฺสิตํ เอฏฺฐิ สุทฺธีติ วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ **อุปฺปาเทนฺตสฺสา**ติ ปจฺจเย อุปฺปาเทนฺตสฺสฯ

๔๕๘. **ปจฺจเวกฺขณสุชฺฌนา**ติ เหตุมฺหิ ปญฺจมีติฯ

สุทฺธินิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔๘. สโนฺตสนิเทฺทสวณฺณนา

๔๕๙. ปํสุกูลํ ปิณฺฑิยาโลโป รุกฺขมูลํ ปูติมุตฺตเภสชฺชนฺติ อิเม จตฺตาโร ปจฺจยา อปฺปคฺฆนกตาย อปฺปา เจว กสฺสจิปิ อาลยาภาเวน อนวชฺชา จ คตคตฏฺฐาเน ลพฺภมานตาย สุลภา จาติ วุจฺจนฺติ, เตนาห **“อเปฺปนา”**ติอาทิฯ **มตฺตญฺญู**ติ ปริเยสนปฺปฏิคฺคหณปริโภค วิสฺสชฺชเนสุ จตูสุ มตฺตญฺญุตาวเสน ปมาณญฺญูฯ

๔๖๐. กถํ สนฺตุโฏฺฐติ อาห **“อตีต”**นฺติอาทิฯ **ปจฺจุปฺปเนฺนน ยาเปโนฺต**ติ ยถาลาภ ยถาพลยถาสารุปฺปวเสน ปจฺจุปฺปเนฺนน ยถาวุตฺตจตุพฺพิธปจฺจเยน ยาเปโนฺตติฯ

สโนฺตสนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔๙. จตุรารกฺขนิเทฺทสวณฺณนา

๔๖๑-๒. พุทฺธานุสฺสติ …เป.… มรณสฺสตีติ อิมา จตุรารกฺขา นามาติ เสโสฯ **อารกตฺ ตาทินา**ติ อารกภาโว อารกตฺตํ, ตํ อาทิ ยสฺส ‘‘อรีนํ หตตฺตา’’ติอาทิกสฺส ตํ **อารกตฺตาทิ**ฯ เตน เตน มเคฺคน สวาสนานํ อรานํ หตตฺตา อารกา สพฺพกิเลเสหิ สุวิทูรวิทูเร ฐิโตติ อา-กา รสฺส รสฺสตฺตํ, ก-การสฺส ห-การํ สานุนาสิกํ กตฺวา ‘‘อรห’’นฺติ ปทสิทฺธิ เวทิตพฺพาฯ ‘‘อา รกา’’ติ จ วุเตฺต สามญฺญโชตนาย วิเสเส อวฏฺฐานโต, วิเสสตฺถินา จ วิเสสสฺส อนุปฺปโยชิต พฺพตฺตา ‘‘กิเลเสหี’’ติ ลพฺภติฯ

สมฺมาติ อวิปรีตํฯ **สาม**นฺติ สยเมว, อปรเนยฺย หุตฺวาติ อโตฺถฯ ‘‘สมฺพุโทฺธ’’ติ หิ เอตฺถ สํ-สโทฺท ‘‘สย’’นฺติ เอตสฺส อตฺถสฺส โพธโก ทฏฺฐโพฺพฯ **พุทฺธโต**ติ ภาวปฺปธาโนยํ นิ เทฺทโส, พุทฺธตฺตาติ อโตฺถฯ ‘‘อรหํ’’ อิติ วา ‘‘สมฺมาสมฺพุโทฺธ’’ อิติ วา ภควโต นวเภเท คุเณ ยา ปุนปฺปุนํ อนุสฺสติ, สา พุทฺธานุสฺสตีติ โยชนาฯ ‘‘สมฺมาสมฺพุโทฺธ อิตี’’ติ วตฺตเพฺพ อ-กาโร สนฺธิวเสน อาคโตฯ **อิติ**-สโทฺท ปเนตฺถ อาทิอโตฺถ, อิจฺจาทีติ อโตฺถฯ **นวเภเท**ติ ‘‘อนุ ตฺตโร ปุริสทมฺมสารถี’’ติ เอกโต คเหตฺวาฯ เอตฺถ ปน อุปจาโร อุปฺปชฺชติ, น อปฺปนา, ตถา มรณสฺสติยํฯ อิตเรสุ ปน อุภยมฺปิ อุปฺปชฺชตีติ เวทิตพฺพํฯ พุทฺธานุสฺสติฯ

๔๖๓-๔. **“สีมฏฺฐา”**ติอาทินา เมตฺตาภาวนํ ทเสฺสติฯ **สีมฏฺฐสเงฺฆ**ติ สีมายํ ติฏฺฐตีติ สี มโฏฺฐ , โสว สโงฺฆฯ โคจรคามมฺหิ อิสฺสเร ชเนติ สมฺพนฺโธฯ ตตฺถ มานุเส อุปาทาย สพฺพส เตฺตสูติ โยเชตพฺพํฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ คาเมฯ สุขิตา โหนฺตุ อเวราติ ปทเจฺฉโทฯ **อาทินา**ติ ‘‘อพฺยาปชฺชา โหนฺตุ, อนีฆา โหนฺตุ, สุขี อตฺตานํ ปริหรนฺตู’’ติ อิมินาฯ **ปริจฺฉิชฺช ปริจฺฉิชฺ ชา**ติ ‘‘อิมสฺมิํ วิหาเร สเพฺพ ภิกฺขู’’ติอาทินา เอวมฺปิ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ปริจฺฉินฺทิตฺวาฯ เมตฺตาภา วนาฯ

๔๖๕-๖. อิทานิ อสุภํ นิทฺทิสนฺโต สพฺพปฐมํ สาเธตพฺพํ สตฺตวิธมุคฺคหโกสลฺลํ **"วเณฺณ"**จฺจาทินา ทเสฺสติฯ สตฺตวิธญฺหิ ตํ นยโต อาคตํ วาจาสชฺฌายมนสาสชฺฌาเยหิ สทฺธิํฯ ตตฺถ ปฐมํ วาจาย สชฺฌายเนฺตน จตฺตาริ ตจปญฺจกาทีนิ ปริจฺฉินฺทิตฺวา อนุโลมปฺปฏิโลมวเสน กาตพฺพํฯ ยถา ปน วจสา, ตเถว มนสาปิ สชฺฌาโย กาตโพฺพฯ วจสา สชฺฌาโย หิ มนสา สชฺฌายสฺส ปจฺจโยฯ โส ปน ลกฺขณปฺปฏิเวธสฺส ปจฺจโยฯ ตตฺถ **วโณฺณ** นาม เกสาทีนํ วโณฺณฯ **สณฺฐานํ** เตสํเยว สณฺฐานํฯ **โอกาโส** เตสํเยว ปติโฏฺฐกาโสฯ **ทิสา** นาภิโต อุทฺธํ อุปริมทิสา, อโธ เหฏฺฐิมาฯ **ปริเจฺฉโท** นาม ''อยํ โกฏฺฐาโส เหฏฺฐา จ อุปริ จ ติริยญฺจ อิมินา นาม ปริจฺฉิโนฺน''ติ เอวํ สภาคปริเจฺฉโท เจว ''เกสา น โลมา, โลมา น เกสา''ติ เอวํ อมิสฺสกตาวเสน วิสภาคปริเจฺฉโท จฯ เกสาทิโกฏฺฐาเส ววตฺถเปตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **ววตฺถเปตฺวา**ติ วุตฺตนเยน ววตฺถเปตฺวาฯ

เอวํ ววตฺถเปเนฺตน ยถาวุตฺตํ สตฺตวิธํ อุคฺคหโกสลฺลํ สมฺปาเทตฺวา อฏฺฐารสวิธํ มนสิการโกสลฺลํ สมฺปาเทตพฺพนฺติ ทเสฺสตุํ **"อนุปุพฺพโต"**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ อปฺปนาโต ตโย จ สุตฺตนฺตาติ อิเม จตฺตาโรปิ นยโตวาคเต นาติสีฆาทีสุ ปกฺขิปิตฺวา ทสวิธตา เวทิตพฺพาฯ **อนุปุพฺพโต**ติ สชฺฌายกรณโต ปฏฺฐาย อนุปฏิปาฏิยาฯ **นาติสีฆํ นาติสณิกํ กตฺวา**ติ กิริยาวิเสสนํฯ **วิเกฺขปํ ปฏิพาหย**นฺติ กมฺมฏฺฐานํ วิสฺสเชฺชตฺวา พหิทฺธา ปุถุตฺตารมฺมเณ เจตโส วิเกฺขปํ ปฏิพาหโนฺตฯ **ปณฺณตฺติํ สมติกฺกมฺมา**ติ ยายํ ''เกสา โลมา''ติ ปณฺณตฺติ, ตํ อติกฺกมิตฺวา, ''ปฏิกฺกูล''นฺติ จิตฺตํ ฐเปตฺวาติ อธิปฺปาโยฯ **อนุปุพฺพโต มุญฺจนฺตสฺสา**ติ โย โย โกฏฺฐาโส น อุปฏฺฐาติ, ตํ ตํ อนุกฺกเมน มุญฺจโต, ตสฺส ''ภาวนา''ติ อิมินา สมฺพโนฺธ เวทิตโพฺพฯ

๔๖๗. เอวํ อุภยโกสลฺลํ สมฺปาเทตฺวา สพฺพโกฏฺฐาเส วณฺณาทิวเสน ววตฺถเปตฺวา วณฺณาทิวเสเนว ปญฺจธา ปฏิกฺกูลตา ววตฺถเปตพฺพาติ ทเสฺสตุํ **"วณฺณา"**ติอาทิมาหฯ วณฺณ…เป…. โอกาเสหิ โกฏฺฐาเส ปฏิกฺกูลาติ ภาวนา อสุภนฺติ โยชนาฯ ตตฺร เกสา ตาว ปกติวเณฺณน กาฬกา อทฺทาริฏฺฐกวณฺณา, สณฺฐานโต ทีฆวฏฺฏตุลาทณฺฑสณฺฐานา, ทิสโต อุปริมทิสาย ชาตา, โอกาสโต อุโภสุ ปเสฺสสุ กณฺณจูฬิกาหิ, ปุรโต นฬาฏเนฺตน, ปจฺฉโต คฬวาฏเกน ปริจฺฉินฺนา, สีสกฏาหเวฐนอลฺลจมฺมํ เกสานํ โอกาโสฯ ปริเจฺฉทโต เกสา สีสเวฐนจเมฺม วีหคฺคมตฺตํ ปวิสิตฺวา ปติฏฺฐิเตน เหฏฺฐา อตฺตโน มูลตเลน, อุปริ อากาเสน, ติริยํ อญฺญมเญฺญน ปริจฺฉินฺนาฯ เทฺว เกสา เอกโต นตฺถีติ อยํ สภาคปริเจฺฉโทฯ ''เกสา น โลมา, โลมา น เกสา''ติ เอวํ อวเสสเอกติํสโกฏฺฐาเสหิ อมิสฺสีกตา เกสา นาม ปาฏิเยโกฺก เอโก โกฏฺฐาโสติ อยํ วิสภาคปริเจฺฉโทฯ อิทํ เกสานํ วณฺณาทิโต นิจฺฉยนํฯ อิทํ ปน เนสํ วณฺณาทิวเสน ปญฺจธา ปฏิกฺกูลโต นิจฺฉยนํ – เกสา นาเมเต วณฺณโตปิ ปฏิกฺกูลา อาสยโตปิ สณฺฐานโตปิ คนฺธโตปิ โอกาสโตปิ ปฏิกฺกูลาติ เอวํ เสสโกฏฺฐาสานมฺปิ ยถาโยคํ เวทิตพฺพํฯ

อุทฺธุมาตาทิวตฺถูสูติ อุทฺธุมาตกวินีลกวิปุพฺพกวิจฺฉิทฺทกวิกฺขายิตกวิกฺขิตฺตกหตวิกฺขิตฺตกโลหิตกปุฬวกอฏฺฐิกสงฺขาเตสุ ทเสสุ อวิญฺญาณกอสุภวตฺถูสุ อสุภาการํ คเหตฺวา ปวตฺตา ภาวนา วา อสุภนฺติ สมฺพโนฺธฯ อสุภภาวนาฯ

๔๖๘. ''มรณํ เม ภวิสฺสตี''ติ วา ''ชีวิตํ เม อุปรุชฺฌตี''ติ วา ''มรณํ มรณ''นฺติ วา โยนิโส ภาวยิตฺวานาติ โยชนาฯ **ชีวิต**นฺติ รูปชีวิตินฺทฺริยญฺจ อรูปชีวิตินฺทฺริยญฺจฯ **โยนิโส**ติ อุปาเยนฯ เอวํ ปวตฺตยโตเยว หิ เอกจฺจสฺส นีวรณานิ วิกฺขมฺภนฺติ, มรณารมฺมณา สติ สณฺฐาติ, อุปจารปฺปตฺตเมว กมฺมฏฺฐานํ โหติฯ

๔๖๙-๔๗๐. ยสฺส ปน เอตฺตาวตา น โหติ, เตน วธกปจฺจุปฏฺฐานาทีหิ อฏฺฐหากาเรหิ มรณํ อนุสฺสริตพฺพนฺติ ทเสฺสตุํ **“วธกเสฺสวา”**ติอาทิมาหฯ **วธกสฺส อิว อุปฏฺฐานา**ติ ‘‘อิมสฺส สีสํ ฉินฺทิสฺสามี’’ติ อสึ คเหตฺวา คีวาย สญฺจารยมานสฺส วธกสฺส วิย มรณสฺส อุปฏฺฐานโตฯ **สมฺปตฺตีนํ วิปตฺติโต**ติ โภคสมฺปตฺติยา ชีวิตสมฺปตฺติยา จ วินาสมรณสงฺขาตวิปตฺติโตฯ **อุปสํหรโต**ติ ยสมหตฺตโต ปุญฺญมหตฺตโต ถามมหตฺตโต อิทฺธิมหตฺตโต ปญฺญามหตฺตโต ปเจฺจกพุทฺธโต สมฺมาสมฺพุทฺธโตติ อิเมหิ สตฺตหากาเรหิ อตฺตโน อุปสํหรณโต ฯ **กายพหุสาธารณา**ติ อสีติยา กิมิกุลานํ, อเนกสตานํ โรคานํ, พาหิรานญฺจ อหิวิจฺฉิกาทีนํ มรณสฺส ปจฺจยานํ สาธารณโตฯ **อายุทุพฺพลโต**ติ อสฺสาสปสฺสาสูปนิพทฺธตฺตอิริยาปถูปนิพทฺธตฺตาทินา อายุโน ทุพฺพลโตฯ **กาลววตฺถานสฺส อภาวโต**ติ ‘‘อิมสฺมึเยว กาเล มริตพฺพํ, น อญฺญสฺมิ’’นฺติ เอวํ กาลววตฺถานสฺส อภาวโตฯ **อทฺธานสฺส ปริเจฺฉทา**ติ ‘‘มนุสฺสานํ ชีวิตสฺส ปริเจฺฉโท นาม เอตรหิ ปริโตฺต, อทฺธา โย จิรํ ชีวติ, โส วสฺสสตํ ชีวตี’’ติ เอวํ อทฺธานสฺส กาลสฺส ปริเจฺฉทโตฯ

เอตฺถ ปน กมฺมฏฺฐานํ ภาเวตฺวา วิปสฺสนาย สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปตฺตุกาเมน พุทฺธปุเตฺตน ยํ กาตพฺพํ, ตํ อาทิกมฺมิกสฺส กุลปุตฺตสฺส วเสน อาทิโต ปฏฺฐาย สเงฺขเปโนปทิสฺสามฯ จตุพฺพิธํ ตาว สีลํ โสเธตพฺพํฯ ตตฺถ ติวิธา วิสุชฺฌนา อนาปชฺชนํ, อาปนฺนวุฏฺฐานํ, กิเลเสหิ จ อปฺปฏิปีฬนํฯ เอวํ วิสุทฺธสีลสฺส หิ ภาวนา สมฺปชฺชติฯ ยมฺปิทํ เจติยงฺคณวตฺตาทีนํ วเสน อาภิสมาจาริกสีลํ วุจฺจติ, ตมฺปิ สาธุกํ ปริปูเรตพฺพํฯ ตโต –

‘‘อาวาโส จ กุลํ ลาโภ, คโณ กมฺมญฺจ ปญฺจมํ;
อทฺธานํ ญาติ อาพาโธ, คนฺถ อิทฺธีติ เต ทสา’’ติฯ (วิสุทฺธิ. ๑.๔๑) –

เอวํ วุเตฺตสุ ทสสุ ปลิโพเธสุ โย ปลิโพโธ, โย อุปจฺฉินฺทิตโพฺพฯ เอวํ อุปจฺฉินฺนปลิโพเธน –

‘‘ปิโย ครุ ภาวนีโย, วตฺตา จ วจนกฺขโม;
คมฺภีรญฺจ กถํ กตฺตา, โน จาฏฺฐาเน นิโยชโก’’ติฯ (อ. นิ. ๗.๓๗) –

เอวํ วุตฺตลกฺขณํ อาจริยํ อุปสงฺกมิตฺวา กมฺมฏฺฐานํ อุคฺคเหตพฺพํฯ ตํ ทุวิธํ โหติ สพฺพตฺถกกมฺมฏฺฐานญฺจ ปาริหาริยกมฺมฏฺฐานญฺจฯ ตตฺถ **สพฺพตฺถกกมฺมฏฺฐานํ** นาม ภิกฺขุสงฺฆาทีสุ เมตฺตา, มรณสฺสติ จ, ‘‘อสุภสญฺญา’’ติปิ เอเกฯ เอตํ ปน ตยํ สพฺพตฺถ อตฺถยิตพฺพํ อิจฺฉิตพฺพนฺติ กตฺวา, อธิเปฺปตสฺส จ โยคานุโยคกมฺมสฺส ปทฏฺฐานตฺตา ‘‘สพฺพตฺถกกมฺมฏฺฐาน’’นฺติ วุจฺจติฯ อฏฺฐตึสารมฺมเณสุ ปน ยํ ยสฺส จริตานุกูลํ, ตํ ตสฺส นิจฺจํ ปริหริตพฺพตฺตา ยถาวุเตฺตเนว นเยน **“ปาริหาริยกมฺมฏฺฐาน”**นฺติ วุจฺจติ, ตโต –

‘‘มหาวาสํ นวาวาสํ, ชราวาสญฺจ ปนฺถนึ;
โสณฺฑึ ปณฺณญฺจ ปุปฺผญฺจ, ผลํ ปตฺถิตเมว จฯ

‘‘นครํ ทารุนา เขตฺตํ, วิสภาเคน ปฏฺฏนํ;
ปจฺจนฺตสีมาสปฺปายํ, ยตฺถ มิโตฺต น ลพฺภติฯ

‘‘อฏฺฐารเสตานิ ฐานานิ, อิติ วิญฺญาย ปณฺฑิโต;
อารกา ปริวเชฺชยฺย, มคฺคํ สปฺปฏิภยํ ยถา’’ติฯ (วิสุทฺธิ. ๑.๕๒) –

วุตฺตอฏฺฐารสเสนาสนโทสวชฺชิตํ ‘‘อิธ, ภิกฺขเว, เสนาสนํ นาติทูรํ โหติ นจฺจาสนฺนํ คมนาคมนสมฺปนฺนํ ทิวา อปฺปากิณฺณํ รตฺตึ อปฺปสทฺทํ อปฺปนิโคฺฆสํ อปฺปฑํสมกสวาตาตปสรีสปสมฺผสฺสํฯ ตสฺมึ โข ปน เสนาสเน วิหรนฺตสฺส อปฺปกสิเรเนว อุปฺปชฺชนฺติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาราฯ ตสฺมึ โข ปน เสนาสเน เถรา ภิกฺขู วิหรนฺติ พหุสฺสุตา อาคตาคมา ธมฺมวินยธรา มาติกาธราฯ เต กาเลน กาลํ อุปสงฺกมิตฺวา ปริปุจฺฉติ ปริปญฺหติ ‘อิทํ ภเนฺต กถํ, อิมสฺส โก อโตฺถ’ติฯ ตสฺส เต อายสฺมโนฺต อวิวฏเญฺจว วิวรนฺติ, อนุตฺตานีกตญฺจ อุตฺตานึ กโรนฺติ, อเนกวิหิเตสุ จ กงฺขาฐานีเยสุ ธเมฺมสุ กงฺขํ ปฏิวิโนเทนฺติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, เสนาสนํ ปญฺจงฺคสมนฺนาคตํ โหตี’’ติ (อ. นิ. ๑๐.๑๑) วุตฺตปญฺจงฺคสมนฺนาคตํ เสนาสนํ อุปคมฺม ตตฺถ วสเนฺตน ‘‘ทีฆานิ เกสโลมนขานิ ฉินฺทิตพฺพานิ, ชิณฺณจีวเรสุ อคฺคฬอนุวาตปริภณฺฑทานาทินา ทฬฺหีกมฺมํ วา ตนฺตเจฺฉทาทีสุ ตุนฺนกมฺมํ วา กาตพฺพํ, กิลิฏฺฐานิ รชิตพฺพานิ, สเจ ปเตฺต มลํ โหติ, ปโตฺต ปจิตโพฺพ, มญฺจปีฐาทีนิ โสเธตพฺพานี’’ติ เอวํ วุตฺตอุปจฺฉินฺนขุทฺทกปลิโพเธน กตภตฺตกิเจฺจน ภตฺตสมฺมทํ วิโนเทตฺวา รตนตฺตยคุณานุสฺสรเณน จิตฺตํ สมฺปหํเสตฺวา อาจริยุคฺคหโต เอกปทมฺปิ อสมฺมุยฺหเนฺตน มนสิ กาตพฺพนฺติฯ

จตุรารกฺขนิเทฺทสวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๕๐. วิปสฺสนานิเทฺทสวณฺณนา

๔๗๑-๒. **นามรูป**นฺติ จิตฺตเจตสิกสงฺขาตํ นามญฺจ อฏฺฐวีสติวิธํ รูปญฺจฯ ‘‘นมนลกฺขณํ นามํ, รุปฺปนลกฺขณํ รูปํ, นามรูปโต น อโญฺญ อตฺตาทิโก โกจิ อตฺถี’’ติ เอวํ ฌานลาภี เจ, ฌานโต วุฏฺฐาย ฌานคตํ วา วิปสฺสนายานิโก เจ, ปกิณฺณกภูตํ นามรูปํ ปริคฺคเหตฺวาฯ ปาติโมกฺขสํวราทิ สีลวิสุทฺธิ, จตุรารกฺขวเสน ทีปิตา โสปจารสมาธิสงฺขาตา จิตฺตวิสุทฺธิ จ วุตฺตาวนามาติ อิมินา ทิฏฺฐิวิสุทฺธิ กถิตาฯ ตโต ตสฺส ปจฺจยญฺจ ปริคฺคเหตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺส ปจฺจย**นฺติ ‘‘ปฏิสนฺธิกฺขเณ นามรูปทฺวยเมว อวิชฺชาตณฺหาอุปาทานกเมฺมหิ อุปฺปชฺชติ, น อิสฺสราทิการเณนา’’ติอาทินา ตสฺส การณํ, อิมินา กงฺขาวิตรณวิสุทฺธิ ทสฺสิตาฯ

หุตฺวา อภาวโต อนิจฺจาติ สเพฺพปิ นามรูปสงฺขารา อุปฺปชฺชิตฺวา อภาวาปชฺชนโต อนิจฺจาฯ **อุทยพฺพยปีฬนา ทุกฺขา**ติ อุปฺปาทนิโรธวเสน ปีฬนโต ทุกฺขาฯ **อวสวตฺติตฺตา อนตฺตา**ติ อตฺตโน วเส อวตฺตนโต อนตฺตาติ เอวํ สงฺขาเรหิ สทฺธึ ติลกฺขณํ อาโรเปตฺวาฯ **ปุนปฺปุนํ สมฺมสโนฺต**ติ ยถาวุตฺตนเยน สมฺมสโนฺต สมถยานิโก วิปสฺสนายานิโก จ โยคาวจโรฯ อิมินา มคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสุทฺธิ, ปฏิปทาญาณทสฺสนวิสุทฺธิ จ ทสฺสิตาฯ สงฺขารานเมว หิ อุทยพฺพยาทินานุปสฺสนโต อุทยพฺพยภงฺคภยอาทีนวนิพฺพิทามุญฺจิตุกมฺยตาปฏิสงฺขานุปสฺสนาส- งฺขารุเปกฺขาญาณสงฺขาตสฺส อฏฺฐวิธสฺส ญาณสฺส วเสน สิขาปฺปตฺตํ วิปสฺสนาญาณํ ปฏิปทาญาณทสฺสนวิสุทฺธิ นามฯ **อนุปุเพฺพน สพฺพสํโยชนกฺขยํ ปาปุเณยฺยา**ติ อิมินา ญาณทสฺสนวิสุทฺธิ ทสฺสิตาฯ **สพฺพสํโยชนกฺขย**นฺติ โอรมฺภาคิยานํ ปญฺจนฺนํ สํโยชนานํ เหฏฺฐา มคฺคตฺตเยน เขปิตตฺตา, อิตเรสํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ เขปิตตฺตา จ สเพฺพสํ สํโยชนานํ ขยเนฺต ชาตํ อรหตฺตมคฺคํฯ

นิคมนกถาวณฺณนา

๔๗๓. ยสฺมา การณา ยา สิกฺขนา, อยํ ภิกฺขุกิจฺจํ, **อโต** ตสฺมา การณาติ อโตฺถฯ

๔๗๔. **นิจฺจโส โลกวิจาริโน**ติ นิจฺจํ โลเก วิจรโตฯ มาลุตเสฺสว ปริสฺสโม น สโมฺภตีติ โยชนาฯ **มาลุตเสฺสวา**ติ วาตสฺส อิวฯ **น สโมฺภตี**ติ น โหติฯ

๔๗๕-๖. ตมฺพปณฺณิ เอว ตมฺพปณฺณิโย, เกตุ วิย เกตุ, ตมฺพปณฺณิเย เกตูติ ตปฺปุริโสฯ เตน รจิตา ธมฺมวินยญฺญุปสํสิตา อยํ ขุทฺทสิกฺขา ปริมาณโต คาถานํ ปญฺจมตฺตเหิ สเตหิ เอตฺตาวตา นิฏฺฐานมุปาคตาติ สมฺพนฺโธฯ

นิคมนกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

นิคมนกถา

การาปิเตติรุจิเร ปวเร วิหาเร;
มานาธิการิปุรินา ครุนา คุเณน;
วสฺสํ วสํ ทมิฬโส วิธหํ อกาสิํ;
อากงฺขฏีก ชินสาสนสมฺปวุทฺธิํฯ

ปุเญฺญน สตฺถรจนาชนิเตน เตน;
สมฺพุทฺธสาสนวโรทยการเณน;
โลกามิเสสุ ปน เม สมยํ อลโคฺค;
สมฺพุทฺธสาสนวโรทยมาจเรยฺยํฯ

อเตฺถสุ อกฺขรปเทสุ วินิจฺฉเยสุ;
ปุพฺพาปเรสุ ลิขิตํ ขลิตํ ยทตฺถิ;
โอหาย ขนฺตุมรหนฺติ วทนฺตุ สนฺตา;
ทิฏฺฐาปราธมถ วา กิมุลาลเนนฯ

เยนนฺตตนฺตรตนากรมนฺถเนน;
มนฺถาจโลลฺลสิตญาณวเรน ลทฺธา;
สารามตาติสุขิตา สุขยนฺติ จเญฺญ;
เต เม ชยนฺติ ครโว ครโว คุเณหิฯ

ปรตฺถสมฺปาทนโต, ปุเญฺญนาธิคเตนหํ;
ปรตฺถสมฺปาทนโก, ภเวยฺยํ ชาติชาติยํฯ

สิโสฺส อาห –

ปรมปฺปิจฺฉตาเนกสโนฺตโสปสเมสินํ;
สุจิสเลฺลขวุตฺตีนํ, สทารญฺญนิวาสินํฯ

สาสนุโชฺชตการีนํ, อาเจรตฺตมุปาคตํ;
อุทุมฺพรคิริขฺยาตยตีนํ ยติปุงฺควํฯ

เมธงฺกร อิติ ขฺยาตนามเธยฺยํ ตโปธนํ;
เถรํ ถิรทยาเมธานิธานํ สาธุปูชิตํฯ

สิสฺสํ สหายมาคมฺม, กลฺยาณมิตฺตมตฺตโน;
โสเธตุํ สาสนํ สตฺถุ, ปรกฺกมมกาสิ โยฯ

สุสทฺทสิทฺธิํ โย โยคนิจฺฉยํ สพฺภิ วณฺณิตํ;
อกา สุโพธาลงฺการํ, วุโตฺตทยมนากุลํฯ

สงฺฆรกฺขิตนาเมน, มหาเถเรน ธีมตา;
นิวาสภูเตนาเนกคุณานปฺปิจฺฉตาทินํฯ

เตเนว รจิตา สาธุ, สาสโนทยการินา;
ขุทฺทสิกฺขาย ฏีกาปิ, สุมงฺคลปฺปสาทนีฯ

นิคมนกถา นิฏฺฐิตาฯ

อิติ สุมงฺคลปฺปสาทนี นาม

ขุทฺทสิกฺขา-อภินวฏีกา สมตฺตาฯ

ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

มูลสิกฺขา

คนฺถารมฺภกถา

นตฺวา นาถํ ปวกฺขามิ, มูลสิกฺขํ สมาสโต;
ภิกฺขุนา นวเกนาโท, มูลภาสาย สิกฺขิตุํฯ

๑. ปาราชิกนิเทฺทโส

๑. สํ นิมิตฺตํ ปเวสนฺโต, ภิกฺขุ มคฺคตฺตเย จุโต;
ปเวสนฏฺฐิตุทฺธาร-ปวิเฏฺฐ เจปิ สาทิยํฯ

๒. อทินฺนํ มานุสํ ภณฺฑํ, เถยฺยาเยเกน อาทิยํ;
ปญฺจวีสาวหาเรสุ, ครุกํ เจ จุโต ภเวฯ

๓. อาทิยนฺโต หรนฺตว-หรนฺตปิริยาปถํ;
วิโกเปนฺโต ตถา ฐานา, จาเวนฺตปิ ปราชิโกฯ

๔. ตตฺถ นาเนกภณฺฑานํ, ปญฺจกานํ วสา ปน;
อวหารา ทสเณฺจติ, วิญฺญาตพฺพา วิภาวินาฯ

๕. สาหตฺถาณตฺติโก เจว, นิสฺสโคฺค จาตฺถสาธโก;
ธุรนิเกฺขปนเญฺจว, อิทํ สาหตฺถปญฺจกํฯ

๖. ปุพฺพสหปฺปโยโค จ, สํวิธาหรณมฺปิ จ;
สเงฺกตกมฺมํ นิมิตฺตํ, ปุพฺพปฺปโยคปญฺจกํฯ

๗. เถยฺยาปสยฺหปริกปฺป-ปฺปฏิจฺฉนฺนกุสาทิกา;
อวหารา อิเม ปญฺจ, วิญฺญาตพฺพา วิภาวินาฯ

๘. มนุสฺสปาณํ ปาโณติ, ชานํ วธกเจตสา;
ชีวิตา โย วิโยเชติ, สาสนา โส ปราชิโตฯ

๙. ฌานาทิเภทํ หทเย อสนฺตํ,
อญฺญปเทสญฺจ วินาธิมานํ;
มนุสฺสชาติสฺส วเทยฺย ภิกฺขุ,
ญาตกฺขเณ เตน ปราชิโก ภเวติฯ

๒. ครุกาปตฺตินิเทฺทโส

๑๐. โมเจตุกามจิเตฺตน, อุปกฺกมฺม วิโมจยํ;
สุกฺกมญฺญตฺร สุปินา, สมโณ ครุกํ ผุเสฯ

๑๑. กายสํสคฺคราเคน , มนุสฺสิตฺถิํ ปรามสํ;
อิตฺถิสญฺญี อุปกฺกมฺม, สมโณ ครุกํ ผุเสฯ

๑๒. ทุฏฺฐุลฺลวาจสฺสาเทน, มคฺคํ วารพฺภ เมถุนํ;
โอภาสโนฺต มนุสฺสิตฺถึ, สุณมานํ ครุํ ผุเสฯ

๑๓. วณฺณํ วตฺวาตฺตโนกาม-ปาริจริยาย เมถุนํ;
อิตฺถึ เมถุนราเคน, ยาจมาโน ครุํ ผุเสฯ

๑๔. สเนฺทสํ ปฏิคฺคณฺหิตฺวา, ปุริสสฺสิตฺถิยาปิ วา;
วีมํสิตฺวา หรํปจฺจา, สมโณ ครุกํ ผุเสฯ

๑๕. จาเวตุกาโม โจเทโนฺต, อมูลนฺติมวตฺถุนา;
โจทาปยํ วา สมโณ, สุณมานํ ครุํ ผุเสฯ

๑๖. เลสมตฺตํ อุปาทาย, อมูลนฺติมวตฺถุนา;
จาเวตุกาโม โจเทโนฺต, สุณมานํ ครุํ ผุเสติฯ

๓. นิสฺสคฺคิยนิเทฺทโส

๑๗. วิกปฺปนมธิฏฺฐาน-มกตฺวา กาลจีวรํ;
ทสาหมติมาเปติ, ตสฺส นิสฺสคฺคิยํ สิยาฯ

๑๘. ภิกฺขุสมฺมุติยาญฺญตฺร, ติจีวรมธิฏฺฐิตํ;
เอกาหมติมาเปติ, นิสฺสคฺคิ สมยํ วินาฯ

๑๙. อญฺญาติกา ภิกฺขุนิยา, ปุราณจีวรํ ปน;
โธวาเปติ รชาเปติ, อาโกฏาเปติ ตํ สิยาฯ

๒๐. อญฺญาติกา ภิกฺขุนิยา, หตฺถโต กิญฺจิ มูลกํ;
อทตฺวา จีวราทาเน, นิสฺสคฺคิยมุทีริตํฯ

๒๑. อปฺปวาริตมญฺญาตึ, วิญฺญาเปนฺตสฺส จีวรํ;
อญฺญตฺร สมยา ตสฺส, นิสฺสคฺคิยมุทีริตํฯ

๒๒. รชตํ ชาตรูปํ วา, มาสกํ วา กหาปณํ;
คเณฺหยฺย วา คณฺหาเปยฺย, นิสฺสคฺคิ สาทิเยยฺย วาฯ

๒๓. ปริวเตฺตยฺย นิสฺสคฺคิ, รชตาทิ จตุพฺพิธํ;
กปฺปิยํ กปฺปิเยนาปิ, ฐเปตฺวา สหธมฺมิเกฯ

๒๔. วิกปฺปนมธิฏฺฐาน-มกตฺวาน ปมาณิกํ;
ทสาหมติมาเปติ, ปตฺตํ นิสฺสคฺคิยํ สิยาฯ

๒๕. ปญฺจพนฺธนโต อูน-ปเตฺต สติ ปรํ ปน;
วิญฺญาเปติ นวํ ปตฺตํ, ตสฺส นิสฺสคฺคิยํ สิยาฯ

๒๖. ปฏิคฺคเหตฺวา ภุญฺชโนฺต, สปฺปิเตลาทิกํ ปน;
สตฺตาหมติมาเปติ, ตสฺส นิสฺสคฺคิยํ สิยาฯ

๒๗. ภิกฺขุสฺส จีวรํ ทตฺวา, อจฺฉินฺทนฺตสฺส ตํ ปุน;
สกสญฺญาย นิสฺสคฺคิ, อจฺฉินฺทาปยโตปิ วาฯ

๒๘. อปฺปวาริตมญฺญาติํ , สุตฺตํ ยาจิย จีวรํ;
วายาเปนฺตสฺส นิสฺสคฺคิ, วินา ญาติปฺปวาริเตฯ

๒๙. ชานโนฺต ภิกฺขุ สงฺฆสฺส, ลาภํ ปริณตํ ปน;
อตฺตโน ปริณาเมติ, ตสฺส นิสฺสคฺคิยํ สิยาติฯ

๔. ปาจิตฺติยนิเทฺทโส

๓๐. สมฺปชานมุสาวาเท, ปาจิตฺติยมุทีริตํ;
ภิกฺขุญฺจ โอมสนฺตสฺส, เปสุญฺญหรเณปิ จฯ

๓๑. ฐเปตฺวา ภิกฺขุนิํ ภิกฺขุํ, อเญฺญน ปิฎกตฺตยํ;
ปทโสธมฺมํ ภณนฺตสฺส, ปาจิตฺติยมุทีริตํฯ

๓๒. อนุปสมฺปเนฺนนเนว, สยิตฺวาน ติรตฺติยํ;
ปาจิตฺติ สหเสยฺยาย, จตุตฺถตฺถงฺคเต ปุนฯ

๓๓. อิตฺถิยา เอกรตฺตมฺปิ, เสยฺยํ กปฺปยโตปิ วา;
เทเสนฺตสฺส วินา วิญฺญุํ, ธมฺมญฺจ ฉปฺปทุตฺตริํฯ

๓๔. ทุฎฺฐุลฺลํ ภิกฺขุโน วชฺชํ, ภิกฺขุสมฺมุติยา วินา;
อภิกฺขุโน วทนฺตสฺส, ปาจิตฺติยมุทีริตํฯ

๓๕. ขเณยฺย วา ขณาเปยฺย, ปถวิญฺจ อกปฺปิยํ;
ภูตคามํ วิโกเปยฺย, ตสฺส ปาจิตฺติยํ สิยาฯ

๓๖. อโชฺฌกาเส ตุ มญฺจาทิํ, กตฺวา สนฺถรณาทิกํ;
สงฺฆิกํ ยาติ ปาจิตฺติ, อกตฺวาปุจฺฉนาทิกํฯ

๓๗. สงฺฆิกาวสเถ เสยฺยํ, กตฺวา สนฺถรณาทิกํ;
อกตฺวาปุจฺฉนาทิํ โย, ยาติ ปาจิตฺติ ตสฺสปิฯ

๓๘. ชานํ สปฺปาณกํ โตยํ, ปาจิตฺติ ปริภุญฺชโต;
อญฺญาติกา ภิกฺขุนิยา, ฐเปตฺวา ปาริวตฺตกํฯ

๓๙. จีวรํ เทติ ปาจิตฺติ, จีวรํ สิพฺพโตปิ จ;
อติริตฺตํ อกาเรตฺวา, ปวาเรตฺวาน ภุญฺชโตฯ

๔๐. ภิกฺขุํ อาสาทนาเปโกฺข, ปวาเรติ ปวาริตํ;
อนติริเตฺตน ภุเตฺต ตุ, ปาจิตฺติยมุทีริตํฯ

๔๑. สนฺนิธิโภชนํ ภุเญฺช, วิกาเล ยาวกาลิกํ;
ภุญฺชโต วาปิ ปาจิตฺติ, อคิลาโน ปณีตกํฯ

๔๒. วิญฺญาเปตฺวาน ภุเญฺชยฺย, สปฺปิภตฺตาทิกมฺปิ จ;
อปฺปฏิคฺคหิตํ ภุเญฺช, ทนฺตกโฏฺฐทกํ วินาฯ

๔๓. ติตฺถิยสฺส ทเท กิญฺจิ, ภุญฺชิตพฺพํ สหตฺถโต;
นิสชฺชํ วารโห กเปฺป, มาตุคาเมน เจกโตฯ

๔๔. สุราเมรยปาเนปิ, ปาจิตฺติยมุทีริตํ;
องฺคุลิปโตทเก จาปิ, หสธเมฺมปิ โจทเกฯ

๔๕. อนาทเรปิ ปาจิตฺติ, ภิกฺขุํ ภีสยโตปิ วา;
ภยานกํ กถํ กตฺวา, ทเสฺสตฺวา วา ภยานกํฯ

๔๖. ฐเปตฺวา ปจฺจยํ กิญฺจิ, อคิลาโน ชเลยฺย วา;
โชตึ ชลาปเยยฺยาปิ, ตสฺส ปาจิตฺติยํ สิยาฯ

๔๗. กปฺปพินฺทุมนาทาย, นวจีวรโภคิโน;
หสาเปกฺขสฺส ปาจิตฺติ, ภิกฺขุโน จีวราทิกํฯ

๔๘. อปเนตฺวา นิเธนฺตสฺส, นิธาเปนฺตสฺส วา ปน;
ชานํ ปาณํ มาเรนฺตสฺส, ติรจฺฉานคตมฺปิ จฯ

๔๙. ฉาเทตุกาโม ฉาเทติ, ทุฏฺฐุลฺลํ ภิกฺขุโนปิ จ;
คามนฺตรคตสฺสาปิ, สํวิธายิตฺถิยา สหฯ

๕๐. ภิกฺขุํ ปหรโต วาปิ, ตลสตฺติกมุคฺคิเร;
โจเทติ วา โจทาเปติ, ครุกามูลเกนปิฯ

๕๑. กุกฺกุจฺจุปฺปาทเน จาปิ, ภณฺฑนตฺถายุปสฺสุตึ;
โสตุํ ภณฺฑนชาตานํ, ยาติ ปาจิตฺติยํ สิยาฯ

๕๒. สงฺฆสฺส ลาภํ ปริณามิตํ ตุ,
นาเมติ โย ตํ ปรปุคฺคลสฺส;
ปุจฺฉํ อกตฺวาปิ จ สนฺตภิกฺขุํ,
ปาจิตฺติ คามสฺส คเต วิกาเลติฯ

๕. ปกิณฺณกนิเทฺทโส

๕๓. สงฺฆิกํ ครุภณฺฑํ โย, เทติ อญฺญสฺส อิสฺสโร;
ถุลฺลจฺจยํ ยถาวตฺถุํ, เถยฺยา ปาราชิกาทิปิฯ

๕๔. กุสาทิมยจีรานิ, กมฺพลํ เกสวาลชํ;
สมยํ วินา ธารยโต, ลูกปกฺขาชินกฺขิปํฯ

๕๕. สตฺถกเมฺม วตฺถิกเมฺม, สํ นิมิตฺตญฺจ ฉินฺทโต;
ถุลฺลจฺจยํ มนุสฺสานํ, มํสาทิโภชเนปิ วาฯ

๕๖. กทเลรกกกฺกทุสฺสานิ , โปตฺถกํ สพฺพนีลกํ;

สพฺพปีตาทิกญฺจาปิ, ธารยนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ

๕๗. หตฺถิสฺสุรคโสณานํ, สีหพฺยคฺฆจฺฉทีปินํ;
ตรจฺฉสฺส จ มํสาทิํ, อุทฺทิสฺสกตกมฺปิ จฯ

๕๘. อนาปุจฺฉิตมํสญฺจ, ภุญฺชโต ทุกฺกฏํ สิยา;
ยาตานุปุพฺพํ หิตฺวาน, ทกติตฺถาทิกํ วเชฯ

๕๙. สหสา วุฎฺภชิตฺวาน, ปวิเส นิกฺขเมยฺย วา;
วจฺจปสฺสาวกุฏิกํ, วินา อุกฺกาสิกํ วิเสฯ

๖๐. นิตฺถุนโนฺต กเร วจฺจํ, ทนฺตกฎฺฐญฺจ ขาทยํ;
วจฺจปสฺสาวโทณีนํ, พหิ วจฺจาทิกํ กเรฯ

๖๑. ขเรน จาวเลเขยฺย, กฎฺฐํ ปาเตยฺย กูปเก;
อูหตญฺจ น โธเวยฺย, อุกฺลาปญฺจ น โสธเยฯ

๖๒. ทกกิจฺจํ กโรนฺตสฺส, กตฺวา ‘‘จปฺจปู’’ติ จ;
อนชฺฌิโฎฺฐว เถเรน, ปาติโมกฺขมฺปิ อุทฺทิเสฯ

๖๓. อนาปุจฺฉาย ปญฺหสฺส, กถเน วิสฺสชฺชเนปิ จ;
สชฺฌายกรเณ ทีป-ชาลเน วิชฺฌาปเนปิ จฯ

๖๔. วาตปานกวาฏานิ, วิวเรยฺย ถเกยฺย วา;
วนฺทนาทิํ กเร นโคฺค, คมนํ โภชนาทิกํฯ

๖๕. ปริกมฺมํ กเร กาเร, ติปฏิจฺฉนฺนกํ วินา;
กายํ นหายํ ฆํเสยฺย, กุเฎฺฎ ถเมฺภ ตรุมฺหิ วาฯ

๖๖. กุรุวินฺทกสุเตฺตน, อญฺญมญฺญสฺส กายโต;
อคิลาโน พหาราเม, จเรยฺย สอุปาหโนฯ

๖๗. อุปาหนํ โย ธาเรติ, สพฺพนีลาทิกมฺปิ จ;
นิมิตฺตํ อิตฺถิยา รโตฺต, มุขํ วา ภิกฺขทายิยาฯ

๖๘. อุชฺฌานสญฺญี อญฺญสฺส, ปตฺตํ วา อตฺตโน มุขํ;
อาทาสาทิมฺหิ ปเสฺสยฺย, อุจฺจาสนมหาสเนฯ

๖๙. นิสชฺชาทิํ กโรนฺตสฺส, ทุกฺกฏํ วนฺทเนปิ จ;
อุกฺขิตฺตานุปสมฺปนฺน-นานาสํวาสกาทินํฯ

๗๐. เอกโต ปณฺฑกิตฺถีหิ, อุภโตพฺยญฺชเนน วา;
ทีฆาสเน นิสีเทยฺย, อทีเฆ อาสเน ปนฯ

๗๑. อสมานาสนิเกน, มญฺจปีเฐ สเยยฺย วา;
กุลสงฺคหตฺถํ ททโต, ผลปุปฺผาทิกมฺปิ จฯ

๗๒. คนฺถิมาทึ กเร กาเร, ชินวาริตปจฺจเย;
ปริภุเญฺชยฺย อพฺยโตฺต, อนิสฺสาย วเสยฺย วาฯ

๗๓. อนุญฺญาเตหิ อญฺญสฺส, เภสชฺชํ วา กเร วเท;
กเร สาปตฺติโก ภิกฺขุ, อุโปสถปฺปวารณํฯ

๗๔. ทฺวารพนฺธาทิเก ฐาเน, ปริวตฺตกวาฏกํ;
อปิธาย วินาโภคํ, นิโยคํ วา สเย ทิวาฯ

๗๕. ธญฺญิตฺถิรูปรตนํ, อาวุธิตฺถิปสาธนํ;
ตูริยภณฺฑํ ผลํ รุเกฺข, ปุพฺพณฺณาทิญฺจ อามเสฯ

๗๖. สสิโตฺถทกเตเลหิ, ผณหตฺถผเณหิ วา;
เกสโมสณฺฐเนกสฺมึ, ภาชเน โภชเนปิ จฯ

๗๗. เอกตฺถรณปาวุรณา, สเยยฺยุํ เทฺวกมญฺจเก;
ทนฺตกฏฺฐญฺจ ขาเทยฺย, อธิกูนํ ปมาณโตฯ

๗๘. โยเชติ วา โยชาเปติ, นจฺจํ คีตญฺจ วาทิตํ;
ทสฺสนํ สวนํ เตสํ, กโรนฺตสฺส จ ทุกฺกฏํฯ

๗๙. วีหาทิโรปิเม จาปิ, พหิปาการกุฏฺฏเก;
วจฺจาทิฉฑฺฑนาทิมฺหิ, ทีฆเกสาทิธารเณฯ

๘๐. นขมฏฺฐกรณาทิมฺหิ, สมฺพาเธ โลมหารเณ;
ปริกมฺมกตํ ภูมึ, อกฺกเม สอุปาหโนฯ

๘๑. อโธตอลฺลปาเทหิ, สงฺฆิกํ มญฺจปีฐกํ;
ปริกมฺมกตํ ภิตฺตึ, อามสนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ

๘๒. สงฺฆาฏิยาปิ ปลฺลเตฺถ, ทุปฺปริภุเญฺชยฺย จีวรํ;
อกายพนฺธโน คามํ, วเช กตฺวาน วจฺจกํฯ

๘๓. นาจเมยฺย ทเก สเนฺต, สมาเทยฺย อกปฺปิเย;
เทสนาโรจนาทิมฺหิ, สภาคาปตฺติยาปิ จฯ

๘๔. น วเส วสฺสํ วิสํวาเท, สุทฺธจิเตฺต ปฏิสฺสวํ;
วสฺสํ วสิตฺวา คมเน, อนนุญฺญาตกิจฺจโตฯ

๘๕. วินาปทํ ตรุสฺสุทฺธํ, โปริสมฺหาภิรูหเณ;
อปริสฺสาวโนทฺธานํ, วเช ตํ ยาจโต น เทฯ

๘๖. อตฺตโน ฆาตเน อิตฺถิ-รูปาทึ การเยยฺย วา;
หิตฺวา มาลาทิกํ จิตฺตํ, ชาตกาทึ สยํ กเรฯ

๘๗. ภุญฺชนฺตมุฏฺฐเป ตสฺส, สาลาทีสุ นิสีทโต;
วุฑฺฒานํ ปน โอกาสํ, อทตฺวา วาปิ ทุกฺกฏํฯ

๘๘. ยานาทิมภิรูเหยฺย, กลฺลโก รตนตฺตยํ;
อารพฺภ วเท ทวญฺญ-ปริสาโยปลาลเนฯ

๘๙. กายาทึ วิวริตฺวาน, ภิกฺขุนีนํ น ทสฺสเย;
วาเจ โลกายตํ ปลิตํ, คเณฺหยฺย คณฺหาเปยฺย วาฯ

๙๐. ยตฺถ กตฺถจิ เปฬายํ, ภุญฺชโต ปตฺตหตฺถโก;
วาตปานกวาฏํ วา, ปณาเม โสทกมฺปิ จฯ

๙๑. อุเณฺหยฺย ปฏิสาเมยฺย, อติอุเณฺหยฺย โวทกํ;
ฐเปยฺย ภูมิยํ ปตฺตํ, อเงฺก วา มญฺจปีฐเกฯ

๙๒. มิฑฺฒเนฺต ปริภณฺฑเนฺต, ปาเท ฉเตฺต ฐเปติ วา;
จลกาทึ ฐเป ปตฺตํ, ปเตฺต วา หตฺถโธวเนฯ

๙๓. ปเตฺตน นีหรนฺตสฺส, อุจฺฉิฏฺฐมุทกมฺปิ จ;
อกปฺปิยมฺปิ ปตฺตํ วา, ปริภุเญฺชยฺย ทุกฺกฏํฯ

๙๔. วเท ''ชีวา''ติ ขิปิเต, น สิกฺขติ อนาทโร;
ปริมณฺฑลกาทิมฺหิ, เสขิเย ทุกฺกฏํ สิยาฯ

๙๕. โย ภณฺฑคาเร ปยุโตว ภณฺฑกํ,
มาตูน ปาจิตฺติยมสฺส โคปเย;
ทวาย หีเนนปิ ชาติอาทินา,
วเทยฺย ทุพฺภาสิตมุตฺตมมฺปิ โยติฯ

๖. วตฺตาทิกณฺฑนิเทฺทโส

๙๖. อุปชฺฌาจริยวตฺตญฺจ, คมิกาคนฺตุกมฺปิ จ;
เสนาสนาทิวตฺตญฺจ, กาตพฺพํ ปิยสีลินาฯ

๙๗. หตฺถปาเส ฐิโต กิญฺจิ, คหิตพฺพํ ทเท ติธา;
คเหตุกาโม คเณฺหยฺย, ทฺวิธายํ สมฺปฏิคฺคโหฯ

๙๘. สงฺฆาฏิมุตฺตราสงฺคํ, ตถา อนฺตรวาสกํ;
''เอตํ อิมํ อธิฏฺฐามิ'', ตถา ''ปจฺจุทฺธรามิ''ติฯ

๙๙. ''อิมํ อิมานิ เอตานิ, เอตมฺปิ จีวร''นฺติ วา;
''ปริกฺขารโจฬานี''ติ, ตถา ''ปจฺจุทฺธรามิ''ติฯ

๑๐๐. ''เอตํ อิมํ อธิฏฺฐามิ, ปตฺตํ ปจฺจุทฺธรามิ''ติ;
เอวํ ปจฺจุทฺธเรธิเฏฺฐ, จีวราทึ ยถาวิธิฯ

๑๐๑. สญฺจริตฺตํ วินา เสสา, สจิตฺตา ครุกนฺติมา;
อจฺฉินฺนํ ปริณตํ หิตฺวา, นิสฺสคฺคิยมจิตฺตกํฯ

๑๐๒. ปทโสธมฺมํ ทุเว เสยฺยา, อิตฺถิยา ธมฺมเทสนา;

ทุเว เสนาสนานีปิ, สิพฺพนํ จีวรสฺสปิฯ

๑๐๓. ปวาริตํ สุราปานํ, ปญฺจสนฺนิธิอาทิกํ;
โชตินฺชฺชาลนเญฺจว, กปฺปพินฺทุมนาทิกํ;
คามปฺปเวสนเนฺตเต, ปาจิตฺตีสุ อจิตฺตกาฯ

๑๐๔. ปกิณฺณเกสุ อุทฺทิสฺส-กตํ หิตฺวาญฺญมํสกํ;
เอกตฺถรณปาวุรณํ, เอกมเญฺจ ตุวฏฺฏนํ;
เอกโต ภุญฺชนญฺจาปิ, นจฺจคีตาทิสตฺตปิฯ

๑๐๕. อกายพนฺธนญฺจาปิ , ปตฺตหตฺถกวาฏกํ;
อจิตฺตกมิทํ สพฺพํ, เสสเมตฺถ สจิตฺตกํฯ

๑๐๖. วีติกฺกมนจิเตฺตน, สจิตฺตกมจิตฺตกํ;
ปญฺญตฺติชานเนนาปิ, วทนฺตาจริยา ตถาฯ

๑๐๗. ปุพฺพกรณาทิกํ กตฺวา, อุโปสถปฺปวารณํ;
นวธา ทีปิตํ สพฺพํ, กาตพฺพํ ปิยสีลินาฯ

๑๐๘. สมฺมชฺชนี ปทีโป จ, อุทกํ อาสเนน จ;
อุโปสถสฺส เอตานิ, ปุพฺพกรณนฺติ วุจฺจติฯ

๑๐๙. ฉนฺทปาริสุทฺธิอุตุกฺขานํ , ภิกฺขุคณนา จ โอวาโท;
อุโปสถสฺส เอตานิ, ปุพฺพกิจฺจนฺติ วุจฺจติฯ

๑๑๐. อุโปสโถ ยาวติกา จ ภิกฺขู กมฺมปฺปตฺตา,
สภาคาปตฺติโย จ น วิชฺชนฺติ;
วชฺชนียา จ ปุคฺคลา ตสฺมึ น โหนฺติ,
ปตฺตกลฺลนฺติ วุจฺจติฯ

๑๑๑. ปุพฺพกรณปุพฺพกิจฺจานิ สมาเปตฺวา เทสิตาปตฺติกสฺส สมคฺคสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส อนุมติยา ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตุํ อาราธนํ กโรมฯ

๑๑๒. ปาริสุทฺธิอธิฏฺฐาน-สุตฺตุเทฺทสวสา ติธา;
คณปุคฺคลสงฺฆา จ, ตํ กเรยฺยุํ ยถากฺกมํฯ

๑๑๓. จาตุทฺทโส ปนฺนรโส, สามคฺคี ทินโต ติธา;
ทินปุคฺคลกตฺตพฺพา-การโต เต นเวริตาฯ

๑๑๔. ตโย ตโยติ กตฺวาน, ทินปุคฺคลเภทโต;
เตวาจีเทฺวกวาจีติ, นว วุตฺตา ปวารณาฯ

๑๑๕. กตฺติกนฺติมปกฺขมฺหา, เหมํ ผคฺคุนปุณฺณมา;
ตสฺส อนฺติมปกฺขมฺหา, คิมฺหํ อาสาฬฺหิปุณฺณมา;
วสฺสกาลํ ตโต เสสํ, จตุวีสตุโปสถาฯ

๑๑๖จาตุทฺทสา ฉ เอเตสุ, ปกฺขา ตติยสตฺตมา;
เญยฺยา ปนฺนรสา เสสา, อฎฺฐารส อุโปสถาฯ

๑๑๗. ‘‘ฉนฺทํ ทมฺมิ, ฉนฺทํ เม หร, ฉนฺทํ เม อาโรเจหี’’ติ ฉนฺทํ ทาตพฺพํฯ

๑๑๘. ‘‘ปาริสุทฺธิํ ทมฺมิ, ปาริสุทฺธิํ เม หร, ปาริสุทฺธิํ เม อาโรเจหี’’ติ ปาริสุทฺธิ ทาตพฺพาฯ

๑๑๙. ‘‘ปวารณํ ทมฺมิ, ปวารณํ เม หร, ปวารณํ เม อาโรเจหิ, มมตฺถาย ปวาเรหี’’ติ ปวารณา ทาตพฺพาฯ

๑๒๐. อาปตฺติเทสเกน ‘‘อหํ, ภนฺเต, สมฺพหุลา นานาวตฺถุกา อาปตฺติโย อาปชฺชิํ, ตา ตุมฺหมูเล ปฎิเทเสมี’’ติ วตฺวา ปฎิคฺคณฺหนฺเตน ‘‘ปสฺสสิ, อาวุโส, ตา อาปตฺติโย’’ติ วุตฺเต ‘‘อาม, ภนฺเต, ปสฺสามี’’ติ วตฺวา ปุน ปฎิคฺคณฺหนฺเตน ‘‘อายติํ, อาวุโส, สํวเรยฺยาสี’’ติ วุตฺเต ‘‘สาธุ, สุฎฺฐุ, ภนฺเต สํวริสฺสามี’’ติ ติกฺขตฺตุํ วตฺวา เทเสตพฺพํฯ

๑๒๑. เวมติํ อาโรเจนฺเตน ‘‘อหํ, ภนฺเต, สมฺพหุลาสุ นานาวตฺถุกาสุ อาปตฺตีสุ เวมติโก, ยทา นิพฺเพมติโก ภวิสฺสามิ, ตทา ตา อาปตฺติโย ปฎิกริสฺสามี’’ติ ติกฺขตฺตุํ วตฺวา อาโรเจตพฺพํฯ

๑๒๒. ‘‘อชฺช เม อุโปสโถ ‘ปนฺนรโส, จาตุทฺทโส’ติ วา อธิฎฺฐามี’’ติ ติกฺขตฺตุํ วตฺวา ปุคฺคเลน อธิฎฺฐานุโปสโถ กาตโพฺพฯ

๑๒๓. ทฺวีสุ ปน เถเรน ‘‘ปริสุโทฺธ อหํ อาวุโส, ‘ปริสุโทฺธ’ติ มํ ธาเรหี’’ติ ติกฺขตฺตุํ วตฺตพฺพํฯ นวเกนปิ ตเถว วตฺตพฺพํฯ ‘‘ภนฺเต, ธาเรถา’’ติ วจนํ วิเสโสฯ

๑๒๔. ตีสุ ปน ‘‘สุณนฺตุ เม อายสฺมนฺตา, อชฺชุโปสโถ ปนฺนรโส, ยทายสฺมนฺตานํ ปตฺตกลฺลํ, มยํ อญฺญมญฺญํ ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กเรยฺยามา’’ติ ญตฺติํ ฐเปตฺวา ปฎิปาฎิยา วุตฺตนเยน ปาริสุทฺธิอุโปสโถ กาตโพฺพฯ

๑๒๕. ‘‘อชฺช เม ปวารณา ‘จาตุทฺทสี, ปนฺนรสี’ติ วา อธิฎฺฐามี’’ติ ติกฺขตฺตุํ วตฺวา เอเกน ปวาเรตพฺพํฯ

๑๒๖. ทฺวีสุ ปน เถเรน ‘‘อหํ, อาวุโส, อายสฺมนฺตํ ปวาเรมิ ทิเฎฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทตุ มํ อายสฺมา อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสโนฺต ปฎิกริสฺสามี’’ติ ติกฺขตฺตุํ วตฺวา ปวาเรตพฺพํฯ นวเกนาปิ ตเถว วตฺตพฺพํฯ ‘‘ภนฺเต’’ติ วจนํ วิเสโสฯ

๑๒๗. ตีสุ วา จตูสุ วา ปน ‘‘สุณนฺตุ เม อายสฺมนฺตา, อชฺช ปวารณา ปนฺนรสี, ยทายสฺมนฺตานํ ปตฺตกลฺลํ, มยํ อญฺญมญฺญํ ปวาเรยฺยามา’’ติ ญตฺติํ ฐเปตฺวา เถเรน ‘‘อหํ, อาวุโส, อายสฺมเนฺต ปวาเรมิ ทิเฎฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทนฺตุ มํ อายสฺมนฺตา อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสโนฺต ปฎิกริสฺสามี’’ติ ติกฺขตฺตุํ วตฺวา ปวาเรตพฺพํฯ นวเกหิปิ ตเถว ปฎิปาฎิยา ปวาเรตพฺพํฯ ‘‘ภนฺเต’’ติวจนํ วิเสโสฯ

๑๒๘. จตูหิ อธิเกสุ ปน ‘‘สุณาตุ เม อาวุโส สงฺโฆ, อชฺช ปวารณา ปนฺนรสี, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สงฺโฆ ปวาเรยฺยา’’ติ ญตฺตึ ฐเปตฺวา วุฑฺฒตเรน ‘‘สงฺฆํ, อาวุโส, ปวาเรมิ ทิฏฺเฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทนฺตุ มํ อายสฺมนฺโต อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสนฺโต ปฏิกริสฺสามี’’ติ ติกฺขตฺตุํ วตฺวา ปวาเรตพฺพํฯ นวเกหิปิ ตเถว ปฏิปาฏิยา ‘‘สงฺฆํ, ภนฺเต, ปวาเรมิ ทิฏฺเฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทนฺตุ มํ อายสฺมนฺโต อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสนฺโต ปฏิกริสฺสามี’’ติ ติกฺขตฺตุํ วตฺวา ปวาเรตพฺพํฯ

มูลสิกฺขา นิฏฺฐิตาฯ

ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

มูลสิกฺขา-ฏีกา

คนฺถารมฺภกถา

สพฺพกามททํ สพฺพรตเน รตนตฺตยํ;
อุตฺตมํ อุตฺตมตรํ, วนฺทิตฺวา วนฺทนารหํฯ

จรเณ พฺรหฺมจารีนํ, อาจริยานํ สิรํ มม;
ฐเปตฺวาน กริสฺสามิ, มูลสิกฺขตฺถวณฺณนํฯ

คนฺถารมฺภกถาวณฺณนา

ตตฺถาโท ตาว สพฺพสกฺกตสฺส สพฺพสตฺตุตฺตมสฺส สตฺถุโน ปณามํ ทเสฺสโนฺต อาห **''นตฺวา นาถ''**นฺตฺยาทิฯ **นาถํ** จตูหิ นาถเงฺคหิ สมนฺนาคตํ ภควนฺตํ **นตฺวา** วนฺทิตฺวา **อาโท** อาทิมฺหิ อุปสมฺปนฺนโต ปฏฺฐาย **นวเกน ภิกฺขุนา** อธุนา ปพฺพชิเตน อุปสมฺปเนฺนน **มูลภาสาย** มาคธภาสาย สิกฺขิตุํ **สมาสโต** สเงฺขเปน มูลสิกฺขํ อหํ ปวกฺขามีติ ปิณฺฑโตฺถฯ

อยํ ปน อวยวโตฺถ – **นตฺวา**ติ ตนฺนินฺนตโปฺปณตปฺปพฺภาโร หุตฺวา กายวจีมโนทฺวาเรหิ วนฺทิตฺวาติ อโตฺถฯ นาถตีติ นาโถ, เวเนยฺยานํ หิตสุขํ เมตฺตายนวเสน อาสีสติ ปเตฺถตีติ อโตฺถ, อถ วา นาถติ เวเนยฺยคเต กิเลเส อุปตาเปตีติ อโตฺถ, นาถติ วา ยาจตีติ อโตฺถฯ ภควา หิ ''สาธุ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กาเลน กาลํ อตฺตสมฺปตฺตึ ปจฺจเวเกฺขยฺยา''ติอาทินา (อ. นิ. ๘.๗) สตฺตานํ ตํ ตํ หิตปฺปฏิปตฺตึ ยาจิตฺวาปิ กรุณาย สมุสฺสาหิโต เต ตตฺถ นิโยเชติฯ ปรเมน วา จิตฺติสฺสริเยน สมนฺนาคโต สพฺพสเตฺต อีสติ อภิภวตีติ ปรมิสฺสโร ภควา ''นาโถ''ติ วุจฺจติฯ สโพฺพ จายมโตฺถ สทฺทสตฺถานุสารโต เวทิตโพฺพฯ **ปวกฺขามี**ติ ปกาเรน กเถสฺสามิฯ **มูลสิกฺขา**ติ อธิสีลอธิจิตฺตอธิปญฺญาวเสน ติโสฺสปิ สิกฺขา, อุปสมฺปนฺนสฺส สุปฺปติฏฺฐิตภาวสาธนเฏฺฐน มูลา จ สา สิกฺขิตพฺพโต สิกฺขา จาติ มูลสิกฺขาฯ คนฺถวเสเนตฺถ สงฺขิปิตฺวา วุตฺตตฺตา ตทฺทีปโน คโนฺถ ''มูลสิกฺขา''ติ วุจฺจติฯ

ตตฺถ กตมํ สีลํ, กตมํ อธิสีลํ, กตมํ จิตฺตํ, กตมํ อธิจิตฺตํ, กตมา ปญฺญา, กตมา อธิปญฺญาติ? วุจฺจเต – ปญฺจงฺคอฏฺฐงฺคทสงฺคสีลํ ตาว สีลเมวฯ ปาติโมกฺขสํวรสีลํ ปน ''อธิสีล''นฺติ วุจฺจติฯ ตญฺหิ สูริโย วิย ปโชฺชตานํ, สิเนรุ วิย ปพฺพตานํ สพฺพโลกิยสีลานํ อธิกเญฺจว อุตฺตมญฺจฯ ปาติโมกฺขสํวรโตปิ จ มคฺคผลสมฺปยุตฺตเมว สีลํ อธิสีลํ, ตํ ปน อิธ นาธิเปฺปตํฯ น หิ ตํ สิกฺขโนฺต เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวติฯ กามาวจรานิ ปน อฏฺฐ กุสลจิตฺตานิ, โลกิยอฏฺฐสมาปตฺติจิตฺตานิ จ เอกชฺฌํ กตฺวา จิตฺตเมวฯ วิปสฺสนาปาทกํ อฏฺฐสมาปตฺติจิตฺตํ ปน ''อธิจิตฺต''นฺติ วุจฺจติฯ ตญฺหิ สพฺพโลกิยจิตฺตานํ อธิกเญฺจว อุตฺตมญฺจฯ ตโตปิ จ มคฺคผลจิตฺตเมว อธิจิตฺตํ, ตํ ปน อิธ นาธิเปฺปตํฯ น หิ ตํ สิกฺขโนฺต เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวติฯ ''อตฺถิ ทินฺนํ, อตฺถิ ยิฏฺฐ''นฺติอาทินยปฺปวตฺตํ กมฺมสฺสกตาญาณํ ปญฺญา, ติลกฺขณาการปริเจฺฉทกํ ปน วิปสฺสนาญาณํ ''อธิปญฺญา''ติ วุจฺจติฯ สา หิ สพฺพโลกิยปญฺญานํ อธิกา เจว อุตฺตมา จฯ ตโตปิ จ มคฺคผลปญฺญาว อธิปญฺญา, สา ปน อิธ นาธิเปฺปตาฯ น หิ ตํ สิกฺขโนฺต เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวติฯ

ตาสุ ตีสุ อธิสีลสิกฺขา จาริตฺตวาริตฺตวเสน ทุวิธมฺปิ สีลํ ยถานุสิฏฺฐํ ปฏิปชฺชมาเนน, ตปฺปฏิปเกฺข กิเลเส ตทงฺคปฺปหานวเสน ปชหเนฺตน สิกฺขิตพฺพาฯ อธิจิตฺตสิกฺขา ยถาวุเตฺตสุ อารมฺมเณสุ อภิโยควเสน ฌานปฺปฏิปกฺขานํ นีวรณคณานํ วิกฺขมฺภนปฺปหานํ กุรุมาเนน

สิกฺขิตพฺพาฯ อธิปญฺญาสิกฺขา ปน ยถานุรูปํ ตทงฺคปฺปหานสมุจฺเฉทวเสน สานุสเย กิเลเส สมุจฺฉินฺทเนฺตน สิกฺขิตพฺพาฯ ตสฺมา สุปฺปติฏฺฐิตภาวสาธนเฏฺฐน มูลา จ สา สิกฺขิตพฺพโต สิกฺขา จาติ มูลสิกฺขา, กมฺมวจนิจฺฉายํ ''มูลสิกฺข''นฺติ วุตฺตํฯ

สมาสียเต สงฺขิปียเตติ สมาโส, ตโต **สมาสโต**ฯ สมเคฺคน สเงฺฆน ญตฺติจตุเตฺถน กเมฺมน อกุเปฺปน ฐานารเหน อุปสมฺปโนฺนติ ภิกฺขุฯ ตตฺถ สพฺพนฺติเมน ปริยาเยน ปญฺจวคฺคกรณีเย กเมฺม ยาวติกา ภิกฺขู กมฺมปฺปตฺตา, เตสํ อาคตตฺตา, ฉนฺทารหานํ ฉนฺทสฺส อาหฏตฺตา, สมฺมุขีภูตานญฺจ อปฺปฏิโกฺกสนโต เอกสฺมึ กเมฺม สมคฺคภาวํ อุปคเตน สเงฺฆน ตีหิ อนุสฺสาวนาหิ เอกาย ญตฺติยา กาตพฺพกมฺมสงฺขาเตน ญตฺติจตุเตฺถน ธมฺมิเกน วินยกเมฺมน วตฺถุญตฺติอนุสฺสาวนสีมาปริสาสมฺปตฺติสมฺปนฺนตฺตา อโกเปตพฺพตํ, อปฺปฏิโกฺกสิตพฺพตํ อุปคเตน ฐานารเหน การณารเหน สตฺถุสาสนารเหน อุปสมฺปโนฺน นาม, อุปริภาวํ สมาปโนฺน ปโตฺตติ อโตฺถฯ ภิกฺขุภาโว หิ อุปริภาโวฯ ตเญฺจส ยถาวุเตฺตน กเมฺมน สมาปนฺนตฺตา ''อุปสมฺปโนฺน''ติ วุจฺจติ, เตน **ภิกฺขุนา**ฯ อูนปญฺจวสฺสตาย นวโก, เตน **นวเกน** อธุนา ปพฺพชิเตน, อจิรปพฺพชิเตนาติ วุตฺตํ โหติฯ **อาโท**ติ อาทิมฺหิเยวาติ อโตฺถ, อาทิโต ปฏฺฐายาติ วาฯ อปิ จ เถโร ''อาโท''ติ วจเนน สทฺธาปพฺพชิตานํ กุลปุตฺตานํ อาลสิยโทเสน, อปฺปฏิปชฺชนฺตานํ อญฺญาณโทเสน จ อญฺญถา ปฏิปชฺชนฺตานํ สํเวคํ ชเนติฯ กถํ? อติทุลฺลภํ ขณํ สมวายํ ปฏิลภิตฺวา ตงฺขณํ น กุสีเตน วา นิรตฺถกกถาปสุเตน วา วีตินาเมตพฺพํ, กึ กาตพฺพํ? อาทิโต ปฏฺฐาย นิรนฺตรเมว ตีสุ สิกฺขาสุ อาทโร ชเนตโพฺพติฯ

> ''สา มาคธี มูลภาสา, นรา ยายาทิกปฺปิกา;
> พฺรหฺมาโน จสฺสุตาลาปา, สมฺพุทฺธา จาปิ ภาสเร''ติฯ –

วจนโต **มูลภาสายา**ติ มาคธมูลาย ภาสาย, สภาวนิรุตฺติยา ภาสายาติ วุตฺตํ โหติฯ **สิกฺขิตุ**นฺติ อุคฺคณฺหิตุํฯ

๑. ปาราชิกนิเทฺทสวณฺณนา

๑. อิทานิ สพฺพสิกฺขานํ ปน มูลภูตตฺตา อธิสีลสิกฺขาว ปฐมํ วุตฺตา, ตตฺราปิ มหาสาวชฺชตฺตา, มูลเจฺฉชฺชวเสน ปวตฺตนโต จ สพฺพปฐมํ ปาราชิกํ ชานิตพฺพนฺติ ทเสฺสโนฺต **''สํ นิมิตฺต''**นฺตฺยาทิมาหฯ ตตฺถ มคฺคตฺตเย สํ นิมิตฺตํ ปเวสโนฺต ภิกฺขุ จุโตติ อโตฺถฯ **สํ นิมิตฺต**นฺติ อตฺตโน องฺคชาตํ, สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทน เอกติลพีชมตฺตมฺปิ อตฺตโน องฺคชาตนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **ภิกฺขู**ติ อนิกฺขิตฺตสิโกฺขฯ **มคฺคตฺตเย**ติ เอตฺถ มนุสฺสามนุสฺสติรจฺฉานคตานํ วเสน ติโสฺส อิตฺถิโย, ตโย อุภโตพฺยญฺชนกา, ตโย ปณฺฑกา, ตโย ปุริสาติ ปาราชิกวตฺถุภูตานํ นิมิตฺตานํ นิสฺสยา ทฺวาทส สตฺตา โหนฺติฯ เตสํ วจฺจปสฺสาวมุขมคฺควเสน ตโย มคฺคาฯ ตตฺถ มนุสฺสิตฺถิยา ตโย, อมนุสฺสิตฺถิยา ตโย, ติรจฺฉานคติตฺถิยา ตโยติ นว , ตถา มนุสฺสุภโตพฺยญฺชนกาทีนํฯ มนุสฺสปณฺฑกาทีนํ ปน วจฺจมุขมคฺควเสน เทฺว เทฺวติ ฉ, ตถา มนุสฺสปุริสาทีนนฺติ สเพฺพสํ วเสน ตึส มคฺคา โหนฺติฯ เต สเพฺพ ปริคฺคเหตฺวา อิธ ''มคฺคตฺตเย''ติ วุตฺตํ, ตสฺมึ มคฺคตฺตเย, ทฺวาทสนฺนํ สตฺตานํ ตีสุ มเคฺคสุ ยตฺถ กตฺถจิ มเคฺคติ อโตฺถฯ **จุโต**ติ สกฺกตฺตา วา พฺรหฺมตฺตา วา จุตสโตฺต วิย สาสนโต จุโต โหติ, ปาราชิโก โหตีติ อโตฺถฯ

อิทานิ ปเวสนํ นาม น เกวลํ อตฺตุปกฺกเมเนว โหติ, ปรูปกฺกเมนาปิ โหติ, ตตฺถาปิ เสวนจิเตฺต สติ ปาราชิโก โหตีติ ทสฺสนตฺถํ **''ปเวสนา''**ตฺยาทิ วุตฺตํฯ ตสฺสโตฺถ – โย ภิกฺขุ ปเวสนฏฺฐิตอุทฺธรณปวิฏฺฐกฺขเณสุ อญฺญตรํ ขณํ **เจปิ สาทิยํ** สาทิยโนฺต สเจปิ ตสฺมึ ขเณ เสวนจิตฺตํ

อุปฏฺฐาเปนฺต, **จุโต** ปาราชิโก โหติฯ โย ปน สพฺพโส อสาทิยนฺต อาสีวิสมุขํ องฺคารกาสุํ ปวิฏฺฐํ วิย จ มญฺญติ, โส นิปฺปราโธ โหติฯ เอตฺถ ปน **ฐิตํ** นาม สุกฺกวิสฏฺฐิสมยปฺปตฺตํฯ ปฐม ปาราชิกํฯ

๒-๗. อิทานิ ทุติยํ ทเสฺสตุํ **"อทินฺนํ มานุสํ ภณฺฑ"**นฺตฺยาทิมาหฯ ตตฺถ โย ภิกฺขุ อทินฺนํ มานุสํ ครุกํ ภณฺฑํ ปญฺจวีสาวหาเรสุ เยน เกนจิ อวหาเรน อาทิยนฺต จุโต ภเวติ สมฺพนฺธฯ **อทินฺนนฺ**ติ ยํ กิญฺจิ ปรปริคฺคหิตํ สสฺสามิกํ ภณฺฑํ, ตํ เตหิ สามิเกหิ กาเยน วา วาจาย วา น ทินฺนนฺติ อทินฺนํ, อนิสฺสฏฺฐํ อปริจฺจตฺตํ รกฺขิตํ โคปิตํ มมายิตํ ปรปริคฺคหิตํฯ มนุสฺสสฺส อิทนฺติ **มานุสํ,** มนุสฺสสนฺตกํ, ''ภณฺฑ''นฺติมินา ตุลฺยาธิกรณํ ฯ **เถยฺยาเยเกนา**ติ เถยฺยาย เอเกน, เอเกน อวหาเรนาติ อโตฺถฯ ลิงฺคเภทํ กตฺวา วุตฺตํฯ ''เถยฺยา เกนจี''ติ วา ปาโฐฯ ตตฺถ **เถโน**ติ โจโร, เถนสฺส ภาโว **เถยฺยา,** กรณเตฺถ เจตํ ปจฺจตฺตวจนํ, ตสฺมา เกนจิ เถยฺเยน อวหาเรนาติ อโตฺถฯ **อาทิย**นฺติ อาทิยนฺต คณฺหนฺตฯ **ปญฺจวีสาวหาเรสู**ติ ปญฺจปญฺจเก สโมธาเนตฺวา ปญฺจวีสติ อวหาราฯ ตตฺถ **ปญฺจปญฺจกานิ** นาม นานาภณฺฑปญฺจกํ เอกภณฺฑปญฺจกํ สาหตฺถิกปญฺจกํ ปุพฺพปฺปโยคปญฺจกํ เถยฺยาวหารปญฺจกนฺติฯ

ตตฺถ สวิญฺญาณกาวิญฺญาณกมิสฺสกภณฺฑวเสน นานาภณฺฑปญฺจกํ, สวิญฺญาณกภณฺฑวเสน เอกภณฺฑปญฺจกํฯ ตตฺถ นานาภณฺฑวเสน ตาว เอวํ เวทิตโพฺพ – โย อารามํ อภิยุญฺชติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ สามิกสฺส วิมตึ อุปฺปาเทติ, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสฯ สามิโก ''น มยฺหํ ภวิสฺสตี''ติ ธุรํ นิกฺขิปติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺสฯ อญฺญสฺส ภณฺฑํ หรนฺต สีเส ภารํ เถยฺยจิโตฺต อามสติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ ผนฺทาเปติ, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสฯ ขนฺธํ โอโรเปติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺสฯ อุปนิกฺขิตฺตํ ภณฺฑํ ''เทหิ เม ภณฺฑ''นฺติ วุจฺจมาโน ''นาหํ คณฺหามี''ติ ภณติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ สามิกสฺส วิมตึ อุปฺปาเทติ, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสฯ สามิโก ''น มยฺหํ ทสฺสตี''ติ ธุรํ นิกฺขิปติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺสฯ ''สหภณฺฑหารกํ เนสฺสามี''ติ ปฐมํ ปาทํ สงฺกาเมติ, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสฯ ทุติยํ ปาทํ สงฺกาเมติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺสฯ ถลฏฺฐํ ภณฺฑํ เถยฺยจิโตฺต อามสติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ ผนฺทาเปติ, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสฯ ฐานา จาเวติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺสฯ อยเมตฺถ นานาภณฺฑวเสน โยชนาฯ เอกภณฺฑวเสน ปน สสฺสามิกํ ทาสํ วา ติรจฺฉานํ วา ยถาวุเตฺตน อภิโยคาทินา นเยน อาทิยติ วา หรติ วา อวหรติ วา อิริยาปถํ โกเปติ วา ฐานา จาเวติ วาติฯ อยเมตฺถ เอกภณฺฑวเสน โยชนาฯ

ปญฺจ อวหารา สาหตฺถิโก อาณตฺติโก นิสฺสคฺคิโย อตฺถสาธโก ธุรนิเกฺขโปติฯ ตตฺถ **สาหตฺถิโก** นาม ปรสฺส ภณฺฑํ สหตฺถา อวหรติฯ **อาณตฺติโก** นาม ''อสุกสฺส ภณฺฑํ อวหรา''ติ อญฺญํ อาณาเปติฯ **นิสฺสคฺคิโย** นาม อโนฺตสุงฺกฆาเต ฐิโต พหิสุงฺกฆาตํ ปาเตติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺสฯ **อตฺถสาธโก** นาม ''อสุกํ ภณฺฑํ ยทา สโกฺกสิ, ตทา อวหรา''ติ อาณาเปติฯ ตตฺถ สเจ ปโร อนนฺตรายิโก หุตฺวา ตํ อวหรติ, อาณาปโก อาณตฺติกฺขเณเยว ปาราชิโก โหติ, อวหารโก ปน อวหฏกาเล, อยํ อตฺถสาธโกฯ **ธุรนิเกฺขโป** ปน อุปนิกฺขิตฺตภณฺฑวเสน เวทิตโพฺพติ อิทํ สาหตฺถิกปญฺจกํฯ

อปเรปิ ปญฺจ อวหารา ปุพฺพปฺปโยโค สหปฺปโยโค สํวิธาวหาโร สเงฺกตกมฺมํ นิมิตฺตกมฺมนฺติฯ ตตฺถ อาณตฺติวเสน **ปุพฺพปฺปโยโค** เวทิตโพฺพ, ฐานาจาวนวเสน **สหปฺปโยโคฯ สํวิธาวหาโร** นาม สมฺพหุลา ภิกฺขู ''อมุกํ นาม เคหํ คนฺตฺวา, ฉทนํ วา ภินฺทิตฺวา, สนฺธึ วา ฉินฺทิตฺวา ภณฺฑํ หริสฺสามา''ติ สํวิทหิตฺวา คจฺฉนฺติ, เตสุ เอโก ภณฺฑํ อวหรติ, ตสฺสุทฺธาเร สเพฺพสํ ปาราชิกํฯ **สเงฺกตกมฺมํ** นาม สญฺชานนกมฺมํ กาลปริเจฺฉทวเสน สญฺญากรณํฯ เอตฺถ

จ ‘‘ปุเรภตฺตํ อวหรา’’ติ วุเตฺต อชฺช วา ปุเรภตฺตํ อวหรตุ, เสฺว วา อนาคเต สํวจฺฉเร วา, นตฺถิ วิสเงฺกโต, สเงฺกตการกสฺส อาณตฺติกฺขเณ, อิตรสฺส ฐานา จาวเนติ เอวํ อาปตฺติ อุภินฺนํ ปาราชิกสฺสฯ **นิมิตฺตกมฺมํ** นาม สญฺญุปฺปาทนตฺถํ กสฺสจิ นิมิตฺตสฺส กรณํ อกฺขินิขณนหตฺถาลงฺฆนปาณิปฺปหารองฺคุลิโผฏฺฐนคีวุนฺนามนอุกฺกาสนาทินา อเนกปฺปการํฯ อวหารโก อาณาปเกน ยํ นิมิตฺตสญฺญํ กตฺวา วุตฺตํ, ตํ ‘‘เอต’’นฺติ มญฺญมาโน ตเมว อวหรติ, อุภินฺนํ ปาราชิกํฯ ยํ ‘‘อวหรา’’ติ วุตฺตํ, ตํ ‘‘เอต’’นฺติ มญฺญมาโน อญฺญํ ตสฺมิํเยว ฐาเน ฐปิตํ อวหรติ, มูลฏฺฐสฺส อนาปตฺติฯ อิทํ ปุพฺพปฺปโยคปญฺจกํฯ

อปเรปิ ปญฺจ อวหารา เถยฺยาวหาโร ปสยฺหาวหาโร ปริกปฺปาวหาโร ปฏิจฺฉนฺนาวหาโร กุสาวหาโรติฯ ตตฺถ โย กูฏมานกูฏกหาปณาทีหิ วเญฺจตฺวา คณฺหาติ, ตเสฺสวํ คณฺหโต อวหาโร **เถยฺยาวหาโร**ฯ โย สนฺตเชฺชตฺวา สยํ ทเสฺสตฺวา เตสํ สนฺตกํ คณฺหาติ, โย วา อตฺตโน ปตฺตพลิโต จ อธิกํ พลกฺกาเรน คณฺหาติ ราชราชมหามตฺตาทโย วิย, ตเสฺสวํ คณฺหโต อวหาโร **ปสยฺหาวหาโร**ฯ ปริกเปฺปตฺวา คณฺหโต ปนาวหาโร **ปริกปฺปาวหาโร**ฯ โส ทุวิโธ ภณฺฑกาสปริกปฺปวเสนฯ ตตฺร โย ‘‘สาฏโก เจ, คณฺหิสฺสามิ, สุตฺตํ เจ, น คณฺหิสฺสามี’’ติ ปริกเปฺปตฺวา อนฺธกาเร ปสิพฺพกํ คณฺหาติ, ตตฺร สาฏโก เจ, อุทฺธาเรเยว ปาราชิกํ, สุตฺตํ เจ โหติ, รกฺขติฯ อยํ ***ภณฺฑปริกโปฺป*** นามฯ โย ฐานํ ปริกเปฺปตฺวา ภณฺฑํ คณฺหาติ, ตสฺส ตํ ปริกปฺปิตปริเจฺฉทํ อติกฺกนฺตมเตฺต ปาราชิกํฯ อยํ **โอกาสปริกโปฺป** นามฯ เอวมิเมสํ ทฺวินฺนํ ปริกปฺปานํ วเสน ปริกเปฺปตฺวา คณฺหโต อวหาโร ปริกปฺปาวหาโรฯ ปฏิจฺฉาเทตฺวา ปรสฺส ภณฺฑํ คณฺหโต อวหาโร **ปฏิจฺฉนฺนาวหาโร** นามฯ กุสํ สงฺกาเมตฺวา อวหรณํ **กุสาวหาโร**ฯ โย กุสํ ปาเตตฺวา จีวเร ภาชิยมาเน อตฺตโน โกฏฺฐาสสฺส สมีเป ฐิตํ อปฺปคฺฆตรํ วา มหคฺฆตรํ วา สมสมํ วา ปรสฺส โกฏฺฐาสํ ทิสฺวา สเจ ปฐมตรํ ปรโกฏฺฐาสโต กุสทณฺฑกํ อุทฺธรติ, อตฺตโน โกฏฺฐาเส ปาเตตุกามตาย อุทฺธาเร รกฺขติ, ปาตเนปิ รกฺขติ, อตฺตโน โกฏฺฐาสโต ปน กุสทณฺฑํ อุทฺธรติ, อุทฺธาเร รกฺขติ, ตํ อุทฺธริตฺวา ปรโกฏฺฐาเส ปาเตนฺตสฺส หตฺถโต มุตฺตมเตฺต ปาราชิกํฯ อยํ กุสาวหาโร นามาติ อิเมสุ ปญฺจวีสาวหาเรสุ เยน เกนจิ อวหาเรน คณฺหโนฺต ปาราชิโก ภเวติ อโตฺถฯ

ครุกนฺติ ปญฺจมาสกํฯ วีสติมาสโก หิ กหาปโณ, กหาปณสฺส จตุโตฺถ ภาโค ปาโท นาม, ตสฺมา ปญฺจมาสกํ วา ปาทํ วา ครุกนฺติ เวทิตพฺพํฯ ตตฺถ ‘‘จตฺตาโร วีหโย คุญฺชา, เทฺว คุญฺชา มาสโก ภเว’’ติ วจนโต วีหิวเสน จตฺตาลีส วีหโย ทส คุญฺชา ปญฺจมาสโกติ เวทิตโพฺพฯ ยํ ปน สามเณรสิกฺขายํ ‘‘วีสติวีหี’’ติ วุตฺตํ, ตํ เนว ปาฬิยํ, น อฏฺฐกถายํ อตฺถิ, วีมํสิตพฺพเมตํฯ ทุติยปาราชิกํฯ

๘. อิทานิ ตติยํ ทเสฺสตุํ **‘‘มนุสฺสปาณํ ปาโณ’’**ตฺยาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ โย ภิกฺขุ ‘‘มนุสฺสปาโณ’’ อิติ ชานโนฺต วธกจิเตฺตน มนุสฺสปาณํ ชีวิตา วิโยเชติ, โส ภิกฺขุ สาสนา ปาราชิโก โหตีติ สมุทายโตฺถฯ

มนุสฺสปาณนฺติ มาตุกุจฺฉิสฺมิํ ปฏิสนฺธิจิเตฺตน สหุปฺปนฺนํ อติปริตฺตํ กลลรูปํ อาทิํ กตฺวา ปกติยา วีสวสฺสสตายุกสฺส สตฺตสฺส ยาว มรณกาลา เอตฺถนฺตเร อนุปุเพฺพน วุฑฺฒิปฺปโตฺต อตฺตภาโว, เอโส มนุสฺสปาโณ นาม, เอวรูปํ มนุสฺสปาณนฺติ อโตฺถฯ **ปาโณติ ชาน**นฺติ ‘‘ปาโณ’’ อิติ ชานโนฺต ‘‘ตํ ชีวิตา โวโรเปมี’’ติ ชานโนฺตฯ **วธกเจตสา**ติ วธกจิเตฺตน, อิตฺถมฺภูเต กรณวจนํ, วธกจิโตฺต หุตฺวา มรณาธิปฺปาโย หุตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ **ชีวิตา**ติ ชีวิตินฺทฺริยโตฯ **โย**ติ อนิยมวจนํฯ **โส**ติ เอเตน นิยมนํ เวทิตพฺพํฯ **วิโยเชตี**ติ วุตฺตปฺปการํ มนุสฺสวิคฺคหํ

กลลกาเลปิ ตาปนมทฺทเนหิ วา เภสชฺชสมฺปทาเนน วา ตโต วา อุทฺธมฺปิ ตทนุรูเปน อุปกฺก เมน ชีวิตา วิโยเชตีติ อโตฺถฯ **สาสนา**ติ ปราปุพฺพชิธาตุปฺปโยเค นิสฺสกฺกวจนํ, เตน สตฺถุสา สนโตติ อโตฺถฯ **ปราชิโต**ติ ปราชยมาปนฺโนฯ โหตีติ ปาฐเสโสฯ ตติยปาราชิกํฯ

๙. อิทานิ จตุตฺถํ ทเสฺสตุํ **“ฌานาทิเภท”**นฺตฺยาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ โย ภิกฺขุ อญฺญาป เทสญฺจ อธิมานญฺจ วเชฺชตฺวา หทเย อสนฺตํ ฌานาทิเภทํ ธมฺมํ มนุสฺสชาติกสฺส สตฺตสฺส ว เทยฺย, ตสฺมิํ ขเณ ญาเต โส ตโต สาสนา ปาราชิโก เอว โหตีติ อโตฺถฯ

ฌานาทิเภทนฺติ ‘‘ฌานํ วิโมโกฺข สมาธิ สมาปตฺติ ญาณทสฺสนํ มคฺคภาวนา ผลสจฺฉิ กิริยา กิเลสปฺปหานํ วินีวรณตา จิตฺตสฺส สุญฺญาคาเร อภิรตี’’ติ (ปารา. ๑๙๘) เอวํ วุตฺตํ ฌาน าทิเภทํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํฯ **หทเย**ติ จิเตฺตฯ **อสนฺต**นฺติ อสํวิชฺชมานํฯ **อญฺญาปเทส**นฺติ ‘‘โย เต วิหาเร วสิ, โส ภิกฺขุ ปฐมสฺส ฌานสฺส ลาภี’’ติอาทินา นเยน อญฺญาปเทสํ วเชฺชตฺวาติ อ โตฺถฯ **วินา**ติ วชฺชนเตฺถ นิปาโต, ตสฺส วเชฺชตฺวาติ อโตฺถฯ **อธิมาน**นฺติ ‘‘อธิคตา มยา’’ติ เอวํ อุปฺปนฺนํ มานนฺติ อโตฺถฯ อธิคโต มาโนติ วิคฺคโห, ตํ อธิมานํ วเชฺชตฺวาติ อโตฺถฯ **มนุสฺสชา ติสฺสา**ติ มนุสฺสชาติกสฺส, น เทวพฺรหฺมาทีสุ อญฺญตรสฺสาติ อโตฺถฯ **วเทยฺยา**ติ อาโรเจยฺยฯ **ญาตกฺขเณ**ติ ญาเต ขเณติ เฉโท, ตสฺมิํ เตนาโรจิตกฺขเณ มนุสฺสชาติเกน ญาเตติ อโตฺถฯ **เตนา**ติ นิสฺสเกฺก กรณวจนํ, ตโต สาสนโต ปาราชิโกติ อโตฺถฯ จตุตฺถปาราชิกํฯ

ปาราชิกนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. ครุกาปตฺตินิเทฺทสวณฺณนา

๑๐. อิทานิ สงฺฆาทิเสสํ ปกาเสตุํ **“โมเจตุกามจิเตฺตนา”**ติอาทิมารทฺธํฯ ตตฺถ โมเจตุํ กาเมตีติ โมเจตุกามํ, โมเจตุกามญฺจ ตํ จิตฺตญฺจาติ **โมเจตุกามจิตฺตํ** , เตน, โมจนสฺสาทจิ เตฺตนาติ อโตฺถฯ เอกาทสนฺนญฺหิ ราคานํ เอเกน โมจนสฺสาเทน อาปตฺติ โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ

ตตฺริเม เอกาทส อสฺสาทา โมจนสฺสาโท มุญฺจนสฺสาโท มุตฺตสฺสาโท เมถุนสฺสาโท ผสฺสสฺสาโท กณฺฑุวนสฺสาโท ทสฺสนสฺสาโท นิสชฺชสฺสาโท วาจสฺสาโท เคหสิตเปมํ วนภงฺคิยนฺติฯ ตตฺถ **โมจนสฺสาท**เจตนาย เจเตนฺต เจว อสฺสาเทนฺต จ อุปกฺกมติ, มุญฺจติ, สงฺฆาทิเสโส , น มุญฺจติ เจ, ถุลฺลจฺจยํฯ สเจ ปน สยนกาเล ราคปริยุฏฺฐิโต หุตฺวา อูรุนา วา มุฏฺฐินา วา องฺคชาตํ คาฬฺหํ ปีเฬตฺวา โมจนตฺถาย สอุสฺสาโห สุปติ, สุปนฺตสฺส จสฺส อสุจิ มุญฺจติ, สงฺฆาทิเสโสฯ **มุญฺจนสฺสาเท** อตฺตโน ธมฺมตาย มุญฺจมานํ อสฺสาเทติ, น อุปกฺกมติ, มุญฺจติ, อนาปตฺติฯ **มุตฺตสฺสาเท** อตฺตโน ธมฺมตาย มุเตฺต ฐานา จุเต อสุจิมฺหิ ปจฺฉา อสฺสา เทนฺตสฺส วินา อุปกฺกเมน มุญฺจติ, อนาปตฺติฯ **เมถุนสฺสาเท** เมถุนราเคน มาตุคามํ คณฺหาติ, เตน อสุจิ มุญฺจติ, อนาปตฺติ, ทุกฺกฏํ ปน อาปชฺชติฯ **ผสฺสสฺสาโท** ทุวิโธ อชฺฌตฺติโก พาหิโร จาติฯ ตตฺถ อตฺตโน นิมิตฺตํ ‘‘ถทฺธํ, มุทุกนฺติ ชานิสฺสามี’’ติ วา โลลภาเวน วา กีฬาปยโต อสุจิ มุญฺจติ, อนาปตฺติฯ พาหิรผสฺสสฺสาเท ปน กายสํสคฺคราเคน อิตฺถิํ ผุสโต, อาลิงฺคโต จ อสุจิ มุญฺจติ, อนาปตฺติ, กายสํสคฺคสงฺฆาทิเสสํ ปน อาปชฺชติฯ

กณฺฑุวนสฺสาเท ทททุกจฺฉุปิฬกปาณกาทีนํ อญฺญตเรน ขชฺชมานํ นิมิตฺตํ กณฺฑุวนสฺ สาเทน กณฺฑุวโต อสุจิ มุญฺจติ, อนาปตฺติฯ **ทสฺสนสฺสาเท** อิตฺถิยา อโนกาสํ อุปนิชฺฌายโต อสุจิ มุญฺจติ, อนาปตฺติ, ทุกฺกฏํ ปน โหติฯ **นิสชฺชสฺสาเท** มาตุคาเมน สทฺธิํ รโห นิสินฺนสฺส มุ เตฺตปิ อนาปตฺติ , รโหนิสชฺชาปตฺติ ปน โหติฯ **วาจสฺสาเท** มาตุคามํ เมถุนปฺปฏิสํยุตฺตาหิ วา

จาหิ โอภาสนฺตสฺส มุเตฺตปิ อนาปตฺติ, ทุฏฺฐุลฺลวาจาสงฺฆาทิเสสํ ปน อาปชฺชติฯ **เคหสิตเปเม** มาตาทีนํ มาตาทิเปเมน อาลิงฺคนาทึ กโรนฺตสฺส มุเตฺตปิ อนาปตฺติฯ **วนภงฺคํ** สนฺถวกรณตฺถาย อิตฺถิยา เปสิตปุปฺผาทิวนภงฺคสญฺญิตํ ปณฺณาการํ ''อิตฺถนฺนามาย อิมํ เปสิต''นฺติ อสฺสาเทน อามสนฺตสฺส มุเตฺตปิ อนาปตฺตีติฯ เอวเมเตสุ โมจนสฺสาเทน อาปตฺติ โหตีติ ทเสฺสตุํ ''โมเจตุ…เป…. นา''ติ วุตฺตํฯ อถ วา โมเจตุกามํ จิตฺตํ ยสฺส โสยํ **โมเจตุกามจิโตฺต,** เตน, อิตฺถมฺภูเต กรณวจนํ, โมเจตุกามจิโตฺต หุตฺวาติ อโตฺถฯ

อุปกฺกมฺมาติ หตฺถาทีสุ เยน เกนจิ นิมิเตฺต อุปกฺกมิตฺวาติ อโตฺถฯ **วิโมจยนฺ**ติ ยํ อนฺตมโส เอกา ขุทฺทกมกฺขิกา ปิเวยฺย, ตตฺตกมฺปิ วิโมเจโนฺตติ อโตฺถฯ **สุกฺก**นฺติ นีลปีตโลหิโตทาตตกฺกเตลทกขีรทธิสปฺปิวณฺณสงฺขาเตสุ ทสวิเธสุ สุเกฺกสุ ยํ กิญฺจิ สุกฺกํฯ **อญฺญตฺร สุปินา**ติ ยา สุปินเนฺต สุกฺกวิสฺสฏฺฐิ โหติ, ตํ ฐเปตฺวาติ อโตฺถฯ **สมโณ**ติ โย โกจิ อุปสมฺปโนฺนฯ **ครุก**นฺติ สงฺฆาทิเสสํฯ **ผุเส**ติ อาปเชฺชยฺยาติ อโตฺถฯ เจตนา อุปกฺกโม มุจฺจนนฺติ อิมาเนตฺถ ตีณิ องฺคานีติฯ สุกฺกวิสฺสฏฺฐิสิกฺขาปทํฯ

๑๑. อิทานิ กายสํสคฺคํ ทเสฺสตุํ ''**กายสํสคฺคราเคนา**''ติอาทิมารทฺธํฯ ภิกฺขุ มนุสฺสิตฺถิยา มนุสฺสิตฺถิสญฺญี หุตฺวา กายสํสคฺคราเคน อุปกฺกมิตฺวา มนุสฺสิตฺถึ ปรามสโนฺต สงฺฆาทิเสสํ อาปเชฺชยฺยาติ โยชนาฯ ตตฺถ **กายสํสคฺคราเคนา**ติ หตฺถคฺคหณาทิกายสมฺผเสฺสน ราเคน กายมิสฺสราเคนฯ **มนุสฺสิตฺถิ**นฺติ ตทหุชาตมฺปิ ชีวมานกมนุสฺสิตฺถึฯ **ปรามส**นฺติ ปรามสโนฺต, อิตฺถีติ สญฺญา อิตฺถิสญฺญา , สา อสฺส อตฺถีติ **อิตฺถิสญฺญี,** อิตฺถิสญฺญี หุตฺวาติ อโตฺถฯ มนุสฺสิตฺถี, อิตฺถิสญฺญิตา, กายสํสคฺคราโค, เตน ราเคน วายาโม, หตฺถคฺคาหาทิสมาปชฺชนนฺติ อิมาเนตฺถ ปญฺจ องฺคานิฯ กายสํสคฺคสิกฺขาปทํฯ

๑๒. อิทานิ ทุฏฺฐุลฺลํ ทเสฺสตุํ ''**ทุฏฺฐุลฺลวาจสฺสาเทนา**''ติอาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถ **ทุฏฺฐุลฺลวาจสฺสาเทนา**ติ วจฺจมคฺคปสฺสาวมคฺคเมถุนธมฺมปฺปฏิสํยุตฺตวาจสฺสาทราเคนฯ **มคฺคํ วา รพฺภ เมถุน**นฺติ วจฺจมคฺคปสฺสาวมคฺคานํ อญฺญตรํ มคฺคํ วา เมถุนํ วา อารพฺภาติ อโตฺถฯ **โอภาสโนฺต**ติ อวภาสโนฺตฯ **มนุสฺสิตฺถิ**นฺติ วิญฺญุํ ปฏิพลํ สุภาสิตทุพฺภาสิตํ ทุฏฺฐุลฺลาทุฏฺฐุลฺลํ สลฺลกฺขณสมตฺถํ มนุสฺสิตฺถึฯ **สุณมาน**นฺติ สุณนฺติํฯ อิมินา ปฏิพลายปิ อิตฺถิยา อวิญฺญตฺติปเถ ฐิตาย ทูเตน วา ปเณฺณน วา อาโรเจนฺตสฺส ทุฏฺฐุลฺลวาจาปตฺติ น โหตีติ ทีปิตํ โหติฯ มนุสฺสิตฺถี, อิตฺถิสญฺญิตา, ทุฏฺฐุลฺลวาจสฺสาทราโค, เตน ราเคน โอภาสนํ, ตงฺขณวิชานนนฺติ อิมาเนตฺถ ปญฺจ องฺคานิฯ ทุฏฺฐุลฺลวาจสฺสาทสิกฺขาปทํฯ

๑๓. อิทานิ อตฺตกามปาริจริยํ ทเสฺสตุํ ''**วณฺณ**''นฺตฺยาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ โย ภิกฺขุ อตฺตโน กามปาริจริยาย วณฺณํ วตฺวา เมถุนราเคน อิตฺถึ เมถุนํ ยาจมาโน ครุํ ผุเสติ สมฺพโนฺธฯ **วณฺณํ วตฺวา**ติ คุณํ อานิสํสํ ปกาเสตฺวาฯ **อตฺตโนกามปาริจริยายา**ติ เมถุนธมฺมสงฺขาเตน กาเมน ปาริจริยา กามปาริจริยา, อตฺตโน อตฺถาย กามปาริจริยา อตฺตโนกามปาริจริยา, อลุตฺตสมาโสยํฯ อถ วา อตฺตโนติ กตฺวเตฺถ สามิวจนํ, อตฺตโน กามิตา อิจฺฉิตาติ อตฺตโนกามา, สยํ เมถุนราควเสน ปตฺถิตาติ อโตฺถ, อตฺตโนกามา จ สา ปาริจริยา จาติ อตฺตโนกามปาริจริยา , ตาย **อตฺตโนกามปาริจริยาย,** ''เอตทคฺคํ, ภคินิ, ปาริจริยานํ, ยา มาทิสํ สีลวนฺตํ กลฺยาณธมฺมํ พฺรหฺมจาริํ เอเตน ธเมฺมน ปริจเรยฺยา''ติ เอวํ วณฺณํ วตฺวาติ อโตฺถฯ ยาจธาตฺโน ทฺวิกมฺมิกตฺตา ''**อิตฺถึ เมถุนํ ยาจมาโน**''ติ วุตฺตํฯ ตตฺถ **อิตฺถิ**นฺติ ทุฏฺฐุโลฺลภาสเน วุตฺตปฺปการํ อิตฺถึฯ มนุสฺสิตฺถี, อิตฺถิสญฺญิตา , อตฺตกามปาริจริยาย ราโค, เตน ราเคน วณฺณภณนํ, ตงฺขณวิชานนนฺติ อิมาเนตฺถ ปญฺจ องฺคานิฯ อตฺตกามปาริจริยสิกฺขาปทํฯ

๑๔. อิทานิ สญฺจริตฺตํ ทเสฺสตุํ **“สเนฺทส”**นฺตฺยาทิมารทฺธํฯ ตตฺถ ภิกฺขุ ปุริสสฺส วา สเนฺทสํ, อิตฺถิยา วา สเนฺทสํ ปฏิคฺคเหตฺวา วีมํสิตฺวา ปจฺจาหรเนฺต ครุกํ ผุเสติ สมฺพเนฺธฯ ตตฺถ **สเนฺทส**นฺติ ‘‘คจฺฉ, ภเนฺต, อิตฺถนฺนามํ มาตุรกฺขิตํ พฺรูหิ ‘โหหิ กิร อิตฺถนฺนามสฺส ภริยา ธนกฺกีตา’’ติ (ปารา. ๓๐๕) เอวํ วุตฺตํ ปุริสสฺส สาสนํ, ‘‘คจฺฉ, ภเนฺต, อิตฺถนฺนามํ ปุริสํ พฺรูหิ ‘อหํ ตสฺส ภริยา ภวิสฺสามี’’ติ (ปารา. ๓๒๖-๓๒๗ โถกํ วิสทิสํ) เอวํ วุตฺตํ อิตฺถิยา สาสนํฯ **ปฏิคฺคณฺหิตฺวา**ติ ‘‘สาธุ อุปาสกา’’ติ วา ‘‘โหตู’’ติ วา ‘‘อาโรเจสฺสามี’’ติ วา เยน เกนจิ อาการेน วจีเภทํ กตฺวา วา สีสกมฺปนาทีหิ วา ปฏิคฺคณฺหิตฺวา สมฺปฏิจฺฉิตฺวาติ อโตฺถฯ **วีมํสิตฺวา**ติ วุตฺตปฺปกาเรน สาสนํ คเหตฺวา ปุริสสฺส วา อิตฺถิยา วา เตสํ อวสฺสาโรจนกานํ มาตาปิตาภาตาภคินิอาทีนํ วา อาโรเจตฺวาติ อโตฺถฯ **หรํปจฺจา**ติ เอตฺถ ‘‘ปจฺจาหร’’นฺติ วตฺตเพฺพ ฉนฺทหานิภยา หร-สทฺทํ ปุพฺพนิปาตํ กตฺวา วุตฺตนฺติ ทฎฺฐพฺพํฯ ยตฺถ ปหิเตน ตตฺถ คนฺตฺวา เตน อาโรจิตา สา อิตฺถี ‘‘สาธู’’ติ สมฺปฏิจฺฉตุ วา ปฏิกฺขิปตุ วา ลชฺชาย วา ตุณฺหี โหตุ, ปุน อาคนฺตฺวา ตสฺส ปุริสสฺส หรเนฺต เอตฺตาวตา อิมาย ปฏิคฺคหณาโรจนปฺปจฺจาหรณสงฺขาตาย ติวงฺคสมฺปตฺติยา โส ภิกฺขุ สงฺฆาทิเสสํ อาปชฺชยฺยาติ อโตฺถฯ เตสํ มนุสฺสชาติกตา, อลํวจนียตา, ปฏิคฺคณฺหนวีมํสนปฺปจฺจาหรณานีติ อิมาเนตฺถ ปญฺจ องฺคานิฯ สญฺจริตฺตสิกฺขาปทํฯ

๑๕. อิทานิ อมูลกํ ปกาเสตุํ **“จาเวตุกาโม”**ติอาทิมารทฺธํฯ จาเวตุกาโม ภิกฺขุ อมูลนฺติมวตฺถุนา อญฺญํ สุณมานํ ภิกฺขุํ โจเทเนฺต วา โจทาเปเนฺต วา ครุํ ผุเสติ สมฺพเนฺธฯ ตตฺถ **จาเวตุกาโม**ติ พฺรหฺมจริยา จาเวตุกาโมฯ **โจเทเนฺต**ติ ‘‘ตฺวํ ปาราชิกํ ธมฺมํ อาปโนฺนสิ, อสฺสมโณสิ, อสกฺยปุตฺติโยสี’’ติอาทีหิ วจเนหิ สยํ โจเทเนฺตติ อโตฺถฯ เอวํ โจเทนฺตสฺส วาจาย วาจาย สงฺฆาทิเสโสฯ **อมูลนฺติมวตฺถุนา**ติ ยํ โจทเกน จุทิตกมฺหิ ปุคฺคเล อทิฎฺฐํ อสฺสุตํ อปริสงฺกิตํ, อิทํ เอเตสํ ทสฺสนสวนปริสงฺกิตสงฺขาตานํ มูลานํ อภาวโต นาสฺส มูลนฺติ อมูลํ, อนฺติมํ วตฺถุ ยสฺส ปาราชิกสฺส ตทิทํ อนฺติมวตฺถุ, อมูลญฺจ ตํ อนฺติมวตฺถุ เจติ อมูลนฺติมวตฺถุ, เตน อมูลนฺติมวตฺถุนา, ภิกฺขุโน อนุรูเปสุ เอกูนวีสติยา ปาราชิเกสุ อญฺญตเรนาติ อโตฺถฯ **โจทาปย**นฺติ โจทาปยโนฺต, ตสฺส สมีเป ฐตฺวา อญฺญํ ภิกฺขุํ อาณาเปตฺวา โจทาเปเนฺต ตสฺส อาณตฺตสฺส วาจาย วาจาย ครุํ ผุเสติ อโตฺถฯ **สุณมาน**นฺติ อิมินา ปรมฺมุขา ทูเตน วา ปเณฺณน วา โจเทนฺตสฺส น รุหตีติ ทีปิตํ โหติฯ ปรมฺมุขา ปน สตฺตหิ อาปตฺติกฺขเนฺธหิ วทนฺตสฺส ทุกฺกฎํฯ ยํ โจเทติ, ตสฺส อุปสมฺปโนฺนติ สงฺขฺยูปคมนํ, ตสฺมิํ สุทฺธสญฺญิตา, เยน ปาราชิเกน โจเทติ, ตสฺส ทิฎฺฐาทิวเสน อมูลกตา, จาวนาธิปฺปาเยน สมฺมุขา โจทนา, ตสฺส ตงฺขณวิชานนนฺติ อิมาเนตฺถ ปญฺจ องฺคานิฯ อมูลกสิกฺขาปทํฯ

๑๖. อิทานิ อญฺญภาคิยํ ทเสฺสตุํ **“เลสมตฺต”**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ **เลสมตฺตมุปาทายา**ติ ชาตินามโคตฺตลิงฺคาปตฺติปตฺตจีวรูปชฺฌายาจริยเสนาสนเลสสงฺขาเตสุ ทสสุ เลเสสุ โย ตสฺมิํ ปุคฺคเล ทิสฺสติ, ตํ เลสมตฺตํ อุปาทาย นิสฺสาย ภิกฺขุํ พฺรหฺมจริยา จาเวตุกาโม อมูลนฺติมวตฺถุนา สุณมานํ ภิกฺขุํ โจเทเนฺต ครุํ ผุเสติ อโตฺถฯ กถํ? อโญฺญ ขตฺติยชาติโก อิมินา โจทเกน ปาราชิกํ ธมฺมํ อชฺฌาปชฺชเนฺต ทิโฎฺฐ โหติ, โส อญฺญํ อตฺตโน เวริํ ขตฺติยชาติกํ ภิกฺขุํ ปสฺสิตฺวา ตํ ขตฺติยชาติเลสํ คเหตฺวา เอวํ ‘‘ขตฺติโย มยา ทิโฎฺฐ ปาราชิกํ ธมฺมํ อชฺฌาปชฺชเนฺต, ตฺวํ ขตฺติโย ปาราชิกํ ธมฺมํ อาปโนฺนสี’’ติ วา ‘‘ตฺวํ โส ขตฺติโย, นาโญฺญ, ปาราชิกํ ธมฺมํ อชฺฌาปโนฺนสี’’ติ วา โจเทติ, เอวํ นามเลสาทโยปิ เวทิตพฺพาฯ องฺคานิ ปเนตฺถ อนนฺตรสทิสานิฯ อญฺญภาคิยสิกฺขาปทํฯ

ครุกาปตฺตินิเทฺทสวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๓. นิสฺสคฺคิยนิเทฺทสวณฺณนา

๑๗. อิทานิ จีวรวิธึ ทเสฺสตุํ **“วิกปฺปน”**นฺตฺยาทิมุทฺธฏํฯ โย ภิกฺขุ อกาลจีวรํ วิกปฺปนญฺจ อธิฏฺฐานญฺจ อกตฺวา ทสาหํ อติกฺกาเมติ, ตสฺส ภิกฺขุโน นิสฺสคฺคิยํ สิยาติ ปิณฺฑโตฺถฯ ตตฺถ **อกาลจีวร**นฺติ อกาเล จีวรํ, โขมํ กปฺปาสิกํ โกเสยฺยํ กมฺพลํ สาณํ ภงฺคนฺติ ชาติโต ฉ จีวรานิ, ทุกูลํ ปฏฺฏุณฺณํ โสมารปฏฺฏํ จีนปฏฺฏํ อิทฺธิชํ เทวทินฺนนฺติ อิมานิ ปน ฉ อนุโลมจีวรานิฯ เตสุ ทุกูลํ สาณสฺส อนุโลมํ วากมยตฺตาฯ ปฏฺฏุณฺณาทีนิ ตีณิ โกเสยฺยสฺส อนุโลมานิ ปาณเกหิ กตสุตฺตมยตฺตาฯ อิทฺธิชาทีนิ ทฺวยานิ โขมาทีนํ อนุโลมานิ เตสมญฺญตรภาวโต ฯ อิเมสํ ฉนฺนํ จีวรานํ อญฺญตรํ อกาลจีวรํฯ

วิกปฺปนมธิฏฺฐานนฺติ เอตฺถ ปน วิกปฺปนูปคํ อธิฏฺฐานูปคญฺจ เอวํ เวทิตพฺพํฯ ตตฺรายํ ปาฬิ – ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อายาเมน อฏฺฐงฺคุลํ สุคตงฺคุเลน จตุรงฺคุลวิตฺถตํ ปจฺฉิมจีวรํ วิกเปฺปตุ’’นฺติ (มหาว. ๓๕๘)ฯ มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส ทีฆโส เทฺว วิทตฺถิโย, ติริยํ วิทตฺถิฯ เทฺว วิกปฺปนา สมฺมุขาวิกปฺปนา จ ปรมฺมุขาวิกปฺปนา จฯ กถํ? ‘‘อิมํ จีวรํ ตุยฺหํ วิกเปฺปมี’’ติ วตฺตพฺพํ, อยํ **สมฺมุขาวิกปฺปนา**ฯ ‘‘มยฺหํ สนฺตกํ ปริภุญฺช วา วิสฺสเชฺชหิ วา ยถาปจฺจยํ วา กโรหี’’ติ, เอกสฺส สนฺติเก ‘‘อิมํ จีวรํ ติสฺสสฺส ภิกฺขุโน วิกเปฺปมี’’ติ วตฺตพฺพํ, อยํ อปราปิ **สมฺมุขาวิกปฺปนา**ฯ เตน ภิกฺขุนา ‘‘ติสฺสสฺส ภิกฺขุโน สนฺตกํ ปริภุญฺช วา วิสฺสเชฺชหิ วา ยถาปจฺจยํ วา กโรหี’’ติ, ‘‘อิมํ จีวรํ ตุยฺหํ วิกปฺปนตฺถาย ทมฺมี’’ติ วตฺตพฺพํ, เตน วตฺตโพฺพ ‘‘โก เต มิโตฺต วา สนฺทิโฏฺฐ วา สมฺภโตฺต วา’’ติ, ตโต อิตเรน ‘‘ติโสฺส ภิกฺขู’’ติ วตฺตพฺพํ, ปุน เตน ‘‘อหํ ติสฺสสฺส ภิกฺขุโน ทมฺมี’’ติ วตฺตพฺพํ, อยํ **ปรมฺมุขาวิกปฺปนา**ฯ ‘‘ติสฺสสฺส ภิกฺขุโน สนฺตกํ ปริภุญฺช วา วิสฺสเชฺชหิ วา ยถาปจฺจยํ วา กโรหี’’ติ วุเตฺต ปจฺจุทฺธาโร นาม โหติฯ พหุเก ‘‘อิมานี’’ติ, อหตฺถปาเส ‘‘เอตํ, เอตานี’’ติ วาฯ เอวํ วิกปฺปนญฺจ อกตฺวาติ อโตฺถฯ

ติจีวรสฺส ปน ปมาณํ อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉเทน สุคตจีวรโต อูนกํ วฏฺฏติ, ลามกปริเจฺฉเทน สงฺฆาฏิยา, อุตฺตราสงฺคสฺส จ ทีฆโต มุฏฺฐิปญฺจกํ, ติริยํ มุฏฺฐิตฺติกํ, อนฺตรวาสโก ทีฆโต มุฏฺฐิปญฺจโก, ติริยํ ทฺวิหโตฺถปิ อฑฺฒเตโยฺย วา วฏฺฏติฯ วุตฺตปฺปมาณโต อธิกญฺจ อูนกญฺจ ‘‘ปริกฺขารโจฬ’’นฺติ อธิฏฺฐาตพฺพํฯ เทฺว จีวรสฺส อธิฏฺฐานา กาเยน วา อธิเฏฺฐติ, วาจาย วา อธิเฏฺฐติฯ ติจีวรํ อธิฏฺฐหเนฺตน รชิตฺวา กปฺปพินฺทุํ ทตฺวา ปุราณสงฺฆาฏึ ‘‘อิมํ สงฺฆาฏึ ปจฺจุทฺธรามี’’ติ ปจฺจุทฺธริตฺวา นวํ สงฺฆาฏึ หเตฺถน คเหตฺวา ‘‘อิมํ สงฺฆาฏึ อธิฏฺฐามี’’ติ จิเตฺตน อาโภคํ กตฺวา กายวิการํ กโรเนฺตน กาเยน อธิฏฺฐาตพฺพา, อิทํ กาเยน อธิฏฺฐานํฯ ตํ เยน เกนจิ สรีราวยเวน อผุสนฺตสฺส น วฏฺฏติฯ วาจาย อธิฏฺฐานํ ปน วจีเภทํ กตฺวา วาจาย อธิฏฺฐาตพฺพํ, สเจ หตฺถปาเส ‘‘อิมํ สงฺฆาฏึ อธิฏฺฐามี’’ติ, สเจ อหตฺถปาเส ฐปิตฏฺฐานํ สลฺลเกฺขตฺวา ‘‘เอตํ สงฺฆาฏึ อธิฏฺฐามี’’ติ วาจา ภินฺทิตพฺพา ฯ เอส นโย อุตฺตราสเงฺค, อนฺตรวาสเก จฯ ติจีวราทีนิ สพฺพานิ เอกโต กตฺวา ‘‘อิมานิ จีวรานิ ปริกฺขารโจฬานิ อธิฏฺฐามี’’ติ อธิฏฺฐาตุมฺปิ วฏฺฏตีติฯ เอวํ อธิฏฺฐานญฺจ อกตฺวาติ อโตฺถฯ

ทส อหานิ **ทสาหํฯ อติมาเปตี**ติ อติกฺกาเมติฯ **ตสฺสา**ติ ตสฺส ภิกฺขุโนฯ **นิสฺสคฺคิย**นฺติ นิสฺสชฺชนํ นิสฺสคฺคิยํ, ปุพฺพภาเค กตฺตพฺพสฺส วินยกมฺมเสฺสตํ นามํ, นิสฺสคฺคิยมสฺส อตฺถีติ นิสฺสคฺคิยํ, กึ ตํ? ปาจิตฺติยํ, ตํ อติกฺกามยโต สหนิสฺสคฺคิยวินยกมฺมํ ปาจิตฺติยํ สิยา, อยเมตฺถ อโตฺถฯ ตํ ปเนตํ จีวรํ ยํ ทิวสํ อุปฺปนฺนํ, ตสฺส โย อรุโณ, โส อุปฺปนฺนทิวสนิสฺสิโต, ตสฺมา จีวรุปฺปาททิวเสน สทฺธึ เอกาทเส อรุณุคฺคมเน ทสาหาติกฺกมิตํ โหตีติฯ จีวรสฺส อตฺตโน สนฺตก

ตา, ชาติปฺปมาณยุตฺตตา, ฉินฺนปลิโพธภาโว, อติเรกจีวรตา, ทสาหาติกฺกโมติ อิมาเนตฺถ ปญฺจ องฺคานิฯ ปฐมกถินสิกฺขาปทํฯ

๑๘. อิทานิ ทุติยํ ทเสฺสตุํ “**ภิกฺขุสมฺมุติยา**”ตฺยาทิมารทฺธํฯ โย ภิกฺขุสมฺมุตึ วเชฺชตฺวา กาลญฺจ วินา อธิฏฺฐิตํ ติจีวรํ เอกาหํ อติกฺกมาเปติ, ตสฺส นิสฺสคฺคิยํ สิยาติ สมฺพนฺโธฯ ตตฺถ **ภิกฺขุสมฺมุติยาญฺญตฺรา**ติ ยํ สโงฺฆ คิลานสฺส ภิกฺขุโน ติจีวเรน วิปฺปวาสสมฺมุตึ เทติ , ตํ ฐเปตฺวาฯ **ติจีวรมธิฏฺฐิต**นฺติ กรณเตฺถ อุปโยควจนํ, เตน ติจีวราธิฏฺฐานนเยน อธิฏฺฐิเตสุ สงฺฆาฏิอาทีสุ เยน เกนจิ จีวเรนฯ **เอกาห**นฺติ เอกรตฺตํฯ **อติมาเปตี**ติ วิปฺปวสติ, วิยุโตฺต วสตีติ อโตฺถฯ ตสฺส อลทฺธสมฺมุติกสฺส ภิกฺขุโน เอกรตฺตมฺปิ จีวเรน วิปฺปวาสโต นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํ สิยาติ อโตฺถฯ **สมยํ วินา**ติ จีวรกาลํ วเชฺชตฺวาฯ อธิฏฺฐิตจีวรตา, อนตฺถตกถินตา, อลทฺธสมฺมุติตา, รตฺติวิปฺปวาโสติ อิมาเนตฺถ จตฺตาริ องฺคานิฯ ทุติยกถินสิกฺขาปทํฯ

๑๙. อิทานิ ปุราณจีวรํ ทเสฺสตุํ “**อญฺญาติกา**”ตฺยาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถ **อญฺญาติกา**ติ อญฺญาติกาย ‘‘ปฏิสงฺขา โยนิโส’’ติอาทีสุ วิย, อญฺญาติกาย เนว มาตุสมฺพเนฺธน น ปิตุสมฺพเนฺธน สมฺพทฺธายาติ วุตฺตํ โหติฯ **ภิกฺขุนิยา**ติ อฏฺฐวาจิกกเมฺมน อุปสมฺปนฺนายฯ **อาโกฏาเปตี**ติ ปหราเปติฯ ตนฺติ นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํ ภเวยฺยาติ อโตฺถฯ ปุราณจีวรตา, อุปจาเร ฐตฺวา อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา อาณาปนํ, ตสฺสา โธวนาทีนิ จาติ อิมาเนตฺถ ตีณิ องฺคานิฯ ปุราณจีวรสิกฺขาปทํฯ

๒๐. **กิญฺจิ มูลก**นฺติ กิญฺจิ ปาภตํฯ **จีวราทาเน**ติ จีวรสฺส อาทาเน จีวรปฺปฏิคฺคหเณฯ วิกปฺปนูปคจีวรตา, ปาริวตฺตกาภาโว, อญฺญาติกาย หตฺถโต คหณนฺติ อิมาเนตฺถ ตีณิ องฺคานิฯ จีวรปฺปฏิคฺคหณสิกฺขาปทํฯ

๒๑. **อปฺปวาริต**นฺติ ‘‘วเทยฺยาถ, ภเนฺต, เยน อโตฺถ’’ติ อิจฺฉาปิตํ อิจฺฉํ รุจึ อุปฺปาทิตํ, น ปวาริตนฺติ อปฺปวาริตํฯ **วิญฺญาเปนฺตสฺสา**ติ ยาจนฺตสฺสฯ **อญฺญตฺร สมยา**ติ นฏฺฐจีวรกาลํ ฐเปตฺวาฯ วิกปฺปนูปคจีวรตา, สมยาภาโว, อญฺญาตกวิญฺญตฺติ, ตาย จ ปฏิลาโภติ อิมาเนตฺถ จตฺตาริ องฺคานิฯ อญฺญาตกวิญฺญตฺติสิกฺขาปทํฯ

๒๒. **รชต**นฺติ รูปิยํฯ **ชาตรูป**นฺติ สุวณฺณํฯ **มาสก**นฺติ ตโย มาสกา โลหมาสโก ทารุมาสโก ชตุมาสโกติฯ ตตฺถ **โลหมาสโก**ติ ตมฺพโลหาทีหิ กตมาสโกฯ **ทารุมาสโก**ติ สารทารุนา วา เวฬุเปสิกาย วา อนฺตมโส ตาลปเณฺณนปิ รูปํ ฉินฺทิตฺวา กตมาสโกฯ **ชตุมาสโก**ติ ลาขาย วา นิยฺยาเสน วา รูปํ สมุฏฺฐาเปตฺวา กตมาสโกฯ **กหาปณ**นฺติ สุวณฺณมยํ วา รูปิยมยํ วา ปากติกํ วาฯ **คเณฺหยฺยา**ติ อตฺตโน อตฺถาย ทียมานํ วา กตฺถจิ ฐิตํ วา นิปฺปริคฺคหํ ทิสฺวา สยํ คเณฺหยฺยฯ **คณฺหาเปยฺยา**ติ ตเทว อเญฺญน คาหาเปยฺยฯ **นิสฺสคฺคี**ติ คหณาทีสุ ยํ กิญฺจิ กโรนฺตสฺส อฌนพเทฺธสุ วตฺถุคณนาย นิสฺสคฺคิ สิยาติ อโตฺถฯ **สาทิเยยฺย วา**ติ กายวาจาหิ อปฺปฏิกฺขิปิตฺวา จิเตฺตน อธิวาเสยฺยฯ ชาตรูปรชตภาโว, อตฺตุเทฺทสิกตา, คหณาทีสุ อญฺญตรภาโวติ อิมาเนตฺถ ตีณิ องฺคานิฯ รูปิยปฺปฏิคฺคหณสิกฺขาปทํฯ

๒๓. รชตาทิจตุพฺพิธํ อกปฺปิยํ กปฺปิเยนาปิ ปริวเตฺตยฺย สหธมฺมิเก ฐเปตฺวา, นิสฺสคฺคิยํ สิยาติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ **อกปฺปิย**นฺติ อกปฺปิยวตฺถุํฯ **กปฺปิเยนา**ติ กปฺปิยวตฺถุนาฯ **สหธมฺมิเก**ติ ภิกฺขุภิกฺขุนิสามเณรสามเณริสิกฺขมานสงฺขาเต ปญฺจ สหธมฺมิเกฯ รูปิยภาโว, ปริวตฺตนญฺจาติ อิมาเนตฺถ เทฺว องฺคานิฯ รูปิยปริวตฺตนสิกฺขาปทํฯ

๒๔. ‘‘อิมํ ปตฺตํ ตุยฺหํ วิกปฺเปมี’’ติอาทินา **วิกปฺปนญฺจ** ‘‘อิมํ ปตฺตํ อธิฏฺฐามี’’ติอาทินา **อธิฏฺฐานญฺจ** อกตฺวาติ อโตฺถ ฯ **ปมาณิก**นฺติ เอตฺถายํ วินิจฺฉโย – อนุปหตปุราณสาลิตณฺฑุลานํ สุโกฏฺฏิตปริสุทฺธานํ เทฺว มคธนาฬิโย คเหตฺวา เตหิ ตณฺฑุเลหิ อนุตฺตณฺฑุลมกิลินฺนมปิณฺฑิตํ สุวิสทํ กุนฺทมกุฬราสิสทิสํ อวสฺสาวิโตทนํ ปจิตฺวา นิรวเสสํ ปเตฺต ปกฺขิปิตฺวา ตสฺส โอทนสฺส จตุตฺถภาคปฺปมาโณ นาติฆโน นาติตนุโก หตฺถหาริโย สพฺพสมฺภารสงฺขโต มุคฺคสูโป ปกฺขิปิตโพฺพ, ตโต อาโลปสฺส อนุรูปํ ยาวจริมาโลปปฺปโหนกํ มจฺฉมํสาทิพฺยญฺชนํ ปกฺขิปิตพฺพํ ฯ สปฺปิเตลตกฺกรสกญฺชิกาทีนิ ปน อคณนูปคานิ โหนฺติ ฯ ตานิ หิ โอทนคติกานิ เนว หาเปตุํ, น วฑฺฒตุํ สโกฺกนฺติ ฯ เอวเมตํ สพฺพมฺปิ ปกฺขิตฺตํ สเจ ปน ปตฺตสฺส มุขวฏฺฏิยา เหฏฺฐิมราชิสมํ ติฏฺฐติ, สุเตฺตน วา หีเรน วา ฉินฺทนฺตสฺส สุตฺตสฺส วา หีรสฺส วา เหฏฺฐิมนฺตํ ผุสติ, อยํ **อุกฺกโฏฺฐ** นาม ปโตฺต ฯ สเจ ตํ ราชึ อติกฺกมฺม ถูปีกตํ ติฏฺฐติ, อยํ **อุกฺกโฏฺฐมโก** นาม ปโตฺต ฯ สเจ ตํ ราชึ น สมฺปาปุณาติ, อโนฺตคตเมว โหติ, อยํ **อุกฺกฏฺฐุกฺกโฏฺฐ** นาม ฯ อุกฺกฏฺฐโต อุปฑฺฒปฺปมาโณ **มชฺฌิโม** ฯ มชฺฌิมโต อุปฑฺฒปฺปมาโณ **โอมโก** ฯ เตสมฺปิ วุตฺตนเยเนว ปเภโท เวทิตโพฺพ ฯ อิเจฺจเตสุ อุกฺกฏฺฐุกฺกโฏฺฐ จ โอมโกมโก จาติ เทฺว อปตฺตา, เสสา สตฺต ปตฺตา ปมาณยุตฺตา นามาติ เอวํ ปมาเณน ยุโตฺต ปมาณิโก, ตํ ปมาณิกํ ฯ **ปตฺต**นฺติ สตฺตสุ ปเตฺตสุ อญฺญตรํ ปตฺตํ ฯ ปตฺตสฺส อตฺตโน สนฺตกตา, ปมาณยุตฺตตา, อธิฏฺฐานูปคตา, อติเรกปตฺตตา, ทสาหาติกฺกโมติ อิมาเนตฺถ ปญฺจ องฺคานิ ฯ ปฐมปตฺตสิกฺขาปทํ ฯ

๒๕. โย ภิกฺขุ ปญฺจพนฺธนโต อูนปเตฺต สติ ปรํ ปน นวํ ปตฺตํ วิญฺญาเปติ, ตสฺสปิ ภิกฺขุโน นิสฺสคฺคิยํ สิยาติ สมฺพโนฺธ ฯ ตตฺถ **ปร**นฺติ อญฺญํ, ‘‘นวํ ปตฺต’’นฺติมินา ตุลฺยาธิกรณํ ฯ อธิฏฺฐานูปคปตฺตสฺส อูนปญฺจพนฺธนตา, อตฺตุเทฺทสิกตา, กตวิญฺญตฺติ, ตาย จ ปฏิลาโภติ อิมาเนตฺถ จตฺตาริ องฺคานิ ฯ อูนปญฺจพนฺธนสิกฺขาปทํ ฯ

๒๖. โย สปฺปิเตลาทิกํ ปน เภสชฺชํ ปฏิคฺคเหตฺวา สตฺตาหปรมํ สนฺนิธิการกํ ภุญฺชโนฺต สตฺตาหํ อติกฺกาเมติ , ตสฺส นิสฺสคฺคิยํ สิยาติ อโตฺถ ฯ ตตฺถ **สปฺปิเตลาทิก**นฺติ เอตฺถ **อาทิ**-สโทฺท นวนีตมธุผาณิตํ สงฺคณฺหาติ ฯ ตตฺถ **สปฺปิ** นาม ควาทีนํ สปฺปิ, เยสํ มํสํ กปฺปติ, เตสํ สปฺปิ, ตถา **นวนีตํ ฯ เตลํ** นาม ติลสาสปมธุกเอรณฺฑวสาทีหิ นิพฺพตฺตํ ฯ **มธุ** นาม มกฺขิกามธุเมว ฯ อุจฺฉุรสํ อุปาทาย ปน อปกฺกา วา อวตฺถุกปกฺกา วา สพฺพาปิ อุจฺฉุวิกติ **ผาณิต**นฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เภสชฺชวิธานสิกฺขาปทํ ฯ

๒๗. ภิกฺขุสฺส จีวรํ ทตฺวา ปุน ตํ จีวรํ สกสญฺญาย อจฺฉินฺทนฺตสฺส วา อจฺฉินฺทาปยโตปิ วา นิสฺสคฺคิยํ สิยาติ โยชนา ฯ ตตฺถ **ทตฺวา**ติ เวยฺยาวจฺจาทีนิ ปจฺจาสีสมาโน ทตฺวา ฯ **อจฺฉินฺทนฺตสฺสา**ติ เวยฺยาวจฺจาทีนิ อกโรนฺตํ ทิสฺวา พลกฺกาเรน คณฺหนฺตสฺส, ตถา **อจฺฉินฺทาปยโต**ติ ฯ วิกปฺปนูปคจีวรตา, สามํทินฺนตา, สกสญฺญิตา, อุปสมฺปนฺนตา, โกธวเสน อจฺฉินฺทนํ วา อจฺฉินฺทาปนํ วาติ อิมาเนตฺถ ปญฺจ องฺคานิ ฯ อจฺฉินฺทนสิกฺขาปทํ ฯ

๒๘. อปฺปวาริตํ อญฺญาตึ คหปตึ สุตฺตํ ยาจิตฺวา ญาติปฺปวาริเต วเชฺชตฺวา ตนฺตวาเยหิ จีวรํ วายาเปนฺตสฺส นิสฺสคฺคิยํ สิยาติ ปิณฺฑโตฺถ ฯ ตตฺถ **สุตฺต**นฺติ ฉพฺพิธํ โขมสุตฺตาทิกํ วา เตสํ อนุโลมํ วา ฯ **ยาจิยา**ติ จีวรตฺถาย ยาจิตฺวา ฯ จีวรตฺถาย วิญฺญาปิตสุตฺตํ, อตฺตุเทฺทสิกตา, อกปฺปิยตนฺตวาเยน อกปฺปิยวิญฺญตฺติยา วายาปนนฺติ อิมาเนตฺถ ตีณิ องฺคานิ ฯ สุตฺตวิญฺญตฺติสิกฺขาปทํ ฯ

๒๙. โย ภิกฺขุ สงฺฆสฺส ปริณตํ ลาภํ ชานโนฺต อตฺตโน ปริณาเมติ, ตสฺส นิสฺสคฺคิยํ สิยาติ อโตฺถ ฯ ตตฺถ **ชาน**นฺติ ชานโนฺต ฯ **ลาภ**นฺติ ลภิตพฺพํ จีวราทิวตฺถุํ ฯ **ปริณต**นฺติ สงฺฆสฺส

นินฺนํ สงฺฆสฺส โปณํ สงฺฆสฺส ปพฺภารํ หุตฺวา ฐิตํฯ **อตฺตโน ปริณาเมตี**ติ ‘‘มยฺหํ เทถา’’ติอาทีนิ วทโนฺต อตฺตนิ นินฺนํ กโรติฯ สเงฺฆ ปริณตภาโว, ตํ ญตฺวา อตฺตโน ปริณามนํ, ปฏิลาโภติ อิมาเนตฺถ ตีณิ องฺคานิฯ ปริณามนสิกฺขาปทํฯ

นิสฺสคฺคิยนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. ปาจิตฺติยนิเทฺทสวณฺณนา

๓๐. อิทานิ ปาจิตฺติยํ ทเสฺสตุํ **‘‘สมฺปชานมุสาวาเท’’**ตฺยาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถ **สมฺปชานมุสาวาเท**ติ นิมิตฺตเตฺถ ภุมฺมวจนํ, ตสฺมา โย ภิกฺขุ สมฺปชานโนฺต มุสา วทติ, ตสฺส ตนฺนิมิตฺตํ ตํเหตุ ตปฺปจฺจยา ปาจิตฺติยํ อุทีริตนฺติ อโตฺถฯ ***ภิกฺขุญฺจ โอมสนฺตสฺสา***ติ ชาตินามโคตฺตกมฺมสิปฺปวยอาพาธลิงฺคกิเลสาปตฺติอโกฺกเสสุ ภูเตน วา อภูเตน วา เยน เกนจิ มุขสตฺตินา ภิกฺขุํ โอวิชฺฌนฺตสฺส ภิกฺขุโน ปาจิตฺติยํ อุทีริตนฺติ อโตฺถฯ **เปสุญฺญหรเณปิ จา**ติ ภิกฺขุสฺส เปสุญฺญหรเณ, ชาติอาทีหิ อโกฺกสวตฺถูหิ ภิกฺขุํ อโกฺกสนฺตสฺส ภิกฺขุโน สุตฺวา ภิกฺขุโน ปิยกมฺยตาย วา เภทาธิปฺปาเยน วา โย อกฺกุโทฺธ, ตสฺส ภิกฺขุสฺส กาเยน วา วาจาย วา เปสุญฺญหรณวจเน ปาจิตฺติยํ อุทีริตนฺติ อโตฺถฯ

๓๑. สงฺคีติตฺตยมารุฬฺหํ ปิฏกตฺตยํ ธมฺมํ ภิกฺขุญฺจ ภิกฺขุนิญฺจ ฐเปตฺวา อเญฺญน ปุคฺคเลน สทฺธิํ เอกโต ปทํ ปทํ ภณนฺตสฺส ภิกฺขุโน ปทคณนาย ปาจิตฺติยํ อุทีริตนฺติ สมฺทายโตฺถฯ

๓๒. **อนุปสมฺปเนฺนเนวา**ติ ภิกฺขุํ ฐเปตฺวา อนฺตมโส ปาราชิกวตฺถุภูเตน ติรจฺฉานคเตนาปิ สห ติรตฺติยํ สยิตฺวา จตุตฺถทิวเส อตฺถงฺคเต สูริเย ปุน สหเสยฺยาย ปาจิตฺติ สิยาติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ **สหเสยฺยายา**ติ สพฺพจฺฉนฺนปริจฺฉิเนฺน, เยภุเยฺยนจฺฉนฺนปริจฺฉิเนฺน วา เสนาสเน ปุพฺพาปริเยน วา เอกกฺขเณ วา เอกโต นิสชฺชนายฯ ตตฺถ ฉทนํ อนาหจฺจ ทิยฑฺฒหตฺถุเพฺพเธน ปาการาทินา ปริจฺฉินฺนมฺปิ สพฺพปริจฺฉินฺนมิเจฺจว เวทิตพฺพํฯ

๓๓. เอกรตฺตมฺปิ อิตฺถิยา สทฺธิํ เสยฺยํ กปฺปยโต ตสฺส ภิกฺขุโนปิ ปาจิตฺติ สิยาติ อโตฺถฯ ตตฺถ **อิตฺถิยา**ติ อนฺตมโส ตทหุชาตายปิ มนุสฺสิตฺถิยาฯ **เทเสนฺตสฺส วินา วิญฺญุํ, ธมฺมญฺจ ฉปฺปทุตฺตริ**นฺติ วิญฺญุํ ปุริสํ วินา อิตฺถิยา ฉปฺปทโต อุตฺตริํ ธมฺมํ เทเสนฺตสฺส ภิกฺขุโน ปาจิตฺติ สิยาติ อโตฺถฯ ตตฺถ ‘‘ฉปฺปทุตฺตริ’’นฺติ เอตฺถ เอโก คาถาปาโท เอกํ ปทนฺติ เอวํ สพฺพตฺถ ปทปฺปมาณํ เวทิตพฺพํฯ ฉ ปทานิ ฉปฺปทํ, ฉปฺปทโต อุตฺตริํ ฉปฺปทุตฺตริํฯ

๓๔. ภิกฺขุสมฺมุติํ ฐเปตฺวา ภิกฺขุโน ทุฎฺฐุลฺลํ วชฺชํ อภิกฺขุโน วทนฺตสฺส ปาจิตฺติยํ อุทีริตนฺติ อโตฺถฯ ตตฺถ **ทุฏฺฐุลฺล**นฺติ อิธ สงฺฆาทิเสสํ อธิเปฺปตํฯ ***ภิกฺขุสมฺมุติยา***ติ ยํ สโงฺฆ อภิณฺหาปตฺติกสฺส ภิกฺขุโน อายติํ สํวรตฺถาย อาปตฺตีนญฺจ กุลานญฺจ ปริยนฺตํ กตฺวา วา อกตฺวา วา ติกฺขตฺตุํ อปโลเกตฺวา กติกํ กโรติ, ตํ ฐเปตฺวาฯ **อภิกฺขุโน**ติ อนุปสมฺปนฺนสฺสฯ **วทนฺตสฺสา**ติ อาโรเจนฺตสฺสฯ

๓๕. โย อกปฺปิยํ ปถวิํ ขเณยฺย วา ขณาเปยฺย วา, ตสฺส ปาจิตฺติยํ สิยาฯ ตตฺถ **อกปฺปิย**นฺติ อุทฺธนปจนาทิวเสน วา ตถา ตถา อทฑฺฒา วา ชาตปถวี วุจฺจติฯ สา ติวิธา สุทฺธมิสฺสปุญฺชวเสนฯ ตตฺถ **สุทฺธปถวี** นาม ปกติยา สุทฺธปํสุ วา สุทฺธมตฺติกา วาฯ **มิสฺสปถวี** นาม ยตฺถ ปํสุโต วา มตฺติกโต วา ปาสาณสกฺขรกถลมรุมฺพวาลุกาสุ อญฺญตรสฺส ตติยภาโค โหติฯ **ปุญฺชปถวี** นาม อติเรกจาตุมาสํ โอวโฏฺฐ ปํสุปุโญฺช วา มตฺติกาปุโญฺช วา โหติฯ วุตฺตลกฺ

ขเณน ปน มิสฺสกปุโฌชปิ ปิฏฺฐิปาสาเณ ฐิตสุขุมรชมฺปิ จ เทเว ผุสยเนฺต สกึ เจ ตินฺตํ, จาตุ มาสจฺจเยน ติโนฺตกาโส ปุญฺชปถวีสงฺขเมว คจฺฉติฯ โย ภิกฺขุ ภูตคามํ วิโกเปยฺย, ตสฺส ปาจิตฺติยํ สิยาติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ **ภูตคาม**นฺติ ภวนฺติ, อภวุํ จาติ ภูตา, ชายนฺติ วฑฺฒนฺติ ชาตา วฑฺฒิตา จาติ อโตฺถ, คาโมติ ราสิ, ภูตานํ คาโม, ภูตา เอว วา คาโมติ ภูตคาโม, ปติฏฺฐิต หริตติณรุกฺขาทีนเมตํ อธิวจนํฯ ตํ ภูตคามํฯ **วิโกเปยฺยา**ติ เฉทนเภทนาทีนิ กเรยฺยฯ

๓๖. โย ภิกฺขุ สงฺฆิกํ มญฺจาทึ อโชฺฌกาเส สนฺถรณาทิกํ กตฺวา อาปุจฺฉนาทิกํ อกตฺวา ยาติ, ตสฺส ปาจิตฺติ สิยาติ อโตฺถฯ ตตฺถ **สงฺฆิก**นฺติ สงฺฆสฺส สนฺตกํฯ **มญฺจาทิ**นฺติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน ปีฐภิสิโกจฺฉาทึ สงฺคณฺหาติฯ **สนฺถรณาทิก**นฺติ สนฺถรณาทึ กตฺวา วา การา เปตฺวา วาฯ **อาปุจฺฉนาทิก**นฺติ อาปุจฺฉนํ วา อุทฺธรณํ วา อุทฺธราปนํ วาติ อโตฺถฯ **ยาตี**ติ คจฺฉ ติฯ

๓๗. โย ภิกฺขุ สงฺฆิกาวสเถ เสยฺยํ สนฺถรณาทิกํ กตฺวา อาปุจฺฉนาทิกํ อกตฺวา ยาติ, ตสฺส ภิกฺขุโน ปาจิตฺติ สิยาติ อโตฺถฯ ตตฺถ **สงฺฆิกาวสเถ**ติ สงฺฆสฺส สนฺตเก อาวสเถ วิหาเร คเพฺภ วา อญฺญสฺมึ วา สพฺพปริจฺฉิเนฺน คุตฺตเสนาสเนฯ **เสยฺย**นฺติ ภิสิ จิมิลิกา ปาวุรณํ อุตฺตรตฺถรณํ ภูมตฺถรณํ ตฏฺฏิกา จมฺมกฺขณฺฑํ นิสีทนํ ปจฺจตฺถรณํ ติณสนฺถาโร ปณฺณสนฺถาโร ติ เอวมาทิกํฯ **สนฺถรณาทิก**นฺติ เตสุ เยน เกนจิ อตฺถรณาทิกํ กตฺวา วา การาเปตฺวา วาฯ

๓๘-๙. โย ปน ภิกฺขุ ชานํ สปฺปาณกํ โตยํ ปริภุญฺชเย, ตสฺส ภิกฺขุโน ปาจิตฺติ สิยาติ โย ชนาฯ ตตฺถ **ชานํ สปฺปาณก**นฺติ ‘‘สปฺปาณกมิท’’นฺติ ทิสฺวา วา สุตฺวา วา เยน เกนจิ อากา เรน ชานโนฺตฯ **โตย**นฺติ อุทกํฯ **ปริภุญฺชเย**ติ ปริภุเญฺชยฺยฯ โย ภิกฺขุ ปาริวตฺตกํ ฐเปตฺวา อญฺ ญาติกาย ภิกฺขุนิยา จีวรํ เทติ, ตสฺส ภิกฺขุโน ปาจิตฺติ สิยาฯ จีวรปฺปฏิคฺคหณสิกฺขาปเท ภิกฺขุ ปฏิคฺคาหโก อิธ ภิกฺขุนี, อยํ วิเสโสฯ อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา จีวรํ สิพฺพโตปิ ตสฺส ภิกฺขุโน ปาจิตฺติ สิยาติ อโตฺถฯ **จีวร**นฺติ นิวาสนปารุปนูปคํฯ **สิพฺพโต**ติ สยํ สิพฺพนฺตสฺส สูจึ ปเวเสตฺวา นีหรเณ ปโยคคณนาย ปาจิตฺติฯ สิพฺพาเปนฺตสฺส ปน ‘‘สิพฺพา’’ติ วุโตฺต สเจปิ สพฺพํ สูจิ กมฺมํ นิฏฺฐาเปสิ, เอกเมว ปาจิตฺติ, อาณตฺตสฺส ปโยคคณนาย ปาจิตฺติ โหติฯ ปวาเรตฺวาน อติ ริตฺตํ อการเตฺวา ภุญฺชโต ปาจิตฺติ สิยาติ อโตฺถฯ ตตฺราย วินิจฺฉโย – โอทโน สตฺตุ กุมฺมาโส มโจฺฉ มํสนฺติ ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตรํ สาสปมตฺตมฺปิ อโชฺฌหริตฺวา โภชนํ ปฏิเกฺขปํ กตฺ วา อเญฺญน อิริยาปเถน ‘‘อลเมตํ สพฺพ’’นฺติ อติริตฺตํ อการเตฺวา ปริภุญฺชโต ปาจิตฺติ โหตีติฯ

๔๐. โย ภิกฺขุ อาสาทนาเปโกฺข ภุตฺตาวึ ปวาริตํ ภิกฺขุํ ‘‘หนฺท, ภิกฺขุ, ขาท วา ภุญฺช วา’’ติ อนติริเตฺตน ปวาเรติ, โภชเน ภุเตฺต ตสฺส ปาจิตฺติยํ อุทีริตนฺติ อโตฺถฯ ตตฺถ **อาสา ทนาเปโกฺข**ติ อาสาทนํ โจทนํ มงฺกุกรณภาวํ อเปกฺขมาโนฯ

๔๑-๒. โย ภิกฺขุ สนฺนิธิโภชนํ ภุเญฺชยฺย, ตสฺส ภิกฺขุโน ปาจิตฺติ สิยาติ อโตฺถฯ ตตฺถ **สนฺ นิธิโภชน**นฺติ ปฏิคฺคเหตฺวา เอกรตฺตํ วีตินามิตโภชนํฯ วิกาเล ยาวกาลิกํ ภุญฺชโต วาปิ ปา จิตฺติ สิยาติ โยชนาฯ ตตฺถ **วิกาเล**ติ วิคตกาเล, มชฺฌนฺหิกาติกฺกมโต ปฏฺฐาย ยาว อรุณุคฺคม นาติ อโตฺถฯ **ยาวกาลิก**นฺติ วนมูลผลาทิกํ อามิสโภชนํฯ อคิลาโน ภิกฺขุ ปณีตกํ สปฺปิภตฺตา ทิกมฺปิ วิญฺญาเปตฺวาน ภุเญฺชยฺย, ตสฺส ภิกฺขุโน ปาจิตฺติ สิยาติ โยชนาฯ ตตฺถ **อคิลาโน**ติ กลฺลโกฯ **ปณีตก**นฺติ สปฺปิเตลมธุผาณิตมจฺฉมํสขีรทธิสงฺขาเตหิ สํสฏฺฐํ สตฺตธญฺญนิพฺพตฺตํ ปณีตโภชนํ ฯ โย ภิกฺขุ ทนฺตกโฏฺฐทกํ วเชฺชตฺวา อปฺปฏิคฺคหิตกํ ภุเญฺชยฺย, ปาจิตฺติ สิยาติ อ โตฺถฯ ตตฺถ **อปฺปฏิคฺคหิต**นฺติ กาเยน วา กายปฺปฏิพเทฺธน วา คณฺหนฺตสฺส หตฺถปาเส ฐตฺวา กายกายปฺปฏิพทฺธนิสฺสคฺคิยานํ อญฺญตเรน น ทินฺนํ อปฺปฏิคฺคหิตํ นามฯ

๔๓. โย ภิกฺขุ ติตฺถิยสฺส สหตฺถโต กิญฺจิ ภุญฺชิตพฺพํ ทเทยฺย, ตสฺส ปาจิตฺติ สิยาติ สมฺพนฺโธฯ ตตฺถ **ติตฺถิยสฺสา**ติ อญฺญติตฺถิยสฺสฯ **กิญฺจิ ภุญฺชิตพฺพ**นฺติ ยํ กิญฺจิ โภชนียํฯ **สหตฺถโต**ติ สหตฺถาฯ โย ภิกฺขุ มาตุคาเมน เอกโต รโห นิสชฺชํ กเปฺปยฺย, ตสฺส ปาจิตฺติ สิยาติ สมฺพนฺโธฯ ตตฺถ **รโห**ติ ปฏิจฺฉเนฺนฯ **กเปฺป**ติ กเปฺปยฺยฯ **เอกโต**ติ สทฺธิํฯ

๔๔. **สุราเมรยปาเน**ปีติ เอตฺถ ปิฏฺฐาทีหิ กตํ มชฺชํ **สุรา**ฯ ปุปฺผาทีหิ กโต อาสโว **เมรยํ**ฯ โย ภิกฺขุ ตทุภยมฺปิ พีชโต ปฏฺฐาย กุสเคฺคนาปิ ปิวติ, ตสฺส ตปฺปานปจฺจยา ปาจิตฺติยํ อุทีริตนฺติ อโตฺถฯ **องฺคุลิปโตทเก จาปี**ติ องฺคุลีหิ อุปกจฺฉกาทีนํ ฆฏฺฏนปจฺจยา ปาจิตฺติ สิยาติ อโตฺถฯ **หสธเมฺมปิ โจทเก**ติ อุปริโคปฺผเก อุทเก หสธเมฺม กีฬานิมิตฺตํ ตสฺส ปาจิตฺติ สิยาติ อโตฺถฯ

๔๕. **อนาทเรปิ ปาจิตฺตี**ติ ปุคฺคลสฺส วา ธมฺมสฺส วา อนาทรกรเณปิ ปาจิตฺติ สิยาติ อโตฺถฯ โย ภิกฺขุ อุปสมฺปเนฺนน ปญฺญเตฺตน วุจฺจมาโน ตสฺส วา วจนํ อกตฺตุกามตาย, ตํ วา ธมฺมํ อสิกฺขิตุกามตาย อนาทริยํ กโรติ, ตสฺส ตสฺมิํ อนาทริเย ปาจิตฺติ สิยาติ อโตฺถฯ ภยานกํ กถํ กตฺวา วา ภยานกํ รูปํ ทเสฺสตฺวา วา ภิกฺขุํ ภีสยโตปิ ปาจิตฺติ สิยาติ อโตฺถฯ

๔๖. โย ภิกฺขุ อคิลาโน กิญฺจิ ปจฺจยํ ฐเปตฺวา โชติํ ชเลยฺย วา ชลาเปยฺย วา, ตสฺส ปาจิตฺติยํ สิยาติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ **กิญฺจิ ปจฺจย**นฺติ ปทีปุชฺชลนํ วา ปตฺตปจนาทีสุ โชติกรณํ วาติ เอวรูปํ ปจฺจยํ ฐเปตฺวาฯ **โชติ**นฺติ อคฺคิํฯ

๔๗-๘. กปฺปพินฺทุํ อนาทาย **นวจีวรโภคิโน** นวํ จีวรํ ภุญฺชนฺตสฺส ปาจิตฺติ สิยาติ อโตฺถฯ **กปฺปพินฺทุ**นฺติ โมรกฺขิมณฺฑลมงฺคุลปิฏฺฐีนํ อญฺญตรปฺปมาณํ กปฺปพินฺทุํฯ **อนาทายา**ติ อนาทิยิตฺวาฯ ภิกฺขุโน จีวราทิกํ ปริกฺขารํ อปเนตฺวา นิเธนฺตสฺส วา นิธาเปนฺตสฺส วา หสาเปกฺขสฺส ภิกฺขุโน ปาจิตฺติ สิยาติ อโตฺถฯ **จีวราทิก**นฺติ **อาทิ**-สเทฺทน ปตฺตนิสีทนสูจิฆรกายพนฺธนาทิํ สงฺคณฺหาติฯ **นิเธนฺตสฺสา**ติ นิทหนฺตสฺสฯ **หสาเปกฺขสฺสา**ติ หสาธิปฺปายสฺสฯ **ชานํ ปาณํ หเน ภิกฺขุ, ติรจฺฉานคตมฺปิ จา**ติ โย ภิกฺขุ ‘‘ปาโณ’’ติ ชานโนฺต ติรจฺฉานคตํ ปาณํ ขุทฺทกมฺปิ มหนฺตมฺปิ หเนยฺย, ตสฺส ปาจิตฺติยํ สิยาติ อโตฺถฯ

๔๙. **ฉาเทตุกาโม ฉาเทติ, ทุฏฺฐุลฺลํ ภิกฺขุโนปิ จา**ติ โย ภิกฺขุ ภิกฺขุโน ทุฏฺฐุลฺลสงฺขาตํ สงฺฆาทิเสสํ ฉาเทตุกาโม หุตฺวา ฉาเทติ, ตสฺส ปาจิตฺติยํ สิยาติ อโตฺถฯ อิตฺถิยา สห สํวิธาย คามนฺตรคตสฺส ภิกฺขุโน ปาจิตฺติยํ สิยาติ โยชนาฯ

๕๐. **ภิกฺขุํ วา ปหเรยฺยาถา**ติ โย ภิกฺขุ ภิกฺขุํ ปหเรยฺย, ตสฺส ปาจิตฺติยํ สิยาติ โยชนาฯ **ตลสตฺติกมุคฺคิเร**ติ โย ภิกฺขุ ปหรณาการํ ทเสฺสโนฺต กายํ วา กายปฺปฏิพทฺธํ วา อุคฺคิเรยฺย, ตสฺส ปาจิตฺติยํ สิยาติ อโตฺถฯ **โจเทยฺย วา โจทาเปยฺย, ภิกฺขุํ อมูลเกน จา**ติ โย ภิกฺขุ ภิกฺขุํ อมูลเกน สงฺฆาทิเสเสน โจเทยฺย วา โจทาเปยฺย วา, ตสฺส ปาจิตฺติยํ สิยาติ อโตฺถฯ ตตฺถ **อมูลเกนา**ติ ทิฏฺฐาทิมูลวิรหิเตนฯ

๕๑. **กุกฺกุจฺจุปฺปาทเน จา**ปีติ ‘‘อูนวีสติวโสฺส ตฺวํ มเญฺญ’’ติอาทีนิ ภณโนฺต กุกฺกุจฺจํ อุปฺปาเทยฺย, ตสฺส กุกฺกุจฺจุปฺปาทนปจฺจยา ปาจิตฺติยํ โหติฯ โย ภิกฺขุ ภณฺฑนตฺถาย ภณฺฑนชาตานํ วจนํ โสตุํ อุปสฺสุติํ ยาติ, ตสฺส ปาจิตฺติยํ สิยาติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ **ภณฺฑนตฺถายา**ติ กลหตฺถายฯ **ภณฺฑนชาตาน**นฺติ กลหชาตานํฯ **อุปสฺสุติ**นฺติ สุติสมีปํฯ

๕๒. โย ภิกฺขุ สงฺฆสฺส ปริณามิตํ ยํ ลาภํ, ตํ ปรปุคฺคลสฺส นาเมติ, ตสฺส ปาจิตฺติยํ สิยาติ สมฺพนฺโธฯ ตตฺถ **นาเมตี**ติ ปริณาเมติฯ **ปุจฺฉํ อกตฺวา**ติ ‘‘วิกาเล คามปฺปเวสนํ อาปุจฺฉามี’’ติ วา ‘‘คามํ ปวิสิสฺสามี’’ติ วา อนาปุจฺฉิตฺวาฯ **สนฺตภิกฺขุ**นฺติ อโนฺตอุปจารสีมาย ทสฺสนูปจาเร ภิกฺขุํ ทิสฺวา ยํ สกฺกา โหติ ปกติวจเนน อาปุจฺฉิตุํ, ตาทิสํ วิชฺชมานํ ภิกฺขุํฯ **คามสฺสา**ติ คามํ, กมฺมเตฺถ สามิวจนํฯ **คเตติ** สมฺปทานเตฺถ ภุมฺมวจนํ, คตสฺสาติ อโตฺถฯ สนฺตํ ภิกฺขุํ อนาปุจฺฉิตฺวา วิกาเล คามํ คตสฺส ภิกฺขุโน ปาจิตฺติยํ สิยาติ อโตฺถฯ เสสํ อุตฺตานเมวาติฯ

ปาจิตฺติยนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. ปกิณฺณกนิเทฺทสวณฺณนา

๕๓. อิทานิ ปกิณฺณกํ ทเสฺสตุํ **‘‘สงฺฆิก’’**นฺตฺยาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถ โย ภิกฺขุ อิสฺสโร หุตฺวา สงฺฆิกํ ครุภณฺฑํ อญฺญสฺส เทติ, ตสฺส ถุลฺลจฺจยํ สิยาฯ เถยฺยาย อญฺญสฺส เทติ, ยถาวตฺถุ ปาราชิกาทิ สิยา, ทุกฺกฏวตฺถุ ทุกฺกฏํ, ถุลฺลจฺจยวตฺถุ ถุลฺลจฺจยํ, ปาราชิกวตฺถุ ปาราชิกํ สิยาติ วุตฺตํ โหติฯ

๕๔. **กุสาทิมยจีรานี**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สโทฺท วากผลกํ สงฺคณฺหาติ, กุสมยจีรํ วากมยจีรํ ผลกมยจีรนฺติฯ ตตฺถ กุเส คเนฺถตฺวา กตจีรํ กุสมยจีรํฯ วากมยจีรํ นาม ตาปสานํ วกฺกลํฯ ผลกมยจีรํ นาม ผลกสณฺฐานานิ ผลกานิ สิเพฺพตฺวา กตจีรํฯ **กมฺพลํ เกสวาลช**นฺติ เกสชํ กมฺพลํ วาลชํ กมฺพลํ, เกสกมฺพลํ วาลกมฺพลนฺติ อโตฺถฯ เกเสหิ ตเนฺต วายิตฺวา กตกมฺพลํ เกสกมฺพลํฯ จมริวาเลหิ วายิตฺวา กตกมฺพลํ วาลกมฺพลํฯ **สมยํ วินา**ติ นฏฺฐจีวรกาลํ ฐเปตฺวาฯ **ธารยโต** ธารยนฺตสฺสฯ **ลูกปกฺขาชินกฺขิป**นฺติ อุลูกปกฺขิอชินกฺขิปํฯ ตตฺถ **อุลูกปกฺขีติ** อุลูกสกุณปเกฺขหิ กตนิวาสนํฯ **อชินกฺขิป**นฺติ สโลมํ สขุรํ อชินมิคจมฺมํฯ นฏฺฐจีวรกาลํ ฐเปตฺวา อิเมสุ สตฺตสุ วตฺถูสุ ยํ กิญฺจิ ธารยโต ถุลฺลจฺจยํ สิยาติ อโตฺถฯ

๕๕. สตฺถเกน กตฺตพฺพํ กมฺมํ สตฺถกมฺมํ, ตสฺมึ **สตฺถกเมฺม**ฯ วตฺถิมฺหิ กตฺตพฺพํ กมฺมํ วตฺถิกมฺมํ, ตสฺมึ **วตฺถิกเมฺมฯ สํ นิมิตฺต**นฺติ อตฺตโน องฺคชาตํฯ ตํ ฉินฺทโต ถุลฺลจฺจยํ สิยาติ สมฺพนฺธฯ **มํสาทิโภชเน**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สโทฺท อฏฺฐิโลหิตจมฺมโลมานิ สงฺคณฺหาติฯ ตสฺมา มนุสฺสานํ มํสอฏฺฐิโลหิตจมฺมโลมโภชนปจฺจยา ถุลฺลจฺจยํ สิยาติ อโตฺถฯ

๕๖. **กทเลรกกฺกทุสฺสานี**ติ เอตฺถ กทลิเอรกอกฺกวาเกหิ กตานิ วตฺถานิ ธารยนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ **โปตฺถก**นฺติ มกจิวาเกหิ กตํ โปตฺถกทุสฺสํฯ **สพฺพปีตาทิก**นฺติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน สพฺพโลหิตกสพฺพกณฺหกสพฺพมเญฺชฏฺฐิกํ สงฺคณฺหาติฯ ตตฺถ สพฺพเมว นีลกํ **สพฺพนีลกํ**ฯ เอวํ เสเสสุปิฯ **นีลํ** อุมฺมารปุปฺผวณฺณํฯ **ปีตํ** กณิการปุปฺผวณฺณํฯ **โลหิตํ** ชยสุมนปุปฺผวณฺณํฯ **กณฺหกํ** อทฺทาริฏฺฐกวณฺณํฯ **มเญฺชฏฺฐิกํ** ลาขารสวณฺณํฯ อิเมสุ อฏฺฐสุ วตฺถูสุ ยํ กิญฺจิ ธารยนฺตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาติ อโตฺถฯ

๕๗-๘. **หตฺถิสฺสุรคโสณาน**นฺติ หตฺถิอสฺสอุรคโสณานํ มํสํ อฏฺฐิรุธิรจมฺมโลมานิฯ **สีหพฺยคฺฆจฺฉทีปีน**นฺติ สีหพฺยคฺฆอจฺฉทีปีนํ มํสาทีนิฯ ตรจฺฉสฺส จ มํสาทึ อุทฺทิสฺสกตมํสญฺจ อนาปุจฺฉิตมํสญฺจ ภุญฺชโต ทุกฺกฏํ สิยาฯ **ทกติตฺถาทิก**นฺติ เอตฺถ **อาทิ**-สโทฺท วจฺจปสฺสาวกุฏิโย สงฺคณฺหาติฯ เตน **ยาตานุปุพฺพํ** อาคตปฺปฏิปาฏึ **หิตฺวาน** วเชฺชตฺวา นหานติตฺถญฺจ วจฺจกุฏิญฺจ ปสฺสาวกุฏิญฺจ **วเช** วเชยฺย คเจฺฉยฺย, ทุกฺกฏํ ตสฺส สิยาติ อโตฺถฯ

๕๙. **สหสา**ติ เวคสา เวเคนฯ **วุพฺภชิตฺวานา**ติ อนฺตรวาสกํ ทูรโตว อุกฺขิปิตฺวา, ว-กาโร สนฺธิวเสนาคโตฯ **ปวิเส**ติ ปวิเสยฺยฯ **วจฺจปสฺสาวกุฎิก**นฺติ วจฺจกุฎิกํ ปสฺสาวกุฎิกํฯ **วิเส**ติ ปวิเสยฺยฯ โย ภิกฺขุ วจฺจปสฺสาวกุฎิกํ สหสา ปวิเสยฺย วา นิกฺขเมยฺย วา, อุพฺภชิตฺวา วา ปวิเสยฺย วา นิกฺขเมยฺย วา, อุกฺกาสิกํ วเชฺชตฺวา ตํ ปวิเสยฺย, ตสฺส ทุกฺกฎํ สิยาติ โยชนาฯ

๖๐. นิตฺถุนโนฺต วจฺจํ กเรยฺย ทนฺตกฎฺฐญฺจ ขาทโนฺต, ตสฺส ทุกฺกฎํ สิยาติ อโตฺถฯ วจฺจปสฺสาวโทณีนํ พหิ วจฺจาทิกํ วจฺจปสฺสาวํ กเรยฺย, ตสฺส ทุกฺกฎํ สิยาฯ

๖๑. **ขเรน จาวเลเขยฺยา**ติ ผาลิตกเฎฺฐน วา ผรุเสน วา คณฺฐิเกน วา ปูติกเฎฺฐน วา สุสิเรน วา อวเลเขยฺยาติ อโตฺถฯ **กฎฺฐ**นฺติ อวเลขนกฎฺฐํฯ **กูปเก**ติ วจฺจกูปเกฯ **อูหตญฺจา**ติ คูถมกฺขิตญฺจฯ **น โธเวยฺยา**ติ อตฺตนา วา น โธเวยฺย ปเรน วา น โธวาเปยฺยฯ **อุกฺลาปญฺจา**ติ กจวรญฺจฯ **น โสธเย**น สมฺมเชฺชยฺยฯ

๖๒. **จปุจปู**ติ สทฺทํ กตฺวา อุทกกิจฺจํ กโรนฺตสฺส อาจมนฺตสฺส ทุกฺกฎํ สิยาติ อโตฺถฯ **อนชฺฌิโฎฺฐวา**ติ อนาณโตฺตเยวฯ **เถเรนา**ติ สงฺฆเตฺถเรนฯ **ปาติโมกฺข**นฺติ ปาติโมกฺขุเทฺทสํฯ **อุทฺทิเส** อุทฺทิเสยฺย, ทุกฺกฎํ สิยาฯ

๖๓. อนาปุจฺฉาย ปญฺหสฺส กถเน, อนาปุจฺฉาย ปญฺหสฺส วิสฺสชฺชเน, อนาปุจฺฉาย สชฺฌายกรเณ, อนาปุจฺฉาย ปทีปชาลเน, อนาปุจฺฉาย ปทีปวิชฺฌาปเนติ อิเมสุ จตูสุ ปจฺจเยสุ ตสฺส ทุกฺกฎํ สิยาฯ

๖๔. อนาปุจฺฉา วาตปานกวาฎานิ วิวเรยฺย วา ถเกยฺย วา, ตสฺส ทุกฺกฎํ สิยาติ สมฺพโนฺธฯ **วนฺทนา**ทินฺติ เอตฺถ **อาทิ**-สโทฺท วนฺทาปนํ สงฺคณฺหาติฯ โย ภิกฺขุ นโคฺค วนฺทนํ กเรยฺย, วนฺทาปนํ กเรยฺย, คมนํ กเรยฺย, โภชนํ กเรยฺย, ปิวนํ กเรยฺย, ขาทนํ กเรยฺย, คหณํ กเรยฺย, ทานํ กเรยฺย, ตสฺส สพฺพตฺถ ทุกฺกฎนฺติ สมฺพโนฺธฯ

๖๕. **ติปฎิจฺฉนฺนกํ วินา**ติ ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ติโสฺส ปฎิจฺฉาทิโย ชนฺตาฆรปฺปฎิจฺฉาทึ อุทกปฺปฎิจฺฉาทึ วตฺถปฺปฎิจฺฉาทิ''นฺติ (จูฬว. ๒๖๑) เอวํ วุตฺตา ติโสฺส ปฎิจฺฉาทิโย สมาหฎาติ ''ติปฎิจฺฉาที''ติ วุตฺตํฯ ติปฎิจฺฉนฺนกํ ฐเปตฺวา ปริกมฺมํ สยํ กเรยฺย, ปรํ การาเปยฺย, ตสฺส ทุกฺกฎํ สิยาติ อโตฺถ ฯ โย ภิกฺขุ **นหายํ** นหายโนฺต กุเฎฺฎ วา ถเมฺภ วา ตรุมฺหิ วา กายํ อุปฆํเสยฺย, ตสฺส ทุกฺกฎํ สิยาฯ

๖๖. โย ภิกฺขุ นหายโนฺต กุรุวินฺทกสุเตฺตน กายํ ฆํเสยฺย, **กายโต** กาเยน อญฺญมญฺญํ ฆํเสยฺย, ตสฺส ทุกฺกฎํ สิยาติ สมฺพโนฺธฯ โย อคิลาโน สอุปาหโน **พหาราเม** พหิอาราเม จเรยฺย, ตสฺส ทุกฺกฎํ สิยาติ สมฺพโนฺธฯ

๖๗. **สพฺพนีลาทิกมฺปิ จา**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สโทฺท โลหิโตทาตปีตกณฺหมเญฺชฎฺฐมหารงฺคมหานามรงฺครตฺตาทโย อุปาหนาโย สงฺคณฺหาติฯ โย ภิกฺขุ สพฺพนีลสพฺพโลหิตาทิกํ อุปาหนํ ธาเรติ, ตสฺส ทุกฺกฎํ สิยาติ สมฺพโนฺธฯ โย ภิกฺขุ **รโตฺต** รตฺตจิโตฺต ตทหุชาตายปิ **อิตฺถิยา** นิมิตฺตํ ปเสฺสยฺย, ตสฺส ทุกฺกฎํ สิยาฯ โย ภิกฺขุ ***ภิกฺขทายิยา*** ภิกฺขทายิกาย อิตฺถิยา มุขํ ปเสฺสยฺย, ตสฺส ทุกฺกฎํ สิยาฯ

๖๘-๙. โย ภิกฺขุ อุชฺฌานสญฺญี หุตฺวา **อญฺญสฺส** ภิกฺขุโน ปตฺตํ วา ปเสฺสยฺย, ตสฺส ทุกฺกฎํ สิยาฯ อาหาสาทิมฺหิ อุทกปเตฺต อตฺตโน มุขํ ปเสฺสยฺย, ตสฺส ทุกฺกฎํ สิยาฯ อุจฺจาสนมหา

สเน **นิสชฺชาทิ** นิสีทนสยนาทึ กโรนฺตสฺส ภิกฺขุโน ทุกฺกฏํ สิยาฯ อุกฺขิตฺตานุปสมฺปนฺนนา นาสํวาสกาทีนํ วนฺทเนปิ ทุกฺกฏํ สิยาติ สมฺพนฺโธฯ ตตฺถ **อุกฺขิตฺโต**ติ อาปตฺติยา อทสฺสเน อุกฺขิตฺตโก, อาปตฺติยา อปฺปฏิกมฺเม อุกฺขิตฺตโก, ปาปิกาย ทิฏฺฐิยา อปฺปฏินิสฺสคฺเค อุกฺขิตฺต โกติ ติวิโธปิ อิธาธิเปฺปโตฯ **อนุปสมฺปนฺโน**ติ อิมินา ภิกฺขุนิสามเณรสามเณริสิกฺขมานปณฺฑ กอิตฺถิสิกฺขาปจฺจกฺขาตกา คหิตาฯ **นานาสํวาสกา**ติ ลทฺธินานาสํวาสกา คหิตาฯ **อาทิ**-สเทฺ ทน ฉินฺนมูลกา คหิตาฯ

๗๐-๗๑. โย ทีฆาสเน **ปณฺฑกิตฺถีหิ** ปณฺฑเกน วา อิตฺถิยา วา อุภโตพฺยญฺชเนน วา เอกโต นิสีเทยฺย, ตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาฯ **อทีเฆ อาสเน**ติ รเสฺส อาสเนฯ โย ภิกฺขุ รสฺสาสเน มเญฺจ วา ปีเฐ วา อสมานาสนิเกน เอกโต สเยยฺย, ตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาติ อโตฺถฯ **ผลปุปฺผา ทิกน**ฺติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน เวฬุจุณฺณทนฺตกฏฺฐมตฺติกาทโย สงฺคหิตาฯ กุลสงฺคหตฺถาย ผล ปุปฺผาทิกํ ททโต ทุกฺกฏํ สิยาติ สมฺพนฺโธฯ

๗๒-๓. โย ภิกฺขุ คนฺถิมาทึ สยํ กเรยฺย, ปรํ การาเปยฺย, ตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาฯ โย ภิกฺขุ ชิ เนน วาริตปจฺจเย ปริภุเญฺชยฺย, ตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาฯ **อพฺยโตฺต** พาโล โย ภิกฺขุ อาจริ ยุปชฺฌาเย **อนิสฺสาย** นิสฺสยํ อคฺคเหตฺวา วเสยฺย, ตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาฯ โย ภิกฺขุ **อนุญฺญาเตหิ** มาตาปิตุอาทีหิ ปุคฺคเลหิ **อญฺญสฺส** ปุคฺคลสฺส เภสชฺชํ กเรยฺย วา วเทยฺย วา, ตสฺส ทุกฺกฏํ สิ ยาฯ สาปตฺติโก โย ภิกฺขุ อุโปสถปฺปวารณํ กเรยฺย, ตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาติ สมฺพนฺโธฯ ตตฺถ ชิ เนน ภควตา วาริตา ชินวาริตา, ชินวาริตา จ เต ปจฺจยา เจติ ชินวาริตปจฺจยา, เต **ชินวาริ ตปจฺจเย**ฯ เทฺวมาติกาอปฺปคุณตาย **อพฺยโตฺต**ฯ

๗๔. โย ภิกฺขุ อาโภคํ วา นิโยคํ วา วชฺชตฺวา ทฺวารพนฺธาทิเก ฐาเน ปริวตฺตกวาฏกํ อปิธาย ทิวา สเยยฺย, ตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาติ สมฺพนฺโธฯ **ทฺวารพนฺธาทิเก**ติ เยน เกนจิ ปริกฺขิ เตฺต อโพฺภกาเสปิ รุกฺขมูเลปิ อนฺตมโส อิมินา ลกฺขเณน ยุตฺตอากาสงฺคเณปิฯ **อปิธายา**ติ อปิทหิตฺวาฯ **วินาโภค**นฺติ ‘‘เอส ทฺวารํ ชคฺคิสฺสตี’’ติ อาโภคํ ฐเปตฺวาติ อโตฺถฯ **นิโยค**นฺติ อวสฏฺฐานํ, อตฺตโน อวสํ พหุสาธารณฏฺฐานํ ฐเปตฺวาฯ ‘‘สวโส’’ติ วา ปาโฐ, สวโส หุตฺวาติ อ โตฺถฯ **ทิวา**ติ ทิวากาเลฯ

๗๕. **ธญฺญ**นฺติ สาลิ วีหิ ยโว โคธุโม กงฺคุ วรโก กุทฺรูสโกติ สตฺตวิธํ ธญฺญํฯ **อิตฺถิรูป**นฺ ติ ทารุโลหมยาทิอิตฺถิรูปํฯ **รตน**นฺติ มุตฺตาทิทสวิธํ รตนํฯ **อาวุธ**นฺติ สตฺติโตมราทิสพฺพา วุธภณฺฑํฯ **อิตฺถิปสาธน**นฺติ อิตฺถิยา สีสาทิอลงฺการํฯ **ตูริยภณฺฑ**นฺติ ธมนสงฺขาทิสพฺพํ ตู ริยภณฺฑํฯ **ผลรุกฺข**ติ ผลิตรุกฺขฯ **ปุพฺพณฺณาทิก**นฺติ มุคฺคมาสาทิกํฯ **อาทิ**-สเทฺทน วากุ รกุมินาทโย คหิตาฯ เอเตสุ ยํ กิญฺจิ อามเสยฺย, ตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาติ อโตฺถฯ

๗๖. **สสิโตฺถทกเตเลหี**ติ โย ปน มธุสิตฺถกเตเลน วา อุทกมิสฺสกเตเลน วา เยน เกนจิ จิกฺขเลฺลน วาฯ **ผณหตฺถผเณหิ วา**ติ ทนฺตมยาทิผเณน วา ผณกิจฺจสาธเกหิ หตฺถงฺคุลีหิ วา โกเจฺฉน วา เกสโมสณฺฐเน ทุกฺกฏํ สิยาติ อโตฺถฯ เอกสฺมึ ภาชเน โภชนนิมิเตฺต ทุกฺกฏํ สิ ยาติ อโตฺถฯ

๗๗. เทฺว ภิกฺขู เอกตฺถรณา สเยยฺยุํ, เทฺว ภิกฺขู เอกปาวุรณา สเยยฺยุํ, เทฺว ภิกฺขู เอ กมเญฺจเก สเยยฺยุํ, เตสํ ทุกฺกฏานิ โหนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ ปมาณโต อธิกํ วา อูนํ วา ทนฺตกฏฺฐํ ขาเทยฺย, ตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาติ โยชนาฯ ตตฺถ **อธิก**นฺติ อฏฺฐงฺคุลโต อธิกํฯ **อูน**นฺติ จตุรงฺคุลโต อูนํฯ

๗๘. โย ภิกฺขุ นจฺจญฺจ คีตญฺจ วาทิตญฺจ โยเชติ วา โยชาเปติ วา, ตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาฯ เตสํ นจฺจานํ ทสฺสนํ, เตสํ คีตานํ สวนํ, เตสํ วาทิตานํ สวนญฺจ กโรนฺตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาติ อ โตฺถฯ

๗๙. **วีหาทิโรปิเม**ติ วีหิอาทีนํ รุหนฏฺฐาเนฯ **พหิปาการกุฏฺฏเก**ติ ปาการกุฏฺฏานํ พหิฯ **วจฺจาทิฉฑฺฑนาทิมฺหี**ติ วจฺจปสฺสาวสงฺการจลกาทีนํ ฉฑฺฑนวิสฺสชฺชนปจฺจยา ทุกฺกฏํ สิยาติ อโตฺถฯ **ทีฆเกสาทิธารเณ**ติ ทีฆเกสธารเณ ทีฆนขธารเณ ทุกฺกฏํ สิยาติ อโตฺถฯ

๘๐. **นขมฏฺฐกรณาทิมฺหี**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน รชนกรณํ คหิตํฯ **สมฺพาเธ โลมหารเณ**ติ สมฺพาเธ อุปกจฺฉกมุตฺตกรณฏฺฐาเน โลมุทฺธรเณฯ สอุปาหโน ภิกฺขุ ปริกมฺมกตํ ภูมิํ อกฺกเมยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ

๘๑. **อโธตอลฺลปาเทหี**ติ โย ภิกฺขุ อโธตปาเทหิ วา อลฺลปาเทหิ วา สงฺฆิกํ มญฺจํ วา ปีฐํ วา อกฺกเมยฺย, ปริกมฺมกตํ ภิตฺติํ วา กายโต อามสนฺตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาติ อโตฺถฯ

๘๒-๓. **สงฺฆาฏิยาปิ ปลฺลเตฺถ**ติ อธิฏฺฐิตจีวเรน วิหาเร วา อนฺตรฆเร วา ปลฺลตฺถิกํ กเรยฺย, ตสฺส ทุกฺกฏํฯ **ทุปฺปริภุเญฺชยฺย จีวร**นฺติ ติณฺณํ จีวรานํ อญฺญตรํ จีวรํ ทุปฺปริโภเคน ปริภุเญฺชยฺยฯ **อกายพนฺธโน**ติ กายพนฺธนวิรหิโต ภิกฺขุ คามํ วเชยฺย คเจฺฉยฺยฯ โย ภิกฺขุ **วจฺจกํ** อุจฺจารํ กตฺวาน อุทเก สเนฺต **นาจเมยฺย** อุทกสุทฺธิํ น กเรยฺย, ตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาติ อโตฺถฯ **สมาเทยฺย อกปฺปิเย**ติ ภิกฺขุํ วา สามเณราทิเก เสสสหธมฺมิเก วา อกปฺปิเย นิโยเชยฺย, ตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาติ อโตฺถฯ สภาคาปตฺติยา เทสนาโรจนปจฺจยา ทุกฺกฏํ สิยาติ อโตฺถฯ **สภาคา**ติ เอตฺถ วตฺถุสภาคตาว อิธาธิเปฺปตา, น อาปตฺติสภาคตาฯ

๘๔. **น วเส วสฺส**นฺติ โย ภิกฺขุ วสฺสํ น วเสยฺย น อุปคเจฺฉยฺย, ตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาฯ **วิสํวาเท สุทฺธจิเตฺต**ติ เอตฺถ สมฺปทานเตฺถ ภุมฺมวจนํ, ปฏิสฺสวํ วิสํวาเทนฺตสฺส สุทฺธจิตฺตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาติ อโตฺถฯ วสฺสํ วสิตฺวา **อนนุญฺญาตกิจฺจโต** อนนุญฺญาตกิเจฺจน ภิกฺขุโน คมเน ทุกฺกฏํ สิยาติ โยชนาฯ

๘๕. อาปทํ วเชฺชตฺวา ตรุสฺส อุทฺธํ โปริสมฺหา อภิรุหเณ ทุกฺกฏํ สิยาติ สมฺพโนฺธฯ **อาปท**นฺติ อนฺตรายํฯ **ตรุสฺสา**ติ รุกฺขสฺสฯ **โปริสมฺหา**ติ เอกโปริสปฺปมาณา มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส ปญฺจหตฺถาฯ อปริสฺสาวโน โย ภิกฺขุ อทฺธานํ คเจฺฉยฺย, โย จ ภิกฺขุ ตํ ปริสฺสาวนํ ยาจโต น ทเทยฺย, ตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาติ โยชนาฯ **อทฺธาน**นฺติ อทฺธโยชนเมว อนฺติมมทฺธานํฯ

๘๖. อตฺตโน ฆาตเน ทุกฺกฏํ สิยาติ สมฺพโนฺธฯ โย ภิกฺขุ อิตฺถิรูปาทิรูปํ กเรยฺย วา การาเปยฺย วา, ตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาฯ มาลาทิกํ วิจิตฺตํ ฐเปตฺวา ชาตกาทิวตฺถุํ สยํ กเรยฺย, ทุกฺกฏํ สิยาติ สมฺพโนฺธฯ

๘๗. **ภุญฺชนฺตมุฏฺฐเป**ติ โย ภิกฺขุ ภุญฺชนฺตํ อุฏฺฐาเปยฺย, ตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาฯ ภตฺตสาลาทีสุ วุฑฺฒานํ โอกาสํ อทตฺวา นิสีทโต ทุกฺกฏํ สิยาติ โยชนาฯ

๘๘. **ยานานี**ติ วยฺหํ รโถ สกฏํ สนฺทมานิกาทีนิฯ **กลฺลโก**ติ อคิลาโนฯ อคิลาโน โย ภิกฺขุ ยานานิ อภิรุเหยฺย, ตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาติ อโตฺถฯ **วเท ทว**นฺติ เกฬิํ วเทยฺย, รตนตฺตยํ อารพฺภ เกฬิํ วเทยฺย, ตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาติ อโตฺถฯ อญฺญปริสาย อุปลาลเน ทุกฺกฏํ โหติฯ

๘๙. **กายาทิ**นฺติ เอตฺถ **อาทิ**-สทฺโท อูรุนิมิตฺตํ สงฺคณฺหาติฯ กายํ วา อูรุํ วา นิมิตฺตํ วา วิวริตฺวา ภิกฺขุนีนํ **น ทสฺสเย** น ทเสฺสยฺยาติ อโตฺถฯ โลกายตํ ติรจฺฉานาทิวิชฺชํ น จ สยํ วาเจยฺย, ปรญฺจ น วาจาเปยฺยฯ ปลิตํ คเณฺหยฺย วา คณฺหาเปยฺย วา, ตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาติ โยชนาฯ

๙๐-๙๒. ยตฺถ กตฺถจิ เปฬายํ ปกฺขิปิตฺวา ภตฺตํ ภุญฺชนฺตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาติ สมฺพโนฺธฯ ปตฺตหตฺถโก โย ภิกฺขุ วาตปานํ วา กวาฏํ วา **ปณาเม** ปณาเมยฺย, **โสทกํ** ปตฺตํ **อุเณฺหยฺย** อุเณฺห โอตาเปยฺย วา ปฏิสาเมยฺย วา, **โวทกํ** ปตฺตํ **อติอุเณฺหยฺย** อติฐเปยฺย, ตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาติ อโตฺถฯ โย ภิกฺขุ ปตฺตํ ภูมิยํ วา อเงฺก วา มเญฺจ วา ปีเฐ วา มิฑฺฒเนฺต วา ปริภณฺฑเนฺต วา ปาเท วา ฉเตฺต วา ฐเปยฺย, ตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาติ สมฺพโนฺธฯ **ภูมิย**นฺติ เยน เกนจิ อนตฺถตาย ปํสุสกฺขรมิสฺสายฯ **อเงฺก**ติ ทฺวินฺนํ อูรูนํ มเชฺฌฯ **มิฑฺฒเนฺต**ติ มิฑฺฒปริยเนฺตฯ **ปริภณฺฑเนฺต**ติ พาหิรปเสฺส กตาย ตนุกมิฑฺฒิยา อเนฺตฯ โย ภิกฺขุ จลกาทิํ วา ปเตฺต ฐเปยฺย, ปเตฺต วา **หตฺถโธวเน** หตฺถสฺส โธวนปฺปจฺจยา ตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาติ สมฺพโนฺธฯ

๙๓. อุจฺฉิฏฺฐํ มุขโธวนํ **อุทกมฺปิ** ปเตฺตน **นีหรนฺตสฺส** ภิกฺขุโน ทุกฺกฏํ สิยาฯ โย ภิกฺขุ อกปฺปิยํ ปตฺตํ ปริภุเญฺชยฺย, ตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาติ อโตฺถฯ ตตฺถ **อกปฺปิยํ ปตฺต**นฺติ ทารุมยปตฺตาทิํฯ

๙๔. โย ภิกฺขุ ขิปิเต ‘‘ชีวา’’ติ **วเท** วเทยฺย, ตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาติ อโตฺถฯ โย ภิกฺขุ ปริมณฺฑลกาทิมฺหิ ปญฺจสตฺตติ **เสขิเย** อนาทโร หุตฺวา น สิกฺขติ, ตสฺส ทุกฺกฏํ สิยาติ สมฺพโนฺธฯ

๙๕. โย ภิกฺขุ ภณฺฑาคาเร ปยุโต มาตุยา ปิตุโน จ ภณฺฑกํ โคเปยฺย, **อสฺส** ภิกฺขุโน ปาจิตฺติยํ สิยาติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ **ปยุโต**ติ ภณฺฑาคาเร พฺยาปารวเสน ยุตฺตปฺปยุโตฺตฯ **โคปเย**ติ โคเปยฺยฯ **โย** ภิกฺขุ ทวาย หีเนน ชาติอาทินา อุตฺตมมฺปิ วเทยฺย, ทุพฺภาสิตํ สิยาติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ หีเนหิ วา อุกฺกเฏฺฐหิ วา ชาติอาทีหิ เอวํ อุกฺกฏฺฐํ วา หีนํ วา ‘‘จณฺฑาโลสี’’ติอาทินา นเยน อุชุํ วา ‘‘สนฺติ อิเธกเจฺจ จณฺฑาลเวนเนสาทา’’ติอาทินา นเยน อญฺญาปเทเสน วา อุปสมฺปนฺนํ วา อนุปสมฺปนฺนํ วา อโกฺกสาธิปฺปายํ วินา เกวลํ กีฬาธิปฺปาเยน วเทยฺย, ทุพฺภาสิตํ สิยาติฯ

ปกิณฺณกนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. วตฺตาทิกณฺฑนิเทฺทสวณฺณนา

๙๖. อิทานิ วตฺตํ ทเสฺสตุํ **‘‘อุปชฺฌาจริยวตฺต’’**นฺติ วุตฺตํฯ ตตฺถ อุปชฺฌายวตฺตญฺจ อาจริยวตฺตญฺจ คมิกวตฺตญฺจ อาคนฺตุกวตฺตญฺจ เสนาสนาทิวตฺตญฺจ **ปิยสีเลน** ภิกฺขุนา กาตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **คมิกาคนฺตุก**นฺติ คมิกํ อาคนฺตุกนฺติ เฉโท, คมิกวตฺตํ อาคนฺตุกวตฺตญฺจาติ อโตฺถฯ

๙๗. ทาตุกาโม หตฺถปาเส ฐิโต **กิญฺจิ คหิตพฺพํ** เอเกน ปุริเสน คหิตพฺพํ อุกฺขิปนกฺขมํ วตฺถุํ **ติธา** ตีสุ ปกาเรสุ เอเกนาการเรน ทเทยฺย, **คเหตุกาโม** ภิกฺขุ **ทฺวิธา** ทฺวีสุ เอเกน คเณฺหยฺย, **อยํ** ปญฺจโงฺค ปฏิคฺคโหติ อโตฺถฯ

๙๘-๑๐๐. ทูเร ฐิตํ จีวรํ ฐปิโตกาสํ สลฺลเกฺขตฺวา ‘‘เอต’’นฺติ วตฺตพฺพํฯ หตฺถปาเส ฐิตํ หเตฺถน อามสิตฺวา ‘‘อิม’’นฺติ วตฺตพฺพํฯ ‘‘เอตํ อธิฏฺฐามิ, อิมํ อธิฏฺฐามี’’ติ อิเมสํ ปทานํ มเชฺฌ สงฺฆาฏิอาทีสุ ปเจฺจกํ โยเชตฺวา ติจีวรํ อธิเฏฺฐยฺยฯ กถํ? ‘‘เอตํ สงฺฆาฏิํ อธิฏฺฐามิ, อิมํ สงฺฆาฏิํ อธิฏฺฐามี’’ติ อธิเฏฺฐยฺยฯ เอวํ เสเสสุ จ จีวเรสุฯ ยถา จีวราทิํ วิธานํ เอวํ ปเตฺตปิ อธิเฏฺฐยฺย ปจฺจุทฺธเรยฺยาติ อโตฺถฯ

๑๐๑. สญฺจริตฺตํ ฐเปตฺวา เสสา ครุกา จ ปาราชิกา จ สจิตฺตกาติ สมฺพโนฺธฯ **อนฺติมา**ติ ปาราชิกาฯ อจฺฉินฺนสิกฺขาปทํ, ปริณตสิกฺขาปทญฺจาติ อิมํ ทฺวยํ ฐเปตฺวา เสสํ นิสฺสคฺคิยํ อจิตฺตกนฺติ อโตฺถฯ

๑๐๒-๓. **คามปฺปเวสนเนฺตเต**ติ คามปฺปเวสนํ อิติ เอเตฯ ปาจิตฺตีสุ **เอเต** ปทโสธมฺมาทโย คามปฺปเวสนนฺตา สตฺตรส สิกฺขาปทา อจิตฺตกาฯ

๑๐๔-๕. ปกิณฺณเกสุ อุทฺทิสฺสกตํ ฐเปตฺวา **อญฺญมํสกํ** เสสมํสํ อจิตฺตกนฺติ อโตฺถฯ เอตฺถ ปกิณฺณเกสุ อญฺญมํสาทิกํ ปตฺตหโตฺถ กวาฏกนฺตํ เตรสวิธํ อิทํ สิกฺขาปทํ อจิตฺตกํ, เสสํ สพฺพํ สจิตฺตกนฺติ อโตฺถฯ

๑๐๖. อาจริยา วีติกฺกมนจิเตฺตน สจิตฺตกํ อจิตฺตกนฺติ วทนฺติ, ปญฺญตฺติชานเนน จิเตฺตน ตถา สจิตฺตกํ อจิตฺตกนฺติ อาจริยา วทนฺตีติ อโตฺถฯ **ตถา**-สเทฺทน ‘‘สจิตฺตกํ อจิตฺตก’’นฺติ อิทํ คหิตํฯ

๑๐๗-๙. **ปุพฺพกรณาทิก**นฺติ เอตฺถ **อาทิ**-สโทฺท ปุพฺพกิจฺจํ สงฺคณฺหาติฯ ตตฺถ –

‘‘สมฺมชฺชนี ปทีโป จ, อุทกํ อาสเนน จ;
อุโปสถสฺส เอตานิ, ปุพฺพกรณนฺติ วุจฺจติฯ

‘‘ฉนฺทปาริสุทฺธิอุตุกฺขานํ, ภิกฺขุคณนา จ โอวาโท;
อุโปสถสฺส เอตานิ, ปุพฺพกิจฺจนฺติ วุจฺจตี’’ติฯ –

เอวํ ปุพฺพกรณาทิกํ นวธา ทีปิตํ สพฺพํ อุโปสถปฺปวารณํ ปิยสีลินา กาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ

๑๑๒. **ยถากฺกม**นฺติ เอตฺถายมธิปฺปาโย – คโณ ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กเรยฺย, ปุคฺคโล อธิฏฺฐานอุโปสถํ กเรยฺย, สโงฺฆ สุตฺตุเทฺทสอุโปสถํ กเรยฺยาติฯ

๑๑๓. **จาตุทฺทโส ปนฺนรโส, สามคฺคี ทินโต ติธา**ติ จาตุทฺทโส อุโปสโถ , ปนฺนรโส อุโปสโถ, สามคฺคีอุโปสโถติ ทินโต ติธา โหนฺติฯ ทินโต ปุคฺคลโต กตฺตพฺพาการโต เต อุโปสถา นว อิติ อีริตาติ อโตฺถฯ

๑๑๔. **เตวาจี เทฺวกวาจี**ติ เตวาจิกา ปวารณา, เทฺววาจิกา ปวารณา, เอกวาจิกา ปวารณา อิติ นว ปวารณา วุตฺตาฯ

๑๑๕. **ตสฺสาติ** ผคฺคุนมาสสฺสฯ **ตโต เสส**นฺติ อาสาฬฺหิอนฺติมปกฺขมฺหา ยาว กตฺติกปุณฺณมา วสฺสกาลนฺติ อโตฺถฯ เอตฺถ หิ เอกสฺมิํ สํวจฺฉเร จตุวีสติอุโปสถา โหนฺติฯ

๑๑๖. **เอเตสูติ** เอเตสุ ตีสุ จตูสุ เอเกกสฺมึ อุตุมฺหิ ตติยปกฺขา สตฺตมปกฺขาฯ **จาตุทฺทสา**ติ ฉ จาตุทฺทสาติ อโตฺถฯ เสสานิ อุตฺตานตฺถาเนวาติฯ

วตฺตาทิกณฺฑนิเทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

นิคมนกถา

เอตฺตาวตา สมารทฺธา, มูลสิกฺขตฺถวณฺณนา;
นิฏฺฐิตา ยา สมาเสน, อฑฺฒมาสสฺส อจฺจเยฯ

อธุนูปสมฺปนฺนานํ, หิตตฺถาย สมาสโต;
อิมํ อตฺถํ วณฺณยตา, ยํ ปุญฺญํธิคตํ มยาฯ

เตน ปุเญฺญนยํ โลโก, สุขาย ปฏิปตฺติยา;
ปาปุณาตุ วิสุทฺธาย, นิพฺพานํ อชรํ ปทํฯ

นานาตรุคณากิเณฺณ , นานากุสลกามิโน;
รเมฺม ยุทฺธานปติโน, วิหาเร วสตา สตาฯ

สาสเน สิทฺธิปตฺตสฺส, สิทฺธินา ญาณสิทฺธินา;
ปณฺฑิเตน กตา เอสา, มูลสิกฺขตฺถวณฺณนาฯ

มูลสิกฺขา-ฏีกา สมตฺตาฯ